SC.SUP.I.PI.3.

37
39 A
16

ORATIONES
CLARORVM HOMINVM,
VEL HONORIS OFFICIIQVE
CAVSA AD PRINCIPES,
VEL IN FVNERE DE VIRTV-
TIBVS EORVM HABITAE.

IN ACADEMIA VENETA,
M. D. L I X.

ILLVSTRISSIMO
ET REVERENDISSIMO
ALPHONSO CARAFAE,
TIT. SANCTAE MARIAE
IN PORTICV CARLI

ET CAMERAE APOSTOLICAE REGENTI
DOMINO NOSTRO OBSERVANDISS.

SI quis vniuerſum vitæ curſum Pauli quarti, Pontificis omnium Maximi, atq; Optimi, patrui tui, animo percurrat, ita multa reperiet, atque ita præclara, in omni genere laudis ab eo geſta, vt inde omnium virtutum egregia capi documenta facile poſſint. Quo mirandum non eſt, ſi eum omnes boni, recteq́; intelligentes admirantur, colunt, ampliſſimis laudibus exornant. nec dubium eſt, quin omnes homines, quicunque in omni ætate futuri ſunt, non modo merita illius erga genus humanum prope innumerabilia prædicent, atque extollant, verum etiam pijs & Chriſtianis honoribus afficiant, qui conferri ſolent in eos, quorum conſilijs, atque

 inſtitu-

inſtitutis patefacta in cælum via eſt, veræq; ac ſolidæ felicitatis ratio demonſtrata. Natus eſt ex familia nobiliſsima, propinquis illuſtriſsimis, omniumq; commodorum copia circumfluẽs: qui cum bona corporis nulla deſideraret, cum theſauros poſsideret omnium ſcientiarum maximos, ita ſemper vitam traduxit, & ita cum omnibus ſuis & cogitationibus & factis pietatem, continentiam, humilitatem, parſimoniamq; coniunxit, omni prorſus ambitione, honorumq; terreſtrium cupiditate longe remota, vt iure quidem omnes gentes excellentiam vereantur ſanctiſsimi illius animi, qui ex dignitate in dignitatem manifeſta ui propriarum virtutum deductus, ad illud ſolium, quo nullum in orbe terrarum ſublimius, elatus eſt. Quod vt ita eſſe conſtet, ſigna perſpicua diuinæ Maieſtatis apparent, quæ ob illius religioſiſsimam mentem, altiſſimaq; merita, non modo eam talem reddidit, verum etiam incredibili proſperitate conſeruat, mentemq; diuinitus inſpirat agendi eas res, quibus ſi quis præſtantiores requirat, is plane id, quod eſſe nullo modo poteſt, requirere videatur. et quanquam omnia ſint in eo glorioſa, immortaliq; laude digniſsima; tamen illud excellit, planeq; diuinum exiſtimatur, quòd te, quem ipſe à puero ſanctiſsimis moribus imbuerat, cæleſtiumq; doctrinarum

ſtudijs

ſtudijs erudierat, in Cardinalium collegium, bonis omnibus exoptantibus, eximieq; laudantibus, cooptauit. quo tempore ſanctiſsimo illi ordini bonitas illa neceſſaria non defuit, quam antea ſanctiſsimus patruus tuus egregie præſtiterat. Cardinalem te creauit, & in Chriſti Eccleſia plantam conſtituit, ex qua præſtantes non modo flores apparent, qui bonorum animis lætitiam, & ſpem vitæ lætioris afferant, verum etiam fructus oſtendantur ij, quibus alentur Chriſtianę mentes, & quibus nihil eſſe poſſit non modo ſuauius, verum etiam ad æternam ſalutem vtilius. et iure quidem fit, vt tali dignitate decoratus talem ſe præſtet is, qui natus in illuſtri familia, educatus, atque inſtitutus in ea domo, in qua ſemper viguit pietas, ſemper culta probitas eſt, totum ſe ad tanti præceptoris, tanti patris, tanti principis imitationem contulit. His te ſummis virtutibus, ac tantis meritis illuſtrem, nemo iam non admiratur, non obſeruat, non etiam futurum auguratur, animoq; cernit, vt ex hoc quaſi puriſsimo flumine, quod ex illo vberrimo perenniq; fonte manauerit, præcedentibus annis irrigentur ac pinguefiant Chriſtianæ ditionis agri, vt inde poſtea fructus exorti, oblatiq; in ſacrificium diuinæ Maieſtati, impetrent ab ea & ſui populi ſalutem, & tuam perpetuam felicitatem. Cumq; te orbis terrarum

vniuerſus

vniuerſus, egregijs animi tui bonis impulſus, diligat, veneretur, mirificisq; laudibus extollat: tum vero nos, vniuerſaq; noſtra Academia, in eandem mentem adducti ſumus, quos ut ornamentum liberalibus diſciplinis afferret, gratiamq; à magnis ac præſtantibus uiris iniret, collegit, & in vnum cœtum perduxit ſingulari prudentia, præditus, rerum nobiliſsimarum ſtudio inflammatus, Federicus Badoarius, in hac feliciſsima perpetuaq; Republica Senator inſignis, cui doctrina, rerum vſus, morum integritas, eloquentiæ præſtantia, ueræq; ſtudium religionis miram apud omnes beneuolentiam, exiſtimationemq; peperit. Noſtra conſilia, noſtræ cogitationes eò præcipue diriguntur, ut animos noſtros formemus, atque inſtituamus eruditis ac frequẽtibus de qualibet rerum optimarum ſcientia atque arte ſermonibus, aſsidua lectione librorum, qui penes nos habentur, de prouincijs omnibus uniuerſi terrarum orbis præclare ſcripti, neque id ob unam illam cauſam, ut animos tantum noſtros, qui Academiæ noſtram omnem operam, omnia ingenia, omniaq; ſtudia dicauimus, præcipua uirtutis cognitione locupletemus, ſed ut aliorum quoque utilitati ſeruiamus, admittendis & Senatoribus huiuſce patriæ nobiliſsimis, & quiſquis ita uirtute claret, ut, quocunque accedat, ſecum

ipſe

ipſe nobilitatem afferre uideatur. Noſtrum in eo ſtudium accurate conſumitur, ut excellentium uirorum nomina ab interitu uindicemus, quorum ſcripta uel hominum iniuria, uel alia de cauſa ita latebant, vt æternæ obliuionis periculum ſubitura viderentur. Noſtra id maxime ſpectat induſtria, vt, quæ multis in libris, ſcientijs, ac linguis iniqui & ſceleſti interpretes à recta ſententia deduxerunt, & ad impias opiniones perdito conſilio traduxerunt, ea puriſsimis mentibus, nihil præter ſalutem animorum ſpectantibus, ad catholicam veritatem referamus. Etiam in eam curam incumbimus, vt eorum laudes perſequamur, literarumq; monimentis prodamus, quibus viuentibus honor ſummus, poſt obitum ſempiterna memoria debetur. atque hoc, fore ſperamus, vt multis modis conſequamur, primum, ſcribendis perite hiſtorijs, ipſorum merita, maiorumq; ſuorum præclara facinora commemorantibus, deinde mittendis ad eos egregijs libris, quorum editionem cogitamus, quorumq; nomina ſi minus omnia, ſaltem multa in Summa librorum iam a nobis diuulgata leguntur. qua quidem in re habebitur à nobis ratio diligenter cuiuſque dignitatis, ac ſtudij, ut, quos ad principes uiros mittemus libros, apte ipſis conuenire uideantur. Hæc magna iam ex parte confecta ſunt à nobis, quoti-

dieq;

dieq; fiunt: reliqua, ſi diuinæ Maieſtati ſua nos benigna manu protegere placuerit, quod ab ea precamur aſsidue, agentur diligentiſsime. Et quoniam, vt dictum eſt, id maxime curamus, vt vel noſtra, vel aliorum ſcripta eorum meritis dignitatiq; reſpondeant, ad quos mittenda iudicamus: illuſtriſsimo tuo nomine ſtatuimus ornare duos orationum latinarum libros, tum à Venetis clariſsimis patricijs, tum ab alijs excellentibus ingenijs ad Pontifices, Imperatores, Reges, Principesq; conſcriptos: quorum dedicatio, ſi & ea, quæ in ijs aguntur, & ij, de quorum laude ſcripti ſunt, & ſcriptores ipſi, eloquentia præſtantes, cōſiderantur, iure tibi optimo debetur: ſiquidem & ex ea ſtirpe natus es, in qua tot iam heroes, tot Principes ita floruerunt, vt vere liceat affirmare, diuinum hunc Pontificatum nō minus ab antiqua gentis nobilitate ſplēdoris accepiſſe, quàm dederit multis, quibus nulla maiorū gloria commendatis, tam excelſum ad honoris gradum licuit peruenire. Deinde, Cardinalis dignitate ornatus es; quæ cum ſemper eximia fuerit, ſuoq; ſplendore expetenda, tum vero tantum accepit à tuis maximis virtutibus ornamenti, vt poſsit eſſe vberrimum vel præclariſsimæ orationis argumentum. Accedit, quòd harum orationum pleræque à nobiliſsimis huiuſce ſereniſsimæ Reipu-

blicæ

blicæ patricijs habitæ, ſunt quorum in numero tua nunc elucet nobiliſsima, & illuſtriſsima familia. quodq́; ſpectandum in primis eſt, ea videtur in ijs dicendi ratio, quam tu & à natura & à ſtudio acceptam tuis in ſermonibus,& ſcriptis feliciſsime oſtẽdis. qui nequid in beatiſsimo & eloquẽtiſsimo tuo patruo non imitareris, contendiſti omnes neruos, vt eloquentiæ theſauros poſsideres. quodq́; cupiebas, ita conſecutus es, vt nemo te ſemel audierit loquentem, qui non, admiratione affectus incredibili, arctiſsimis æternæ in te obſeruantiæ, & beneuolentiæ vinculis obſtringatur. adeo in ſuauitate grauitateq́; ſermonum tuorum, elucet candor, benignitas, pietas animi tui. Quæ omnia, & alijs omnibus, & nobis præcipue cauſam afferent, materiamq́; præbebunt operis in tua laude adornandi multo quidem præſtantioris, quàm quod nunc ad te mittimus. Petimus igitur abs te, quando talis es, & quando ita erga laudabiles doctrinas animatus, vt virtutis patrocinium ſuſceperis, virtutemq́; colentibus vehementer faueas, hoc primum ſummi noſtri erga te ſtudij teſtimonium benigne accipias; &, ſi quid aliquando à grauiſsimis curis, quas tibi ſumma tua dignitas affert, vacui temporis conceditur, ſumas in manus, libentiq́; animo, ex his orationibus aliquam legas, glorieriſq́; ipſe tecum

** pro

pro tua ſingulari modeſtia, quòd, cum ijs, quas commemorauimus, affluas laudibus, ſtudioſe tamen pergis in uia virtutis, probitatis, & ſapientiæ; imitarisq́; glorioſa Beatiſsimi patrui veſtigia, in omnibus rebus, omnibusq́; & cæleſtibus, & humanis muneribus ad vnum Deum referēdis: vt in diuturna vita, quam tibi omnes omni moleſtia vacuam, omnibus refertam bonis exoptant, ad vtriuſque voluntatem re declarandam inſtrumētum eſſe poſsis: atque illud pro certo exiſtimes, nullam Academiæ noſtræ ex omnibus occaſionibus optabiliorē fore, nullam omnino ſplendidiorem, aut maiore dignam laude videri poſſe, quàm quæ noſtram omnem induſtriam, noſtra ad te celebrandum ſtudia, conuertet.

Illuſtriſsimæ ac Reuerendiſsimæ
Dominationis tuæ deditiſsimi ſerui,

Rhetores Academiæ Venetæ.

INDEX ORATIONVM
HONORIS OFFICIIQVE GRATIA.

Ad Paulum. II. Pont. Max.	Bernardi Iuſtiniani	1
Ad Xyſtum. IIII. Pont. Max.	Bernardi Iuſtiniani	4
Ad Innocentium VIII. Pont. Max.	Hectoris Fliſci	10
Ad Eundem	Ioannis Camerarij	14
Ad Eundem	Titi Veſpaſiani Strozæ.	18
Ad Alexandrum VI. Pont. Max.	Iacobi Spinolæ	21
Ad Eundem	Iaſonis Maini	25
Ad Eundem	Gẽtilis. Epiſ. Aretini	32
Ad Eundem	Angeli Politiani	34
Ad Eundem	Nicolai Tygrini	37
Ad Federicum Imperatorem, & Maximilianum Romanorum Regem.	Hermolai Barbari	39
Ad Ludouicum Gallorum Regem.	Hieronymi Donati	43
Ad Ferdinandum Hiſpaniæ & Siciliȩ Regem.	Marci Danduli	46

** 2 Ad

Ad M. Antonium Triuiſanum, Venetiarum Principem. Cynthij Ioannis Baptiſtæ Gyraldi 50
Ad Franciſcum Venerium, Venetiarũ Principem. Cynthij Ioannis Baptiſtæ Gyraldi 53

INDEX ORATIONVM
IN FVNERE.

Innocentij VIII. Pont. Max.
Franciſci Cornelij Cardinalis.
Franciſci Gallorum Regis
Sigiſmundi Iagellonis, Poloniæ Regis.
Nicolai Marcelli, Venetiarum Principis.
Leonardi Lauredani, Venetiarum Principis.
M. Antonij Triuiſani, Venetiarum Principis.
Franciſci Venerij, Venetiarum Principis.
Benedicti Piſauri, Claſſis Venetæ Imperatoris.
Caroli Zeni, Procuratoris S. Marci
Zachariæ Barbari, Procuratoris S. Marci.
Leonelli Epiſcopi 61
Hieronymi Nigri 63
Cynthij Ioannis Baptiſtæ Gyraldi 67
Staniſlai Orichouij Rhuteni 74
Hermolai Barbari 100
Andreæ Naugerij 103
Bernardini Lauredani 115
Bernardini Lauredani 122
Gabrielis Mauri 128
Leonardi Iuſtiniani. 131
M. Antonij Sabellici 135

Franciſci

Franciſci Faſeoli, Magni Venetiarum Cancellarij.
Guidi Vbaldi Feretrij, Vrbini Ducis.
Bartholomæi Liuiani, Veneti exercitus Imperatoris.
Franciſci Rubrij, Oratoris Regij.
Benedicti Rugij, Oratoris Regij.
Ioannis Baptiſtæ Rhamnuſij. 138
Petri Bembi 140
Andreæ Naugerij 160
Victoris Fauſti 168
M. Antonij Sabellici. 173.

FINIS.

AD PAVLVM II. PONT. MAX.

BERNARDI IVSTINIANI, PATRICII VENETI.

QVANQVAM *nihil mihi eſſe debet antiquius, Beatiſſime ac glorioſiſſime Pater, quàm ut mandatis paream Illuſtriſſimi Principis mei, atque Senatus; vtq; ea, quæ mihi per legationis munus ipſius nomine agenda ſunt, referam: bona tamen cum uenia, priuſquàm de Repub. loquar, pauca quædam meo nomine præfari liceat, & magnitudinem lætitiæ, qui te nunc primum Pontificem max. intueor, breuiter aperire. quòd ſi quid in ea re fortaſſis ab officio declinare uidear, quippe qui priuata publicis anteponam; ſatisfaciam paulo poſt, ut ſpero, Principi meo. Sed interim incredibilis illa tua clementia, quæ unà cum dignitatis gloria, inſtar cœleſtis numinis, aucta eſt, in partem accipiet bonam, & geſtienti adhuc lætitiæ, atque efferenti gaudio indulgebit. efficiam autem, ſi potero, ut, ſicut legationis munus occaſionem dedit priuatæ gratulationi coràm declarandæ, ita quoque priuata ratio, publicum officium omnino non deſerat: illud ante omnia deprecatus, ne tarditas gratulandi officiat gratulationi; abſit enim, ut tu, qui ſemper cunctis mortalibus patientiæ, manſuetudinis, humanitatis exempla tribuis, has tam inſignes, præſtanteſq; uirtutes amplitudine Pontificatus amiſeris: atque ut minus læto uultu pedum oſcula impertias, quàm antea dexteræ conſueuiſſes. quin uide, quid mihi de tua humanitate pollicear: ſi ſerius ad te uenio, ut tu me etiam benignius excipias: ille enim ſupremus humanitatis gradus eſt; quem etiam qui non merentur, experiuntur: noli enim credere, ſi datum eſſet, ad primum huius gaudij nuncium alas (ut ita dixerim) mihi non exoptaſſe.*

Annus uertitur ſecundus, ex quo ſacratiſſimæ huius ſedis altitudinem diuina Prouidentia conſcendiſti. quid primum igitur prædicem, aut admirer? ſi dignitatem: equidem non uideo, quid maius in terris dici, aut fingi poſsit, quàm ſi domini noſtri IESV CHRISTI *ſummi Dei locum inter mortales obtineas. ſi uero potentiam: quos faſces, aut quod tribunal; quod denique diadema, aut imperium cum hac cœleſti maieſtate comparetur? tibi claudere cœlos, & aperire; detrudere ad inferos, atque eruere, quoſcunque uelis; datum eſt, atque conceſſum. at ſi*

amplitudinem maluimus: magnum quidem eſt eccleſiam unam admi-
niſtrare: longe uero præſtantius metropolitanam: quid dicam autem uniuerſas totius orbis eccleſias? ut quicquid terrarū Oceano alluitur, quod quidem Chriſtiano nomine cenſeatur; omnes populi, Prouinciæ, nationes, tam linguis uariæ, quàm moribus, cœleſtis huius paſtoris uocem moderationemq; depoſcant. uerbum profectò non habeo, quo tantæ rei magnitudinem, ſatis digna ſignificatione, complectar. ſicut itaque, Beatiſſime Pater, gloriæ tuæ nullus fuit modus: ita nec profectò lætitiæ communis, ac præcipue meæ. an ego de tua gloria non lætarer? uerſatur adhuc etiam ante oculos fauſtiſſimus ille nuntius, cum Venetias appulit: audio in Senatu literas, uideo concurſus, uideo lachrymas omnium, ac præcipue meas: cum omnes omnipotenti Deo uota faceremus, ut ea lætitia humano generi, atque tibi omni felicitate redundaret. uellem animum meum uidiſſes. notare enim affectus oratio poteſt, exprimere autem non poteſt, ſi magni ſunt. putas ne igitur, optime Pontifex, eam lætitiam lapſu temporis exaruiſſe? quotidie refloreſcit. Dies, quæ ſolet ægris mortalium animis ſicuti mærori, ita quoque lætitiæ uires demere; addidit: & quo plus temporis, eo lætitiæ plus acceſsit. nam ſi illius primi temporis gaudia metiri, & cum præſentibus bonis conferre uoluerimus: nihil eſt, quod dies iſtos, quàm illos, feliciores non putemus. nunc enim ſapientia regimur, doctrina inſtruimur, exemplo monemur, diſciplina corripimur, liberalitate iuuamur. antea autem ſperabamus iſta, non experiebamur: nunc fructus uberes, optimoſq; colligimus: ut uerear interdum, ne nunc officij magis ſit gratias agere, quàm gratulari. in conferendis autem eccleſiis, an ne aliud ſpectas quàm uirtutem, atque doctrinam? non dico præterea, qua prudentia, uirtute, felicitate temporale imperium adminiſtres. neq; illa dico, quo ardore ſpiritus, quibus pecuniæ ſubſidijs, ex tuo ærario depromptis, Chriſtiana regna labantia à barbaricis furoribus ſtabilias, & tuearis. expertus nunc eſt Hungariæ Rex: ad cuius imperium ſuſtinendum magnam auri uim nuper tranſmiſiſti: opeſq; tuas ingentes declaraſti, ad quid parares. hæc tam et ſi, optime Pontifex, magna ſunt, atque præclara: eximia tamen bonitas, pietaſq; tua, maiora nobis in dies, & meliora pollicetur: in primis autem ille incredibilis humanarum, diuinarumq; rerum uſus, atque peritia. non enim tu heri, aut nudius tertius ex priuato Pontifex maximus, id eſt ex primo in ſupremum euaſiſti locum: numera ætatis tuæ ab adoleſcentia annos

tot anni ferè ſunt, quibus orbis terrarum gubernacula retines: non ne ſanctiſsimæ memoriæ Eugenius Quartus Pontifex ſapientiſſimus, & dulciſsimus auunculus tuus prius te Cardinalem fecit, quàm ſacerdotem poſſet facere? quod nunquam feciſſet, niſi ipſe legum eſſet interpres, & conditor, idemq; moderator, ubicunque moderandas intelligeret. intellexit autem, in te præſertim, quem tum uidebat iuueniles annos longe uperare ſapientia: certe tu illi ſemper aderas, audiebas, aſſiſtebas, multa conſulebas, exequebare complura. ſic hauſiſti in gremio ſapientiſsimi Principis regendi diſciplinam: ſic a teneris anns imbibiſti moderationem, prudentiam, conſtantiam, grauitatem; quibus deinde poſſes CHRISTI *nauiculam, uel potius nauem omnium maximam medijs quoque in fluctibus, ac tempeſtatibus gubernarci. O felix imperium, quod ante diſcitur, quàm adminiſtratur. Nicolaus deinde Eugenio ſuccedit. nonne quicquid arduum accideret, atq; difficile, ſine tuo conſilio, atq; opera non agebatur? Calliſti certe temporibus, tu unus obtinuiſti pontificatum: certe ille nomine, tu re. erat ille pater ſenio confectus; tanti negotij munus ſolus obire non poterat; ad te omnia deſerebat; tu regebas omnia; in te unum pene omnia recumbebant: ut, ſi ſacra profanis conſerre liceat, ille ſit Nerua, tu Traianus: ſin chriſtiana exempla maluimus, ſicuti debemus; ille ſit Petrus, tu Clemens. Pius uero, qui Calliſto ſucceſſit, nimium quàm libenter te aduocarit ad aliquam laboris ſui partem, niſi tu paulum cedere, & defatigatũ lõgis laboribus animum recreare maluiſſes. quid igitur nobis expectare non liceat ab eo Pontifice, qui trium Pontificum quaſi gymnaſiis, & palæſtra Pontificatus clauam per tot annos tractare didicerit? Sed cur nos etiam teſtimonio noſtro non utimur? qui annum, & eo amplius dies atque noctes tecum uerſati: eximiam prudentiam illam, & uſum omnium rerum maximis tractandis, gubernandisq; negocijs experti ſumus, præcipue tamen in hoc nouiſsimo fœdere omnium, quæ uiderit ætas ueſtra (ſi ſuperi fauiſſent) ſanctiſſimo, nobiliſsimo, maximo: quod inter Eccleſiam Burgundumq; Ducem atque Venetum aduerſus Turcam à Pio Pontifice confectum eſt. eram, ut ſcis, pro patria legatus mea: Burgundi iam legati altera ex parte conuenerant: maxima omnium res cudebatur. quid multa? tu mihi dux, tu gubernator extitiſti: nihil tractaui, niſi te conſulente: nihil egi, niſi te iubente: & quòd tantarum rerum moles uerſabatur, ut, tam et ſi omnis à Senatu noſtro mihi uni facultas eſſet attributa;*

buta; nullius tamen negocij uires, niſi tuas, pares tanto negocio exiſtimarem. ſed uidè nunc, Beatiſſime Pater, quid mihi ueniat in mentem, & ſimul illud, quàm parua ſæpe res magna portendant. meminiſti ne, ut in illis familiaribus colloquijs tecum interdum non aduertens, loquebar quaſi cum ſummo Pontifice? ſed quàm libenter neſcio quo modo fallebar: cum excuſarem, tu ſubridebas ingenue; & me pudebat; & mirabar offendere me tam ſæpe, & neſciebam, quia ex ore infantium Deus perficere ſuam laudem interdum ſolet. O me felicem, ſi uerba illa nouiſſem à Spiritu Sancto eſſe, non ab errore; & futurum aliquando, quod non intelligens uſurpabam. proruiſſem in amplexus tuos: exoſculatus eſſem pedes illos Sanctiſſimos: faciem uenuſtiſſimam, & uere ſummo Pontifice dignam adoraſſem. poſteaquam dies impleti; & te Pontificem maximum cunctis ſuffragijs declarauit Eccleſia: Senatus noſter gratulabundus me quoque inter illum præſtantiſſimum florem X. legatorum annumerauit. ſuſcepi equidem id muneris nimia cum uoluptate. quid ni ſuſciperem ſplendidiſſimam legationem ad ſummum Pontificem, uel ad Paulum, qui me ſemper inter cariſſimos, ſuiq; nominis obſeruantiſſimos filios miro ſtudio humanitatis babuiſſet? non ne tu mihi Dominus, & ego ſeruus? tu mihi pater, & ego filius? tu decus meum, columen, præſidium? ſed profecto nihil eſt humanis in rebus ſolidum, ac fidele. ecce enim deſideriū meum inopinati, & domeſtici caſus inuidia turbauit: ut longe moleſtius legationem dimittere cogerer, quàm alacrius ſuſcepiſſem. reddita deinde mihi mea nunc occaſio eſt, ut deſignarer iterum legatus. media igitur hyeme tam alpium, niniumq; immemor, quàm meæ imbecillitatis, iter arripui. Cum autem ad Ariminum perueniſſem, audiſti, ut opinor, quid acciderit. nempe naufragium in portu feci cum omni familia. nihil omnino ſuperfuit incorruptum: ut adactus ſim renunciare ſuſcepto muneri legationis. haud placuit Senatui. quin iterum iam tertio deligor, cunctis ſuffragijs: nouoq; edito exemplo inſtructum neceſſarijs omnibus proſequi iuſſit iter incœptum. ſuſcepi, & bene, iuuante Deo, iter peregi, tam parendi deſiderio, quàm tui uidendi. omnia dehinc ſpero meliora. dura ſæpe principia felices exitus habent. immenſa etenim clementia tua, & illius ordinis, qui me miſit, rectum, iuſtumq; propoſitum omnia maligni ſpiritus tela, fauente deo, diſſipabit. qui quidem noſtri Senatus ordo, Optime Pontifex, tuus eſt; totus, inquam, tuus, uel natura, uel animo. licet enim Eccleſia te puerum à

rum à nobis abduxerit; adoleſcentem Cardinalem fecerit; nunc denique crearit ſummum Pont. natale tamen ſolum, & illa prima cunabula, ubi natus, altus, educatusq́; es, negare non potes. unde enim iſta animi magnitudo, iſta ſapientia, niſi ab illis Barbis Clariſſimis maioribus tuis, & eiuſdem patriæ tuæ filijs: quorum uirtute, & fortitudine Adriacum ſæpe pelagus, & Tyrrhenum, & Ionium, & Aegæum hoſtili ſanguine fœdata ſunt? ſit Roma tibi chara, ut eſſe debet; ſit Romana Eccleſia ſponſa tua, filia tua: iſtis illa nominibus contenta ſit, dum patriæ nomen Venetijs tuis relinquat, neque tu dedignabere. Deo etenim immortali honor, & gloria: quandoquidem cæteris tuis laudibus, atque ornamentis, quæ innumerabilia ſunt; Veneta quoque patria non niſi tibi decori eſt, & dignitati. quàm dulce autem patriæ nomen? ut Lyricus ille Romanus dicere non ſit ueritus; Dulce, & decorum eſſe mori pro patria. huius tu igitur ut obliuiſcaris? hæc tibi mente ut excidat? aut illa te lacte ſuo nutritum non recognoſcat? audeo equidem dicere, Beatiſſime Pater, te, cum omnia poſſis, hoc tamen unum non poſſe, ſi uelis: ſicut neque illa quidem obliuiſci tui uellet, etiam ſi poſſet: quæ te uelut parentem, colit, uelut Pontificem ueneratur, uel, quod ad rem maxime pertinet, uelut alumnum ſuum gloriabunda totis uiſceribus cordis quaſi ulnis amplectitur, non minus profecto, quàm faceret dulciſſima mater tua. ecce autem neſcio quo pacto illuſtriſſimæ fœminæ facta mentio, animum meum non mediocri teneritudine afficit: quanta nunc enim, ſi uiuat, exultet lætitia? O illam felicem, fratre primum Pontifice, deinde filio? quis tale priuilegium geminatæ huius letitiæ de ulla fœmina audiuit unquam? ſed utro felicior? an fratre, quem uidit? an filio, quem non uidit? equidem feliciſſimam fuiſſe dicerem; ſi fructum beatiſſimi uentris in auunculi ſolio ſedentem uidere potuiſſet. quid tamen inſipiens queror? quaſi defuerit illi aliquid ad felicitatem. nam ſi puriſſima illa anima inter cœleſtes Spiritus æuum ducit, ut ex ſanctiſſime acta uita non dubitamus: diuina profecto fruitur uiſione, & in æterno illo rerum omnium luci-diſſimo ſpeculo omnia, quæcunque ſunt, fuerunt, futura ſunt, limpidiſſimis oculis intuetur. hinc illud Gregorij natum eſt: quid eſt quod non uideant, qui uidentem omnia uident? cernit igitur ex alto filium, & ſedentem in alto uidet. Paulus item tuus, Beatiſſime Pater, te ex eodem loco deſpicit lætabundus, Paulus inquam frater tuus chariſſimus, uir ſapientiſſimus, Senator optimus ciuitatis olim noſtræ, nunc

paradiſi præclariſſimũ ſydus, & lumen. ſed quia tamen in luteis uaſis adhuc poſiti de terra homines terreni figere in cœleſtibus aciem perpetuo aſpectu non poſſumus, uidetur optimo iure aliquid etiam terrenis affectibus condonandum. Demaratus etiam Corinthius Philippi Macedonis amicus cum Alexandrum filium profligato Dario, & oriente deuicto, ſedentem in throno Darij conſpicaretur; lacrymans præ gaudio dixiſſe fertur: O infelices patres noſtros, quibus tale ſpectaculum uidere non licuit. ego, Beatiſſime Pater, parentes quidem tuos, & fratrem non ſanè infelices fuiſſe dixerim, qui fuere feliciſſimi; ſed magna profecto caruiſſe lætitia: quibus te non ſolum unius Regis ſolium tenentem, ſed totius orbis gubernacula regentem uidere non licuit. beati igitur oculi, qui uident, quæ nos uidemus; beata Chriſtiana Eccleſia, quæ à tanto Principe gubernatur; beati Chriſtiani Principes tali parente; beata membra tali capite; beatus denique tu; beati nos; beati omnes, qui tua beatitudine perfruuntur: niſi forte humanus animus, ut eſt natura præteriti quidem immemor, & ingratus, futur autem nimium auidus, & inſatiabilis; aliquid nunc etiam concupiſcit. quæris, quid illud ſit? dicam audacter: noui enim animi tui magnitudinem, noui fidem. quicquid Chriſtianis omnibus populis recepiſti, ſcio te dies, atque noctes hac ipſa de re uigilantiſſime cogitare. aduerte quæſo, Pontifex Magnanime, & uide, quid uelim. Prouinciæ Chriſtianæ ferè omnes pacatiſſimæ ſunt: pacata Gallia eſt, pacata Germania, Anglia, Pannonia, Illyricum, &, quod rariſſime accidit omnibus retro temporibus, pacatiſſima eſt Italia: ut nunquam ferè, quod quidem audierimus, aut legerimus, tranquilliores, aut quietiores omnes extiterint. quid ſibi uelit iſta tranquillitas, neſcio; illud ſcio, nullum unquam tempus opportunius illi magno negocio aggrediendo, quod meditaris. hæc tibi eſt à ſuperis reſeruata palma, ut tu conficeres aliquando, quod omnes retro Pontifices concupiuerunt, nemo eſt aſſequutus: hoſtis metuit; nos ſperamus. tunc mihi feliciſſimus, & omni laude atque immortalitate digniſſimus, altiſſimum cœli locum meruiſſe uiderere.

Dent itaque ſuperi longam diem: ſucceſſibus omnibus tuis faueant, et ſecundent: ut & nobis ſub umbra alarum tuarum ſecuram uitam liceat agere: & tibi ſuperiores omnes Principes, atque Pontifices ſplendore nominis, & cœleſti gloria ſuperare. Dixi.

AD XYSTVM IIII. PONT. MAX.

BERNARDI IVSTINIANI, PATRICII VENETI.

SI VNQVAM antea, Sanctiſſime & Beatiſſime pater, diuinæ prouidentiæ lumen humanis laboribus affulſit; hac profectò tempeſtate, atque his diebus, quaſi lucidiſſimum ſidus oculis noſtris apparuiſti: vt in illo altiſſimo Pontificatus ſolio conſtitutus, vniuerſo Chriſtiano generi laboranti portum ſalutis aperires. nam cum peccatis noſtris ita poſcentibus Chriſtiana Reſp. partim inteſtinis ſeditionibus vexaretur, partim truculentiſſimarum gentium gladijs ludibrio eſſet. ecce viſitauit nos oriens ex alto. & velut excitatus à ſomno dominus fluctuanti naniculæ ſuæ impoſuit gubernatorem. qui bonitate vellet, ſapientia ſciret, auctoritate poſſet, tantis in fluctibus, tantoq; rerum motu magni huius gubernaculi pondus ſuſtinere. venimus igitur, Beatiſſime Pater, oues paſcuæ tuæ, & gregis dominici pars aliqua non ſpernenda. venimus inquàm adoratum ſanctiſſimos pedes tuos, atque adeo declaratum illuſtriſſimi Principis noſtri, & vniuerſæ ciuitatis incredibile gaudium & lætitiam. in cuius quidem gratulationis officio, non equidem ignoro, quæ facultas ingenij requiratur. gaudium enim noſtrum aperire, præſertim manifeſtum, parui laboris: tanti vero gaudij cauſas vel omnes explicare, vel animorum ſenſibus orationem adæquare, non parui ſane operis. quod ſi fortaſſis, vt cupimus, non aſſequemur: erit clementiæ, eo benignus nobiſcum agere, quo amplisſima maieſtàs tua in cauſa eſt, ſi tantis tuis meritis, & expectationi omnium ſatisfacere non poſſimus. neminem enim plus, quàm nos, peniteat: erit præterea, vt opinor, huic loco non indecorum, ſi genus orationis ſequamur Chriſtianæ pietati propius quàm gentilitati. nam ſi vates illa Cumana apud poetam rem ſacram orſa conclamauit, Procul ò, procul eſte prophani, quaſi eorum præſentia ſacrum illi incæptum contaminaret. quanto magis nos Chriſtianos decet, genus electum, gentem ſanctam, regale ſacerdotium appellatos, apud ſacrorũ omnium Principem, coram ſacratiſſimis Pontificibus, pro ſacro deniq; huius noſtræ letitiæ munere verba facturos ſanctorum noſtrorum inhærere literis: prophana autem omnia tam dicta quàm exempla deuitare.

deuitare. aggrediar igitur bona cum venia tua. & ſicut à numine aliquo olim ſolebant, ita nunc ego non aliunde ordiar, quàm vt eum inuocem, qui te ſibi delegit veriſſimum, certiſſimumq; vicarium. ipſe propitius adſit fidei meæ, ipſe pietati: vt dignum aliquid dicere poſſim hoc communi gaudio, dignum pontifice, dignum te. quod maxime, vt opinor, aſſequemur, ſi paucis aperiemus, quàm neceſſaria fuerit hæc cæleſtis aſſumptio tua: deinde quàm bene merita; poſtremo quàm læta proſperaque omnia te Pontifice ſint ſperanda.

Vtinam autē Principes noſtri, glorioſiſſime Pater, nimio damno ſuo nō didiciſſent; quo duce, aut paſtore indigeat Chriſtiana religio: nempe eo, qui & inter ouile dominicum pacem vnitatemq; conſeruet, & aduerſus barbaras nationes Chriſtianum ſanguinem ſitientes, cōmiſſum ſibi populum tueatur. vnde enim tot non dico ciuitatum, ſed prouinciarum: nec prouintiarum tantū, ſed regnorum etiam, imperiorumq; iactura. imminuti enim ſumus ſuper omnes gentes. queri olim ſolebant patres noſtri amiſſam eſſe Syriam, Phenicem, Egyptum: ſpoliatos Aſia, eiectos Affrica, & Mauritania: In Hiſpaniam deineeps Maumetum auſum tranſmittere. & in Betbica nobiliſſima Hiſpaniæ prouincia, hoc eſt, in medijs Chriſtiani populi viſceribus perfidiſſimæ blaſphemiæ ſuæ trophæū conſtituiſſe: vt etiam, ſi diuina negligimus, pudere tamen oporteat fortes ab imbellibus, viros à feminis, homines à belluis, eſſe ſuperatos. ſerui enim noſtri dominati ſunt nobis. ſin vero diuino honore tangimur; quo tandem animo ferendum ſummum Deum à pſeudopropheta totius orientis & Affricæ poſſeſſione depulſum, in Europam deinceps, atque adeo in Aſiam immaniſſimum hoſtem veluti in reliquias Chriſtiani patrimonij penetratum. Europa inquàm illa, cui omnibus retro ſeculis Aſia præda fuerat; ipſa nunc Aſiæ præda facta eſt. breuem enim neſcio quem angulum circa Helleſpontum occupauere. prorogauere deinde ſenſim aſtu atq; perfidia, pluſquàm armis imperium: donec aperto mare Vrbem nobiliſſimam, Ciuitatum reginam, ſedem imperij, Dominam gentium, principem prouinciarum, Conſtantinopolim ſuſtulere. tantorum autem cauſa malorum afferri profecto alia non poteſt, niſi quòd diſſidentes interſe Principes noſtri, et, quod fœdum dictu eſt, de mutua interdum pernitie gaudentes, dum non eſt qui conciliet, qui componat; aperuere viam communibus hoſtibus: & qui laborantibus opem ferre debuerant, quaſi illorum calamitas ad eos non pertineret, ipſi poſtremo vel perfidiæ,

*diæ uel deſidiæ dedere pœnas. atque in hunc modum, ut ille inquit, hæ-
reditas noſtra quotidie uertitur ad alienos. nonne; ſic Thraces euerſi;
Tribali deleti; Macedones, Acarnanes, atque Aetoli proprijs ſedi-
bus pulſi? noſtra erat Myſia, prodito rege, & trucidato, amiſſa eſt:
noſtra Peloponneſus, altero rege eiecto, altero decepto, & ipſam eri-
puit Trapezuntius Chriſtianus Imperator per fraudem imperio pul-
ſus. tantis igitur rerum incrementis elatus hoſtis, cum iam nihil opta-
ret, quod non aggrederetur; nihil aggrederetur, quod non expugna-
ret; perfringere tandem inſtituit Helleſponti Fauces, & Clauſtra. ut
uacuo deinceps, ſolutoq; animo per omnia Maria impune uolitaret;
inq; omnium gentium nationumq; perniciem, ubicunq; libido, rabieſq;
ferret, in terram poſſet exponere. de Euboea enim inſula tam opulen-
tiſſima, quàm nobiliſſima, Græciæ quondam oculo, quid dicam? quam
nuper terra ducentenis millibus, mari autem nauibus pene innumerabi
libus, tormentis, & machinis tam magnitudine quàm numero hor-
rendis expugnatam, cæſis ad unum oppidanis omnibus, ſempiterna cla
de nobilitauit. ſed hæc fortaſſe hactenus diſſimulare potuimus. Alie-
na uidebatur agi res, perq; luſum, iocumq; audiri, quaſi ſæpius decan
tata. Interiectum erat Ionium, Illyricumq; mare pro munimento; al-
pes autem à Norico pro menibus: ut reliquum illud Chriſtiani populi
quicquid eſſet, ſatis tuto munitoque loco conſtitutum multis uide-
retur. ecce autem nuper ſuperatis alpibus in Cæſaris prouincias im-
petum fecit; diripuit; ferro ignique uaſtauit; reuertenſque per Tau-
riſcos, & Noricos ante ipſas Italiæ fores, ante Italiæ oculos prædam
innumerabilem omnis ſexus, omnis ætatis, ueluti uictimarum pecu-
dumq;, trahens, iactabundo incedebat carmine, ſe breui periculum fa-
cturum, an ſuis armis clauſa foret Italia, quæ Atilæ quondam, &
Alarico patuiſſet. ut bene Iſaias hæc tempora uiderit, Regiones no-
ſtras coram oculis noſtris alieni deuorant. quid tum poſtea? nonne
his proximis diebus idipſum de Italia experiri uoluit? quod unum ma
xime omnium concupiſcit, inhiat, anhelat. reuerſus enim ad Italiæ ſal
tus, Italiam ipſam ingreſſus eſt: Liburnos, & Iſtros nil tale metuen-
tes adoritur: & miſeras illas finitimas regiones, quæ non minus Italiæ
nomine, quàm alpium altitudine ſe tutas eſſe putarent; cædibus, &
incendijs, & rapinis depopulatus eſt. ut à quingenteſimo, & amplius
anno hæc Maumetana rabies ſemel ab Italia repulſa, iterum Italiam
iugo premere nunc audeat. niſi forte credimus, ut ſemel Italici ſangui-*

nis dulcedinem deguſtarit, non reuerſurum: aut non longe potentius, atque paratius, exploratis iam itineribus, ad explendam ſitim non rediturum: aut ullam omnino fore credimus Italiæ partem, quæ, niſi communibus uiribus hæc bellua reprimatur, non ſit illius ſæuitiam, crudelitatemq́; ſenſura. uide præterea, ut, quicquid illi libet, etiam liceat. nam uno, eodemq; tempore hinc Germaniæ, & Italiæ fines populatur. hinc in Aſiam maximis traiectis copijs, adiecta inſuper ingenti claſſe, Chandelorum Ciliciæ oppidum maritimum peropportunum ad eas res, quas meditatur, quadringentis Chriſtianis, qui tunc ibi præſidio erant, crudeliſſime trucidatis, expugnauit. in omnium quidem inſularum littorumq́; ceruicem imminet. Quid mirum igitur, ſi, cum ille tanta geſſerit, geratq;; cum duo imperia, quatuor regna, prouincias uiginti, ducentas urbes Chriſtianis principibus eripuerit, mari denique maximas claſſes explicare nunc ceperit? Quid, inquam, mirum, ſi totius orbis imperium ſibi deberi dicit? &, qui Orientem ſub egerit, Occidentem nunc ſibi inuadendum, rapiendumq; proponit? eſt etiam, mihi crede, maius aliquid aliud, ad quod aſpirat: quod quidem dicere fas non eſt. ſed, Vſque quo domine improperabit inimicus? irritabit aduerſarius nomen tuum in finem? Excurri pluribus, Beatiſſime Pater, quàm conſilij fuerat, miſerandas calamitates Chriſtiani generis. ſed profecto longe paucioribus, quàm oportuerat, ſi id agendum deſumpſiſſem. finiam hanc partem, ſi illud addidero, & liberius fortaſſe loquar, temere tamen non loquar: aut actum de Republica Chriſtiana eſt, aut, quod certiſſime credimus, tu ille unus cælo demiſſus; tibi uni illa palma detur, ut arceas has belluas ab ouili Dominico; reſtituaſque Chriſtiano nomini priſtinum decus, & imperium. cur autem reſtitui poſſe diffidimus, ſi ille nobis ſpem dat, qui ſicuti peccanti populo minatur, ita pænitenti uictoriam pollicetur? cuius enim uerba ſunt illa: Si dereliquerint filij tui legem meam; ſi in mandatis meis non ambulauerint: uiſitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum? ecce minas experti ſumus, nimis quidem acerbas. cur promiſſis quoq; non credimus: Si populus meus audierit me, Iſrael ſi in uijs meis ambulauerit: ad nihilum inimicos eorum humiliabo, & ſuper tribulantes eos mittam manum meam? manum, inquam, illam quæ ſemper fuit non minus fidelis erga filios, quàm in hoſtes terribilis. duce te igitur, optime pater, nobis opus erat, ut reuerteremur: Pontifice uero te, ut inuitanti deo conciliaremur. neque enim, ut ſpero, habebimus

habemus Pontificem, qui non compati poſſit infirmitatibus noſtris. quæ cum ita ſint, incredibile eſt, Reuerendiſſimi patres, quantum uobis debeat Chriſtiana religio pro Pontifice, quem dediſtis, ſancto, innocente, ſapiente, & quod maxime optandum erat, pio. Vereor autem interdum, benigniſſime Pater, ne, ſi de laudibus tuis aliquid dicam, pudicas aures tuas lædam potius, quàm oblectem. uel quia feſſæ iam ſint quotidiana auditione; quaſi dici iam nihil poſſit, quod non ſit dictum: uel quia modeſtia tua, uirtutis actione contenta, mauult bene agere, quàm audire. utrique autem ſic occurram. primo quidem, ut uincam, ſi poſſim, ſatietatem audiendi tuam, uel rerum nouitate, uel breuitate dicendi. alterius autem, optime Pater, niſi uerear liberius loqui, tu in culpa es. qui bene facit, bene audiat neceſſe eſt. nam comes uirtuti ſemper fuit gloria: & quo magis ſpernitur, magis ſequitur. facile patietur æquiſſima modeſtia tua in eo ſuperari, in quo uno uinci longe præclarius eſt, quàm uiciſſe. Ordiar ne igitur à te, an à maioribus? nulla enim humanæ uitæ conditio non habet laudes ſuas. ſed nunquam ego nobiliſſimum ſolem illum ideo ignobiliorem exiſtimaui, quia à ſeipſo ſplendeſceret, & non ab alio ſidere ſuperiori: neque fontis copiam, & ubertatem ideo ignobiliorem, quia à ſeipſo profflueret, & non aliunde ſcaturiret. uerum, ſicuti ſapientibus ueris placet, omne principium ſuo effectu nobilius; & omnem cauſam ſuo cauſato; denique independens omne perfectius eo, quod ab ipſo dependet: ſic tuæ nobilitatis initia à te ipſo fluxere glorioſius, ut fontis; & ſolis in ſpeciem ſpargere potuiſſe lumen in alios, non aliunde mendicare opus habuiſſe uideris. itaq; cũ in omni Pontifice duo maxime requirantur, ut ſcilicet uerbo doceat, exemplo etiam inflammet: utrunque cumulatiſſimo uirtutis numero es complexus, ut & ſapientia mores inſtrueres, & moribus ſapientiam condecorares. quid enim de admirabili ſapientia tua dici poteſt pro dignitate? qui à teneris annis uſque ad hanc ætatem nulli omnino rei niſi literis inſudaris. liberales omnes penitus hauſiſti: Ius omne Pontificium tenere uoluiſti: nullum omiſiſti litterarum genus, cui non animum intenderis. ſic Auguſtinus, ſic Hieronymus, Baſilius, Gregorius, aliique complures: qui profecto non dubitarunt in omni literarum genere, & ratione uerſari. ſic ille ſapiens antiquior, qui de ſeipſo loquens ita gloriatur, ipſe mihi dedit horum, quæ ſunt, ſcientiam ueram, ut ſciam diſpoſitionem orbis terrarum, uirtutes elementorum, initium, & conſumationem ſeculorum, uiciſſitudines rerum, muta-

tiones morum, anni curſus, diſpoſitionem ſtellarum, naturas animantium, & herbarum. quis igitur docet omnia hæc, niſi illæ, quibus iuuenis inſudaſti, diſciplinæ liberales? quantum autem conferant ad gubernationem rerum humanarum, inde perſpici licet, quòd ubicunque ſapientia cum potentia conſpirauit, ibi mirabile neſcio quid effici uidimus. neque enim facile quiſquam, ut illis temporibus, aut Moyſe eruditior, aut Salomone ſapientior: quorum hic pace, ille bello, ſummã ſunt gloriam conſequuti. Pontifices autem noſtros enumerare ſi libeat, ſanè illi præter cæteros clariſſimi, qui in primis doctiſſimi, literatiſſimiq; fuere. nam, ut omittam ſuperiores illos numinum inſtar: quis Alexandro tertio, qui Fridericum primum: quis Innocentio tertio, qui ſecundum inſolentius eccleſiæ dignitati inſultantes compeſcuere, imperiorum ſuorum finibus contentos eſſe fecere; aut eruditior, aut eloquentior? Vrbanus quidem ſecundus tantum doctrina, & eloquentia potuit, ut, concilio apud Claramontem in Aruernis habito, admirandis eloquentiæ uiribus omnes Gallias ad arma conciuerit; trecentorum millium exercitum coegerit, ſanctas ciuitates, patriam domini, Chriſtiani populi hæreditatem incredibili gloria recuperarit. quod utinam, feliciſſime Pater, tibi etiam eueniat nunc idem molienti. beatas igitur ciuitates illas, & regna, quibus contigit à ſapientibus gubernari. omnium enim artifex eſt ſapientia. ſed, ut ad te redeam: quicquid dicebas, legebas, audiebas, omnia dirigebas ad ſapientiam, ſapientiam inquã illam, quæ à deo eſt. quæ ſicuti inter cæteras artes, & diſciplinas altior ſublimiorq;, & ueluti regina incedit; ita ad huius altitudinem ſine illis quaſi quibuſdam gradibus aſcendi non poteſt. inuiſibilia enim dei per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. talia igitur iacienda nobis iuuenili ætate fundamenta, quale ædificium in ſenectute excitare uolumus: & talia priuatis diſcenda nobis, qualia docenda, ſi magiſtratus efficimur. quæ enim ſeminauerit homo, hæc & metet. periculum enim certe nunc non eſt, ne tu à puero ſic imbutus, quid mores exigãt, neſcias; quid noſtra religio, quid chriſtianæ leges, quid fides, quid pietas, quid prælatorum officium, quid populorum neceſſitas deſideret, non intelligas: nec etiam intelligas, quo pacto labanti rei chriſtianæ ſuccurratur. facile enim eſt diuinis inſtructum terrena moderari. ſed da ueniam, optime Pater, uno tantum deceptus es, qui ſperaſti poſſe in iucundiſſimis ſapientiæ ſtudijs, ueluti in tranquillo portu, conquieſcere. maius erat, quod futurus eras; maius, ad quod parabaris; moleſtius

ſtius fortaſſe tibi, ſed utilius humano generi: licet moleſtum tibi eſſe non poßit, quod illi intelligeres neceſſarium; pro cuius ſalute tuenda uitam etiam ipſam expendere non dubitares dedit enim te deus in lucem gentium, ut ſis ſalus eius uſque ad extremum terræ. nunc de moribus, & uita pauca ſubijciam. fides enim habetur non uerbis, ſed operibus: neque poſſumus illi credere, qui ſibi ipſe mendax reperitur. ſtatim igitur à puero diuinis myſterijs à parente dicatus es: apud nobiliſſimum minorum ordinem iniciaris. ſic Samuel, ſic Hieremias à pueris conſecrati. potuit ne huius ampliſsimi ſacerdotij magnitudo à pulchriori fundamento conſurgere, quàm ut eccleſiæ tyrunculus eſſet à puero, qui futurus erat totius eccleſiæ Maximus Imperator; aut ueluti Seraphicus ille dux tuus Dominici gregis uitia diſpulit, ita tu Barbarica tela in eum contorta diſsipares. adoleſcentior deinde factus patriæ incunabula relinquis: uenis Patauium fama ciuitatis illectus ad ſapientiam capeſſendam: ubi pro nobilitate ingenij quàm gratiſsime exciperis. & niſi Sauonam patriam tuam cariſsimam nobiliſſimamq; inuidere uerear, ſanè nõ minori ſtudio, & amore Paduæ cultus, obſeruatusq; es; quàm ſi in ipſius brachijs, & ſinu naſcereris. quam bene igitur in utriuſq; ciuitatis erga te pietatẽ te geſſiſti, ut & Sauonam tuis natalibus, & Patauium tuis ſtudijs nobilitares: in quo moratus per x x ferè annos, nobilis alumnus legendo, orando, ſcribendo, uniuerſum orbem ſplendidiſsimis ſapientiæ radijs illuſtraſti: incurrunt ſtudiorum tuorum illa duo admiratione digniſsima; primum quòd neque ipſa religio curſum addiſcendi retardare potuit; neque ardor addiſcendi uitæ tenorem inhibere. alterum autem, quòd cum uitæ ſanctimonia, morum grauitate, ingenio, & ſapientia alijs excelleres; omnibus tamen humilior appareres. non dicam hic, ut te mature patres illi ad omnes ſuas dignitates euexerint, ut ætatem honoribus uiceris, honores uirtute ſuperaris, ut demum omnia ſua monaſteria per uniuerſum orbem diſperſa tue fidei ſanclitatiq; crediderint. neque in eo etiam morabor, quod in hunc Senatum Reuerendiſsimum glorioſiſsimumque ſola ſapientia atque uirtute nixus conſcendiſti. maiora me rapiunt; &, quanquam illa maxima ſunt, & omnibus laudibus celebranda; multa tamen præclara ingenia in tuis l.udibus ſigillatim recenſendis certant quotidie, atque certabunt. diſcedere ego mente non poſſum ab hoc tuo Pontificatu, quaſi nobiliſsima palæſtra. ubi uide, quid ego conſiderem. cogor interdum exiſtimare factum eſſe diuino conſilio, ut, qui ad ſupremum

in

in eccleſia Dei locum regendum parabare, mores emendares, principibus præeſſes, Chriſti gloriam defenderes, illis potiſſimum uirtutibus & imbuerere natura, & ſtudio effingerere, quæ eſſent maxime neceſſariæ ad tantum munus adminiſtrandum. quid enim magis elucet in Principe, quàm liberalitas, & munificentia? pecuniam tu ſemper, ut ille inquit, ſicuti lutum exiſtimaſti; omne aurum in comparatione uirtutis pro harena habuiſti exigua. paſtorem enim te deus fingebat, non mercenarium: illæ tibi ſemper uiſæ ueræ diuitiæ, diuitias non appetere. quod ſi illo ſeculo feliciori, quaſi pro miraculo quærebatur Beatus ille uir, qui poſt aurum non abijt, nec ſperauit in pecuniæ theſauris; nobis certe gloriari liceat, iam diu quæſitum tandem inueniſſe, qui mirabilium operatione rerum, quas expectamus, & nos beatos efficias, & ipſe ſis non minus re quàm nominis appellatione beatiſſimus. quam bene præterea iungitur huic munificentiæ tuæ incredibilis charitas, & manſuetudo. unum de plurimis attingam. meminiſti ne optime Pater, ut Generalis ordinis miniſter fratrem Papiæ in ſcelere deprehenderis? deprehenſum pro aliorum exemplo punieris? ut temperare lacrymis non potueris, quin diceres, acerbius tibi, quàm fratri illud fuiſſe ſupplicium? O uocem dignam memoria ſempiterna. quantum enim illud amabile, quòd etiam puniens ingenitæ tibi manſuetudinis non potueris obliuiſci. quid enim parcendo faceres, ſi tam clementer puniendo miſereris? Illa enim præclariſſima obeundæ iuſtitiæ pars, ubi non tam ſcelus odiſſe, quàm etiam hominem dilexiſſe uideri poſſumus. pulchre igitur in te illud Euangelicum impletum eſt: Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. Cæterum quis hoc credat? excellentiam animi, & humilitatem; magnitudinem, & manſuetudinem; contemptum omnium, & affectum, in uno eodemq; animo ſociari potuiſſe? ſapientia, uirtuſque tua fœderare potuit omnia hæc: ſed immiſcere laudibus tuis ſpes etiam noſtras iam tempus eſt, & maiora nunc aggredi. In Deum etenim immortalem eximia tua pietas manſuetudini adiuncta mirifice nobis repræſentat illius magni ducis imaginem: quem ſicuti mitiſſimum ſuper omnes mortales ſcriptura prædicat, ita nimirum diuini honoris amore flagrantem: qui cum orabat, Domine aut dimitte illis hanc noxam, aut dele me de libro, quem ſcripſiſti; plus tamen de diuino honore, quàm de populi ſui ſalute cogitabat. ne forte arguerent Aegyptij Dominũ calliditatis, & aſtus, quaſi illi populo dominus fugã ex Aegypto ſuaſiſſet, nõ vt à ſeruitute liberaret, ſed vt perderet eos

facilius

facilius in ſolitudine. tu vero dux noſter & pater, quẽ expectauimus, in quẽ reſpicimus; obſecro te, quid aliud noctes & dies ingemiſcis? quid ante Deũ poſitus aliud in oratione deploras, niſi peſſundari diuinũ honorẽ? &, vt inquit propheta, iugiter tota die nomẽ domini blaſphemari? blaſphemant hoſtes, qui peculiaris vineæ tuæ delitias immaniſſimo furore proculcant: blaſphemãt filij, qui quaſi derelicti de parentis ſui bonitate deſperãt, niſi quòd tu es iam omniũ reliqua ſpes, tu expectatio; in te omnium ora oculique coniecti: audiunt ſapientiam, vident ſanctitatem, liberalitatem, clementiam, magnitudinem animi, pietatem in Deum, caritatem in omnes. quæ quidem omnia cum audiunt, non poſſunt de te ſibi niſi omnia magna, ſalutariaq; polliceri. quid? illud ſanctiſſimum decretum, quòd generalis deſignatus edixiſti, nonne fuit, quaſi ſpecimen aliquod piiſſimi animi tui argumentum locuples? quantum etiam, ſi poſſes, Chriſtianam rem iuuares? nam cum dolore nimio afficereris, hinc aſſiduis cladibus Chriſti populum exinaniri; diripi ciuitates; templa dirui; virgines & pueros ex parentum amplexibus ad libidinem euelli; ſenes innocuos nec pretio nec libidini ſatis aptos mactari quaſi pecudes; quid ageres, cum hæc videres? videres autem ex alia parte ſæuiſſimæ Inimici belluæ trucem, formidandamq; potentiam quotidie latius excreſcere. remedia autem, alia tunc tibi non erant, non arma, non milites, non copiæ: quod reliquum fuit, confugis ad diuinam opem, vnicum tunc tibi, & ſingulare præſidium. Statim enim edixiſti, per omnes tuas eccleſias, vt quoties diuinæ horæ dicuntur, toties pro Chriſti bellatoribus ſupplicatio fiat. quid potuit amplius inermis aduerſus armatos, quàm qui ferro non poſſet, lacrymis & oratione dimicaret? velut ille nobilis Pontifex, qui dicebat, aduerſus arma militeſq; Gothos lacrymæ meæ mea ſunt arma. itaque hoc inſtituto facile declaraſti affectum animi bene cupientis, adeſſe tibi vires deſiderari. cæterum neque vires etiam defuturas, ſi modo exoraretur ille, qui, quando vellet, non minus vires addere poterat, quàm animum ante potuerat, cum voluiſſet. penetrat autem nubes, ipſumq; cælum aſſidua iuſti ſupplicatio. ecce enim exoratus iam Deus eſt; ecce nunc vires additæ: auctoritas autem omnium maxima tibi cælitus collata. mutauit ne, quod interdum ſolet, immutabile deſiderium tuum fortunæ mutatio? quin noua te nuper obſtrinxiſti fide. dediſti enim arrham pietatis tuæ: voti tui ſignum gentibus omnibus extuliſti: vix fuiſti Pontifex ſalutatus, cum tu theſauros eccleſiæ, vel

corum

eorum pretium in fidei defenſionem promiſiſti, vt ante pene eos aſcripſeris, quàm poſſederis: licet tunc tui uere eſſe cœperint, cum tu primum illos eſſe voluiſti tuos. Pius Secundus glorioſiſſimæ memoriæ, quem magna parantem, pulchra molientem inuida mors oppreſſit: cum deſignatus eſſet Pontifex; oblati ſunt ei ad ſpectaculū theſauri à Pontifice demortuo relicti, quaſi magnum quippiam, & viſu pulcherrimum, vbi oculos depaſceret. at diuinus ille vir videre noluit: Auferte hinc, inquit: citius enim expendemus, quàm alij congeſſerint. O magnum Principem, & vita longiore digniſſimum. pace tamen illius dixerim: non tu mihi videris inferior animi magnitudine, qui illum auri, gemmarumq; fulgorem & ferre potuiſti oculis, & contemnere animo; recenſere pariter, & negligere. ſed, ſi mihi liceat inter tanti nominis Principes dirimere hanc litem, ille fortaſſe cautior, qui noluit videre: tu certe animo celſior, qui tam potuiſti ſpernere, quàm cernere: ſi tamen illud ſpernere eſt, tam nobile pretium rei omnium ſanctiſſimæ, & in primis neceſſariæ accommodare. pulchrum erat uidere illum ſplendorem, ſed te magna meditantem longe ſpecioſius: pulchrum audire laudantes, & pretium ſingulis ſtatuentes: ſed longe pulchrius, quod animo uerſabas; quantum ſcilicet in armatos, quantum in munitiones, quantum terra, quantum mari parandum eſſet. ſed quid ego diutius de theſauris iſtis loquor: cum in ore ſemper habeas ne dum tua omnia, verum etiam teipſum pro republica Chriſtiana deuouiſſe? uidete, quid poſſit exemplum. cupiebant quidem antea fratres tui, ſemperq; cupierant: ſed tunc incenſi ſunt quaſi legati tui, duces tui, ad ſui Imperatoris ardorem & ipſi opes ſuas offerre, omnia polliceri, ad uictum uſque ipſamq; uitam, ſi neceſſitas exigeret. O te beatum, cui certatim fortuna uirtuſq; tua pro gloria tua contendunt. habes enim, quibus plura deſiderare non poſſis. Germania nunc ardet belli gerendi ſtudio: quid apud Ratiſponenſem conuentum nuper decretum ſit, intelligis: omnes ad arma conſpirant: non poteſt Cæſar tantum dedecus ferre: ſumere arma uolunt: ulciſci uolunt uel communem, uel priuatā iniuriam. quid ſi auctoritatem adiunxeris tuam? utrunq; gladium ambo ſtrinxeritis, & ueluti coniunctis ſignis hoſtem hunc perſequamini. hæc ab occaſu. uerte nunc oculos ad orientem. uides ne, ut trans tauri iuga ab Caſpijs uſque littoribus moueantur ultimæ nationes in auxilium piiſſimæ cauſæ tuæ? tanta eſt huius teterrimi hoſtis perfidia, tanta crudelitas, ut eum iam gentes omnes pro communi

muni hoſte habeant, qui ſit totius humani generis crudeliſsimus inimicus. de Italia uero tua nil dicam amplius: iuncta tibi fœdere eſt. cum ſignum dederis, propoſitumq; tuum certum omnibus feceris; non dubito, quin habeant omnes, & diuini honoris, & proprij periculi, & officij ſui rationem. quod ſi iſta non moueant, ne illud quidem tot clariſſimos Principes mouebit, ueterem illam Italiæ bellorum armorumque gloriam, Barbaris illis nationibus imperitare ſolitam, ad Aſiaticum neſcio quem Phrygem, aut Cappadocem, omnis diuini, & humani iuris expertem, ſine fide, ſine uirtute, ſine humanitate, tanto cum dedecore eſſe tranſlatam. ecce iam Ferdinandus ipſe Rex Chriſtianiſſimus, fortiſſimuſq; ferre non potuit: in armis eſt, bellum hoc glorioſiſsimum ſponte ſuſcepit, fidei zelo non iniuria commotus. idem cæteri facient; pari ardore concurrent. hactenus potuit uel ſuſpicio, uel cupiditas dominari: nunc tua lux fugabit illas tenebras. omnium principum mentes clariſſimo concordiæ lumine perfudiſti. de nobis autem, maxime Pater, pulchrius eſt tacere, quàm loqui: ne laudes noſtras ſatis alieno tempore agere uelle uidear. loquentur fortaſſis omnia ſecula, ualidiſſimos exercitus, potentiſſimas claſſes, quibus cum antea multis in bellis cum hoc hoſte, tum uero hoc nouiſſimo maximoq;, per octo, & amplius annos, opibus, corporibuſque noſtris rem Chriſtianam ab hac truculentiſsima rabie, quo ad potuimus, tutati ſumus. reſpice nunc, quid uelim. nam ſi uniuerſam hanc belli molem ita per nos ipſi hactenus, auxiliante nullo, ferre potuimus, ut uſque ad Euboeam amiſſam plures intulerimus hoſti clades, quàm acceperimus: tu uero, ſi hoc bellum excelſo, ut facis, animo ſuſceperis, alios Principes mone ueris, undiq; auxilia contraxeris, terra mariq; arma intuleris, à fronte, à tergo, à latere hoſtem perculeris; dubitas ne, quin liberatis tandem ab hoc teterrimo iugo Chriſtianorum prouincijs, non tam deinceps de Europæ, quàm de Aſiæ, atque Africæ poſſeßione certetur? quam gloriam tuã ut his oculis aliquando hauriam, libenter cum hac animula uel per ipſum ſanguinem profundenda depaciſcar. Dixi de gratulatione, Beatiſſime Pater, quæ dicenda erant, pauca quidem pro magnitudine rerum dicendarum, pro temporis uero tui ratione nimis fortaſſe multa.

Reliquum eſt, ut exoluamus, quod nobis proprie hac legatione ab Illuſtriſsimo Principe noſtro, atque Senatu eſt demandatum. nam cum memoria repetunt, hanc ſedem illam fuiſſe, quæ à primis noſtræ religionis exordijs ſuper ſolidiſsima petra fundata fuerit, non humano conſilio,

aut ſapientia aliquando delecta, ſed ipſius Domini noſtri IESV CHRISTI diuino ore declarata, Apoſtolorum ſuorum Petri, & Pauli ſanguine conſecrata; in quam irruere quidem uenti, turbineſque poſſint, fidem uero loco mouere non poſſint: cũq; præterea legerint, quid Anacletus, Gelaſius, Leo, Gregorius, Stephanus, Nicolaus, quid multa denique uniuerſalia concilia de huius ſacroſanctæ ſedis auctoritate, excellentia, poteſtate, & ſenſerint, & decreuerint; nunc te præterea uideãt huic glorioſiſſimæ ſedi Antiſtitem delectum illis ſuperioribus Sanctiſſimis Pontificibus legitime ſucceſſiſſe; ad te delatas eſſe regni cœleſtis claues illas omnipotentes; tuæ denique fidei, tuæ diligentiæ dilectiſſimam Chriſti ſponſam totius orbis eccleſiã eſſe commiſſam: cum hæc inquam omnia uiderent, miſere nos legatos ex ueteri, primoq; inſtituto, ut tuæ Beatitudini humilẽ deuotamq; obedientiam ſuo nomine deferamus; te primum Paſtorem, ſummum Sacerdotem, Pont. Max. Petri ſucceſſorem, Chriſti Vicarium omni cultu uenerationis, & reuerentiæ proſequamur. nihil erit præterea illis antiquius, nihil iucundius, quàm deſiderijs tuis obſequi, dignitatem, amplitudinemq; tueri tuam. nam ſi omnipotenti Deo, & non uiribus noſtris, aut uirtuti acceptum ferimus, quicquid priuatim uel terra, uel mari poſſidere contigit, Dominus enim uniuerſorum ipſe eſt; Itemque alibi, Regnum in manu eius, & poteſtas, & imperium: quo tandem pacto ſatis in eum grati eſſe poterimus, ſi illi omnia aperta non erunt, quem ſuum in terris ductorem, ſuum Vicarium, cœleſti pariter, & terrena dignitate conſtituit? hoc ſenſere maiores noſtri; hoc ipſi à parentibus acceperunt, qui multa bella ſuſceperunt pro eccleſiæ dignitate tuenda, maxima pericula adierunt, opes abſumpſerunt, ſanguinem profuderunt; hoc nos ab illis cum lacte ſuximus, & ingenitæ noſtræ pietatis nonnullum etiam argumentum, ut opinor, edidimus. tibi igitur ante pedes deponunt, quicquid opibus ualent, quicquid imperio terra mariq; pollent: ciuitates, oppida, inſulæ, claſſes, exercitus, opes, tua ſunt omnia; utere ipſis; fac, cum uis, periculum: reperies profecto nec ingratos in deum, nec degeneres in patriam, nec in promiſſo fallaces: ſed præſenti animo, conſtantique fide ſemper erunt, re atque opere, quàm uerbo, & oratione, ueriores.

AD

AD INNOCENTIVM VIII. PONT. MAX.

HECTORIS FLISCI, GENVENSIVM REIP. ORATORIS.

NEMO admirabitur, Beatiſſime pater; ſi inter hos duodecim oratores per tuam Genuenſem Remp. ad te miſſos, ego ætate, ingenio, auctoritate multo inferior, coram te Chriſti uicario, tuoq; hoc diuino, admirabiliue tantorum patrum cætu, hodierna die de ſummis rebus aliquid etiam pro uirili dicturus; pauens, trepidus, totuſque perterritus adeo contremiſcam, ut palleat facies, uox titubet, lingua balbutiens faucibus adhæreat. nam ſicut immortalis Dei aſpectus in oculos humanæ fragilitatis, tanquam fulgur egrediens, adeo ſplendet, quòd neminem, qui uixerit, Deum uidere potuiſſe ſacræ literæ atteſtentur: ita Celſitudinis tuæ maieſtatem, illius diuini numinis ſplendore coruſcantem, imbecilles oculi mei, uelut nicticoracis, ſolis radios, nequeunt tolerare. uerum me per ſe excuſabilis parendi neceſſitas cogit. recreat autem, atque reficit conſiſtorialis nuperrime aduocationis meæ, & aliquando tecum priuatæ conſuetudinis recordatio: ſed ante omnia, ſumma ac admirabilis erga omnes clementia tua, qua ætatis noſtræ nemini cedis; & quæ una inter innumeras uirtutes tuas adeo ſplendet, ut exiſtimem ueniam mihi facile concedendam, ſiquid minus ornate, minus accurate, diſerteq; dixerim. atque illud in primis mihi lætandum iure eſſe uideo, quòd in hac iniuncta mihi hodie ex hoc loco ratione dicendi, cauſa talis oblata eſt, in qua oratio nemini deeſſe poteſt. in quo enim ſublimius atq; iucundius mea uerſari poteſt oratio, quàm ſi, quod primum eſt, te Pont. Maximo, gratulandum ſit de eius ſui ad ſummi Apoſtolatus apicem aſſumptione? inde, ſi de Apoſtolicæ ſedis laudibus, tuiſque ampliſſimis uirtutibus loqui noluero? poſtremo, ſi quos fructus Chriſtiana Reſp. ex hoc tuo Pontificatu ſperare poſſit, aliquid attigero? quæ omnia tanti ponderis, tantæq; magnitudinis eſſe reor, ut non hominum, ſed uix angelorum linguis explicari queant.

Verum quia, & philoſophi ſententia: & utriuſque iuris cenſura monemur, nihil dici oportere, quod uel ratione, uel auctoritate non probetur: operæprecium eſſe ſentio, priuſquam dicendi campum ingrediar,

percunctari, an ad Apoſtolatum aſſumpto gratulari deceat, & coram laudes eius enarrare: ſcio enim conſuetudinis eſſe ferme omnium, qui ad tuam Sanctitatem legationis officio primum accedunt, ut orationem habeant, gratulationem ac laudes continentem. ſcio præterea non nullos adeſſe, qui morem hunc non probent; & alterum hominis parū conſiderate loquentis, alterum adulationis uitium eſſe cenſeant. quid enim, inquiunt, ei gratuleris, qui ad immenſos animi corporiſque labores, ad maximas curas, ad diuerſarum gentium regimen, ad ſollicitudinem omnium eccleſiarum, &, quod his maius eſt omnibus, ad difficilem, & periculis plenam eſt ſeruitutem aſſumptus? rectius tali uiro, tanta rerum mole oppreſſo condolendum, & compatiendum eſſe dictitant. poſtremo commemoratis malis omnibus, quæ huic paſtorali dignitati neceßitate quadam coniuncta ſunt; ea proculdubio & innumera, & maxima eſſe, et Siſyphi ſaxum uoluere Pontifices prædicant; & ob id gratulationis munus abhorrent. mea tamen ſententia non eſt ei gratulandum, qui locum hunc ambitione poßideat, qui communi omnium ſtultitia feratur atque errore; ut ea optima ducat, ad quæ uelut ampla, & ſpecioſa mortalium fertur ambitio: qui Epicureorum ſecutus errorem, felicitatem in uoluptate conſtituat; huic ſanè conuenit, quod moralis ille Seneca uerißime ſcribit: Magna fortuna, magna ſeruitus. multipliciter quippe, teſte Ariſtotele, hominum natura ſerua eſt: ſed eorum ſeruitus miſerabilior, qui ad maximas dignitates euecti, uitijs, & uoluptatibus inſeruiunt: & proprij corporis ſunt fœda mancipia. ſed ſi de ijs loqui uelimus, qui ambulant in uijs, & in lege Domini; qui non, quod libeat, ſed quod deceat, ſpectant; qui non in uoluptate, ſed in uirtute felicitatem conſtituant: ijs cenſeo congaudendum. etenim uirtus eſt, ut Ariſtoteli placet in ethicis, quæ promptam ac delectabilem elicit operationem: & uirtus ſine operatione mortua eſt. hinc Imperator noſter Iuſtinianus, li. xij. ſui codicis, milites, qui à Rep. aluntur, frequentius in acie imperat exhiberi, ut armorum quotidiano exercitio ad bella ſe præparent. nec medici, nec oratores, nec Imperatores, quamuis artis præcepta didicerint; quicquam magna laude dignum abſque uſu, & exercitatione conſequi poßunt. cur igitur ei non congaudeas, qui, iuxta Iacobum Apoſtolum, gaudium exiſtimat, cum in uarias inciderit tētationes: cui uita omnis gaudium eſt, cum recte ad naturam uiuat: qui & ſecundis, & aduerſis rebus euadat melior atque perfectior. huic ſanè potiores ſunt Herculis ærumnæ, ſæuiq;

niq; labores Et Venere, & plumis, & cænis Sardanapali. tibi igitur, clementiſſime Pontifex, qui ab ineunte ætate, & totius ante actæ uitæ diſcurſu ita uitam inſtituiſti, ut non in uoluptate, & ocio; ſed in laboribus, uirtute, continuoq́ue negocio glorieris: pro te, pro tua uirtute congaudemus, congratulamur, & applaudimus. nec ſera quidem accuſabitur gratulatio noſtra: quæ nulla negligentia prætermiſſa eſt. ſcimus enim beatitudinem tuam non ignorare, nobis ueniendi non uoluntatem, ſed facultatem defuiſſe: cum tandem neceſſarium fuerit nobis Legatis ad hanc Sanctiſſimam ſedem adorandam uenientibus, mari, hiberno tempore, nauibus etiam onerarijs huc traijcere. Congaudemus tibi præterea. nam ut Vlpianus Iuriſconſultus lib. xxxvij. ff. ſcribit. Ipſa naturali lege non minus patriæ naſcimur, quàm parentibus. iure autem gentium, ut Pomponio placet: nedum patriæ, priuſquam parentibus parendum: ſed tutelæ proprij corporis ipſam quoq; patriam eſſe præferendam. Ciuili uero iure, ut ait Paulus, diſciplina caſtrorum pro patria antiquior fuit parentibus Romanorum, quàm charitas liberorum. & Marcellus memorat lib. xi. ff. Minime lugendum maiores putauerunt eum, qui aduerſus patriam uenerit. quem ſi filius patrem, aut pater filium occidiſſet: ſine ſcelere non puniendum, ſed præmio afficiendum omnes conſtituerunt. poſtremo lex Euangelica, noſtros, licet doceat diligere inimicos; hoſtes tamen patriæ nedum non diligere, ſed, ſi incorrigibiles ſint, necare iubet. horum non immemor philoſophorũ Princeps Ariſtoteles Stagirita, dum apud Philippum Macedonum Regem eius eſſet auctoritatis, quòd nec dimidium regni ſibi denegare Philippus inſtituiſſet (nam & regni, & unici filij Alexandri cura ſibi credebatur) nullum maius beneficium à rege conſequi poſſe exiſtimauit, quàm ut Stagiram eius patriam euerſam reſtitui aſſequeretur. inde legem, & formam ſuæ Reipub. ipſe deſcripſit: qua poſtmodum ſua ciuitas uſa eſt, habuitq́; licet abſens, ſuæ patriæ diligẽtiſſimam curam: unde ciues ſui ob hæc merita tãto in honore illum habuere, ut feſti dies, & ludi quotannis, & eo uiuente faciendi illi publice dicarentur. feſta ipſa celebritas, Ariſtotelea, nuncupata. Cato denique Romanorum ſapientiſſimus dum de ſuæ reipub. ſalute deſperaſſet, non amplius ſibi uiuendum exiſtimauit. cum itaque naturali, gentium, ciuili, & Euangelico iure, omniq́; ſapientiſſimorum uirorum exemplo, patriæ magis debeamus, quàm parentibus, quàm filijs, quàm nobis ipſis; quid eſt, quòd in tanto, tam grandi, tam æquo, tam opportuno patriæ gaudio, à maxima

xima temperes iucunditate? ex hoc enim immenſo dei beneficio tãtum tua patria exultauit, ut nemo ſit, qui uiderit ullo tempore rem ei nunciatam, quæ iucundius, ac maiore omnium gaudio ſit excepta. conſter natis nempe tuorum ciuium animis obitu feliciſſimæ recordationis Xyſti præceſſoris tui: & Romanæ Eccleſiæ ſciſſuram uerentibus (cum omnia armis agi uiderentur) nouum ſydus oriri uiſum eſt, proculdubio cœlo demiſſum: quod tantam rerum mutationem ipſo nuncio effecit, ut natalem diem non homines modo, ſed iumenta, parietes, & ſaxa celebrare credidiſſes. affulſit hæc lux omnibus Chriſtianis, fateor; ſed patria tua potiſſimum: quæ & ſi dono Dei Pontifices Maximos plures ex ſuo ſecundum carnem ſanguine ſuſceperit, Innocentium illum quartum, ciuilis, & Canonicæ ſcientiæ illuſtratorem eminentiſſimum; qui non modo Genuenſium gloria, ſed totius orbis, & terræ decus, & lumen fuit. & cuius ea fuit animi ſapientia, & magnitudo, Principum maxime ſecularium, Romanæ Eccleſiæ aduerſantium, deprimendo potentiam: grauium uero uirorum literis ac moribus ornatorum ſublimando uirtutem, ut Apoſtolicæ ſedis auctoritas eiſdem principibus Auguſtali quoque dignitate fulgentibus ſuo tempore formidini eſſet, quibus antea ludibrio fuerat. itaque ſolus omnium, ut puto, Pontificũ, duo maxima munera, & difficillima adimpleuit: ut in Rep. orbis terrarum moderatrice occupatiſſimus meliora ſcripſerit, quàm excellentiſſimi Iuriſconſulti in ocio, ſoloq; ſtudio uiuentes: & rurſus ſtudio, libris ſcribendis, legibuſque condendis maxime occupatus, maiora negotia obierit, quàm hi, qui uacui ſunt ab omni cura literarum. Adrianũ deinde quintum, præfati Innocentij ex fratre nepotem, qui patrui ueſtigia imitatus, ſicut literatorum uirorum amator fuit, & cultor; ita ab eis extitit ſummis honoribus celebratus. hic Adrianus ille Pontifex fuit, cui Otobono Cardinali Gulielmus Duranti ſpeculum, aureum opus dedicauit: & Ioannes Andreæ, cui uas Canonum nomen eſt; Speculatoris: & aliorum doctrina excellentium uirorum, ſpem ad Cardinalatum cum ipſo Adriano ante coronationis diem functo, ſepultam fuiſſe ſcribit. Et cuius etiam maximis conatibus in tuenda à tyrannis Romanæ Eccleſiæ ditione mors obſtitit inuida, & immatura. Nicolaum etiam quintum ſacræ Theologiæ peritiſſimum: quo in concione cum Græcis habita in Synodo Ferrarienſi, catholica fides nullum habuit maiorem defenſorem: Xyſtum pariter proximum præceſſorem tuum: qui ultra literarum ſtudia tantæ fuit animi magnitudinis, &

glor iæ

gloriæ: ut nemo æquare eum ſua ætate crederetur. te uero nunc cernimus, Innocenti octaue, omnium, quos antea tua patria edidit, Pontificem digniſsimum: quem diuina bonitas eo tempore nobis dedit, quo Christiana Reſpub. bono rectore, auriga, & moderatore quàm maxime indigebat; & Italia præſertim, quæ diuturnis fluctibus agitata, non amplius ſine tali Paſtore quieſcere poſſe uideretur. O ineffabilem Dei pietatem, quæ nunquam deſerit ſperantes in ſe, & eos tunc ſanat, tunc erigit, cum fuerint maiori in periculo conſtituti. quid eſt quod tibi, nobis ipſis, uniuerſoque populo Chriſtiano maiori ac boneſtiori gaudio & lætitia gratulari poſſimus, quàm habere altiſſimo creatori, uobisq; Reuerendiſſimi patres, gratias immenſas, quòd admirabili ac diuino pene ueſtro conſenſu, eum nobis paſtorem dedit: & huic ſanctiſſimæ ſedi ſeſſorem, qui bonitate uellet, ſapientia ſciret, auctoritate poſſet coercere omnes ad bene, honeſte, & in pace uiuendum. huius uero ſedis amplitudinem, ac maieſtatem ſi referre uellem; quod me ſecundo loco facturum dixi; ſupra hominis ingenium eſt. ubi cum plura dixero, nihil prorſus, quod dignum re ſit, dixiſſe uidear. quare noſtri conſilij eſt, neminem, quicunq; eloquentiſſimus fuerit, imitari: ubi in medio pene curſu multi plerunq; doctiſſimi uiri defecere: ſed nos contentos humili tantæ ſedis ueneratione admirari, & adorare eam tacito ore potius uelle, quàm uerbis licet ornatiſſimis extollere: quod per ſeipſum in ſuprema extollitur. nam hæc ſedes cum e cælo diuinitus fuerit inſtituta, quo breuior de rebus diuinis ſermo fuerit, eo cenſeri dignior poterit; ſi ad uenerationem magis, quàm ad laudem omnia deferantur. liceat iam, digniſſime Pontifex, tuarum uirtutum laudes attingere: ſi tamen prius cognouerimus, præſentis laudem, ubi fallax non ſit, pareeq;, ac modeſte fiat; à ſanctiſſimis, ſapientiſsimisq; uiris maxime probatum iri. par enim eſt non laudare uirtutem, & uitia non improbare. cur igitur uerear aſſentator uideri, ſi ita te laudem, ut uirtutes longe maiores tibi ineſſe cognoſcant omnes, quàm exprimant uerba dicentis? nam tuarum laudum difficilius eſt exitum, quàm principium inuenire. quid enim uel ad patriã, uel ad genus, uel ad uim animi & corporis pertinet, quod in te ampliſsime laudari non poſſit? ſi patriæ ſplendor quæritur; quæ & ipſa ad hominis felicitatẽ non nihil confert, Vlpiano Iuriſconſulto li. xxi. ff. dicente, multũ noſtra intereſſe ſcire hominis nationem: proinde mancipium redhibendum, ſi in eius uenditione natio non foret expreſſa.

hinc

hinc Simonides lyricorum ſcriptor docet, perfectè beata ratione uicturos, in primis opus eſſe patriam habere glorioſam: tuæ igitur patriæ gloriam, res ab ea ampliſſime geſtas, Principes Maximos, potentiſſimos Reges ſuperatos memorare, ſicut meæ non eſt facultatis, ita noſtræ non eſſet modeſtiæ, qui eius legatione fungimur; & quæ ſine multorum inuidia referre non poſſemus. illud tamen ſine cuiuſquam iniuria palam fateri licebit: urbem tuam Genuam inter cæteras Chriſtianorum fuiſſe ſemper Chriſtianiſsimam, & Apoſtolicæ ſedis obſeruantiſsimam. fuere nanque Genuenſes inter primos Chriſtianorum Italiæ populos, qui ſacrum corporis Chriſti ſacrificium publice ſuſceperunt. apud patriam tuam nulla unquàm hæreſis deprehenſa eſt: in ea uſque ad hæc tempora propter Chriſtianæ religionis, & dominicæ paſsionis reuerentiam, hebræi nunquàm habitare potuerunt: aduerſus Rom. Eccleſiam Genuenſes arma ſumpſiſſe nuſquàm cõpertum eſt. quæ uero pro Chriſtianæ religionis dignitate augenda, & huius ſanctæ ſedis auctoritate tuenda, & multa, & præclara egerint, ac memoranda, teſtis eſt Hieroſolymitana ciuitas, quæ à duce Gotfredo cum Genuenſi claſſe capta eſt: teſtis Rhodiana inſula e manibus Turcarum cum noſtra claſſe erepta, ac poſtmodum etiam defenſata: teſtis Idruntina in Italia metropolis: teſtes infiniti populi, Græci, Scythæ, Armenij, Cappadoces: de quibus pro religione Chriſtiana patria tua ſæpe numero triumphauit: teſtes inquam innumeri Romanorum Pontifices, quos à tyrannorum obſidione ciuitas tua liberauit. ui pulſis Pontificibus hoſpitium præbuit: & rurſus eos in ſede, ſua ope, diuino fauente numine, collocauit. quo fit, ut nemini indignum uideri poſsit, ſi patria tua apud Apoſtolicam ſedem in dignitatibus eccleſiaſticis tanti habita fuerit, quòd, ne dicam ex patria, aut urbe, ſed una tantum tuæ ciuitatis familia plures Pontifices Maximos, duos ſupra ſeptuaginta Cardinales, & fauente Eccleſia etiam Siciliæ Regem habere meruerit: &, quod ætas noſtra nunquàm uidit, uno deficiente, alterum immediatum ſucceſſorem Pontificem Maximum patria tua nunc habere glorietur. ſed tu forſan iam illuſtri urbe oriundus, nullas maiorum imagines præ te fers; nullo ſplendore familiæ fulges? immo uero neceſſarijs ac parentibus non minus clarus & eminens, quàm patria, es. nam, ut omittam nobilitatis tuæ ſtemmata, quæ à longa origine per uiros optimates & reip. noſtræ Principes in gente Cibo patricia repetenda eſſent; ut ſileam uiginti patricias familias ex hac una urbi tuæ

proditas;

proditas: ut prætercam auorum tuorum domi foriſq; tum bello, tum toga mirifice geſta: quis noſtrum non meminit Aaronem patrē tuum, equitem auratum, ſacri Imperialis palatij comitem, et Rom. urbis Senatorem? cuius angelicus aſpectus, regiaq; effigies, uelut à proauis hæreditaria, ad te quoque tranſmiſſa eſſe uidetur. is tantæ prudentiæ fuit in rebus agendis, tanti conſilij, tantæ magnitudinis & fidei, ut Siciliæ regnum Renati regis uice adminiſtrauerit. &, quemadmodum Quintum Ligarium in Africa feciſſe ſcribit Cicero, regno ſic præfuit, ut & ſocijs, & ciuibus gratiſsima eſſet eius integritas & fides. talem etiam ſe omnibus probauit, ut regno pulſo per Alfonſum Renato, ſatisfacere hominibus non poſſet Alfonſus, ſi quenquam alium regno præfeciſſet. itaque Aaroni apud Alfonſum euenit, quod Ciceroni apud Cæſarem; cum Cæſar ſuperato Pompeio ex Aegypto ad eum literas miſit, ut eſſet idem qui fuiſſet. ſed ego te illis annumerari minime uelim, quos Cicero in legis agrariæ impugnatione commemorat, maiorum ſola gratia, & illuſtribus auorum monumentis, primis honoribus fuiſſe ornatos. tu ipſe, Sanctiſsime pater, tua uirtute, tuis laboribus, uiam tibi ſtruxiſti ad id faſtigium, quo nunc euectus es. nonne ſicut priuato nomine Ioannes Baptiſta, ita re es gratia plenus? & pontificio Innocens, ita nemini obeſſe, ac omnibus ſemper prodeſſe, natura docente, didiciſti ita, ut de te dici poſsit, quod apud Cæſarem Titum legimus, non decere quempiā triſtem à facie Principis diſcedere? quid igitur ſingulas tuas uirtutes hoc loco enumerem, cum in te natura ita omnes congeſſerit, quòd inter ſeſe, quæ nam maior ſit, aliquando pugnare uideantur? quis igitur ſis, & quales ſint uirtutes tuæ, ſatis declarauit ille omnium iuſtus iudex, qui inter ingentem Romanæ Eccleſiæ patrum numerum ſcientia, moribus, ac uitæ ſanctimonia præditorum; te unum in terris Vicarium ſibi delegit, cui gregem ſuum committeret, & claues traderet regni cœlorum. hoc contentus eſſe potes, nec ab homine in terris quærere, quod è cœlo diuinitus conſecutus es. dicturo poſtremo, quos nam fructus ex hoc tuo Pontificatu ſperare poſsimus, illud in primis mihi uenit in mentem, quod Septimius Seuerus Auguſtus, uir bello, & pace inſignis, moriens ſupremis uerbis uelut clarum, & memorabile facinus ſibi adſcripſit: accepiſſe initio ſui imperij Remp. conturbatam, relinquere uero pacatam & tranquilliſſimam. tu uero Romam tuæ ſedis urbem, ne dicam turbatam, accipiens, ſed ciuilibus ac inteſtinis odijs, ſimultatibus, & ſeditionibus palam, & publice furentem;

uix adhuc ſedens ita pacatam reddidiſti, ut nedum Seueri, ſed Octauia ni etiam temporibus nunc tua Roma inuidere minime poßit. nam, ſi cũ Innocentio illo quarto, diuino homine, quem paulo ante memorauimus, patria, nobilitate, Cardinalatus titulo, & Pontificio etiam nomine, diuino, ut autumo, potius quàm humano conſilio, idem eſſe & meruiſti, & uoluiſti: cur ambigendum, quin rerum gerendarum gloria eum æquare debeas, aut etiam ſine controuerſia ſuperare, hoc præſertim tempore, quo plurima ſe offerunt Chriſtianæ Reip. pericula, re, & exemplo pertimeſcenda? pudet nanque referre Chriſtianorum miſerias, ex quibus immaniſsimus hoſtis maiores uires accepit. uidimus iam, paucis pene elapſis annis, Turcam ingreſſum Italiam; &, quod ſine magno dolore referre non poſſumus, paruis admodum uiribus ita feciſſe, ut toti Italiæ iam formidini eſſet: cuius niſi mors curſum præripuiſſet, ſunt qui haud temere credant, uel Italicorum deſidia, aut inter eos pertinaci contentione, magnam cladem toti Italiæ inferri potuiſſe. nunc filium eius, quem fama erat ocio magis ac delicijs quàm belli cupiditate teneri; quod pater illius non ſine magnis cladibus fruſtra ſæpe tentauerat, Licoſtomum, Macaſtrumq;, oppida in hoſtio fluminis Danubij poſita, mira celeritate expugnaſſe: quid nunc facturum cum hac uictoria elatum arbitramur? niſi extenſurum ſe, (o bone deus, ne iraſcaris populo tuo:) uel in Chios, uel in Rhodios; aut Aulona maioribus uiribus in Apuliam traiecturum, & (utinam ſim falſus uates) ruptis ſimulatæ pacis fœderibus, Venetam etiam ditionem incurſurum. quo tempore aſſurgemus omnes, cum nihilo magis proficere poterimus. dies, & facultas me defecerint, ſi hæc omnia pro rerum indignitate, & periculo recenſere uelim. quin potius immortali Deo & agendas, & habendas gratias cumulatiſſimas reor, quòd te opportune admodum rebus feßis opem laturum ſummæ rerum præfecerit. non erit igitur à te Pontifice maximo periculum hoc contemnendum; neque ulla incredulitate aut mora prætermittendum, quin excites Chriſtianos Principes ad hanc curam. & prius occurrendum, quàm magis ignis inualeſcat. &, ſi quiſpiam repugnare uidebitur; tuæ Sanctitatis officium erit, tuo imperio, tua auctoritate, tuis uiribus omnes cogere. in quo, inter multos præcipuos, & ad parendum promptos, habes nos Genuenſes tuos: qui ſicut ueri Chriſtiani ſemper fuimus, ſemperq; eſſe uolumus, ita te, Innocenti Octaue, ſummum, uerum, & indubitatum Pontificem eſſe teſtamur.

Tibi

Tibi igitur, ditioniq; tuæ: quod præcipue à Reuerendiſſimo Illuſtriſſimoq; Cardinali, & Duce, atq; inclyto Senatu noſtro eſt demandatum: omnem ac perpetuam deferimus obedientiam; obedientiam inquam, quam legitimo Pontifici fideles Chriſtiani præſta re ſolent, & debent. eoq; libentius ac paratius id facimus, quo & fidei, & communis patriæ nexu ſtringimur. tibi præterea: ſi quid nobis uirium, potentiæ, dignitatis eſt: promptiſſimo animo ante tuos iamiam deoſculatos pedes humiliter deponimus, in fine cum eccleſia dicentes, Ecce ſacerdos magnus, qui in diebus ſuis placuit deo, & inuentus eſt iuſtus, & in tempore iracundiæ factus eſt reconciliatio, nec eſt inuentus ſimilis illi, qui conſeruaret legem excelſi: ideo iureiurando fecit illum dominus creſcere in plebem ſuam.

ipſe prompto eſſet animo, alacriq; ſubiturus. accepit hanc à maioribus ſuis perſuaſionem: quam protinus à primis comprehenſam annis, & cum ſucceſſu deinde ætatis auctã, altius ſubinde pectori ſuo, altiuſque ſemper infixit, ut nihil in rebus humanis ſanctius, grauius, uenerabilius putaret, quàm ſacræ Apoſtolicæ ſedis maieſtate. nec poſſe quicquam utilius Eccleſiæ, quicquam hominum generi ſalubrius contingere, quàm ut ſumma Dei benignitate daretur illi prudentiſſimus gubernator, ſanctiſſimus rector.

Aequum eſt profecto, Principes omnes hanc tenere ſententiam, ut in Romanæ ſedis ſalute contineri ſuam arbitrentur ſalutem: & nedum Principes, uerum cunctos, qui in Chriſtianam militiam nomen dederunt, ſic animatos eſſe oportet, & credere pro ſua cuiq; portione excubias agendas eſſe pro ſedis huius incolumitate; & magnitudinem eius, quibuſcunque poſſint rebus, ſi cui ſunt opes, opibus; cui prudentia, conſilio; cui robur, uiribus, prouehere. quòd ſi cui nihil aliud ſit, precibus ſaltem, piiſq; ad Deum uotis nuncupandis illam iuuare. ſi nanq; maiores noſtri Romam communem generis humani eſſe patriam uolebãt, nec intelligi potuiſſe in exilio fuiſſe eum, qui undecunque ueniens Romæ fuiſſet; hacq; ratione uelut ſacro quodam affectu animos omnium beneuolentiamq; urbi terrarum principi obligabant: quam ergo neceſſe eſt eſſe nunc mentem? quod ſtudium cunctis erga hanc urbem, & ſanctiſſimum illius, atque adeo orbis terrarum Antiſtitem, & Rectorem? cum nedum terrena cunctorum ea iam ſit patria, ſed, quicunq; bona fide ciues illius fuerint facti, & legibus eius paratas in omnia dederint manus, eos cœleſtis quoque patriæ faciat ciues: huius in Ro. Eccleſiam deuotionis, qua omnes Chriſtiani nominis Principes eſſe ſpero, & opto, Philippo poſſum locupletiſsimus eſſe teſtis, ut facillimum ſit tibi, Beatiſs. Pater, perſpicere, quo neceſſe fuerit illum cumulari gaudio, quantæ ſe compotem credere felicitatis, cum audiuiſſet nauiculæ Petri gubernaculis eſſe manus tuæ S. admotas, & ab optimo Deo optimam rerum humanarum Eccleſiam eſſe optimi tui prouidentiæ commiſſam. adductus eſt in eam ſpem, in quam uideo cunctos in hoc nouo tuo Pontificatu conceſſiſſe; rem Chriſtianam, ſi quando aliâs, tuo certe ductu, tuis auſpicijs illuſtrem, feliciſſimamq; futuram. quid enim non credemus uel S. tuam poſſe impetrare à Deo ad hominum felicitatem? uel uirtutem efficere apud homines ad Dei placationem? quid non prudentia tua inſtituere? magnitudo animi peruincere? conſtantia conſummare?

ſummare? uigilantia uero tua, quod inſtitutum, peruictũ, conſummatumq; fuerit, quid non confirmare poterit ac tueri? nihil lapſum eſt, aut quaſſum in Chriſtianæ religionis cultu cerimonijſque, quod non integritas, diligentia, pietas tua erigere rurſus, & ſtabilire poſsit. ſi quid uſquam deſiderabitur, ſi qua in parte labanti ſuccurrendum erit fidelis populi tutelæ; tua ſollicitudo ſufficiens in omnes uſus præſidium præſtabit. tu publicas priuataſque res, tu ſacras, tu prophanas, tu temporaria, æternaq; bona noſtra immenſo prouidentiæ tuæ ſinu complecteris, exactiſsimo moderationis tuæ formabis exemplo, & clementiſsima in omnes diſpenſabis benignitatis tuæ manu, dirigis tu quidem, Beatiſs. Pater, uitam hominum, & actiones eorum moreſque in ſaluberrimum habitum componis, auctoritate iubendo, monitis hortando, ſeueritate caſtigando, ſed ante omnia exemplo uirtutum tuarum ducendo eos, & tanto iam tempore prætentatum à te iter uelut digitis indicando. quis non prouidentiæ conſilijſq; tuis ſe ſalutemq; ſuam committi tutiſsime putabit? cuius cum ſumma ſit prudentia; tum exploratiſſima ſemper in omni uita fuit naturæ immenſa bonitas: & nunc propenſiſſimus in ſubditos omnes perſpicitur amor. Quicquid iuſſeris, nemo erit qui recuſare cupiet. certatim in hoc contendetur ab omnibus, ut quàm maxime dictis tuis audiens quiſque conſpici poſſit. eſt tibi quidem à Deo rerum omnium tradita poteſtas. nõ tu tamen, quod multis uſu uenit, poteſtatem iuſtitiæ titulis inanibus exornas: ſed iuſtitiam pridem tuis conceptam præcordijs, poteſtate nunc inſtructam expeditamq; tenes: adeoq; nunquam, quid poſsis; ſemper quid uelis, oſtendis. uis autem, uoluiſtiq; ſemper omnibus quamplurimum prodeſſe. aſſecutus es itaque; uel nos potius per te ſumus aſſecuti, ut, quantũ ante prodeſſe uolueris, tantum nunc poſsis, tantum etiam, & proſis. Video me, Beatiſs. Pater, in ampliſsimum campum tuarum laudum eſſe perlatum: quanquam initio mihi cenſuerim abſtinendum ab eis, ut quæ non meam modo, ſed præſtantiſsimi cuiuſuis facundiam, & ingenium uincant; ſatiuſque duxerim modeſta eas taciturnitate uenerari, quàm oratione, quæ longe eſſet inferior futura, praſtringere. Aegypti ſacerdotes accepimus, olim inter ſacra ſolitos ſonum tantum uocalium literarum decantare: id illis pij gratiſsimique Deo concentus loco fuiſſe. credebant, puto, nullum ſe poſſe dignum Deo carmen inuenire. fuſo itaque muto illo, & ſine mente (ut ita dicam) ſono; cum pro rerum dignitate nihil poſſent, hoc ipſum, ut arbitro

tror, ſignificabant nihil ſe poſſe, & plurimum uelle, Germanos item noſtros proditum eſt; priſcos illos, priuſquàm ſacræ Chriſtianæ fidei myſterijs eſſent initiati; quicquid id erat, quod Dei colerent loco, nullis ſuſtinuiſſe ſimulacris effingere: quòd crederent falſa Deo non conuenire, uera ſe reperire non poſſe. adeo uiſum eſt utriſque his rectius eſſe pudenter quenq; ſecum reputare, quid poſſit; quàm impudenter conari, quod nequeat: ſic mihi commemorandis laudibus tuis plenum inſolentiæ uidetur, ſi quis uel conetur eas extollere, quæ per ſe ſunt ampliſſimæ; uel recenſere, quæ ſunt innumeræ; uel quouis modo demonſtrare, quarum lumen & ſplendor omnium oculos iam menteſq; præſtringit. illa, Beatiſſ. pater, illa quidem mallem, ſi commode poſſem, commemorare, quæ protinus cum nouo Pontificatu tuo felicitati publicæ prouenere: pax gentium: fecunditas terrarum: ſalubritas uitæ: fremebant armis omnia: arx ipſa orbis terrarum Italia bellis grauiſſime quatiebatur: Galliæ uelut omine lætiore tuum excepturæ Pontificatum tum primum reſpirabant: Hiſpaniæ, Britannia, Sarmatia, aut externis, aut domeſticis concitæ motibus erant. iam uero perpetua bellorum comes caritas annonæ: iam, ſicubi quies ab armis erat; crudelior armis peſtilentia ſæuiebat. quin etiam ex aliorum comparatione tolerabilius miſeri ſibi uidebantur, qui una tantum, aut altera cladium iſtarum, & non omnibus ſimul urgerentur. hæc cuncta tam grauia, tam acerba, Pontificatus tuus protinus, uelut ſalubre quoddam affulgens rebus humanis ſydus, repreſſit, diſpulit, abegit. agitatus eſt magnis bellorum motibus uir ſacræ memoriæ Xyſtus Pontifex, S. tuæ præceſſor: quæ ille ſummo conſilio ſuſcepta, prudentiſsime adminiſtrauit, cõſtantiſsime pertulit. magni hoc, uel ſummi potius hominis eſt, tot undique circumfrementibus tempeſtatibus armorum, non moueri animo, non concuti, ſed rectum in omnia conſtantemq; dirigere uultum. ſummi hoc, ut dico, ſed hominis. at hæc cum noua tua dignitate rerum omnium prolata tranquillitas, non hominis ſolum habet laudem, ſed de hominis laude uirtutibusq; plenum diuini fauoris præ ſe fert iudicium. coniunxit quippe Deus in tua ad Pontificatum uocatione ſuum cum hominum ſententia iudicium: nec id dubijs utique colligendum coniecturis. homines enim, præficiendo te rebus humanis, rectiſsime ſe facere, ut uolebant, ſic & ſperabant. Deus uero, quàm recte fecerint, ſignis maximis, eiſdemq; lætiſsimis indicauit. tam felices enim ſucceſſus, tantam proſperitatem, copiam, ſalu-

britatem

britatem nouæ tuæ circumfudit dignitati, ut, cum ad eam cuncti te prouehi plurimum uellent, immenſo plus tamen gauderent eſſe prouectum. quod itaque uulgo de principibus dici audimus, aut legimus, Dei hominumq; conſenſu ad Principatum uocatos eos eſſe; id unius tui uocationẽ proprie ſignantiſſimeq; definit. quis potuit enim maior eſſe conſenſus? uolebant homines Pontificem te fieri: & fecere, quod uolebant. idq; ipſum ut uellent, ut facerent, Deus inſtinxit: & quod inſtinxerat, ſumma rerum omnium felicitate cumulauit: & incommodis cladibusq; terrarum omnibus ſereniſſimum hunc tuum & plenum natiuæ benignitatis oppoſuit uultum: cum uero uultum tuum dico, latine tantum loquor, & non ut aurium tuarum ineam gratiã. nec enim in cuiuſquàm ſuſpicione relictum uelim, hoc me non ex integra animi ſententia dicere. uidimus enim proximis his diebus corporis tui uires pondere curarum iniquius affectas: &, ut publico te conſpectui ſubduceres, neceſſaria ualetudinis tuæ ratio coegit. quid ergo? nonne ſtatim uultus tuus ab omnibus eſt deſideratus? nonne ſenſerunt continuo mala publica deeſſe ſibi domitorem ſuum? nonne rurſus peſtilentia: rurſus arma prorumpunt? quin tu, Beatiſſ. pater, diligenter omniq; cura ualetudinem tuam confirma. redde te fruendum rebus humanis; & uidendum tantum te præbe: ſimulq; cuncta conſpectui tuo incommoda ceſſiſſe uidebis. potuit aditus Pontificatus tui mala hæc uetuſta; & actis altiſſime radicibus iam firma diſſipare poterit certe hæc eadem tenera adhuc; & uelut in herba reprimere dignitas tua iam ſtabilita. Hinc ergo uenit, ueníetq; maior in dies publica per omne Chriſtianum nomen lætitia: hinc omnium in te affectus; non qui in rectorem aut dominum: quæ nomina per ſe inuidiæ plerunq; obiacent: ſed qui in auctorem ſalutis, datorem felicitatis, parentem bonorum omnium, aut, ſi quod his aliud arctioris pietatis excogitari uinculum poterit, aut nomen. hinc quoq; ſpes omnium iam ſubit mentes, in qua magis ipſe quotidie confirmor, futurum, ut, ſi quando, nunc certe imperio, ductuq; felicitatis tuæ perpetuus ille, & pernicioſiſſimus Chriſtiani nominis hoſtis Turca retundatur. cum ſit enim malis noſtris hactenus abuſus, & diſſenſiones, armaq; Chriſtianorum ſuam crediderit occaſionẽ: quis dubitet, quin, quorum creuit aduerſis, eorum rurſus ſit felicitate præceps iturus? uidimus quidem, quàm grauiter multos iam annos Deus, immiſſis in Chriſtianos Principes bellis, mutuis eos certaminibus attriuerit, & profligarit. nec li-

cet diſsimulare nobis, quorſum pertinuerit tantum in nos effundi malorum, modo uidere uelimus, quid ſit ea ſecutum. infeſtiſsimus ille latro, qui pridem boni conſulebat, ut intra anguſtiſsimum Aſiæ angulũ liceret tuto ſibi latere, quiq; ſæpe ſine Chriſtianarum uirium præſidio ſe non ſatis munitum intra regni ſui fines putabat; is tandẽ tot regnis, prouincijs, rebus publicis expugnatis, & in ditionem execrandam redactis, eò magnitudinis proceſſit, ut, quorum ante perhorreſcebat mẽtionem, illis nunc ſit ultro timori: parum dico: immo quibus antea ne nomen quidem illius ſatis fuerat notum, apud eos nunc omnia ferro illius uaſtentur, flammis colluceant, ſanguine redundent. atqui iam tandem placatioris animi ſigna nobis dat Deus. reddita cum Pontificatu tuo quies eſt temporum: æſtus armorum reſedit. ſcire cupimus an temere hæc lætiora contingant? reſpiciamus, quare contigerint triſtiora. quod ergò reliquum eſt? non expergiſcetur omne nomen Chriſtianum? non arma cuncti rapient? non obuiam ibunt crudeliſsimo hoſti, immaniſsimo tyranno? dum tu, Beatiſsi. pater, innocentia, ſanctitate, religione, pietate praes, peculiare quoddam præſidium terris; orabis tu quidem, & ſacris precibus militum tuorum mouebis ac animabis arma. nullius tuo ductu in hoſtes irritũ decidet telum. nullius fruſtra gladius uibrabitur. nullum ſine uulnere iaculum mittetur. omnium uulnera torrens ſanguinis, omnium ſanguinem perfidorum anima ſequetur. dumq; tu caſtas, ut Moyſes, ad Deum leuabis manus, nullus erit metus, ut aut impius hoſtis impetum noſtrorum perferat, aut pius noſter exercitus illius cæde laſſetur. oportebat quidem tales bellorum exitus de cuiuſuis Pontificis pietate ſperare. cum uero tuæ dignitatis initijs tanta bene gerendarum rerum affulſerint omina: ceſſare ultra, & occaſiones perdere, non iam cunctantium, ſed ſegnium, ignauorum, & indormientium felicitati ſuæ poteſt uideri. Poſſum quidem, Beatiſs. pater, hoc tuæ S. de Philippi principis noſtri promittere deuotione; nihil eſſe quod ille cupiat æque, quàm, quicquid eſt opum armorumq; ſibi, in hanc tam piam conferre militiam. non ille laboribus aut periculis, non ſanguini aut uitæ ſuæ parſurus erit, modo profundere hæc in aliquos Chriſtiani populi ſibi contingat uſus. nec uero hac in re ſolum, ſed ubicumq; poſſet aliquid Rom. Eccleſiæ tuæq; S. uel dignitati aſtruere uel fortunis, id illi tam gratum eſſet futurum, ut immenſi muneris duxerit loco, ſuum hac in parte officium, ſtudiumq; depoſci. hoc ille quum iuſtum religioſumq; putet: tamen uelut hæreditate à maioribus ſuſceptum,

ptum, propemodum neceſſarium eſſe ſi bi perſuadet. nullum eſt adeo genus uirtutum, aut ullius illuſtri oris rei, ſed ne cultus quidem, & ob ſeruantiæ in ſacram R. ſedem, cuius non ipſe domi ſuæ plurima ſit clariſſimaq; reperturus ex empla. qua in re ſi ad inſtitutum orationis huius id pertinere putarem, & niſi præterea uererer, ne hac tua abuterer audiendi benignitate, maxima mihi naſceretur copia dicendi. poſſem ab Arioniſto illo literarum monumentis inſi gni initium facere. qui quum Bauariæ præeſſet, fidei & uirtutis ergò à Senatu rex eſt, & amicus populi Roma. appellatus, uir fortiſſimus, & ab omnibus inuictus, præterquam ab uno, ſed eo, à quo non tam turpe fuit uinci, quàm glorioſum cum illo decertare; & eo quidem, cuius uiribus & armis orbis terrarum, & urbs hæc orbis uictrix atque domitrix ceſſit. dicerem Carolum, qui gloria rerum geſtarum magnus cognominatus, Germanis primus Imperij habitus eſt auctor. commemorarem Henricum, qui cum coniuge ſua Romanorum Pontificum decreto inter ſanctos eſt relatus. recenſerem alios itidem Henricos; Ludouicum etiam, & Ropertum Philippi proauum: omnes Romanos aut reges, aut Imperatores, eoſdemq; ingentibus in uniuerſam Remp. Chriſtianam, & in ſacrã, hãc ſedem beneficijs illuſtres. fuit Ropertus it em auus Principis noſtri, cuius quæ ueneratio fuerit in R. Antiſtitem, uel uno illius facto licet æſtimare. erat ei collocata in matrimonium filia ducis Sabaudiæ, eius, quẽ Felicem nominatum plerique Romani Pontificis ſpecie ambiebant. erãt id temporis plena erroris omnia, alijs aliò, quocunque ſpes aut fauor rapuiſſet, inclina ntibus. Ropertus tamen, poſthabitis chariſſimæ ſibi coniugis affectibus, & omni affinitatis iure neglecto; priuatis neceſſitudinibus ſuis publicam Romanæ Eccleſiæ prætulit dignitatem. pater autem Philippi Ludouicus ea religionis, & uirtutum omnium iecerat fundamenta, ut, niſi præmatura foret morte defunctus, nullius præ eo in Romanam ſedem merita laudarentur. huius frater Fridericus, Philippi per ætatem tutor, difficile diiudicatu eſt, prudentior, fortior, an felicior fuerit. qui crebro admodum collatis cum hoſte ſignis, cum præſens ipſe dimicauerit, uictoriam, quæ natura incertiſſima eſt, ut ubiq; induſtria ſua certa eſſet, uirtute perfecit. quindecim Germaniæ Principes bellum illi uno eodemq; tempore cupidiſſime indixerunt. id cum acerrime gererent inferrentq;, tres ex eis una acie uictos cepit. eoque res perducta eſt, ut conditiones pacis à nullo acciperet, omnibus daret. primus is ueterem rei militaris diſciplinam, quantum temporum

ratio

ratio paſſa eſt, renouauit. primus Germaniam poſt Auguſtum Cæſarẽ purgare latrocinijs eſt adorſus. fuit tempus, quo ſimultate, & factione hoſtium coactus eſt de ſe præbere alienoris animi in Sacram hanc ſedem opinionem: paruit tempori, & urgenti ſe neceßitati ceſſit. poſtea uero quàm datus eſt liberior de omnibus cognoſcendi locus: tum quidem eſt illius accepta excuſatio: præſtititq; deinde, quod ſemper ante præſtiterat, ut Eccleſiã Ro. nullo in loco fidei obſequijq; ſui pœniteret. Horum ueſtigia clarißimorum uirorum quum Philippus ſectanda ſibi uirtutibus omnibus, & recte factis inſtituerit; adſumus, Beatiß. pater, illius nomine; & omne obſequium, ſtudium, pietatemq; illius, & quicquid id eſt, quo obedientia ſacræ Ro. ſedi à Chriſtiano Principe debita præſtari uberrime, amplißimeq; poteſt; id illius iuſſu tuæ proferimus dicamuſq; Sanctitati. putes, ſi quid eſt opum illi, ſi quæ ſunt fortunæ, ſi quæ uires, nec ea modo, quæ ſua ſunt, ſed quibuſcunque gratia, meritis, neceſſitudine deuinctis pro ſuis utitur, ea omnia ante tuæ Sanctitatis eſſe depoſita pedes. & hanc deuotionem ſuam ut clemens atq; benignus accipias, precatur. orat quoque, ut ſe, liberos, familiam, domumq;, & quicquid eſt ditionis ſuæ, Sanctitas tua ea uelit indulgentia humanitateq; complecti, quam ſemper ipſe, maioreſq; ſui ab hac ſacra ſede petiuerunt, ſemperq; ſunt aſſecuti. ipſe dabit operã, proq; uirili enitetur, ut, quoniam munificentia, meritiſq; in Sanctitatem tuã conferendis, quantum cupit, præſtare non poteſt: quod poteſt, cultu certe, & obſequio omnia præſtet: cumq; deuotione erga Sanctitatem tuam alteri quidem ceſſerit nemini, tum ipſe quotidie ſecum omni obſeruantiæ genere decertet.

AD INNOCENTIVM VIII.

PONT. MAX.

TITI VESPASIANI STROZAE, FERRARIENSIVM DVCIS NOMINE.

MAGNVM *mihi munus ab immortali Deo, Beatiſsime pater, oblatum eſſe uideo, quòd hac potiſsimum tempeſtate, una cum his clariſſimis collegis meis, hanc auguſtam urbem, hoc ſacrum concilium Legatus adierim: ubi ſanctitatem tuam, atque hos Reuerendiſſimos, & ſapientiſsimos fratres tuos, quos uidendi ſummo deſiderio detinebar, coram intueri atque alloqui poſſim. nec tamen minus oneris iniunctum mihi eſſe ſentio, cum ego nulla eloquentia præditus, & uix ullis literarum ſtudijs imbutus, atque ad hoc dicendi genus inexercitatus, ac penitus inſolens, in hoc frequentiſſimo, celeberrimoque doctiſſimorum hominum conſeſſu uerba facturus ſim: quorum complures excellenti facundia inſignes, ex longinquis orbis terrarum partibus, ad offerendum atque exhibendum Sanctitati tuæ obſequium, à Regibus ac Principibus ſuis miſsi confluxerunt. quamobrem non parua mihi dubitatio ſuboritur: &, utrum hoc munere gaudere, an potius contriſtari debeam, neſcius, huc atque illuc mentis incertus agor; uereorq́;, cum maximis de rebus orationem hic habiturus ſim, de te ſcilicet, quem Chriſti uices in terris agentem, & uidemus, & confitemur, & colimus: uereor inquam, ne quid maieſtate tua, & huius eruditiſſimorum uirorum coronæ cultiſsimis auribus indignum mihi excidat, quod omnem uoluptatem meam, quam uenerabilis ac iucundiſſimus conſpectus ueſter nobis affert, animo perturbare poſſit. ſed tantus eſt amor meus in optimum ac magnanimum ducem meum Herculem, tanta eſt obſeruantia, & fides, ut nihil tam arduum, nihil tam difficile excogitari poſsit, modo ad eius beneficium ac dignitatem ſpectet, quin ego illud omni ſtudio ac diligentia protinus aggredi atq; exequi contendam. accedit ad hoc, Beatiſſi. Pater, tua ſingularis humanitas, & incredibilis, ac prope inaudita manſuetudo; ueſtraq́;, Reuerendiſsimi patres, ſumma benignitas, & ſapientia, quos ego attentiſsime audientes in me ora conuertiſſe animaduerto. quibus inducor, ut ſperem me facile à uobis ueniam impetraturum, ſi ea, quæ à Principe noſtro nobis mandata ſunt, à me, cui parere neceſſarium fuit, fortaſſe minus eleganter ac minus ornate,*

quàm

quàm hic locus, & rei dignitas poſtulat, explicabuntur.

Nos igitur, Innocenti Octaue Pontifex maxime; nos inquam, Ferrarienſes tui, ad te uenimus, ab Illuſtriſſimo Principe noſtro, filio ac ſeruo tuo dilectiſſimo, Duce Hercule, fideliſſimo Apoſtolicæ ſedis Vicario miſsi: ut eius nomine ſacratiſsimos pedes tuos cum omni officioſa ueneratione primum oſculemur atque adoremus; deinde ut in iſta tui Pontificatus electione, tibi, atque uniuerſæ Chriſtianæ religioni plurimum gratulemur: quæ, cum anno ſuperiore ob ingentem iacturam ex interitu clementiſſimi, & æterna commendatione proſequendi Xyſti Pontificis factam, grauiter perturbata, & afflicta fuerit: te poſtea talem tantumq; ſucceſſorem ac rectorem feliciter ſit adepta: in cuius egregia uirtute Dei populus merito conquieſcere ac bene ſperare poſsit. necnō ut tibi referamus, eum ipſum Herculem promptum, ac paratum eſſe ea omnia beatudini tuæ præſtare, quæ tu ipſe ad ueram, fidelemq; obedientiam pertinere arbitratus fueris. poſtremo ut uobis, prudentiſsimi atque omni laude digni patres, ingentes gratias agamus, qui cælitus inſpirati hunc ſapientiſsimum, religioſiſſimumq; Principem, ad Romanæ ſedis molem ſuſtentandam, ueſtro ſolertiſsimo iudicio eligendum cenſuiſtis: ſummaq; ratione, & magno conſilio electum, ingenti concordia confirmaſtis. Nihil certe Duci noſtro, qui & prudentiſsimus, & iuſtiſſimus eſt, ac tibi omnino, Beatiſſi. Pater, dedititiſsimus; nihil inquam, aut gratius, aut optabilius euenire potuiſſet, quàm ut Romana ſedes ad gubernandos greges ſuos te paſtorem adipiſceretur: quem ipſe iam pridem Neapoli adoleſcens, cum tu quoque in ætate iuuenili adhuc eſſes, apud magnanimum, & glorioſiſsimum Regem Alfonſum uiderat, & cognouerat; & ob præclaram patriæ generiſque nobilitatem, atq; inſignem morum elegantiam, & egregiam praſtantis ingenij promptitudinem ſummo ſtudio dilexerat. deinde uirum iam factum, & religionis honore inſignitum, fama late de tuis clariſsimis uirtutibus crebreſcente, mirū in modū amauit, coluit, ueneratus eſt: &, cum te doctiſsimum, integerrimum, bonorum omnium fautorem, malorum hoſtem acerrimum, fidei noſtræ propugnatorem, ac defenſorem eximium intelligeret: in eam demum opinionem uenerat, ut te Beati Petri, quod uitæ laudatiſsima ratio pollicebatur, quandoq; ſucceſſorem futurum, & ſibi perſuaderet, & cuperet. illius igitur opinioni, & uoto cū Deus optimus maximus, Eccleſiæ ſuæ atque omnibus populis Chriſtianis proſpiciens, annuiſſet: &, cum iam nonnullis rumoribus ad nos perferretur

tur, te aut creatum, aut ſine dubio creandum Pontificem eſſe; ipſe ingenti voluptate affectus vehementer lætabatur, ac certiorem famam de tuis ſecundis rebus auidiſſime præſtolabatur. ſed poſtquam noſtrorum literis ab vrbe relatum eſt, te patrum ſuffragijs ad iſtius ſupremæ dignitatis faſtigium eſſe elatum: quæ prius ſecum mente conceperat, gaudia protinus effudit: nihilq; ab eo prætermiſſum eſt, quod ad iucundiſsimam pro Pontificatu tuo hilaritatem declarandam pertinere uideretur. id uero in urbibus, atque oppidis noſtris ita factitatum fuiſſe, non modo ex aliorum ſermonibus me accepiſſe, uerum etiam executum eſſe teſtari poſſum. nam, cum Flaminiæ prouinciæ, quæ Duci noſtro paret, mihi commiſſæ iam pridem præfuerim, præſimq; : illius literis, ac mandatis obtemperans, ea omnia, quæ tantæ lætitiæ magnitudo poſcere uidebatur, accuratiſsime fieri iuſsi: & ſolemnibus immortali Deo ſupplicationibus habitis, lætiſque hominum exultantium clamoribus, ubiq; tuum ſacrum nomen inuocantium, necnon feſtiuis omnium templorum ſonis, & crebris die noctuq; per uias ignibus accenſis, ſtudia noſtra, & mirificos in te animorum noſtrorum affectus atque ardores apertiſsime demonſtrauimus. ſuperfluum eſt, Sanctiſsime Pater, ea nũc à nobis hoc in loco commemorari, quæ principum Eſtenſium familia, toto terrarum orbe celeberrima, multis in locis, uarijs temporibus, non paruis ſumptibus, innumeris laboribus, ac periculis ſuis, ad commoditatem ac decus Eccleſiæ Romanæ, ſummorumq; Pontificum, & pace, & bello magna cum fide geſſerit: plurima quidem ſunt, ac per omnes terrarum plagas iam pridem diuulgata, atque omnibus ferme uobis audita ſæpius, & cognita: quæ ſi per ſeriem ſuam digeſta uerbis complecti, & in medium afferre uoluerimus, longiore oratione nobis opus erit. ſed cauendum eſt, ne humanitatibus ueſtris importune abutamur; neve illas, dum ſingula perſequi cupimus, inepte defatigemus. habenda eſt præterea temporis ratio, ut his, ſi qui aliquid poſt nos dicturi ſunt, locum quoq; ſuum relinquamus. ad eorum vero fidem, quæ nunc conſulto relinquimus, hoc unum referre ſatis erit; plurimos Pontifices Romanos huius gentis uirtutem ac merita ſæpenumero, & ſapientiſſime penſantes, multa illi & magna, grata & larga manu, pie ac liberaliter indulſiſſe. Quod etiam apertiſsime teſtantur illa ampliſſima Bonifacij præceſſoris quondam tui priuilegia in Ferrarienſi foro, prope aurcam Alberti Marchionis ſtatuam, marmoreis tabulis inſculpta: de quibus in Borſiade noſtra ad ipſius Pontificis laudem ſic à me dictum

me dictum eſt:

Parte alia Albertus grati memorabile donum
Pontificis populo oſtendit: conceſſaq; plura,
Parietibus templi ſacris affixa leguntur.

Nemo igitur mirari debet, cum Eſtenſis domus Eccleſiæ Romanæ amiciſſima ſemper fuerit, & eius Imperio libentiſſime ac fideliſsime ſemper paruerit, ſi nonnunquam bellico tumultu per Italiam excitato, ſummi Pontifices, his quæ diximus diligentiſsime conſideratis, Principum noſtrorum curam ſibi ſuſcipiendam, & urbem Ferrariam ab imminentibus hoſtilium armorum periculis protegendam putauerunt. fuit illa vrbs longo iam tempore Romanorum Pontificum gratum ac fidele hoſpitium. quoties autem, & qui ex illis, ſuperioribus temporibus, ad eam amiciſſime ſe contulerint, longum quidem eſſet nunc recenſere: præſertim cum oratio mea occupatiſſimæ Sanctitatis tuæ, & horum Reuerendiſsimorum patrum, atque omnium hic aſtantium ratione habita, ea, quæ neceſſaria ſunt, carptim aſtringendo, ad breuitatem omnino ſpectare debeat. reticendum tamen nō cenſeo mea memoria duos glorioſiſsimos Pontifices cum Maximo Prælatorum agmine Ferrariam veniſſe, atq; illic cum ingenti totius populi Ferrarienſis, ac Principum noſtrorum lætitia honorificentiſsime ſuſceptos fuiſſe. hi autem fuere feliciſsimæ recordationis Eugenius, ac Pius. Quorum Eugenius, Nicolao Marchione Principe optimo ac liberaliſsimo, & huius Herculis, de quo loquimur, patre imperante, ad nos acceſsit: ibique Italarum gentium, exterarumq; nationum publicum & generale concilium habuit. cui etiam Ioannem illum Palæologum Conſtantinopolitanum Imperatorem cum ingenti nobilium græcorum multitudine uix dum puer intereſſe memini. Atq; Pius, indicto Mantuæ concilio, cum ab urbe profectus Ferrariam diuertiſſet, à Borſio Duce, ut eius Principis mos & conſuetudo ſemper fuit, in eundo ac redeundo magnifice ac ſplendidiſsime acceptus eſt. de Borſii uero laudibus ſi pauca loquimur, neque ſatis officio noſtro fecerimus, neque eius dignitati ac meritis, ut æquum eſſet, paria rependemus. at multa dicere neque locus, neque tempus patitur. quapropter ab illius feliciſsimis manibus uenia petita, quod reliquum eſt in cauſa nunc breuiſsime peragemus. horum Pontificum, quos modo commemoraui, ad urbem noſtram aduentus, in rem inconſultam, ac penitus ab omni ratione alienā me pene impulit. mecum enim tacitus animo uoluebā,

quod

quod nunc palam proferre conſtitui: num ſcilicet nobis optandum eſſet, ut maximus ille mundi atque omnium rerum conditor, & moderator, pro ineffabili benignitate ſua hoc nobis munus elargiretur, ut tibi quoque Ferrariæ tuæ nunc uidendæ ſumma cupiditas inijceretur: ubi ducis Herculis beneuolentiam in te ſingularem, & incredibilem obſeruantiam proſpiceres; ac uere illius regiam cunctis in rebus magnanimitatem tua Sanctitas experiretur: eum non armis modo & artis bellicæ gloria inſignem iudicares, uerum etiam pace plurimi faciendum, prudentiaq́;, & iuſtitia, necnon pietate, ac religione, multiſq; alijs præſtantiſsimis uirtutibus excellentem animaduerteres; dignumq́; cenſeres, quem omnibus maximis beneficijs ob eius ingentia merita tua liberalitas proſequeretur. hæc quidem mecum cogitabam: quæ tu Ferrariam nunc accedens & ab omnibus intelligere, & ipſe coram intueri potuiſſes. at per Deum immortalem, quorſum tam intempeſtiua, & tam inepta cogitatio? quid peto? quid cupio? nimirum ego parum penſi & conſiderationis habuiſſe iudicari deberem, ſi hoc in noſtris mentibus conſiliũ nunc inhærere deſiderarem. non enim Beatitudinem tuam à ſatis longa, & periculoſa ægrotatione uix dum etiam conualeſcentem, multiſq;, ac uarijs, & urgentibus negocijs occupatam, ad ullam ex Vrbe profectionem nunc adhortari decet: quod poſtea rebus compoſitis, & ad meliorem, tranquilliorem q́; ſtatum redactis, à nobis erit ſummo ſtudio, atque omnibus uotis expetendum. ſed ne ſermonem meum latius uagari ſinam, præſertim cum breuitati ſtudere propoſuerim: unde initiũ ſumpſerat, eo nũc reuertatur oratio. Gratulamur itaque tibi uehementer, ſumme atque optime Pontifex, te omnipotentis Dei nutu, ac meritis tuis in iſta ſanctiſsima & glorioſiſsima ſede collocatum: quæ non facile iudicari poteſt, an plus tibi ſublimitate ſua dignitatis attulerit, quàm tu illi ob egregias uirtutes tuas addideris. nihil enim tam præclarum, nihil tam ſingulare nobis proponere ualemus, quod ad doctrinam, & ad gubernandam remp. Chriſtianam ſpectet; quin id in Beatitudine tua plurimum excellere, & copioſiſsime ſupereminere uideamus. nec ſane hoc te immerito dici poteſt. lucifer iſte matutinus mirificum ſplendorem ac cæleſte iubar ſecum afferens, radijs ſuæ claritatis ante oculos noſtros effulſit. nobis quoq; plurimum gaudemus, cum dominus oues ſuas pacifico, fideli, prudentiſſimo, ac uere innocenti paſtori cõmiſerit: qui eas diligenter, & egregie cuſtodire, ac regere ſciat, uelit, poſſitq;. Quod cum ita

ſit,

ſit, nemo profecto dubitare debet Dei populum his annis atrocibus bellis crudeliter agitatum, conſilio, atque opera, & ope tua, placida poſthac optatiſsimæ pacis tranquillitate fruiturum. &, cum uniuerſæ nationes, & cuncti reges, atque populi Romanis legibus, & maieſtati tuæ parentes, gratiam, honores, beneficia, commoditates omnes, ab iſta tua ſingulari, & incredibili benignitate ſe facile conſecuturos putent: unus eſt inter cæteros Hercules dux, quem maiorum inſignis gloria, &, ut ante diximus, certiſsima ſemper erga R. Eccleſiam fides, quem ipſius plurima à præſtantiſsima pace & bello ſpectata uirtus, necnon animus iuſsis tuis ſemper obſequentiſsimus, Beatitudini tuæ plurimum commendent. eum nunc tibi perſuadeas tuis ſacris genibus aduolutum, ac ſupplicem rogare, ut inter fideles ac deditiſsimos ſuos tua Sanctitas ipſum admittere, ac fouere, & protegere dignetur. quicquid per te opum, quicquid auctoritatis, quicquid gratiæ, quicquid dignitatis, quicquid gloriæ conſequetur, cum ipſe etiam tuus ſit, id omne rebus tuis acceſſurum certo ſcias. hoc feceris, quod te facturum omnino exploratum habemus: & ipſum Ducem Herculem cum magnanima, & excellentiſsima coniuge, & eius liberos egregia quidem indole præditos, & iam nunc per paternæ uirtutis ueſtigia incedentes, atque omnem illam adeo illuſtrem familiam Eſtenſem, & illos qui ab ea nūc ſunt, ac poſteros eius omnes, ſimul cum Ferrarienſibus tuis, & cum uniuerſis populis Eſtenſi Imperio ſubiectis, ac Beatitudini tuæ plurimum affectis; æterna tibi obligatione deuincies. nec minus tibi nos debere putabimus, quàm optimis ac obſeruandiſsimis dominis fideles ſerui, & quā cariſsimis parentibus amantiſsimi filij debeant. hunc igitur talem tantumq; Principem, atque adeo tibi deditum, Benigniſsime pater, ut ipſe confidit, humanitate tua complectere. nec paruæ gloriæ tibi futurū putaueris, te in eum tua beneficia contuliſſe, quem meritorum erga te tuorum nunquam aut immemorem, aut ingratum fore, eius nomine, Beatitudini tuæ pollicemur. hæc coram Sanctitate tua in hoc clariſsimo tot illuſtrium uirorum conuentu breuiter à me dicta ſint: quæ magnifici atque eloquentiſſimi collegæ mei, grauiore quidem, & magis culta oratione facundius, & elegantius explicare potuiſſent. ſed ego, ut ante dictum eſt, optimi Principis noſtri mandatis parens, ad hunc locum acceſsi: ne ſcilicet inobedientiæ crimen incurrerem, neve recuſatio mea laborem potius ſubterfugere uoluiſſe, quàm ullam rei difficultatem pertimuiſſe iudicari poſſet.

BIBLIOTECA ROMANA VITTORIO EMAN.

AD ALEXANDRVM VI. PONT. MAX.

IACOBI SPINOLAE I. C. GENVENSIVM NOMINE.

CVM ſæpenumero mecum ipſe cogitans animo repeto, hinc felicis, & auſpicatiſsimi Pontificatus tui gloriam immenſam, & admirabilem; hinc ſummum, & incredibile gaudium, quod pro tanti numinis tui claritate patria noſtra Genuenſis uniuerſa concepit: non ſine dubia protinus, & incerta ſententia diu uolutans ac anceps exiſto, qui coram tot Semideorum Reuerendiſſimorumq; patrum cætu, de utroq; tibi, Pater Beatiſſime ac Sanctiſsime, ſim uerba facturus. nam ſi ſupremum tui apicem Pontificatus intuebimur, quo cæteros uniuerſi terrarum orbis Principatus exuperas; nedum ipſi Rhetorum principes eloquentiæ lumina, recenſendo deficerent, qui ſuperioribus ſeculis orandi copia, & grauitate floruerunt, ſed nec minimam quidem portiunculam attingerent. ſi maximam populi Genuenſis lætitiam, ingenteſque acclamationes afferri uoluero: nullis humani ingenij uiribus, nullo labiorum motu, nullaq; linguarum vi poterit explicari. ſed cum primum officij noſtri uinculum, & præcipuam Chriſtianorum omnium obligationem intueor, ut, quem ſibi Romana baſilica ſummum paſtorem aſſumpſerit, eum Chriſti Vicarium ſalutantes in terris ueneremur; idq; nedum pietati, & officio congruum, ſed etiam iuſtitiæ, & honeſtati proximum ueteri conſuetudine ſeruetur: ſtatui potius uniuerſæ ritum obſeruantiæ pro ingenioli mei uiribus adimplere, quàm aut gloriæ altitudinis tuæ neceſſaria non impendere, aut omnium primatum procerumq; noſtrorum uotis aduerſari: qui profecto non tam rei magnitudine ac difficultate conterriti, pro qua tuæ clementiſsimæ Sanctitatis prudentiam, & humanitatem expoſcunt, quàm feruore compulſi, tantæ gratulationis habendæ per hos præſtantiſsimos Oratores, meq; inter eos minimum, & iuniorem decreuere tuum Sanctiſſimum ac Beatiſsimum numen ſalutari, ſupplicari, flexiſq; ad terram genibus adorari. cum itaque tam grauiſsimi muneris cauſam humeris meis imparem ſuſceperim; offeraturq; mihi tam latiſſimus dicendi campus, ut quocunq; diuertam, maiores & uberiores progrediendi uias reperiam: tanti primo Pontificatus tui laudes, deinde tuiipſius, poſtremo gaudium noſtrum immenſum

tenui

tenui hac oratione complectar, ea tantummodo explicando, quæ uel rerum nouitate attentã, uel breuitate clementem, & beneuolam tuam Sanctitatem reddere poſſint. proponuntur ergo imprimis hæ laudes referendæ: quæ cum ſatis abundanter, & copioſe uidebuntur adductæ, tamen adhuc, & numero maiores, & exornatiores gloria ſupererunt. quare uereor magnopere, ne tam grauem, tam difficilem prouinciam aggreſſuro mihi eueniat, quod diuo Auguſtino contigiſſe traditur: cui opus altiſſimum Trinitatis præmolienti, puer uiſus exiguæ foueæ totam maris aquam admouere, facilius ſibi hoc opus, quam Auguſtino, quod parabat, futurum aſſerens. uerum ſi non ita pinguem, copioſam, & elegantem orationem habuero, uti rei magnitudo, & excellentia poſtulat: glorioſiſſima tamen & clementiſſima tua maieſtas, de qua nuper agendum eſt, ardentiſſimæ potius uoluntati meæ ſibi gratulandi, & inclinatis genibus obſequendi, quàm ætati animoſæ forſan, & Phaethonteo tramite procedenti rationem habeat.

Si igitur ad tantæ dignitatis magnitudinem primo loco exornandam ipſius uim nominis cõſiderare liceat: Pontifex alio nomine, Papa, nuncupatus, utriuſq; uocabuli exitu rei uehementiam, ac poteſtatem indicat: tum quòd Papa interiectionem Papæ admirabilem ſonet: tũ quòd Pontifex, Max. Scæuola auctore, à poſſe & facere, Iſidoro uero in vij. Etymologiarum, quòd ad cœlum pontem faciat, interpretetur. nec inconueniens aut abſonum putes quandoque ab effectu dignitates aliquas nominari. Imperatores enim ab imperando, Reges à regendo, Duces quoq; à ducendo pariter deueniunt. ſicq; Clerici à cleros, quod eſt ſors, cum Matthiæ ab Apoſtolis ordinando priori contigerit; Epiſcopi à ſubditorum cura; Metropolitani à menſura ciuitatum uocantur. ſi eius originem, & antiquitatem quærimus: anno ante Chriſti aduentum. M D X C V. *inſtitutum fuiſſe comperimus, & iuſſu Domini per Moyſen Aaroni fratri ſuo primum fuiſſe collatum. ſi dignitatem iſtam, uel omnium potius dignitatum culmen intuebimur: hæc ſupereminens, & glorioſa maieſtas multipliciter decoratur. ea enim eſt, quæ paſtoralem dignitatem in totum, ac uniuerſum Chriſtianum gregem gerit: quæ omnium Eccleſiarum protectionẽ continet: quæ nullo prorſus impetu, ac ui labefactari poteſt. ea eſt, quæ deuios, & errantes ad ueritatem reducit: quæ ſubditos ad pacem, & concordiam dirigit: quæ pro nobis cogitat, uigilat, & inſudat. ea eſt quæ ſanctiſſima, & beatiſſima, nedum noſtro, uerum & cœleſti arbitrio exiſtimatur: quæ tanta*

poteſtate à Deo ſummo, & optimo condonatur: quæ Dei uices, & omnipotentis conſiſtorium ſortita deniq; nuncupatur. ſi excellentiã quærimus: quis in toto terrarum orbe uel ordinis dignitate, uel officij claritate, uel magiſtratus auctoritate ſummo Pontifici ſit adæquandus? exurgat illa potens, & egregia maieſtas, quæ cum tuo altiſſimo numine comparari temere audeat. qua unquam præteritæ tempeſtatis memoria euaſit, qui aut comitatu potens, aut ducatu inſignis, aut dominio excelſus, Beatiſſimæ huic ſedi non ſuccubuerit? quid egregios Principatus, altiſſima regna, imperiaq; totius terrarum orbis ingentia meminerim? ſileant Aſſyrij Ninum, qui primus omnium intulit bella finitimis: Cyrũ Perſæ ſilentio tranſeant: conticeant Macedones Amyntam, Philippum, & Alexandrum. Pœni Hannonem, Haſdrubalem, atque Hannibalem taceant. ſiquidem hi aliqua regnandi gloria uel imperandi laude micuerunt: certe eorum nemo tam latum, tamq; propagatum imperium obtinuit, & id quidem vi aut aſtu occupatum, non tam ad ſubditorum vtilitatem, & honeſtatem, quàm ad imperantis nutum, & uoluntatem regebatur. tu autem uirtute præuia, Deo auctore, omniumq; totius Eccleſiæ militantis Cardinalium uoto, ſingulorumq; ſuffragijs, ne ullo quidem diſſentiente, ad tantæ gloriam Sanctitatis admitteris: qui totius Dominici gregis paſtor unicus eum ad honeſtatem, ad pacem, & ad gloriam æternam dirigas, inſtruas, & promoueas. ſi iuſtitiam inſpicimus, quæ firmum dicitur, & immobile propoſitum cuilibet perpetuo ſua iura tribuens: quis non eam fruſtratoriam dubitet, ni foret, qui eius adminiſtrator in terris diceretur? quid enim nuda eſſet uoluntas, ſi ab omnibus eſſet incognita? quid conſtantia, ſi iura & eorum diſpoſitiones ignorarentur? quid perpetuum, ſi nullæ leges, nullæ conſtitutiones, nulla edicta, quæ Princeps omnium ſummus exequeretur? eſt igitur Pontifex, qui Canones edidit, editos auxit, auctos confirmauit: Pontifex eſt, qui iura correxit, correcta promulgauit, promulgata ſeruauit: Pontifex eſt qui lege, Canone, & propria conſtitutione Papali ſolutus, ea tamen uiuere non dignatur: qui Canon in terris animatus uocatur: qui deniq; omnium Principum, Regum & Imperatorum iudex legitimus appellatur. eius enim ſententia cæteris omnibus præferenda, eius, in alterius defectu iudicis, nunquam alicuius numinis imploranda, eius tantummodo ipſi Deo corrigenda. cum ergo unum Pontificem iuſtitiæ cultorem, legum ſeruatorem, eundemq; in terris animatum ius eſſe uideamus: quid ei uel honoris

is addendum, uel gloriæ cumulandum, uel laudis amplius aggregau-lum, reperiri, inueniri, uel excogitari queat, quo gens hominum uni-erſa eum extollere, exornare, & magnificare æque poßit? ſi poteſta-is plenitudinem meminerimus: quid eſt quod uis ulla mortalium aſſe-ui poſſe uideatur, in quo ſuprema tua poteſtas non exuperet? quis rit adeo temporaria fortuna præditus, adeoq; temerarius? quis tam eſanæ mentis, & uecordis animi, qui te primum Sacerdotem ac ſupre um Pontificem non agnoſcat? qui te Dominici gregis paſtorem: to-inſque nauiculæ Petri gubernatorem neſciat? eundemq; Sacroſanctæ niuerſalis Eccleſiæ baſim, & fundamentum, Petriq; ſucceſſorem, ac ptimi Dei Vicarium non honoret? nonne, cum cætera deſint, hoc ſa-utandi tamen, & ſupplicandi munere, Beatiſſimoſq; pedes tuos oſcu-andi, non modo idipſum penitus intelligunt, uerum & communi ore atentur. negabit ne ergo quiſpiam, quòd gladij poteſtatem utriuſque uero Deo demandatam non obtineas? quòd plenam in ſpiritualibus uriſdictionem, ſupraq; omnes Eccleſias non exerceas? quòd ſi cæteri ollicitudinis in partem aduocentur; tu Dominatus excellentia, poteſta iſq; plenitudine non decoreris? reſpuet ne etiam per te uouentium, & eccantium caſus non abſolui? per te de gradu deiectos ad priſtinæ ui-æ ſtatum non reſtitui? per te ſolum ſcripta omnia, & conſilia non ap-probari? equidem hæc omnia liquido uera eſſe cognoſcimus: quibus ac edat, quod tuæ proprium etiam auctoritatis exiſtit, templa erigere, lericos ordinare, Epiſcopos creare. tuæ proprium auctoritatis eſt nō olum mitras, & annulos; uerum & baculos paſtorales, cæteraq; Epi coporum inſignia tribuere. propriumq; tuæ erit auctoritatis, pallia poſcentibus concedere, cruces ante ſe portari permittere, omneſq; to-tius terrarum orbis dignitates inſtituere. Ad te præterea uacantis Im perij pertinet adminiſtratio: ad te Cæſaris electi conſecratio: ad te un-ctione addita coronatio. & ſi Electores negligentia ducti, uel diſcordia impediti Cæſarem non eligunt; uel indignum ex certa ſcientia decer-nunt: eo reiecto, alterius ad te Imperatoris electio deuoluitur. adeoq; ſuorum defectuum, & uitiorum ad te magna ſpectat caſtigatio, ut pro pter ipſorum iniquitates, ſolus & ſine concilio, ab Imperij dignitate eos deponere poßis. quid tandem? quaſcunque dignitates, & poteſta-tes unquam Patriarchæ omnes habuerint, ſolus habet Pontifex: qui ſolus locum Principis Apoſtolorum obtinet, & in illa ſede, quam ſibi Dominus in Beati Petri perſonam elegit, conſidet: cuius auctoritas

ſanctorum

ſanctorum omnium præſtat auctoritati. nec ullus, quantiſcunq; etiam fulgens miraculis, pro ſancto debet venerari, qui non fuerit per ſummum Pontificem approbatus antea, canonizatus, & in Catalogo ſanctorum deſcriptus. hæc & alia per multa à me adduci poſſent, quæ penuria temporum, tanquam omnibus notiſſima, duxi omnino prætereunda fore, & impræſentia reſecanda: ne apud tuam quandoq; Sanctitatem ſim longior habitus quàm propoſiti mei ducat intentio. Ad te igitur ipſum, Beatiſſi. Pater, ſum deuenturus: qui adeo uirtutum gloria, & diſciplinarum laude, & uitæ ſanctimonia decoraris; & adeo ſingularum, ac omnium rerum ornamento dotaris, quæ talem ſummam ac uenerandam dignitatem præbeant, ut ualde ab omnibus ambigendum ſit, tu ne magis Pontificatui, an illa tibi ſacratiſſima, & glorioſiſſima Papatus dignitas offerenda fuerit. &, ni eius decremento dictum putetur, quòd mortali cuiquam aſſumatur comparanda, in hāc auſim profecto ſententiam deuenire, quòd tu illi futurus & maiori ornamento, & uſui, non ſolum exoptandus, & ad hoc promouendus eras, uerum & inuitus cogendus. nam tibi ut ipſi parum adiumenti parumq; gloriæ arbitror accreuiſſe, ut curarum pondus, & laborum cumulum quàm maximum ſileam: ſiquidem ſatis conſtat excelſis dignitatibus, & magiſtratibus ampliſſimis ſæpenumero uirtutem & excellentiam augeri, famamq; & auctoritatem in homine ſuccreſcere: tuæ tamen uirtutis, & gloriæ iam diu liquidiſſimum, & manifeſtiſſimum documētum extitit, uel quòd adhuc adoleſcens inter Reuerendiſſ. & excellentiſſ. Cardinales conſtitutus, uel etiam quòd non multo poſt Vicecancellarij locum ſortitus, utroq; declaraſti te unum quandoq; non immerito futurum, cui totius Eccleſiæ gubernaculum demandandum, & committendum foret. quare his tantummodo dignitatem, non eos dignitati contigiſſe putamus, qui ſedis eminentia euecti, habituſq; ſolius pulchritudine induti, & uerius laruati progrediuntur. eos uero magiſtratum geſſiſſe iudico, qui cum auctoritate, prudentia, ſapientia, & iuſtitia idipſum, cui præſunt, moderantur. qui pro rei dignitate ſummo ſtudio, ſumma diligentia à malis optima quæq; ſecernentes adminiſtrant. tu ergo, qui horum omnium ſcientia præditus, & experientia refertiſſimus haberis, ipſe es, qui uere deſignandus, & euocandus accurrere debuiſti, qui fluctuantem Petri nauiculam gubernares, & totum ouile Dominicum deſtitutum cuſtodires. cumque, Portio Catone ſemel Prætura repulſo, dici conſueuiſſet, non Præturam Catoni, ſed Catonem

nem Præturæ fuiſſe negatū: ſic in præſentia magnopere eſt exultādū, quòd, ut alias Romano Imperio Numa Pōpilius obtigit, ita & tibi Pōtificatus, & tu Pontificatui datus fueris: tu inquam datus, qui, quanto maiora, & ampliora per ſuperiores Pontifices acta reperiuntur, tanto & altiora cogitabis, & longe magis admiranda perficies. quod etſi tua tantummodo præſentis auctoritas, & herilis, ac regia ipſius faciei dignitas præſeferre uidetur: tamen in primis accedit nobiliſſima natio tua Hiſpanienſis, inter cæteras uniuerſæ terræ prouincias, aeris ſalubritate temperata, omniumq; rerum copia, & bonitate præcipua; uiros progenerans, qui & corporis agilitate, & ingenij acrimonia, & omnium uirtutū gloria ſummi clariſſimiq; ſemper extitere. dehinc eximia tua Valentina ciuitas, quæ & ſui antiquitate, & ſitus pulchritudine, & uirorum copia, & omnium mercimoniorum genere longe reliquas Hiberiæ ciuitates antecellit: necnon illuſtris, & excelſa illa Boriarum familia, quæ te nobis talem perperit, qui uere nationem, patriam, & familiam illuſtraſti; & recolendæ ac beatiſſimæ memoriæ auunculi tui Calliſti ſemper æmulator, præclaris eum facinoribus, ac uirtute propria quamprimum non modo adæquabis, uerum etiā nominis tui gloria longe ſuperabis. adeſt tibi præterea morum probatiſſimorum qualitas, literalis diſciplinæ ſcientiarumq; omnium peritia, ac optima uiuendi ratio. adeſt humanitas illa inclyta, cum tuæ tamen auctoritatis ratione ſeruata; optimum, & ſalubre conſilium; ipſaq; liquida & aperta ueritas nulla plica, nulla fucatione, nulláq; uerborum captione contecta. adeſt & uitæ ipſius ſanctimonia, & pietatis cultus, ac omnium eorum cognitio, quæ tam inclytæ dignitati expedire, aut uſui eſſe poſſint. Felix igitur, qui tot uirtutibus exornatus, tot laudibus cumulatus, in tam maximi altiſsimiq; Magiſtratus culmine collocatus, poſt tot annorum interuallum, tot opera ſanctiſsima, de ſummo & optimo Deo tam bene meritus, diu tibi & proximo, mox tibi & uniuerſo generi Chriſtiano profuturus euaſeris; & per rabidos itinerum anfractus, perq; ſublimes & periculoſos ſcopulos deductus, ſemitam tandem affectatam feliciter occupaueris. poſtremo ſupereſt, quoniam longiori admodum tuæ laudis cōmemoratione aures tuas defatigari quàm meipſum ſatiari fortaſſe contigit, ut mentes noſtras exultantes, & non paruam animorum noſtrorum gaudentium uim atque alacritatem adducam. quam quidem adeo magnam incredibilemq; in primis concepimus, quod cum uniuerſum Reip. Chriſtianæ

ſtianæ commodum & utilitatem cernimus, eam expectationem præ-ferre, ſpemq; ac certitudinẽ præbere exiſtimaris, quam quiſpiam ul-unquàm exacto tempore uel inſpectione ſpoponderit, uel re ipſa nun-quàm fefellerit. adeoq; tuæ ſplendor claritatis omnium mentibus af-fulſit, ut aurea illa, quæ à maioribus noſtris tempora Saturni uoca-bantur, eueniſſe profecto uideamus, quibus Aſtræam ipſam in terra è cælo tuæ maieſtatis fretam numine rediſſe conſpiciamus, pacẽ Chri-ſtiano generi ac concordiam attuliſſe concernamus, mutua prope diem obſequia, & humanæ ſocietatis officia non deſitura: quibus mi-nime diffidendum eſſe uaticinor: breui enim futurum, ut pudor, fides, mores, ſanctitas, ac uirtutes omnes ita firmam, ita ſtabilem, ita im-mutabilem ſedem in terris ſtatuant, ut nullum unquàm argenteum, æneum, ferreumq; ſeculum, uel illo deterius incurſura ſit. ſicq; uni-uerſalis eccleſiæ lux ſplendidiſſima lucebit, non ſolum pace, unitate, fide, ac ueritate, uerum adeo ſupra æternæ uitæ ſemitam ſplendeſcet, quòd cæci quoque uiam ueritatis aſpicient, & Chriſtiani nominis inſe-cutores ad ueri Dei cultum conuertentur. deinde cum primum publi-ca animorum noſtrorũ uota metimur, non poſſumus non ingenti læti-tia exultaſſe. quod ſi nec propriæ iactantiæ, nec aliorũ dedecori aſcri-bendum putetur, inter primos extitimus, qui in tota Italia ſtatim poſt aduentum Chriſti Eccleſiaſtica ſumpſimus ſacramenta: qui nunquam Romanæ eccleſiæ aduerſati; ſæpiſſime & perpetuo, ſi auſim dicere, & fauentes, continuo Eccleſiaſticam libertatem ac dignitatem propu-gnauimus, in poſterum longe recentiores, & ſingulis diebus auden-tiores, ac procliuiores futuri. quare ingenita nobis & huic ſplendi-diſſimo culmini fides aſſueta, nulla tempeſtate unquàm deſutura, in tantum omnium Regum & nationum animis innotuit, quòd, ne dicam negaſſe, qui eam diſſimulaſſe cogitaret, haud facile poſſet. Tibi uero ipſi potiſſime ac libentiſsime afficimur, quòd, cum recolendæ ac ſan-ctiſsimæ memoriæ Calliſti tertij protectoris noſtri ſanguine fores con-iunctus, qui nos apprime diligebat, iuuabat, & tuebatur; idem quoq; tu Cardinalis egeris, nec ab incepto deſiſtens, immo, ſi expediens aut opportunum erit, potius forſan aucturus. deniq;, Pater obſeruan-diſsime, ſi tua iſta creatio ſplendidiſsima tanto animi gaudio, tantaq; lætitia mentis affecit illuſtriſsimum ac præclariſsimum Principem no-ſtrum Ioannem Galeatium Mariam Mediolani ducem, ac inuictiſsi-mum et excellentiſsimũ Dominũ D. Ludouicum Sfortiam ducem Bari

totius

totius Italiæ decus & ornamentum: quanto ex uoti ſui ratione & maiorem uoluptatem & exultationem nobis quoque capiendam putabis? nam ſi eos tantundem diliges, quantum ab ipſis læta & hilari fronte exceptus, & auditus fuiſti Papa creatus: non dubitamus eiuſdem quoque dilectionis partem conſequi. cumq; animorum noſtrorum fides eis perpetuo dicata ſit: & Excellentiæ ſuæ ſtudium erga nos continue magis indefeſſum uideamus: eorum gaudium & ſerenitatem nobis propterea communem fore putamus.

Nunc igitur, ut aliquando ea omnia perſoluantur, quæ tam per Illuſtrem Dominum Auguſtinum Adornum Gubernatorem noſtrum Illuſtriſſimi, & excellentiſſimi Principis Mediolani Ducis, Locumtenentem digniſſimum, quàm per magnificum Senatum Genuenſem nobis iniuncta, & expreſſe demandata fuere. horum omnium uice, ac nomine tibi reuerentiam, & obedientiam deferimus, quæ per cæteros Principes Chriſtianos, & maiores noſtros ſummis Pontificibus offerri ac impendi conſueuit: eamq; nunc tibi perpetuam tradentes, pollicemur quicquid in nobis uirium, fortunarum, aut opis exiſtat, quod Beatiſſimæ Sanctitati tuæ uſui expediens, aut ulla unquam tempeſtate neceſſarium eſſe poſſit.

G AD

AD ALEXANDRVM VI. PONT. MAX.

IASONIS MAINI I. C. MEDIOLANENSIVM PRINCIPIS NOMINE.

PRISCORVM *monumentis accepimus, Sanctiſſime, Maxime Pontifex, & uos clariſſima mundi lumina; pleroſque diſertiſſimos forenſium cauſarum patronos, non quidem frequentibus comitijs, non multo Senatu, nec pleno foro, ſed unius aliquando excelſi uiri præſentia commotos ſic expalluiſſe, ut & attoniti, & quaſi elingues, redderentur. magnæ apud Græcos auctoritatis Demoſthenes, qui primas dicendi partes ſine controuerſia obtinuit, Phocionem ciuem ſuum Athenienſem, non tam eloquentia quàm morum grauitate celebrem, ita metuebat, ac uenerabatur, ut, cum in Senatum oraturus accederet, coram eo eloqui pertimeſceret, ſubmiſſa ad amicos uoce, Hic eſt nouacula ſeu gladius tonſorius uerborum meorum. Curio pater pro Seruij Nenij in magna, & graui cauſa Ciceroni reſponſurus, eius præſentia, & auctoritate, quaſi Ticiniæ uenenis, ereptam ſibi omnem dicendorum memoriam palam eſt atteſtatus. L. Craſſus, Romana facundia diſertiſſimus, adeo Q. Scæuolam ſocerum ueneratus eſt, ut, cum ad petendum conſulatum circum forum ſupplex ire cogeretur, nunquam adduci potuerit, ut id præſente Scæuola grauiſſimo, & ſeueriſſimo uiro faceret; eum timorem non ueſtis ſenatoria, aut candida toga; ſed Scæuolæ præſtantia Lucio inferebat. idem L. Craſſus, paternam ulturus iniuriam, cũ apud Q. Maximum aduerſus Cn. Carbonem cauſam acturus foret; ſic eius præſentia turbatus eſt, ut totam cauſam oblitus perhibeatur. Cn. Sicinius pro Seruio Nænio apud Prætorem Romanum, uirum clariſſimũ, dicturus, idem paſſus affirmatur. omitto, quòd M. Ciceronem, in cauſa Miloniana, illa tanta dicendi felicitas omnino deſtituit. prætereo, quòd Demoſthenes apud Philippum Macedonum Regem orationem habiturus, ſic expauit, & animo commotus eſt, ut paucis admodum uerbis expreſſis obmutuiſſe feratur: quod Theophraſtus, Philoſophus eloquentiſſimus, apud Alexandrum Regem uerba facturus, maxima uerecundia ſuffuſus nihil effari potuerit: quòd ſi tales, & tam ſummi oratores, unius uiri præſentia commoti, defecerunt: nemini mirum uideri debet, ſi mihi coram ſummo ſacrorum omnium Antiſtite, qui Dei*

ſimul & hominis primum in terris locum tenet; coram excelſo Pontifi ciæ maieſtatis throno, quo nullus in humanis neque ſublimior, neque excelſior reperitur; in ſplendidiſſima Reuerēdiſſimorum Cardinalium corona, in celebri tot Præſulum conſeſſu, & tot illuſtrium ac clariſſimorum uirorum conuentu; tantæ rei nouitate, & excellentia confuſo precordia palpitant, caligant oculi, artus refrigeſcunt, geliduſq; coit formidine ſanguis. Sed me non parum recreat, ac reficit, cum animaduerto, quòd eos maiori clementia inniti decet, quos maiora dignitatū culmina altius extollunt. natura hoc in brutis animantibus oſtendit, ut, quæ cæteris præſtant, manſuetiores reddantur. apes iracundiſſimæ ſunt, & graues in morſu aculeos relinquunt: earum tamen Rex caret aculeo. præter naturæ legem ex Saluatore noſtro, quem clementiſſimum, & ſuper omnes mortales mitiſſimum, ſcriptura prædicat, clementiam diſcunt, qui eius in terris uicem gerunt, & qui ipſius ueſtigia ſectantur. nihil eſt, ut Diuus Gregorius inquit, quod in Pontificali cer nice ſplendidius fulgeat, quàm humilitas & clementia. clementia dos eſt prima Romanorum Pontificum: & nullos magis, quàm ſummos Præſules decet. inde eſt, quòd quæcunq; Chriſtianorum Principum uo ta, quibuſcunq; uerbis emiſſa, clementer & inoffenſa aure excipiunt. benigne admittunt quaſcunque ſalutantium, & gratulantium uoces. nec qua uerborum pompa, aut quo orationis delectu, ſed qua fide, & qua deuotione colantur, attendunt. non ex uerborum inopia, ſed ex animi copia, ut par eſt, rem metiuntur. nec minorem bonæ uoluntatis, quàm culti ſermonis, habent rationem. quanto autem grauior eſt ſarcina, qua premor; quanto maiori negociorum, faſce urgeor: tanto maioris erit clementiæ, mecum benignius agere.

Gratulaturi igitur, Pater Beatiſſime, tuæ maieſtati, tuæque felicitati: immo non minus nobis ipſis, quàm tuæ ampliſſimæ dignitati, uel rebus communi uniuerſæ Chriſtianæ Reip. ſaluti debitum obedientiæ, ac Canonicæ deuotionis officium abſoluturi, pro ueteri fidelium inſtituto, & priſca catholicorum Principum conſuetudine, tria breuiter exequemur. aperiemus in primis, quàm benemerita fuerit hæc tua cœleſtis aſſumptio: immo quàm neceſſaria, ex qua Chriſtianorum omnium animi maximam ſpem conceperunt, ut læta, proſperaq; omnia in tuo Pontificatu ſperanda ſint. in eaq; haud multo minorem electorum prudentiam, quàm electi meritum oſtendemus. deinde, quia modeſtiam tuam nouimus uirtutis actione contentam, malle bene agere, quàm bene au-

dire; & gloriam tuam potius factis, quàm ullius prædicatione conſpicuam reddere: perſtringemus aliqua de tuis laudibus, ne, ſi in eis diutius immoremur, pudicas aures tuas offendamus potius, quàm oblectemus. poſtremo, ubi Illuſtriſſimi Mediolanenſium Principis, & ſapientiſsimi eius patrui Ducis Barri, quorum legatione fungimur, lætitiam immortalem, gaudium incredibile, & ueras gaudij cauſas ſignificauerimus; extremum legationis noſtræ munus perficiemus.

Si vnquam antea Reuerendiſsimi militantis Eccleſiæ Cardinales, diuino ſpiritu afflati, puris mentibus, ac recto iudicio electionis ſanctæ myſterium abſoluerunt, hac profecto tempeſtate, & ſincerius, quàm unquam, & candidius, ac felicius officio functi ſunt. te ex ſacratiſſimo conclaui, omnium ſuffragijs, Pontificem maximum declararunt. te Dominici gregis uerum, & optimum paſtorem iudicarunt. tibi, ut legitimo Petri ſucceſſori, hanc glorioſiſſimam ſummi Apoſtolatus ſedem contulerunt. te idoneum decreuerunt, qui tanti regiminis molem ſuſtineres, & totius Catholicæ Eccleſiæ gubernacula moderareris. tu uero optima eorum de te opinione nulla ex parte inferior, eorundem grauiſſimis iudicijs non modo reſpondes, ſed etiam uincis, ſuperas, & excedis. in Romano Pontifice duo præcipua requiri, ex geminarum clauiũ traditione, ſacri Canones interpretantur: quarum una poteſtatem deſignat, altera ſapientiam. poteſtatem ex fortitudine, & animi magnitudine conſtare liquet: ne timore, aut formidine à recto paſtoris officio declinet; ſed impauidus & conſtans, quibuſcunque refragantibus, ſtrenue fortiterq; reſiſtat: circunfrementibus vndique tempeſtatibus non commoueatur animo, non concutiatur; ſed rectum in omnia, conſtantemq; vultum proferat. ſit à recto immobilis, à iuſto inuiolabilis, à decoro inexorabilis. ex ore ſedentis in throno procedat gladius bis acutus, ſicuti Ioannes in Apocalypſi ſcriptum reliquit. Sapientia uero tanta ſit, quæ non ſolum literis & ſacra doctrina conſtet, ſed etiam longo rerum uſu, & experientia rerum magiſtra. ueriſsime Africanus poeta opinatus eſt ſapientiam, uſus & experientiæ filiam eſſe: propterea quòd ei, qui ſapiens eſſe uelit, nõ libris ſolis, neq; diſciplinis opus ſit, ſed oporteat eum uerſari, exerceriq; in rebus cominus noſcendis periclitandiſq;, & proinde ſapere atq; conſulere ex his, quæ acta, & euẽta, & ipſa rerum pericula docuerint. Ennius Tarentinus literarum cognitionem mancam eſſe aſſerebat, ſi nulla actio, nulla experientia, nulla rerum expetendarum fugiendarumq; ſcientia ſequatur. Plato uir

diuinus in Gorgia ſuo monuit diſciplinarum ſtudium ſine actione, & ſine experientia ſoliuagum ac ieiunum eſſe, niſi & ea quis ſapiat, quæ rerum pericula docent. in experti negociorum, minus apti, minuſque idonei gerendis magiſtratibus ſemper habiti ſunt. unde Cornelius Sylla Marij Conſulis iuuentam irrideus, remigem, inquit, prius eſſe oportere, quàm ad gubernacula manus admouere. Solon Philoſophus Athenienſibus ſuadebat, ne antea Principatum, aut Magiſtratum appeterent, quàm imperare, aut magiſtratus gerere didiciſſent. quòd ſi potestas fortitudine, & animi robore conſiſtit: ſi ſapientia conſtat non ſolum literis, ſed etiam multa experientia, & longo rerum uſu: exactiſſimum fuit iudicium huius ſacri Cardinei Senatus in diligendo te ſummo Pontifice, qui & fortitudine præſtas, & magna ſapientia præditus es. iam multis, magniſq; periculis aperte declaraſti, quàm ſis inuicta conſtantis animi magnitudine, & infracto ſolidiſſimæ mentis robore. tu nec aduerſis deterreri ſolitus, nec ſecundis efferri: inflexibili rectitudine, incorrupto iudicio, & integritate incommutabili idem perſiſtis. in omni uitæ curſu, aduerſus quoſcunq; fortunæ impetus, eadem frons, & idem uultus perducat. tibi illud Fabritij Romani Conſulis elogium merito aſcribi poteſt: te difficilius à recto, quàm Solem à ſuo curſu auerti poſſe. nemo etiam literarum erudi tione, cum longo rerum uſu, te doctior. nemo varia, & multiplici multarum rerum experientia prudentior. nemo complurium negociorum adminiſtratione cautior. nemo longa, & aßidua diuerſarum gentium conſuetudine in noſcendis ac liberandis hominibus callidior. nemo rerum antiquarum ac nouarum cognitione peritior. nemo morum ueterum ac nouorum ſcientia præſtantior. Iam annis ſeptem, & triginta ad Cardinalatus apicem euectus, & paulo poſt in Vicecancellarium aſſumptus; non ſolum Romanæ curiæ mores, ac ritus omnes percalluiſti, non ſolum Eccleſiarum ac Eccleſiaſticarum perſonarum inſtituta cauſaſq; didiciſti, uerumetiam ſecretiora quæq; populorum, nationum, Principum, Regumq; negocia pertractaſti: Romanorum quinq; Pontificum, qui te anteceſſerunt Calliſti, Pij, Pauli, Xyſti, & Innocentij uitas, & decreta omnia corã, & viuo in ſpeculo inſpexiſti. pro Apoſtolica ſede uaria functus es legatione, præſertim Hiſpanienſi, Picentina, & Parthenopæa non minus ſapienter, & proſpere, quàm glorioſe. non eſt quòd amplius ex alio diſcas, quæ tuæ in hoc Pontificatu gubernando partes ſint futuræ, noſti. quid Chriſtiana religio requirat; quid fides, pietas, charitaſq; uelint;

quid

quid prælatorum officium poſtulet; quid Chriſtianæ gregis tuæ curæ
commiſsi neceſsitas exigat. noſti, quæ Romano Pontifici conducant, &
quæ ſint neceſſaria. noſti, quid Romanum Pontificem deceat; quid ei
liceat; quid expediat. noſti Romano Pontifici plenam adminiſtratio-
nis poteſtatem non ſimpliciter & abſolute fuiſſe attributam, ſed claue
rationis, & prudentiæ non errante; prius didiciſti, quibus bonis arti-
bus, qua induſtria, qua ſollicitudine, quo ſtudio paſtorale officium regi
debeat, quàm ad illud aſpirare præſumpſeris. inſtructus regendi admi
niſtrandiq; peritia, prius, meruiſti ad ſummi ſacerdotij gubernacula
aſſumi, quàm bene promeritus aſſumereris. te ergo conſule, te audi,
tibi auſculta, tibi obtempera. non eſt, in quo alterius cõſilio tibi opus
ſit. te unum tibi imitandum propone: quo nihil in humanis diuinius re
perics. &, qui cæterorum norma, & uerum es exemplar; nunquam
aberrabis, ſi à teipſo nuſquam diſceſſeris, ſi tuo acri ingenio parueris,
& tuo grauiſſimo iuditio fueris obſecutus. nihil vnquam deerit, quod
vlla in re in cõſumatiſſimo Pontifice exigatur. quòd ſi beatas eſſe Reſp.
Plato non minus uere, quàm eleganter monebat, ſi aut ſapientes im-
perarent, aut earum Principes ſapientiæ ſtudio tenerentur: Beatiſsi-
ma es uniuerſa Chriſtiana Reſp. quæ tam ſapientiſsimi paſtoris regimi
ni credita es. nec multo minor ueſtra laus eſt, ſacratiſsimi Cardinales,
talem elegiſſe, qui ſapientia ſciret, & auctoritate poſſet tanti regimi-
nis habenas recte gubernare. eum promouiſtis, qui gentium, Princi-
pum, morum, conſuetudinum, dignitatum, honorum cognitione, &
experientia admodum eſt eruditus; rectitudine uero, æquitate, & iu-
ſtitia inuiolabilis; animi fortitudine, & conſtantia inſuperabilis: ut
liquido appareat in eo poteſtatis, & ſapientiæ coniunctionem, amba-
rumq; clauium rectitudinem adeſſe. quoties autem ſapientia, & po-
tentia in Romano Pontifice conſpirant, ibi mirabiles effectus expectan
di ſunt; quales nunc Chriſtiani omnes præſtolantur. non poteſtis, Re-
uerendiſſimi Cardinales, nõ optimi cenſeri: qui paſtorem uniuerſo gre
gi Chriſtiano optimum proſpexiſtis. proinde cum huiuſcemodi ſit, quē
elegiſtis, ut non ſolum ab omnibus eligi, & ex omnibus meruerit, ue-
rumetiam omnibus anteponi, & ab omnibus debuerit. immortales
vobis, & incredibiles gratiæ turmatim, cæteruatimque per vniuer-
ſum Chriſtianum orbem, & habentur, et aguntur. talem Pontificio
ſolio præfeciſtis: quo Duce, quo Pontifice omnia læta, omnia felicia
ſunt ſperanda. omnes, qui Chriſtiana profeſsione cenſentur, eo gubernã

te, eo

te, eo aurigante, in maximam trãquillitatis, et proſperitatis ſpem ſunt animis erecti. grex Dominicus tanti paſtoris cuſtodiæ traditus, adlæta paſcua deduci ſperat. ſub tam conſumato Pontifice, qui ab omnibus uirtutibus ſummitates apiceſq; decerpſit, omnium doctrinarum & omnium ingenuarum artium ſtudia florebunt: excitabuntur ingenia, & ſcientiarum profeſſores ad excolenda gymnaſia præmiorum ſpe propenſius accendentur. qui doctrina & claris moribus præſtabunt, vel ad ſacra conſilia aduocabuntur, uel ad altas dignitates extollentur. iamiam literarum ſtudia ſe ſe erigere, & ſub tanto uirtutum uexilliſero altius efferri, & in aurea retro ſecula reduci uidentur. tu autem, Alexander Sexte Pontifex Maxime, ſuſcepiſti culmen paſtoralis faſtigij, locum ſummi ſacerdotij, uicariatum Chriſti. te Chriſtus non uni tantum Eccleſiæ, ſed uniuerſis; non in parte, ſed in plenitudine præeſſe uoluit. dedit te Deus in lucem gentium, ut ſis earum ſalus uſq; ad extremum terræ. uocauit te Deus in hunc excelſum locum, ut lucernam operum tuorum homines uiderent; & glorificarent patrem, qui in cælis eſt. probitas & ſapientia tua gradu excellentiſſimo decorata eſt, & quaſi lucerna ſuper candelabrum in domo Domini poſita, ut omnibus non tantum, qui in domo ſunt, ſed qui in mundo ſunt, eluceat. refulſiſti quaſi lucidiſſimum ſydus, & quaſi ſtella matutina in medio nebulæ. quaſi ſol, rutilas in templo Dei. de te cum Eccleſia uere dicere poſſumus: ecce ſacerdos magnus, qui in diebus ſuis placuit Deo: & inuentus eſt iuſtus: & in tempore iracundiæ, factus eſt reconciliator: nec eſt inuentus ſimilis ei, qui conſeruaret legem excelſi. ideo iureiurando fecit illum dominus creſcere in plebem ſuam. fuit, Beatiſſime Pater, hæc tua cæleſtis aſſumptio Reip. Chriſtianæ non minus neceſſaria, quàm ſalutaris: ſi quis publicas clades, horrendas Chriſtiani generis calamitates, conuulſa Orthodoxæ Religionis membra ſecum conſideret: ſi quis, quantum barbaræ nationes aduerſus Chriſtianos populos non uno ſed innumeris locis inualuerint, animaduertat. eo tempore diuina bonitas te Eccleſiæ paſtorem dedit: quo Chriſtiana Reſp. bono rectore, auriga perito, & moderatore circunſpecto quàm maxime indigebat. arbitrabantur Chriſtiani Principes, Mahumete Turcarum Rege ualidiſſimo uita functo, Baiſſetem filium maiorem natu, qui paterno Imperio ſucceſſit, deſidiæ ac turpi ocio uacaturum, & quaſi Domitianum alterum muſcis captandis, ſtiloq; præacuto configendis incubiturum. ſed longe ſecus præter omnium opinionem

nionem ſucceſſit. nam proxima æſtate maximas copias ex Helleſponto traiecit: ingentem, ac potentiſſimam claſſem ad quamcunq; expeditionem inſtructam & expeditam habet. maximo omnibus timori fuit, cum incertum eſſet, quid moliretur, quorſum eius conatus tenderent. non conquieſcet truculentiſſima bellua Chriſtiani ſanguinis ſitibunda, niſi eius impetus reprimantur, donec paterno exemplo ſuccenſus aliqua graui & miſeranda clade Chriſtianos afficiat. Tu ergo, Pontifex Maxime, in paſtorem eccleſiæ es aſſumptus, ut gregi tibi commiſſo bene conſulas. tuum eſt excubare, & uigilias agere ſuper gregem, & ex alto throni tui ſolio ſpeculari futuras clades. tui muneris eſt procul arcere hanc immanem feram ab ouili Dominico, comprimere hoſtiles barbarorum incurſus, & eorum ſæuitiam à Chriſtianorum ceruicibus amouere. tuarum partium eſt, pro inſtauranda Eccleſiæ dignitate, omni ſtudio atque conatu intendere: laborare pro uiribus, ut Chriſtiani nominis priſtinum decus & Imperium tua opera reſtituatur. iſta haud difficulter conficies cum immortalis tui nominis gloria, ſi, ut eſt tui propoſiti, Chriſtianæ paci quàm maxime conſulueris. diſsidentes inter ſe Principes ac populos, auctoritate tua, compoſueris, & tua prudentia ad unitatem concordiamq; redegeris. non poterat tanto negocio commodatior adhiberi. tu non tam humano, quàm diuino conſilio aſſumptus, & uoles, & ſcies, & poteris tanto diſcrimini prouidere. quid enim non credimus poſſe Sanctitatem tuam ab immortali Deo impetrare ad noſtram incolumitatem? quid non ſperemus uirtute, & prudentia tua poſſe inſtitui? magnitudine confici, conſtantia uigilantiaq; obtineri? quis non iuſsionibus tuis obſequatur? quis Imperia tua recuſet? certatim omnes contendent, ut quàm maxime dictis tuis audientes conſpiciantur. eſt tibi à Deo rerum omnium tributa poteſtas. aſſecutus es, ut, quantum antea prodeſſe deſiderabas, tantum & nunc poſsis. uoluntati poteſtas acceſsit, & deſiderio tuo exequendi facultas eſt aſſociata. occurrendum eſt in tempore imminenti periculo. reſtingendus eſt ignis prius, quàm magis inualeſcat. admouenda eſt in tempore medela: nec eſt procraſtinandum, quo ad morbi uis ingraueſcens ſera remedia aſpernetur. non eſt tantum periculum negligendum, aut parui æſtimandum, propterea quòd nunc barbarorum conatus ex eorum ſententia non ſucceſſerint. noſti, Sanctiſsime Pater, quantum ærumnarum, quantum detrimenti Chriſtiana Reſp. Principum deſidia, ex Pontificum negligentia ſit perpeſſa.

perpeſſa. noſti nimium, quæ cõmemorare nunc etiam animus horreat. ſæpenumero anteceſſorum tuorum cunctationem indoluiſti; incuſaſti tarditatem; ignauiam & torporem es deteſtatus. Mahumetani, Scytharum populi, paruis primum uiribus uix breuem Helleſponti angulum aſtu, & perfidia potius, quàm uirtute bellica aut armis occupauere, deinde creuere uiribus, & in dies non parum incrementi ſuis rebus attulerunt, dum Principes Chriſtiani inter ſe diſſidentes aliorum funeſtas clades, calamitateſq; negligunt, dum priuatis magis, quàm publicis commodis, ſtudere credunt; & ſua potius, quàm communi Chriſtianæ utilitati, conſulere arbitrantur. tandem eouſq; elati ſunt & tantis ſecundarum rerum incrementis intumuerunt, ut uniuerſum prope terrarum orbem maxima trepidatione affecerint. ſic, qui negligitur, ignę de magno cinis ſenſim uires tantas reaſſumit, quibus poſtea haud facile reſiſtitur: quàm ſæpe ex paruis principijs, dum res negligitur, grauiſſima mala proueniunt? diximus, Sanctiſſime Pontifex, de tua felici neceſſariaq; uocatione: non quantum pro rei dignitate, & excellentia dici & potuiſſet, & debuiſſet: ſed quantum temporis ratio, & breuitatis inſtitutio præſcripſerunt. iam uirtutum tuarum præconia maiore uoto, quàm ingenio paucis attingamus: quæ ſecundas orationis partes abſoluant. nec eſt Beatiſſime Pater, quòd me præſentia tua à dicendo deterreat. magis me perſpecta animi tui modeſtia, quàm præſentia offendit. magis me anxium reddit, quòd eius non ſim ingenij, quo poſſim merita uerbis adæquare, & diuinas uirtutes æquo præconio celebrare. nam & præſentis laudes, quæ parce, & pudice, & ſine fallacia afferuntur, nec à ſapientiſſimis increpantur: &, ſicuti non improbare uitia maligni eſt, ita inuidi non approbare uirtutem. indignum quoque eſt, non commendare, & non admirari hominem commendatione, & admiratione digniſsimum, propterea quòd præſens ſit: & eius gloriã præſentia, quaſi ſacietate, langueſcere. ueris laudibus præſentia conducit, cum præſens eas uiua atteſtatione corroboret, ac confirmet. hæc mihi etiam fœdæ aſſentationis nota obijci poteſt: cũ longe maiores ſint uirtutes tuæ, quàm mea ſit futura prædicatio. quid igitur primum aſſumam? quid auſpicabor? unde ordiar? an à patriæ & generis ſplendore, qui nónnibil ad hominis felicitatem confert? Simonides poeta Lyricorum ſcriptor nobilem patriam in non mediocrem hominis Beatitudinem ducens, docuit beatæ ſecundum perfectam rationem victuris inprimis opus eſſe patriam habere glorioſam. patriæ ſplendor non in po-

H ſtremis

ſtremis habetur: ſi ſe quis tanta patria dignum præſtat. Tales Mileſius, uel, ut quibuſdam placuit, Socrates, ſua patria lætabundus, tribus de rebus gloriari, & Deo gratias agere ſolitus perhibetur: quòd homo eſſet, non fera: quòd uir, non fœmina. deinde quòd Græcus eſſet, non Barbarus. patriæ gloria generoſis animis calcar ad uirtutem, ad res præclaras ſtimulum, & ad magna facinora incitabulum præbet. patria tibi eſt Hiſpania, cuius orientale, & ſeptentrionale latus Pyrenei montes undequaq; includunt: reliquæ partes uſq; ad Herculeas gades, & Borealem Oceanum protenduntur. quæ in eo montium, & Oceani maris ambitu includuntur, quaſi alterum orbem facientia, ad Hiſpaniam ſpectant: cuius latitudo, & longitudo tam multa, tam ampla, & tam immenſa eſt, ut plus habeat admirationis, quàm credelitatis. interfluunt complures fluuij, non ſolum nauigabiles, ſed auriferi. Hiſpania nec æſtibus obnoxia, nec frigoribus ſubiecta, media temperie conſouetur. ibi ſuaues Zephyri molles auras exuſcitant: ibi Elyſij campi deliciarum, & omnis amœnitatis pleni ſunt, quos felices animas incolere Poetæ decantarunt: terra optima, ferax frugum, fructuum, & omnium optimarum rerum fertilis, gregibus armentiſq; abundat. hæc in omni uirtutum genere uiros præſtantes parit: qui & animi, & corporis dotibus excellunt. hæc etiam Imperatorum, & Romanorum Pontificum mater, Neruam, Traianum, Adrianum, ac Theodoſium Hiſpanos, tres Romanos Imperatores, tulit. hæc eadem Apoſtolicæ ſedi Damaſum; debinc Ioannem. xxi. deinde Calliſtum tertium Hiſpanos ſummos Paſtores dedit. nouiſſime te, Alexander Sexte, protulit: qui ſummi Præſulatus faſcibus inſignitus, patriæ tuæ longe plus ſplendoris referas, quàm ab ea acceperis. natus es familia Borgia, heroica, uetere, & honorata: quæ illuſtres maiorum, ac progenitorum tuorum imagines præ ſe ferat. Sed non uacat ſtemmata generoſiſſimæ familiæ tuæ recenſere. multi præclaro ingenio præditi in his celebrãdis certabunt, & accuratiore ſtilo prolixius immorabuntur. præſtant, & pluris æſtimantur, quæ in teipſo ſunt, quàm quæ circa te exterius uerſantur. hæc propria & ingenita ſunt: illa externa & aliena habentur. minus quoq; decorum eſt ſolis maiorum laudibus cenſeri, & illuſtribus auorum monumentis vmbratilem gloriam uenari. creuiſti tu uirtutibus tuis: tuis meritis, tuis laboribus viam tibi aperuiſti ad iſtud faſtigium, quò nunc es euectus. talia tibi à puero fundamenta iecisti, quale ædificium in ſenectute excitandum conceperas. neſcio an natura præſagiente, an diui

no

no conſilio factum ſit, ut, quaſi ab incunabilis, ita uitam tuam inſtitue res, mores componeres, actiones tuas formares, ut dignus redderetis tanto ſolio, ad cuius regimen parari, & ordinari uidebaris. uacaſti illis potiſſimum virtutibus, illis diſciplinis incubuiſti, quæ ad tantum munus obeundum neceſſariæ uidebantur, & ad reddendum te tanto ſceptro dignum eſſent accommodatæ. per rectam artium bonarum ſemitam progrediens, & per aureos virtutum gradus aſcendens, ad felicitatis apicem es perductus. acceſſit formæ elegantia, quæ uirtuti ſuffragium addit, lata frons, regium ſupercilium, facies liberalis & tota maieſtatis plena, ingenuus & heroicus totius corporis decor: ut appareat naturam quoq; formæ dignitatem indulſiſſe, quæ tibi primum multum gratiæ & venerationis acquireret, & nunc Apoſtolicam ſedem hac tua diuina forma, quaſi numinis uice, decoraret. poſt prima literarum rudimenta, depoſita prætexta, uirilem togam induiſti: petyſti Bononiam, bonarum doctrinarum altricem, pro aſſequendo ingenij cultu, & ſapientia capeſcenda, ciuitatis fama allectus, et ob Hiſpanorum Academiam ibi ſitam, quæ collegiali ſodalitate, ſcholaſticoq; contubernio complures Hiſpanos in ſola literarum palæſtra nutrit: uacaſti Pontificiæ Imperatoriæq; cenſuræ, ut, quæ à Romanis Pontificibus decreta, quæ à ſacris concilijs ſancita eſſent, tu futurus Pontifex Max. non ignorares. raris conceſſum eſt, ut, qui ingenij acumine excellunt, tenacis memoriæ fecunditate lætentur. ſed in te adeo cumulate concurrunt, ut, quo magis præſtes, alacriori ingenio, an tenaciori memoria, non ſit facile iudicare. intra ſeptennij metam peracto celebri ſtudiorum curſu, doctoris infulas ſuſcepiſti, quoddam futuræ felicitatis præludium. interea Calliſtus auunculus tuus in ſummum Eccleſiæ paſtorē aſſumptus te poſt aliquod tempus in ſacrum et glorioſiſſimum Cardinalium ordinem coaptauit, cum præſentiret te Dei iudicio ad maius tribunal deſtinatum: te in Eccleſiæ cardinem felici ſydere conſtituit, quem futurum totius Eccleſiæ ſummum columen præuidebat: collocauit te in ſolidam Eccleſiæ columnam, quæ poſtea altius ſupra montem Domini excelſum erat erigenda. nec cuiquam admirabile uideri debet, à Calliſto ſummo Chriſti Vicario de te diuinatum, quod de altero Hiſpano apud gentiles à fatidica nympha ante ducentos annos pronunciatū, Galba de ſe uaticinatum uoluit; oriturum quandoq; ex Hiſpania Principem, Dominumq; rerum. per annos multos, quibus Cardinalatus et uicecancellariatus officio functus es, nemo tuam operam requiſiuit, cui

non promptiſſimam exhiberes : nemini vnquam iuſtum patrocinium denegaſti:nemo calamitate affectus,aut iniuria laceſſitus fruſtra tuam opem implorauit. fuit tibi familiare, non ſolum petentibus ſubuenire, ſed etiam non petentibus vltro ſuppetias ferre. faciles ſemper ad te aditus patuerunt: nec maximis aliquando negocijs implicitus vnquam es de occupatione cauſatus. conſuetudo modeſta et familiaris, quam comitas non ſine ſeueritate, cum ſeueritate hilaritas, cum grauitate benignitas pari libra condirent. ſermo liberalis et compoſitus, et adeo ſuauis, ut tanquam Euripidis, à melle et Sirenibus profluere uideatur. tua grauiſſima reſpōſa inter Catoniana apophthegmata numerari poſſunt. quoſcunq; te adeuntes, non ſolum benigne excipiebas,verum etiã ſuauibus verbis, familiaribuſq; blandimentis demulcebas.exemplo Titi Imperatoris, neminem unquam abs te triſtem abire patiebaris : & diem perdidiſſe exiſtimabas, qua nihil cuiquam præſtitiſſes. liberalitatem & munificentiam tuam largitiones ſplendidæ, ſumptuſq; magnifici aperte cumulateq; oſtenderunt.infinitum eſſet ſingula recenſere,quibus dinumerandis, non dicam exornandis, nec tempus lege Pompeia præfixum ſufficeret.iam ergo uela contraham, aut canam receptui:et, quod poſtremo expediendum propoſui, confeſtim abſoluam.

Inclytiſſimus Mediolanenſiũ Princeps, & ſapientiſſimus eius patruus Dux Bari, vt primum te ad Apoſtolicum culmen euectum intellexerunt, conceperunt animis lætitiam ſingularem, gaudium incredibile, uoluptatem incomparabilem. gaudent, non quantum cæteri, ſed quantum rari admodum Sanctitatis tuæ deuotiſſimi : nec quantum dici vel cogitari poteſt, ſed quantum nec dici nec cogitari fas eſt. ſi enim quiſquam gaudere merito debet(& debent omnes)Illuſtriſſimi Principes noſtri, qui obſeruantia in Apoſtolicam ſedem, cultu & deuotione in ſanctitatem tuam nemini cedunt; in primis gaudent & exultant,& tãta lætitia afficiuntur, quantam maximam humani ſenſus cõcipere poſſunt: cuius magnitudo humanam credulitatem & fidem exuperat. nihil enim iucundius eis nunciari, nihil gratius aut ſalubrius afferri poterat, quàm te Pontificale faſtigium aſcendiſſe, in quo neq; probitatis, neq; ſapientiæ,neq; poteſtatis, neq; eorum omnium, quæ in conſummatiſſimo Pontifice exiguntur, pars aliqua deſiderari poteſt. felix fauſtuſq; illuxit tuæ ſublimationis candidiſſimus dies, qui te Pontificio ſolio inaugurauit, & Principes noſtros maximi voti compotes reddidit. ſed cum mentis gaudia exprimere,& cauſas explicare arduum ſit;ani-

morum ſenſus oratione adæquare difficillimum habeatur: imitabor in hac parte Timanthem pictorem egregium, qui in depingenda Iphigeniæ immolatione, cum paterni mœroris acerbitatem dignis ſatis affectibus exprimere non poſſet: uelauit eius caput & ſuo cuiq; animi reliquit extimandum. exiſtimarunt excellentiſſimi Principes noſtri non aliter melius poſſe debitum gratulationis officium implere, nec aliter efficacius poſſe pium humilis & deuotæ obedientiæ obſequium præſtare, quàm ſi ad hoc munus obeundum eos legatos deſtinarent, qui eſſent Ducalis ſanguinis neceſſitudine coniunctiores. hoc officium per ſeipſos expedire non minoris fuiſſet diſcriminis quàm difficultatis. Illuſtrē itaq; fratrem, & nepotem Hermetem Sforciam Viccecomitem Marchionem ſtrenuum, Præſtantiſſimum Heroem Ioannem Franciſcum Sanſeuerinatem Caietæ Comitem, & inuictum militarium copiarum præfectum, Inſignem Comitem Franciſcum Sforciam Ducalem conſanguineum, Magnificum procerem Nicolaum Corrigienſem non minus Palladis quàm Martis artibus excultum, meq; apud eos minimū & indignum delegerunt. uenimus eorum legati tuæ Beatitudini, & Apoſtolico throno omnem venerationis & reuerentiæ cultum præſtituri. eorum nomine & præcipuo mandato deuotiſſime impartimur, quæcunq; à Chriſtianis Principibus erga ſummum Dei Vicarium præſtari conuenit. tuæ ſanctitati perpetuam obedientiam & ſinceram deuotionem cum humili reuerentia exhibemus. te ſummum Sacerdotem Pontificem Maximum, patrum Patrem, ac paſtorum Paſtorem profitemur. te indubitatum Petri ſucceſſorem, legitimum Chriſti Vicariū, & clauigerum regni cœleſtis atteſtamur. tibi tuæq; ditioni Principes noſtri deuouent ac prædicant, quicquid opibus valent, quicquid facultatibus poſſunt, quicquid viribus pollent. fortunas omnes, copias, claſſes, exercitus, vniuerſum Ducale imperiū, & ſe ipſos ac liberos in quēcunq; rerum euentum, promptiſſimo animo, & conſtantiſſima fide, exponunt, & ante ſanctitatis tuæ deoſculatos pedes deponunt. his omnibus tuo iure vtere, pro tuo arbitrio diſpone. non ſolum pro militantis Eccleſiæ dignitate, pro ſolij Pontificalis amplitudine, uerum etiam pro tuis priuatis & familiaribus commodis. quid enim illi aut facere promptius, aut libentius præſtare, & maiori cum deſiderio vel debent vel poſſunt, quàm tibi, & huic glorioſiſſimæ ſedi ſua omnia dicare: qui vices in terris tenes omnipotentis Dei: à quo quicquid publice vel priuatim poſſident, precario recognoſcunt? vtere, Beatiſſime

Pater

Pater, in quācunq; catholicam expeditionem firmiſsimo Vicecomitū exercitu. vtere Sforcianis victricibus copijs. vtere Ducalibus Inſubrium ſignis: quæ quocunq; ſe conferunt, certam victoriam ſpondent. illuſtria Sforcianorum Principum facinora, celebres victorias, parta toties ex hoſtibus trophæa, non ſolum latium, ſed vniuerſus orbis & prædicat, & admiratur. peculiare illis & hæreditarium eſt, ſe ſe acerrimos & aſsiduos Apoſtolicæ ſedis defenſores, & indefeſſos propugnatores præſtare. excipe Sanctiſſime Pater et toto animo ac tota charitate complectere hos inclytiſsimos Principes Sanctitati tuæ obſequentiſsimos. quos ſemper non minus re et opere, quàm verbis et oratione promptos, paratos, expeditoſq; inuenies; nec minus memores, quàm gratos, omni æuo experieris.

AD

AD ALEXANDRVM VI.

PONT. MAX.

GENTILIS EPISCOPI ARETINI, FLORENTINORVM NOMINE.

*V*ENIMVS, *Beatiſſime Pater, accepturi primum in Pontificem, quemcunq; ſacer iſte Senatus dediſſet; mox Sanctitati tuæ, quam dedit, ſolitam obedientiam promiſſuri: alterum debitæ, alterum deuotæ Florentini populi erga Romanam ſedem obſeruantiæ. ex quo enim Gherardus Florentinus, & quidem Epiſcopus, Nicolaus ſcilicet ſecundus, ius eligendi Pontificis ad Cardinales reduxit; obligauit nos reliquos Chriſtianos eum in paſtorem accipere, quem Patres ipſi ſua creatione dediſſent. paruimus hactenus religioſiſſime tam ſanctæ conſtitutioni: à nullaq; unquàm huius Apoſtolici collegij electione ciuitas Florentina deflexit. hanc uero, quam modo feciſtis, Reuerendiſſ. Patres, tam libenter accipimus, ut & gratias agamus Reuerendiſſ. Dominationibus ueſtris, & omnem illis Domini retributionem ſupplicemus. cupiebamus enim uel ultimum ueſtri ordinis: dediſtis primarium. nolebamus aliquē, qui ſal ab alijs eſſet empturus: dediſtis eum, qui poſſit illud uendere & ſapientibus. cupiebamus Pontificem, qui compati poſſet infirmitatibus noſtris: dediſtis eum, qui clementia bonus Chriſti uicarius; Qui liberalitate magnus nobis Alexander ſit futurus. nolebamus gubernatorem, qui aut fluctuante nauicula dubitaret, aut dormiret tranquilla: dediſtis eum, qui & in fluctibus manum unam ad clauum, alteram ad remum teneat, & in portu ſua ſit ſemper rhetia refecturus: declaraſtis denique omnibus, quàm Domini ſint Cardines terræ, qui poſuit ſuper eos orbem: ueræ columnæ aureæ ſuper baſes argenteas, & fundamenta æterna ſupra ſolidam petram, qui obliti omnis ueſtri priuati ædificij, communi Chriſtianorum Eccleſiæ ſubueniſtis. licet enim è tam ſancto collegio nihil non ſanctum eligi poterat: ſiue tamen, quòd in eo uota omnium ueſtrum cernimus, ſiue, quòd illum in omnibus uobis arbitramur; utiliorem dari nobis Pontificem his temporibus potuiſſe non credimus. non alia uolebat eſſe rerum experientia, non minor animi magnitudo. talem decebat moderationem eum, qui ſoli Deo eſſet ſuæ uillicationis rationem redditurus.*

rus. empta profecto non fuit in templo columba, quæ tam ſancte uos inſpirauit; ſed uolitans, orantibus uobis, uenit ex alto. ſpiritus enim ſanctus diſciplinæ effudit fructum: &, quod noſtris manibus fabricatum in Dei templo, quandoq; putamus, illius ſtructura eſt, qui ſpirat ubi uult, qui per nolentes etiam operatur miniſtros, qui non eſſet is, qui datus eſt patribus ueſtris, ut maneat uobiſcum in æternum, ſi conclaui ueſtro in tanta electione defuiſſet. Pro tam uera igitur Spiritus Dei canonica ac cœleſti electione, Reuerendiſſimi Patres, filioli illi ueſtri, qui nos miſerunt, ſi referre non poſſunt, ſupra uires ſe tamen debere fatentur, & ſanctum hoc opus ueſtrum, quantum in eis eſt, extollunt, uenerantur, adorant.

Ad te uero conuerſi, Beatiſſime Pater, hæſitamus, an communem illam aſſumptionis gratulationem imitemur. nouimus enim Sanctitatem tuam hoc oneris, ad communem utilitatem, non priuatam laudem ſuſcepiſſe. adeo præterea ueremur, ne hæc plenitudo poteſtatis, curarum plenitudo ſit: ut condolendum potius quieti Sanctitatis tuæ, quàm poteſtati gratulandum quandoque putemus. uincit tamen priuatam ſolicitudinem publica ratio, nec ſinit nos non lætos uidere thronum Chriſtianæ gloriæ plenum maieſtate ſua. ingenium illud ad omnia ſumma natum, illa mentis & in gerendis rebus felicitas peculiares affectus noſtros non recipiunt. uox enim in terra noſtra audita eſt: exultate & lætamini in Domino Deo ueſtro, quia dedit uobis doctorem iuſtitiæ. Sanctitati quoque tuæ qui dixit: tu paſce populum meum: & tu eris princeps ſuper eum. is eſt, qui dat etiam cum tentatione prouentum. ueniſti enim in altitudinem maris: non diffitemur. at ſuper illud Petrus præceſſor olim tuus ſiccis pedibus, cum iam amplius non dubitaſſet, ambulauit. ingreſſus es fluctuantem nauiculam, non negamus, ſed quæ mergi non poſſit, & cui præſit, qui imperat uentis & mari. fidem in fidelibus plenam in cuſtodiam ſuſcepiſti: pro illa orauit Saluator noſter, ut non deficeret. mortales artus immortali ſarcinæ ſubmiſiſti: At huic labori miniſtri ſunt cœli, & corona aurea ſuper mitrã eius. fuiſti deniq; hactenus homo diuinus: eris poſthac deus humanus. tenes enim uicem in terris eius, cui flectitur omne genu; eius, qui eſt Rex regum & Dominus dominantium: qui aufert ſpiritum Principum & miniſtros ſuos facit ignẽ urentem. habes ſedem, de qua Dominus: locus ſolij mei & locus ueſtigiorum pedum meorũ, ubi habito in æternum. de qua rurſus: non ne hæc, quæ humilem exal-

tauit

tauit & ſublimem humiliauit? cuius, inquam, proprium eſt, ut tunc uincat, cum læditur; tunc ſecura ſit, cum ſuperata uidetur. locus certe, in quo ſanctus ſtas, Beatiſſime Pater, terra ſancta eſt, locus Petri Principis Apoſtolorum, ubi ſteterunt pedes eius, Locus illius quem conſtituit Dominus Principem omnis poſſeßionis eius. ſtat inconcuſſum priuilegium tuum tibi. tu ſolus hamo piſcari, tu in altum potes retia laxare, tu hæres Apoſtolorum, tu uiua lex, tu ſpecula, tu es cui claues traditæ, cui oues creditæ ſunt. non potes non trahere plenum magnis piſcibus rete: cum Dominus ſit, qui in altum mittere iubeat. non potes non aperire cælos aliis, qui illos tibi tam nolentes aperuiſti. non potes non diuinæ diuinam ſedem tenere, qui terrenum nihil in illam contuliſti. exultat igitur merito ubique, & gloriatur in Domino omnis Eccleſia ſanctorum, quia ſuſcitauit illi Dominus paſtorem, qui gregem ſuum paſcat in herbis uirentibus ſuper montes Iſrael: cuius uirgo corruerat, & non erat qui ſubleuaret eam. in tempore opportuno aperuit manum ſuam, parauit ſanctum ſuum in oculis omnium gentium. in medio neceßitatis noſtræ recordatus eſt miſericordiæ ſuæ. concipe modo tu, Beatißime Pater, fortitudinem ad ſaluandas gentes: concipe, ſupplicamus, per eas æternitates, ad quas fulgebunt tanquàm ſtellæ firmamenti, qui erudiunt alios. timeat omnis populus ſacerdotem Domini audiens ſapientiam Dei eſſe in illo: & ſciant gentes prophetam eſſe in Iſrael. erue à framea, & de manu canis unicam Domini. dona, ſiquid laboris iſti Atlantis humeri ſubituri ſunt, ouibus illis, pro quibus primus paſtor bonus animam ſuam ponere non dubitauit. aut enim ſui ac tot Martyrum ſanguinis obliuiſcetur Dominus: aut eccleſiam, pro qua crucifixus eſt, tecum ſuſtinebit. unum eſt, unum, Beatißime Pater, quod ab humeris Sanctitatis tuæ excutere nõ poſſum: hoc illud unum eſt, quòd nihil ignorantiæ, nihil impotentiæ, nihil fortunæ condonabitur. quicquid erit ouibus tuis à ſola uoluntate Sanctitatis tuæ reputabitur. quam tamen bonam & ſecundum gloriam Pontificatus ſui ſperamus non minus, quàm optemus. quid enim illi nunc ſupereſt aliud ad ſummum humanæ conditionis euectæ, niſi ut cælo uiuat, ac nomen Rodorici Alexandri diuinis operibus faciat immortale? ſed hæc omnes tangunt, Beatißime Pater: hæc uniuerſis fidelibus lætitiæ cõmunis eſt ratio. nos uero, quantulacunq; pars ſimus Chriſtiani gregis, qui ex oleis facti oleaſtri eramus, non diu eſt, tanquã oues errantes; quomodo nunc conuerſi ad Paſtorem & Epiſcopum

animarum noſtrarum poſſumus non lætari? Quomodo præuenti benedictionibus dulcedinis, hanc mutationem dexteræ: excelſi ſine gaudio poſſumus intueri? ſpectamus nunc in matris noſtræ ſinu patriæ noſtræ delitias. uidemus primariæ familiæ hæreditatis noſtræ funiculum ſedere tandem cum Principibus populi ſui. ſiliquæ iam nobis omnes in ſaginatum uerſæ ſunt: nihil non priſtinum, nihil non maternum experimur. Calliſti ſanctiſsimi auunculi ac præceſſoris tui ea ad Coſmum Medicem primum patriæ noſtræ patrem uox fuit: oſtenſurum illi ſe eſſe Vicarium Chriſti cui tot Eccleſias fabricauit; nec paſſurum illum, aut populum eius, ſedi Apoſtolicæ charos nō eſſe, quos nouerit ſapientia & diuitijs Domino ſuo Chriſto fore chariſsimos. cogitet modo Sanctitas tua an ablactatus ſuper matrem ſuam lætitiæ lachrymas queat continere. conſolatus eſt certe Dominus populum ſuum Florentinum; conſcidit ſaccum eius, lætitia circundedit per omnes uicos noſtros: Alleluia cantatur: hortus concluſus amplius non diſsipabitur: uinea Sabaoth ſpinas ultra non feret: ager Dominicus non ſylueſcet impoſterum: ponet deſertum eius Dominus quaſi delitias, ſolitudinem eius quaſi hortum irriguum: gaudium & lætitia inuenietur in eo. Hæ ſunt gratulationes noſtræ, Beatiſsime Pater: propter hoc lætatum eſt cor noſtrum, & exultauit lingua noſtra. in medio enim Italiæ poſiti, iuncti non minus finibus quàm animis rebus Eccleſiæ, non poſſumus fortunam eius non ſentire; non poſſumus non augi ſecum, non lætari. pars non parua Romanæ curiæ, quomodo columbam Domini gementem, quomodo Petrum de fluctibus tendentem brachia ſine dolore ſpectare poſſemus? cantantem pariter alteram, exultantem alterum, ut nunc, ex nouo paſtore, quomodo ſine gaudio intueri? tam multa eſt certe affinitas togæ cum tunica, quàm nulla caſsidi cum tiara. & mirantur quidam quòd primi uoluimus obedientiam profiteri. nunquam fuimus ſecundi, Beatiſs me Pater, in his, quæ ad huius tuæ ſanctæ ſedis reuerentiam pertinent, ſed primi omnium ſemper, qui in uineam Domini uenerimus. utinam modo parem ſaltem cum ultimis mercedem recepiſſemus. illi tamen ſumus, qui à Lino cepimus ſuperædificari ſupra fundamentum Apoſtolorum, & primi huius tuæ ſanctæ ſedis eſſe domeſtici. ſiquidem Chriſtus è celo, Petrus è Galilæa, Linus è Thuſcia noſtra originem ducens, primus Italorum omnium, Primus earum nationum, quæ nunc Chriſtianæ ſunt, hanc tuam ſedem gubernauit, ubi tu nunc ſedes, Beatiſsime Pater, & ipſe primùs poſt

Petrum

Petrum ſedit. illi, inquam, ſumus, qui ſanguinem noſtrum contra Henricum tertium, contra Corradinos, contra Manfredos pro eccleſia fudimus. illi ſumus, qui, non dicam Eugenium IIII. eiectum Roma: ſed Petrum ipſum Apoſtolum ex Antiochia in Italiam uenientem primi excepimus, fouimus, nutriuimus, non crucifiximus. ad Arni ripam, Beatiſſime Pater, non Tyberis, non Hiberi, non Padi Petrus apoſtolorum princeps primum altare Chriſtianum extruxit, Clemens, Iſidoro teſte, conſecrauit. Plura non referemus, ne uideamur ueniſſe huc (ut multi) explicatum merita noſtra in Eccleſiam. hæc tamen pauca tetigimus, ut uideat Sanctitas tua, quam merito gratulemur, quàm innata nobis ſit huius tuæ ſanctæ ſedis reuerentia, quàm trita pedibus noſtris uia illius in obſequijs eius. tuos igitur religione, tuos iure, tuos conſuetudine, tuos fide, tuos uoluntate ſuſcipe, Beatiſſime Pater, Florentinos, & ea manu, quo ipſi te genu in paſtorem accipiunt. animas & corpora Sanctitati tuæ cõmendant: quicquid habent ante ſcabellum pedum tuorum exponunt. Utinam modo uidere potuiſſet Sanctitas tua, aut quibus hæc animis Patres illi nobis mandata dederunt, aut quibus uocibus populus ille frequens nos ad te uenientes ſequebatur: iudicaret Sanctitas tua, non dubitamus, iudicaret nos elingues fuiſſe in exprimenda populi illius ſpe, deuotione, lætitia. nos te indubitatum Chriſti uicarium, uerum Petri ſucceſſorem, ac Romanum Pontificem confitemur. tibi Chriſtianorum Principi, ac uniuerſali Domino Spirituali, obedientiam pollicemur. uicem, quam geris in terris pro diuina, ſalutamus, ueneramur, adoramus.

AD ALEXANDRVM VI.
PONT. MAX.

ANGELI POLITIANI,
PRO SENENSIVM ORATORIBVS.

ETSI *Chriſtiana omnis Reſp. electione Romani Pontificis, quemcunq; eum tandem eſſe contigerit, gaudere ſemper iure, ac lætari debet; quoniam ſine paſtore grex Domini periclitatur; tamen hoc tempus eſt, Beatiſſime Pater, in quo profectò redundantem lætitiam ſuam cohibere homines nequeunt, quòd is tu nobis Pontifex Maximus contigiſti, cuius & prudentiam, & uirtutem diu Romana Reſp. Eccleſiaq; maximis, arduiſq; in rebus experta, admirataq; ſemper eſt. uerùm Senenſi ciuitati, hoc eſt reip. noſtræ, ad communem hanc omnium Chriſtianorum, propriæ quoque & peculiares accedunt lætitiæ cauſæ, ſic, ut penè à ſedibus commouere ſe ipſa, & ſua quadam uoce gratulatum uenire ad te, tuiſq; ſe aduoluere ſanctiſſimis pedibus uelle, ac geſtire uideatur. ſed quoniam hoc facere eam natura non ſinit, nos ad te ciues ſuos, Beatiſſime Pater, publicæ gratulationis oratores miſit: qui ſcilicet in hoc celeberrimo gratiſſimoq; nobis munere uicem totius ciuitatis impleremus.*

Gratulamur igitur tibi, Alexander Sexte, Romane Pontifex, quòd ad rerum humanarum faſtigium ſubuectus, immo ad diuinitatem ipſam planè ſublatus, omnia præter Deum minora, inferioraq; te uideas, ſi, ut Reges etiam ipſi, & peincipes adorare ſubmiſſi ueſtigia tua, & puluerem pedum tuorum lingere non modo non dedignentur, ſed loco etiam præclari muneris concupiſcant. gratulamur & Chriſtiano gregi, cui tu uidelicet is paſtor diuina prouidentia datus es, ut illum facile tutum ſecurumq; præſtiturus & à furum inſidijs, & à luporum incurſibus uideare. gratulamur quoque nobis ipſis, hoc eſt Senenſi ciuitati, priuatis quibuſdam gratulandi cauſis; quas proxime ſuo loco commodius attingemus. poſt hoc autem obedientiam tibi humilem, ac deuotũ obſequium uero Chriſti in terris uicario, quanta maximè poſſumus ueneratione exhibemus; paratoſq; ſemper fore pollicemur, etiam uitam ipſam, & ſanguinem, ubi opus ſit, pro incolumitate, & dignitate Sanctitatis tuæ, Romanæq; Eccleſiæ profundere.

tum

tum ijdem & ſentimus, & clarè profitemur, hoc obedientiæ officium, non ad gratiam ullam, ſed ex debito, tibi eſſe offerendū ſic, ut à quoquā mortalium ſine ſummo ſcelere, ſine grauiſſimo periculo prætermitti neque poſſit, neq; debeat. nam ſi rerum natura ordine quodam miro, & pulcherrima uarietate diſtincta eſt ſic, ut à ſummo ad imum per medios quoſdam gradus, diuinitatis imago refulgeat; quanto hic ordo magis, atq; hæc uarietas nexa inter ſe, apta, & congruens in Eccleſia ipſa conſpici, atque eminere debet, quæ prorſus naturam tranſuolat, omniq; impetu, conatuq; ſuo tendit ad gratiam? an uerò triumphans illa in cœlis Eccleſia, ordine miro fulgebit Angelorum, quorū alij alijs præfecti ſubiective ſint: hæc uerò militans Eccleſia, ad illius exemplar in terris inſtituta, incondita erit, & carebit ordine? & quo pacto igitur terribilis erit, ut caſtrorum acies ordinata? aut quomodo omnino acies, niſi in ea ad unum quaſi Imperatorem diuerſi quidam ordines, alijs alij gradatim uel parentes, uel imperantes redigantur? ſiquidem unitatis ipſius, quæ maxime in Eccleſia quæritur, congruentior cauſa eſt, unus quam multi, quo circa ille etiam rerum naturæ ſagaciſsimus interpres Ariſtoteles, ubi diutius optimā præſtantiſſimamq; regendæ ac gubernandæ uniuerſitatis rationem quæſierat, ſic Homericis tandē uerbis exclamauit, Rex unicus eſto. Rex autem & Princeps noſter haud dubie Chriſtus eſt: cuius in terris locum uertex Apoſtolorum Simo obtinuit, etiam Petrus ob id appellatus, quòd ſuper eum Dominus, quaſi ſuper petram, Eccleſiam ſuam fuerat ædificaturus. huic & claues cœleſtis, terreniq; regni, & poteſtatem Chriſtus illam immenſam tradidit, ut, quod ligaret in terris, aut ſolueret, ligatum ſolutumq; etiam foret in cœlo. hic eſt, cui cœlum aſcenſurus mandauit, ut oues paſceret ſuas: quo uerbo uicarium, ſucceſſoremq; eum ſibi & inſtituit, & conſecrauit. hic eſt etiam, quem uenire ad ſe ſuper mare ipſum, relicta nauicula, iuſsit: quia nō nauem, hoc eſt Eccleſiam unam, ſicuti alij ſuam quiſq;, ſed mare, hoc eſt ſeculum ipſum, ſuſciperet gubernandū. hic eſt etiam, cui dixit uni, ut ſe ſequeretur. hic idem unus linteum illud è cœlo demiſſum uidit, quadrupedibus omne genus ſerpentibus uolatilibusq; refertum; ac ſurgere, occidere, & manducare inde iuſſus eſt; unde etiam meritò de illo mater decantat Eccleſia, Tu es paſtor omniū, Princeps Apoſtolorum; tibi tradidit Deus omnia regna mundi, ut igitur hæc omnia in pauca conferantur, & ordinem habere militans Eccleſia debuit, & is ordo ad unum quaſi caput fuerat referendus,

dus, & totius Eccleſiæ caput ac fundamentum Petrus eſt Apoſtolus. ſed, quando Eccleſiam ſuam Chriſtus ita inſtituit, ut non protinus euaneſceret, ſed ad conſummationem ſeculi vſque perduraret; dubitandum non eſt, quin poteſtas illa tanta in ipſius quoq; Petri ſucceſſionem, quaſiq; è poſteritate deſcenderet. oportuit enim vt Paulus inquit, tan diu hanc durare poteſtatem, quandiu Eccleſia ipſa ædificatione indigeret. ædificatione autem ad finem vſq; ſeculi indiget, in quo electorum numerus complebitur. iure igitur pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, canimus in Eccleſia; conſtitues eos Principes ſuper omnem terram, neque enim fas erat, vt ordo ille Apoſtolicus, à ſapientiſſimo IESV CHRISTO *inſtitutus, in ſui ſtatim primordio deficeret. ſed quis, rogo, verus Petri ſucceſſor? an alius quam Romanus Pontifex? nō enim Epiſcopi ſedes eſt, in qua primò, ſed in qua poſtremo ſederit. Petrus autem, Hieroſolymis, Antiochiaq; relictis, Romam, iubente Domino, Romam, hoc eſt, in locum paſcuæ ſuæ properabat, ibi ad extremum vſque vitæ ſpiritum paſtoris functurus officio, quòd ſi Petrus loco Domini ſemper, ſi Romanus Pontifex Petri ſucceſſor, & Chriſti Vicarius in terris eſt; profectò iure diuino caput omnes tibi, Sancte Pater, & genua inclinamus, omneſq; tibi tanquā ipſi Domino* IESV CHRISTO *obtemperamus, tantamq; tuam, Beatiſſime Pater, eſſe poteſtatem fatemur, vt iudicia quoq; tua firma immobiliaq; permaneant, quaſi Deus ipſe per te iudicet. nec autem poteſtas iſta conferri homini ab homine tanta potuit; ſed ille ſolus contulit, qui Romanam Eccleſiam ſolus fundauit, & ſupra petram fidei mox creſcentis erexit, quiq; beato Petro, æternæ vitæ clauigero, terreni ſimul & cœleſtis Imperij iura commiſit. quapropter Apoſtolicæ ſedis iura priuilegiaq; ſic alte radices, atque ita in ſolidum egerunt, vt transferri commoueriq; non poſſint. trahere fortaſſe tentabit quiſpiam, ſed eas non viribus vllis rumpere, nec duro poterit conuellere ferro. ſi autem in veteri lege tantus Pontifici honos diuino Imperio habebatur, vt, qui iuſſa illius detrectaret, extremo ſupplicio afficeretur; quid nobis faciendum Chriſtianis nomen illius gerentibus eſt? qui ſic Vicarijs ſuis locutus eſt, qui vos audit, me audit: qui vos ſpernit, me ſpernit. læſæ profecto Diuinæ maieſtatis crimen incurrit, quiſquis, dum Chriſtianum ſe aſſerit, ſedi iſti Apoſtolicæ obedire contemnit. verùm ſit alijs communis hæc & publica, nobis autem, hoc eſt, Senenſi ciuitati, priuatæ quoque ſunt, & propriæ huius præſtandi officij cauſæ. nam & Romana*

ſemper

ſemper ita nos Eccleſia protexit, vt illi vni libertatem, dignitatem, incolumitatemq; noſtram debeamus: & tuus ille ſecundum carnem patruus, cuius in Pontificatu es ſucceſſor, ſanctæ, immortaliſque memoriæ Calliſtus, eius nominis tertius, toto eam ſui Pontificatus corpore, atq; omnibus Eccleſiæ Romanæ viribus, auxiliante etiam diuinæ virtutis Principe Francisco Sforcia, ab Iacobi Picinini incurſu impreſſioneq; defendit. idemq; Aeneam Piccolomineum noſtræ ciuitatis hominem doctrina & nobilitate præſtantiſſimum, Præſulem tunc Senenſem, in ampliſſimum Cardinalium collegium cooptauit. qui quidem poſt eius obitum ſtatim ſucceſſor eidem in Pontificatu electus, & pius vere nobis, & ſecundus fuit, quippe qui Remp. noſtrā penè ab interitu ad vitam reuocauit, viribus firmauit, auctoritate muniuit, dignitate auxit, opibus honeſtauit: vt ne plura quidem, aut maiora optare à ſuperis noſtra ciuitas auderet, quam quot in eam Pius ille Pontifex, quantaq; contulit. enimuero, ſi referri omnia ad ſuas cauſas debent, ſicuti certe debent, profecto quòd viuimus, quòd libertatem noſtram tuemur, quòd dignitate, gloria, diuitijs aucti Senenſes, decoratiq; ſumus, nulli poſt Deum neq; magis neq; prius, quā patruo illi tuo adorandæ nobis memoriæ Calliſto acceptum referimus. à quo videlicet, tanquam à fonte quodam perenni, tanta illa in nos, tamq; affluens omnium rerum felicitas redundauerit. nec verò ingratus, aut immemor accepti à Calliſto beneficij Pius fuit, ſed expeditionem, quā ille aduerſus immaniſſimum Turcarum tyrannum ſuſceperat, obitu interpellatam ſtatim vt ipſe ad Pontificatum adſcitus eſt, ita nauiter continuauit, vt in ipſo molimine apparatuq; rerum uitam efflauerit, nihil ſibi neq; ad ſalutem certius, neque ad laudem maius exiſtimans, quam ſi ſanctiſſimi illius ſapientiſsimiq; Pontificis, promotoris prædeceſſoriſq; ſui ueſtigijs inſtitiſſet. Cæterum illis forſitan importuna mors tantum illud decus ob id ipſum inuidit, ut hæc ad te laus integra, illibata, indeflorataq; deſcenderet. nam & ſapientia ſingularis, cuius tam multa experimenta tot annis ſacri Princeps Senatus dediſti, & præſtans animi magnitudo, qua mortales crederis omnes antecellere, & ætas ipſa pariter auctoritati retiuendæ laboribuſq; ferendis idonea & uigor iſte tuus oculorum, ac uultus, plenaq; dignitatis, plena maieſtatis facies, ac totius corporis uiuida quædam uis & ſolidum robur, tum iſtud ipſum Alexandri nomen omnibus Orientis populis formidabile, quod tibi credo non fruſtra, ſed diuinitus adoptaſti; magna quædam

dam de te nobis, rara, ardua, ſingularia, incredibilia, inaudita pollicentur. non enim dubitatur, quin receptura, retenturaq; ius, maieſtatemq; ſuam Romana Eccleſia ſit: quin uirtuti & bonis artibus honos, te Pontifice, ſit habendus, ac uiri docti diſciplinarũq; omni genere in genijſq; florentes præmia laborum ſint uigiliarumq; laturi: quin Principes omnes Chriſtiani arma, quibus inter ſe nunc impie ſæuiunt, contra Mahumeticam potius rabiem, impulſu auctoritateq; tua, conuerſuri ſint. tibi enim, tibi laus hæc uere Alexandro debetur, non magno, ſed maximo; non Regi, ſed Pontifici; tunc autem verè, tunc paſtori cum belluas illas teterrimas, tot annos Chriſtianorum, hoc eſt, tui gregis cruore, & cædibus paſtas, totiq; quotidie Italiæ, atq; adeo ſedi iſti tuæ ſanctiſſimæ rabidis faucibus inhiantes, baculo iſto diuinæ poteſtatis repelles, abiges, contundes. quod ut fortiter aggredi conſtanterq; non dubites, en ipſa tua te patria pulcherrima illa Hiſpania nunc maximè adhortatur: quæ quaſi rebus tuis præludens, Regem Reginamq; ſuos diuinis honoribus efferendos, alacri ſtudio in bellum ſecuta, maximis quidem laboribus, & periculis, ſed maiore profectò laude gloriaq; barbariem illam truculentam, & fœdam noſtris toties cladibus triumphantem Europæ tandem finibus exturbauit. ſed quid ego hæc apud te ſumme Pontifex? quaſi uerò aut meæ partes ſint tui adhortandi, ac non potius adorandi: aut tu ſtimulis indigeas ullis, incitandusq; cuiquam ſis, qui tua ſponte nihil unquam niſi arduum, niſi excelſum, niſi ſingulare, uel cogitas uel moliris.

Quare finem dicendi faciam, ſi prius Remp. noſtram deditiſſimam deuotiſſimamq; tibi, Sancte Pater, cunctis animi, & cordis uiribus ſuppliciter commendauero: quæ non minus Alexandro Sexto Pontifice Maximo nunc exultat, quam olim Alexandro tertio ciui ſuo, Romano item Pontifice, exultauit, illo, qui Federici Imperatoris ueniam petentis ceruicem pede calcauit. nam neq; dubitamus, quin tuti ſemper ſub vmbra alarum tuarum Senenſes futuri ſimus, ſicuti ſub aliorum Pontificum præſidio fuimus hactenus: & beneficia, commodaq;, nec pauciora abs te, nec minora prorſus expectamus, quàm olim à patruo illo tuo Sanctiſſimo Pontifice acceperimus. reliquum eſt, ut Deũ optimum, maximumq; precemur, ut felix, fauſtumq; tibi ſit ſemper, quicquid agas, quicquid cogites: utq; in iſta ſublimi cathedra ſedens atq; imperans, annos Petri procul excedas, quo uidelicet oues tuæ uocem agnoſcentes tuam, tutæ undiq; ſub tanto paſtore, & ſaturæ diuina ſecuritate perfruantur.

AD

AD ALEXANDRVM VI. PONT. MAX.

NICOLAI TYGRINI, PRO LVCENSIBVS.

Vereor, Beatiſſime Pater, ne, dum ciuitatis noſtræ mandata exequimur, parum debite Sanctitati tuæ, & huius auguſtiſſimi loci amplitudini, & Lucenſis populi deſiderio ſatisfaciamus: qui uniuerſus ſine ſexus, ætatis, ordiniſq; diſcrimine, ad deoſculandos Beatitudinis tuæ pedes, ad ſigna ueræ obedientiæ, gratulationiſq; præſtanda, ſi fieri poſſet, acceſſiſſet. dabis, ut es in omnes humanus, pro tua Beatitudine, Pont. Maxime, ueniam: & animum Lucenſium ſi non potentia magnum, fide, obſeruantiaq; nemini cedentem, non uerba penſabis. exiſtimet Sanctitas tua. Lucam ipſam nunc loqui, ſed magis ornate: exiſtimet Lucenſem populum ipſam, quam eius nomine præſtamus, obedientiam, ſed efficacius promptiuſq; præſtare; quam ſemper incorruptam, perfectam; inuiolatamq; ſeruauit, ſeruaturuſq; eſt: ex quo Beatus ille Paulinus, præſul & martyr, ab Apoſtolorum Principe miſſus, primam Hetruriæ urbem Lucam ad ueram Chriſti fidem ab idolorum cultu reuocauit: eaq; iecit in iſtam ſanctiſſimam ſedem deuotionis conſtantiæq; fundamenta, ut nec tempore, quod omnia conſumit, nec ui ulla unquam dirui, autem labefactari potuerint, poſſint ve. quantum uniuerſo populo Chriſtiano lætandum ſit; quã maximæ Deo immortali gratiæ agendæ, qui talem ac tantum Paſtorem gregi ſuo præficere dignatus ſit, nemo eſt qui neſciat quid innumerabiles uirtutes tuæ cuncto orbi notæ? quid maxima doctrina cum longa rerum experientia coniuncta? quid religio à teneris annis imbuta ad hanc uſque perfectiſſimam ætatem continuata? quid naturalis bonitas, & liberalitas polliceri aliud debent aut poſſunt, quàm cum ſupremæ dignitatis cumulo ea omnia ſuprema, cumulataq; in religionis Chriſtianæ capite futura? quid iſtud Alexandri diuinitus impoſitum nomen, & animi tui magnitudini conueniens, nonne victoriam aduerſus omnes catholicæ fidei hoſtes promittere uidetur? nam quanto ſuperat Alexander Maximus magnum; quantoq; maius eſt Romanorum eſſe Principem, quàm Macedonum; & quanto excellentius eſt Dei omnipotentis Vicarium, quàm hominum Regem eſſe; quantoq; dignior eſt Pontifi-

ca'is à Deo poteſtas quæcunq; terrena dignitate: tanto magis ſperandum, immo credendum Chriſtianorum Imperium, Religionemq́; ipſam non ſolum firmam ſolidamve futuram, ſed omnes Orientis populos, ſub Alexandri Maximi Pontificis ductu atq; auſpicio, ad Sacratiſſimam, Sanctiſſimamq́; fidem noſtram redituros. quid iſte tuus diuinus & maieſtate plenus aſpectus? quid uultus & facies uenerabilis? nõne omnes, qui intuentur, ad quæq; maxima capeſcenda incitare uidetur? ſi enim C. Iulium Cæſarem Hiſpaniæ quæſtorem, unde tibi origo eſt, Beatiſſime Pater, ſola Alexandri magni uel ſtatua, uel inanis pictura apud Gades conſpecta, ad eius magnifica geſta imitanda commouere potuit: quid, non effictam, ſed ueram, uiuamq́; Alexandri Maximi effigiem, effecturam credimus? iamiam, audito ſolo nomine, totius Italiæ, Hiſpaniarum, Germaniæ, Galliæ, Britanniæ, Pannoniæq́; Principes & populi commouentur, incitantur, inflammantur. omnes ſeſe præparant, ut debita reuerentiæ ſigna Chriſtianorum patri, & Principi Auguſtiſſimo exhibeant. Alexandri nomen quàm Chriſto Deo noſtro gratum ſemper fuerit, uel hoc unico argumento cõprobaſſe ſatis ſit: quòd nec Tiberium de cultu eius cogitantem; nec Traianum Chriſtianis placidum, & magnæ uirtutis uirum; nec Adrianum, qui ei quoq; templa conſtruxit; ſed ſolum Alexandrum Mammeæ filium primum Romanorum Imperatorum, à quo inter Deos referretur, & honore diuino coleretur, elegit. quid non perfectum ſperare poſſumus ſub tuo Imperio, Beatiſſime Pater, cum ita omnia conueniant? ſenarius numerus, qui Alexandri nomini additur, & in muſicis, & Arithmetica, & ſacris literis perfectionem tenet: &, ut Platonis in Timeo ſententiam prætermittam, diui Gregorij in aureo moralium libro uerbis utar, Senarius numerus iccirco perfectus eſt, quia primus in numeris completur ſuis partibus, id eſt ſexta ſui parte, tertia, & dimidia, quæ ſunt unum, duo, tria: quæ in ſummam ducta ſunt ſex. nec ante ſenarium numerum alius reperitur, qui ſuis partibus dum diuiditur, tota eius ſumma compleatur. ſenarius quippe numerus in ſcriptura ſacra perfectus eſt: quia in mundi origine Dominus, quæ primo die cæpit, ſexto opera impleuit. optimi ac ſupremi Dei uoluntas, à quo cuncta procedunt; Eligentium dignitas & excellentia; totius ampliſſimi ordinis conſenſus; electi merita; nomen, Numerus, ita concordant, tam dulcem ſuauemq́; ſonum mentibus omnium reddunt, ut harmoniam, ex qua mundus ipſe conſtare dicitur, in ipſius mundi à Deo conſtituto Vicario tam

optimam

optimam perficiant, quòd nihil diſſonum, nihil inconcinnum, nihil diſcrepans inueniri poßit. Quantum gaudij, letitiæ, ſpeiq́ue deuotißimi tui Lucenſes ex uniuerſali bono percipiant, quiſque facile cogitare poteſt. ſed eſt eis peculiare quoddam ex obligatione procedens vinculum, quo ita alligantur, ita aſtringuntur. ut ne diſſolutum quidem non ſit, ſed, ne diſſolui poßit, haud cupiant; tam dulce & ſuaue eſt. quo fit, ut proprios animi affectus exprimere nequeamus. tantus eſt enim beneficiorum cumulus à Pontificibus maximis in Lucenſes profectus, ut nec enumerari, nec referri poßit. plena eſt ciuitas noſtra priuilegijs amplißimis, cùm in Epiſcopum, Canonicos, Abbates, Priores, Eccleſiaſticoſq; omnes; tum in ipſos ſeculares magiſtratus, ciuitatemq́; uniuerſam: pleni libri Decretalium Lucenſibus. quòd libertatem retinemus, quòd centum uigintitribus annis nulli extero ſeruimus: beneficio ſedis Apoſtolicæ factum quis ignorat? recens eſt Vrbani. v. Lemonicenſis liberalitas, inaudita Pont. Max. Magnificentia: qui miſeratus urbem Eccleſiæ deuotißimam ſeruire, accito Carolo iiij. ex Germania, erogatis quinquaginta millibus aureorum, nos à durißima & immanißima ſeruitute eripuit. quod Vrbanus v i. paulopoſt confirmans, ut ad libertatem libertatis quoq; & iuſtitiæ, ſine qua libertas ſtare non poteſt, inſignia adderet; dum Genua Romam peteret, nocte natalis Domini diuinis peractis ſupremum ciuitatis noſtræ magiſtratum enſe & pileo gemmis auroq́; ornato donauit: quæ hodie, ad Apoſtolicæ ſedis reuerentiam, publice deferuntur. Calliſti i i, Lucij i i i, Gregorij i x, Benedicti. x i, Nicolai. v. Pij i i, reliquorumq́; ferè omnium Pontificum beneficia innumerabilia ommittamus: ad Alexandros feſtinat oratio. breui perſtringam, quàm benignum, quàm munificum, quàm liberale Alexandri nomen in Pontificibus Lucenſibus fuerit. Primus ille Romanus, qui cum Pontificatu martyrij quoq; coronam meruit, corpus ſuum in noſtram ciuitatem deferri dignatus eſt. ubi in templo marmoreo, altero etiam prius eius in honore conſtructo, Canonicorum collegio & priore ornato, ſepultus honoratur & colitur: ſinguliſq; annis v. Non. Maias maximo populorum cõcurſu martyrium eius, quod cum Euentio & Theodoro ſub Adriano paſſus eſt, religioſe pieq; celebratur. multiſq́;, & maximis miraculis quotidie eius ſanctitas reſulget. Alexandri i i. Mediolanenſis, Epiſcopiq́; Lucenſis immenſa in filios ſuos beneficia tanquam notiora prætermittam: Matildiſq; nobiliſſimæ fœminæ. in Apoſtolicam ſedem deuotionem, præſidiaq́; à Lu-

*cenſibus contra Cadulum miſſa tacebo. illud duntaxat amoris ſignum
referã: quòd exiſtens in Pontificis Maximi dignitate nunquã dedigna-
tus eſt ſe Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ Præſulẽ, & Lucenſem Epiſco-
pum appellare: magnũ quidẽ dilectionis in patriã noſtrã monumentũ.
ad Alexandrnm* III. *uenio; quem patria Sena à natura nobis amiciſ-
ſima cũ ſatis conciliaret, deuotionis tamen noſtræ in Eccleſiã Romanã
conſcius, poſt multa ueri amoris ſigna, Alderigum Alucingũ nobilem
Lucenſem Cardinalẽ creauit, quẽ ſibi ſucceſſorẽ in Põtificatu faceret;
Lucius* III. *appellatus eſt. Quarti Alexandri tẽpore quanta fuerit Lu
cenſiũ fides, bellũ illud pro Apoſtolicæ ſedis defenſione contra Manfre
dum Regem ſuſceptũ, ſatis declarare poſſunt: In quo uno prælio apud
Arbiã facto quinq; millia Lucenſiũ deſiderata ſunt: & cũ poſt cladem
illã, immo ſtragẽ cæteræ Hetruriæ ciuitates Pontificis partes deſeruiſ-
ſent, ſola Luca in fide permanſit, omneſq; Eccleſiæ fautores à proprijs
ſedibus eiectos recepit, & tutata eſt: obſidionẽ duriſſimã, famẽ, incen-
dia, rapinas, cædeſq; conſtantiſſime pertulit. de Quinto Alexandro, ui
ro quidẽ & doctiſſimo & Sanctiſſimo, cũ antea morte præuentus fue-
rit, quàm qualis futurus eſſet, mundo oſtendere potuerit, pauca refer
ri poſſunt: Piſis tamẽ Piſtoriũ, & deinde Bononiã petiturus, per agrũ
noſtrum iter fecit, Lucenſibus ſatis in illo rerum turbine fidens: ubi be-
nigne habitus, & , ut Pontificem decebat, cum ueneratione acceptus,
optime nobis affectus diſceſſit.*

*Hæc attigiſſe iuuat, Beatiſſime Pater, nõ quo te Alexandrorũ exẽpla
in Lucenſes moueant, qui ſatis abunde domeſtica uirtute, propria libe-
ralitate, & animi magnitudine ſuffultus es: ſed ut intelligeres quãtum
poſt Pontificalẽ dignitatẽ, poſt naturalẽ bonitatẽ tuã, in iſto etiã nomi
ne, pro ſuæ libertatis cõſeruandæ, & ciuitatis amplificandæ deſiderio,
fidei, ſpeiq; reponant. tutos enim ſe futuros tuo ſub iuſtiſſimo Imperio
confidunt. Sanctitas tua deuotiſſimos Lucenſes ſuos, quorũ omniũ ſerui
tutẽ, deuotionẽ, animoſq; ante eius pedes conſpectũq; offerimus, in eam
protectionẽ recipiat, in quã omnes, quibus diuinitus datũ eſt in iſta San
ctiſſima ſede ſedere, recipere dignitati ſunt. ita rogamus, ita precamur,
ita toto mentis annixu petimus. ſummus ille miſericordiarũ Pater, ut
te verum* IESV CHRISTI *Vicarium credimus, ueneramur, & co-
limus; id tibi Beatiſſime Pater, dum uita ſupererit, quam quidem lon-
giſſimam optamus, tribuat, quod optimo Dominici gregis paſtori iu-
ſtum, conueniens, pium ſit: & cæli reſeret limina poſt obitum: ita
oramus.*

AD

AD FEDERICVM IMPERATOREM: ET MAXIMILIANVM REGEM ROMANORVM,

HERMOLAI BARBARI.

POSTQVAM *literæ tuæ, Sacer Imperator, iucundiſſimum Reip. noſtræ nuncium attulere, Maximilianum Celſitudinis tuæ filium, Principem celeberrimum, & fortiſſimum, admirabili populorum, & optimatum conſenſu, delectum & ſalutatum eſſe Regem Romanorum: ſenatus, & uniuerſa ciuitas noſtra, non contenta id per epiſtolam feciſſe, congratulatum vtriq; nos miſit; & in mandatis adiecit, vt magnitudinem gaudij ſui, quod pro tanta re merito concepiſſet, non duobus modo vobis, Principes inuictiſſimi, ſed Galliæ, ſed Germaniæ, ſed omnibus gentibus, omnibus nationibus teſtatiſſimam, & conſpicuam faceremus: tum quia nihil tam amplum, tam glorioſum ſacratiſſimæ Maieſtati veſtræ poteſt contingere, quod ſibi quoque pro ſua in vos obſeruantia, fide, beniuolentia commune non putet; tum vero maxime, quia cum Chriſtianum nomen, & Romanum Imperium hoc altiſſimo prouidentiæ veſtræ conſilio diuinitus amplificatũ ſit: hoc tanto, & tam cõmuni bono ſic afficitur vniuerſa noſtra Reſp. vt ſolicita ſit admodum, ne lætitiam incredibilẽ ſuam oratione conſequi valeamus. quanquam enim, Cæſar glorioſiſſime, ut à te primum incipiam, nihil eſt fere, quod uel à natura, vel à virtute, vel à fortuna ſit expectandum, quin cumulatiſſime conſecutus eſſe videaris; & iam pridem eas res geſſeris, artibus pacis, & belli, quæ nomen tuum æternitati commendare poſſint: hinc tamen opinione noſtra fructum omnis anteactæ vitæ tuæ Maximum cepiſti, quòd filium generoſiſſimum, qui nobiliſſimas gentes, ferociſſimos populos, bellicoſiſſimas nationes non minus armis, quàm ſapientia uiciſſet; Regem Romanum, te viuo, renunciari permiſeris. multa ſunt maiorum tuorum Cæſar egregia cum bello, tum pace monumenta, quorum perſecutio neque loci, neque temporis huius eſt. ſed omnia ea, vt per ſe magna ſunt, & immortali memoria digna: ita cum hoc uno tuo facto comparata, multo reperiuntur eſſe minora, quàm præ ſe ferunt. ac geſſerunt quidem illi rem Romanam tam præclare, ut nihil addi potuerit. ſed quandiu vixerunt, ſibi tantum*

tum

tum vixerunt tu autem, filio tuo ad gubernacula tantarum rerum promoto, poſteritati quoque conſulis; & pluribus in futurum ſeculis prouides, ratione inuenta, quemadmodum curam publicæ ſalutis retinere videaris etiam poſt mortem, ratus id, quod eſt, Imperatoris eſſe boni, proſpicere, ne poſſit eſſe malus Imperator: Principem eſſe malum, quem uitia ſucceſſoris commendent, & bonum uideri faciant. nam quotus quiſq; Princeps non bonus ſit ad alterum collatus? congratulatur ergo tecum ſibi, & ſecum tibi, Princeps eminentiſſime, non reſp. modo noſtra, ſed Chriſtianus orbis uniuerſus, quòd Principem eum, quem certatim omnes efflagitabant, & tibi facere, & ſibi habere contigerit. rara & uiſenda felicitas tua, Cæſar beatiſſime, filium genuiſſe, quem Galliæ, quem Germaniæ, quem Barbari, quem Romani, quem populus Chriſtianus Imperatorem optare, te uiuo, te reluctante, non erubeſcunt. dixi te reluctante: nam hæc tua, Diue Federice, propria laus eſt, non minus tibi, quàm ceteris moderari. verebaris, audio, modeſtiſſimus, & grauiſſimus Imperator, ne, ſi precibus populorum, & Principum omnium protinus annuiſſes; aut caritati patris in filium, aut ambitioni datum eſſe iudicaretur. parum tibi uidebatur præſtare Cæſarem in alios, niſi aduerſus te ipſum quoque præſtitiſſes? immo, qui clementiſſimus, humaniſſimus, & facillimus es in cæteros (id quod ego non famæ credo, ſed expertus loquor) in te parum æquus, & duriuſculus eſſe uoluiſti. nihil erat apud te fuga uoluptatum, & continentia: quas uirtutes uno te nullus ante te magis cõmendauit: niſi & paternum affectum, quo nihil eſſe conſtat in homine potentius, nihil tam legitimum, caſtigaſſes, & compreſſiſſes. nec enim uitium erat in Cæſare, liberos ſuos, qui & ipſi ſunt Cæſares, protinus quàm naſcuntur, Reges eſſe cupere. quandoquidem non magis honeſtum eſt Regem uocari, quàm Cæſaris eſſe filium. iam patris in filios indulgentia popularis, & plauſibilis quoque ſolet eſſe, nedum ut uel inuidioſa ſit, uel probroſa. nam in Cæſare commendabilis ſemper fuit: in te uero etiam expetitur quaſi debita. nec iam indulgentiæ nomen habet, ſed iuris & æquitatis. quis enim eſt filio tuo uel bello, uel pace clarior? quem res aduerſæ magis exercuere? quis proſperis, & ſecundis minus intumuit? quis in utraq; fortuna conſtantior? in labore pertinax? in remiſſione diligens, ac precinctus? mitto bellicas uirtutes, quæ ut in eo præſtabiles & eximiæ, ita nec temporum ſunt omnium, nec locorum. attingantur pacis artes, quæ ſemper, & ubique

ſunt

ſunt uſui, ſapientia, temperantia, placabilitas, innocentia, religio, frugalitas. hæ in iuuene uno tam preclaræ, tam eminentes eſſe perhibentur, ut ne in ſene quidem Imperatore maiora deſiderari poſſe uideantur: futuræ prorſus incredibiles, niſi cum ex Auſtria gente celebratiſſima, & filium tuum eſſe meminiſſemus. quæ cum ita ſint: immortales tibi gratiæ prouinciatim, oppidatimq; habentur, & ſemper habebuntur, Imperator conſultiſſime, quòd pro cõmuni bono uerecundiam, & modeſtiam tuam expugnari paſſus es. ergo bis te ipſum uiciſti, Cæſar inuictiſſime: primo cum oblatũ filio tuo Regnum minime diſſimulanter auerſatus, & deprecatus es; naturalemq; patris in filios pietatem uirtute pluſquàm heroica, immo diuina quadam mentis, & animi magnitudine, ſuperaſti: ſecundo cum hanc ipſam uirtutem, quæ modo te uiciſſes, utilitatis publicæ contemplatio peruicit: & impetrauit à Cæſare, quod impetrari non potuiſſet à patre. Sed iamdudũ mihi Cæſar innuit, Maximiliane Auguſte Princeps generoſiſſime, ut à ſe digreſſus orationem ad te conuertam. obtemperabo lubens, atque lætus: cum quia laudes tuas pater æquiore animo, quàm ſuas audit; tum quia per hunc modum imperio Senatus & deſiderio Reip. melius & uberius ſatisfecero. ergo maieſtatis tuæ nomen apud nos tam celebre ſemper fuit, ut ad diligendum, amandumq; te propenſos, etiam ad colendum, & obſeruandum impulerit. eſt hic mos Reip. noſtræ peruetus, atque ſanctus, pernitioſos, & improbos tyrannos exitialiter odiſſe; Principibus bonis, & fortibus non ſolum fauere, ſed etiam obſequi; dignitatem eorum, & amplitudinem omnibus modis iuuare, tueri, defendere. ætate porro noſtra nemo de Regum, & Principum numero fuerit, quem collidi tecum, & comparari poſſe iudicemus. omnino talis, & tantus es apud nos, in quo uel plura, uel maiora, quàm præ te feras, optare, comminiſci, deſiderare pudor ſit: ut nemo mirari debeat, ſi lætitiam immortalem, gaudium incredibile, uoluptatem incomparabilem, quam te Romano Rege declarato concepimus, dicendo repreſentare nullo modo poſſumus. enitent, ac prælucent in uno te, ſed iuuene (mirum dictu) uirtutes omnes imperatoriæ; iuſtitia, liberalitas, animi magnitudo, clementia, placabilitas, abſtinentia uoluptatum omnium, &, ut complectar uno uerbo multa, quàm immaturum æui te cernimus, tam maturum Imperij te cognoſcimus. peruidit hanc indolis altitudinem Carolus rex Belgarũ, experientiſſimus belli dux, & acerrimi uir ingenij: qua uſque adeo exarſit, ut nihil prius habere uideretur,

uideretur, quàm ut unicam ſibi filiam, uirginem magnæ ſpei, fœminam lectiſſimam, hæredem multarum gentium nationumq; futuram, & omnino quam multi reges appeterent, obſeruarent, ambirent; tibi uni ferè puero, nec uxorio, nec quærenti deſponſare poſſet. unde uigeſimo autem ætatis anno, cum Princeps ille, cui mox aſciſcendus gener eras, ab Leucis, & Heluetijs interceptus eſſet; ſoceri tui regnum à Gallis occupatum, ingreſſus, parua manu fuſis & trucidatis ingentibus hoſtium copijs, ſeruitute liberaſti: uxorem defuncti Ducis, & filiam, fortunatiſſimas modo fœminas, tum miſerrimas & exangues, nec magis mœrore, quàm metu confectas, omni diuina & humana ſpe deſtitutas erexiſti, ſubleuaſti, redemiſti; uitam earum, & dignitatem, & pudicitiam conſeruaſti. hoc mater, hoc prouinciæ tanto, & tam immortali beneficio deuinctæ, uirginem ope tua recreatam, uirtute tua defenſam, tuis armis inimicorũ ereptam iniuriæ, deſponſatam à patre prius animo, tunc certatim opere tibi collocant: uidelicet ut eundem generum, atq; uirum haberent, quem habebant & aſſertorē, & uindicem. Hactenus rudimenta uirtutis & fortitudinis tuæ diximus. Quid illa, quæ mox egiſti: quàm famigerata? quàm mira? quàm uiſenda? nato tibi filio ciuiles ortæ ſeditiones ſunt Morinis auctoribus: quorum opera factum eſt, ut chariſſimum tibi pignus, neſcio quo prætextu, cuſtodiendum & aſſeruandum eriperetur. fuit hoc eorum non perfidia, non defectio, Princeps glorioſiſſime, ſed fati uis hoc agentis, ut per inteſtina quoque bella clarior, & celebrior fieres. nec enim plus eos amat fortuna, quos indulgenter habet, & quibus parcit, ſed quos iactat, quos exercet: alioqui clari nec bello, nec pace duces intelliguntur, quibus omnia proſpere cedunt, ſed quibus contingit per labores, per ærumnas, per incommoda ſplendeſcere. nam, ut ſecundæ res felicem; magnum certe faciunt aduerſæ. Alexandrum illum Macedonē ſunt qui minus egregium bello ducem fuiſſe prædicent, quòd ei nullius pugnæ non ſecunda fortuna fuerit, quòdq; in ipſo rerum incremento nōdum uertentem fortunam expertus uita deceſſerit. in te uero, quem certa ſyderum decreta ſceptro patris, & ſolio deſtinauerant, quid mirum, ſi aliqui operam dederunt, ut triſtiora tibi tempora inciderent, ne aut uirtus quiete langueſceret, aut parum dignus imperio fuiſſe uidereris, qui omnino futurus eſſes Imperator? itaque continuos nouem annos in caſtris agens, difficillima quinq; bella profligaſti, Gallicum, ſiue Francicum; Eburonicum, Sicambricum, Batauicum, Morinicum,

quod quidem poſtremum haud facile iudicari poteſt, utra tibi re glorioſius fuerit, eo ne quod filium tam diu tibi ademptum, auulſumq́; recepiſti; an eo, quòd nobiliſsimas gentes, ſcientiſsimos bellicæ rei populos, urbes opulentiſsimas ad deditionem, & pœnitentiam compuliſti: id quod nec Carolus ſocer, nec proſocer Philippus excellentiſsimi Duces, hic bello, ille ſapientia; conſequi potuiſſe memorantur. non cogito panegiricum Rex, clariſsime: non laboro uerborum ambitu: nihil amplifico: nihil alleuo: ſed decurro per capita: & nudas rerum à te geſtarum ſummas attingo. mirantur tamen hæc omnes, mirantur etiam citra fucum, & negligenter effuſa. plus mirentur, ſi qui te propius introſpicerent, & uirtutes eas intuerentur, quarum præſidijs munitus tot inſignes uictorias, tam multa belli decora conſecutus eſſes uideretur iſtud os tam probum, tam facundum, hæc tracta de cœlo ſpecies, iſta lacertorum, & pectoris firmitas, hic totius corporis uigor, hæc animi tempeſtiuitas, & uolucritas, hic Imperatorius ardor oculorum; præterea quàm ferox in prælio, mitis in contubernio, effuſus alijs, tibi parcus, in caſtris non ueſte, non menſa præcipuus. aguntur hyemes cum cætero milite ſub pellibus: ſudantur æſtates æqualiter; epulæ modico, & caſtrenſi cibo contentæ. iam quis te ſolertius caſtris locum capiat? commeatus expediat? hoſtem ludificetur? pugnæ tempus eligat? aciem inſtruat? urbes obſidione cingat? neque uero partes Imperatoris, & optimi Ducis imples; militis non imples. nullum tibi caſtrenſe munus ſordet non ſtare pro ſignis, non excubias ſorte agere, non uallum ferre, non ſpeculatum egredi, primus inire prælium, poſtremus excedere: utrunq; iuxta doctus, opere militem, & conſilio ducem agere. nullam tibi uel principalis fortuna, uel maieſtas Imperij functionem remittit. nihil tibi parcis, nihil blandiris; indulgentiſsimus cæteris, tibi parum lætus: & omnino nihil gregario plus habes, niſi quòd plus laboras, ratus id, quod eſt, non tam honorem, quàm onus eſſe, quòd regnas, Imperatoris hoc eſſe munus, ut opes & magnitudinem ſuam non ad ambitũ aliquem priuatum, ſed ad ſalutem & commoda reip. conuertat; utiq; non Imperium ſibi, ſed ſe ipſum Imperio dedititium faciat. ſed & illa tibi peculiaria feruntur: diligere quidem omnes, ſed amicos etiã deligere, nõ oblatos iſtos & paſsim obuios de palæſtra, de ſphæriſterio, de fritillo. ſed quos ad innocentiam, patientiam, continentiam, ad algores, ad æſtus, ad opera militaria ſæpius exploraueris. nec enim amici ſunt, quicunq; nos ſequuntur: alioquin

tam multi, quàm ſunt, ut Plutarchus inquit, in culina muſcæ, quæ cum ipſo nidore confluunt, & recedunt. ſed quos amicitia dignos eſſe indicaueritis, eos debetis uos ultro ſequi. itaque cum ijs, qui ſe tibi aliquando uirtute commendauiſſent, conſuetudine delectaſſent, utilitate demeruiſſent; in omnia familiaritatis officia deſcendis, & Cæſarem obliuiſceris, ut amicum præſtare poſſis: neque uero poſtremum inter laudes tuas poſuerim, quòd litteras & ingenia, ſicut audio, tam impenſe diligis: quodq; bonas artes non foues modo, ſed alis, atque promoues. Imperatorium, & hoc decus: tum quòd in nullo plus emicat hic nitor, & hoc lumen doctrinæ, quàm in Regibus; unde natum ſit illud ex Homero, Platonis interpretatione; diſcipulos Deorum non alios eſſe, quàm Reges: tum uero maxime, quòd præcepta ſapientiæ non habentibus modo proſunt, ſed in alios etiam, fere dixerim, plus redundat. quis ignorat Anaxagoram in Pericle? Platonem in Dione multos inſtituiſſe? non nauigaſſet ab exercitu Cato Rhodon, ut Athenodorum audiret: nec Panætium Scipio uidere concupiſſet; niſi tantum in ea re uel ornamenti, uel fructus ineſſe iudicauiſſent. prætereo multa prudens, atque conſcius. nihil me fugit, quàm religioſe, quàm innocenter, quam ſancte iuuentutem tuam exigas. patet omnibus obſequentiorem te patri filiũ nec eſſe nec fuiſſe quenquàm. ſcio quàm præclaræ, quàm magnificæ cogitationes tuæ ſint omnes. non ignoro: quæ pridem uota conceperis, nuncupariſq; digna Principe Chriſtiano, digna maioribus tuis, digna Cæſare, digna te ipſo. hæ uirtutes illæ tuæ ſunt, Imperator unice, propter quas ducem ſuum te bellicoſiſſima terræ Galliæ pars Belga non modo nõ dedignantur aduenam & Germanum: quibus alioquin tam ſunt infenſi, quàm proximi, lingua, cælo, moribuſq; diſiuncti: ſed appetunt ut indigenam, uenerantur ut Principem, diligunt ut parentem. hæc ingentia tua merita, propter quæ Federicus pater, innocentiſſimus & grauiſſimus Imperator, adduci perſuaderiq; potuit, uti te Regem Romanum, ſe uiuo, renunciari pateretur. ac differebat quidem ille primum & cunctabatur, ſimul ut uerecundiam, & modeſtiam ſuam, quemadmodum prædiximus, ab omni labe ſuſpitionis aſſereret; ſimul ut exploraret, aſſentarentur ne patri, qui pro filio tam enixe laborarent; an conſultum ſaluti ſuæ uellent. ſed exemplo patuit acclamationes illas, atque preces, non adulantium uoces fuiſſe, ſed ſtudentium. nam adulatio ſemel eliſa protinus frangitur atq; langueſcit. ſtudia quo plus arcentur, eo magis gliſcunt & exardeſcunt,

quanto

quanto nunc, Diue Federice, gaudio perfunderis, quòd filius tuus te incolumi placere poteſt Imperator? quàm iucundũ tibi, quòd te comparari filio tuo ſentis? & , quoniam controuerſa res uidetur, modo uincis, modo uinceris? Cæterum quid prouidentia tua dignius, amplitudini glorioſius, clementiæ, pietati, felicitati conuenientius facere potuiſſes, quàm uti, quem ex utilitate publica fuit ut genuiſſes, eidem quoque per patrem & decus, & nomen Imperatoris accreſceret? macte ingenti utroq; in Remp. merito: etiam ſi difficile percipitur, ut inquit ille, pulchrius & honeſtius fuerit, genuiſſe talem, an cooptaſſe. non multo minor tamen ueſtra laus, Germani Principes integerrimi, quorum ius ideſt, Regem Romanum mox futurum Imperatorem, eligere. nec enim poſſunt non optimi cenſeri, qui Principes ſibi optimos proſpiciunt. proinde cum talis & tantus eſſet is, quem legiſtis, ut & omnibus anteponi meruerit, & ab omnibus: ſcitote uos utrunq; cumulatiſſime conſecutos fuiſſe. & ut gratiæ uobis ab omnibus immortales, & incredibiles haberentur, & ut nomen ueſtrum æternitati cõmendatum & conſecratum eſſet. etenim ut nomine Vitelij uel Othonis ſubinde admoneremur eorum, qui faces illas atque peſtes ad diſſipandum & incendendum orbem intuliſſent: ita hæc optimi Principis electio nunquàm memoriæ hominũ ſine uobis recurret. quotieſq; poſteri ueſtri res ab illo fortiter geſtas recognoſcent, toties laudabunt, qui talem Imperio præfecerint. Sed redeamus unde nos contemplatio patris & eorum, qui te legerunt, abduxit. magna per ſe res erat omnibus punctis, omnibus ſuffragijs, &, ut ita dicam, tributim, centuriatimq; declaratum eſſe Regem Romanorum. ſed fecit occaſio maiorem. ea ſunt enim Reip. Chriſtianæ tempora, is habitus Imperij, ut non tam ſpecioſum fuerit te Regem creari, quàm neceſſarium; nec ad futura modo, ſed ad præſentia rerum momenta ſalutare. omitto ſigillatim enumerare publicas clades. omitto percenſere quam luxata, quã conuulſa ſint omnia religionis Chriſtianæ membra. omitto bella, quibus Imperium hoc diſtringitur. ſit enim piaculum in tam feſta præſentium gaudiorum luce miſceri triſtia. illud ſine periculo uiolatæ publicæ letitiæ dicetur: hoc, quod Principes Germani de creando te ſibi Rege cogitauerunt, non tam conſilium fuiſſe, quàm remedium. ergo non ad otium, non ad remiſſionem, non ad quietem, alioquin tibi debitam poſt tam multos labores, ſed ad nouas expeditiones, noua bella, nouas difficultates, Imperium tibi traditur. omninoq; per hoc nõ ſolatium ti-

bi, ſed alijs quæritur. nihil enim aliud cogitaſſe uideo ſummos uiros, qui te patri tuo Principi nobiliſſimo, ſed annorum pleno ſocium addidere, quàm ut ille conſilio Remp. tu laboribus & operibus adiuuare poſſes. Quid illud, quàm glorioſum: tibi? quàm lætum patri? quàm omnibus in tempore? ut Regem decerni tunc demum te contingeret, cũ opem tuam non Imperium, ſed Imperator; nec Imperator, ſed pater, expectaturus eſſe uideretur. acceſſit hoc ad cumulum amplitudinis & fortunæ tuæ, Rex præſtantiſſime, ut, qui filium infantem e penitiſſimis hoſtium munimentis eripuiſſes apud eundem patris quoq; recreati gloria ſtaret. duos omnino legimus cognomento Pios fuiſſe: nec argumentum ignoratur, unde ſic appellari meruerint. in te poſteritas ambiget, uter euentus hoc nomen tibi conciliauerit, quòd pius in parentem, an quòd pius in filium apparueris.

Sed iam tempus eſt, ut uela retraham; neu longius me, quàm uolo, aut quàm partes Legati ſunt, laudum ueſtrarum ſplendore, numero, magnitudine detineri patiar. quamobrem, ſi nihil eſt in rebus humanis Principe Romano maius & Auguſtius: ſi talis & tantus eſt filius tuus Cæſar, ut ab omnibus legi debuerit & ex omnibus: deniq; ſi nihil uel nobilius ad gloriam, uel certius ad ſalutem excogitari poterat, quàm ut ille Remp. difficillimo tempore capeſſeret: nemini mirum uideri debet, ſi, quod per initia teſtatus ſum, ad huius magnitudinem letitiæ nullius hominis facundia, nullius uis ingenij peruenire poteſt. ſed hæc tranſlatitia ſunt: communia ſunt omnibus. illæ peculiares Veneto cauſæ, quòd neq; gens eſt ulla, neque natio, abſit uerbo inuidia, cuius uel plura uel maiora & in Chriſtianam Remp. cuius uos caput eſtis, & in Romanum Imperium argumenta beniuolentiæ, fidei, pietatis appareant. non auderem iſta profiteri, Cæſar optime, niſi & uera eſſe conſtaret, & tu uera libenter audires: alioquin ſciebam ſcelus eſſe coram te parum certa dicere, ne dum falſa. ſunt & illa nobis propria, Maximiliane Rex fortiſſime, quòd clariſſimum nomen Auſtriæ familiæ, qua nulla fuit unquam Regum, Imperatorumq; fœcundior, religioſum & uenerabile ſemper habuimus: quòd Federico patri tuo Principi ſaluberrimo, quæcunq; ſe res tulerunt, enixe ſtuduimus, quibuſcunq; eum locis & temporibus ſingulari ſignificatione uoluntatis & obſeruantiæ proſecuti ſumus: quòd ipſum te ſemper à teneris unguiculis inductione quadam animi non occulta impenſiſſime coluimus, auctoritati tuæ fauimus, amplitudinem, quantum uires fuere, defendimus. iam qui Principibus

cipibus Luſitaniæ nobiliſsimis & fortiſsimis, unde maternum tibi genus eſt? qui ſocero tuo Carolo Duci generoſiſſimo? qui Philippo eius patri ſapientiſsimo Principi chariores unquam fuere, quàm Veneti? tot modis copulati cum ſublimitate ueſtra ſumus, tam multiplici nexu uincti, ut, qui hæc non uidet, nihil omnino uideat: qui plus deſiderat, nihil omnino deſideret. Gratulatur ergo prorſus in uobis ſibi, & in ſe uobis Senatus & uniuerſa ciuitas noſtra, non quantum cæteri fecere, ſed quantum nulli: nec quantum dici uel cogitari poteſt, ſed quantum nec dici nec cogitari fas eſt &, quoniam ambo uos, celeberrimi Principes, hinc pater, inde filius, ita mutuo creuiſtis, ut neque tu maior, neq; tu felicior eſſe poſsis: reliquum eſt, ut Deum Opt. Max. conditorem huius, & ſeruatorem Imperij publica uice comprecer & obteſter, ut, quando rem Romanam Principum duorum patris & filij, huius maturitate ſenioris, illius uirtute iuuenis florentiſſimam eſſe uoluit: beneficio ſuo faueat; pietatemq; ſuam, & uoluptatem conſeruandi per optimos Principes generis humani, ſanciat, & perpetuam eſſe iubeat. Poſtremo ut Illuſtriſsimum Ducem noſtrum, & inclytã Rẽp. incolumitatis & gloriæ ueſtræ cupidiſsimam, quæ te, Cæſar, ſemper & Patrem & Principem Chriſtianæ religionis agnouit, coluit, & ſuſpexit; Sacroſanctæ Maieſtati tuæ, quanta maxima poſſumus, ueneratione, religione, deuotione commendemus: opes noſtras omneis atq; uires ad ornamentum & incrementum Imperij, dignitatem & amplitudinem Sacratiſsimi nominis ueſtri, promptas, expoſitas, & dicatas eſſe doceamus.

AD LVDOVICVM GALLORVM REGEM.

HIERONYMI DONATI. PATRICII VENETI.

SI CVM vniuerſa Rep. Senatus noſter, Chriſtianiſſi. Rex, affectum animi erga te ſui coram explicare, atq; effundere potuiſſet; id profectò nulla mora interpoſita abſque nobis internuntÿs non tam faciiius, quàm libentius egiſſet: ſicut enim ea, quæ corpus afficiunt, nemo melius explorata poteſt cæteris facere, quam is, qui proprio ſenſu premitur; ita ea, quæ intimam animi ſedem attingunt, nemo uberius, effuſiusq; poteſt præ ſe ferre, quam is, ad quem primo loco pertinet uniuerſa ratio, qua impellimur, ſiue ea ad dolendum, ſiue ad gratulandum accommodanda ſit. ſed, cum nulli unquam neq; nationi, neq; Principi maiore nexu ciuitas noſtra ſeſe coniunxerit eo, qui cum tua Celſitudine Chriſtianiſſima nobiſcum intercedit: quod re exequi non potuit, id in animo habuit, & ex abundantia quadam beneuolentiſſimæ erga te mentis optauit. ea namq; natura eſt concitati, & uehementis affectus, ut plus concipiamus animo; quam educere in opus plerunq; poſſimus. atq; ob id ſæpenumero idem in officio, atq; in artificio ſumma diligentia ſolet efficere, ut, dum cæteris ſatisfacimus, ipſi nobis ſatisfacere non ualeamus. ferunt Apollodorum ſtudÿ exactioris artificem crebro abſoluta, & perfecta uel inſignis elegantiæ ſigna fregiſſe, cum artis cupiditatem ſatiare non poſſet; ita propè Senatus noſter, dum diutius in beneuolentiſſimo, & pleniſſimo obſeruantiæ, ac fidei officio uerſatur, & ſub huius noſtræ legationis perſona ardentiſſimum ſuum, & totius ciuitatis erga te animum minus æquari poſſe animaduertit; re longius, quàm par erat, tempore ſenſim obrepente, protracta, cupiditatem beneuolentiſſimi animi, atq; optimæ mentis ſatiare non potuit: ut iam miſſio hæc ad te noſtra non ſerior, ſed quæ finem diligentiæ, & ſtudÿ uix habuerit, uideri poſſit. tam etſi interea, dum itineri accingimur, mora quoq; aliquanto longior acceſſit obitu Ducis noſtri; quæ quanquam nihil, quod ad Remp. attinet, turbare, aut impedire ſolet, id tamen efficere poteſt, ut, dum in ſubrogando optimo Duce, optima pars Senatus intenta eſt; cætera, quæ momento non urgeant, legitima apud nos excuſatione differri poſſe iudicentur.

Adſumus

Adſumus itaq; , Rex Chriſtianiſs. & ,quod Maieſtati tuæ ſatis(ut credimus)futurum eſt, ipſam tibi Senatus noſtri plenam ſinceriſsimæ uoluntatis mentem afferimus, eiusq; penetralia quantum poſſumus , explicamus, quæ alioqui non explicari ſolum, ſed in manus tuas Sereniſſimas, ac Chriſtianiſs. deferri, & collocari idem Senatus exoptat.Hoc deſyderio immenſo, hac cupiditate incredibili ad te mittimur: hæc Legationis noſtræ ſumma prouincia eſt: quæ proculdubio maxime ardua, atq; inexhauſti pelagi magna ope, & cultu orationis egeret , ſi hac in parte eas res Maieſtati tuæ exponere, atq; attollere uer bis uellemus , quibus explicandis uix ipſa cogitatio ſatis eſt. uerùm eò creuit magnitudo obſeruantiæ erga te noſtræ, id in beneuolentia ac fide ſtudium, in fœdere certus ac confirmatus animus, & pertinax fides, atq; conſtantia; ut, ſicut ijs re ipſa nihil addi poteſt , ita uerbis quicquid additur , ſemper minus eſſe neceſſe ſit eo , quod animo recenſetur. Scimus difficillimum factu ſemper extitiſſe, uehementiſſi.affectibus uim orationis parem aptare, quando in uultu,& fronte facilius, & melius ſæpenumero reddi poſſunt: minus tamen negocij nobis eſſe uidemus agentibus apud Celſitudinem tuam, quæ noſtram erga ſe fidem, beneuolentiamq; commodiſſimè poteſt, non tam ex ipſa rerum occaſione , quàm ex ſuo erga nos amore metiri. igitur Deo Opt. Max.qui nos cum Maieſtate tua ab ipſis regni tui feliciſſimis auſpicijs perpetuo,atq; inuiolabili fœdere coniunxit, noſtri Senatus nomine coràm tua Celſitudine gratias agimus ſempiternas, atq; immortales, quòd te Rex Chriſtianiſsime , (Id quod omnibus horis optamus)corporis, animiq; ſoſpitate incolumem , ſumma amplitudine ac gloria incredibili auctum ornatumq; cernimus,& digniſsimum inſuper propria uirtute , cui tot honores , & commoda proſpere eueniant. Neapolitani regni adeptam tua uel abſentis uirtute poſſeſsionem tuis titulis, & noſtris, religionisq; Chriſtianæ commodis acceſsiſſe,ex eiuſdem Senatus animo enixiſsime gratulamur,& gaudemus. præterquam enim, quòd in cenſu noſtro ponimus , quicquid rẽ tuæ Maieſtatis Chriſtianiſsimæ meliorem efficit; nihil ſanè nobis optatius accidere poterat, quàm rebus tuæ Celſitudinis incrementa ibi potiſsimum accedere, ubi contra peculiares noſtros , & communes hoſtes Chriſtiani nominis, cuius tu priuato titulo, & hæreditaria prærogatiua inſigniris, maximè opportuna, ac neceſſaria uiderentur. ceſſat iam tuo munere infamis ille, ac periculoſus rumor , qui non ſolum per Italiam, ſed per omnes Chriſtianas regiones uagabatur , ingreſſuros

iam

iam iam,atq; ex ea parte impetum facturos perfidiſſimos hoſtes Chriſti ad Romanam Eccleſiam euertendam, funditusq́; delendam accinctos. ceſſat,ceſſabitq́;(ut ſperamus)in dies latius. proſpectum ea parte diuino conſilio imminentibus, præſentibusq́; rei Chriſtianæ periculis cum tuæ Celſitudinis gloria,quantum poſſumus, lætamur. reliquũ eſſe uidebatur ad amplitudinem tuæ Maieſtatis augendam, quò res tibi Chriſtiana expeditior fieret, poſt res plurimas diuina ope, & tua uirtute,bello, atque armis præclare geſtas, togæ, ac pacis artes aggredi,conciliare finitimos,eosq́; tibi beneuolentiæ,atque affinitatis uin culo copulare. id ſubinde effectum eſt glorioſo, cœlitusq́; demiſſo connubio, quod inter Chriſtianiſſ. tuæ Sublimitatis filiam, Illuſtriſſimiq; Principis Philippi Archiducis filium diuina nuper accedente bonitate contractum eſt: quod Senatus noſter ex eodem priuato amoris, atque obſeruantiæ ſuæ inſtituto, & ex publica rei Chriſtianæ cauſa pariter gratulatur,præſertim,quòd ex ea re in dies ampliores, atq; uberiores tranquillitatis,pacisq́; Chriſtianæ prouentus expectare conuenit. id ſimul proli,ac uobis utrinq; parentibus felix, fauſtum, & ſine querela Deus optimus omnium bonorum auctor efficiat. quanquàm uerò in re utraq;,ut primum nobis nuntiata eſt,gratulationis officium uiro Clariſſimo, & Senatori probiſſ. Franciſco Phoſcharo oratori apud te noſtro Senatus iniunxit; idq́;(uti non dubitamus)pro eius uirtute, atque prudentia exactiſſime abſolutum eſt: noſtræ tamen in Maieſtatem tuam obſeruantiæ, atq; amori maxime conuenire cenſuimus,ut res utraq; per proprios, atque ad id in primis deſtinatos oratores ageretur,ut optimæ noſtræ mentis affectus,propenſiſſimusq́; animus,licet Maieſtati tuæ perſpectiſſ. uniuerſo etiam orbi terrarum nobis teſtibus oſtenderetur. ſolent profectò qui ſecundioris nuntij, aut rei cuiuſpiam alacritate tanguntur, non tantum intra domeſticos parietes indulgere Genio,& lætitiam continere, ſed prodire ſæpius in publicum ornatiores, & populo frontis hilaritatem exponere. idem plerunq; euenit in rebus publicis,ut multa alienis oculis, atque alienis auribus,& omnino ĳs,ad quos etiam res non pertinet, deberi uideantur. perſpectiſſimam enim, atque exploratiſſimam Maieſtati tuæ mentem noſtram eſſe non ambigimus,indiſſolubilis, atque æterni fœderis beneuolentia coniunctam; quæ ut ab ipſis Regni tui primordĳs uſui, atque honori rebus tuæ Celſitudinis ſemper affuit, ita cum tua gloria,atque amplitudine, res quoque noſtras locupletiores factas eſſe arbitramur:

neque

neq; tantum nobis teſtibus obſeruantiam erga te noſtram cunctis gentibus, ac populis latiſsimè patere cupimus, ſed, ubicunq; ſeſe occaſio obtulerit, re ipſa quibuſuis argumentis, ac documentis ſemper oſtendi; ut ſciant omnes quicquid ad gloriam tuæ Celſitudinis pertinet, id omni ex parte commune nobiſcum haberi, & iure beneuolentiæ, ac fœderis ſtatutum, & certum apud nos eſſe, ut ſemper è re noſtra ducatur, quicquid Chriſtianiſsimæ tuæ Maieſtatis dignitatem, amplitudinemq; fortunet. hæret proculdubio imis, firmiſsimisq; radicibus animorum utrinq; ſocietas, quæ nullis concuti flatibus, nullis auelli uiribus poſſet, dum mens Deo bene iuuante mutuo manet immobilis, &, quicquid incaſſum male obſtrepere poteſt, non ſolum ſurda aure utrinque præteritur, ſed prorſus reijcitur, & profligatur. quas ob rès liceat nobis, Rex Chriſtianiſſime, ob feliciſſimos tuos ſucceſſus non ſolũ Maieſtati tuæ gratulari, ſed etiam nobis ipſis gaudere. quod ſanè facimus, quantum poſſumus, effuſiſsimo mentis affectu. ſed tu pro tua erga nos beneuolentia in hoc propenſiſsimæ uoluntatis officio, non tam ea, quæ dicimus, quàm, quæ dicere optamus, animaduertes: &, ſiquid ad culmen hoc tuæ Celſitudinis & gloriæ, noſtri Senatus, Reiq; p. opera, poteſt accedere; cum hac ipſa ardentiſsimi animi gratulatione, quãtum mentis obſequio, ac uiribus ualemus, id Maieſtati tuæ iandiu oblatum, dicatumq; eiuſdem Senatus nomine amantiſsime, & conſtantiſſime pollicemur.

Supereſt, Sereniſsime, & Chriſtianiſſime Rex, ut, quos tibi gratulamur ſucceſſus fortunatiſs. tua hac probitate Regia, & inuicta animi magnitudine diligentius ponderes, penſitesq; ; eosq; in Maieſtate tua rectiſsimè collocatos putes; te ipſum in hac tanta gloria conſpicias, pareq; (ut facis) diuinis ijs muneribus reddas, quibus (ut cœpiſti) nõ ſolum ad Chriſtianæ religionis defenſionem, qua nunc maximè opus eſt, ſed propagationem atque incrementum utaris. Profectò, Rex Chriſtianiſsime, ſiquis exterius fortunæ tuæ gloriam attentius intueri uoluerit, ſi interius ingentes animi tui præclaraſque uirtutes inſpexerit, facile comperiet hæc omnia non tam diuini eſſe muneris, quàm prouidentiæ. nam ſi rerum tuarum glorioſiſſimos euentus cum hac ipſa temporum conditione conferimus, id de te cogimur ſentire, atque proferre, quod de electiſſima, opportuniſsimaq; illa Dauidis Regis unctione ſacra recenſet hiſtoria, inueniſſe ſibi Deum uirum ſecundum cor ſuum, qui dubijs ijs, grauiſsimisq; Rei Chriſtianæ temporibus ſternen-

M tis,

tis, populantisq; omnia Philiſtei rabiem percutiat, atque proſternat. tribuit tibi Deus optimus hac ipſa prænoſcens Chriſtianiſſimi, atque latiſsimi huius regni ſolium, non tam ſucceſſione legitima, quàm (quod maius eſt) uirtutibus tuis debitum, qui tua probitate Rex fueras ante, quam fieres. contulit Regalem hanc ſpeciem, atq; oris habitum regno digniſsimum, uires corporis heroicæ uirtutis ac roboris, mentem in proſperrimis ijs rebus æquiſsimam, in qua ſemper ratio arcem, principatumq; poſsideat. quibus ſingulatim enumerandis, extollendisque tempus terere ſuperuacuum exiſtimamus, quandoquidem tui inſtituti eſſe ſcimus, malle te Regem bonum eſſe, quàm dici; & libentius facere, quàm audire præclara: quæ ut maximè omnibus perſpicua ſunt, ita minimè egent, ut à nobis promoueantur in lucem, præſertim quòd fax iſta tuæ uirtutis, & gloriæ ſeſe iam altius erexerit, atq; (ut uidere uidemur) accenſa, & ſuper candelabrum fidei poſita, omnibus, qui in domo Chriſtiana ſunt, lucidiſsimum ſplendorem, cæteris uerò terrorem, atq; incendium grande portendit. propediemque omnis tua laus breuiſsimo unius periodi ſpiritu, à Chriſtiana religione perorabitur, quum te præſidem, cuſtodem, propugnatorem, conſeruatoremq; glorioſiſsimis titulis nuncupabit, ubi conuerſis iam in Chriſti hoſtes mucronibus immenſam Sereniſsimorum maiorum tuorum Chriſtianiſsimorum Regum gloriam non ſolùm pari metro æquaueris, ſed cumulatiſsimè excellueris. præter regnum ipſum Neapolitanum, ac nuptias, hanc quoq; ſpem (in qua iam maius aliquid, & præclarius, diuiniusq; cernimus) gratulatur tibi Senatus noſter, qui hunc tot felicitatum in maieſtate tua cumulum in cenſu Reipublicæ Chriſtianæ computat, ut demum de medio ſublatis ijs, quæ ſancto eius expeditionis propoſito, ſiue obfuerant, ſiue obeſſe poterant, ipſos (quod reliquum eſt tuæ gloriæ Chriſtiani nominis euerſores Rex Chriſtianiſsimus, & feliciſsimus Chriſtianiſſimis, & feliciſſimis armis uincas, Sereniſsimos maiores tuos rebus pro fide glorioſisſimè geſtis excellas, te ipſum gloria ſuperes, hac una mercede tot à ſummo largitore munerum Deo in tuam Maieſtatē rectiſsimè collocata beneficia tuis operibus, ac meritis æquaturus. Hoc de te, Rex Chriſtianiſſime, cæteri autument, ſperentq;: nos ut rem certisſimè futuram expectamus, & gratulari tecum in ea re, conſumatisſimam, atq; omnibus numeris abſolutam gloriam optamus.

AD

AD FERDINANDVM HISPANIAE, ET VTRIVSQVE SICILIAE REGEM.

MARCI DANDVLI, PATRICII VENETI.

SI VENETA *Reſp. Sereniſsime Rex, ſummo amore & beneuolentia ſingulari Catholicam Maieſtatem tuam ſemper proſecuta optare gratularique ex animo ſemper ſolet incolumitatem, atque proſperrimos quoſq;, feliciſsimosq; ſucceſſus amplitudinis tuæ: quanto nunc maiori ſtudio, & pleniori, quoad fieri poteſt, animorum ſignificatione, pro huiuſcemodi declarationis officio uti nos decet, non tantum apud Maieſtatem tuam, cui iam diu exploratiſsimus eſt animus Veneti Senatus, ſed & apud ipſum etiam terrarum orbem? quandoquidem diuina prouidentia id certiſsimè factum eſt: ut regnum hoc opulentiſsimum conſecutus, glorioſiſsime adieris; ſuſceptusque honorificentiſsime fueris ſummo procerum incolarumq; cuiuſuis generis conſenſu. pro cuius rei magnitudine maximum ciuitatis noſtræ gaudium, id quod tunc à Veneto Senatu præſtari poterat, cum primum eum iucundiſsimum accepiſſet nuncium, ſignificauit præſtantiſsimus hic Orator noſter apud Celſitudinem tuam aſsiſtere ſolitus, ex ueteri ciuitatis inſtituto, ideſt pro illa ſumma beneuolentia, quæ ſemper uiguit, uiget, ac perpetuò uigebit, Deo bene iuuante, inter Catholicam Maieſtatem tuam, & Venetum Senatum. qui non contentus huiuſcemodi declaratione, nunc uberiori animorum ſignificatione, & pleniori teſtimonio tecum agit, nos miſit ad te legatos, qui teſtes fidei, amoris, & obſeruantiæ in Maieſtatem tuam; ſummum gaudium, atq; incredibilem lætitiam uniuerſæ Reip. noſtræ declararemus. quare ſicuti proculdubio atteſtari poſſumus atq; debemus, nullam unquam amicitiam firmiorem conſtantioremq; quandoq; conſtitiſſe inter aliquos Reges, aut Principes, quàm inter Celſitudinem tuam & nos: ita ſanè ſumus conſtantiſsimè aſſeueraturi ex Regibus, aut Principibus Chriſtianis nullum eſſe, qui ex hac tua feliciſsima opulentiſsimi huius Regni adeptione, aduentuq; tuo in hanc ampliſsimam ditionem, maiori lætitia atq; uehementiore animi hilaritate fuerit affectus, quàm Illuſtriſsimus Princeps Venetus, atq; Senatus, & uniuerſa deniq; Reſp. noſtra. quod profectò gratulationis officium pro uoluntate ciuitatis noſtræ Amplitudini tuæ uerbis imple-*

re, atq; oratione complecti, difficillimum ſanè exiſtimamus, quis enim exprimere ſatis digne poſſit, quàm incredibilem conceperit inde lætitiam ciuitas noſtra? cum uideamus te Regem optimum, Venetæ Amplitudinis ſtudioſum, ac præſertim de Chriſtiana religione optime meritum, in ampliſſimo hoc regno collocatum eſſe: quem, cuiusq; maiores Veneta Reſp. ſanè ſummopere ſemper dilexit, atque coluit ex animo: qui, cuiusq; maiores contrà, nos maioreſq; noſtros amore incredibili ſingulari beneuolentia, eximia charitate ſunt ita ſemper proſecuti, ut nulla coniunctior conſtantiorq; amicitia unquam uiguerit inter aliquos Principes, quàm inter te maioreſq; tuos & Venetum Senatũ: quos idem ſemper ſtudium, ea deniq; animorum conſpiratio conciliauit. quid dicam de inuictiſſimo Alfonſo Rege, ut alios omittam, patruo tuo excellentiſſimo? Qui opulentiſſimũ hoc regnum in maxima illi tunc temporum difficultate glorioſiſſimè conſecutus, qua ſumma beneuolentia, neq; ſolum beneuolentia, ſed & arctiſſimo quoque fœdere maiores noſtros, noſtramq; Remp. ſibi conciliauerit, conciliatoſq; reddiderit ſibi ſemper beneuolentiſſimos, quoad uixit, ac ueluti hæreditariam illam nobiſcum beneuolentiam poſteris reliquerit, pro communi Italiæ pace atq; concordia: nemo eſt qui neſciat. ſed illud in primis exploratiſſimum ſemper fuit, nullum ſanè aut Regem aut Principem unquam dilexiſſe magis ciuitatem noſtram, quàm Catholicam Maieſtatem tuam, cuius rei rariſſimæ profectò inter Principes (uera fateri liceat) ob humanarum rerum uiciſſitudinem inconſtantiamq; fortunæ, quid ſit fueritq; in cauſa, planè compertum eſt, inter nos præſertim, quorum par eademq; uiuendi ratio à ſanctiſſimo pacis ſtudio profecta nihil unquam potuit optare, quod non paci, concordiæ, amoriq; uideretur conducere. idq; peculiare ferè utriſq;, atq; ab ipſa natura inditum honeſtiſſimum propoſitum, ut ad decus & amplitudinem Chriſtianæ religionis: neq; tu maioreſq; tui perpetua plenaq; ſummo diſcrimine certamina, ac deniq; maxima quæq; pericula ſtrenuè fortiſſimeque obire unquam dubitaueritis. neque ipſa Veneta Reſp. noſtriq; maiores aduerſus barbaras nationes bella pugnaſq; unquam detrectauerint: quinimmò nulla unquam communis facta eſt aduerſus infideles Chriſtiana expeditio, cui Ciuitas noſtra ingentes naualeſcopias, maximaq; auxilia alacri animo non contulerit. cum nullum unquam iuſtius duxerit bellandi genus, quàm aduerſus barbaras & perfidas nationes, atq; cum primum ea opibus pollere cœpit, domeſtica ferè Ciuitati noſtræ huiuſcemodi

iuſcemodi bella ſemper ſuere pro Chriſti fide; ita ut nulla penè ſint maria, nulla Gaditanum intra ſinum ora, quæ barbaricis in prælijs Veneto ſanguine non ſit aſperſa.

Vnde igitur exordiar? dicamne celeberrimæ patriæ tuæ laudes? eas carptim etiam recenſere ſi uellemus: neque id ingenio uerbiſq; aſſequi poſſemus, neque dies ipſe ſatis eſſet magnitudini rei. id dixiſſe contenti erimus: nullam ſanè toto terrarum orbe regionem eſſe, quam uberiori laudare ſermone poſſimus: nullam præterea unquàm legiſſe alacrioribus incolarum animis contendiſſe pro Sacroſanctæ Catholicæ fidei dignitate: geſſiſſeq; diuturniora bella cum perfidiſſimis Chriſti hoſtibus: plura denique de illis gentibus trophæa erexiſſe, quàm Hiſpanias ipſas. Quid? quòd tot præclariſſimos Imperatores ac Reges protulerunt, qui Romano Imperio & ipſi ferè terrarũ orbi diutius glorioſiſsimè præfuere: Traianum, Hadrianum, Antonios, Theodoſios, Honorium, Arcadium, compluresq; alios Principes excellentiſsimos omni laudum atque uirtutum genere ita ornatos, ut exquiſitiſsima etiam Romanorum ingenia, quibus ea tempora feliciſsimè floruere, in decantandis ſummis ſuis laudibus maiorem in modum defatigauerint. omitto ex gentilibus tuis Regibus Principibusq; excellentiſsimis, quos Hiſpaniæ quoque ipſæ peperere: Pelagium illum Regem præſtantiſsimũ, qui fortiſsimus uelnti athleta Chriſti Mauritanorum impetum egregiè ſtrenueq; ſuſtinuit, ac fortiſsimè deniq; eos profligauit, qui iam iam Hiſpanias ipſas occupauerant. Ramirium prætereo, qui eoſdem Mauritanos Hiſpanias ipſas longè lateq; deuaſtantes auſpicijs præſertim atque apertiſsimis monitis ipſius Diui Iacobi Apoſtoli inferioribus longè uiribus aggreſſus repreſsit, deuicit, debellauit, ac penitus ad internicionem proſtrauit, haud inferior Conſtantino ipſo glorioſiſsimo Imperatore, qui cum perfidiſsimis Chriſti hoſtibus Duce Maxentio aduerſus fideles militantibus confidentiſsimè ut congrederetur, ſimiliter monitus; ſigno & ipſe inuictiſsimæ Crucis cum uniuerſo exercitu munitus, glorioſiſsimam illam uictoriam ſumma Dei clementia conſecutus, fidei decus & amplitudinem toto terrarum orbe exaltauit. prætereo Ramirium alterum: qui & ipſe in manu Domini potenti ualde atque terribili ſuper omnem terram, ad Tagum fluuium innumeros penè fidei hoſte sprofligauit attriuitq;. quid dicam de Alfonſis Regibus clariſsimis & ipſis gentilibus tuis? ex quibus ille ſenior Catholicus & ipſe rex iure optimo ab omnibus nuncupatus, Luſitaniam

ipſam

ipſam & eam omnem regionem, quæ inde ad Pyreneos uſque ſaltus protenditur, ab infidelibus liberatam Chriſtianorum ditioni glorioſiſſimè reſtituit. quid dicam denique de Ferdinandis ipſis quoque maioribus tuis, Regibus religioſiſſimis? quorum ille antiquior Cordubam, Hyſpalim, Carmonam, nobiliſſimas primariasq; totius Hiſpaniæ urbes, ac eam denique omnem oram à perfidiſſimis fidei hoſtibus occupatam glorioſiſſimè ſubegit, Chriſtianoq; nomini immortali ſua gloria uindicauit. qui denique omnes præter rariſſimas cuiuſuis generis uirtutes ſuas, ac præclariſſima facinora, quantum de Chriſtiana religione promeruerint, norunt adhuc Africana littora, norunt barbaricæ Libyæ nationes, quibus cum perpetuo bella geſſere, fuſis, fugatis, pulſis, ac deletis penitus infinitis penè barbarorum gentibus, quæ diutius fuerant barbarico furore in Hiſpanijs debacchatæ. quos conſulto prætereo: cum præſertim te proculdubio omnes illos non æquauiſſe modo, ſed & longe quidem ſuperauiſſe intueamur admirabili tua animi magnitudine, immortali tua gloria, maximis denique ac prope diuinis cum corporis, tum animi uirtutibus tuis: quæ ſicuti rariſſimæ ſunt in unum quempiam præſertim congeſtæ, ita ſane in te mira ſummi Dei clementia collocatæ te ſumme ornatum inter omnes Reges ac Principes, lucidiſsimum ueluti ſydus inter reliqua micantia ſydera, reddunt, atque ſummopere illuſtrant, adeo ut præſtantiſsimæ hæ uirtutes tuæ ita ferè inter ſe contendere uideantur, ut neque bona ipſa corporis animi uirtutibus ſubeſſe, minus uerò ipſe animus corpori patiatur non præeſſe. ſpeciem hanc in te uere regiam quis non miretur? oris leporem ac uenuſtatem quis non ſummopere laudet? ſplendidiſsimos hos tuos oculos, præfulgentia ueluti lumina, ualetudinem proſperam, ſenſuum omnium uim & integritatem, cæteraq; ipſius corporis bona, quæ ad decus & dignitatem præſtantiſsimi cuiuſuis Principis plurimum ſanè conducere uidentur; quis non ſummis efferat laudibus? quæ tametſi magna ſint, & ab omnibus peroptanda: maiora tamen me abducunt, quæ in te admiranda magis quàm laudanda ſe ſe offerunt: quæ Regem te omni laudis atq; uirtutum genere ornatiſſimum reddunt. non dicam de fortitudine, continentia, temperantia, comitate, cæteriſq; huiuſmodi uirtutibus tuis, ex quibus id ſanè ſpecioſiſſimum conſpicitur, quòd iſta admirabilis manſuetudo tua, atq; facilitas adeò grata omnibus, populariſq; ſit, ſemperq; fuerit, ut uiciſſe ferè cæteras uideatur. atque, cum clementiſſimus ſis, minime tamen à ſeue-

ritate

*ritate ipſa, grauitateq́; recedis. affabilis præterea cum natura ipſa
omnibus exiſtas, neque tamen abes à tibi inſita Maieſtate. iuſtitiæ
amor in te immenſus erga omnes haud ſæuiens tamen abſq; animi mo-
deratione: miſericordia deniq; ſed minime magis quàm expediat par-
cens. quibus rariſsimis uirtutibus quantum commodo utilitatiq́; po-
pulorum tibi ſubiectorum ſemper contuleris, uel ex hoc etiam conie-
ctari facile poteſt, quòd per quadraginta ferè annos ampliſsimis illis
tuis regnis tanta iuſtitia præfuiſti, admirabiliq́; clementia, ea præte-
rea in te populorum obſeruantia, eoq́; amore, ut uehementiſsimum
ſupraquàm dici poſsit, tui deſiderium omnibus illis nationibus & po-
pulis reliqueris. quid dicam de ipſa religione in Deum opt. max. tibi
ſanè ab incunabulis (ut aiunt) atque ipſa natura inſita? quæ profectò
inter cæteras uirtutes tuas, ſplendidiſsimum ueluti ſolare ſydus inter
minora ſydera ita fulgeat, ſemperq; fulſerit, ut adoleſcentiam uix in-
greſſus, id eſt, cum primum illud abs te Sacroſanctæ Catholicæ fidei
præſtari licuit, eam omnemq́; ætatem tuam barbaricis bellis conſecra-
ueris, ſemperq́; cum fidei hoſtibus bellum habueris indictum, utq́; pa-
terna auitaq́; ueſtigia imitaturus, uires, opes, auctoritatem, uitam
denique ipſam dedicaueris huic ſanctiſsimo propoſito, ſumma tua lau-
de & gloria immortali. atque utinam ſatis dignè carptim etiam re-
cenſere poſsimus, quàm glorioſiſsimè ad hanc uſque ætatem uixeris,
pacis artes quanto ſtudio excolueris: cùm uerò ocium ad negocia re-
uocaueris, ideſt in bellorum cauſas incideris; qua diligentia, qua ani-
mi magnitudine conſtantiaq́; bella ipſa confeceris; uictorias deinde
uel terra, uel mari quàm ſtrenue, prudenterq; partas reportaueris;
quàm longè denique lateq; regnorum tuorum fines propagaueris ad
fidei decus & amplitudinem. ſed quis iure optimo non admirabitur,
nuſquàm ſanè potuiſſe te aut rerum multitudine opprimi, aut negocio-
rum uarietate confundi, aut agendorum magnitudine ſuperari? ma-
gnum profectò illud eſt, ſapientiſsime Rex, urbanas res unum quem-
piam adminiſtrare. nonne difficilius bellicas? quàm magnopere uerò
admirandum erit utraſq;? ſed quid unquàm admirabilius, ita ut penè
miraculo haberi debeat, quàm ſi contingat, unum eundemq; præcel-
lentiſsimum Principem tot urbes, tot regna, tot prouincias, tot exer-
citus, tot denique res tamq; uarias mente concipere, ratione diſponere,
diligentia obire, ſapientia gubernare? quod in te ipſo ſemper extitit
perſpectiſsimum. ſed nihil eſt profectò tam arduum, glorioſiſſimè Rex,*

quod

quod magna tua ſapientia cum admirabili iſta animi magitudine non poſſis efficere: qui prius penè, quàm opus exigat, omnia excogitas; priuſquàm cogites, diſponis; priuſquàm diſponas, ferè efficis. ita tamen, ut neque celeritatem ordo finiſq́; ; neque ordinem aut finem, operis celeritas impediat. quæ omnia quàm fortiter, ſtrenuè, prudenterq́; præſtiteris; teſtis eſt celeberrima illa uictoria, tuæ gloriæ atque ſplendori potiſſimum reſeruata, atque tibi relicta à maioribus tuis; ſplendidiſſimusq́; triamphus ille, ac nobiliſsimum trophæum, quo glorioſius nullus unquàm Principum pro Sacroſancta Catholica fide excitauit: quando tu immaniſſimos Chriſti hoſtes Bæticam ipſam, quam Granatam appellant, incolentes agreſſus repreſſiſti, repuliſti, deuiciſti, atque ad internicionem penitus deleuiſti. quod bellum tanta alacritate ſuſcepiſti; tanto animi ardore geſſiſti; tanta prudentia, ea animi magnitudine, felicitateq́; confeciſti, ut tandē hoſtes fidei acerrimos attriueris, caſtris exueris, intra mœnia compuleris, caſtella expugnaueris, urbem denique ipſam regiam ampliſsimam ambitu, opibus refertiſſimam, toto terrarum orbe celeberrimam, ſummis uiribus obſeſſam, tametſi egregie ſtrenueq́; defendebatur, ad deditionem coegeris, diſſipatis his, qui fidei lumen ſuſcipere recuſarunt. ſicque glorioſiſſime expuliſti ex Hiſpanijs, ideſt ex amœniſsimo illo Europæ angulo, perfidas illas barbaras nationes, quæ aſsiduis incurſionibus atque incommodis finitimos infeſtantes, regionem illam per octingentos ferè annos incoluerant. Id egregium atque de fidei hoſtibus pro religione Chriſtiana ſpecioſiſſimum trophæum erigi; hoc holocauſtum Deo opt. max. acceptiſsimum à te potiſsimum Rege glorioſiſsimo de Ortbodoxa fide Catholica optime merito perſolui offerriq́; debuerat: tibi immortalis iſta palma debebatur: de teq́; iure optimo illud Prophetæ perpetuo dici poterit, quòd dederit te Deus in lucem gentium, ut eſſes illis ſalus uſque ad extremum terræ. quippe qui non contentus, religioſiſsime Rex, tanto tamq́; glorioſo facinore fidei decus & amplitudinem extuliſſe, non deſtitiſti, quo ad in extremas quoque ipſius orbis partes, quin potius extra ipſum ferè orbem idem fidei lumen extenderes. Diſperſas nanque ipſas inſulas & omnibus hactenus incognitas maioribus, quàm exprimi poſsit, difficultatibus exquiſuiſti: perquiſitas inueniſti: inuentas denique, eaſque incolentes belluas ueluti ad Sacroſancta fidei cognitionē ac ueri luminis claritatem deduxiſti: redemiſtiq; tam innumeras perditorum animas in acceptabile ſacrificium Chriſto domino.

mino. neque tamen ſatis fidei, ſatis immortali tuæ gloriæ, ſatis tuo deſiderio & propenſiſſimæ uoluntati ad decus & dignitatem Chriſtianæ religionis præſtitiſſe uiſus tibi es: niſi nuper quoque in Africam ipſam nobiliſſimam orbis partem, ſumma indignitate Chriſtiani nominis iam diu ab immaniſſimis eius hoſtibus occupatam, potentiſſima claſſe, ualidiſſimaq; manu traijceres; fidei hoſtes proprijs etiam laribus expelleres; portus ac litora longè lateq; uaſtares; Mazachabir munitiſſimum oppidum celeberrimumq; apud omnes barbaras nationes ſtrenue egregieq; defenſum, deuinceres tamen, expugnares, & in poteſtatem redigeres, impoſito munitiſſimo præſidio, ideſt nobiliſſimo uexillo fidei in medijs ipſis Africanis oris: quo facilius adiacentia cætera, Africamq; ipſam quandoque conſequereris, Chriſtianis Principibus exemplum præbiturus, quibus in bellis eos deceat uires ſuas experiri, in quem hoſtem gladios diſtringere, pro quo gloriæ nomine opes, uires, auctoritatem, uitam denique ipſam exponere. ſenſiſſent profecto non ſolùm Africana littora, uerùm etiam ipſas incolentes harenas Libycæ nationes, quàm facilè, quàmve celeri curſu, pro tibi ingenita religione, admirabiliq; iſta tua animi magnitudine ad ipſas quoque, quinimo & ad Auroram ferè ipſam, & Gangem uſque fuiſſes Crucis uexillum prolaturus: niſi zelus quoque Chriſtianæ fidei & pacis ſtudiũ inde te ad opulentiora hæc regna diuertiſſent. Quòd ſi inter Catholicam Maieſtatem tuam, & Venetam Rempublicam, clariſſime Rex, ea uis amoris ſummaq; beniuolentiæ perpetuò uiguit ita, ut nil ſanè potuerit quandoq; contigiſſe ſeu Celſitudini tuæ, ſiue Venetæ ciuitati, quod non communi ſemper ferendum fortuna iudicauerimus, quamuis ipſe tantum à nobis aberas in ea ampliſſima ditione tua, ideſt in extremis etiam Hiſpanijs ipſis: quanto coniunctioribus nunc animis, propenſioribusq; animorum affectibus (ſiquid tamen mutuo inter nos ac uetuſtiſſimo amori addi poteſt) ſumus conſtantiſſime perſeueraturi cum Celſitudine tua in hoc ampliſſimo regno iure optimo collocata? quandoquidem pari eodemq; auſpicio atque communibus uiribus, pro communi quoque noſtrorum ſalute & commodo, utpote qui expoſiti magis periculo, propinquiores etiam Imperijs conſtituti, ſumus perfidiſſimorum communium hoſtium iniurias propulſaturi. tu, qui Hiſpaniarum Rex potentiſſimus, pro religione Chriſtiana ſtrenuè ſemper fortiſſimeq; contenderis: indeq; Catholici Regis nomen tibi iure optimo glorioſiſſimeq; uendicaueris: nunc

N Hieruſalem

Hieruſalem quoque Rex declaratus: quaſi tibi præ cæteris huiuſcemodi palma debeatur: iſti tuo tam ſanctiſſimo propoſito tibi ab ipſa natura inſito minime ſis defuturus. neque nos etiam ſimus in poſterum deſituri ab eodem religioſiſſimo animorum noſtrorum inſtituto: qui cum perfidis nationibus ſemper certauerimus, atque in primis cum potentiſſimo illo acerrimoq; Chriſti hoſte, diſſidentibus quandoque inter ſe principibus Chriſtianis, minusq; conſiderantibus, quanto magis eos decuiſſet, omneſq; Chriſti fideles, communibus armis & coniunctioribus inter ſe animis occurriſſe communi hoſti, qui tot oppida, tot urbes, tot populos, tot prouincias, tot regna, tot imperia, maximam denique atque præcipuam ipſius orbis terrarum partem ab ouili Dominico emancipauerit, ſubegerit, proſtrauerit, ac denique in miſerrimam captiuitatem abegerit innumeros populos Chriſtianos, qui ex truculentiſſimis cædibus ſuperfuerant, in contemptum & dedecus Chriſti fidei. quam miſerrimam gregis Dominici conditionem triſtiſſimamq; memoriam, quia animus horret meminiſſe, ſilentio præterire conſilij eſt. reliquum eſt ut Reipublicæ noſtræ nomine plurimum condoleamus Philippum Regem præſtantiſſimum generum filiumq; cariſſimum Celſitudinis tuæ immatura morte præreptum obiiſſe. cuius eximiæ excellenteſq; uirtutes: illa magnitudo animi, munificentia, clementia, pietas, religio, cæteraq; id genus, ea de ſe polliceri humano generi uidebantur, ad fidei quandoque decus & dignitatem, quæ de quouis religioſiſſimo Rege aut Principe expectari exoptariq; contingat. ſed cum mors ipſa id eſt naturæ lex nec uirtutis ſpecie, nec gloriæ ſplendore, nec potentiæ magnitudine aut flecti aut terreri poſſit: tua illa admirabili fortitudine animi, quam ſæpiſſime in aduerſis immortali tua gloria conſtantiſſime præſtitiſti, ſapientiſſime Rex, æquiori hanc iacturam ut feras animo, hortamur plurimum atque precamur. quo non ereptus tibi, ſed in ſpectatiſſimæ indolis filijs reſtitutus idem rex reſeruatuſq; uideatur. quos Deus opt. max. ſicuti ad iucundiſſimum ſolatium Amplitudinis tuæ clementiſſime pientiſſimeq; protuliſſe conſtat: ita ut eos protegat, tueatur ſub umbra alarum ſuarum, ſeruetq; incolumes, benigniſſima ſua miſericordia & clementia, cupimus maiorem in modum ac peroptamus.

Qui poſtremo, ut, quod in mandatis habemus, tandem exequamur, glorioſiſſime Rex: Veneti Senatus ac Reipublicæ noſtræ nomine offerimus ad decus & amplitudinem Catholicæ Maieſtatis tuæ, quicquid

aut terra, aut mari, aut copijs, aut opibus, ſiue auctoritate, ſiue uiribus poteſt Veneta Reſpublica. his omnibus, proprijs ueluti commodis, utere pro arbitrio, clementiſsime Rex. hoc à te petit, atque magnopere exoptat Leonardus Lauredanus, inclytus Princeps noſter, atque Senatus. inueniet profecto, periculum ſi faciet, ampliſsima Maieſtas tua uniuerſam Ciuitatem noſtram ita propenſiſsimi in te ſemper animi, ut nunquàm ſanè ſit defutura commodo, dignitati, & amplitudini Celſitudinis tuæ: quam Deus opt. max. ut diutiſsime protegat & tueatur ad ſplendorem præſertim & gloriam Orthodoxæ fidei, ſummopere cupimus atque precamur. Vt & tu opulentiſsimo hoc, cæteriſq; tuis ampliſsimis regnis feliciſſimè frui ualeas: & nos tecum tua iſta felicitate & gloria, quoad uixeris, iucundiſsimè communiq; uoto gaudere poſsimus. quod & Catholicæ tuæ Maieſtati, & Venetæ Reip. noſtræ felix, Fauſtum, fortunatumq; ſit.

AD MARCVM ANTONIVM TRIVISANVM VENETIARVM PRINCIPEM.

CYNTHII IOANNIS BAPTISTAE GIRALDI, FERRARIENSIVM DVCIS NOMINE.

SI QVANTVS eſt, Sereniſsime Princeps, dignitatis tuæ ſplendor, & quanta eſt, clariſsimi Patres, Auguſti huius ordinis Maieſtas, tanta mihi quoque ineſſet dicendi ubertas, & copia; ſperarem, eam, quam excellentiſsimus Princeps noſter mihi impoſuit Prouinciam, lætitiæ ſcilicet teſtificandæ, quam ipſe animo concepit, pro ſublimi hoc gradu, ad quem, Sereniſsime Princeps, ſapientiſsimus hic Senatus te euexit, magnifice, ac luculenter abſoluere. uerum, cùm uideam ea omnia, quæ ad dicendum attinent, in me eſſe admodum exilia; uires, ingenium, facundiam: hic uerò nihil eſſe, niſi excelſum. ſublime, & eximium, ſeu in te, Princeps, oculos conuertam, ſiue clariſsimos hos patres, qui tibi aſsiſtunt, intuear: hæret ferè faucibus uox, uixq; uerbum uerbo nectere audeo, ne dum rem tantam pro dignitate, ac pro magnanimi Principis noſtri uoto oratione conſequi. nec ulla planè mihi ad hoc munus obeundum daretur facultas, niſi tua huic dignitati, Sereniſsime Princeps, coniuncta benignitas, & horum patrum amplitudini addita humanitas, tantum mihi uirium adderet, quantum ademit tantæ maieſtatis imago. poſtquàm igitur benigniſsimus, ac iucundiſsimus hic ueſter aſpectus me torpentem excitat, ac fractum propemodum reficit, ac recreat: ueſtra cum uenia ad delatum mihi munus aggrediar. Illud omnibus exploratum eſſe arbitror, inter eos omnes, qui rem Italam ſaluam, atq; incolumem cupiunt, neminem eſſe, qui ſummo ſtudio id magis affectet excellentiſsimo Principe noſtro: qui & ſi eo eſt excelſo, inuictoq; animo, ut eius mens ſit ſemper in rebus arduis, & nunquam ſit in otio ſine negotio; tamen, cum ipſum non lateat, pacem rem planè diuinam, ac omnium maxime ſalutarem eſſe; uirtuteſq; omnes, ac omnia mortalium bona illius ope, ac munere florere; ipſaq; ſublata, peſſum ire: id optimi potiſsimum Principis munus exiſtimat, optare, dareq; operam, ut, qui inter Chriſtianos Principes rerum ſumma potiuntur, odijs extinctis, ſic in fœdus coeant, ut inter eos pax perennis

nis exiſtat. & mediusfidius, ſi Principis noſtri ſtudijs, ac conatibus res & fortuna reſponderent, non modo Italia uniuerſa, ſed totus Chriſtianus orbis pace & tranquillitate honeſto in ocio frueretur; neque inter potentisſimos Reges tanto cum Italiæ diſcrimine, ac iactura, de rerum ſumma dimicaretur: quin ipſi, ſimultatibus depoſitis, in atrocisſimos, ac teterrimos Chriſtiani nominis hoſtes arma conuerterent. cùm uero ipſe huius uoti hactenus compos eſſe non potuerit, licet diu multumq; hoc ſaxum uoluerit, diem noctemq; hanc incudem tundere non deſierit, neſciusq; non ſit in huius optimæ; ac bene inſtitutæ Reipublicæ ſinu, ac potentia, uniuerſam Italiam, ueluti in tutisſimo portu, ac perfugio, recumbere; quòd ipſa ob horum patrum prudentiam, integritatem, iuſtitiam, & maximarum omnium rerum, & præſertim Reip. gubernandæ, reiq; militaris ſcientiam contra exterarum gentium impetum totius Italiæ firmisſimum ſit uallum, & communis ſalutis arx munitisſima: non ſumma ipſum lætitia afficere non poſſunt, quæcunq; huic nobilisſimæ, ac præſtantisſimæ ciuitati fauſta, felicia, & fortunata eueniunt. uerum, cum inter tot, ac tanta ampliſſima dona florentisſimæ urbi Venetæ hac longa ſeculorum ſerie diuinitus conceſſa, nihil ipſi uel felicius, uel auſpicatius unquam à Dijs immortalibus datum ſit bono Principe, quòd ipſe iuſtitiam ſeruet, ciuium commodo conſulat atq; utilitati, & uniuerſum ciuitatis corpus tueatur; non poteſt nunc non ſummopere lætari Princeps noſter, quòd tu optimus ab optimo Senatu maximo omnium conſenſu huic Reipublicæ præfectus fueris; & eo maiori etiam perfunditur gaudio, quòd, cum ea ſit totius huius ordinis amplitudo, & prudentia, ea probitas, & uigilantia, ea rerum adminiſtrandarum ratio, & fortunæ euentorum experientia, ut nemo inter hos patres exiſtat, qui ad hoc dignitatis faſtigium iure ac merito promoueri non poßit, Princeps noſter te deorum potius diſpenſatione, quàm humanis conſilijs omnibus prælatum arbitratur, his præſertim miſeris temporibus, quibus omnia concuſſa armis, & bello labefactata ſunt; quibus Italia eò calamitatis redacta eſt, ut ob accepta uulnera, grauia illa quidem, ac multa, non ualde ab interitu abſit. te enim cenſet, Sereniſsime Princeps, non modo Reip. tuæ, ſed labenti Italiæ ſignum quoddam erectum, non ſolum optimæ ſpei, ſed certisſimæ ſalutis. & me hercle non iniuria. quis enim, Princeps optime, iuſtus rerum æſtimator, abs te omnia bona non ſperet? de te ſibi omnia ſumma non polliceatur: ſiue genus, unde originem ducis; ſiue maiores

iores

iores tuos, ſiue parentem, aut teipſum ſibi proponat? primum Triuiſanorum familia inter omnes alias, quæ in hac ciuitate floruerunt, celebris ſemper, ac nobiliſſima habita eſt. ex hac enim plures omni uirtutum genere Illuſtres exierunt, quàm ex equo Troiano præſtantiſſimi Duces. &, licet omnes maiores tui inter tantorum uirorum ſplendorem tum bello, tum pace tantopere claruerint, ut magno in anguſtis rebus ſemper animo fuerint, in ſecundis uerò modeſto, ac temperato; nihilq; unquam prætermiſerint, quod ad decus, nihil, quod ad gloriam pertineret; eorumq; hac de cauſa omnium quidem ſeculorum poſteritas immemor nō ſit futura: tamē inter eos Dominicus pater tuus, ſanctum omnibus gentibus, & ſeculis nomen, cuius hac in urbe ſemper uiuet auctoritas, non modò doctrina, & eloquentia, quæ ſemper primas tenuit in libera ciuitate; ſed in regenda tractandaq; Republica illuſtris, omnes obijt magiſtratus, quos uel domi, uel foris hic Senatus, optimus hominum æſtimator, principibus Reip. uiris decernere conſueuit: eoſq; omnes tanta cum laude geſſit, ut illi ſapientiſſimi, ac prudentiſſimi uiri nomen & hæc ipſa ciuitas, & maximorum regum conſenſus attribuerit. Bellicis uerò in rebus omnibus, & præſertim maritima in ratione, atq; munere, adeò excelluit, adeò omnibus præſtitit, ut totius Venetæ claſſis Dux, ac præfectus declaratus fuerit calamitoſis, periculoſiſſimiſq; illis temporibus, quibus immaniſſimus Turcarum Imperator Rhodum obſidebat, eaq; illius fuit hac in re prudentia, alacritas, induſtria, atq; contentio, ut cum omnibus omnium ætatum eximijs imperatoribus conferri potuerit. nihil enim in ipſo deſideratum eſt, quod in optimo eſſe debeat Imperatore: ſiue ſcientiā rei militaris, ſiue uirtutem, ſiue auctoritatem, ſiue felicitatem ſpectare uoluerimus. tu uerò ex hoc genere ortus, ex his maioribus, ex hoc parente, qui ſic omnium inuidiam ſuperauit, ut orbis ipſe terrarum de illo ſemper locuturus ſit; etſi pulchrum duxiſti, tot tibi, tantorumq; uirorum uirtutes, ueluti faces accenſas, præluxiſſe; tamen non alienis ueſtigijs nixus, ſed tuopte ingenio, te ab incunabulis uſq; talem præſtitiſti, tale magni, ac generoſi animi ſpecimen dediſti, ut omnes te tanto genere, & tanto ac tam celebri parente filium dignum iudicauerint, uiderintq; aliquando eam eſſe naturæ ſolertiam, ut cum ſumma atque excelſa, uarijs ac diuerſis temporibus una in familia ſparſerit, ea ſtudeat non modò in poſteros propagare, ſed uni tantum, quæ omnibus antea præſtiterat, concedere. hinc tuam fidem, modeſtiam, conſilium,

probitatem,

probitatem, religionem, animi præſtantiam, & fortitudinem hic Senatus admiratus, tibi Cyprum ac Cretam, opulentiſſimas illas quidem, ac nobiliſsimas inſulas regendas, ac moderandas dedit. Qua in re ea tua fuit ratio, & prudentia magiſtratus illius gerendi, ut (cum multo plura, quàm omnes de te ſibi polliciti eſſent, præſtiteris) ab eo uſq; tempore tacito ciuium tuorum conſenſu decretum fuerit, nihil in hac Republica tam illuſtre, tam magnificum, tamq; excellens eſſe, quo tu quidem non poſſes te dignum præſtare. quare ab eo magiſtratu cum ſapientiſsimis publici huius conſilij principibus adnumeratus es, in Decemuirum collegium cooptatus, in ædis Marciæ procuratorum albo ſæpius adſcriptus. Et cum omnibus his in muneribus obeundis te eo uitæ inſtituto, atq; ea ſemper animi moderatione uſum fuiſſe prudentiſſimi hi Patres animaduerterint, ut nulla uitæ tuæ pars laude caruerit, nunquam te munera belli ab officijs pacis auerterint, non te à manſuetudine alienauerit ſeueritas, non à comitate grauitas, non dignitas ab humanitate, non à clementia iuſtitia, & nihil unquam probaueris, quod non fuerit cum pietate, ac religione coniunctum, nihil dixeris, feceris, cogitaueris, quod cum maiorum tuorum ſplendori non reſponderet, tum huic ciuitati, ac toti Reipublicæ maximo uſui, atq; ornamento non eſſet futurum: uiderintq; tandem, te adeò inuicto, infractoque animo aduerſus uarias fortunæ uices ſemper fuiſſe, ut eundem illa ſemper te uiderit, ſiue proſpera flauerit, ſiue aduerſa reflauerit; miram de te opinionem apud uniuerſum hunc ordinem tua hac omnibus cognita, & probata uitæ ratione concitaſti. & cum hac tempeſtate Reipublicæ & Senatui Princeps deligendus eſſet (quòd Princeps Donatus, qui tanti imperij clauum ſumma cum prudentia, ac felicitate diu moderatus erat, & Reipublicæ gubernacula ſanctiſsime tractauerat, ex hac corporis cuſtodia ad ſuperos euolaſſet) Patresq; iſti nephas ducerent nobiliſsimo huic cœtui, quenquam præeſſe, qui eſſet ullo laudis genere ijs inferior, quibus præeſſet, te tot luminibus clarum, tot animi dotibus illuſtrem, tot dignitatibus auctum atq; honeſtatum, tanta rerum geſtarũ magnitudine conſpicuum, dignũ iudicarunt, quem Principem crearent, & ſibi & toti Reipublicæ adminiſtrandæ præponerent. quo ſanè arbitror Dominicum patrem tuũ, qui nunc inter cœlites beatus æuo fruitur ſempiterno, (ſi quis eorum, quæ inter nos geruntur, ipſis ſenſus ineſt) mirum in modũ lætari, quòd tibi, quaſi hereditario iure, ea dignitas collata ſit, quam ipſe, ſi ſuperuixiſſet, proculdubio conſecutus

cutus eſſet. Videt enim uir felix ab alto cæli loco, te ueriſſimum ſui exemplar, atq; ſimulachrum non tantum paternæ, ſed propriæ etiam uirtutis radijs illuſtrem, in tanta illuſtrium uirorum luce non ſecus ac Solem niteſcere: quo ſanè in ſplendore & uirtutem ſuam, & ſeipſum reuiuiſcere cernit, præuidetq; ipſe, etſi eò iam progreſſus es, ubi meritò, & propter ingraueſcentem ætatem, & propter rerum geſtarum magnitudinem poſſes quieſcere; tamen dignitatem hanc & ſtimulos & calcaria tibi admoturam, quibus hoc in laudis ſtadio adeò incitetis, ut non alios modò, ſed te ipſum etiam ſuperes, atque antecedas; & ex Senatore Princeps effectus, ijs, quæ nullo pacto fieri poſſe illuſtriora putabantur, eò maiorem addas ſplendorem, quò ſenatorio munere Principis munus eſt longè amplius, & magnificentius. ſed, ut à cæleſtibus ad humana reuertamur, cùm ea omnia, quæ commemorauimus, non tantum ciuibus, ac optimatibus tuis, ſed cæteris etiam gentibus, ac nationibus & cognita, & perſpecta ſint, hic tuus per omnes honoris gradus ad hunc locum aſcenſus omnibus omnium ordinum, & nationum hominibus magnam attulit lætitiæ cauſam: diem enim illum optatiſſimum, te Principe, illuxiſſe ſibi perſuaſerunt, quo de rebus humanis optimè ſit ſperandum.

Cæterũ excellentiſſimus Princeps noſter maiori gaudio, maiori quàm omnes, uoluptate perfuſus eſt. Ipſe enim pro ſua in ampliſſimum hunc ordinem obſeruantia, atque in hanc Rempublicam propenſa uoluntate, ac ſtudio, quæcunq; huic clariſſimæ urbi, & potentiſſimæ Reip. proſpera, ac ſecunda eueniunt, ſibi, populisq; ſuis communia ducit. Gratulatur igitur tibi, ſereniſſime Princeps, ſublimem hanc tuam dignitatem, ſupremumq; hunc locum tuæ iampridem debitum uirtuti, uerùm ad hæc uſque tempora dilatum: tu in hoc maximi huius Imperij ſolio, ueluti in totius Italiæ ſtatione poſitus, Italiæ ſaluti, atq; incolumitati inuigiles, difficillimis ac turbulentiſſimis his temporibus, quibus bellis, ac ſeditionibus ardere orbem terrarum, ac propè flagrare uidemus. ipſum enim omnium rerum effectorem Deum, fœderumq; omnium, ac pacis auctorem, quem ſemper ſanctè, ac piè coluiſti, ſtudiorum tuorum ac conſiliorum moderatorem, operumq; adiutorem aſſiduum futurum ſperat. gratulatur uobis, Ampliſſimi patres; quòd ex hoc celeberrimo conuentu eum uobis Principem delegeritis, qui tantundem addat ſplendoris ſublimi huic dignitati, ad quam ueſtris ſuffragijs euectus eſt, quantum ipſe ab illa accipit decoris &

ris & ornamenti. Princeps enim ueſter, non tantum amplitudine iſta (quamuis maxima) magnus exiſtit, ſed iuſtitia, pietate, religione, animi integritate, & aliis magnificis ſuis uirtutibus, quibus Priſcorũ uirorum gloriam penè ſuperauit. Ipſi etiam ſibi gaudet excellentißimus Princeps noſter: tum, quòd ea omnia commoda, quæ à Principe hoc huic Reipub. euentura iam diximus, ſibi non ſecus communia opinatur, ac ſi ipſe inter hos patres natus eſſet, & in hunc ordinem receptus bonis ueſtris una uobiſcum aſſiduè potiretur: tum, quòd omnes huius Reipublicæ Principes ingenti ſemper amore, ac pietate proſecutus eſt. Quibus ut ſemper perinde ac filius obſequens fuit; ita etiam illos tanquã patres ſui amantisſimos habuit, & tibi, Sereniſsime Princeps, eò magis carum ſe futurum putat, quò te magis, & propenſiore animo colet, ac obſeruabit, ſperatq; itidem te illum paterna charitate cõplexurum. Quod uerò ad ipſum ſpectat, quæcunq;, ſereniſsime Princeps, ad tuam dignitatem, quæcunq; ad ueſtram amplitudinem, Patres optimi, attinere uidebuntur; quæ ab ipſo cura, ſolertia, ſtudio, diligentia, ſedulitate, ac uigilantia præſtari posſint; uolens, ac lubens omni animi alacritate uobis pollicetur, ac defert. Illud enim uobis omnibus teſtatum eſſe uult, nihil ſibi charius eſſe rebus illis, quæ ad cõmodum, atq; amplitudinẽ ueſtram pertinere uidebuntur, nihil antiquius quàm de te, Serenisſime Princeps, & de uobis omnibus benemereri. Nos uerò & Principis noſtri, & noſtro etiam nomine Deum optimũ Maximum ſupplices oramus, ac obſecramus, ut te, Serenisſime Princeps, & unà tecum hunc ampl sſimum ordinem foueat ac fortunet, & perpetua felicitate, atq; incolumitate tueatur: Teq; huic ciuitati, ciuitatemq; hanc tibi, quàm diutisſime conſeruet.

O AD

AD FRANCISCVM VENERIVM VENETIARVM PRINCIPEM.

CYNTHII IOANNIS BAPTISTAE GIRALDI, FERRARIENSIVM DVCIS NOMINE.

QVOD mihi munus nunc etiam Excellentisſimus Princeps noſter impoſuit, quo tuam hanc dignitatem, quam optimi hi Patres in te contulerunt, tibi ſuo nomine gratularer, Sereniſsime Princeps, tanto operoſius, ac difficilius futurum eſſe cognoſco; quanto id, quod mihi adiumento eſſe deberet, rem magis arduam efficit, atque grauiorem. nam cum alijs in rebus uſu, atq; experientia euenire compertum ſit, ut ea, quæ nobis primo aſpectu ſe ſe offerunt admirabilia, ſi ſemel paulo diligentius conſpecta fuerint, nos nulla amplius afficiant admiratione: ita etiam mihi nunc contingere deberet, qui ſemel præterito anno hanc Principis dignitatem, hancq; amplisſimum horum Patrum ordinem conſpexi. nam ſi hæc tunc mihi tantum intulerunt admirationis, ut ad dicendum tardiorem effecerint; nunc orationis meæ curſum nō modo retardare non deberent, ſed multo etiam reddere faciliorem. uerū, hercle, ſecus ac cogitaram, res ſe ſe habet. nam hæc eadem omnia tanto auguſtiora, atque ampliora nunc ſe ſe offerunt, ut non modò, quòd hæc eadem ſemel uiderim, ſiam ad dicendum promptior, ac paratior, ſed ipſa oratio mea hāc amplitudinem magis, quàm antea obſtupeſcat; & hac maieſtate uſque adeò torpeat, ut neſciat propemodum unde incipiat, aut ubi deſinat. Id enim mihi hac in re contigit, quod ijs euenire ſolet, qui oculorum aciem in nitentes Solis radios intendunt: nam quò magis illos intuentur, ipſa uidendi uis, ac ſenſus fit nimio lumine, ac claritate maximi ſyderis, languidior atque hebetior. uerum licet ipſa rei difficultas me à dicendo deterreat; tamen cum mihi facile perſuadeam, Sereniſsime Princeps, amplisſimi Patres, uos (quæ ueſtra eſt humanitas) nō minus æquo animo nunc me audituros, quàm præterito anno audieritis, & quæcunque à me dicentur, boni conſulturos; ad eam lætitiæ, uoluntatis, ac obſeruantiæ erga te, Princeps. & nobiliſs. hunc conſeſſum, ſignificationem, quam excellentisſimus Princeps noſter hac oratione declarandā mihi impoſuit, ueſtra cum

cum uenia me conuertam. quam etſi tuæ amplitudini, Principisq́; mei uoto parem minime futuram cognoſco; tamen quantum mea feret imbecillitas, demonſtrare conabor. adeſte igitur bonis animis.

Cum Princeps noſter uniuerſo huic ordini ueſtro, atq; huius Reip. Principibus filij pietatem ſemper præſtiterit, uideritq́; uos etiam uiciſsim illum paterno amore complexos fuiſſe, audito Marci Antonij Triuiſani olim Principis optimi atq; ſanctiſſimi obitu, optauit eum Principē, ex ueſtro hoc clariſsimo cœtu, à uobis eligi, qui Remp. hanc conſilio iuuaret, auctoritate muniret, prudentia foueret, dignitate augeret. cum enim ipſe in huius Senatus benignitate, ac potentiſsimæ huius Reipub. ſinu, ueluti filius, conquieſcat, ſitq́;, huius ordinis incolumitatis, & gloriæ cupidiſsimus; quantum ad Venetum imperium accedit commodi, atq; incrementi, tantundem propè ſuæ ditioni additum arbitratur. hacq́; de cauſa ubi te Sereniſsime Princeps ab his patribus electum fuiſſe intellexit, ſanctitate, religione, conſilio, prudentia, ijsque omnibus uirtutibus, quibus optimum Principem præditum eſſe oportet illuſtrem, quiq́; parem imperio animum habeas; non potuit non ſummopere lætari, ſapientiſſimumq́; hunc Senatum mirum in modum non probare: qui cum nihil unquam, niſi ſummo cōſilio uel agat uel decernat, nunc eum ſibi Principem elegerit, qui genere, parentibus, ſuapte natura, is eſſet, cui tantum muneris committi meritò deberet. quiq́; ab ineunte ætate in uniuerſo uitæ curſu tanti imperij faſtigio ſe dignum præſtitiſſet. nam quantum ad genus attinet, tu Sereniſsime Princeps ex præclariſſima Veneriorum familia ortus es; quæ ſanè felici quopiam fato huic Reipub. data eſt, ut ipſa inde ſeminarium quoddam haberet doctisſimorum ac fortiſſimorum hominum, qui belli, paciſq́; gloria inſignes exiſterent. quorum ſanè longo ſeculorum ordine is fuit numerus, ut ſi eos nunc mihi recenſendos propoſuerim, nihil aliud hodie uel agam, uel cogitem neceſſe ſit. ex progenie igitur hac præſtantiſsima Ioannes pater tuus, omni inuidia maior, originem duxit, à cuius rebus geſtis commemorandis me abſtineo: tum quia earum memoriam in omnium horum patrum animis uigere exiſtimo, & ob oculos uerſari; tum quia ad te, Sereniſsime Princeps, noſtra feſtinat oratio. cùm uerò nobiliſsimus uir proli propagandæ, pro huius Reipub. ſplendore, ac dignitate operam dare maximè cuperet, præſtantiſsimæq́; huic ciuitati ex ſe filium relinquere, qui maiorum ſuorum ueſtigijs innixus, eam teneret ſemitam, quà eò uirtutis perueniret, quò eum peruenire dignum

eſſet, qui hac in patria ab ijs parentibus prognatus eſſet; id pro uoto contingere poſſe arbitratus eſt, ſi eius generis uxorem acciperet, ex qua illum, quem animo conceperat filium, poſſet ſuſcipere. Magni enim refert ad filios procreandos, quam ſibi quisq; uxorem ſumat, quibusq; parentibus illa nata ſit, ex qua ipſe affectet eſſe pater. At cum homo omnium prudentisſimus non ignoraret in hac Veneriorum familia fuiſſe olim Antonium optimum, atq; clarisſimum uirum, qui Venetæ Rei pub. Dux præfuit; quiq; ipſam ea prudentia, ea animi magnitudine moderatus eſt, ut de ipſo non urbs hæc tantum, ſed ipſe etiamnum terrarum orbis loquatur; tacita quadam rerum conſequutione, ac certo mentis præſagio prænouit, ſi eam fœminam uxorem duceret, quæ ab urbis Venetæ Principe prognata eſſet, & quæ moribus egregijs, & ingenio illuſtri prædita exiſteret, eueuturum ut ex ea filium ſuſciperet, qui aliquando illi urbi Princeps præponeretur, cui & Antonius olim, & tunc eius ſocer præpoſitus fuiſſet. Quare, cum illis temporibus Leonardus Lauretanus hac in ciuitate Principem ageret, Leonardus inquam ille Lauretanus, qui & in bello, & in pace, & domi, & foris talem ſe ſe præſtitit, ut uel nulli, uel pauci ſuis temporibus inuenti ſint, qui cum illo conferri poſſent; filiamq; ipſe haberet ijs dotibus ornatã, quæ uix in egregijs uiris inueniri conſueuerunt: eam ſibi matrimonio iungi curauit. Qua in re illi multũ haud fuit laborandum. Nam prudentisſimus pater, cui nobilisſimi uiri uirtus cognita erat; ut potè, qui multã in illo cognouerat, quæ in alijs uix optari poſſunt; eò lubentius illi filiã uxorẽ dedit, quo uidebat uirũ uirtute illuſtrem, ex illuſtri fœmina illuſtres etiã filios, hacq; ciuitate dignos geniturũ: quiq, nec à paterno, nec à materno ſanguine degenerarẽt. Ducta ergo uxore uirgine illa lectiſſ. honorisq; ac pudoris amantiſſima, ex ea ſibi tori, & uitæ ſocia, te talẽ filiũ ſuſcepit, qualẽ ab illis parentibus ſuſcipi digniſſimũ fuit. Diuino enim ac arcano quodam couſilio factum eſt, ut eximius pater, materq; clariſſima eum filium genuerit, cuius ſi à Dijs immortalibus ipſis data fuiſſet optio, nec meliorem, nec magis ſe dignum gignere potuiſſent. tuq; ab illis parentibus ortum duxeris, quibus nec maiores, nec magis te dignos, hæc Reſpub. dare potuiſſet. Te igitur filio digniſſimus pater, cum uel ex ipſo infantis uagitu, ardorem quendam animi præuideret, maximeq; aueret hac in præſtantiſſ. ciuitate ſucceſſorem ſibi filium relinquere, in quo uno, quæ in omnibus Venerijs tam longis annorum ſpatijs probata fuerant, & eximia reperirentur, & cumulatiſſima;

tiſſima; ſummo ſtudio operam dedit,ut parem ortui educationem haberes,infansq; ijs artibus inſtruerere, quibus ad omne uirtutis decus, quantum per ætatem licebat, fingereris, atque adeò formarere, ut ad laudem excellentis uiri eſſes educatus, eaq; tibi ex ijs iactis fundamentis pararetur adoleſcentia, quæ ſpem, atque expectationem maximæ uirtutis omnibus præberet. At uero cum ipſi omnia pro ſententia eueniſſent, eamq; indolem præ te feres, taleq; ac tam eximium dignitatis ſpecimen dares, ut omnes omnia bona de te ſibi pollicerentur; ſciretq; uir optimus, & ad regendas Reſpub. altus, ad rerum gerendarum rationem plurimum conferre, ne iuuenes in ocio torperent, & in deſidia uitam ducerent; ſed primos annos, iuxta Lycurgi ſententiam in omni opere & labore agerent; nec prius in urbem reuerterentur, quàm uiri facti eſſent: uoluit te, iam adultum, diuerſas regiones adire,multa diuerſarum gentium inſtituta,multosq; populorum, atq; hominum mores cognoſcere, uarios regendorum urbium, ac prouinciarum,rerumq; publicarum ritus intueri. Hinc te ex urbe ad diuerſas orbis regiones peregrè miſit,ut poſteà cautior, prudentior, rerum cognitione maior, in urbem redires. Quam rem (cum tu diligentiſſime cogitares, quid maioribus tuis reddere deberes, & quàm te deceret augere patrimonium gloriæ, tibi ab illis relictum) tu adeò ſtrenuè, tantaq; cum integritate peregiſti, ut egregia uirtutum ſemina à natura atque à nobili educatione, domeſticaq; diſciplina tibi inſita, labore,induſtria, diligentia ſic abs te culta fuerint, ut quamuis illa uberes fructus reddiderint, multò tamen ab ijſdem ampliores expectari cæperint. Quare cùm te in patriam recepiſti,omnes in te oculos conuerterunt. In te enim non modò priſci illius Antonij Venerij, & Leonardi Lauretani, huius eiuſdem Reipub. (quod iam dictum eſt) olim clariſſimorum Principum imaginem impreſſam intueri uidebantur; ſed ſibi in animum inducebant, te non modò Venerios omnes, & Leonardum auum maternum æquaturum, ſed longo etiam interuallo ſuperaturum, ſi forte fortuna contingeret, ut ad eum Reipub. clauum regendum, ac moderandum uocareris, quem illi magna cum prudentia ac felicitate rexerunt, & moderati fuerunt. Quid enim aliud ab illa tua adoleſcentia religiosè,innocenter, ſancteq; , ac ſapienter exacta, expectari poterat? Nam (ut de te nunc tantū dicā, Sereniſſime Princeps) id tibi natura inſitum, atque innatum fuit, præclara ſemper, ac magnifica animo concipere, ardua ac excelſa moliri, & in maximis rebus

primi

primis ab annis ad hæc uſque tempora uerſari,omniaq́; ſic ad laudem, ac ad dignitatem referre,ut ſummæ uirtutis admirationem obtineres, & ab uniuerſo hoc ordine is haberi poſſes, cui tanti Imperij ſumma crederetur,& ſummo omnium conſenſu illis imperares,quorum quilibet quocunq; Imperio digniſſimus eſt: hæcq́; ipſa Patria ſitu pulcherrima,atque admirabilis, fortiſſimorum, ac ſapientiſſimorum hominum feraciſſima, quæ te genuit,quæ te aluit, te ſibi Principem uideret, ac moderatorem; gauderetq́; ſe miſeris his temporibus, & in hac ferè totius orbis Chriſtiani calamitate, eum ſibi filium genuiſſe, ſub cuius Imperio,ac præſidio,ab omni eſſet periculo quàm tutiſſima. quæ ſanè uitæ ratio, grauisq́; ac magnifica uirtutis ſpecies, te talem ciuibus tuis, & ampliſſimo huic ordini oſtendit, ut ipſi uirtutum tuarum excellentiam admirarentur, neſcirentq́;, dum tuas admirarentur,cui primas darent, iudicio an conſilio,prudentiæ an ſapientiæ, ſeueritati an benignitati,æquitati an iuſtitiæ,rationi an rerum uſui, modeſtiæ an fortitudini, grauitati an comitati, religioni an integritati. harum enim unaquæq; in te adeò eminebat,ut certatim propemodum ſe ſe efferrent,& altera alteram ſuperare niteretur; eſſetq́; animi dubius laudum tuarum ſpectator utram alteri præponeret. quæ ſingulares, ac cumulatiſſimæ animi tui dotes efficiunt, ut pro laudibus tuis non communes mihi loci ſint petendi, quibus paſſim oratores uti conſueuerunt, ut illorum creſcant præconia, de quibus ipſi dicturi ſunt: ſed ex te ipſo SERENISS. PRIN. *tua eſt mihi laus ducenda. tu unus tibi ſufficis ad gloriam. Tu ita tuo ſplendore nites, ut potius cogitandum ſit, quæ ex refertiſſima laudum tuarum ſylua ſine piaculo præteriri debeant,quàm opus ſit dicenti perquirere,quæ accurata dicendi ratione, aut ſpetioſa oratione exornari poſſint. non oratorijs enim fucis, ſed tuis tu coloribus pingendus es: quippe qui is exiſtas, in quo non adumbratum ſimulachrum, ſed tota uirtutis effigies illuſtris cernitur,atq; conſpicua. tu omnibus in magiſtratibus, qui quàmplures, & egregij fuerunt, quos ab adoleſcentia in hunc uſque diem tum Brixiæ, tum Veronæ, tum Patauij,tum Vtini, Dijs approbantibus, & iuuantibus,obiiſti,tam prudenter,tam integrè,tam magnificè ſemper te egiſti,ut nemo tam magna de te animo conceperit, quin tu multo maiora præſtiteris. ſemper enim tibi propoſuiſti, in te ciues tuos magis habere,quod probarent,quàm quod tibi indulgerent: quo ſanè uitæ tenore tui expectationem,tua uirtute non tantum ſuſtinuiſti, ſed*

ualde

ualdè etiam ſuperaſti: pariit enim in te ſemper cupiditas rationi, & actionum ſplendore, morum nobilitate, modeſtia, ac continentia omnibus antecelluiſti. iuſtitiæ uero ſtudio, quæ mater omnium uirtutum eſt, & omnium bonarum actionum norma, ac regula ſic ſemper flagrabas, quòd quamuis illius fueris cuſtos acerrimus, quicquid in illa adminiſtranda erat aſperitatis, æquitate, & miti quopiam temperamento lenires. in controuerſiis enim inter ſe ciuium uel iudicandis, uel componendis, te totum ad id, quod æquum, bonumq́; eſſet, componebas, dabasq́; operam, ut partium utranq; ad concordiam perduceres: quod ſi omnino iudicandum erat, omnia uel ueritate, uel præſcripto, uel iure, uel iudicij formula, uel legibus ipſis iudicabas, nulla preces, nulla munera, nullius callida perſuaſio, nulla potentum auctoritas, te unquam à recto deflexit, aut tuæ uitium intulit integritati. æquas apud te partes ſemper omnes omnium ordinum homines habebant. tu enim cunctos eodem iuſtitiæ lumine æque ſpectabas, & pari libræ lance omnia pendebas: qua quidem re ciuium ſocietatem, animorumq́; coniunctionem mirificè tuebare. non auſterus unquā, non tetricus, non difficilis, ſed hilaris, comis, facilis, & (paucis ut omnia complectar.) nulli noxius, omnibus benignus. quibus uirtutibus allecti ij populi, quibus præpoſitus fueras, non præſidem in urbe, ſed optimum. parentem ſe habere ſibi perſuadebant. tuis uerò in legationibus (mirum dictu) quàm omnibus ſatisfeceris, quàm in Repub. tua iuuanda ſolers, ac diligens fueris, quàm illis gratus, apud quos legatum obijſti, & quàm illi magna de te animo conceperint. uulgata eſt illa Pauli tertij Pontificis Maximi, ac ſapientiſſimi de te uox: ſe ſcilicet toto ſuæ uitæ curſu, qui longiſſimus fuit, & maxima ſemper laude refertus, neminem unquam nouiſſe, qui uel prudentius uel diligentius in rebus agendis uerſaretur te ipſo. neminem, qui occaſionem uel maturius, uel felicius arriperet, aut temporis momenta obſeruaret, quibus commode ad eos accederet, quibus cum publica negotia erant tractanda, te ipſo. neminem, qui maiori ſtudio, & (ſi opus erat) artificio in capiendis hominum animis, & in ſuam ſententiam trahendis uteretur, te ipſo. diuinus enim ille ſenex, qui ob ſummam eius prudentiam rarò cōiectura fallebatur, (ipſa enim dies, & longus rerum uſus, ipſum in rebus omnibus cenſendis acerrimum iudicem, atq; optimum ingeniorum, atque hominum eſtimatorem effecerat) quaſi diuino numine afflatus, quod futurum erat, mentis acie uigili cum præuidiſſet,

dum

dum tu Romæ tua pro Repub. apud ipſum eſſes, dicere non ueritus eſt, ſe in te neſcio quid ſummi, ac maximi cogniturum, quo facile coniectabat, te olim Reipub. tuæ gubernacula moderaturum, felicemq; ac beatam illam futuram, cum tu illi Princeps præfueris. Maximum ſanè eximiæ tuæ uirtutis teſtimonium, & præclara diuini hominis uox: quã planè uocem Vrbem hanc ita ueram tua hac in gubernatione cognituram confido, ut te ſibi (ſicut ille tunc prædixerat) nunc Principem uidet. Cùm uerò matura iam ætate ab externis magiſtratibus, legationibusq; ad ea, quæ domi hac in Repub. gerenda erant, uelu i b undis ad portum, te recepiſti; iiſdem tunc, quibus ſemper, te ciues tui uirtutibus præditum cognouerunt, maiore tamen rerum cognitione, atq; experientia. Quare ad omnes honoris gradus, qui hac in ciuitate plurimi, ac maximi ſunt, facillimus tibi ſemper aditus patuit. In quibus tum te ciuitatis perſonam gerere cognoſceres, eius ſemper dignitatem ac decus præclare ſuſtinuiſti: quo factum eſt, ut non minus tu tibi domi dignitatis adeptus fueris, quàm foris exiſtimationis; & non minus te præſentem ciues tui admirati fuerint, quàm abſentem probauerint, ac miris laudibus extulerint. Maximo enim conſilio, & alta quadam mente omnia peregiſti, in idq; ſummo ſtudio incubuiſti, ut quo maiores tui fuerunt magiſtratus, tua eò magis uirtus enituerit. Hæc orationis amplificandæ gratia à me dicta eſſe credi poſſent, ſi te in Patria (quod iam diximus) fortiſſimorum, ac ſapientiſſimorum hominum fæcundiſſima, & à Veneria, Lauretanaq; familia prognatum neſciremus: quarum proprium ſemper fuit præſtantiſſimos homines progenuiſſe. cum uerò ambæ in te gignendo iunctæ fuerint, nemini mirum uideri debet, ſi tu ſemper omnibus admirabilis fuiſti; ſi ſummam dignitatem generis, integritatis iuſtitiæ, cæterorumq; ornamentorum omnium ſuſtinuiſti. In ſententiis uerò tuo hoc in ſenatu pro re, pro tempore dicendis, ea uerborum grauitate, ea orationis dignitate, ea moderatione ac temperantia uſus es, ut in nullius ſententia frequentiora ſenatus conſulta, quàm in tua ſancita fuerint: opere enim ſenator, auctoritate uerò Princeps uidebare. ob tuam enim in patriam charitatem, ac ſingularem in Rempub. amorem ſciebant patres hi, te nil aliud dies ac noctes cogitare, quàm, quod ciuibus tuis fauſtum, felix, fortunatumq; eſſet. quæ propter innocentiſſimam à te actam uitam, in omnium animis de te impreſſa opinio maximum pondus orationi tuæ, maximam auctoritatem ſententiæ ſemper præbuit. Semper enim

recta, uera, ſimplicia loquebare: nihil fictum, nihil fallax, nihil uerſutum, nihil ſimulatum habebas. adde, quòd patres hi uidebant te non odio, non amore, non priuata aliqua re, non tuo commodo duci, ſed publica tantum utilitate impelli. tu enim illud tantùm tibi commodum, utile, ac conducibile arbitrabare, qnod in re Reipub. eſſet, illique conduceret. ſed, quæ tanta eſt ingenij uis, quæ tanta dicendi ubertas, & copia; Sereniſſime Princeps, quæ tuarum laudum amplitudinem aſſequi poſſet? profectò, ſi ego illas una oratione, uel uno die complecti uoluero, nihil amplius agam, quàm ſi unius riuuli anguſtijs uniuerſum Oceanum reſtringere tentauero. quare temperabo orationi meæ, quæ iamdudum ponderi non ſufficit, & tempori ſeruiam. præſertim cum tu ille ſis, qui præclare agere malis, quàm diſerta oratione celebrari, & apud illos de te agam, qui optime ſciunt nullam uitæ tuæ partem laude, aut admiratione caruiſſe; quique tuis eximijs, ac præclariſſimis uirtutibus incitati, in hanc celſiſſimam dignitatis, atque honoris ſedem te alacres euexerunt, ubi poſſis te te ipſo maiorem oſtendere; & ex hoc excelſo loco tuis rebus iam geſtis tantum luminis afferre, ut quæ uix illuſtriora fieri poſſe credebantur, ab hac tua huius Imperij adminiſtratione multum accipiant ſplendoris, ac dignitatis. Vt uero hic tuus ad hunc gradum aſcenſus multo illuſtrior, ac probabilior eſſet, cùm inueterata huius Reipu. conſuetudo, ac iampridem receptus mos fuerit, ut nemo ex hoc cætu Princeps eligeretur, qui Senatorum ſuffragijs inter Marcios procuratores prius cooptatus non fuiſſet; quod inde ad ſublimem hunc gradum pateat acceſſus: tuis hi patres eximijs dotibus impulſi prius quàm id muneris attigeris, huc unanimes, ſummo conſenſu feliciſſime te uocauerunt, ut apud omnes teſtatum relinquerent, ipſos tanti te æſtimaſſe, quanti ab æquis iudicibus, ac optimis uiris tui ſimiles debent æſtimari. natura igitur te nobiliſſimæ huius ciuitatis ciuem genuit, tua uero uirtus, qua Princeps creatus es, te nunc huius eiuſdem parentem effecit. illa fuit planè ſpecioſa, ſed communis omnium ciuium, naſcendi conditio: hæc uero probitatis, ac prudentiæ ſingularis teſtis eximia. natura ijs, qui dominabantur, parere te docuit. at tua te uirtus, ut alijs imperares, huc te euexit. maximum ſanè Deorum immortalium erga te beneuolentiæ teſtimonium. quod planè uniuerſo orbi

P *Chriſtiano*

Chriſtiano, & præcipuè languenti Italiæ ſpem optimam dedit, poſſe aliquando euenire, ut poſt tot ſuas clades, tu ſapientiſsimo horum patrum iudicio, ad hoc principatus faſtigium elatus, poſſis fædis illius uulneribus ſalutarem manum admouere, eaque ad cicatricem ducere. Arbitrata eſt enim Italia; ſuapte natura orbis pars feliciſsima, ſed Principum diſſenſionibus, ac populorum odÿs nuper miſerrima; te eam labentem tuo præſidio ſic fulturum, ac ſuſtentaturum, ut non corruat prorſus, atque ad extremum exitium non deducatur. hoc etiam abs te ſperat Excellentiſſimus Princeps noſter. te enim illum cognoſcit Sereniſſime Princeps, qui populorum, ac Principum conſilia in bello, in pace, in inducÿs, in fæderibus optime noſcas; perſpiciasque hanc pulcherrimam totius orbis terrarum partem non minus in una hac Repub. Illiusq; Principe, ac ſenatu, quàm in Iulÿ Tertÿ Pontificis Maximi tutela recumbere. non enim habet Italia, olim gentium, ac nationum omnium domina; nunc uerò, malo ſuo fato, omnibus ferè omnium gentium nationibus ſubiecta; quò poſt ipſum Pontificem Maximum ſe uertat, cuius auxilium, cuius fidem, cuius opem imploret, niſi Sereniſſime Princeps ad te, totumque hunc ſenatum confugiat. Videt enim te illum eſſe, qui in tuo hoc ingenti, ac nouo magiſtratu nouos etiam uirtutis fructus, ac prouentus uelis præbere. hos autem uberes, atque ampliſſimos præſtiteris, ſi tu, qui miſeris his ac calamitoſis temporibus, ueluti proſperum ac ſalutare ſidus, huic urbi, ac uniuerſo orbi Chriſtiano affulſiſti, diſcordes potentiſſimorum Regum animos ad fædus percutiendum, ad amicitiam reconciliandam, ad pacem ineundam deducere conaberis. Et, quod Excellentiſsimus Princeps noſter dies, noctesque ſummo ſtudio, ac diligentia pro uirili parte tentauit, tentatque adhuc; tu tandem perficias, ut omnia tua uirtute, tuo conſilio, tua prudentia, atque auctoritate inter Chriſtianæ Reipub. Proceres pacata ſint, optatæ tranquillitatis referta, almæ pacis plena, & felicis plena concordiæ. hæcque arma, hæ acies, hæcque iam explicata, atque erecta ſigna, ad rem Chriſtianam turbandam, ac diripiendam in teterrimas gentes conuertantur. &, quod ſanguinis noſtri effundendum eſt, non hic Sereniſsime Princeps non hic, ubi omnia Chriſtianorum ſunt, ubi religioni noſtræ nihil acquiritur, ſed in Aſia,

in

in Africa, in ea Europæ parte, cui impiæ gentes, non ſine magno noſtro dedecore dominantur, pro communi libertate, pro communi ſalute, pro aris, & focis, pro Dis penatibus, pro noſtra religione, pro Chriſtiani nominis amplitudine effundatur. eruaturque penitus impium illud genus hominum, quod nihil, niſi nefandum, niſi inhumanum, niſi crudeliſſimum cogitat, nihilque magis auet, quàm noſtro ſanguine ardentiſſimam, quam habet, necis ſitim explere. horrent, Sereniſſime Princeps, hæ gentes Chriſtianorum pacem, non exerta nunc arma, quòd illa uideant uires noſtras in ſuam perniciem foueri, his uerò noſtras labefactari, ac debiliores reddi. res hæc, Sereniſſime Princeps, digna eſt maioribus tuis, digna Chriſtiano homine, digna Principe, digna te ipſo; qui diuini numinis cultum, pacemque humanis omnibus rebus prætuliſti. præclarum hoc facinus tibi reſeruatum eſt, ut tu, qui immortalitatis amore ſemper flagraſti, uidiſtique breuem eſſe uitæ curſum, gloriæ uerò ſempiternum hinc tibi æternum nomen pares; quod nulla unquam deleat uetuſtas, nulla ſit obliuio obſcuratura. habebis Excellentiſſimum Principem noſtrum, ut alijs omnibus in rebus, quæ ad tuum decus, ad huiusque optimæ, ac potentiſſimæ Reipub. commodum attinebunt, ita etiam ad hanc rem promptiſſimum. te enim, quem colit, ac ueneratur, ut Principem, diligit ac obſeruat, ut parentem, ueluti optimus filius, imitabitur. ipſum enim nihil unquam prætermiſſurum, quanta maiori uoce poſſum, tibi eius nomine polliceor, quod tibi, atque adeo uniuerſæ huic Reipub. nominique Chriſtiano præſidio eſſe poſſit. nam ut ſe, ſuaque omnia in tua, totiusque huius Senatus tutela, maxima cum fiducia repoſuit, ac collocauit; ita etiam ſe tibi reddet quàm obſequentiſſimum; omneſque opes ſuas, omnes uires ad huius Reipub. ornamentum, & Chriſtiani Imperij incrementum, amplitudinemque pro tuo uoto libentiſſimè exponet. da igitur operam, Sereniſſime Princeps, ut quam Deorum immortalium nutu, & horum Patrum conſilio, ac ſapientia hæc ciuitas, totaque eius ditio pacem habet, eadem te hortante, te procurante, te impellente uniuerſus Chriſtianus orbis potiatur. cura obſecro, quòd hæc ſeditionis fax, qua uniuerſus Chriſtianus orbis propemodum flagrat, ſic extinguatur, ut ſuccedat odio amor, bello pax, & ſeditioni concordia. huc enim ſi mentem, cogitationemque conuerteris: ſi ad hanc rem,

(ut omnes ſperant) animum appuleris; ipſe Deus optimus Maximus, bonorum omnium, & pacis præſertim, auctor; cuius arbitrio, ac nutu omnia reguntur, cuiusq́ue auſpicijs hæc urbs fundata eſt, ſub cuiusq́ue tutela maximè floret; ſic uotis omnibus tuis fauebit, tibi ſemper uſque adeò aſpirabit, adeò tuo hoc in dominatu huius imperij rebus præſens erit, ut diu te Principe hæc ciuitas ſit gauiſura; & ubi ea tua, uirtute, florentiſſima magna cum tranquillitate, ac pace diu fueris potitus, tandem illam eandem his patribus, huic Senatui, totiq́ue Populo Veneto multo ampliorem, multoq́ue magis florentem, quàm acceperis, relinquas.

FINIS.

INNOCENTII VIII. PONT. MAX.

LEONELLI EPISCOPI, CONCORDIENSIS.

ORATIO

RVRSVS *ad hoc ſtadium dicendi, à quo iamdudum deſueueram, areſcente, ſi qua unquam in me fuit, orationis uena; repente quodammodo reuocor, patres Ampliſſimi. nec tam pium à me contendentibus officium audeo refragari: ne ingrati animi uitio erga Principem meũ, qui me plurimum dilexit, nec minus, ut palam eſt, ornauit; etiam poſtquam inter homines eſſe deſiit, accuſer. ſed, unde præ dolore initium dicendi faciam, non ſatis conſtituo: flere tamen magis libet, quàm uel laudationem, uel conſolationem attingere. quis erit quæſo tam ferreus? quis tam ſaxeus, Patres ampliſſimi, qui non potius ubertim effundatur in lachrymas?*

Summus Pontifex Innocentius Octauus diſceſſit à nobis. dereliquit nos Pontifex manſuetiſſimus, prudentiſſimus, integerrimus. deſtituta eſt Eccleſia magno in rerum turbine humano rectore. quis dabit capiti meo aquam? aut oculis meis fontem lachrymarum: & communẽ amiſſi tanti Pontificis una uobiſcum calamitatem plorabo? ſic filij Iſrael defunctos Aaronem, & Moſen xxx. diebus defleuere: quamuis utriq; ſucceſſor iam deſignatus eſſet à domino: huic ad regendum populum Ioſue: illi ad obeundum Pontificatum Eleazarus. at quãto magis lugendum eſt nobis? non tam ob dormientis Pontificis, qui tranquillam tranſlatus in requiem nos ancipiti in certamine dereliquit, quã miſeram uicem noſtram: quos undique tot mala circunſtant. imminet quotidie Chriſtianis ceruicibus immaniſſima Turcarum ferocitas ſæuit adhuc, cum poteſt, in catholicos fratres furibunda & armata Huſſitarum perfidia. pullulant ubiq; aduerſus orthodoxam fidem nefandiſſimi errores. Creſcit in dies magis peruicax in Sacroſanctam Romanam Eccleſiam uniuerſalis Eccleſiæ matricem, radicemq; contumacia. uiget ingens tam in clero quàm in populo luxus. quaſſatum eſt inteſtinis diſſidijs Beati Petri Apoſtolorum Principis patrimonium, eminentiores

tiores Christiani nominis Principes ardentiſsimis odijs in mutuum, niſi celeriter occurratur, armantur excidium. turbatus eſt ager Romanus, urbs ipſa quotidie cædibus & rapinis quorundam temeritate cupiditateq; fœdatur. tanta deniq; (ut Hieremiæ uerbis utar) ſuper contritione uocata eſt contritio: ut ad ipſam matrem noſtram Eccleſiam conuerſi cum eodem Hieremia merito lamentari ualeamus: Filia Sion magna eſt uelut mare contritio tua; quis medebitur tui? ſumus enim adhuc incerti, quem elegerit Dominus Innocentij locum & Apoſtolatum accipere: qui tot tantaq; ingruentia pericula non ſecus repellere, quàm nubes ſol oriens diſsipare, ualeat. ſed uideamus qualem Pontificem amiſerimus: ut uel ſuccincta eximiarum eius laudum enumeratione, acerbiſsimo leuemur dolore: uel uota noſtra non inferiorem haben di ſucceſſore, Seruatori noſtro pandamus. Patria ortus Genua Ligurum metropoli terra mariq; potentiſsima: cuius amplitudinem ad claritatem conſequendam non parum conferre, Themiſtocles apud Platonem obijcienti ſibi Athenas Seriphio non diffitetur: familia Ciborũ uetuſta nobilitate, apud Neapolitanos quoq; ſub Tomacellorum cognomine inſigni: ex qua & Romanus Pontifex Bonifacius eius nominis nonus, & Cardinales & Epiſcopi complures tanquam ex equo Troiano prodiere: parentibus honeſtiſſimis. ex bonis enim (ut idem Plato ait) boni naſcuntur: & bona arbor (ut Seruator noſter affirmat) bonos fructus producit. Aaron ſiquidem pater equeſtris ordinis uir probatiſſimus, & in regenda Neapoli, & in Prætura urbana, quem nunc Senatum appellant, adminiſtranda mirifice claruit. liberalibus, cum primum per ætatem licuit, à parentibus traditus diſciplinis, ad eruditionem magis quàm oſtentationem profecit. initiatus Eccleſiaſticis ſacris Romam ueniens in clientelam Philippi Cardinalis Bononienſis Nicolai Quinti primæ ſedis Antiſtitis germani ſe contulit: qui eius uirtuti tantum tribuit, ut ipſius fidei ac diligentiæ proprij corporis ac rerũ ſuarum curam crediderit, & per omnes eum gradus ad Epiſcopatum uſq; prouexerit. quo in ſtatu tantam omnium ſuauiſsimis moribus beneuolentiam ſibi conciliauit, ut aſſumptus ad ſupremam cathedram Xyſtus eius nominis quartus, quem prius ob eius ingenij amenitatem, dexteritatem, atq; modeſtiam maiorem in modum dilexerat, in domeſticum & datarium, quod eſt, ut noſtis, non paruæ exiſtimationis officium, aſciuit. in quo ita ſe induſtrium, fidum, uigilantem, & integrum geſſit, ut creſcente indies magis magiſq; ipſius apud Xyſtum gratia & auctoritate

auctoritate non ſolum ex Sauonenſi Eccleſia ad Melfitenſem tranſlatus, uerum etiam ſecundis Cardinalium creandorum comitijs in ampliſſimum ordinem ueſtrum ſummo omnium conſenſu, nec minori gratulatione fuerit cooptatus. hic mihi in tanta non uulgarium laudum occurrentium copia immorandum foret, præſtantiſſimi Patres, ut eas ſi nõ exornarem, ſaltem aliqua ex parte recenſerem, ſed tam arcta tẽporis anguſtia premor, ut unica probataq; ſententia illas ante oculos ueſtros ponere ſtatuerim. neq; enim, ut ait ille, quiſquam aliquando ad ſummam rerum peruenit, qui non prima ætate gradibus uirtutis aſcenderit. expectatis forte, patres Ampliſſimi, ut qualem ſe Cardinalem habuerit, ediſſeram: ſed id ego ſuperuacaneum puto: ipſi audiſtis, ipſi uidiſtis quàm crebro, quod eſt optimi Senatoris, in Senatum uentitabat; quàm graues, quàm liberas, quàm opportunas de rebus magnis, & arduis ſententias dicebat. aderat aſſiduus publicis ſolennitatibus rei diuinæ: & præter ſuam, quam promptiſſime obibat, aliorum quoque deſidentium uicem hilari & deuota mente ſupplebat. alebat prætere a uir ditiſſimæ paupertatis multam honeſtamque familiam tanta moderatione: ut in recta priuatæ domus gubernatione, iuxta ſcitam diui Apoſtoli traditionem, optimum ſe uniuerſalis Eccleſiæ rectorem futurum demonſtrarit. præbuit tamen prius maius de ſe ſpecimen probitatis. demandatam ſiquidem turbulentiſſima peſtilentiæ tempeſtate legationem Romanam, Xyſto Pont. Max. cum tota curia urbem Romam deſerente, Sancte, integre, ac etiam pacatiſſime adminiſtrauit. Senenſem quoq; difficillimis ſanè tẽporibus tanta prudentia & magnitudine animi geſſit, ut ex ea ſplendidiſſimam laudem reportauerit. deſignatus eſt deinde in Germaniam Legatus: cum in cunctis ad Eccleſiæ dignitatem, proſperitatemq; ſpectantibus ſe obſequentiſſimum omni labore poſtpoſito ſummo Pontifici exhiberet. ſed uiſum eſt poſtea Xyſto per inferiorem minore incommodo rem peragi poſſe. hæc ſummatim per capita percurro, Patres ampliſſimi; nec decoro ſermone ſingula narro: tum quia uobis notisſima ſunt; tum quia nolo uos diutius detinere: ut commodius his, quæ in tanta Eccleſiæ neceſſitate in horas accidunt, proſpicere ualeatis. quare ad Pontificatum feſtinat oratio: quo ſe tot tantiſq; meritis dignum reddidiſſe iudicaſtis: ad quem uos ipſum propenſo ſtudio diuinæ prouidentiæ miniſtri unanimiter euexiſtis. cuius ſi in Chriſti Vicariatu recte adminiſtrando immenſa præconia exacte pergam referare: haud equidem obſeruare propoſitæ breuitatis in-

ſtitutum, & eius uitæ hiſtoriam potius texere, quàm epitaphium dicere uiderer. cuperem nihilominus uehementiſſime ſingularem & inauditam, atq; ipſi innatam humilitatem, quæ non minus in eo iam Pontifice, quàm in omni anteacta uita excellenter emicuit, idoneis exprimere uerbis: cum nihil (ut magnus Gregorius eſt auctor) in Pontificali ceruice ſplendidius fulgeat, quàm humilitas. uidimus ipſum, quod ſanè rariſſimum eſt, eadem ſe in Pontificatu adeuntes humanitate, affabilitate, ac benignitate ſuſcipere: qua & Epiſcopus, & Cardinalis antea conſueuerat: ut idem ſemper, ſeruato tamen decoro, fuiſſe uideretur: nec immutati in eo mores, ſed aucta tantum dignitas cognoſceretur. quanta uero ſermonis dulcedine & elegantia, quanta perſpicacia atque memoria, quàm aptis rationibus & poſtulata colligeret, & petentibus reſponderet; nemo unquam ſine admiratione potuit audire. obſeruabat illud quod eſt Principis proprium, ut ſiue concedendo, ſiue negando neminem à ſe triſtem dimitteret. quis autem tanta facundia præditus, qui magnificas ac ſalutares ipſius de Rep. cogitationes appoſito ualeat explicare ſermone? omnem curam, mentemq;, ac diligentiam ad ſubditorum commoda, ad tuendam dignitatem Eccleſiæ, & contra ipſam rebelliones delendas, ac religionem, habito iam maximis laboribus Zizimo ſultano, propagandam conuerterat. quibus in rebus cum mea, quantulacunque ſit opera, ſicut noſtis, uti uoluerit: multa mihi de his ſæpenumero illum ſapientiſſime loquentem audiuiſſe nequeo reticere. conſtantiſſimus iuſtitiæ cultor, pacis ſtudioſiſſimus amator, & exuberantis annonæ uigilantiſſimus inſtructor, ſedatis honorifice ſibi ingruentibus bellis, peculiares Eccleſiæ populos, & Romanos in primis quàm feliciſſimos exoptauit. exultauit ſummopere, cum ad maiores dignitates uiros extulit eruditos & probos. erat enim ipſi uera inſita bonitas, quæ illum ad quaſcunq; optimas actiones propenſiſſimum ſuper omnia reddebat. fuit propterea in pauperes miſericors, afflictorum non minus conſolator, quàm principum ſuſceptor liberalis, & Dei ac Sanctorum eius pientiſſimus uenerator. Pontificale palatium miro ſumptuoſiſſimoq; opere exornauit amplificauitq;, et multiplici precioſiſſimaque ſuppellectile tam diuinis quàm domeſticis uſibus apta largiſſime decorauit. uiſitatus à Domino pluribus lõgiſq; morbis, quos patientiſſime tolerauit; multa ſancta & utilia cogitata perficere nequiuit. adueniente demum diuinæ uocationis hora ſumptis ex ritu Chriſtiano deuotiſſimo animo ſalutaribus ſacramentis intrepide adeo

de adeo ſpiritum reddidit creatori, ut quaſi iam compos æternæ gloriæ uideretur (ſicut erat) cœleſtem uitam cum morte commutare.

Ecce qualem quantumq; Pontificem amiſimus, patres ampliſſimi. ideo luctus magnus eſt in eccleſia: quam uos facile conſolari poteritis, ſi proprio affectu, ſi ambitu, ſi falſa perſuaſione (ut ſperamus) eliminatis, diuinæ cooperatores uoluntatis, nil niſi de ſanctimonia, doctrina, & rerum peritia fulgente Pontifice deligendo cogitaueritis. ſunt enim totius Eccleſiæ in uos oculi coniecti, Patres optimi. date illi Pontificem, qui ſolo boni nominis odore cunctos poſt ſe fideles populos ad ſalutem trahere queat. ſicut enim (ut eſt in ſapientũ libris) cupiditatibus Principum & uitijs ſolet infici tota ciuitas: ſic emendari & corripi continentia nam, qualiſcunq; mutatio morum in principibus extiterit, eadem & in populo ſequetur. planeq; ueriſſimum eſt illud: Principes plus exemplo quàm peccato nocere. Optimus itaque conſtituendus eſt Princeps: quem facile cognoſcetis, ſi Platonem audiueritis, qui eum deligendum putat, qui ſingulis ſemper ætatibus probatus fuerit, & immaculatum ſe præſtiterit, ac perſeueranter id agere ſtuduerit, quod Reip. cõducere arbitraretur: aliter quaſi ex diuino oraculo cenſet remp. perituram. Eadem ferme ſententia uos inſtruit beatiſſimus Leo Pontifex, ut illum eligatis, cuius omnis ætas à puerilibus exordijs uſq; ad perfectiores annos per diſciplinæ ſtipendia eccleſiaſticæ cucurrerit, cuiq; teſtimonium præbeat prior uita: quia nõ poteſt de eius prouectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro moribus caſtis, pro actionibus ſtrenuis celſioris loci præmium debetur. exhorreatis terribilem illã domini uocem, patres Ampliſſimi, ne unquàm de uobis exclamet: Fecerunt ſibi Regem & non per me: Principem & non per conſilium meum, Conſilium autem domini eſt (ſi Hieronymo credimus) ut, qui præſtantior eſt ex omnibus, qui doctior, qui ſanctior, qui in omni uirtute eminentior, ille pure ſincereq; ſine ambitu ad ſummum Sacerdotium eligatur. recordamini (ut reliqua prætermittam) quòd Abimelech, qui Iſraelitici populi principatum ambiuit, & modico tempore turbulentiſſime imperauit, et turpi tandem cæde uitã finiuit. infigite cordibus ueſtris, ut breui clauſula uniuerſa cõprehendam; & exequimini ſacros Canones uobis notiſſimos de Romani Pontificis & aliorũ Præſulũ electione conſcriptos. & iterũ ſub expectato ſucceſſore nouo proculdubio florebit Eccleſia, præſtãte domino noſtro IESV CHRISTO, *qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.*

Franciſci

FRANCISCI CORNELII
CARDINALIS.
HIERONYMI NIGRI
ORATIO.

POSTEAQVAM *Franciſco Cornelio Cardinali more, inſtitutoq; maiorum iuſta fecimus, Princeps optime, patres ampliſſimi, ſi uitæ curſus ab eo ſumma cum laude confectus pari ſplendore, copiaq; orationis hodierno die repreſentari deberet, non uideo cur mihi uni potiſſimum ex tanto eloquentiſſimorum uirorum cœtu id oneris fuerit ſubeundum; qui iampridem ſepoſitis eloquentiæ ſtudijs, intermiſſoq; dicendi uſu, longè aliam ſtudiorum rationem, meo magis ordini conſentaneam, ſim ſecutus. at ſi ab eo in primis homine ſuſcipienda, & tractanda fuerat hæc laudatio, qui ob ueterem cum Cornelia gente neceßitudinem, familiaremq; conuictum, nullo negotio locupletißimũ laudis teſtimonium afferre poſſet, equidem fateor hac in re neminem mihi fuiſſe præponendum; qui in Cornelia domo propè natus, atque altus, cum Franciſco Cardinale ita uixerim familiariter, ut omnium ferè itinerum ipſius comes, omnium conſiliorum conſcius, laborum omnium particeps, fuerim. quanquam multa me in præſentia uehementer cõmouent, atque perturbant: uerſatur enim mihi ob oculos honeſtiſſimæ familiæ ſqualor, publicus ciuitatis mœror longo iam interuallo renouatus, grauis admodum iactura Chriſtianæ Reip. tam profligatis, perditisq; temporibus, & in tanta bonorum, ſapientiumq; uirorum penuria, quantam nemo noſtrum eſt, qui non agnoſcat, & ſentiat: accedit ad hæc priuata mea calamitas, & ſingularis huius erga me beneuolentiæ, multorumq; officiorum triſtis recordatio, quibus rebus ita conficior, atque angor animo, ut magnopere uerear, ne quantum mea me fides ad dicendum hortatur, tantundem dolor impediat. ſed me nonnihil conſolatur, ac recreat conſpectus ueſter frequentißimus, atq; ad hoc honeſtandum funus incredibilis penè omnium ætatum, ordinumq; concurſus. quamobrem iam intelligo pari officio, ac potius pietate uobiſcum mihi eſſe certandum, ne mea uox deſit mortuo, cui uiuenti mea opera, atque induſtria non defuit. quod dum breuiter facio, adeſte quæſo animis patres, & date ueniam, ſi quid indignum eruditis*

auribus

auribus ueſtris attulero: confido tamen fore, ut ſi cætera fortaſſe à nobis deſiderabuntur, meum certè ſtudium, gratiq; animi officium non deſideretur.

Qui de moribus, ac ciuili uita ſcripſere diuinitus, etſi primo loco eam laudem ſtatuerunt, quæ à propria uiri uirtute ſumitur, non in poſtrema tamen claſſe eam poſuere, quæ à nobilitate generis proficiſcitur: quòd ea plurimum lucis, atque ſplendoris afferat uirtuti. quam ſententiam iandiu in hominum mentibus inſediſſe ob eam potiſſimum cauſam credimus, quòd uiri fortes ex fortibus prouenire uideantur. nam ſi in brutis animantibus, in plantis, atque arboribus ita natura comparatum uidemus, ut ea plerunq; ſeminariam uim, bonitatemq; referant, quanto id magis conſentaneum eſt uſu uenire hominibus, quibus & natura, & diſciplina datum eſt, ut maiorum ſuorum imagines agnoſcere, eorumq; præclare facta ſibi ad imitandum poſſint proponere? haud iniuria Romani illi ueteres, à quibus plurima ad nos, & pulcherrima uitæ inſtituta manarunt, atria ædium, porticusq; maiorum imaginibus ornabant, eaſq; in funerum pompa circunferentes, facile oſtendebant, quantum nobilitati deferendum putauerunt. ingentes profectò ſunt ad uirtutem ſtimuli maiorum laudes, factaq; fortia. etenim ſi Milciadis trophæis è ſomno excitabatur Themiſtocles, quantò magis excitari debent ij, quibus intra domeſticos parietes quecunq; ſe uertant, occurrunt monumenta uirtutis, & gloriæ? itaque primum hoc beneficium Deo optimo maximo acceptum referre debemus, ſi ſummo loco naſcimur: ſecundum, ſi rectè, ac liberaliter educamur: tertium, ſi educti eos ferimus fructus, qui cum ſtirpe conſentiant. hos omneis numeros Franciſcus Cornelius Cardinalis tam diligenter impleuit, quam qui maximè. natus eſt enim in hac urbe, quæ non ſolùm ipſa eſt, fuitq; ſemper libera; uerùm & ars, & propugnaculum publicæ libertatis, in hoc intimo ſinu adriatici maris, dextera Dei altiſſimi ad profugium bonorum omnium, & ad tutelam ſanctiſſimæ religionis collocata. de cuius urbis laudibus non eſt noſtrum ex hoc loco plura dicere; cùm quòd hæc nobis patria eſt, uita quidem noſtra charior, atque amabilior; tum quòd tanta eſt huius amplitudo, & maieſtas, ut eam potius admirari, & colere, quàm pro dignitate laudare ualeamus. natus eſt inſuper Franciſcus Georgio Cornelio, & Heliſabeta Mauroce na parentibus nobiliſſimis, ut auum, proauum, abauumq;, & longam Heroum ſeriem prætermittam; nec annales repetam ueſtros, quum ad propria,

propria, & recentiora mea iam feſtinet oratio. Georgius enim Marci Senatoris optimi, & fortiſsimi filius per ueſtigia maiorum ſuorum ad gloriam contendens, ita ſemper in hac Rep. eſt uerſatus, ut quamuis ab ea honeſtiſsimis muneribus ornatus fuerit, habitus tamen ſit omni honore, ac dignitate ſuperior. huius cum multa, magnaq; extant in hanc Remp. merita, ac beneficia, tum uerò illud ſilentio minimè prætereundum uidetur: quod, etſi peruulgatum eſt, ac in recenti hominum memoria fixum perſtat, ob ſui tamen magnitudinem dignum cenſeo, quòd perpetuis ſermonibus, prædicatione, literis æternitati conſecretur. nam is quum animaduerteret prudentia Marci patris, & ſanguine Andreæ patrui patefactum fuiſſe uobis aditum ad Cypri regnum ueſtro Imperio adiungendum, neque ulla ſpe priuati commodi allici, neq; ullo metu impendentis periculi abduci potuit, quin hanc Remp. in opulentiſſimi regni poſſeſſione ſua uirtute, atque induſtria retineret. mortuo nanque Ioanne Luſciniano Cypri rege, Iacobus magno uir animo, ac uiribus corporis præſtantiſsimus, Aegypti regis ope paternum regnum eſt adeptus, ac deinde ad firmandas noui regni opes plurimum ratus pertinere, ſi uobiſcum amicitiam, propinquitatemq; iniret; Caterinam Corneliam Georgij ſororem duxit uxorem. quo rege uita functo, nonnulli ex primarijs ciuibus inito de ſecundis reginæ nuptijs conſilio, Andream Cornelium reginæ patruum id fieri prohibentem, quòd contra Remp. ueſtram eſſe uideretur, multis confoſſum uulneribus, crudeliſſimè trucidauerunt. extemplò ad eam inſulam decreto ſenatus Georgius nauigauit, qui, paucis diebus pacato regno, ſorori reginæ perſuaſit, ut, coronam capiti detractam ſuo, ad pedes ueſtros poneret, malletq; patriæ utilitati, honoriq; ſeruire, quàm exteris nationibus imperare. O ſpectaculum illud non modò hominibus, uerumetiam hiſce undis, atque his litoribus admirabile, ac periucundum. fratrem reginam ſororem in triumphum ducere ad patrios lares, ut patria ipſa regno illo opportuniſſimo, ampliſſimoq; potiretur. non te Georgi inſontis patrui cædes, & recentia adhuc illa uulnera à propoſito deterruerunt: non ſpes nouæ affinitatis, & ſplendor ille regius animum tuum deflexit à patriæ commodis. tu detracto ſorori diademate patriam tuam coronaſti. tu teipſum, poſteroſq; tuos, ſpreto regno, regio honore decoraſti. quod factum nulla unquam delebit obliuio, nulla unquã poſteritas conticeſcet. hoc patre, atq; his maioribus ortus Franciſcus à matre ſanctiſsima fœmina piè, ſanctèq; educatus, ut primum per

ætatem

ætatem uerſari in luce hominum potuit, magnam ſui ſpem apud optimum quenq; ciuem concitauit. nam quum ſibi per commoda rei familiaris quietam domi uitã agere licuiſſet, imitatus Herculem illum Xenophonteum, maluit in maximis laboribus, & in longiſsimis peregrinationibus magnam ſuæ ætatis partem conſumere. ſciebat enim non rectè eos facere, qui rudes, & inexperti rerum, locorum, atq; hominum Remp. capeſſunt. itaq; quo primùm tempore Ludouicus Gallorũ rex cum potentiſsimo exercitu ueſtros ingreſſus fines huic urbi, atq; Imperio excidium minaretur, Franciſcus, Georgium patrẽ ſecutus, cuius uirtuti, ac prudentiæ præcipuam eius belli curam cõmiſeratis, calamitoſo illi abduenſi prælio interfuit, maguoq; in aduerſis rebus patri ſolatio, in ſecundis uſui, & uoluptati fuit. iuſſu deinde ueſtro claſſe ad præſidium Romani Pontificis comparata, cum triremi omnium inſtructiſsima, cui præerat, ſuperum, atque inferum mare peruagatus, oram Liguſticam primus infeſtam reddidit. qua in nauigatioue infreto ſiculo ſæua iactatus tempeſtate è Scyllæ, & Charybdis faucibus diuino beneficio ereptus, Romam ad Iulium ſecundum Pont. Max. ſe contulit: apud quem florebat gratia, & authoritate Marcus Cornelius Cardinalis, Franciſci frater; cuius ego uiri memoriam, propter eam, quæ mihi cum illo fuit familiaritatem, uix poſſum ſine lacrymis recenſere. fuit enim ille uir cùm magnitudine animi clarus, tum potẽtia, opibusq; inſignis: quẽ niſi immatura mors è blandientis fortunæ ſinu tam ſubitò eripuiſſet, facilè ſui ordinis principem uidiſſemus. ſed ad Franciſcum redeo: qui reuerſus in patriam, laborante adhuc Rep. cum delecta iuuenum manu Patauium ad ferendam obſeſſæ urbi opem ultrò eſt profectus. qua in obſidione uel ipſius Andreæ Griti ſummi ducis teſtimouio cum aliorum ciuium, tum uerò maximè Franciſci Cornelij uirtus emicuit. ea enim urbs, quam uobis unam ex tota continente fortuna belli reliquam fecerat, coutra innumerabilem exercitũ totius fermè Europæ uiribus conflatum, ueſtrorum uirtute militum ſtetit inuicta. haud ita multò poſt, iam reſpirante Rep. Franciſcus Hieroſolyma nauigauit, ut phana illa religioſiſsima, & antiqua illa Chriſtianæ pietatis ueſtigia ueneraretur. quibus locis, & regionibus (ut eſt eorũ hominum iu Chriſtianos feritas, & barbaries) non incommoda ſolùm plurima, uerùm & coutumelias, & uerbera æquiſsimo tulit animo; nõ immemor illiſmet locis Chriſtum ſummi Dei filium multò grauiora noſtri cauſa pertuliſſe. regreſſus inde domum honorificis à uobis magi-

ſtratibus auctus, ornatusq; ex Senatusconſulto ad Carolum Cæſarem legatus mittitur: qua in legatione Hiſpaniã, Germaniam, & eam partem Galliæ, quæ Belgica dicta eſt, peragrauit. Aquiſgrani interfuit, quum primùm Cæſar de more Romanorũ Imperator eſt conſalutatus: apud quem quadriennio ita ſplendidè, ita prudenter, ita demũ ex huius ſenatus ſententia legatum egit, ut non exiguam ab eo rege gratiam, atq; à uobis laudem reportarit. argumento ſunt non uulgares prærogatiuæ, & inſignes tituli, quibus Cornelia gens beneficio Cæſaris aucta eſt in omnem poſteritatem. ſucceſſorem uerò eius legationis habuit Gaſparum Contarenum uirum optimum, & ſapientiſſimum: poſtea in ſummo antiſtitum ordine collegam habuit conſiliorum omnium ſocietate ſibi coniunctiſsimum: quiq; alieno Chriſtianæ Reip. tempore extinctus probitatis, & ſapientiæ ſuæ triſte nobis deſiderium reliquit. ſed quid ego iam in eo uitæ explicandæ curſu, quem Franciſcus apud uos fortiter, moderateq; confecit, diutius immoror? meminiſtis enim patres, meminiſtis hunc neq; opibus, neq; conſilio, neque ſui corporis oppoſitu ullo unquam loco Reip. defuiſſe. uenio iam ad alteram uitæ rationem, ad quam fata ipſa (quæ à Dei uoluntate nõ ſeiungo) Franciſcũ Cornelium deſtinarant. nam is quum in ueſtra floreret Rep. eaq; omnia ſperare facilè poſſet, quæ uos benemerentibus ciuibus tribuere conſueuiſtis, à Clemente ſeptimo Pont. Max. in Cardinalium collegiũ eſt cooptatus; tum primùm ſenſit uir prudentiſsimus omni ſtudio ſibi adnitendum fore, ut nouam perſonam indueret, ad eaq; ſeſe accommodaret, quæ illius ordinis uiros maximè decere arbitraretur. & quanquã prouecta iam ætate eſſet, neq; à puero ſatis eruditus fuiſſet in literis, tamen in ea re tantum ſtudij, diligentiæq; adhibuit, ut breui facultatem ſibi, & copiã latini ſermonis compararit. ac propter excellentem ingenij uim, multarumq; rerum peritiam adeo graues in ſenatu ſententias dicebat, adeo prudenter conſultus reſpondebat, ut cum ueteranis ſenatoribus dicendi grauitate, copiaq; certaret. memini ego ſæpenumero dum magnis de rebus in ſenatu ageretur, Pontificem Maximum ad hunc lecto affixum miſiſſe nuntios, qui ſententiã ipſius exquirerent, renunciatam, publicè miris laudibus fuiſſe proſecutum. nec iam dubitare quiſpiam debet, quin is legationes honeſtiſsimas, & ampliſsima quæq; Reip. munera fuiſſet obiturus, ſi per ualetudinẽ licuiſſet. uerùm ò infelicem corporis habitum: ò miſeram uitæ conditionẽ. uixit Franciſcus ingraueſcente iam ætate (ſi modo ea uita dicenda eſt) artuum

dolore

dolore ita oppreſſus, ita à uertice ad calcem uſque diſcruciatus, atque afflictus, ut quum optimè haberet, non niſi lectica delatus in ſenatum uenire poſſet. nulla huius pars corporis doloribus uacua, nulla nō ſuis deſtituta functionibus, præter linguam, qua ſemper ad æterni Dei laudem, ad patriæ utilitatem, ad Romanæ ſedis dignitatem tuendam, amplificandamq; eſt uſus. nulla unquam Franciſci uox querula in dolore, nullus unquā eiulatus in acerbiſſimis cruciatibus eſt exauditus: ut uel ea re facilè oſtenderit, qua uirtute, quo animi robore aduerſus omneis fortunæ caſus potuiſſet perferre, qui tam ſænos corporis dolores tam fortiter ferre didiciſſet. Chriſtianam uerò pietatem ita coluit, ut eam Principe ſemper loco habendam duxerit. nam Brixianorū Pontifex noſtro in primis beneficio factus, quanquam imbecilla eſſet ualetudine, tamen urbe Roma profectus, eos populos fidei ſuæ creditos, cōmendatosq; adijt; atq; in ſyncero cultu religionis ita diligenter continuit, ut eam prouinciam nulla unquā peruerſarum opinionū labes inquinarit. non eſt, nō eſt, inquam, patres optimi hæc pars iuſtitiæ, quæ ad Deum ritè colendum pertinet, ullo pacto negligenda ab ijs, quibus regendarū ciuitatum adminiſtratio, & cura à Deo ipſo in primis tradita, & conceſſa eſt. ipſa enim religio, & ſacrorum cultus ſi purè, integreq; ſeruetur, populos in fide, & officio continet: neq; ſolùm intra urbium mœnia, uerùm & inter priuatos parietes pacem, & concordiam nutrit. contrà, ſi à ueteribus inſtitutis recedatur, ſublata ſacrorum reuerentia, paulatim à diſceptationibus ad arma concurritur. neq; unquam alicubi gentium conuulſa eſt, aut immutata religio, quin & ſubitò ſit deletum Imperium: adeò alteram ſine altero, neq; diutius conſiſtere, neq; deleri poteſt. quod quum optimè intelligere Franciſcus, præcipuam in ea re curam ſemper adhibendam cenſuit, ut ſacris antiquus honos, cultusq; debitus religioni deferretur. & ſi quando apud Brixianos ſuos diutius cōmorari non poſſet, quòd à Pontifice Maximo ad urbem accerſeretur, in ea gerenda prouincia eiuſmodi ſemper uirorū opera utebatur, quorum in primis fidem, prudentiam, doctrinam maximè cognitam, ſpectatamq; haberet. ſolebat enim Franciſcus illud frequenter in ore habere: bonum Principem malis utentem miniſtris malo Principe bonis miniſtris utente multò eſſe deteriorem. quapropter eorum, quos apud ſe haberet, quorumve opera uteretur, ingeniū, mores, uitæ inſtituta diligentiſſime obſeruabat: atq; in omnem partē peruigil, acutusq; ſpeculator ita publicas, & priuatas res geſſit, ut

R 2 *nullam*

nullam unquã inſignem iacturam aut dignitatis, aut fortunarũ feciſſe uideatur. & quoniam ſapientis uiri eſt prouidere, ut mors ipſa benè actæ uitæ reſpondeat, ne poſtremus actus inconcinnus, ineptus ve totam fabulam deturpet, Franciſcus Cardinalis, rebus domeſticis ad pietatẽ, & beneficentiam ritè, ſapienterq; compoſitis, ſic è uita deceſſit, ut de domo in domũ migraſſe uiſus ſit. non fletu ſuorum ingemuit; nõ mortem plus æquo exhorruit; ſed ad extremũ uſq; ſpiritum Deo immortali gratias agere non deſtitit, quòd in Chriſtiana pietate, in qua natus fuerat, moreretur. multos nouimus grauiſſimos alioqui uiros, qui paupertatem, exilium, orbitatem, morbos forti animo pertulerunt: at ubi incumbentẽ ceruici reſpexere mortem, ſic animo ſunt collapſi, ut glorioſum præteritæ uitæ curſum turpiſſimo exitu dehoneſtarint. uſque adeo perpauci ſunt inuenti, qui non hanc extremã rerum humanarum lineam reformidarint. quanquã uiri fortis non eſt, ea non timere, quæ timenda ſunt: ſed ut in cæteris rebus, ita & in timore modũ quendam eſſe adhibendũ ſapientes uiri iudicarunt. quid enim tam indignũ uiro, quàm lamenta, lacrymæ, commemoratio rerum linquendarum, & id genus multa, quæ horribiliorẽ mortis faciem repreſentant, et afferunt ſecum turpitudinẽ? quocirca iure optimo Franciſcus Cardinalis quẽ animum incolumi uita geſſerat, eundem retinuit moriens: hoc eſt, fortem, atque inuictum. obijt autem uir clariſſimus Viterbij, quod oppidum eſt Hetruriæ, annum ætatis agens quintum ſupra ſexageſimum. qui ſi nunc uos propinquos, ac neceſſarios, quotquot adeſtis, afflictos luctu, & in mœrore iacentes aſpiceret, in hunc, ut arbitror, modum alloqueretur. non eſt ò amici, cur interitum meũ immodicè defleatis: eorum enim lacrymabilis, & calamitoſa mors eſt, quorũ cum uita omnia extinguntur, non eorum, qui amplam gloriæ poſſeßionem ſibi à maioribus relictam, ampliorem fecerunt. ſanè domeſtica exempla uirtutis multò magis in cenſu hæredum ſunt, quàm diuitiæ, & opes, quæ mobiles, & caducæ ſunt, poßidentibusq; inuidiam, & interdum perniciem pariunt: uirtus uerò altiſſimis defixa radicibus nulla unquam ui labefactari; nunquam loco dimoueri poteſt. ego (quod ad gloriam Dei omnipotentis dixerim) non tam diuitias, & opes, quàm dignitatem, ſplendoremq; familiæ noſtræ, & conſeruaui, & auxi. quòd ſi uos patresfamilias in augenda re familiari decet eſſe diligentes, (naturæ enim lex iubet, ut parentes filijs proſpiciant, per quos etiam mortui uidentur uiuere) multò quidem diligentiores uos fore

par eſt

*par eſt in augenda gloria, quàm maiores ueſtri ſua uirtute, atque in
primis charitate in patriam uobis pepererunt. quo in certamine ſi eos
ſuperabitis, erit hic illis glorioſißimus triumphus; ſin uos ipſi ſupera-
uerint, erit hæc illis funeſta uictoria. nemo enim iam noſtrum eſt, qui
fato functi ſumus, qui non modò cupiat tales nos eſſe, quales ipſi fui-
mus; uerumetiàm præſtantiores. mea uerò cauſa dolẽdum eſt ueſtrum
nemini, quòd è teterrimo carcere ad libertatem, ab exilio ad patriam,
à perpetuis langoribus ad optimam, & perennem ualetudinem, com-
migrarim. quid eſt enim aliud piorum hominum mors, quàm erumna
rum finis, & uitæ principium melioris? quam quum non aliter, quàm
moriendo aſſequi ualeatis, quæ (malum) amentia eſt, eam uiam defu-
gere, quæ ad meliora perducit? itaq; ſi me uerè, atq; ex animo diligi-
tis, gratulemini mihi, quòd periculoſo uitæ iſtius enauigato mari, por
tum iam teneam, fruarq; hac ſolida, & æterna gloria, quã Deus opti-
mus maximus propoſuit ijs, qui rectè cum fide, & pietate uixerunt.
his, ut opinor, uerbis uos propinquos, amicosq; ſi poſſet, Franciſcus
Cornelius conſolaretur. Vos autem patres optimi, qui hanc pulcherri
mam, fortunatiſſimamque urbem, hoc domicilium firmißimi imperij
paribus habenis iuſtitiæ, & miſericordiæ moderamini, oraret, atque
obteſtaretur, ut ſuæ, maiorumq; ſuorum pietatis in patriam memores
eſſe uelletis; ut familiam ſuam, ſi uobiſcum in fide, officioq; perſtiterit,
paterno amore complecteremini: cuius quidem familiæ decora, & or-
namenta, quantacunq; ea ſunt, ueſtra ſunt: nam à uobis profecta, re-
deunt ad uos: maieſtatemq; imperij ueſtri cunctis nationibus, & popu
lis faciunt illuſtriorem. proinde ſi hanc florentem opibus, clariorem
uirtute, pietate inſignem conſeruabitis, ueſtram ipſi retinebitis digni-
tatem; quæ tota ſplendore ciuium, legibus obtemperantium, contine-
tur. diceret ſe incolumi uita boni ſemper ciuis officia præſtitiſſe: mo-
rientem uerò declaraſſe, quàm optarit uobis eſſe coniunctißimus, quòd
ad uos deferri ſuos cineres, atque in media urbe ueſtra condi teſtamen
to iuſſerit: ut quemadmodum uiuens nunquam ab huius Senatus aucto
ritate, nutuq; diſceſſerat, ita & mortuum charißima parens patria
dulcißimo gremio contineret, donec audiat uocem filij Dei, & terribi-
lem illum tubæ ſonum pios, atq; impios in ſupremum iudicium conuo-
cantis. quem ſcilicet clangorem tantum abeſt, ut Franciſcus Corne-
lius perhorreſcat, ut eum etiam diuina fretus clementia exoptet, aui-
deq; expectet, quo reſurgens incorruptus non ſolùm animo, uerùm &
corpore gloria perfruatur ſempiterna.* FRAN-

IN FVNERE
FRANCISCI GALLORVM REGIS.

CYNTHII IOANNIS BAPTISTAE GYRALDI, AD HERCVLEM FERRARIEN. DVCEM.

ETSI *ea eſt rerum humanarum uiciſsitudo, atq; inconſtantia, Illuſtriſſime Princeps, ut nihil certi, nihil perennis humana fragilitas ſibi polliceri poſsit: tamen inter has mortalis uitæ miſerias, graues illas quidem, atque innumerabiles, ſatis benè, ac feliciter cum humano genere actum eſſet, ſi quoties aliquis felici fato è cœlo nobis demiſſus eſt, qui iis tum corporis, tum animi dotibus præditus ſit, quibus ſpeciem, atque imaginem quandam diuinitatis præ ſe ferat, tam diu ſaltem in terris eſſet, ut mortale genus longis ſeculorum ætatibus eandem uiuendi rationem ab illo poſſet addiſcere. ſed nos miſeros, atque plus, quàm dici poſsit, infelices: ut grauior ſit mortalitatis noſtræ conditio, nobis aduerſa fata bona noſtra adeò inuident, ut in eos, qui præclaris dotibus, ac diuinis propè uirtutibus maximè excellunt, quàm certiſſimè de induſtria irrumpant; in eosq; omnem uim ſæuiſsimè exerceant, quos maximo nobis ornamento futuros exiſtimant, quaſi ex noſtris incrementis aliquid imminutionis eorum potentiæ eſſet euenturum: ſuaque maximè intereſſet, eos quàm primùm de medio tollere, quos uident mortalibus ſuo exemplo adeò profuturos, eosq; ſupra humanam conditionem adeò elaturos, ut eos Dis immortalibus penè pares poſſint efficere. cuius quidem fatorum ſæuitiæ, atque iniquitatis cùm ſæpe aliàs multa acerba, & miſera exempla uiderimus: tum hac potiſsimum tempeſtate id nobis propoſitum eſt, quo nullum uel grauius, uel triſtius ne mente quidem excogitare quiſquam mortalium poteſt, nedum oculis intueri. Franciſcum enim Gallorum Regem, quo nihil maius, nihil auguſtius, non dixerim noſtra, ſed priſca tempora uiderunt, impia fata, quaſi inſanabili uulnere nos afficere ſtuderent, ac noſtris damnis diteſcere, terris intempeſtiue admodùm eripuerunt. Cuius interitu non tantum Gallia, cui ipſe ſanctiſſimè imperabat, omnesq; alii populi eius ditioni, atque imperio ſubiecti, ſed omnis Chriſtianorum Reſpub. tantam iacturam fecit, ut arbitrer illam ullis unquam ſeculis uix poſſe reparari.*

Nimis

Nimis me hercle, nimis crudeli exemplo, hoc Rege è uita ſublato, atq; importuna hac nobis illata clade fata oſtendere, neminem eſſe adeò cæ litibus proximum, quin in illum cum libuerit, ſuam ſæuitiam non exer ceant, & duriſſimæ eorum nequitiæ grauiſſima nobis documenta non præſtent. nam ſi quid in terris ab hac ineuitabili fatorum lege liberum ac ſolutum eſſe debuiſſet; quis, quæſo, uel naturæ bonis, uel fortunæ or namentis, uel animi dotibus, uel rerum geſtarum magnitudine hanc ſi bi magis immunitatem poterat polliceri hoc ipſo Gallorum Rege? quē Gallia, Germania, Hiſpania, nosq; cum uniuerſa Italia, ac toto penè terrarum orbe, extinctum lugemus. cui tu, Princeps Illuſtriſſime fa cie, & forma hac plena fletus, plena miſeriæ, ac infiniti mæroris, pietatis, & neceſſitudinis ergò inferias facis. primum natura in ipſum ea bona contulerat, ut formam, ſpeciem, ac corporis ſtaturam heroicam planè, & totam ad dignitatem appoſitam præ ſe ferret; quæ non mortali imperio, ſed ipſa propemodum æternitate digna uidebatur. erat enim in ipſo regia corporis proceritas, mira membrorum firmitas, ſin gularis formæ tum dignitas, tum gratia, & diuina frontis maieſtas, in qua certiſſima pacis indicia, ſed belli notis admixta cernebas; amabilis uero faciei decor. qua quidem formæ præſtantia, ac aſpectus ſuauita te, quod de P. Scipione Africano hiſtorici memoriæ prodiderunt, quæ cunque uel pace, uel bello moliretur, ceu luminibus quibuſdam illuſtra ta, longe clariora, atque illuſtriora reddebantur. uidebatur enim diuino quodam conſilio factum eſſe, ut præexcelſo, ac cœleſti animo, qui huic Regi deſtinatus erat, pulcherrimum etiam domicilium pararetur, ne minora in ipſo apparerent naturæ, quàm fortunæ ornamenta. quibus quidem fortunæ ornamentis adeò reliquis omnibus antecellebat, ut ſeu imperij magnitudinem, ſiue regni tranquillitatem, aut urbium, & populorum numerum, quibus ipſe imperabat, uel conſtantem ſubiectorum fidem, rerumve omnium copiam, ætatemq;, qua Ludouico Regi inuictiſſimo, atque ampliſſimo ſucceſſit (uix enim XX annum agebat) mente animoq; conceperimus: uix alterum Regem inueniemus, qui imperandi felicitate cum Franciſco poſſit conferri. quorum quidem naturæ, & fortunæ bonorum; licet lubrica ſit, & incerta poſſeſſio, quòd illa minimo incommodo defloreſcant, & unà cum ipſo corpore prorſus corruant; hæc uerò fortunæ arbitrio ſic ſubiecta ſint, ut illius nutu, ac renutu, accedant, & recedant, minimaq; offenſione, perinde, ac tempeſtate quadam percuſſa, nos nimia felicitate

ebrios

ebrios ſæpiſsime fallant: tamen illos Dijs immortalibus longe alijs gratiores ſemper exiſtimaui, quibus (licet peritura perituris contulerint) hæc unà cum animi bonis, & ampliſſima contigerunt, & ſpecioſiſſima: quòd illa mutam quandam hominis comendationem, ac iucundam dignitatem ſecum ferant: hæc uero uirtuti, & gloriæ tantum afferant emolumenti, ut ſine fortunæ bonis neminem eſſe poſſe felicem ipſe ueritatis philoſophus exiſtimarit. ſed quoniam longè maius eſt ſcire uti imperio, quàm imperium nanciſci: quòd illud uirtutis ſit, hoc fortunæ, illud admirabile eſt, & ipſa dignum immortalitate, ſummum Regem eo animo eſſe, quo fortunæ indulgentia, ac liberalitate non abutatur; ſed omnia ad uirtutem, ad decus, ad honorem, ad gloriam ſumma prudentia, ac conſtanti referat moderatione. quæ ſanè omnia, cum prudentiſsimus Rex ſecum tacitus cogitaſſet, ipſeq́; ſibi interiore mentis ſenſu in conſilio eſſet, uel in primo adoleſcentiæ gradu, talem ſe populis ſuis præſtitit, tale probitatis ſpecimen dedit, ut omnes omnium ordinum, atque ætatum innumerabilia haberent, quæ probarent, paucaq́;, quæ eius indulgerent adoleſcentiæ. uidebant enim in iuuene regio canam, ac grauem conſiliorum maturitatem, acre, & certum iudicium, mentem, atque animum ad omnia ſumma paratum, ipſumque eo gradu laudis, ac gloriæ uiam ingreſſum, ut nihil cuperet, quod non eſſet cum uirtute, dignitateq́; cõiunctum; nihilq́; utile iudicaret, quod ab honeſto eſſet alienum. quibus quidem uirtutibus, ac optimis uitæ inſtitutis ſic ſenſim in omnium corda irrepſerat, adeo omnium mentem ſibi deuinxerat, ut quæcunq; ipſe cogitaret, diceret, decerneret, omnes perinde rata, ac firma haberent, ac ſi ab ipſo deorum immortaliũ numine prouenirent. erant enim omnia eius dicta, ac facta plena conſilij, plena prudentiæ ac ſapientiæ; omnesq́; eius cogitationes, omnia uota, non aliò tendebant, quàm ut iuſtitiam, atque æquitatem coleret, & populorum ſuorum cum commodo, tum gloriæ ſtuderet; idque tantum ſibi lucro cedere arbitrabatur, quod populis utilitatem, decusq́; afferret. quare tantus erat omnium conſenſus in ipſo amando, colendo, obſeruando, ut nihil antiquius ducerent, quàm optimi Regis uoluntatibus aſſentire, ac eius iuſſa libenter capeſcere, longeq́; melius huic Regi parere iudicabant, quàm imperare. cùm uerò generoſa illa animi uis, & accenſa quædam ad amplitudinem uoluntas, inflammatumq́; ſtudium ad res fortiter, ac præclare agendas adoleſcentem Regem gloriæ præter cæteros appetentem, magisq́; omnibus laudis auidum

dum dies, noctesq; ſtimularet, ac pungeret; ipſe uel in primo imperij anno maximorum regum, quos non tantum æmulandos, ſed ſuperandos ſibi propoſuerat, trophæis excitatus, poſthabitis omnibus ignobilis, ac deſidis otij delicijs, & deſpectis omnibus uoluptatum illecebris, ad ea, quæ honoris plena erant, & ſempiterna memoria digna, mentem animumq; conuertit. quare cum Rex Ludouicus, cuius uirtuti nõ minus, quàm imperio, Franciſcus ſucceſſerat, totam Ducis Inſubrium ditionem ad Gallorum Reges iure ſpectare arbitraretur, eamque ui, et iniuria ablatam ſibi bello & armis uendicare decreuiſſet; idque ob repentinam mortem præſtare nequiuiſſet; Franciſcus ea, quæ rex mortuus cogitatione conceperat, re ipſa perficere decreuit. omnibus igitur belli ducibus, quos in eius imperio egregios habebat, omnibusq; regibus, ac principibus ſibi uel fœdere, uel amicitia, uel conſanguinitate, uel alia quauis ratione coniunctis, in unum conuocatis, illis ſententiam ſuam expoſuit, inter quos nemo fuit, qui nobilem adoleſcentis animum, ac regij ſpiritus generoſam indolem non miraretur, ſummaque omnia de ipſo adoleſcente non ſperaret: quando ipſum tam fortia, tam præclara intra primum adoleſcentiæ limen animo concepiſſe cognoſcerent. egregijs igitur huius auſis non ſecus fauerunt, ac ſi Regem maturioris ætatis, ac mira rerum experientia, in bellorumq; diſcriminibus aſſiduè uerſatum nacti eſſent. nam etſi ſciebant ſe arduam, ac per difficilem prouinciam aggreſſuros; tamen ſuppudebat ueteranos milites minorem rege per adoleſcente animum ad res bellicas afferre. cum autem exercitum his auſpicijs Rex inſtruxiſſet, tamque ſuperatis alpium iugis, & omnibus itineris difficultatibus deuictis, copias in Italiã perduxiſſet, Inſubrium Dux, qui tantum belli apparatum perſenſerat, ſuis iam uiribus diffidens, ut ſe ab imminenti hoſtium impetu tutaretur, magnum Heluetiorum numerum, qui bellorum omnium, ac maximorum erant peritiſſimi, in Mediolanenſem agrum uocauit. Heluetij uerò, quos nemo unquam longa temporum ſerie, ob confirmatam de eorum uirtute opinionem, aut laceſſendos bello, aut tentandos putarat, cum Regiam aciem appropinquare cognoſcerent, quaſi imperatorem adoleſcentem milites gnaui, ac ſtrenui aſpernarentur, numero, uiribus, ac ſolita uincendi felicitate confiſi, in Gallos impreſſionem facere ſtatuerunt, tanta alacritate, ut ipſam uictoriam ducem, ac comitem habere uiderentur. quod planè Gallorum copijs tantum improuiſi terroris incuſſerat, ut qui modò plurimum audebant, tantam hoſtium uim, tan-

to apparatu inſtructas acies, ac tam ingem eorum in bellis gerundis fe licitatem, cœperint formidare, & in tuto potius loco ſe optaſſent continuiſſe, quàm in tanta hoſtilis animi alacritate ad manus conſerendas deſcendere. & medius fidius niſi admirabilis quædam huius Regis uirtus in illo temporis articulo territis militibus ſubueniſſet, res omnis Gallorum peſſum iſſet. nam ipſe, cui longè facilius erat in medijs hoſtibus animam fortiter pugnando effundere, quàm tantulum formidinis in magna rerum difficultate, & certo ferè uitæ diſcrimine præ ſe ferre, ut qui ſtatuerat uel Inſubrium regno potiri, uel occumbere; hãc primam hoſtium irruptionem ſuſtinendam, eorumq́; furorem contundendum, atq; audaciam comprimendam, frangendamq́; iudicauit; & in confertiſſimos hoſtes, collatis ſignis, irrumpendum, in denſiſſimasq́; acies ualidiſſimè irruendum cenſuit; omnemq́; uincendi ſpem poſuit in hac prima inſolentium hoſtium feritate domanda. hoc igitur cum ſecum Rex ſtatuiſſet, milites, ac eorum duces ſumma illa copia, ac ſingulari facultate dicendi, quam à natura in hortandis, capien[illegible]q́; hominum animis admirabilem habuerat, ingenio adauxerat, & arte excoluerat, eos ignes ad bellum intrepide ſuſcipiendum militum animis ſubdidit, eos addidit gloriæ ac laudis ſtimulos (oſtendebat enim inimicorum ferociam perpetuam illis fore materiam uirtutis, ac gloriæ, eosq́; ſine uictoris laude uinci, qui uel paruo negotio, uel nullo periculo ſuperantur; ideoq́; nihil fortibus uiris optabilius eſſe debere, quàm cum bene paratis fortiter confligere, atque de uictoria decertare) ut eorum animis maximus hoſtium contemptus exortus fuerit, adeò ut qui antea panico propè terrore perciti erant, ac perculſi, ſe ſe collegerint, ac uires ſuas aduerſum hoſtium inſolentiam experiri non modò concupierint, ſed incredibili animi ardore flagrarint, & uincendi occaſionem ex inſolenti hoſtium irruptione arripiendam iudicarint, rati nihil aduerſi contingere poſſe, ubicunque tanti, ac tam ſtrenui adoleſcentis uirtus affulſiſſet. eum enim omnia conſilio regere, uirtute tueri, ac fortitudine conficere poſſe ſperabant: quòd iam ſibi perſuaſiſſent, nullam rem eſſe in uſu militari poſitam, quæ tanti animi Regem fallere potuiſſet, illiusve prudentiam fugere. Rex igitur, cum militum animos ad pugnandum accenſos uideret, inſtructis equitum turmis, & peditum cateruis, nihil eorum prætermittens, quæ uel hortando, uel conſulendo, uel proſpiciendo, uel pugnando ad regem ac ſtrenuum imperatorem attinere uidebantur, cum iam ad Marignani oppidum ab utroq;

exercitu magno pugnandi ſtudio uentum eſſet, ipſe equo incitato, omnium primus ſe in hoſtes immiſit, alioſq; ſe ſequi iuſſit. qui ubi Regem uiderunt tanto animo in hoſtes uadentem, concurrere omnes clamore ſublato, & diu dubio, ac communi marte acerrimè pugnatum eſt. Sed cùm ad multam noctem pugna eſſet producta, & aſpectus utriq; exercitui ademptus eſſet, nox prælium diremit. pugna igitur ab utroque exercitu noctis aduentu intermiſſa, Rex ad uictoriam, quam noctis tenebræ interceperant, aſpirans, tum magnorum principum, Decurionum centurionum, equitum, peditumq; animos excitando, tum bellicas omnes machinas opportunis locis ponendo, tum turmas, legiones, cohortes certis ordinibus digerendo, totam noctem inſomnem peregit. ubi uero primum illuxit, ardentiore, quàm anteà, animo, & maior i tum ſpe uictoriæ obtinendæ, hoſtes inuaſit. hic oratio mihi deerit, ac dies me deficiet, ſi quæcunque fortiter, ac ſtrenuè in illo bello à Rege geſta ſunt, nunc uelim dicendo complecti. quare illud unum uobis commemorare ſatis, ſuperq; duxi, nunquam maioribus uiribus aut maiori contentione pugnatum eſſe; ſed ea Regis Franciſci uirtute, ac felicitate, ut hoſtes collatas acies, & Regis aſpectum, ardore uictoriæ micantem, ferre non potuerint. profectò Franciſcus quantum conſilio, uiribus belli, ſcientia in ipſo uirentis ætatis flore præſtaret, adeò abundè in hoc uno prælio demonſtrauit, ut omnes priſcos duces, atque imperatores, omnes ueteres triumphos contemnat is, qui repentinã hanc Franciſci de gente pugnaciſſima uictoriam ſibi propoſuerit. conſtitit enim hoc uno prælio hominem per adoleſcentem tantum uirtutis habuiſſe, quantum imperatores omnes longa ſeculorum ſerie uix habuerunt; multorumq; fortium, ac ſapientum imperatorum gloriam poſt ſe longo reliquit interuallo. non enim imparatas, imbelles, deſideſve nationes uicit, ac fregit, ſed illos milites fudit, ac fugauit, quorum quilibet, & corporis robore, & animi fortitudine, & belli peritia, imperatoris uicem gerere potuiſſet. Illos inquam magna belli contentione, contudit, attriuit, ac propè deleuit; qui anteà nimia uirium ſuarum fiducia ducti, ſe principum domitores appellarunt, & tantum omnibus gentibus inſuperabili fortitudine praſtare crediderunt, ut eorum arbitrio ad quæcunque uel uellent, uel nollent, omnes compelli poſſe ſibi perſuaſerint. Profectò iſti, qui ſe bello inſuperabiles arbitrabantur, ab uno adoleſcente didicerunt, ſe poſſe uinci, in hocque uno uiderunt, quod olim Carthaginenſes in Pub. Scipione Africano: quid ſcilicet re-

S 2 ferat

ſerat cum his militibus pugnare, quibus callidus, fortis, ac ſapiens præſit imperator; in quo ea omnia, quæ præcipua in Imperatore deſiderantur, & maxima exiſtant, & clariſſima. nam Regis ductu, atq; auſpicio efferatæ huius gentis, atque omnium inſolentiſſimæ, hac una pugna tanta cædes facta fuit, tantum ſanguinis effuſum, tantum pauoris, ac formidinis ſuperſtitibus incuſſum, ut qui è bello ſuper fuerũt, tam ingenti, ac tam repentina ſtrage perculſi non alijs præſidio eſſe, ſed ſua tutari ſtatuerint. Franciſcus igitur hoſtibus cæſis, ac fugatis, & Inſubrium Ducis ditione potitus uniuerſa, tam longe, lateq; nominis ſui memoriam propagauit, ut nullus fuerit locus tam agreſtis, nulla regio tam inculta, ad quam tantæ uictoriæ fama nõ peruenerit; eamq; apud omnes ſui opinionem reliquit, ut creditum fuerit, in tanta uictoria nullum fuiſſe locum fortunæ, maximum uerò inuicti Regis conſilio, atque uirtuti, eiusque nominis memoriam non fato, ſed omnium temporum, atque locorum finibus terminari. ſed me imprudentem, qui huius Regis res cum domi, tum foris bello fortiter, ac ſapienter geſtas in tanta temporis breuitate exprimere tento: quarum quidem faciliorem ingreſſum, quàm exitum uideo. nam ſi mihi propoſitum erit dicendo enumerare, quo animo ſemper fuit contra potentiſſimos hoſtes, qui ipſi magnis uiribus, ſummis copijs ac magno conſilio bellum intulerunt: quo ingenio eorum impetum declinarit, qua uirtute ditionem, imperiumq; ſuum tutatus fuerit miſero, ac difficili bellorum tempore, nullum finem oratio noſtra eſt inuentura. ſed quoniam me clam non eſt hiſtoriam componere, ſed orationem habere, à bellorum tumultu, à tubarum ſono & clangore, ad ea, quæ ſine ſanguine, ſine cæde in pace geſſit, me conuertam. ad quæ eò lubentius aggredior, quò omnibus compertum eſt ſapientiſſimum Regem non alia ratione bellum ſuſcipiendum eſſe exiſtimaſſe, quàm ut poſt uictoriam, quam finem belli eſſe ſciebat, eius populi honeſto, ac moderato in otio, ac in ſumma pacis tranquillitate, ab omni perturbatione ſecuri uitam agerent. Et licet hac in re tam multa mihi occurrant, ut ſentiam mei muneris eßе non tantum ea perquirere, quæ dicenda ſunt, ſed maxime ſtudere, quæ ex infinita rerum ſylua ſint prætereunda; conſulam temporis anguſtiæ, & neceſſitati orationis breuitate. ex illis igitur ſeminibus iuuentæ Frãciſci Regis, quæ grauior ætas cura ac ſtudio diligentius excoluit, ij fructus prouenerunt, quos omnes ab illo feraci bonorum omnium animo expectabant. nam cum omnes homines ad iuſtitiam natos eſſe ſciret,

ſe ſciret, tum maximè ſibi in animum induxerat rerum dominos decere, illam uirtutum omnium reginam, & ueræ, perpetuæq; commendationis fundamentum integerrimè colere, ac obſeruare. quo planè ſibi propoſito regiæ æquitatis æquabilitate omnium commodo, utilitati, dignitati, ac honori conſultum erat. ſummæ enim illi curæ erat, ut non quod ampliſſimæ poteſtatis, ſed incorruptæ æquitatis eſſet; in regno ubique appareret, omniſq; ſub eius præſidio, ac tutela, quod decebat, obtineret. cum autem Rex ipſe nimia rerum mole præmeretur, & iuri dicundo præeſſe non poſſet, & iudicijs intereſſe, eos uiros foro, ac iudicio præfecit, quibus nec ſanctiores, nec æqui, boniq; amantiores ſeueriſſimus ille Athenienſium Areopagus unquam uidit. in rebus uerò moderandis, ac populis regundis utebatur modeſtia, ea humanitate, ac lenitate, ut in eo ſumma grauitas eſſet aſperſa regia comitate, & condita benignitate ſeueritas. quæ etſi inter ſe contraria uidentur, tamen in hoc uno ſic erant coniuncta, ut nihil ſeueritati comitas, nihil grauitati benignitas, nihil maieſtati manſuetudo detraheret, ſed altera alterius ſplendore, & illuſtrior fieret, & ſplendidior: quo quidem temperamento non frontis contractione, non elato ſupercilio, populorum reuerentiam aduerſum ſe parabat, ſed manſuetudine, humanitate, ac peculiari quadam ſermonis affabilitate. Satius enim ducebat ſubiectos placidiſſimo regnandi tenore in ſui obſeruantiam ducere, quàm armis & terrore, quòd hoc Tyranni eſſet; illud uero patriæ patris officium, quo ſanè, omnes eum, quamuis Regem, longè magis amabant, quàm timebant. eius uerò munificentia tam inſignis fuit, tam ſingularis, ut nulla ferè ſit gens tam barbara, tam agreſtis, nullum hominũ genus, nulli rerum domini, qui non dixerim mediocres, ſed uberrimos eius munificentiæ fructus non perceperint. neminẽ enim cum ipſo beneficijs priorem certaſſe pænitebat, & cum in reges, & potentes uiros munificentiſſimus eſſet, tum in eos præcipue homines ſiue exteri eſſent, ſiue Galli, qui moribus eſſent, uirtute, & doctrina præſtantes. omnes enim non modò honoribus, dignitatibuſq; afficiebat; ſed, ueluti certum honorum omnium perfugium, multum etiam illis de theſauris ſuis ſuppeditabat, ratus eam ſolam præcioſam eſſe pecuniã, quam largiendi, ac liberalitatis uſu amplius non poſſideret; quòd in beneficio ſumptu, & honeſta largitione rectam pecuniarum functionem ineſſe arbitraretur. uidebatur enim Rex munificus ſibi quodam modo perſuaſiſſe, nihil ſe conſtantis, ac firmi poſſidere, niſi quod dignis

& me-

& merentibus errogaſſet, ſeq; nulla re magis frui, quàm ea, quæ, illi, quibus ipſe donauerat, fruerentur. Diſq; immortalibus longè maiores gratias habebat, quòd multis & uellet, & poſſet prodeſſe, quàm quod regnaret. hacq; de cauſa illud frequens in ore habebat, quocunq; regno maius exiſtere regias opes, regio animo ſcire munifice elargiri. Magnifica uero uox, & regali maieſtate digna ſententia, digna inquā ſententia, quæ in regum coronis in Imperatorum ſceptris, uel aureis notis imprimatur. huius uerò liberalitatis multa, ac magnanima exempla prudens, ac ſciens tacita prætereo: longè enim clariora ſunt, quàm ullius indigeant oratione. illud tamen cùm munificentiæ, tum ſingularis ipſius in ſubiectos benignitatis eximum, atque illuſtre monumentum ſilentio non inuoluam. quòd is præter regiam illam bibliothecam, quam ex omnibus linguarum antiquarum auctoribus refertiſſimam fecerat, nullius ſumptibus, nullo labori unquam pepercit, ut omnes omnium linguarum auctores, qui uel de moribus & uita, uel de rebus fortiter, ac præclarè geſtis, uel de orbis ſitu, uel de prudentia, & ſapientia egiſſent, in Gallicam linguam omnes omnium ordinum eius populi legere poſſent. Di immortales, ſi Ptolemæus Philadelphus literarum monumentis probatur, quòd tantum librorum numerū conquiſierit, ut illis pro regio ſplendore oſtendendo bibliothecam ſuam refertam redderet; quibus laudibus, quibusve præconijs dignus eſt Franciſcus, qui non ad magnificam, & glorioſam oſtentationem, auctores omnes in patrium ſermonem conuerti curauit, ſed tantum, ut qui eius Imperio parebant, quamuis aliarum linguarum expertes eſſent, ac ignari, totius tamen humanitatis rationem poſſent addiſcere, qua id ſibi uitæ genus eligerent, quo optimus Rex optimis etiam populis imperaret. at quo animi robore, qua conſtantia, qua magnitudine ea omnia, quæ nos & optamus, & timemus, ſemper deſpexit? ea profectò, ut nos homines infinitis ærumnis natos nunquam ſecundis efferri, aut aduerſis conſternari oportere cenſeret, omniaq; ſe ipſo minora arbitraretur, ac ueluti cæleſti uirtute, ac ſapientia fultus, iutimis tantum bonis quæ ab ipſa rerum humanarum domina nec afferri poſſunt, nec auferri, ſibi gloriandum iudicabat, quòd ille qui eſſet tali animo, tali uirtute præditus, nihil ſe perdidiſſe cum fortuna ullo unquam tempore conqueri poſſet. quo ſibi propoſito, ut res ſecundas pulcherrimè ferebat, ita aduerſas non extimeſcebat, nihilq; ab homine alienū arbitrabatur, quod illi pro lubrica rerum humanarum mutabilitate

humanitus poſſet accidere. hacq; animi conſtantia fluctus omnes, qui reſtantibus uentis in ærumnoſo huius uitæ ſalo ipſum inuaſerunt, non ſecus, ac undas ſcopulus, perfregit; ſemperq; illi acer animus fuit, ſemper præſens; tantumq; aberat, ut ullis procellis uel fluctuaret, uel obrueretur, ut dicere ſolitus fuerit, nihil eo homine infelicius eſſe, cui toto uitæ ſpacio nihil unquam contigerat infelicis: quòd de eo tam male Di immortales iudicarent, ut illis indignus uideretur, quem humanæ ſortis admonerent, aut à quo aliquando fortuna poſſet ſuperari. Et profectò ex ſecundis aduerſa, & ex aduerſis ſecunda deducunt Di immortales, ſuntq; ipſi nobis perinde, ac optimi parentes cariſſimis filijs. nam ſicut prouidi patres non patiuntur eos filios otioſos eſſe, quos ad liberales diſciplinas, & ad uitæ decus natos cognoſcunt, & illis plerunq;, quorum certior ſpes eſt, plus laboris imponunt, & excercitatione ſudorem, nonnunquam etiam plagis lacbrymas excutiunt: ſic Di ipſi fortes animos aduerſis probant, eosq; docent dura, ac difficilia non formidare, & ſe ſe cum fortuna luctando, ac pugnando exercere, ut egregia contentione, quid eorum uirtus ualeat poſſint oſtendere. Fortis enim animi uirtus eò magis ad uictoriam excitatur, quo durius, ac difficilius certamen ſibi uidet eſſe propoſitum. quæ quidem cogitatio faciebat, ut Franciſcus ſuis uiribus nixus in aduerſis (ſi qua contigerant) felix uideretur, & in medijs tempeſtatibus ſecurus ſecundo curſu mare placidum nauigaret. Maioriq; ſibi aſcriberet laudi, quòd fortunam, ſi quando cum illa congreſſus eſt, uicerit, ac domuerit, quàm quòd uictores gentium ſuperarit. ad hæc autem accedebat eximia animi benignitas, & ſingularis in hoſtes clementia, ad quam non erat arte inſtitutus, ſed natura factus. hac planè, extincto belli furore, nihil amplius ſanguinis appetebat, nihil uindictæ, & unà cum armis omne odium, omnes ponebat inimicitias. ſtatuerat enim longe pulchrius eſſe, ac magnificentius iniurias obliuioni tradere ſempiternæ, ac odium cum amicitia commutare (quod de uno C. Iulio Cæſare literis proditum eſt) quàm de illis uindictam ſumere. hac de cauſa illos, cum quibus paulo ante conflixerat, ſi ad eum fidentius acceßiſſent, non perhumanè modo, ſed regio etiam apparatu, ac ampliſsimis accipiebat muneribus, regniq; in parte benigniſſime ferè locabat, & quos perdere potuiſſet, fraterno animo amplectebatur. nam ut turpe exiſtimabat pati ſe humanitatis officio ſuperari; ſic omnium turpiſſimum aiebat in iniuria ulciſcenda alios ſuperare. quo quidem omnibus manifeſtum

niſeſtum eſſe poterat, quòd etſi in ſumma pacis quiete prouidus Rex non adeo rebus ſecundis fidendum eſſe iudicabat, quin etiam cogitaret ea, qua plurimum pollebat prudentia, fortunam nunquam ſimpliciter indulgere, & in tranquilla rerum facie clam nocitura quieſcere; eaq; aliquando tempora incidere poſſe, quibus maximis præſidijs Regi, ac rerum Domino ſit opus, ſuiq; maximè intereſſe animaduerteret, ſe ad omnem uim ſuſtinendam ſic componere, ut quemcunq; impetum (ſi quando opus eſſet) poſſet propellere, & quamcunq; iniuriam propulſare, & ea ratione magnas militum copias inſtructas haberet, ipſum tamen nemini iniurium fuiſſe, ultro nemini bella intuliſſe; ſed quæ geßit, ſic impendiſſe, ut ea nulla poſſet ratione recuſare. quid uerò de eius erga deos immortales cultu, pietate, religione, obſequio attinet dicere? cuius tam acer uindex, ac propugnator fuit, ut cum Chriſtianißimi cognomen obtineret, CHRISTO, ſalutis noſtræ auctori ſe maximè Chriſtianum in ſanctiſſima eius religione & colenda, & defendenda præſtiterit. ipſe enim arcana quadam mentis ui iamdiu perſpexerat, quòd ut regum impietate uniuerſum imperium uitium capit, ſic uera eorum religione ad ueram pietatem excitatur, ſibiq; facile perſuadet eum regem nihil non honeſtum, nihil non publicæ utilitati conſentaneum uel cogitare poſſe, uel decernere, qui integra atque incorrupta mente Deos immortales iuſtis afficiat honoribus, & ſanctiſſimis precibus ueneretur. proinde cum illa Petri nauis nimis difficili, ac periculoſa nauigatione in mare impiorum æſtu, ac procellis agitaretur, & naufragium propè eſſet factura, ipſeq; moderator eò diſcriminis iam redactus eſſet, ut clauo ferè amiſſo concuſſum fluctibus nauigium, ac penè dißipatum nullo ingenio poſſet moderari, nõ prius deſtitit Rex religioſißimus, quàm turbinibus, ac fluctibus omnibus ſedatis ſtrauerit illi placidum æquor, ac maximè tranquillum, quo ſe in tutum portum poſſet recipere. cum uerò ex gentium annalibus uidiſſet Numam, Sertorium, Scipionem Africanum ſimulata quadam religionis ſpecie populos allexiſſe, eiſq; multa ac maxima perſuaſiſſe, ſe & hoc, & illud quàm facillime conſequi poſſe exiſtimabat, ſi dum ipſe æterni patris unigenam pura mente colebat, eos quoque, qui quaſi Erimanthij apri uineam domini, quam pijs colonis tum cuſtodiendam, tum colendam tradiderat, immani morſu uaſtare tentabant, ab ea ſic abigeret, ut à lætali eorum morſu non poſſet offendi. quapropter quoſcunq; uidebat hoſtilem rictum intendentes, uel uenenatos morſus

in eam

in eam parantes, cruce tormentis, incendio perinde ac ſues uenator uerubus, conficiebat. qua quidem pietate effectum eſt, ut concuſſam miſeris his temporibus, ac propè labefactatam impiorum ſcelere religionem ab eius hæreſeos labe, qua magno mortalium malo uniuerſus ferè Chriſtianus orbis infectus eſt, in tota eius ditione uindicauerit, ab omniq; impietate prorſus incolumen ſemper ſeruauerit: quo pio in religionem animo Dis immortalibus ſemper cariſſimus fuit. Sed quid ego lachrymabili hoc tempore, ac calamitoſo, omnes huius Regis uirtutes longa laudatione produco? quæ, ut ullo uerborum ſermonisve ſplendore illuſtriores effici non poſſunt, ulla ve dicendi copia, ulla orationis ui complecti (nulla enim eius uitæ pars laude, & gloria caruit) ita earum commemoratione omnem hunc conſeſſum, omnem hunc ordinem adeò commoueri uideo, & acceptum uulnus adeò recrudeſcere, ut eo maiorem animis ueſtris dolendi cauſam iniiciat, eo omnibus maiorem uim excutiat lachrymarum, quo ego illas longiori oratione connumero, tibiq; imprimis; Illuſtriſſime Princeps, qui lugubri hac, & luctuoſa ſpecie fletus, intimi tui mœroris, & conceptæ meſtitiæ (dum illi iuſta perſoluis) ſigna dediſti non ambigua.

Quare ne uidear & tibi, & reliquis non minus dolorem, quam Regi defuncto gloriam dicendo comparare, hic curſum ſiſtet oratio mea. præſertim cum præclariſſimarum eius laudum apud omnes tam recens, tam celebris uigeat memoria, ut uno omnium ore prædicentur, extollantur, enarrentur, omnibusq; occurrant undecunq; clariſſimæ. quod ſanè, Inuictiſſime Princeps ſi tibi propoſueris, in hocq; acrem illam mentis aciem intenderis, qua omnia prudentiſſimè circunſpicis, quamuis illum Regem intempeſtiua fatorum ſæuitia tibi ſurreptum doleas, qui Eſtenſem hanc domum tanta beneuolentia, ac charitate complexus eſt, ut eam ſemper in tutelam ac clientelam acceperit, & arctiſſimo neceſſitudinis uinculo ſibi deuinctam uoluerit: eum inquã Regem, qui amantiſſimi huius in hanc familiam animi tibi, Princeps Illuſtriſſime, ſignificationes ampliſſimas; Honoratiſſimo uerò Antiſtiti Hippolyto fratri tuo optimo, ac clariſſimo ob ſingularem eius religionem, fidem, prudentiam, probitatem, reliquasque egregias uirtutes, certiſſima dedit monumenta: tamen te ipſum colliges, & ab immenſa hac doloris ui animum auocabis. quòd ſi aliquem doloris ſenſum triſte tanti Regis deſiderium (quæ tua humanitas eſt) tibi excitabit; tamen ſi cogitaueris eum, quàm diu opus fuerit, tam diu

T nobiſcum

nobiſcum fuiſſet, pacatumq; regnum, & longè amplius, quàm accepiſſet, reliquiſſe, eoq; ætatis prouectum fuiſſe, ut etſi nobis parum, ſatis tamen ſibi, ſatis naturæ, ſatis gloriæ uixerit, ipſumq; in ſumma rerum felicitate, ac tranquillitate è uita ſanctiſsimè diſceßiſſe, gratulaberis potius Franciſco hunc exceſſum è uita, quam illius uicem dolebis. ipſe enim omnibus uitæ actibus ſumma cum laude peractis, ex hac corporis cuſtodia, ex his mortalis uitæ miſerijs, & ancipiti rerum humanarum mutabilitate, relicta poſt ſe ea nominis celebritate, qua, quamdiu inferior hoc orbis erit, tamdiu uiuet in omnium animis celeberrimus, ad cæleſtem illam patriam, ubi felices æuo ſempiterno fruuntur, euolauit. ibiq; inter cælites beatus, tranſactæ eius uitæ fructus debitos decerpit, ſempiternaq; illa beatitate contentus, mortalia omnia, quantumuis egregia, ac ſplendidißima deſpicit. a quibus planè cœli clariſsimis oris, atque illuſtri plaga, cum cæteros omnes, tum te rogat, Illuſtriſsime Princeps, ne ſuam felicitatem tuis lachrymis turbes, non magisq; doleas, eum te amiſiſſe, quàm habuiße, læteris, eiusq; obitum non minus æquo animo feras, quàm ipſe olim uxoris cariſsimæ, atque obſequentiſsimæ mortem, trium lectiſsimarum filiarum funera, ac tandem duorum filiorum regijs omnibus uirtutibus ornatiſsimorum occaſum tulerit. illudq; tibi eius deſiderium leniat, ac mitius efficiat, quod ipſi quoque exceſſum ex hac uita minus moleſtum effecit. quòd uiderit Henricum filium in regni ſolio ſibi ſuperſtitem, in quo cum ſubiecti populi, tum omnes huic Regiæ familiæ aliqua neceßitudine coniuncti non ſecus, ac in ipſo, poßent conquieſcere. Hunc igitur tanquam ſpirantem imaginem, ac uiuum parentis ſimulachrum intuere, in quo amiciſsimi Regis iacturam conſoleris. in huius enim animo paternæ uirtutes adeo altè radices fixerunt, ut longè feliciores, ac uberiores fructus, quàm in ipſo parente (licet illi uberrimi fuerint, ac feliciſsimi) ſint producturæ. & me hercle crediderim certa deorum immortalium prouidentia, & arcana quadam fatorum diſpenſatione factum eſſe, ut hic aureus maxime parentis partus, ex omnibus ornatiſsimis Regis Franciſci filijs, ſolus maximo genitori ſuperfuerit; quòd uiderint eam Henrici Regis futuram uirtutem, ut quædam aurei ſeculi, ac priſcæ probitatis ſpecies, ipſo Rege, in uniuerſo eius Imperio debeat reuiuiſcere, eumq; ijs animi, laudis, gloriæ, fortitudinis illuſtrem futurum luminibus, ut ab ipſo uno omnium rerum egregiarum Principes omnes exempla deſumant, eiusq;

præclara

præclara tum dicta, tum facta & præſens ætas, & omnis ſit miratura poſteritas. nam ſi anteà, parente uitam hanc adhuc uiuente, hic ferè ſemper in bellorum diſcriminibus eximia prudentia, ac mira fortitudine uerſatus eſt; tum uerò in pace talia prudentis ingenij ſigna, magniq; animi indicia dedit, qualia non à iuuene, ſed à uiro benè maturo ſolent expectari, nemini dubium eſſe debet, ipſum nunc, cuius animo parentis ac omnium egregiorum principum gloria, quaſi fax quædam ineſt, quæ illum, perinde ac Themiſtoclem Miltiadis trophæa, ad res egregias dies, noctesq; accendant, in ſumma hac fortunæ amplioris dignitate Imperio parem animum habiturum; acceptumq; honoris, ac laudis patrimonium, non tutaturum modò, ſed mirum etiam in modum aucturum; talemq; tandem ſe præſtaturum, qualem Imperij, magnitudo, & concitata eius uirtutis expectatio pollicetur.

IN FVNERE SIGISMVNDI IAGELLONIS POLONIAE REGIS,

STANISLAI ORICHOVII RHVTENI.

REX *noſter mortuus eſt, ſi tamen ille mori potuit, quem ſua præſtans, atque regia uirtus immortalẽ ante obitum reddiderat: quam ille cum conſtanter in omni uita coleret, quid tandem eſt, cur hunc mortuum dicamus eſſe potius, quam hoc mortali corpore exutum, ad illam immortalem uitam abijſſe, ad quam ſibi iter ſobrie, iuſte, ac pie uiuendo parauerat? abijt ergo hinc: nos flenteis, ac dolenteis reliquit in hoc ſqualore, ac ſordibus, quibus obſiti, in funere ipſius comparemus. nobis cum illo periere omnia Equites: illi uero nihil, præter hoc mortale corpus, deceßit. pro quo tamen ipſo cumulatur nunc ipſius acta uita æternitate, atque immortalitate ſempiterna. noſtra autem hæc mors uerius, quam uita, illius à nobis diſceſſu quàm afflicta, exinanitaq́; ſit, teſtes ſunt mœror hic ueſter, ac ueſtræ piæ lachrimæ, quibus deflemus non interitum Regis noſtri, qui nullus illi eſt, ſed orbitatem noſtram. amiſimus enim, Equites, nõ dominum: nihil enim illo minus nobis fuit: ſed iuſtiſſimum Regem, atque indulgentiſſimum Patrem. qui cum unũ, & quadrageſimum annum regnaret apud nos, quod exemplũ regnans non dedit iuſti, ac moderati Imperij? aut quod monimentum poſt ſe non reliquit in hoc regno, humanitatis, manſuetudinis, atque beneficentiæ erga uos ſingularis? quocunq; te animo, atque oculis conuerteris, plena omnia exemplorum illius ſapientiæ, iuſtitiæ, fortitudinis, temperantiæ ac uirtutum omnium reliquarũ reperies. ſiue Eccleſiam Dei uideas, quam ille integram, atque incorruptam in Polonia præſtitit: ſiue ipſam Remp. quam ille, tanquàm bonus pater unicam filiam in ſinu ſuo complexus tam domi quàm foris, tam pace quàm bello fouit, auxit, ac omnibus ornamentis cumulauit. in qua quidem Rep. talem ſe ille Regem geßit, ut & omnes ante ſe Reges facile uinceret, & cæteris poſt ſe ſpem imitandi adimeret. cedant huic omnes Reges: ſoli etiam ſcientiam regnandi concedant non Cyrus ille, non Aongeſilaus partem laudis æqualem, ac gloriæ cum hoc petant, qu netam rebus ipſis, quàm ſcribentium ingenijs magni fuerunt. de ijs*

enim

uilim non ad ueritatẽ hiſtoriæ, ut uidetur, ſed ad imitationis exemplum Græci homines multa ficte ſcripſerunt. at hic noſter Sigiſmundus Regum Rex, non ſolum bene uiuendo, ac ſapienter regnando Cyrum, atque Ageſilaum ſuperauit, aut ſi quid in Regũ genere maius hiſce fuit, ſed etiam illorum ipſorum ſcripta, qui de illis Regibus eloquentiſſime, copioſiſſimeq; ſcripſerunt. melius hic uixit, quam illi dixerunt: melius regnauit, quàm præceperunt. ita Sigiſmundus Rex noſter non fictum neque ſtylo adumbratum, ſed uiuum exemplum, atque rebus ipſis expreſſum cæteris regibus à Deo fuit propoſitum, ut in hoc Reges ceu in quodam illuſtri monumento, eſſent repoſitæ omnes regiæ uirtutes, unde ſumi poſſet, quo humanum genus ſeruari, quo regna adminiſtrari, quo iura, mores, inſtituta, leges in hominum uita ſancte, ac quiete poſſint retineri. quid? ſolis ne Regibus ille exemplum uiuendi fuit? minime uero, Equites. nemo enim etiam ſortis infimæ reperietur, qui ad bene, beateq; uiuendum ex hoc Rege exemplum non poßit ſibi ſumere. ſiue enim religionem ipſam ſpectes: quem anachoritam ſanctimonia uitæ non uicit? ſiue etiam has uirtutes uitæ communis conſyderes, nempe patientiam, obſequium, modeſtiam, ac temperantiam: quis non dico in ſummo imperio Rex, ſed homo ipſe priuatus, quem anguſta res coercet, hac iſta commendatione Sigiſmundo par fuit? pauci, Equites, & haud ſcio an aliquis omnino fuerit ita ille ſummam uitæ abſoluit, ut ſapientia Reges, priuatos uero moderatione uitæ antecelleret, talemq; ſe in omni uita priuatim, ac publice præberet, ut id nulla orationis copia, ut par eſt, explicari poßit, ne illius quidem Xenophontis Græci, cuius ore muſas tum loquutas ferunt, cum Cyrum illum ſuum, atque Ageſilaum uerbis magnos faceret. at ne me quis ad Græcorum morẽ temporis, ac luctus ueſtri cauſa magna hæc facere exiſtimet, oſtendam Equites, talem Regem nos amiſiſſe, qualis in Polonia ante Sigiſmundũ nemo, extra Poloniam uero pauci omnino apud omnes gentes fuerunt ſiue bona ipſius propria ſpectes; ſiue quæ illi natura, aut fortuna largita fuit, conſyderes: ut merito mors huius optimi Regis dolorem huic Senatui, mærorem Equeſtri ordini, ſqualorem Poloniæ, luctum ac gemitum omnibus attulerit &, ut hæc ex iuſto dolore profecta eſſe, ac amore intimo omnes intelligant, breuiter mihi dicendum eſt, quod genus uiri fuerit, qui in regnando mores, quæ fides erga illum, & uoluntas ueſtra, utilis erit, & grata hæc oratio non ſolum nobis in malis noſtris, ſed etiam his, qui cum laude uiuere, aut glorioſe regnare concu-

piue-

piuerunt. ſic enim de Sigiſmundo Rege loquar, ut nihil niſi ſingulare, niſi regium, niſi diuinum de hoc Rege à me ſitis audituri: idq; quod di cam, non facultate orationis meæ, a qua longiſſime abſum, illuſtrabo, ſed rebus ipſius geſtis, atque exemplis cum ſua ſponte clariſſimis, tum uero uobis notiſſimis. non abutar enim conſcientia ueſtra, Equites: fal ſam enim gratiam ab illo mortuo quid inire ſtudeam, quæ tota morte ipſius ſublata eſt? ſola illius uirtus manſit immortalis, de qua ſine in-uidia audiendum eſt: ut illius clariſſimi uiri recordatione, ac deſiderio uota faciamus, quo Deus noſter ſimiles Sigiſmundo regnare in Polo-nia uelit, ſi non omnes (nam id ſperare ferè iam fas non eſt) at ſaltem aliquos. hoc nos certe animo eſſe in hoc exequiarum munere conuenit, ut Deus non huic tantum mortuo, ſed etiam ipſi Poloniæ regno, no-biſq; ſit propitius, noſtraſq; res afflictas, atque in deſperationem pro-pemodum adductas benignus aſpiciat. me etiam ut attente audiatis, etſi rogandi non eſtis, mœror enim hic ueſter uos ſatis attentos facit, ta men ut conſuetudinem ſeruem, rogo.

Sigiſmundus Rex, auum habuit Vuladiſlaum Iagellonem, qui ex Li-thuana gente in Polonia regnauit primus; uirum omnibus tam belli-cis, quam religionis laudibus cumulatum. qui cum octo, & quadragin ta annos in Polonia regnaßet, multa trophæa de hoſtibus omnis gene-ris conſtituit, inter quos Germanos memorabili pugna ad Dumbrou-num in Prußia deuicit; &, quod nulli unquam regum, neque nationũ de Germanis licuit, hic ſolus eſt inuentus, qui, cæſis in acie uno die Ger manorum quinquaginta milibus, Germanos à Polonis poſſe uinci do-cuerit. præter eo alias uictorias, atque triumphos ipſius uarios, atque infinitos, quod illi nunc nihil ad nos, etſi ad nos, nihil ad hoc tempus, de quibus tamen eruditi homines multa ſcripſerunt. hoc tamen dicam, id quod à patribus traditum meminiſſe debetis, magnum hunc, & ex-cellentem regem, ac admirabili regnandi ſapientia in Polonia fuiſſe, qui non ſatis ſe functum officio, ac munere regio putabat, ſi tantum res humanas adminiſtraret, niſi etiam res diuinas ſummo ſtudio cura-ret. itaque Lithuanam, ſine Deo gentem ac impiam antehac, ad ouile Chriſti primus adduxit, in Eccleſiamq́, dicauit. deinde, cum literas ip ſe nullas ſciret, tamen hic omne literarum genus, ac muſas ipſas tam latinas, quàm græcas in Poloniam introduxit. nullum regnum eſſe ra tus abſque literis, nihilq; ſancti ac iuſti, neque honeſti ibi poſſe eſſe, ubi philoſophiæ non uerſaretur nomen: quod illa ex agreſtibus ciuileis, ex

immanibus

immanibus mites, ex barbaris doctos, ex hominibus poſtremo deos ipſos faceret. huic ergo tam excellenti ſiue arti, ſiue uirtuti, ſiue diuinitati potius cuidam, Vladiſlaus Iagello domicilium in ea urbe collocauit, quæ caput ipſius regni fuit. Cracouiæ enim gymnaſium condidit, quod omni uirtutis, ingenij, ac doctrinæ laude ad hanc diem floret, ut inde, tanquam ex equo Troiano, innumerabiles uiri prodierint ſapientia, & doctrina præſtantes. in hoc enim gymnaſio Iagellonis opera, non ſepoſita aliqua philoſophiæ, ſeu ſapientiæ pars tractatur, ſed tota ipſa, omnibus ſuis partibus perfecta, atque abſoluta. ſumma hæc laus eſt, Equites, ingens Iagellonis gloria, immortale etiam in uos, liberoſq; ueſtros meritum huius optimi, & diuini Regis, quo ille tanquam luce quadam, atque ſplendore mirifico, obruit omnes uictorias, laudeſque non ſolum ſuas, ſed etiam aliorum, qui Sarmatiam illam feram, & indomitam hac iſta humanitate literarum expoliuit; ut, cum ferocius gente Polona antea fuerit nihil, nunc contra beneficio doctrinæ hac eadem nihil uideatur eſſe manſuetius, neque humanius. hanc ergo humanitatem, quam in templis, quam in foro, quam in regno ac in moribus noſtris uerſari uidetis, Iagelloni Regi omnem debemus: qui accerſitis in Poloniam literis, adhibitiſque earum doctoribus, nos ab agreſti uita, ad ciuilem uocauit, nobiſque perſuaſit, humanitate, & doctrina nihil eſſe melius, contra uero feritate, ac inhumanitate nihil eſſe homine indignius: qua una re, atque ſola immortalem gloriam ille eſt adeptus. nam uincere bello Germanos magnum quidem illi fuit, ſed, quod uictoriæ, non bonorum uirorum ſunt tantum, ſed interdum etiam malorum, ideo uera carent laude: at curare, ut pie, caſte, ac religioſe uiuatur ab his, quibus præſis, ſolius eſt (mihi credite) hominis pij, caſti, atque religioſi. iam uero, niſi diuino aliquo animi motu Iagello Rex maiora concupiiſſet, & niſi fuiſſet natura philoſophia in huius uiri mẽte quadam: quomodo ille aut de literis ipſis, aut de illorum doctoribus, ac de gymnaſio condendo cogitare potuiſſet, præſertim cum literam ipſe legeret nullam? quam autem chara fuerit Deo opt. max. hæc Iagellonis mens, atque uoluntas, inde apparet, quòd ipſius genus longe, lateq; regnare, non in Sarmatia ſolum, ſed in Hungaria, Bohemia, Scleſia, atque Morauia longæuum, ac glorioſum uoluit: ut Iagellana progenies ſingulari Dei beneficio edita in hanc lucem eſſe uideatur ad retinendos homines in hac ciuili ſocietate, ad erudiendam uitam illorum communem, ad conſtituenda regna, ad unienda imperia, denique ad pro-

proferendos fines humanitatis, atque religionis. Iam uidetis, Equites, quæ ueſtra eſt ſapientia, è quo fonte profluxerit Sigiſmundus Rex ad hominum uitam gubernandam, atque conſeruandam, quàm puro, quã ſancto, quàmq; repleto omni militiæ atque ſapientiæ laude immortali. Sed, antequam de Sigiſmundo dicam, audite per quos uiros hæc auita uirtus ad Sigiſmundum peruenerit. Iagellone e uiuis ſublato Vuladiſlaus eius filius maior natu, huius autem Sigiſmundi patruus, regnũ paternum ſuſcepit: digniſſimus filius illo patre, ac ſucceſſor, in tuendo paterno regno, omnium acerrimus. qui extrema pueritia à Polonis Rex eſt factus; ineunte uero adoleſcentia, Rex eſt ab Hungaris abſens expetitus, bello Turcico maximo, atque acerrimis hoſtibus. tanta opinio de illo animos omnium peruaſerat, ut in illius indole ſalus omnium gentium repoſita putaretur, ita, ut & Polonis dare ſalutem, & Hungaros liberare periculis poſſe uideretur. tanta uirtus huius Regis fuit, tantus ad uirtutem impetus, ut præter ætatem, periculoſiſſimis temporibus, maximis undiq; ſeptus hoſtibus, duo regna maxima Sarmatiæ atque Hungariæ, ſumma atque incredibili uirtute conſeruarit. Scythas in Ruſſiam irruentes ſæpe uicit, Valachos Polonis adiunxit, Amuratem ipſum ſpe, atque cupiditate Hungariæ imminentem cũ uniuerſa Aſia, ex Hungaria uictum, fugatumq; expulit, atque eiecit. cui quidem Regi, ueluti Aaronem quendam, ſanctiſſimum, atque fortiſſimum uirum Ioannem Capiſtranum de familia Frãciſci, Eugenius quartus in ſocietatem Turcici belli miſerat: quo ille adminiſtro, atque comite, non ſolum Hungariam, ſed omnes Chriſtianorum prouincias ab æterno interitu conſeruauit. nam quandiu uita incolumis Vuladiſlao fuit, tãdiu Turcarũ genus minus potens, ac minus formidabile prouincijs noſtris. fuit illo uero Varnenſi prælio uicto, quòd ille uirtuti, ac rebus ſecundis confiſus, impari militum manu cum Amurate conflixerat, tantum Turcarum tyranni poſtea ſunt adepti, quantum nunquã eo uiuo optare ſunt auſi. in quo tamen prælio enituit illa Iagellonis excellens, atque inuicta in hoc Rege uirtus, cum enim inclinaret iam uictoria, ſpeſq; in ſola reſtaret fuga, & cum cæteri exceptis Polonis fugerent omnes, ille ueluti Cæſar alter, ſui oblitus in confertiſſimas hoſtium cohortes, opem laturus ſuis, cum magna hoſtium ſtrage ſe immiſit: &, cum quidam ni ex prælio reuocare iuuenem conarentur, ferox monitoribus reſpondit, non eſſe ſui ſanguinis uincere uelle, & fugere. ò gnerosam mentem, & magno Rege dignam. non ego te eo prælio periſſe

riſſe

riſſe dicam Vuladiſlae, neque immaturam mortem hoc loco deflebo tuam. uiuis enim rerum geſtarum gloria, & quandiu hic ſol terras aſpiciet, uiues. nam quod tibi aut pueriles ætas negauit, aut immatura mors ademit, id tu ſuppleuiſti uirtute tibi. quam ad hanc diem, non Hungari ſolum, pro quibus ſanguinem fudiſti, neque Poloni, quorum cum patribus illo in prælio occubuiſti, ſed illi ipſi Turcæ, genteſq; omnes barbaræ à te deuictæ uenerantur, fatalemq; tuum ſanguinem, ad delendum Othomanicum nomen, ſibi eſſe arbitrantur. ſed me longius prouexit, Equites, recordatio huius Regis cum grato quodam deſyderio coniuncta, & quod hoc intuens corpus, de illis quoque recordor, qui ex eodem ſanguine erant creti, unde & hoc erat ſumptum. nunc ergo relinquam patruum Sigiſmundi, tanti, ac tam inuicti ſpiritus regem, & ad parentes ipſius iam uobis breuiter oſtendendos deſcendam uos quæſo, quod adhuc feciſtis, me diligenter audiatis. Vuladiſlao Varnenſi prælio extincto, Caſimirus frater, huius autem Sigiſmundi pater, regnum ſuſcepit fraternum atque paternum, & quinque, & quadraginta annos in Polonia regnauit: quo in ſpacio res ille tantas geſſit, ut, ſi de ſingulis mihi dicendum ſit, abuterer tempore, & auribus ueſtris, Equites. ipſe etiam me ignorare uiderer, ſi ad res magnas huius excellentis Regis orationem nequaquam parem adhiberem, præſertim cum ad ipſum Sigiſmundum tota properet oratio. hic tamẽ Caſimirus quãtus rex fuerit, inde ſciri poteſt, quòd contra potentiſſimos Reges, atq; ſummos Imperatores, non ſolum ſuæ ætatis, qua ille regnauit, ſed omnis ante illum memoriæ, Poloniæ regnum incredibili uirtute defendit. nam cum Matthia rege Hungariæ fortiſſimo atque bellicoſiſſimo, bellum in Scleſia acerrimum geſſit, & Stephanum Valachiæ Palatinum, bellatorem inclytum, parere Polonorum imperio coegit, & Mahometem Turcarum tyrannum ex Valachia expulit, pacemq; petere coegit. Pruſſiam maximo bello perdomuit: Moſcouiam deuicit: Scythiam ſæpe repreſſit: pacem, ocium, ac tranquillitatem armis, atque legibus in ſuo regno diligenter cuſtodiuit. quibus ille rebus cum eſſet apud omnes clariſſimus, facile obtinuit, ut externis etiam auxilijs regnum Poloniæ muniret, quòd ſciret regna, niſi finitimorum opibus, ac beneuolentia iuuarentur, firma non eſſe. itaque quod armis, atque bello aſſequi non potuit, ut pax illi cum Germanis de Pruſſia eſſet, id uxore ex Germanis ducta eſt aſſequutus. nam de domo Auſtriæ clariſſima, atq; totius Germaniæ potentiſſima, eaq; imperiali uxorem duxit Eliſabe-

tam, huius iſtius Sigiſmundi matrem, filiam autem Alberti Ducis, qui idem Romanis, Hungaris, atque Bohemis rex fuit. cuius nuptiæ, cum eſſent plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, ac regiæ cuiuſdam maieſtatis, ita tamen fœcunditate, atque prole beatæ fuerunt, ut uixe ueteri Regum memoria ullius nuptiæ cum his Caſimiri conferri queant. nati enim ſunt inde filij ſex, omnes patri ſuperſtites. quorum, ſerie quadam mirabili, atque diuina, Vuladiſlaus natu maior, in Hungaria regnauit uiuo patre Ioannes Albertus autem in Polonia patri ſucceßit: illi Alexander, huic uero Sigiſmundus hic Rex. reſtabant duo, quòd illis credo meliora regna hiſce terrenis debebantur, Caſimirus, & Fridericus: quorum alter in diuos relatus eſt, alter uero urbis Romæ Cardinalis fuit. filias quoque ſeptem numero, ex hoc eodem matrimonio ſuſceptas, omnes Germanis principibus in matrimonium dedit. atque ita genere, ac ſanguine ſuo cunctam Germaniam Caſimirus compleuit, ut pauci ſint ex omnibus Germanis principibus, qui conſanguinei non ſint Polonis. felix Caſimirus hac iſta Deo grata, ac tam illuſtri apud omneis genteis ſobole, ex quo tot, ac tanti orbis terræ conſeruatores prodierunt: qui felicior ne in ſuſcipiendis liberis, an diligentior in educandis fuerit, non facile dixerim nam, ut filias prætermittam, quæ ſumma pudicitia, & digna illo loco, ac genere cura, à matre ſanctiſſima, atque diligentiſſima fœmina educabantur; filij certe ea diſciplina fueruut inſtituti, ut non Regis filij, ſed priuati cuiuſdam uiderentur eſſe. nullus in ijs educandis regius ſumptus, luxus nullus, ſed ſumma moderatio in uictu, amictu, atque cultu adhibita fuit. norat ſiquidem ille ſapientißimus Rex, atque idem pater optimus, fundamentum eſſe omnis reliquæ uitæ cum priuatæ, tum publicæ inſtitutionem ipſam, educationemq; puerilem. hinc enim petuntur primum rudimenta illa ad laudem, & ad gloriam diſpoſita, nempe quid honeſtum, quid turpe, quid iuſtum, quid iniuſtum, quid expetendum, quid fugiendum ſit, quid Deo, quid parentibus, quid amicis, quid ciuibus, quid legibus, quid ipſi denique Reip. debeas quæ niſi tu ineunte ætate, in anguſta, ac ſeuera uita cognoueris, inutilis homo, pernicioſus Rex tuis futurus ſis neceſſe eſt. quid enim per Deos immortales ab eo expectes, qui ſine ullis honeſtis præceptis, ex puellarũ cœtu emerſus, à cantu, à tibia, à luxu, à tripudijs à vino, à ſomno, à ſtupro, ad ſummũ imperiũ acceſſerit? iactabit ſe mihi crede illius intẽperantia in illa copia inſolentius, neq;, quomodo proſit, ſed quomodo obſit rebus communibus, cogitabit,

gitabit. nam, cum uoluptas ipſa per ſe uirtuti ſit inimica, tum uero ſi ad illam poteſtas aliqua maior, aut imperium accedat: in furorem agitur, de ſtatuq; omni mentem exturbat humanam. ex hac tali ratione illæ humani generis peſtes prodiere partim crudeles, partim uero effœminati tyranni. hinc enim Buſiris, atq; Phalaris illi ueteres; hinc Nerones iſti recentiores, ac crudeles tyranni; hinc etiam effœminati Sardanapali ſunt orti. quorum uitam ſi inſpicias, facile reperies ineuntem ætatem illorum non parſimoniæ, neque diſciplinæ radicibus, ſed ipſius uoluptatis, atque licentiæ illecebris nixam fuiſſe. horum exemplis admonitus Caſimirus Rex nihil prius habebat, quàm ut illam primam filiorum ſuorum ætatem certis legibus pudoris, uerecundiæ, modeſtiæ, atque ipſius religionis aſtringeret, certò ſibi perſuadens, taleis filios ſuos in regnando futuros, qualis illorum educatio præcederet; & merito quidem: inſtitutio enim puerilis, Regum ipſorum primum proculdubio, medium, atque poſtremum illis in regnando eſt. hinc enim omnis ornatus uitæ Regibus eſt petendus: hinc contra fortunæ tela præſidium ſumendum: hinc conſilium, hinc auctoritas, ac grauitas petenda: denique, id quod caput eſt, quid ſit Regem eſſe; quid deceat illum; quod officium Regis; qui uultus, inceſſus, uictus, habitus: hæc ſola recta inſtitutio Regi demonſtrat. non capit hæc, mihi credite, anguſta, ac nulla bona inſtitutione erecta mens, ſed uacillat ac titubat in omni Regio officio ac munere. qui enim Rex hæc puer non didicit, is uitam miſerã, deſertam, contemptam, infamem, ac obtrectationibus expoſitã agat, neceſſe eſt. his ergo malis, atque his incommodis omnibus ab initio Caſimirus ſtatuit occurrere. præpoſtere ſe facturum ratus, ſi regnum ipſum filijs poſt ſe relinqueret; filios autem ipſos, quibus illud ſeruaret, negligeret. quare, ne uideretur, ut dicitur, plus curare calceũ, quam pedem; ſumma ope requiſiuit, cui nam inſtituendos filios ſuos traderet. erat illis temporibus uir doctus, & bonus Ioannes Longus, Olugoſ à Polonis uocitatus, cuius uita probata, ac inculpati mores cum illius comendarent doctrinam, facile Caſimiro fuit perſuaſum, qui hunc filijs ſuis doctorem accerſierit: ut ex eius uiri præceptis atque inſtitutis, ueluti ex fonte quodam, atque totius honeſtatis radice, flueret illa regia diſciplina, quam docti homines ſummam eſſe rerum omnium uoluerunt. quæ mentem, linguam, ac rationem futurorum Regum ad Reip. gubernationem, cum ſumma laude dirigeret. ſic Caſimirus non aliquẽ externum, aut alienigenam, ac ignotæ uirtutis hominem filijs ſuis præ

ceptorem delegerat, ſed Sarmatam, ac Polonum, eundemq; ſpectata doctrinæ ac integerrimæ uitæ uirum. ita ille non in externa inſtitutione, neq; in peregrina adoleſcere mentem liberorum ſuorum uoluit, ſed in Polona, atque domeſtica. nec iniuria, ut enim ſemina, ſi in peregrinam mandentur terram, amittunt uim ſuam, ſæpeque in diuerſum genus abeunt: ſic puerorum ingenia, inſtitutione degenerant à patria uirtute, ut ex duro Scytha, mollis fiat Arabs; ex Latino Græcus; ex Polono Italus. quare Caſimirus, cum ſe ſciret genuiſſe Reges, non Italis, non Græcis, neq; Indis, ſed ſolis Polonis; cauit diligenter, ne quis primam illam indolem, niſi Polonus, fingeret. adhibuit itaque Ioannem Longum, ut Polona inſtitutione, Polonus ipſe bonos Reges Polonis eò diligentius efficeret, quanto in illorum inſtitutione ſalutem non ſolum regni, ſed ſuam etiam incluſam eſſe uideret. hoc ergo munere Longus non minus difficili, quam operoſo ſuſcepto, ſtatim ab initio amouit e conſpectu illius teneræ ætatis peſtem, ac perniciem iuuentutis libidines omnes, & illarum auctores. non erant auditi in Longi ludo uerſus impudici, non cantus, neq; ſymphonia turpis, quæ aculeis nequitiæ incendunt ad uitium iuuenum menteis. nunquã ibi ſunt niſi turpiloqui, nunquam ebrioſi, nunquam mimi, nunquam amore ac uino, & mendacio corrupti hiſtriones. denique, nunquam illa dijs irata, quam Itali appellant, maſcara in ludo illo fuit: nihilq; earum rerum omniũ, quarum imitatione, atq; conſuetudine in uitium labitur iuuenilis ætas, taliſque fit, quales ſunt ij, quorum conuictu lætatur. cum claudo enim, ut dicitur, claudus eris. quare aures illorum Regum ab auditu, oculos à conſpectu talium flagitiorum diligenter fidelis magiſter continebat. libri apud illum à Regibus illis pro maſcaris tractabantur uiri boni ac moderati, pro hiſtrionibus cum Regibus illis uerſabantur. parſimonia uitæ, morum reprehenſio malorum, irriſio, uirgæ mediusfidius ipſæ, atque plagæ adminiſtræ illius inſtitutionis erant, atq; comites. meminiq; me audire de noſtris ſenibus, Caſimirum dicere ſolitũ, nullum ſe acroama audire ſuauius, quam eiulantem, ac uirga cæſum ab illo magiſtro filium. ò Regem Sparta dignum, qui in illis lachrymis, ac in illius uitæ anguſtijs fundamenta bene, ac ſapienter regnandi filijs ſuis repoſita eſſe arbitrabatur. itaque cum magnarum rerum cupiditate monitore Ioanne Longo incenderetur aſſidue præclara illa ad uirtutem indoles, uidetis quos fructus maturitate ſua poſtea tulerit. quid enim alind cauſæ putatis eſſe, quod omnes uicinæ gentes, atque nationes ad

Caſimiri

Caſimiri domum, quaſi ad philoſophi ſcholam concurrerent, unde non ſolum Reges regnandi, ſed etiam magiſtros bene uiuendi peterent? nulla fuit alia, Equites, niſi ipſius inſtitutionis opinio. hac enim impulſi ſunt Hungari, ut ab illo Vuladiſlaum Regem ſibi peterent. hac eadem Bohemi adducti Ioannem Albertum expetiuerunt, ita Alexandrum Lithuani, ita Sigiſmundum Scleſii. o felicem tali prole Caſimirum: o ter, quaterq; beatam Poloniam, quæ tantæ indolis primum, deinde uirtutis parens, atque altrix extitit: quæ quanta fuerit, teſtes ſunt omnes gentes atque terrarum oræ ultimæ, quæ ab hac iſta uirtute aut ſeruatæ, aut deuictæ, aut cum Poloniæ regno ſunt coniunctæ. nec mirum, nacta enim fuit hæc uirtus naturam Imperio aptam: ad quam cum acceſſiſſet uſus, confirmatioq; doctrinæ, ad tantam laudem, dignitatemq; peruenit. &, cum omnes iſti optimi, atq; omni laude digniſſimi fratres florerent ingenij gloria; ſic tamen inter hos Sigiſmundus excelluit, ut tantum ipſe uinceret omnium teſtimonio fratres, quantum illi uincebant reliquos omnes. nam quæ ueſtra opinio, quanta etiam ſpes omnium de hoc iſto iuuene fuerit, teſtes ſunt comitia illa, Caſimiro mortuo Pyotrkouiæ habita, ubi cùm de Rege deligendo deliberaretis, hunc natu minimum, fratribus maioribus Ioanni Alberto, ac ipſi Alexandro anteferre ad imperium uoluiſtis; &, niſi partim Eliſabet mater, partim uero Sigiſmundi ipſius continentia fratri maior concedentis obſtitiſſet, antetuliſſetis. uos hoc loco appello huius regni robur, atq; firmamentum Thenciſci, quæ iudicia de hoc iſto Rege tum feciſtis? quanta cõtentione animorum, atq; armorum ueſtrorum hunc Regem ſufficere patri uoluiſtis? quid tanto motu rerũ ſpectaſtis aliud, niſi ſpeciem quandam, atque opinionem excellẽtis uirtutis: quæ cùm ipſa ſumma eſſet in Sigiſmundi fratribus, in hoc tamen ita excelleret, ut, quantum ætate ſuperaretur à fratribus, tantum ille ſplendore uirtutis, ac nominis ſui fratres ipſos ſuperaret? quòd autem ille ſe tum non extulerit, &, quòd à præſenti iam regno, ac oblato abſtinuerit, nonne hanc abſtinentiæ illius laudem cuiuis regno anteponendam putabimus? niſi enim inſediſſet in huius uiri mente conſtans, ac æquabilis ratio quædam uitæ; nunquàm ille, mihi credite, abſtinuiſſet ab eo, quod illi tum ſumma uoluntate, ac incredibili ueſtra conſpiratione datum, oblatumq; fuit. nam non uolitare cupiditate gloriæ, non inflammari ambitione ad rapienda regna, præſertim cum Rex eſſe poſſis; hoc omnium difficillimum opus eſt, Equites: hoc ſolius ſapientis, ac huius

hominis

hominis eſt proprium; qui tamen hoc ipſum, quod fratribus ante ſe conceſſerat, quam cumulate poſtea à uobis ſit adeptus, res ipſa docuit mortuo enim Ioanne Alberto, deinde Alexandro fratribus, uniuerſi hunc ex Scleſia ad regnum paternum uocauiſtis, in ſummo ipſius regni diſcrimine, ſummoq́; periculo. ita in eo ſolo reſtare ſpem regni, atque ſalutis ueſtræ tum putaſtis. quoquidem regno ſuſcepto, ita illud unum & quadraginta annos adminiſtrauit, ut omnibus opibus florentiſſimũ nobis poſt ſe reliquerit. in quo quidem regno, qualẽ ſe Regem ille geſſerit, quibusve artibus illud adminiſtrarit, res ipſa iam poſcere uidetur, ut dicam: fuit enim hoc ſecundum è tribus, quæ de hoc ipſo Rege dicenda ab initio propoſuimus. utinam, Equites, ea in nobis eſſet orationis facultas, qua, ut par eſt, dicendo explicare poſſemus, qui nam huius regis in regnando mores, quæ artes, qui modus fuerit. nunc uero cum uirtuti Sigiſmundi Regis non tantum mea, quæ nulla eſt, ſed nullius omnino poßit par oratio inueniri; date mihi hanc ueniam, ut non tam orationem à me ipſam, quam rerum ipſarum, quas is geſſit, commemorationem expectetis: quarum recordatione, ac memoria, & hoc mæſtum illius funus celebremus, & alijs præſcribamus, quales Reges in regnando eſſe conueniat. ego enim ſic exiſtimo, in ſummo Rege quatuor has res ineſſe oportere, ſapientiam, iuſtitiam, fortitudinem, atq; clementiam. quis igitur hoc homine ſapientior Rex unquàm fuit? qui mox ſuſcepto regno, non unam aliquam partem regni, ſed omneis illius partes animo complexus eſt: quæ cum laborare uiderentur, preſentem medicinam omnibus ſummo cum præſidio attulit. nam cum Poloniæ regnũ maximis bellis, quæ pater, ac fratres ante illum geſſerant, exinanitum, ac omni conſilio, & auxilio deſtitutum accepiſſet, ineundam ſibi ante omnia rationem putauit, quo & auxilijs iuuare, & conſilijs firmare, & opibus reficere regnum poſſet. multa illi ad ea expedienda, quæ animo conceperat, obſtabant; inopia primum ærarij aſſiduis bellis exhauſti; deinde deſertum ab amicis regnum. nullo enim tempore Poloniæ regnum maiori motu rerum fuit, quam eo, quo à Sigiſmundo eſt ſuſceptum. hinc enim influebat tota in Ruſſiam Scythia; hinc bello affecta imminebat Valachia; hinc Aſia Turca duce minabatur nobis tota. cum Germanis etiam, nõ ſatis certa nobis propter Pruſſiam pax fuit. hic Sigiſmundus ſolus in medio relictus, ac magnis undique periculis circumuentus, oſtendit patriæ illud ſperatum lumen animi, ingenij, conſilijq́; ſui. omneis enim finitimos partim ſo-

cietate ſibi adiunxit, partim fœdere reconciliauit, partim uero bello deuicit. nam Valachiam inſperata uictoria de Ioanne Alberto elatam fregit, ac domuit. Scythiam quoque multis prælijs ſecundis deuictam, ad extremum tandem munificentia, liberalitateq; ſua infide habuit, perfecitq; ut Scythæ genus hominum ferum; ac indomitum, liberalitatem ipſius potius, quàm arma experirentur. quem illi honorem, ante Sigiſmundum, nulli Regum, ne illi quidē Alexandro domitori Aſiæ habuerunt. cum Turcarum etiam tyranno, cum, ab omnibus derelictus, ſolus periculoſiſſimum bellum gereret; fœdus ad extremum fecit, magis ex ſuorum tempore, quàm ut id utile rebus communibus arbitraretur. de quo quidem fœdere dicam alio loco, Equites; & ita dicam, ut hoc ipſum fœdus, quod nonnulli reprehendunt, magna neceſſitate factum fuiſſe oſtendam. nunc dico in his fœderibus, atque bellis Sigiſmundum aliud ſpectaſſe nihil, quàm pacem, & ocium ſuorum; ut uidelicet Polonia tot iactata caſibus, tot afflicta cladibus, tot denique oppreſſa malis, requieſceret aliquando, & ſe ex diuturno labore, pace, ac quiete reficeret: quæ eo miſeriarum iam uenerat, ut neq; priuatis, neque publicis opibus poſſet contra uim hoſtium ſubſiſtere. ita enim Iagello Germanico bello, & Vuladiſlaus Turcico, & Caſimirus Prutenico, atque Hungarico, & Ioannes Albertus Valachico Poloniam attriuerant, ut in media uictoria uita eſſe prope modum ipſa Polonia uideretur. quare, cum ſpes reſtituendi regni nuſquàm, niſi in pace, Sigiſmundo reſtaret: propterea hanc ipſam pacem, omnibus bellis, fœderibus, ſocietatibus atq; affinitatibus quæſiuit. nam ſorores, quas habebat, in Germaniam nuptum dedit: qua affinitate ille Germaniam cum Polonia non ſolum coniunxit: ſed etiam Germanorum opibus illam contra omnem uim muniuit. nobiliſſimis enim, ac potentiſſimis ex ea gente illas collocauit. qua ſane re perfecit, ut illi primo omnium Poloniæ Regum pax cum Germanis firma eſſet. nam, quod is cum Prutenis bellum geſſit: priuatum illud bellum Prutenorum fuit, nulla publica ipſius Germaniæ auctoritate ſuſceptum. &, ne quid forte, quod ad pacem ſpectaret, prætermittere uideretur, cum iam Scythas liberalitate, Valachos deditione, Moſcos uictoria, Germanos affinitate ſibi, ac ſuis obligatos haberet; reſtabant Hungari, quos & ſi illis temporibus Vuladiſlaus frater cum Polonis coniungebat, tamen Sigiſmundus longius proſpiciens animo, Hungaros in perpetuum Polonis uolebat deuinctos eſſe. itaq; cum Scepuſia domus princeps in Hungaria

ſlixerunt, partim amiſerunt; & merito quidem: pace enim de medio ſublata, quid utriq; ſalui eſſe potuit? pax enim eſt parens, atque fons omnium rerum bonarum, Equites, ſine hac nihil hominibus iucundum in uita, nihil ſtabile poteſt eſſe quam qui oderunt, feri & indomiti, ac crudeles tyranni ſunt habiti. contra uero qui huius patroni, atque auctores fuerunt; ſoli homines, ſoli ſapientes, ac generis humani conſeruatores ſunt dicti; & iure quidem: pace enim uiuunt leges, excoluntur mores, tractantur artes, uictus poſtremo ipſe ad uitam degendam neceſſarius, ipſius pacis eſt fructus. quo etiam fit, ut difficilius ſit pacificum Regem eſſe, quàm bellicoſum. quanto enim quiſque ratione magis deficitur, tanto eſt ferocior, & ad bellandum procliuior. at pacis auctor, atque cuſtos nemo poteſt eſſe, niſi idem uir ſapiens fuerit. eedem enim partes ſunt pacis, quæ ſunt ipſius ſapientis. nam pacis hic finis eſt, ut in ea conuenienter naturæ ac legibus uiuatur. qui finis idem profecto eſt & ipſius ſapientis. hoc enim ſolum ille curat, ne quid a natura, ac legibus aberret. quare nihil tam cum ſapientia pugnat, ut uidetis, quàm odium, diſcordiæ, ac bellum. hinc enim exiſtunt regnorum mutationes, hominumq; ipſorum, ac legum interitus: quæ conſeruare, ac conſtabilire eſt ipſius ſapientis. quod in Hungaria ne eſſet, tanquam ex aliqua ſpecula denunciabat Sigiſmundus Ferdinando atque Ioanni tem peſtatem futuram. quam cum illi non proſpicerent animo, demonſtrantemq; Sigiſmundum non audirent: repente illa tempeſtas inuoluit, ac corripuit omnia. Hungariamq; ſine legibus, ſine iudicijs, ſine rege, ſine fide expoſuit direptionibus, & incendijs. at Sigiſmundus interea cũ conſcientia conſiliorum ſuorum niteretur, nunquam facere, agere, ac moliri omnia deſtitit, quo, ſi min us pacem inter illos Reges conciliaret, regnum tamen ſuum ab illorum contentione abduceret. qua in re tanta ſapientia tantaq; moderatione fuit, ut in ſumma illorum contentione, utriq; charus eſſet, utriq; ſocius, atque amicus. cum quibus ut pacem & amicitiam firmaret, alteri, hoc eſt Ioanni, filiam ſuam Eliſabetam, e ſecunda uxore, hac iſta grauiſſima, atque clariſſima Bona Sforcia, de qua dicam alio loco, in matrimonium dedit. alterius uero filiam huic Auguſto Regi noſtro, filio autem ſuo chariſſimo, atque unico, quẽ nobis ex eadem Regina reliquit, collocauerat; quæ nuper magno omnium cum dolore ac mœrore deceſſit. ita ille, non arma tantum opeſq; omnes ſuas, ſed etiam ſanguinem ipſum, genuſq; ſuum uniuerſum in pacis rationes conferebat ſanguineq; ſuo quàm plurimas genteis, atque

nationes ſibi, regnoq; ſuo obſtrictas eſſe uolebat. & , cum bellicoſiſſimis nationibus, uictorioſiſſimiſq; populis praeeſſet, tamen hanc tantam copiam, non bellorum opes, ac neruos, ſed pacis inſtrumenta eſſe putabat. quæ pax inquam, in regno conſtituta, quanta bona effecerit, quas artes excitauerit, quas opes huic regno tam priuatim, quàm publice pepererit, attendite, Equites; menteſque ueſtras pauliſper ab hoc mærore ueſtro, ad res ueſtras abducite: quarum ſtatus, ante Sigiſmundum, qui fuerit; hæc ueſtra præſens teſtatur copia. quam ſi conferre uolueritis cum opibus illis ueſtris prioribus; inopia ſumma atque egeſtas illæ uidebuntur eſſe præ hiſce, quæ nunc ſunt. an uos illas opes putabitis eſſe Equite Polono dignas? quæ tam modicæ fuerunt, ac pene nullæ, ut legibus etiam ueſtris cautum fuerit, ne triginta marcas dos Equitis filiæ ſuperaret. non moderationis, mihi credite, ſed po ſtremæ inopiæ hæc iſta lex fuit: cuius cum nos (ita mediꝗ ament) ſubpuderet, legem hanc dotalem tulimus, ut id quod inopia fiebat, lege fieri putaretur. cũinterim bene ſe illis res haberet, qui locupletes uideri uolebãt, ſi illorum ſanctius ærarium ipſas trigiuta marcas haberet. neque uero hæc inopia tantum in ordine Equeſtri fuit: ſed ipſi etiam mediusfidius Senatores, ne plus centum marcis dotis nomine filiæ nubenti darent, lege, hoc eſt egeſtate, prohibebantur. Sed quid ego dotem huius inopiæ ſignum fuiſſe commemoro? cum capita occiſorum Equitum, tanquam pecudum, non ipſius interfectoris capite, ac ſanguine, ſed precio, ac cẽtum marcis, contra omnia diuina, ac humana iura, ſoluerentur? ut nõ mulcta, non pœna, non ſupplicio, ſed tam uili ære capita ueſtra æſtimarentur, cædeſq; expiareutur. ex hac tanta, ac tam infami, tamque impia æſtimatione apparet, egeſtas illa regni quanta fuerit: quæ tanta fuiſſe uidetur, ut animam quis pro capite facilius daret, quàm hanc pecuniam ſolueret. quam utique illis temporibus grandem fuiſſe conſtat, quæ nunc auctore Sigiſmundo nulla eſt. quid uero illa macula, atque labes nominis, ac generis ueſtri parum ne indicat, quàm inops à pecunia fuerit hoc regnum? nam ſi quis fur pecuniam furto à quopiam ueſtrum abſtulerit, capite plectitur, atque ſuſpendio. ſi quiſpiam autem eum, cuius hæc pecunia fuerit, occiderit, pecunia occiſi caput ſoluit. ò commemorandas leges, & dignas, quæ in hac Rep. uerſentur: quibus nos, tanquam pecudes, precio, ac mercede ſicariꝭ, & interfectoribus addicti ſumus. quam uos non legem, ſed perniciem, atque peſtem ueſtram, primo quoque tempore de medio tollite, Equites, ſi ſalui eſſe, et

boni uiri haberi uultis. de quo quidem ipſo erit fortaſſe nobis apud uos alius dicendi locus. nunc uos iam perſpicitis, quanta hæc inopia fuerit, cui omnes leges diuinæ, ac humanæ in Polonia ceſſerant. Quid? in priuatis ne tantum rebus hæc tanta inopia fuit? immo uero multo etiam maior in publicis. recordamini enim per Deos immortales, illas anguſtias ærarij, amiſſa uectigalia, bona, uillas, urbes, atque prouincias regias pecunia obligatas priuatis hominibus: tum demum ſtatuetis, quantum Sigiſmundo Regi debeatis, qui hæc omnia redemit, recuperauit, ac libera Reip. reſtituit. quarum rerum inopia erat factum, ut homines hiſtorici literis mandarent, Polono Rege miſerius eſſe nihil. & ita profecto res eſt, ſi tempora illa reſpicias, quibus illi ſcripſerunt. an uobis tum regnum hoc diues fuiſſe uidebatur, cum ſubſidia belli, ac ornamenta pacis mendicato penè Reges ueſtri quærerent? cum pignoribus, obligationibus, ac mutuationibus, non ſolum bella adminiſtrarēt, ſed etiam domi uiuerent? cum ita exinanitum erat ærarium, diminuta uectigalia, omnes uillæ, poſſeſſiones, ſalinæ, prouinciæ pignori oppoſitæ, ac à regio uſu auerſæ, ut Rex ipſe neruis prorſus careret, quibus Remp. gereret? quis unquam non dico Rex, ſed priuatus homo, aliquid ſepoſitum ad uſus neceſſarios non habuit? ſoli ex omnibus Reges ueſtri ſunt inuenti, ſine ullo ſanctiore ærario. nihil fingo, Equites: memoria in medio eſt, res ipſa. legite priuilegia bonorum obligatorum: facile reperietis eo inopiæ redactos fuiſſe illos ſuperiores Reges, ut, ſi non dico bellū aliquod ab illis eſſet gerendum, aut filia elocanda, ſed equus ipſe emendus, non prius haberent, quam aliquid adderent ad priuilegij ſummā. quare cum maximus nodus in Rep. ſit inopia rei pecuniariæ: ſæpe fiebat, ut perniciosa conſilia Reges noſtri inirent auferendorum e templis uaſorum, ac nouorum imperandorum uobis tributorum. res etiam ipſas ad ſummam Reip. pertinentes, inchoatas, atque affectas, cum magno ipſius Reip. detrimento intermittebant. difficile enim eſt efficere aliquid magni, cum egeas: quòd pecuniæ nerui ſint omnium bene gerendarum rerum. ex his tantis, tam diuturnis, tam poſtremis difficultatibus, anguſtijsq́; quibus omnes res noſtræ priuatæ, atque publicæ premebantur, Sigiſmundus Rex ſumma ſapientia, atque incredibili celeritate hoc regnum expediuit. comparatis enim pecunijs, ac undique collectis Ioannis Boner opera, uiri præclari, atque induſtrij, ſalinas primum, deinde præfecturas, poſtremo uillas, urbes, poſſeſsiones omnes redemit; æreq́; grandi perſoluto, uectigalia conſtituit; fructus prouin-

proſuderunt, pax, opes, literæ. rarum fuit antea, ac pene inauditum in Polonia græcarum literarum nomen, quæ ita erant hominibus noſtris incognitæ, ut id, quod quis non intelligeret, græcum eſſe diceret. iam uero latina ipſa oratio quàm abſona fuerit, atq; barbara, Biga & Baraletus ſunt teſtes. boni quidem illi uiri, ſed tamen inepti magiſtri, ac ruſtici. conferte nunc cum his ea, quæ & ipſi didiciſtis, & in quibus liberi exercentur ueſtri: non barbariam, ſed Græciam; non Sarmatiã ſed Italiam dicetis factam eſſe Poloniam. ut iam non Muſæ græcæ, neque latinæ, ſed urbes mediusfidius ipſæ, Roma atq; Athenæ, honore, præmio, ac fauore Sigiſmundi inuitatæ, commigraſſe in Poloniam uideantur. ita mens, ſonus, ac ſubtilitas utriuſq; orationis non externa, ſed uernacula; non peregrina, ſed domeſtica in ore noſtrorum hominũ uerſari mihi uidetur. circunſpicite, Equites, quàm undiq; circumferantur uerſus optimi: audite quibus laudibus ſolutæ ac iunctæ orationis ſuauiſsimi huius Regis à Polonis celebretur memoria. nihil dico de me, cuius oratio, quantulacunque eſt; aut, ſi quæ omnino eſt: huius Regis beneficio creuit. uoluimus quidem & nos de hoc Rege aliquid dignum ex hoc loco ueſtris afferre auribus: ſed tamen id aſſequi, tarditate, ut par fuit, non potuimus: ſtudio tamen certe, & uoluntate proximi illis ſumus, qui literas ſuas, arteisq́; optimas huic Regi acceptas ferunt: & qui hunc quaſi quendam mortalem Deum, alto cælo demiſſum, mirantur; ac harum ipſarum literarum opera, quas illius beneficio didicerunt, cupiunt eum eſſe immortalem. Viues ergo ò diuine Rex laudibus, carminibuſque noſtris; noſque e cælo benignus aſpicies, tuoq́; numine, ac munere hæc bona propria nobis uelis eſſe, quæ hinc abiens reliquiſti. commouit lachrymas fletuſque interpellauit orationem meam.

Sed tamen, quod inſtitueram dicere, par hic pacis artibus Salomoni Regi fu[illegible]ſtantia uero recti propoſiti, longe illo ſuperior: quod ut æquabili[ter] in omni uita tueretur, diffiſus ingenio, quæſiuit in ſuo regno ſocios tantarum rerum tuendarum optimos, ac probatiſsimos. habuit enim ex delectis uiris ſumma auctoritate Senatum, ita, ut hoc conſtet, in Polonia ſimili ſplendore conſilium nullius Regis unquam fuiſſe. tria autem præcipue in deligendis Senatoribus ſpectare ſolebat. genus primo ipſum: quòd maior auctoritas apud homines neſcio quomodo ſpectatæ nobilitatis ſit, quam incognitæ. deinde ſapientia præſtantes. poſtremo ſententia, & lingua liberos. quòd ſi quando in his legen-

dis

dis remiſſior fuit; in his magiſtratibus mādandis certe fuit, quibus ſumma non continetur regni, & in quibus homines non gerunt Remp. ſed gerere diſcunt. In ſummis autem regni magiſtratibus, quam diligens fuerit, ut non repetam uetera, teſtes ſunt hæc lumina regni. recenſete uiros hos, & illorum familias, non ut illos laudemus, ſed ut in illis deligendis iudicium, ac ſapientiam Sigiſmundi incredibilem admiremur. adeſt Princeps regni Tharnouia domus: quid ex hac eadem domo maius? quid rebus geſtis clarius? quid dijs, hominibus charius hoc iſto Ioanne Tharnouio Caſtellano Cracouienſi hoc in Regno unquam fuit? cuius tot extant uictoriæ, quot ſunt huius regni inimici: tot trophæa, quot deuictæ prouinciæ: tot triumphi, quot ab illo ſub iugum miſſi hoſtes. quo homine Sigiſmundus Rex cuſtode peritiſſimo, imperatore acerrimo, ac feliciſſimo periculoſiſſimis temporibus, maximiſq; hoſtibus hoc regnum defendit: Scythiamq;, Valachiam, ac Moſcouiam deuicit: omneſq; hoſtes ueſtros hoc duce, aut parere uobis, aut certe cedere coegit. prætermitto Turchiam ipſam, quam in Hungaria Ludouico Regi infeſtam, ac inimicam, ne capta Alba Græca omnia ſimul euerteret: hoc eodem Ioanne Tharnouio duce prohibuit, atq; repreſſit. quid uero hic, qui hunc ordine conſequitur, Petrus Cmita, lumen, atq; ornamentum huius regni, non ſplendore Vuiſnicenſis familiæ, nō ſapientia, non auctoritate, non iuſtitia, non rebus geſtis a Sigiſmundo impetrauit, ut ad hunc unum ſummos magiſtratus huius regni deferret, Palatinatumq; Cracouienſem, Marſalcatum (utamur enim uerbis noſtris) præfecturas item magnas, ac illuſtres illi mandaret? quid hic Ioannes Latalicius Poſnanienſis Palatinus? homo quidem Equeſtri loco ortus, tanta tamen uirtute, tantaq; ſententiæ libertate præditus, ut ipſe ſuis ſubnixus opibus in Sigiſmundi ſenatum aſcenderit? quid uos decus huius Regni, atq; præſidium Tenciſci? qu[illegible]namēta? quæ inſignia ſummæ, atq; excellentiſſimæ uirtutis ueſtr[illegible]iſmundo non eſtis adepti? uidiſtis enim Andream ex ueſtro ort[illegible]co, paruum quidem illum corpore, ſed ingenio, ac eloquentia ſummum Caſtellanum Cracouienſem, uidiſtis etiam Ioannem fratrem Palatinum Sendomirienſem nuper defunctum. ſed quid ego mortuos commemoro? cum tuipſe, Ioannes Sendomirienſis Palatine, coram hic præſens adſis, qui cum ob ampliſſimam, & haud ſcio an maximam in hoc regno familiæ tuæ dignitatem, tum uero ob prudentiam ſapientiſſimo ſene dignam a Sigiſmundo dignus es habitus loco iſto, & ordine. iam

uero

uero quomodo te, Staniſlae LasKi, prætercam? cuius genus, & induſtria, ſpirituſque illi ſenatorij domi, ac foris cogniti apud Sigiſmundum tibi ſunt ſuffragati, ut Siradienſis Palatinus eſſes. Verecundius de te dicerem, Nicolae Brudzoui, ſi meo nunc iudicio uterer, non alieno. quanto enim tua erga me beneuolentia maior eſt, tanto ego minus poſſem de tuo genere, uirtute, ac doctrina dicere. nunc uero quoniam ſenatum Sigiſmundi, non priuatos amicos commemoro; dico Sigiſmundum in te fuiſſe ſecutum, ut Laucicienſis illi Palatinus eſſes, cum genus ipſum uirtutemq; egregiam, tum uero uel in primis literas, ſtudiaq; doctrinæ, quibus inſtructus, atque paratus uocatu Sigiſmundi in illius ſenatum ueneras, ut eſſetis cum hoc Petro Firlegio Ruſſiæ Palatino, quaſi quædam in Sigiſmundi ſenatu duo ſydera ſplendentia omni philoſophiæ laude, atque doctrinæ. ueſtræ quidem, Senatores, ſuccreſcit laudi hic Ioannes Coſcielecius, In Nouuladiſlauienſi Palatinus clariſſima, atque munificentiſſima ortus familia, cuius maiores tantum inopia publica, de qua paulo ante dixi, commouebantur, ut pergrandem pecuniam, qua obligata bona Regia habebant, Regibus remitterent; Marigeburgoq;, ac alijs ampliſſimis poſſeßionibus ultro Caſimiro Regi concederent: cum nummũ nullum ex illa infinita obligatione acciperent, tanta fides Coſcielециæ gentis erga ueſtros Reges fuit, ut in ſumma ſua copia, inopes ſe arbitrarentur eſſe ueſtro egeno Rege. Sed quid ago? aut quo progredior? incidi in numerum ueſtri, Senatores clariſſimi, in quo difficile eſt ex uobis non aliquem, nefas quenquàm præterire. ſed dabitis mihi profecto hanc ueniam: & quòd in ipſo curſu orationis tam multos prætereo, quoſdam autem attingo, partim id tempori, ac auribus ueſtris ſeruiens facio, partim uero, quòd me uox, lingua, latera, prius in dicendo deficient, quàm, ut par eſt, explicem, quid in unoquoq; ueſtrum deligendo Sigiſmundus fuerit ſecutus. quanta tamen ſit auctoritas omnium ueſtrum, cum ſumma beneuolentia Equitum Polonorum coniuncta, cum ex his, de quibus iam diximus, ſciri poteſt, tum uero uel maxime ex hoc iſto Andrea Gorcano Comite Poſnanieſi Caſtellano, ac ſuperioris Poloniæ præfecto: qui adoleſcens, ac pene puer ita commendatione excellentis uirtutis Sigiſmundo Regi charus fuit, ut dignus ab illo & ſummis honoribus haberetur, & qui patri Lucæ clariſſimo uiro in ampliſſima præfectura, ordineq; ſuccederet. cuius ea eſt auctoritas apud omnes, ea dignitas, is uitæ ſplendor, ut nullius opes in hoc regno maiores unquàm fuerint.

æquus Sigiſmundi ſenatus fuerit, quam iuſtus, ſobrius, continens, atque ſanctus; ut facile appareat hunc Regem, non ſuæ cupiditatis gratia, ſed ueſtræ ſalutis cauſa ſenatum ex his uiris delectum habuiſſe. quem ille ordinem tanta cura coluit, ut ab initio ſuſcepti regni plenum ſenatum ſemper habuerit optimorum Pontificum, ac fortiſſimorum uirorum, quod ſine iſto adiumento, atque præſidio neque ipſum ſe, neque regnum ſuum putaret eſſe diuturnum. quam etiam ob rem tanta ueneratione ſenatus apud illum fuit, ut Pontifices dominos ſuos, Senatores uero, ſincere dilectos in literis appellaret. o mentem non mortali aliquo regno, ſed ipſa immortalitate dignam. cum enim penes ſolum regni ſumma eſſet, tamen & regni ſocios Senatores, & Pontifices dominos habere uolebat, ut regnum cum ſocijs certius adminiſtraret, & dominos ſua ſponte ſibi præponens, in ſumma poteſtate non inſoleſceret. & cum ſolus omnia in regno poſſet, nihil tamen ſeorſim ab ſenatu præter regium nomen haberet. quod tamen ipſum ſumma moderatione ipſius ſenatus temperabat. a cuius auctoritate nunquã diſſenſit. nunquam ille, ſuadente ſenatu pacem, bellum geſſit. nunquam contra, ſenatu ad bellum hortante, ille pacem fecit. ita in conſilio ipſius partes nullæ, diſſenſio nulla fuerunt; ſed mirificus illo gubernante, atque prouidente ad cõmunem ſalutem conſenſus nõ ſenatus illi Reip. clauum in ſummis tempeſtatibus gubernanti e manibus præripiebat. non ille uiciſſim ſenatus, quaſi nautarum remigationem impediebat. ſed, cum in ſenatu alij uenientem tempeſtatem denunciarent, alij pericula Reip. tanquam nauis oſtenderent, alij uelis, atque remis incumberent; ille tanquã ſapiens nauclerus ad gubernacula Reip. immotus ſedebat: ſingulaq; momenta temporum, locorum, hominum, ac periculorum expendens, eo, quò ſpes ſalutis oſtendebatur, conſilia ſuorum, curſumq; regni dirigebat. hæc ratio ſenatus, hæc illius optimi. atque ſapientiſſimi Regis fuit in hac Rep. prouidentia: ut mirum iam uideri nõ debeat, ſi una ex omnibus prouincijs, atque terris in tanto rerum omnium motu, Polonia ſalua, atque integra ſteterit. non caſu aliquo, mihi credite, id eſt factum, neque fato. rationi enim homines ſubiecti ſunt, non caſibus; conſilijs, non fatis. apud quos ſi quid non recte, aut ordine geritur; ſcito ibi non fatum, neq; caſum, ſed rationem rectam defuiſſe. quæ cum a conſilijs noſtris abeſt, res noſtræ cadunt, ſtare non poſſunt. quare, ſi uos, regnumq; ueſtrum ſapientia Regis ueſtri; fide uero, & auctoritate ſenatus ad hanc diem ſtetit; illos, qui iam conciderunt,

reſq; ſuas amiſerunt ; ſtultitia non caſu ; amentia non fato , perijſſe dicemus . an tu , ſi quam in nauim ita moratam conſcenderes,in qua aut nautæ nauclero remoto , aut nauclerus ipſe reiecto clauo , cœliq; , ac ſyderum , uentorumq; ratione poſthabita , uellet ipſe remigare : ſalutem ne tu ullam ibi ſperares ? aut , ſi quid naufragij accideret , fato cuidam potius , quàm illis , qui permutatis officijs nauim euerterunt, naufragium illud tribueres ? ad eum modum , Equites , omnes prouinciæ, quas aut ipſi uidiſtis , aut de quibus ab alijs audiuiſtis , perierunt: dum Rex pro ſenatu ipſe ſibi eſſet , aut dum ſenatus officium Regis obire uellet . prouidere enim, ac monere officium eſt boni ſenatus : Regis uero gubernare, ac ſeruare . quæ ratio adminiſtrandi regni , atque moderatio cum ſemper conſtans,æquabiliſq; in ſenatu Sigiſmundi fuerit,mirum non eſt, ſi ſoli propemodum ex omnibus gentibus , ad hanc diem integri ſumus,& ſi hac iſta felicitatis parte Polonia, cæteras omnes prouincias antecellat . quarum nulla illi hac iſta parte eſt par . non Italia , quæ uarijs ſeditionibus Regum cum plebe libertatem amiſit. non Gallia , quæ ſæpius fuſa , atque cæſa Regem ſuum captiuum uidit. non Germania, quæ nunc ſtudio nouarum rerum de libertate omni periclitatur . non Hungaria , miſera atque afflicta : quam diſcors à Rege ſenatus , puer uero Rex funditus euertit . non iam omnes oræ , atque exteræ gentes , ac nationes ſe hac parte nobiſcum conferant ; quas omnes aut bellum euertit , aut ſeditio afflixit . ſola Polonia Dei ſummo beneficio atque huius optimi Regis ſapientia , ac conſilio conſentientis ſenatus,cunctis nunc floret opibus , uiuit ſuis legibus , moribus etiam, ac inſtitutis antiquis ueterem ſuam retinet dignitatem . nec propter aliam cauſam(ut iam dixi)niſi quòd in ea & ſapiens ipſe regnabat Rex,& Reges ipſi(hoc eſt ſenatores)erant ſapientes . qui cum omnia diligenter proſpicerent animo , Rege in ipſa puppi Reip. ſedente , ac clauum dirigente , nihil fortuna , neque caſus in rebus noſtris ualuit; quæ ſi quid in rebus humanis ualent , ibi certe ualent , ubi non recto conſilio , ſed præcipiti temeritate aguntur , ac feruntur omnia . quare ſoli ex omnibus nunquàm accuſarunt hoc Rege fortunam Poloni : nunquam de caſu ſunt queſti . omnia enim ſecundum Deum , & illius prouidentiam in Sigiſmundi,ac illius ſenatus ſapientia tam domi quàm foris , tam pace quàm bello,erant nobis repoſita . ſubegimus hoc Rege gentes antea inimiciſſimas nobis, atq; inuictas : nonnullas nobis adiunximus : eaque omnia incolumi regno , ſaluis legibus , ac integra liber-

tate,

tate, hoc duce geſſimus. domi etiam illo auctore, atque principe conuenientiſſime in ſumma beneuolentia publice uiuimus. ſubſidia belli, ac ornamenta pacis parta ab illo, relictaq; habemus, ut quocunque oculi noſtri inciderint, nihil deſiderent ex rebus omnibus, quæ ad uitam tuto, ac tranquille degendã pertineant. eſt enim pax à Sigiſmundo conſtituta nobis: ſunt opes: uigent literæ: eſt fortis, atque ſapiens ſenatus. reſtat etiam hic Auguſtus filius ſpes unica regni, atque tantæ laudis, atque gloriæ paternæ hæres: qui ut ea tueatur, quæ illi pater ampliſſima reliquit, hanc iſtam ſapientiam patris aſſidue intuebitur: res ipſius geſtas, conſilia item, atque rationes omnes adminiſtrandi regni ſibi proponet. quæ nullam rem eſſe declarant, in munere regio poſitam, quæ ſapientia Sigiſmundi Regis nõ comprehendatur. uerum hæc iſta ſapientia, quam ſummam fuiſſe in Sigiſmundo Rege, multis argumentis perſpicitis, & ſi per ſe ipſa ſumma ſit: eſt enim oculus quidam mentis, quo à magnis, atque excellentibus uiris cauſæ rerum expetendarum, fugiendarumq; cernuntur: tamen hæc iſta ſapientia, niſi habeat iuſtitiam in adminiſtrando regno adiunctam, infirma eſt; rebus etiam humanis non multum ſane proficua. neque enim ſatis eſt, ut cauſam uideas, qua ſtent, cadantq; regni res, niſi etiam cauſis illis, aut retentis, aut remotis, æquabiliter, iuſte, ac legitime in ipſa Rep. uerſere: utque in primis cures, ut in tanta uarietate, rerumq; humanarum conuerſione, quam minimi motus in Rep. exiſtant. quòd ſi qui acciderint, ut ſine detrimento communi accidant; quod cum ſine maximarum rerum uſu uario, atque diuturno teneri non poſſit, quis hac iſta laude Sigiſmundo excellentior Rex fuit? qui cum beneficio longiſſimæ ætatis; unum enim & octuageſimum annum agens deceſſit: tum etiam prudentia ſingulari, atque diuina, ad eam iuſtitiæ laudem peruenerat, ut in ſua Rep. nihil earum rerum eſſet omnium, è quibus diſcordiæ, ſeditiones, ac bella ciuilia exiſtunt, quæ tum fiunt, cum uirtus exæquatur uitio: cum boni præmio, mali uero ſua carent pœna: denique cum non pro dignitate, ac meritis cuiuſque, ſed pro regnantis libidine, alij plus, alij minus utuntur rebus communibus. ex hac enim inæqualitate, ac intemperantia quadam, oriuntur in Rep. morbi illi inſanabiles, quaſi in corpore ſano, atque integro. hinc enim exiſtunt diſcordiæ, ſeditiones, ac bella ciuilia, cum ipſarum legum, atque hominum interitu: & merito quidem, quid enim in ea Rep. ſalui, aut diuturni futurum

ſperes; ubi uitium præcurrit uirtuti; ubi algent boni, lætantur improbi; ubi dignitas cedit pecuniæ, uirtus generi, ingenium ſocordiæ, atque negligentiæ? poſtremo ubi indigniſſimus quiſque amatur, colitur, ornatur, ac ad ampliſſima quæque promouetur, ſumma cum deſperatione bonorum? ruant neceſſe eſt in tali Rep. ac intereant omnia, quamuis illa magna ſint, atque præclara. non agam pluribus, Equites: neque exemplis utar græcorum, ac latinorum, & ipſorum etiam barbarorum, qui Reſp. ſuas potentes, ac florentes amiſerunt, dum in illis nullus habetur uirtuti honos, nulla pœna uitio. ex ipſo enim Sigiſmundo omnium iſtarum rerum exempla ſumi poſſunt: qui cum ſapientia illa magna, atque incredibili inæqualitatem ipſam uideret peſtem, ac perniciem eſſe ciuitatis, ad eum finem dirigebat omnia, ut neminem eius Reip. cuius hic Rex fuit, pœniteret. qua cum æquabiliter illo Rege uterentur omnes, non metuebat, ne qui uir bonus, atque fortis contemptus ab illo, ac neglectus, aut res nouas in regno moliretur, aut ſeditionem, bellumve ciuile ſpectaret. quod ibi neceſſario fit (ut iam diximus) ubi non æqualiter, neque iuſte uiuitur. quare ut remoueret à ſuo regno omnia hæc mala, atque incommoda, Remp. ipſam omnibus ex æquo utendam, ac fruendam propoſuerat. ita tamen ut ratione, & boni ad illam admiſſi, & mali inde pulſi eſſe uiderentur. neque enim in Polonia improbitas, atque indignitas deſperatione frangebatur unquàm magis, quàm Sigiſmundo Rege. contra uero, uirtus, probitas, atque dignitas hunc locum honoris, & gratiæ apud Sigiſmundum habuit, ut cum genus ipſum illuſtre in claris uiris adamaſſet, tamen ipſa uirtute ſæpe poſterius clarum duxit genus: gradumq; ad honores ampliſſimos in ſua Rep. uirtutem uolebat eſſe, non genus. dabis mihi hoc loco hanc ueniam, Nicolae Vuolſci, ut tuo potiſſimum exemplo me uera dicere probem. cum enim Equeſtri ortus eſſes patre, Sigiſmundoq;, non generis neque opum, ſed uirtutis commendatione eſſes cognitus; hunc tibi honorem ille habuit, ut te & gynæcio clariſſimæ, atque pudiciſſimæ huius Reginæ uxoris ſuæ præficeret: & ad te Sendomirienſes Caſtellanatum cum multis prouincijs deferret. hoc ille diuino facto ſuo docuit, quam iuſtus Rex eſſet, cum tantum tuæ excellenti uirtuti fidei, ac integritati tribueret, ut, quo genere ortus eſſes, quærendum ſibi non putaret. quid uero tu, Martine Sborovvski? parumne es tum expertus, quàm iuſtus hic Rex erga te fuerit, cum tuæ ſpectatiſſimæ uirtu-

tis durior

tis durior aliquando conditio eſſet? cum enim uirtute, conſtantia, ac magnitudine animi inuidiam, calumniamq; ſuperares, & ſalutē Reip. libertatemq; communem tuæ oblitus maximo animo defenderes; tantum apud Sigiſmundum ad extremum dignitatē ualuiſti, ut tua nimia (ut quidam putabant) in cauſa communi libertas, tibi ad hunc honoris, & dignitatis gradum non obſtaret, quem nunc in Rep. tenes quin uero etiam hæc iſta bona, & animi & ingenij tui, in Caliſienſi hoc iſto Caſtellanatu tibi ſunt apud Sigiſmundum ſuffragata. ſed quid ego hos commemoro? cum externi homines ipſi, atq; aliunde orti tantum apud illum uirtute ualerent, ut illis non in regno tantum ipſo, ſed etiam in Sigiſmundi Senatu locus eſſet. adeſt enim Seuerinus Bonerus, uir, Vuiſſemburgo quidem profectus, ita tamen ob uirtutem, ingenium, induſtriamq; Sigiſmundo Regi probatus, ut nihil illi obſtaret ad honores huius regni externum genus. cum enim fides, ac induſtria ipſius, in omnibus officijs, ac muneribus regni ampliſſimis fuiſſet cognita, illum Sigiſmundus & ſalinatorem fecit, & præfecturas mandauit, ac in ſenatum introduxit, in quo ille maieſtatem Reip. ueſtræ cum his ſeruaret qui in hoc regno è uobis ſunt orti. & tamen apud Sigiſmundum caruit inuidia propterea Bonerus, quòd alienigena eſſet, ac Germanus, non ciuis, neq; Polonus: cum illo enim Sigiſmundus ob uirtutem ipſius præſtantem, ac ſingularem communicauit hoc regnum, in quo nunc ille omnibus opibus fortunæ, ingenij, ac dignitatis ſumma ueſtra uoluntate floret. Ad hunc modum Sigiſmundus præmijs in Rep. propoſitis, optimi cuiuſq; uirtutem ad ipſam Remp. tuendam excitabat. qua ſanè ratione tantum profecit, ut nullum tempus in hac Rep. feracius fuerit uirtutum omnium. pro ſe enim quiſq;, tam pace, quàm bello nitebatur, ut ſub optimo Rege, bonus ipſe ciuis eſſet; & ne quis, ampliſſimis præmijs uirtuti propoſitis, ipſe ſibi ad laudem deeſſet. quare tanto ſtudio ad uirtutem, & ad gloriam exarſerant omnes, ut ſummi, medij, ac infimi ad ſumma contenderent. teſtis enim hic eſt Ioannes Tarnouius, qui etſi genere clariſſimo ſit ortus, tamen ad res maximas, pro ſalute huius regni gerendas, honoribus ampliſsimis ab hoc Rege inuitatus, tantum uirtute profecit, ut non ſolum noſtros Imperatores omnes, ſed etiam illos ueteres externos Scipiones, Marios, ac Maximos bellica laude adæquaret. quid uero hic Nicolaus SieniaVVsKi Belſenſis Palatinus? qui præmijs à Sigiſmundo excitatus, cum Alexandro, ac Procopio fratribus, ſic rem militarem in Ruſſia hoc Rege adminiſtrabant,

ſtrabant,

ſtrabant, ut eorum opera Ruſſia illa afflicta, ac anniuerſario hoſte pene deleta, requieſcat nunc, ac nouis colonijs ſolitudines ſuas compleat, atq; inſtauret: ita ut poſt hominum memoriam cultior Rußia nunquã fuerit, quàm eſt nunc Sieni auiorum, & aliorum fortium uirorum opera, quorum uirtute ad hanc rem Ruſſia ſtetit. quæ cum aſſiduis hoſtibus eſſet expoſita, fortiſſimorum uirorum præſidio eam Sigiſmundus muniendam ſibi putabat: eiusq; prouinciæ magiſtratus, his potißimum mandabat, quorum animo, ac uirtute confidebat. ueluti nuper paulo ante, quàm eſſet mortuus, Podoliæ Palatinatum ad Ioannem Mielecium detulit uirum fortem, ac genere, ingenio, opibuſq; præſtantem. prætereo alios multos fortes, ac claros uiros, quorum uirtutem Sigiſmundus ad res maximas iuſtitia ſua excitauit, beneficijs auxit, præmijs uero confirmauit. eſt hæc diuina ſummi illius uiri, ac iuſtißimi laus. qui cum amplißimo, ac copioſißimo Regno potiretur, illius omnes copias, atq; opes, non ſuæ priuatæ libidinis, neq; compendij ſui putauit eſſe, ſed eius Reip. cuius Rex fuit. quare quicquid poſitum erat aut in honoribus Reip. aut in uectigalibus ipſius Regis, earum rerum omnium diſpenſatorem ille ſe eſſe putabat, non poſſeſſorem, neq; dominum. quo etiam fiebat, ut hæc communicaret omnia cum uiris fortibus, ac de Rep. benemeritis, ita ut cuiuſq; dignitas, ac meritum poſtulabat: ſummas opes Regum eſſe ratus copiam bonorum uirorum, atq; fortium: quorum uirtus ibi iaceret ſemper, ubi nullus ei haberetur honos. quare cum Sigiſmundus gratus eſſet erga optimi cuiuſq; uirtutē, commouit præmijs propoſitis ſtudia hominum, non ſolum ſummorum, ſed etiam mediocrium, atq; infimorum. pro ſe enim quiſq; hoc Rege excellere in Polonia ſtudebat. nemo erat, qui aliquid non afferret in medium, quo Regi ſuo operam, ac induſtriam probaret. artifices ipſi mediusfidius, ac omne genus mechanicum, commotis ſtudijs, artes ſuas diligentius hoc Rege coluerunt: cum uiderent operas quoq; ſuas placere Regi, itaq; tanta copia optimorum opificum, atq; artificum hoc Rege fuit, ut Phidiæ illi ueteres, atq; Polycleti, & Apelles reuixiſſe in Polonia uiderentur: qui pingendi, fingendi, ac dolandi arte, illorum ueterum artificum gloriam adæquarent, quorum cum multa extent in hoc regno opera pulchra, atq; uiſenda: tamen huius unius arcis opus uincit, ac ſuperat omnia, quam ille præſtantiſſimorum artificum opera à fundamentis extruxit, ac Cracouiam hoc iſto præſidio muniuit, tanto ſumptu, ac opere, ut non hominum, ſed deorum immortalium

ſedes

ſedes arx iſta eſſe uideatur. quid uero Baſilica huic templo adiuncta, paruum ne acceßione ſui, huic ædi Venceſlai decorem, dignitatemque attulit? in qua & pictorum operæ, & ſculptorum ac fabrorum ſingularia & magnifica uiſuntur. quam Baſilicam ille & religione ſummi Dei conſecrauit, & omnibus ornamentis, ut videtis, illuſtrauit, corporiq; ſuo tabernaculum hanc eſſe voluit: in qua illud, quaſi quodam regio itinere defeſſum, non minus longo, quam moleſto, poſtremum requieſceret, ac ſupremam mundi diem expectaret. quanta hæc Sigiſmundi iuſtitia fuerit, quàm potens, quàm magnifica, quã clara apud Deum, quàm nota, & probata apud homines? qui diſtribuendis æqualiter præmijs, ac muneribus regni, in mutua pace ac beneuolentia ſuos tenuit: & ad uirtutem bonos viros, cupiditate rerum optimarum incendit, ac in contrario genere hominum hoc ipſo modo, firmabat rationes bonorum. nihil enim apud illum contemptius, nihil neglectius, nihil vilius improbis fuit. vt ex hac iſta ratione, boni præmia ſuæ uirtuti ſeruari à bono Rege ſcirent: mali uero, nihil præter contemptum ferrent, atq; pœnam. ita ille honoret omnes ſolis bonis, ac fortibus viris debere ſe putabat. quibus cum improbis etiam communicatis, boni in officio dolore redderentur remisſiores, improbi vero nihilo illis ipſis honoribus fierent meliores. quare cum præmium, & pœnã æquabiliter diſpartiret, ſeſeque ipſe ſanctisſime gereret; virtutes præmijs, vitia contra pœnis affecit. cuius rei etſi multa extent exempla, tamen haud ſcio an aliud ſit clarius illo, & ad ſanciendam cum in re militari, tum in omni vita fidem accommodatius. cum Raduankouium centurionem ob Ornetæ Prußico bello proditionem, infamia publico iudicio notauit: militeſq; noſtros huius calamitate, ac ignominia docuit, vt pugnare potius, quam fugere; mori, quam fallere vellent. Hiſce artibus Sigiſmundus, cum ſuos ciues bene viuere, ac iuſte agere docuiſſet; facile illam quoq; iuſtitiæ partem, quæ legibus traditur, abſoluit. cuius hæc ſumma apud Sigiſmundum fuit, vt conuenienter in hac ſocieta te noſtra viueremus. ad hunc ille finem omnes leges ſuas retulit, quibus pax inter nos, cum ſumma beneuolentia conſtaret. quas leges ſi inſpicias; tanquam in aliquo ſpeculo omnes ſenſus Sigiſmundi, ac rationes expreſſas videbis. nullam in his tyrannicam mentem, nullam vtilitatem ipſius propriam reperies. veſtræ libertatis, Equites, ueſtræ dignitatis, veſtræ maieſtatis ſunt illæ leges: quæ in Polonia ſolæ regnant, ac ex æquo vobis, & Sigiſmundo Regi veſtro imperabant. neq; enim

enim ſolutus eſt Rex legibus apud vos.non quod illi vtile, id iuſtum vobis: non quod lubet, id illi licet. Romanæ ſeruitutis ſunt iſta carmina, quæ laudat nemo, niſi ſeruus ſit, aut Italus qui quidem vt certius ſeruiret, ſcholas etiam ſibi(ſi dijs placet)condidit: doctoreſq; legum fecit, à quibus nil niſi ſeruire diſceret. qui doctores inquam legum iſtarum ſeruilium, tranſcenſis Alpibus venerunt etiam cum talibus præceptis ad vos: quos hic paſſim iam vagari videtis, cum hoc iſto dijs irato ſupercilio, ac peſſimo libertatis veſtræ exemplo: quos vos, id quod facitis, contemnere debetis, Equites: & tanquam contagionem quandam, hanc iſtam Neronianam ſcholam fugere, regnoq; veſtro pellere: ne iſtæ immundæ pecudes inficiant puros iuſtitiæ veſtræ fonteis, e quibus Sigiſmundus hauriebat leges veſtras, quibus communiter vobiſcum viueret. quarum legum ille lingua, non rex: interpres, non auctor: patronus, non dominus fuit. quas etiam ferebat auctore ſenatu, volentibus, ac iubentibus vobis. in qua ſanè ratione cum ſumma moderatione, atq; æquitate animi fuiſſet, omnes illos veteres Solonas, Lycurgos, atq; Cretas Legumlatores viciſſe mihi videtur. nam illi ſeorſim à populo leges ferebant: hic vero nullam abſq; ſenatus auctoritate, ac ſcito veſtro communi legem tulit. illorum leges libidini populari ſæpe ſeruiebant: Sigiſmundi vero nulli rei ſeruiunt, niſi vtilitati cōmuni, ac veſtræ libertati. Illorum legum nimia licentia tyrannidem in ciuitatibus pariebat, noſtra vero legum diſciplina, nulli rei magis, quàm tyrannidi, eſt aduerſa. quid ita? quia apud leges noſtras rerum, & criminum, non perſonarum, neq; dignitatum ratio eſt. non quærebatur in Sigiſmundi iudicio Archiepiſcopus ne, an Palatinus; Epiſcopus, an Caſtellanus; nobilis, an ignobilis; peregrinus, an ciuis reus eſſet. ſed remota dignitate omni reorum ipſorum, de re ipſa iudicium fiebat: in quo nocentes pœna legitima afficiebantur: innocentes vero ex lege abſoluebantur. Iam, quanta ipſius Sigiſmundi maieſtas in iudicijs publicis fuerit? quæ animi æquitas? qui modus? recordamini, Equites, & illam perſonam illius Regis in iudicio præſidentis vobiſcum cogitate: in qua expreſſa facies Reip. veſtræ cernebatur: ſtatus erectus, ac celſus: lati, ac patentes humeri: facies rotunda, rubentes genæ, oculi grandes, ac ſtabiles: minax ſupercilium, naſus ipſe grypus, ac aquilinus, ſummo Rege dignus: vt non Caſimiri Regis, ſed Iouis filius videretur iudicio præſidere. ſic omnia ad imperium erant in illo Rege nata, uultus, intuitus, uox, latera, ſilentium poſtremo ipſum. in iudicio

nunquam audiebatur, niſi cum oportebat: minus etiam nonnunquam, quàm oportebat. nutu plura, verbis pauca conficiebat. tantaq; moderatione linguæ, ac continentia ſermonis fuit, vt illius, in ſummo imperio, nemo unquam uerbum ullum aſperius audierit. quare cum tanta iuſtitia, ac tanta moderatione in controuerſiis diiudicandis fuiſſet; æquos, placatoſq; reos à ſe dimittebat, non ſolum eos, ſecundum quos iudicabat, ſed etiam eos, quos contra ſtatuebat: & cum gratiæ cauſa in iudicio nihil faceret, grata tamen erant omnia, quæ faciebat. ita ſeueritati illius, res maxime diſtans, miſcebatur comitas, ſed ita tamen, ut neq; comitas impediretur ſeueritate, neq; ſeueritas comitate leuior fieret. hac fama admirabili virtutũ incredibilium, cum ſolus ille Rex, ſolus iuſtus, ſolus ſapiens, non domi tantum, ſed etiam foris videretur: tanta veneratione propter ſummam iuſtitiam apud omnes gentes fuit, ut iuſtitiæ illius fama impulſi Bohemi primum, deinde Hungari, Ludouico Rege apud Mohacium à Turcis interfecto, huic ultro duo maxima regna offerrent: quæ ille tamen non accepit cum reprehẽſione multorum, eorum præſertim, qui non perſpiciunt, ac multo etiam minus intelligunt, quantum ipſius regni ſit opus. quod cum alta ſapientia Sigiſmundus cognitum, perſpectumq; haberet, regna illa remiſit Hungaris, ac Bohemis: ipſe Sarmatia contentus fuit, ſufficere ſibi hanc materiam ratus, in qua omnem uim ingenij, ac uirtutis ſuæ oſtenderet: tanta fuit opinio ipſius excellentis iuſtitiæ apud omnes, tanta etiam illius moderatio. Quid uero illud, cum Ioannes, & Ferdinandus Reges, ſummis inimicitijs incenſi, arbitrum hunc de Hungariæ regno ceperunt; parumne ex eo liquet, quanta exiſtimatione hic Rex apud omnes fuerit? quam ſanctiſſimam eſſe Reges illi putabant, ita, ut arbitrio illius, non ſolum regna ipſa, de quibus ambigebant, ſed etiam dignitatẽ ſuã regiam committerent, id iuſtiſſimum fore rati, quod à Sigiſmundo probatum, decretumq; fuiſſet. prætereo alia infinita domi, & foris ipſius excellentis uirtutis, atq; iuſtitiæ documenta, quæ ille uiuus conſtituit ad memoriam regni ſui ſempiternam. Et quoniam præcipua pars iuſtitiæ eſt pietas ipſa, parumne hac quoq; iuſtitiæ parte excelluit? cum religionem illam patriam atq; auitam, cæremonias item omnes ſanctiſſimas, tanta ueneratione coleret, ut nihil illis melius, nihil religioſius eſſet, ne in monaſterijs ipſis quidem, non in his, quæ nunc ſunt, ſed in illis, quæ olim fuerunt. fide enim in Deum erat ſumma: hominem peccatorem ſe confitebatur eſſe palam: nuſquam ſpem ueniæ, niſi in ſo-

lo Chriſto habebat. benignus in omnes, pius, clemens, ac munificus fuit. in Eccleſia uero, ne quid nouaretur, neve ipſius religionis vlla in re fieret commutatio, tanto ſtudio curauit, ut in minimis etiam rebus quæ uix cenſeas, diligentiſſimus fuerit. uos hoc loco appello, ſanctiſſimi Sacerdotes, qui mœſti nunc pro illo ſacrificium facitis. ecquis ueſtrum diligentior omnibus religionibus, atque cæremonijs conſeruandis hoc Rege fuit? quoties ille uos admonuit, ſi quid à uobis non rite factum, aut ſi quid de ſtatuto ſacrificio fuerat à uobis prætermiſſum? candelam ipſam ceream mediusfidius, ut maiora prætermittam, non ſuo loco ſtantem aduertebat: aut ſi ea ſacro deeſſet, uos admonebat. neque uero id ille faciebat curioſius in ueſtro munere; ſed quòd minimis hiſce rebus aut ſublatis, aut intermiſſis, religionem ipſam intermitti, ac ſenſim tolli putabat: de qua ne ulla diminutio fieret, non ſolum præmijs, ſed etiam pœnis in ſeditioſos editis prouidit. Gedanenſes enim ciues res nouas, atque pernicioſas non in Remp. tantum, ſed etiam in religionē molientes ſupplicio affecit; ſumma tamen moderatione, ac æquitate. paucorum enim pœna contentus fuit, ad ſalutem reliquorum. ita ille, cum fundamentum omnis Reip. religionem ipſam ſciret eſſe. & cum ſibi multorum exemplis, ac literis ſuaderet, mutata religione, mutari regna: ſumma religione ipſe fuit, &, ut cæteri quoque eſſent, curauit. ad quam colendam, ac retinendam, ut expeditior ipſe eſſet, multis exercitationibus ſe comparàbat. ſumma enim abſtinentia ieiunabat: dies feſtos celebrabat: nunquam publice quicquam agebat, priuſquam ſacrificaſſet, ſacroque interfuiſſet, uerbum Dei diligenter in concionibus audiebat, ac iuxta illud uiuebat. ſobrius in omni uita Rex fuit: nunquam ebrius eſt uiſus: nunquam uino, aut amore inſolens, ac intemperans. ad hunc modum ille, cum ſumma moderatione uictus fuiſſet, paratus ſemper erat ad regium illud opus, atque munus. in quo exercendo carebat furore illo, qui ex intemperantia cibi, atque uini ducitur. quo remoto ſumma fuit humanitate, ac incredibili religione ad ultimum uſque ſpiritum, ita, ut etiam animam ipſam agens, hunc iſtum Vitum monachum de Dominici familia, ſacrificantem diligenter audiret; ad ſingula uerba paſſionis Chriſti Dei noſtri, ſuſpirando, ingemiſcendo, ac flebiliter precando, quo Deus ipſe peccatorum ipſius immemor, beneficio autem Chriſti in illum, & in omnes memor, clemens, ac propitius illum ad illas beatorum ſedes reciperet, ad quas Ieſus Chriſtus Dominus, & Deus noſter ante illum

præ-

præceſſerat. o fidem ueram, & dignam cui iſti ignes luceant, qui quidem ſigna ſunt, atque notæ illius ignis intimi, quo fides ipſius ardebat in Deum: charitas autem ipſa ſeſe effundebat in proximum. hoc ergo iſto diuino igne, atque recondito, ſemel in baptiſmo ſuſcepto, cum ille arderet in omni uita, nullaque perfidia illum uiolaret: rectè hæc iſta lumina, atque ignes, incenſæque faces præferuntur nunc illi mortuo, quòd fidem Deo ſeruarit integram: charitatem autem proximo ad ultimum ſpiritum. quem cum iam reddiderit Deo: ex hac turba, & colluuione, tanquam ex hoſpitio, non tanquam ex domo, in illud animorum concilium, cœtumque profectus eſt, ubi nunc cum fideli Abraham, Iſaac, atque Iacob accumbit: colloquitur cum Dauid: uiuit cum Ioſia iuſtiſſimo, atque religioſiſſimo Rege: auos ſuos, fratres, ac parentes, Reges ueſtros recognoſcit. hunc totum iam complectitur cœlum: hunc obuijs ulnis excipiunt omnes beatorum animæ: ac illius conſpectu lætantur: ab Aquiloniſque partibus adueniſſe gaudent Regem iuſtitia, ac pietate inſignem, ſocium felicitatis ſuæ, atque immortalitis participem. quo nemo uir melior apud nos natus eſt: nemo pietate præſtantior, nunc ille uos ex alto intuens, Equites, à Deo Opt. Max. precatur, ut uos felices, ac ſaluos uelit eſſe, ueſtrumque hoc regnum conſeruet, quod ille ſumma ſapientia, ac ſingulari iuſtitia uiuus rexit, ac omnibus legibus præſidijſque ornauit atque inſtruxit; ſummaque in illo tuendo, conſeruandoque animi magnitudine, fortitudineq; fuit. de qua ego breuiter dicam. fuit enim hoc tertium, quod in ſummo Rege ineſſe oportere diximus. Neque enim ſatis eſt ſapientem, ac iuſtum domi eſſe Regem, niſi etiam is regnum ſaluum præſtet, & ab omni externa ui defendat. qualis utique Sigiſmundus fuerit, conſtat. qui quo die Rex à uobis eſt factus, motus domeſtici illum, deinde externi cum maximo nouarum rerum metu exceperunt. recordamini enim, Equites, qui motus ille in Lituania, qui timor fuerit? cum Michael GlinsKi homo eius gentis potentiſſimus, atque ſeditioſiſſimus, mortuo Alexandro Rege, principatum Lituaniæ peteret, ad quam illi rem cum & animus non deeſſet, & copia; tamen is Sigiſmundi primum nomine, deinde conſpectu fractus, debilitatuſque arma poſuit, pacemque ſupplex petijt, ac poſtremo in illius fide fuit. manſiſſet autem utinam in ſententia: nunquam tantis cladibus, tantoque hominum interitu Lituaniam cum Moſchouia commiſiſſet. cum enim Michael GlinsKi moliri multa occulte in Lituania nunquam deſiiſſet, à Ioanneque Zabre-

 ſinsKio

ſinskio marſaleo Lituaniæ, appetiti principatus reus fieret: non cogitabat, quomodo ſe Regi purgaret, de quo arguebatur; ſed quomodo accuſatorem ſuum, primo quoque tempore e uita tolleret. itaque oblitus clementiæ regiæ, quam primo ſtatim Sigiſmundi in Lituaniam aduentu, incredibilem erat expertus: iuſtitiæ etiam huius ipſius Regis immemor, in qua etiam nocenti perfugium eſſe poterat; nullaque ratione harum rerum omnium habita, multa nocte Ioannem Zabresſinskium aggreditur, & quieſcentem iam, ac nihil tale cogitantem inuaſit, ac domi ſuæ hominem nobilisſimum occidit. magnum crimen, ſcelus ingens, uis non ferenda cuius ille magnitudine perterritus, ut ſcelus ſcelere cumularet, ad Baſilium Moſchum profugit, illumque ad inferendum bellum patriæ ſollicitare cœpit; facileque ſua ſponte ad id iam parato Baſilio perſuaſit, ut cum Maximiliano Cæſare fœdus faceret, ab eoque futuri belli ſubſidium contra Sigiſmundum peteret. nihil propius eſt factum, quàm ut Maximilianus immemor tum nominis, ac generis ſui omnibus ſuis copijs ad inferendum bellum Sigiſmundo Baſilium iuuaret. quod tanto apparatu rerum omnium à Baſilio erat geſtum, ut neque maiori contentione, neque maioribus copijs inter Lituanos, & Moſchos unquam certatum fuiſſet. hic Sigiſmundus, etſi eodem tempore alijs quoque bellis Scythicis, Vualachicis, atque Turcicis diſtrictus eſſet: tanta tamen animi magnitudine in bello Moſchico ſuſcipiendo fuit, ut nullum aliud bellum gerere uideretur. non terruit illum Maximiliani Cæſaris inſperatum cum Moſcho fœdus, non copiæ ab illo ſuppeditatæ gerendi belli, non ipſius Baſilij exercitus ante hanc diem inuictus incredibili enim celeritate exercitu ex Lituania collecto, militibus etiam ex Polonia accerſitis, magno animo aduerſus hoſtem contendit, ac Boriſtene amne ſuperato, cum hoſte acerrime conflixit, quem memorabili pugna deuicit, non in præſens tantum, ſed etiam in poſterum: nam eo prelio uidentur omnes uires concidiſſe Moſchorum, quæ antehac graues Lituaniæ, ac inuictæ uidebantur eſſe; & quæ ante illam cladem tantæ fuerunt, ut Moſchi præ ſe cæteros mortales omneis contemnerent. quibus deuictis tanta gratulatio omnium eſt ſubſecuta, ut etiam Romæ à Leone Decimo ſupplicatio Sigiſmundi nomine decerneretur, ſingulari genere uerborum, & numero dierum. cum enim in Leonis ſenatu Nicolaus Vuolski legatus hic Sendomirienſis Caſtellanus expoſuiſſet & genus hoſtium, & uictoriæ modum; res digna

gna patribus illis eſt uiſa, publica ipſius urbis Romæ gratulatione, ac ſupplicatione ſingulari. ſupplicatum itaq; fuit: totaq; urbe dies feſti, atque ludi eius uictoriæ nomine fuerant inſtituti, dolente, ac mærente Maximiliano Cæſare, qui captiuos etiam ipſos, per hunc iſtum Nicolaum Vuolski Leoni miſſos, intercepit, in Moſchouiamq; contra ius gentium remiſit. his uictorijs, atq; triumphis initia regni ſui Sigiſmundus conſecrauit, docuitq; ſe eum Regem eſſe, qui & domi regnum legibus tenere, & foris armis tueri poſſet. neque uero hoc bello tantum illius animi uis extitit incredibilis, ſed multis etiam alijs bellis grauibus, ac difficilibus. nam cum uix à Moſchico bello reſpiraſſet; Scythiam magnis copijs, Ruſſiam prouinciam ferro, atq; igne uaſtantem, incredibili uirtute ad Vuiſniovvicium ſuperauit: illaq; pugna, primus Regum omnium, Scythas docuit, pacem bello meliorem eſſe. Quid autem Vualachia ipſa, Turcicis exercitibus contra Sigiſmundum munita, atq; inſtructa, cum huic regno periculoſiſſime immineret, nonne ad Obertinum poſtremo ab hoc Rege deuicta, pœnas temeritatis ſuæ dedit, ueſtroq; imperio, hoc iſto Ioanne Tarnouio duce, parere eſt coacta? Iam uero Moſchouia, cum iterum fractas illas uires ſuas, ac deſperatas repeteret, bellumq; maximum pararet, non ab hoc Sigiſmundo iterum deuicta bello maximo funditus corruit? ad quod bellum gerendum Sigiſmundus, hunc iſtum Tarnouium imperatorem, ad conſeruandum hoc regnum natum, miſerat: qui capto, atque euerſo Starodobo, ingenti hominum ſtrage, Moſchos in perpetuum deuiciſſe iam uidetur. Prætereo alia bella uaria, atque infinita, quæ Sigiſmundus geſſit, non libidine regnandi, neque ſtudio gloriæ incenſus, ſed amore religionis Chriſtianæ conſeruandæ. cum enim Poloniæ regnum Aquilonem uerſus ultimum ſit regnorum omnium, genteis finitimas habet inimiciſſimas partim Chriſtiano, partim uero Romano nomine. quare Sigiſmundus cum his aſsidue bellum geſsit, non ut finitimarum rerum potiretur, ſed ut religionem Chriſtianã contra Scythas, atq; Turcas; Romanæ uero ſedis nomen, contra Moſchos, atq; Vualachos tueretur: quòd hæ gentes huic ſedi, hoc iſto diſsidio Græcorum cum Latinis, ſint omnium inimiciſsimæ. Solus ergo Chriſtianorum Regum omnium Sigiſmundus, non pro augendo, ſed pro retinendo regno: non pro ſua libidine, ſed pro Chriſtiana religione bellũ cum tota Aſia geſsit. cuius Aſiæ opes cum magnis, ac inſperatis uictorijs creſcere in dies uideret, ſeq; præ cæteris periculis illis proximum eſſe ſciret; Chriſtianos au-

tem

tem principes mutuis bellis diſsidere uideret: prouidendum ſibi, regnoq; ſuo putauit. quapropter ſumma ope eſt conatus Chriſtianos Principes in mutuam gratiam reducere; illorum concordia, ac conſpiratione ſuas opes, atque rationes contra Turcarum tyrannum firmare, ut minus potens, minuſq; formidabilis tyrannus ille nobis eſſet. quapropter & Maximilianum Cæſarem reconciliata iam gratia Viennam adierat: cuius etiam hortatu Vuladiſlaus frater Hungariæ Rex, cum Ludouico filio, eò quoque uenerat. quo in conuentu ſummorum Regum, ille oſtendit, docuit, monuit, Turcarum opes tantas eſſe, ut ab uno Chriſtiano Rege ſuperari non poſsint: in concordia, ac mutua pace ſpem eſſe, ſine qua nihil eſſet Chriſtianis ſalui. itaque Sigiſmundo auctore, atque duce iacta erant Viennæ fundamenta communis auxilij. quæ tamen ſorte quadam, rebus noſtris aduerſa, non diu manſerunt. Nam & Maximilianus, & Vuladiſlaus uita functi, ambo ſpem Sigiſmundi fefellerunt. non ceſſauit tamen Sigiſmundus agere, & facere omnia, quo potentiæ Turcarum occurreret. quare auxilia undiq; contrahebat: cum finitimis fœdus & amicitias iungebat. neque uero his ſolis contentus fuit: ſed etiam cum ſciret Neapolim, atque omnem illam oram Apuliæ, ſocietate Turcici belli cum Polonia coniungi; amicitiam Italiæ expetiuit, hancq; Bonam reginã ex Sfortia familia clariſsima, atque totius Italiæ nobiliſsima, ducem Bari in matrimonium accepit. ut hoc ceu quodam illuſtri, ac ſancto pignore, ſocium ſe belli, ac periculorum omnium Italis profiteretur eſſe. uerum cum hac iſta ſpe finitimorum, ac externorum auxiliorum fruſtra penderet, ſoluſq; ſæpius cum ſummo rerum ſuarum diſcrimine cum Turcarum ducibus confligeret, de regnoq; ſuo iam plane dimicaret; fœdus ad extremum cum Solimanno fecit. quid uero illi aliud faciendum fuit? ſolus erat; opem ferebat nemo: ſpes ipſa reſtabat nuſquam. regnum porro ſuum uidebat omnibus Turcicis bellis, ac periculis eſſe propoſitum. quid tandem quæſo eſt, quod quis Sigiſmundum huius ipſius fœderis nomine reprehendat? cum uideat unum e duobus illi fuiſſe neceſſe; ut aut regnum ſuum in poſtremum diſcrimen adduceret, aut fœdus cum Turca faceret. quod tamen ille non fœdus potius, quam inducias ſibi putabat datas eſſe, parandi belli. nouerat enim ille à Turcarum tyranno, non fide, neque religione; ſed occaſione, atque tempore fœdera ponderari. quare, & ſi ille fœdus illud ſanctiſsimum eſſe ducebat: tamen, quòd nihil huic hoſti crederet, inter fœdus illud rationes ſuas ſummo ſtudio fu-

turo

turò bello parabat,ut ſi quando illi neceſſario cum Turca belligerandum eſſet,ut eo paratior, inſtructiorq; in aciem cõtra illum prodiret. meminerat ſæpius ſe conflixiſſe cum hoſte ſummo cum periculo. Ludouicum etiam Regem nepotem ex fratre ſuum uiderat uitam, & regnũ profudiſſe,cum incertorum auxiliorum ſpe, bellum Turcicum mallet, quàm fœdus. cuius cõſilia nunquàm probabat Sigiſmundus, ſummoq; ſtudio a bello illum reuocabat. oſtentabat illi Rhodum, atque Coum nobiliſsimas inſulas conſimili ſpe periiſſe. docebat Carolum Cæſarem impeditum eſſe bello Gallico, atque Italico; Ferdinandum autem ruſticano: Germaniam etiam totam, religionis controuerſia diſſidentem cõmemorabat; nuſquam ſpem ſupereſſe: præſtare fœdus facere,quàm bellum incertum gerere. cuius fideliſsimis conſilijs cum Ludouicus nõ obediret,uitam ſimul cum regno amiſit. qua in re Sigiſmundus, quàm ſapiens Rex, atque fortis fuerit, oſtendit: qui Remp.tanquam in alto nauim pro ratione tempeſtatum,& locorum, & temporum dirigendã eſſe ducebat,ut, quid tempus Reip.poſcat, aut quid uetet; in primis ſapienti Regi ſit prouidendum. interea tamen Sigiſmundus quoad uixit, cum bellis mutuis Chriſtianorum arderent res, ille non quieuit, ſed aſsiduis bellis, pacem regno ſuo quæſiuit. nunquam quenquàm bello laceſsiuit. nunquã niſi laceſsitus bellum geſsit. propterea etiam(credo)uictor ſemper extitit: ſingulariſq; illa huic uni conceſſa erat gloria, quòd hic ſolus Regum omnium in Polonia nunquam uictus fuit. niſi forte quis illam acceptam calamitatem apud Socalium bello Scythico huic adnumeret: quæ temeritate ducum, abſente Rege, bello commiſſo à Scythis accepta fuit. quam tamen calamitatem ille poſtea infinita hoſtium cæde compenſauit. ſic ille, cum nihil temere, nihil abiecte,neque demiſſe, ſed ſummo conſilio,magno, & inuicto animo cuncta gereret; facile fuit inuictus. res etiam noſtras cum armis uix poſſet, fœdere à Solimanno uindicauit, quas ille aut perpetua pace cum hoc hoſte ſanciuit, aut, ſi belligerandum nobis erit, paratiores, inſtructioreſq; aduerſus Turcarum opes reddidit.

Reliquum eſt,ut de clementia ipſius pauca dicamus, ſine qua, & ſapientia nihil prodeſt Regibus,& iuſtitia etiam obeſt, & fortitudo ipſa nocentior fit ſuis,quàm alienis, niſi ipſius clementiæ moderatione temperetur. hæc enim ferocem animum Regis, ferum, & indomitum contra regni hoſtes,emollit ſuis,manſuetumq; ac benignum reddit: ut hac ipſa uirtute Rex hoſtem ab amico, peregrinum à ciue, innocentem à

reo ſecernat: reis etiam ipſis fragilitatis, ac imprudentiæ in hac eadem uirtute apud Regem perfugium eſt. hæc iſta uirtus in conſilijs, in iudicijs, in bellis Regum uerſetur neceſſe eſt, ſi Reges non tyranni illi uolunt perhiberi. hic enim Regiæ Celſitudinis ornatus eſt: hæc illorum commendationis eſt ſumma: hæc ſola, atq; unica ad immortalitatem illis reſtat uia. deniq; ex hac ipſa excellenti, & plane Regia uirtute naſcitur ſuauiſſima Regum ipſorum memoria: gratumq;, ac iucundum illorum uerſatur apud ſuos deſiderium. unde enim ſunt ueſtræ iſtæ lachrymæ? unde hæc eſt miſericordia, quā nunc uos præſtatis mortuo? eblandita credo hæc ſunt à uobis ſpe ulla commodorum ueſtrorum, & non potius expreſſa ueſtigia mœroris ueſtri recordatione illius optimi atq; clementiſſimi uiri, qui benignus in bonos, mitis in reos, indulgens in omnes fuit? nunquam ille arriſit uitio, nunquam detraxit uirtuti, nunquàm blandiens parti ſe dedit alicui: ſed, cum rem ipſam ſequeretur, hoc unum propoſitum illi fuit, ne qua in re aberraret à uero. tanta æquitate, ac clementia, ut rerum ipſarum, ac criminum magnitudinem, cum reorum infirmitate conferret. uirtutem etiam ipſam, atque innocentiam, ne approbatione inſoleſceret, aut diſſimulatione, aut leui reprehenſione, temperabat. iam uero ipſas parteis magnis ſæpe odijs incenſas, ſumma grauitate, ac æquabili erga utranq; uoluntate audiebat. poſſem hoc loco magnas inimicitias clariſſimorum uirorū cōmemorare ex Reip. cauſa ſuſceptas, niſi & uos meminiſſe ſcirem, & ipſe præterire hanc iſtam ignominiam uellem, ne commemorando notare uidear auctores ipſos. dabo hoc ergo illorū auctoritati: ab hiſq; uobiſcum una petam, ut communis ſalutis cauſa remittant animos, æquoſq;, ac placatos retineant huius iſtius exemplo Regis: qui, cum Rex eſſet, poſſetq; delinquentem coercere; æquus tamen utriq; fuit: monereq;, ac hortari, interdum etiam rogare ad pacem ſuos maluit, quàm lege, ui, aut minis impellere. ferebat enim æquo animo omnes, in liberaq; Rep. non ſolum animum, ſed etiam odium liberum eſſe debere duxit. hanc libertatem ille liberorum populorum cum ſummam eſſe ſciret, ut uidelicet, & amoris, & odij par ſit apud ciues ratio; ipſe quoque odia multorum in Rep. pertulit: ſi tamen odium eſt dicenda libera expoſtulatio ſubditi cum Rege. cum enim benignitas ipſius, atq; clementia nimia quibuſdam, aut etiam nonnullis in rebus remiſſior uideretur, reprehendi ſe palam in ſenatu patiebatur: ſententias in ſe dictas patienter ferebat, & eas æquiſſimo animo refellebat, aut illis cedebat, &

bat, & ſecundùm illas, quod admittebat, corrigebat. Iam uero in comitijs ipſis, nullius Regis in Polonia aures uobis, ac ueſtris legatis benignius unquàm patebant. attente perorantes ueſtros legatos audiebat: poſtulata ueſtra clementer accipiebat: ſtultitiam multorum ſæpe, ac intemperantiam perferebat. nunquàm ille aſpero uerbo, aut immodeſtius miſſo excanduit; nunquàm iracundia exiluit: quam ille cum omnibus uirtutibus continentiæ, grauitatis, iuſtitiæ, ac humanitatis à ſe remouiſſet, facilis in rebus cognoſcendis, in hominibus audiendis, admittendiſq; fuit. quanto enim motu, quanta contentione illa ad Leopolim Valachico bello pro ueſtra libertate cum hoc Rege egiſtis? cum quædam non legitime fieri, quædam etiam negligi ab illo uobis uiderentur. quæ tum grauitas, quæ animi æquitas, qui modus, quæ patientia huius Regis, quæ ueſtra libertas actionis tum fuit? & tamen cum iuſte fortaſſe nonnullis iraſci poſſet, neminem ueſtrum ne aſperiori quidem uerbo propterea appellauit, ita, ut etiam illius ipſius actionis auctores, atque duces maximis affecerit propterea præmijs: ueluti hos duos fortiſſimos, ac coniunctiſſimos fratres Petrum, ac Martinum Zborouios, quorum in Rep. ſingularem fidem, obſeruantiam uero erga ſe ſummam cum eſſet expertus; utrunq; honore ſenatorio affecit. quorum exemplo ille ad tuendam Remp. cauſamq; communem agendam multos fortes uiros, ac induſtrios ex ordine ueſtro excitauit. ueluti hos duos ſumma ſpe, ac uirtute in cauſa communi cognitos, Petrum Boratinki Rhutenum, & hunc Staniſlaum Podlodovvski ex Sendomirienſi municipio Equitem. qui cum in comitijs nuper Piotrkouiæ habitis, quæ poſtrema Sigiſmundo fuerũt, grauiorem cauſam Reip. ſuſcepiſſent, quàm ut utriuſq; ætas pati uideretur: ſic tamen à Sigiſmundo auditi ſunt, ut etiam Staniſlaum Podlodovvski de libertate ueſtra liberius differentem, lachrymans audiret. & cum hic, Sigiſmundum in Polonia non Imperatorem, ſed Regem eſſe diceret, legibuſq; illum certis regnare oportere, ſumma cum libertate orationis diſſereret: annuit ille, ipſoq; uultu ac intuitu ſignificauit, ſe quoq; non Imperatorem uelle eſſe, ſed Regem. o uirum omnium literis, ſermonibus, ac monimentis celebrandum, & dignum, qui non dico homines, ſed Deos ipſos regeret. non illius tum maieſtas auertit illi a dicente Podlodouio oculos: non aures illi clauſit Regiæ poteſtatis conſcientia. immo uero uidit, audiuit, ac ſummo ſtudio audienda ſibi ea putauit, quæ libere de Rep. à Podlodouio dicebantur. dixiſſes hæc in Neronis ſenatu Podlodoui? aut ali-

pater, virtute, fide, atque conſtantia tua conſerues, ac defendas: utq; memor ſis te Poloniæ Regem eſſe, in tua perſona huius Reip. faciem ex preſſam eſſe: utq; ob id non publica tantum, ſed etiam tua priuata (ſi tamen quid tui priuati hoc in regno eſt) ut ea inquam omnia ad ſummam, ac ampliſſimam regiam dignitatem tuam referas. quòd ſi tu qua in re titubaueris, aut ab officio tuo deflexeris, cadet hoc regnum, ſtare diu nō poterit. tua enim ſapientia illud nitatur, tua iuſtitia ſtet, tua uirtute defendatur, deniq; tua clementia floreat, neceſſe eſt. hoc magnopere abs te flagitat pater, hoc nos ſperamus, hocq; debitum munus abs te expectamus. Vos etiam, Patres conſcripti, quos diuina ſors quædam huic Regi fecit ſuperſtites, manete in hac cuſtodia Reip. in qua uos ille uiuus collocauit, uigilate: multæ ſunt inſidiæ nobis, multæ inimicitiæ, hoſtes infiniti; pericula uero tanta, quanta poſt conditum hoc regnum non fuerunt. nuſquam ſalutis ſpes oſtenditur, niſi in ueſtra concordia. erigite uos per Deos immortales, ac odia, ſi qua uobis inſunt, Reip. cauſa ponite, ut commune officium ſenatorium, communi animo, ac uoluntate defendatis. quid enim ſalui in hoc regno fore putabis diſtracto in partes ſenatu, uariatis ueſtris ſententijs, Equitibus poſtremo ipſis ueſtris inimicitijs diuiſis, atq; incenſis? iam uero metus externi hoſtis, ac imminentis periculi uos in mutua pace, atque beneuolentia contineat: quæ res ſemper apud optimos, ac præſtantiſſimos ciues plurimum potuit, ut, quo die magiſtratum inirent, eodem in gratiam redirent, turpe ſibi fore rati, cum in Rep. eadem ſocietate coniun gerentur, non eadem eos fide coniungi: quæ ibi eſſe nequit, ubi concordia eſt nulla. fecerunt hoc illi ueteres ſine Deo homines Græci, Scipiones, Lepidi, Metelli: uos qui certo, ac uero Deo uiuitis, non facietis? præſertim cum finem legis ueſtræ charitatem ſciatis eſſe. quam ſi ex ordine ueſtro tollitis; & Remp. amittetis, & uoſipſi peribitis. non eſt enim, quòd quis ſperet rectis conſilijs ibi locum eſſe, ubi charitas eſt nulla, & ubi in locum huius ſucceſſit odium & iracundia. ira enim uiri, Apoſtolo teſte, iuſtitiam Dei non operatur: quid dicam odium ipſum? quod cum inueterauerit, animi lumen extinguit, denſaſq; menti tenebras offundit. ueniant nobis in mentem, Patres conſcripti, quanta odia illa Græcorum, quanta Romanorum, quanta etiam hæc iſta recentia Hungarorum fuerunt. quibus odijs potentiſſimæ nationes, ac florentiſſima imperia corruerunt. Senatorum (mihi credite) culpa illa fuit. dum enim ſe quiſq; in Rep. oſtentat; dum potentiam ſuam iactat;

dum

dum operam uenditat; poſtremo dum ſe magnum uult uideri: calamitate communi & ſenatus, & plebs unà perit. ne hoc ſinat Deus Opti. Max. in cuius cura ſumus, ut hoc inclytum Regnum, hic inuictus populus ueſtras diſcordias publico luat interitu. quare uincite per Deos immortales animos, Patres conſcripti; ac illos retinete in officio. plus apud uos ualeat malum publicum odio priuato ueſtro. date hoc Reip. Patres conſcripti, date nobis, date ſaluti communi, date uobiſipſis, cõiugibus, liberiſq; ueſtris, quorum ſupplicio, ac interitu expiabuntur, mihi credite, diſcordiæ ueſtræ, niſi prouidetis. reijcite controuerſias priuatarum rerũ: ſit Reſp. ſeges, & materia ueſtræ gloriæ. hanc exercete per Deos immortales, Patres conſcripti, quæ multis circunſepta hoſtibus, ac magnis undiq; cincta periculis, uobis ſupplices manus tendit, uos orat, atq; obteſtatur, ut reconciliatis ueſtris animis, ſaluam, atq; incolumem illam uelitis eſſe, & certe talem, qualis Sigiſmundo Rege fuit. hoc Res ipſa publica, hoc etiam Sigiſmundus à uobis ipſe poſtulat: qui hunc filium ſuum clariſſimum, atq; optimum reſpectans uos ex alto intuetur, à uobiſq; petit, per Deum ipſum, quem caſte, religioſeq; in Polonia coluit; per Rempub. quam ampliſsimam uobis reliquit; per ſalutem ueſtram, quæ illi uita propria charior uiuenti fuit, ut cum hoc Auguſto Rege, filio autem ſuo coniuncti inter uos fideliſsima gratia, & religionem Dei Opt. Max. & dignitatem Reip. & ſalutem omnium conſeruetis. non eſt, non eſt tergiuerſandi locus: monent omnia, urgent omnia, atq; inſtant. quantum tandem huius morte hoſtium animos creuiſſe putatis? num Moſchouiam? num Scythiam? num Turciam? atq; Valachiam, parum huius morte ſperare cœpiſſe exiſtimatis? occaſionem, mihi credite, huius morte, ad occupandam Poloniam ſibi oblatam eſſe nationes illæ arbitrantur: quæ quidem omnes nullis uobiſcum, neq; legibus, neq; certo pacis iure ſunt coniunctæ. In concordia ergo ueſtra, ac in mutua beneuolentia ſpes omnis ſita eſt ſalutis communis, atq; huius Reip. retinendæ. quæ nunc morte Regis ſui exanimata, ac prope conuulſa ſedibus ſuis ad complectendum conſeruatorem ſuum gemens, ac mœſta uenit: illi gratias agit mortuo, tibiq; in primis, ſumme Deus, qui hunc hominem ad genus humanum conſeruãdum, & ad hoc regnum conſtituendum in terras miſeris: cuius beneficio ad hanc diem ſtant res noſtræ, ac cuius opera hoc regnum floret ingenijs, ualet opibus, pace, ac ocio fruitur, ac legibus optimis uiuit. huius poſtremo monimenta multa, ac præclara æternitate ipſa conſecra

ta

ta aſsidue intuetur. Tibi nos, Sigiſmunde, hæc omnia debemus; tibi hæc accepta ferimus; tua munera ſunt iſta, tua ſumma beneficia. per te nos illuſtrati ſumus, per te exteris gentibus cogniti: te auctore, atque Duce Polonum uenerabantur nomen omnes gentes Græcæ, Latinæ, ac barbaræ: tuis uictorijs hoſtes noſtri debilitabantur: tuo fœdere, ac ſocietate amici noſtri lætabantur. tu iudex Regum, tu pacificator gentium, tu moderator nationum, ac conſeruator omnium fuiſti. tu hanc Remp. affinitatibus primo, deinde coniugijs cum exteris nationibus cõiunxiſti. tu auctor legum noſtrarum, tu magiſter morum, ac diſciplinæ fuiſti. hem noſtra lux, noſtrum deſyderium, Sigiſmunde, iaces. ad quem nunc confugiemus? à quo opem petemus? quem hoſtibus noſtris opponemus? qua pace, quo bello, quo fœdere nitemur? o acerbam mihi, Equites, memoriam harum rerum omnium: ô flebiles exequias: ô uitam infelicem, quæ orbata es hoc iſto Rege, atq; patre. tibi enim morte huius ornamenta ſunt detracta, tibi præſidia adempta, tibi ſolatia ſublata. ſolus hic reſtat tibi dolor, mæror, ac gemitus: in quo tamen ipſo luctu, ac mærore noſtro, Sigiſmunde Auguſte Rex, ad te uenimus: tibi nos penitus tradimus: tu ſpes noſtras, patris tui morte fractas, reſtituas: tu ſalutem conſerues: tu libertatem noſtram legibus, atque armis defendas. uos etiam, Equites, atq; uos Patres conſcripti, memoriam Regis ueſtri pie, inuiolateq; ſeruabitis. plura ne dicam, tuæ me, Auguſte, lachrymæ impediunt, ueſtræq;, Equites, non ſolum meæ: quibus mouemur, ut à Deo precemur, quo Deus huic mortuo propitius, nobis uero benignus uelit eſſe.

NICO-

IN FVNERE NICOLAI MARCELLI VENETIARVM PRINCIPIS.

HERMOLAI BARBARI PATRICII VENETI.

ORATIO.

ECQVANDO *periculum facere eloquentiæ ſuæ Oratores Veneti debuere, ſi ſibi hoc tempore ſilendum arbitrantur? quo uniuerſa ciuitas unius incipis interitu conſternata expectat aliquem, qui aut ſe conſoletur oratione, aut dolorem iuſtiſſimum leniendo perſuadeat, non illũ mortuum omnino, ad cuius ornandum funus mutata ueſte ſqualidi, & ſordidati proceßiſtis. quorum utrunq;, aut alterum ſiquis fuiſſet aſſecutus: fuerat à Senatu amplißimas gratias, populoq; uniuerſo relaturus; poteratq; nomen ſibi præſtantiſſimi oratoris ſine ulla controuerſia uendicare. ſi uero neutrũ perfeciſſet, minorem quidem gloriam, certe nullum dedecus retuliſſet. cum nulla tam affluens dicendi copia, nullum tam graue elegansq; ingenium, nullus demum tantæ auctoritatis uir, eorum poßit deſiderijs ſufficere, qui maximas & innumerabiles habẽt dolendi lamentandiq; cauſas. quis enim fuit unquã per Deum aut ſanctior habitus ciuis, aut commodior Reip. Princeps, quã is, cuius decorandi funeris gratia magno ſtudio frequentißimi conueniſtis? quis unquam maiori hominum opinione tam domi, quàm foris uixit? quis tantum natura, uirtute, & fortuna præſtitit? quo demũ iuſtius potuit noſtra hæc ætas cum antiquitatis gloria certare? ſuſcepi itaq; funebrem hanc cõmendationem, tametſi inuitus, ea tamen ſpe fretus, quòd uidebam nemini paratam eſſe ignominiã, qui celeberrimi & optimi Principis, Nicolai Marcelli, laudes pro dignitate amplecti dicendo non potuiſſent. quare ueſtræ pietatis erit, Patres mæſtißimi, ſedato parumper dolore patientiſſimas aures accõmodare orationi. conſueuiſtis enim pro ueſtra manſuetudine hoc officium præſtare ijs cumulatißime, qui de laudibus eorum hominum acturi ſunt, quos de uobis optime meritos eſſe cognoſcitis.*

Sanè primo loco patria, ex qua illi origo fuit, laudanda foret, niſi tanta eſſet rerum ab eo geſtarum ubertas, & magnitudo, ut uerear ne, ſi communes iſtas laudationes proſecutus fuere, eius laudibus, quæ innumerabiles

numerabiles ſunt, uidear fraudem facere uoluiſſe. praterea tot & tanta ſunt, quæ de huius, in qua nati ſumus, ciuitatis gloria, & ſplendore dicuntur, ut, ſiue imperij diuturnitatem, & libertatis incolumitatem admirari, ſiue religionis curam, & optimam diſciplinam laudare uelimus, ſiue loci ſitusque raritatem; quaſi nata ad orbis imperium ciuitas una uideatur. ſingulæ res, ſingulas orationes expoſcunt. Erat & de gentis Marcellorum patriciæ laudibus ſuo loco dicendum. ſed, ut & hoc conſulto prætereàm, ea potiſſimum ratio efficit, ut, quemadmodum Nicolaus ſolis ſuorum imaginibus inniti nũquã uoluit, utpote qui conaretur uirtute propria, non umbra aliena nomen ſibi, & gloriam quærere; ita minime æquum ſit in hoc extremo exequiarum honore alienas laudes intermiſcere. Non eſt tantum propterea patris eius grauiſſimi & ornatiſſimi uiri, Ioannis Marcelli nomen ſilentio inuoluẽdum, quando laudes parentum neque alienæ uidentur eſſe, neque Nicolaus noſter unquam niſi inter ſuas numerauit. ſub eo patre ita inſtitui cæpit, ut nihil haberet ante oculos, praterquàm cultum religionis; nulli rei ſtuderet, præter quàm bonis moribus; nihil peteret, præterquã decus & honeſtatem. his auſpicijs nedum ab illicitis uoluptatibus abſtinebat, ſed neque cognoſcebat quidem, quales eſſent illicitæ: ita & ad auaritiam coercendam, & ad omnes animi labes repellendas inſtitutus (quæ plurimum illa in ætate tanquam germinare ſolent) patriam diſciplinam, candorem uitæ, & ſanctimoniam non modo conſeruauit, ſed etiam auxit ſeueritate atque conſtantia. Breui ergo ubi per ætatem licuit, non adijt, ſed uocatus eſt ad Remp. non petijt magiſtratus, ſed ultro oblatos ſuſcepit; non ambiuit candidatus præturas, præfecturasq́; ſed inuitus ſæpiſſime magno patricij ordinis ſtudio eſt conſecutus. in ijs autem ita munera ciuitatis omnia ſemper adibat, ut commiſſa ſibi negotia publica ſingulari adhibita diligentia & ſumma celeritate conficeret. æquitate uero tanta penſiculabat omnia, ut opinioni de illo incredibile in dies aliquid accederet: quod ad admirationem uſq; peruenit. adeò non humanum, ſed diuinum in eo homine conſilium habebatur. Ingreſſus honorum illi fuere minores urbani magiſtratus: ex quibus tã tum gloriæ breui retulit, quantum ſiquis in tota uita retuliſſet, poterat hoc initio tanquam ex honeſto titulo ac illuſtri quodã ad omnes dignitates gradus euehi. Iam igitur cœperat Marcelli nomen ciuitatis egredi, & perinde ac non poſſet amplius anguſtis finibus contineri, exierat in ora hominum externorum: unde iam ab his Prætor, ab il-

lis præfectus ingenti ſtudio, & uotis etiam ſuſceptis, deſiderabatur. quod beneficium ne diu fruſtra expectaretur, placuit à minoribus Præturis incipere. ita enim commodiſsime ſalua dignitate poterat per gradus eorum ſatisfieri uoluntati, à quibus id ſemper optabatur. creatus ergo Feltrenſis Prætor, putauit incundum eſſe magiſtratum: quanuis Præturam ornatiorem, ſi expectare ſequentia comitia uoluiſſet, uideretur conſequuturus. quia tamen ad communem utilitatem omnes ſuas cogitationes referebat, non exiſtimauit intereſſe, utri magis prouinciæ prius conſultum eſſet. reuerſus in patriam defuncto magiſtratu, ſine ulla fere mora Taruiſio præficitur. libenter adijt & hanc adminiſtrationem: quia in ea urbe Ioannes pater præturam geſſerat. poſtea Brixienſibus, inde Veronenſibus, poſtremo Foroiulienſibus datus eſt Prætor. eas urbes, Patres grauiſſimi, tanta cum gratia, & auctoritate gubernauit, ut nunquam ſine plurimis lachrymis à prouincialibus dimiſſus ſit: contra, imperio functus, nunquam maiore gaudio quiſquam ulnis & humeris ciuium in patriam reportatus: & mediusfidius haud iniuria. quis enim fuit unquam, qui tantum utilitatis attulerit ſubditis? nam, ne dicam, id quòd omnes intelligunt, nihil unquam egiſſe, aut dixiſſe Nicolaum præſtantiſſimo ciue indignum; neminem affeciſſe iniuria, neminem potentia conculcaſſe, neminem contumelijs laceſſiſſe; principio flagitioſis hominibus acerrimus hoſtis ſemper & fuit, & habitus eſt. &, quaſcunque prouincias adijſſet, non ante diſceſſit, quàm, urbe & agro perluſtrato uniuerſo, purgatiſſimam malis hominibus redderet. Simultates uero ita undiq; compreſſit, ita lites maximas compoſuit, aut diremit, ut capitales antea inimicitias, & odia deſperatæ concordiæ, ad pacem tranquillitatemq; reuocauerit. iniurios & licẽtioſos ciues ab impotẽtia ſemper deterruit aut monẽdo, aut cõminãdo, ut & populariũ quies ſalua eſſet, & libertas ſociorũ defenſa; iura poſtremo uniuſcuiuſq; neq; ſublata, neq; imminuta. In iure dicendo audiendis aduocatis patiẽtiſſimus erat: & dignitatẽ nihilominus retinebat, ut neque contemni imperium, neque formidari pateretur. &, quanuis facilem in adeundo ſe præberet, ita modum adhibebat, ut æquus tamen iudex omnibus uideretur. nam me hercle neque die, neque noctu hoſtium ulli præcludebatur. prouincialium tamen neminem ad interiorem familiaritatem admittebat. obſeruabat & illud diligentiſſime Nicolaus, ne quis reijceretur ab eo loco, ubi ius diceret. immo & potẽtiores quoſdam, & improbos pro tribunali ſæpiſ-

ſime

ſime caſtigauit, quia ordinem poſtulantium ſua auctoritate, aut petulantiæ confunderent, interrumperentq́;. Mulctarum exactionem tanta moderatione faciebat, ut non ſolum neceſſitatem ſoluendi prorogaret, ſed etiam remitteret ſemper ijs, qui inopia premerentur : nam & plurimos, qui ob debitam pecuniam in uinculis tenebãtur, ſuo ære liberauit. Annonæ quoque, & rerum neceſſariarum caritati tantam adhibuit diligentiam, ut neque precia quæſtuariorum minuerentur, neque urbes unquam aut opulentiores, aut affluentiores uiſæ ſint. Erat uero in Nicolao noſtro præcipua illa obſeruatio, ne ullis hoſpitijs prouinciam oneraret. quòd ſi quando uſu ueniebat, ut eſſet opus uiſere oppida, circuire agros; nedum xenijs modum adijciebat, ſed muneribus omnibus abſtinebat, præter quàm edulijs: ea, ne inhumanus, & agreſtis uideretur, libenter quædam accipiebat, ſed precium ſtatim æſtimatione harum rerum ſolui imperabat. tecta præterea, & ædificia tam publica, quàm priuata, ſi aut antiqua, aut refectionem deſiderare uidebantur, pro ut cuiuſque uires, aut æris Reip. permittebant, præpoſitis operum curatoribus, celeriter ſarciri inſtaurarique faciebat. Ex ijs rebus breui tantam eſt gloriam conſecutus, ut, cum acceptior ſenatui, & bonis omnibus nemo eſſet, Procurator ædis diui Marci non minore lætitia, quàm conſenſu crearetur. & dignitate ſuſcepta, cuius id eſt officium, ut pecuniæ teſtamento Legatæ, rectè legatarijs diſtribuantur; non ante putauit periculum eſſe in rebus alienis diſtribuendis faciendum, quàm id ex ſuarum diſtributione didiciſſet. pauperibus ergo bonorum ſuorum portionẽ maximam, factis rite donationibus, erogauit. o rem memoria immortali dignam. o exemplum ſine exemplo memorabile. quòd ſi hæc ita ſunt, quàm ſapiens, quàm ſincerum fuit illud ueſtrum, Patres optimi, de Nicolao iudicium, cum totius Reip. ſummam eius curæ, fideiq́; commiſiſtis? quem nam potius in ſuprema totius imperij ueſtri arce collocatum oportuit, quàm eum, cuius quotidie integritatem, fidem conſpiciebamus, ſapientiam experiebamur, liberalitatem ſentiebamus? à quo ad religionem, ad manſuetudinem, ad honeſtatem inſtituebamur? habet, habet benignitate Deum aptos huic imperio ſucceſſores, habuitq́;, & habitura ſemper eſt ciuitas noſtra. non uerebor tamen dicere palàm : ex tanto tamq́; celebri hominum numero præſtantiſſimorum ſanctiorem noſtra ætas, aut clementiorem uidiſſe meminit neminem. afferre poſſum undiq́; teſtes probitatis, religioniſq́; optimi Principis, niſi & res eſſet ſuapte natura per

ſpicua, & ſuſpecta alioquin teſtimonia uiderentur. nam quoquouerſus circumfero oculos, neminem uideo, qui non ſit à Nicolao Principe aut obligatus officio, aut aliquo beneficio affectus. ut enim omittam quantum publica auctoritate omne hominum genus iuuerit, ſuſtentauerit, defenderit, ſtudueritq;, ne diues inopem impugnaret, aut inops in diuitem inſoleſceret; ne ve diues diuiti, inops inopi inferret iniuriã; ne aduenæ incolas turbarent, aut incolæ aduenas male tractarent: quæ omnia ſunt æqui Principis & diuini opera: ut omittam hæc inquam, quæ publica fide, & maieſtate tum compreſſit, tum extinxit; connumerare poſſem infinita priuatæ liberalitatis exempla: quæ ne exiret, quãdoque etiam comminabundus obteſtabatur: ſolamq; taciturnitatem pro collato cuiq; beneficio poſtulabat: hæc priuatim, illa publice. in ſenatum non dico frequentiſſimus, ſed primus ueniebat: abibat poſtremus. deductus domum nihil niſi de Rep. cogitabat, ubi & labores ſuos inueniebat: nam pecuniarum publicarum curã, uos, Patres, præter morem & inſtituta maiorum ſoli Nicolao commiſeratis. eas tanta fide, tanta diligẽtia adminiſtrauit, ut æraria alioquin iuſtis de cauſis exhauſtiſſima hactenus nũquã exhauriri potuiſſe uideãtur. ſummo mane auditoria aperiebantur. ſummo mane ingreſſus accuratiſſime, & diutiſſime omnes audiebat. erat & in expediẽdis negotijs aſſiduus, in cõſulẽdis manſuetiſſimus, qui a diſſentientibus minime læderetur. nunquàm tanta libertas proferendi ſententias, nunquàm tanta commoditas delibe rãdi, nunquàm tantus ordo poſtulandi. nunc ubi ſunt iſta? o fragilis & cæca conditio hominum. cum ad iſtud euectus es dignitatis culmen, Nicolae Princeps rariſſime, urbes, populi, nationes plauſu & lætitia effundebantur: nunc te erepto ciues in luctu, & lachrymis relinquuntur. quò, quò nunc ſe egeni, & calamitoſi homines conferent? ubi, ubi es, qui alebas pauperes? ubi, ubi es, qui cauſas ſuſcipiebas pupillorum? ubi, ubi es, qui uiduarum iura defendebas? te, te omnis Italia lamentatur. te boni, te religioſi, te amici cõqueruntur. nemo, nemo eſt, qui nõ cenſeat tecum fortitudinem, tecum patientiam, tecum moderationem, tecum æquitatem, tecum clementiam, tecum liberalitatem, extinctas eſſe. o ſtulta & inanis ſors rerum humanarum. quò euanuiſti pater? quo raptus es, Dux optime? huccine cogitationes noſtræ ceciderunt? hac ſpe miſer populus ex te fructus colliget? ut nos ante desereres, quã te tam bono Duce, tam facili Principe, tam cõmodo gubernatore frui inciperemus? o impia, & crudelis morbi uis, ita ne nobis aduerſa fuiſti?

ita

ita ne momento citius ſanctiſsimū Principem de medio ſuſtuliſti? dereliquit ille nos in planctu, & in honeſtiorē locum demigrauit. ſcimus, ſcimus illi cœlum multo ante tempore fuiſſe deſtinatum. ſed cur tam miſere nobis dij ultores feciſtis? quid tantum deliquimus, ut nobis illum tam repente eriperetis? quid agimus? quid cruciamur? ſi nos neque lachrymæ quidem conſolari poſſunt? amiſimus, amiſimus eum, quem ſemper priuatim & publice deſideraturi ſumus. amiſimus eum, in quo Reſp. recumbebat, tanquā in tutiſsimo & certiſsimo præſidio. Sed iam tempus eſt, Optimates, reuocare animum, putareq́; nihil ad Nicolaum, qui nunc cum ſuperis diuerſatur, iſtas lacrymas pertinere. illud potius cogitate, quomodo dignum tanto, taliq́; Principe ſucceſſorem habere Reſp. poſsit. ita enim & Reip. optime conſultum erit, & Nicolao, qui adhuc mortuus curam gerit ciuitatis, gratias maximas eſtis habituri. uos quoque memineritis fratrem ueſtrum nihil minus unquàm extimuiſſe, quàm mortem. quam ſi magno, & forti animo, ut nouit orbis, ſuſcepit: exiſtimare debetis illum moleſte laturum, ſi uos mortem eius dolere plus uelitis, quàm ipſe timuerit.

Leonardi

IN FUNERE
LEONARDI LAUREDANI,
VENETIARUM PRINCIPIS.

ANDREAE NAUGERII, PATRICII VENETI.

ORATIO.

CREDO *ego, ſiquis eorum, quæ à nobis geruntur, mortuis ſenſus eſt; Leonardum Lauredanum, cùm ornatiſſimas has, quas illi celebratis, exequias, hanc pompam funeris, hunc nobiliſſimum cõſeſſum ueſtrum, hunc uniuerſæ ciuitatis mœrorem uidet: quòd ex his omnibus quamplurimorum illius in Remp. meritorum memores ſitis, cognoſcit: & libentiſſimo hæc animo accipere, & non parum beneuolentia, & pietate hac in ſe ueſtra lætari. neq; tamen, ſiquis rectè conſideret, ulla re illum magis gaudere, quàm his laudibus, hac uirtutũ ſuarum prædicatione exiſtimandum eſt. ut enim reliqui honores omnes, quibus uos mortuos Principes ueſtros ornare conſueuiſtis, & quos nunc huic cumulatiſſimos redditis, & maximi ſint, & pro amplitudine imperij, ac Reip. ueſtræ dignitate conſtituti: opulentiam tamen quandam potius, ac Reip. ſplendorem præ ſe ferre uidentur, quàm ut illi, cui tribuuntur, quicquam afferant, quod illius dici iure poſſit: laudationes hæ propriæ illius ſunt, qui laudatur: neque quicquam ex his ſibi alius uendicat; ac per aliquot illi dies in uulgi ore ſunt, paulatim deinde è memoria excidunt, & breui tempore contabeſcunt: atque, ut diutiſſime durent, memoriam certè hominum, qui eos uiderint, non excedunt. hæ, ſiquis rectè eas ſcripſerit, in dies augeſcunt, neque ullo tempore conficiuntur; ſed ex eo potius uires ſumunt, atque omnem ſuperare poſteritatem contendunt. atq; illi, & eo tantum in loco, in quo exhibiti ſint, atque ab ijs tantùm, qui affuerint, ſpectari queunt. hæ totum orbem peragrantur: hæ ſe omnibus paſſim oſtendunt, atq; eodem etiam tempore diuerſiſſimis in locis eſſe poſſunt. non immerito igitur, ut quiſq; eſt optimus, ita maximè laude ducitur: nec uehementius ullum in bonis omnibus deſiderium eſt, quàm gloriæ. difficilem quandam, & laborioſam uitæ rationem ſuſcipiunt, qui uirtutis uia niti conſtituerunt: nulli illis nõ uel ultro ſuſcipiendi labores, nulla non pericula ſubeunda;*

omnes

omnes contemnendæ uoluptates, acerba ſæpe omnia perpetienda ſunt, neque tamen tam agreſti, ac fero animo quiſquam habendus eſt, ut credendum ſit, ijs illum, quæ naturæ aſpera, atque inimica ſunt, delectari. quid ergo eſt? una laudis ſpes ac gloriæ, pericula & labores leuat: uoluptatum illecebras negligit: acerbitates mitigat. hæc ut umbra uirtutem ſequitur: atque ea merces eſt, quam unam illa moleſtiarum omnium expoſcit: hæc tam acres bonorum animis ſtimulos admouet, ut non ſolum, qui uitæ eam commodis anteferrent, inuenti ſint; ſed multi, & hi maximi ac fortiſsimi uiri mortem ultro ſubierint, ut immortalem ſui memoriã relinquerent. hoc pacto ſe uitam, quæ breuis admodum data nobis eſt, longiſsimè proferre poſſe, atque æternam propè efficere arbitrati ſunt. Quæ cum cognoſcerent maiores noſtri, hãc bonis à natura inſitam cupiditatem gloriæ, non ſolum alere, ſed augere etiam, ſi fieri ulla ratione poſſet, Reip. utile exiſtimarunt. atque ut in omnibus Reip. partibus alia multa diuinitus, ſic ad cæteros hos honores, qui defunctis Principibus conſtituti ſunt, laudationes addi, & eorum celebrari uirtutes uoluerunt. his enim, non ſolum qui rectè Reip. præfuerint, quæ meriti ſunt, laudis præmia conſequuntur; ſed reliqui etiam, qui idem ſubituri munus ſunt, ad rectè agendum accenduntur, cum rectè factorum gloriam non ſecum mori, ſed ita memoriæ mandari uident, ut tum maximè diuturnioris illam uitæ initium ſumere, affirmare poſsimus. Vnum fortaſſe ſit, quod hoc tempore, in ueſtra hac pietate, in hoc tam grato in Principem ueſtrũ officio, deſiderari poſsit: quòd non is illi laudator contigit, qui dicendo illius aſſequi uirtutes queat; qui idoneus ſit, quæ plurima ille ſemper æternitate digna geſsit, ita ſcriptis mandare, ut ad poſteros peruentura, & in omne æuum celeberrimum illi nomen prorogatura uideantur. ſed ne ob hoc quidem, ſiquis id diligenter perpendat, quicquam eſt, quod queri poſsit. uos, quantũ in uobis eſt, omnia quæ à gratis animis expectari poſſunt, præſtatis: funus ampliſsimum pro eius in uos meritis, & Reip. opibus ducitis: adeſtis ad id honeſtandum frequentes, Patres optimi: adeſt uniuerſus populus: nemo omnium eſt, qui non illum, ut optimum Reip. parentem raptum fleat; qui non illum, quamuis tardiſsima ſenectute conſumptum, ut primis tamen annis acerbiſsimè ereptum cõqueratur. ad hæc, eum ego pro concione laudare iuſſus ſum. nihil, quod officij ueſtri eſſet, relictum à uobis eſt. à me eſt, ſiqua in re minus illius meritis ſatisfactũ eſſe exiſtimari debet. ego uero eas præclari huius Principis

uirtutes eſſe animaduerto, ut nullius unquam tanta dicendi uis, tanta ingenij facultas fuerit, quam parem illis celebrandis putem. quamobrem non mihi id uitio uertendum eſt, ſi eas aſſequi non poſſum; ſed eo ille admirabilior haberi debet, quo illius laudes, non mea ſolum, quæ minor etiam quàm mediocris eſt, ſed & omni eloquentia maiores ſunt. neque uerò ob id ſileri de illis decet: male enim ſe res habeat, ſi, quò plura ac maiora in quopiam ornamenta ſunt: quòd difficile ſit illa oratione complecti: eo de illo minus dicatur, atque eo præmio, quod unum maxime uirtus exoptat, ob uirtutem maxime defraudetur. enitar igitur, quantum à me fieri poterit, eo munere, quod mihi iniunctum eſt, rectè defungi: cui tum ego profecto ſatisfeciſſe exiſtimandus ſum, cum illa, quæ à me dici poterunt, pro ea, quæ in me eſt, dicendi facultate explicaro.

Primum omnium, quoniam de eo mihi Principe uerba facienda ſunt, in quo uno, quæ in hominibus laudari ſolent, cumulatiſsime omnia inuenta ſint: non id mihi ſolum conſiderandum eſt, quid à me dici, ſed multo magis, quid eorum, quæ plurima ſuppetunt, omitti oporteat. ſi enim ea, quæ dici poſſent, perſequi omnia uoluero: neque id, quod mihi ad dicendum temporis datum eſt, ſufficiat, neq; aures fortaſſe ueſtræ pati poſsint. De pulcherrima igitur hac urbe, præclariſsima hac Rep. maximi imperij ſede, libertatis domicilio, totius Italiæ, atq; adeò terrarum omnium tutiſsima quadā arce, & ipſius Principis, & noſtrum omnium patria cõmuni, nihil eſt, quod hoc tempore dicendum putem. quanquam enim non parui ad gloriam refert, qua quiſq; in ciuitate ſit natus; & ipſe etiam præclariſsimus imperator Themiſtocles, ſi Seriphius natus eſſet, nunquā ſe nobilem futurum fuiſse confeſsus ſit: multò tamen ego ea magis laude digna arbitror, quæ in homine ipſo ſunt, quàm hæc externa, & quæ fortunæ arbitrio diſpenſantur. quamobrē de ipſo etiam Leonardi genere, quod & multo etiam uobis, quàm mihi eſt notius, non eſt, quòd à me multa expectetis. ſed, ne de tam illuſtri tamen familia omnino nihil audiatur, hoc unum dicam: uti Romæ è Curionum genere plures quondam dicendi facultate, è Scæuolarum, iuris ſcientia præſtiterunt; ita Lauredanam familiam fato quodā huic Reip. datam, quæ ſeminarium quaſi quoddam ſummorum eſſet imperatorum. omnes propè huius Reip. opes, omnis dignitas, quæ maxima eſt, maritimis rebus creuit. multa mari maiores noſtri egregia facinora ſæpe geſſerunt: multa hoc tempore quotidie à præclaris Imperatoribus

ratoribus

ratoribus ueſtris, cum res exigit, geruntur: atq; ea ſemper noſtrorum in hac re uirtus apparuit, ut non ſine cauſa iam tot annos maris imperium Veneto nomini conceſſum ſit. ſed, ſiquis omnia recordari, aut ex annalibus quærere uoluerit: plures propè ex una Lauredanorum familia Imperatores rem præclare geſſiſſe, quàm ex reliquis omnibus inueniet: ut mihi diuina quadam mente nomen huic familiæ inditum uideatur, quæ omni bello ſuperior uictoriæ ſemper lauream reportaret. neque uero ex hoc genere ego quenquam nominabo: ne de Hieronymo quidem Leonardi patre, & uiro optimo, & ſapientiſſimo ſenatore quicquam dicetur. unus mihi ſit Leonardus ſatis, ad cuius unius laudes celebrandas omnes orationis meæ uires, quantæcunq; hæ ſunt, conferantur. qui cum præclariſſima domi exempla haberet, ac maiorum ſibi ſuorum uirtutem, non ſolum quam imitaretur, ſed etiã quam ſuperaret, propoſuiſſet; ita id conſecutus eſt, ut in eam familiam, quæ nullo pacto fieri illuſtrior putabatur, multum tamen luminis intulerit. Ac mihi quidem ſæpenumero cogitanti, quàm multa ab iis, qui præclaris è maioribus orti ſunt, expectari ſoleant; quàmq; illis, ſi uel minimum quid deliquerint, nihil ignoſcatur: dubium uiſum eſt, meliuſne, ac conducibilius homini ſit, non ex ignobilibus quidem uiris naſci, ſed ex iis tamen, qui non ita magni fuerint, ut eorum nobis geſta oneri futura ſint, & eam fortaſſe expectationem excitatura, quæ nullo pacto ſuſtineri à nobis poſſit. & profecto ita ſe rem habere cõperio: quanquã hoc admodum tutum ſit: nam & facilior errato eſt uenia, &, ſi nihil feceris, non exigitur: ſiquid egregie feceris, id, cum non ut debitum præſtes, gratius, ac magnæ tibi laudi eſt: longè tamen maiores res ab illis geri, quos & expectatio hominum, & parentum uirtus excitet. hæret enim eorum animis, quaſi fax quædam, aſſidua cogitatio, quæ noctes dieſq; illos ad egregium agendum aliquid inflammet, quò maioribus ſuis digni reperiantur, ac patrimonium gloriæ ſibi ab illis relictum & tueri, & augere poſſint. hoc (ut alios omittam) in Principe hoc noſtro facillime cognoſci potuit. nihil erat, quod ab hoc homines non expectarent: ſic maiorum ille ſuorum uirtutibus excitatus eſt, ut omnium tamen expectationẽ uicerit: tantum gloriæ à maioribus ſuis acceperat, ut difficillime eam tueri poſſe crederetur: ſic illam auxit, ut non eos ſolum, ſed omnes, qui unquam fuerunt, Principes ſuperarit. at uero antequam de iis, quæ ab eo in Principatu geſta ſunt, loquar; totus ex ordine egregii huius uiri curſus, quo ad altiſſimum dignitatis

gradum aſcendit, proponendus uobis eſt; & , ut quæq; ab eo geſta ſunt, ita quæque dicenda , ita ut ne incunabula quidem ipſa tanti Principis prætermittamus . Cum puer eſſet, egregia quędã pulchritudo & probitate , & præclara ingenij adiuncta indole , ſic in illo elucebat , ut, cum multum ab his illa ornamenti acciperet , non minus tamen illius hæc eſſent commendatione gratiora . primam hanc ille ætatem in literarum ſtudijs exegit , ac , quod mirum omnibus uideri poßit , tantum puerili illa inſtitutione , quæ uix primis percipiendis rudimentis ſatis eſt, profecit , ut nunquam poſtea ſit literarum expers habitus . ut primum uero è pueris exceſſit : ſimul ea, quæ ſe prius oſtenderant , augeri uidebantur ; ſimul prudentia, ac uirtutes omnes pullulare, atq; admirabili quodam prouentu ſe efferre cœperunt . cumq; ille iam, quæ maiorum ſuorum uirtus fuiſſet , quid ab ſe illis deberi crederetur , conſideraret ; ac non multo poſt , cum tempus eſſet , capeſſendam ſibi Remp. conſtituiſſet : non in umbra, atque ocio interea deliteſcendum , neque, quid agendum eſſet, è libellis quibuſdam ediſcendum , ſed in ſolem atq; aciem ſibi prodeundum cenſuit . ac maiorum quidem ille noſtrorum morem , atque inſtitutum id ſecutus eſt, quo ego uno ſeruato , noſtram Remp. maxime auctam, intermiſſo, non parum debilitatã puto . Exiſtimarunt maiores noſtri, eos , qui ad Remp. adminiſtrandam admittuntur , omnium rerum peritos eſſe oportere : facillime enim in ſcopulos intrudi Remp. poſſe, ſi imperito cõmiſſa ſit . adoleſcentes ideò ac iuuenes ſic inſtitui, ut , cum ad Remp. accedunt , gnari ſint rerum , quæ neceſſariæ ſunt ; ſummopere utile & tutum eſſe crediderunt . præterea, ut maximæ Reip. diuitiæ, cum uſus poſceret , præſto eſſe poſſent ; omni ſtudio ſibi perficiendum eſſe opinati ſunt : has enim nõ pacis ſolum ornamenta , ſed , cum nonnunquã bella uel inuitis etiam ſuſcipienda ſint, neruos illos eſſe , quibus maxime Reip. uires ſuſtententur . ad hæc cum admirabilem , & munitißimum hunc huius urbis ſitum intuerentur, quò nulli exercitus, nulla uis , nulli hoſtes , omni aditu mari intercluſo, peruenire poſſint ; tum demum & hanc ſe inexpugnabilẽ reddituros, & rem Venetam maxime auctam iri arbitrati ſunt , ſi mare , quo ſolo adiri poteſt, ualidis claſſibus poßiderent . hæc tria illi cum ſibi efficienda propoſuiſſent, admirabili quadam ſapientia uno omnia inſtituto aſſecuti ſunt . conſtituerunt enim, ut complures quotannis onerariæ triremes , quæ mercaturam exercerent , ad omnes noſtri maris oras , & extra hoc etiam quædam nauigarent : atque in his patricios ire adoleſcentes

ſcentes uoluerunt. ex hoc id effectum eſt, ut, cum illæ, omnes propè maritimas Aſiæ urbes, omne interius Africæ littus, Hiſpanias, Gallias, omnem propè Europam, omnes, quæ circa eam ſunt, inſulas adirent; qui in his eſſent, diuerſa Rerum p. genera, diuerſa imperia intuerentur; multarum nationum, atque hominum mores cognoſcerent; ac per hæc prudentiores facti, cum exacta in his iuuentute ad Remp. accederent, eam ſapientiſſimè adminiſtrarent. atque ego quidem neque negare ullo pacto poſſum, neq;, ſi poßim, negem, multa in libris inueniri, multa ſapientißimorum hominum præcepta memoriæ tradita, quibus & hac, & omni alia in re, quæ homini agenda ſit, inſtrui poßimus ſed, ut hoc non negem, ſic id conſtantißimè affirmare auſim, multos ſine ullis literis, ipſo rerum uſu edoctos, ſapientißimos ac regendæ Reip. ſcientißimos extitiſſe. prudentia enim ea nimirū eſt, quæ in omnibus, quæ à nobis geruntur, rebus dominatur. ea quanquā multa à literis habet adiumenta, eo tamen habet, quòd, quæ multi uiderunt, quæ experti ſunt, ea memoriæ prodita legere, & legendo inſtitui, ac doceri poſſumus: quæ ſi adiumento eſſe nobis fatemur, quanto id magis referre credendum eſt, ſiquis, quæ alij legunt, uideat; quæ ſcripta in libris ſunt, in his ille uerſetur; neq; cuiuſquam ſcriptis, quæ plerunq; falſa ſunt, ſed ipſis rebus, quæ nulla ratione inuerti poſſunt, erudiatur. prudentißimos Homerus Vlyſſem, & Neſtorem, atq; omnibus in rebus ſapientißimos fingit: neque tamen aut ocio, aut literis deditos unquam comperimus. dum multorum ille hominū & urbes, & mores uidet, prudentiam illam aſſecutus eſt. hic trium ſæculorum ſpatio, plurima tum uidendo, tum audiendo, atque ipſe etiam gerendo, maximum rerum omnium uſum adeptus, ac ſapientißimus exiſtimatus eſt. quæ cum maioribus nota eſſent, præclarè, quod à nobis dictum eſt, inſtituerunt. ſed & id etiam inſtituto illo aſſecuti ſunt, ut mirum in modum Reip. opes creſcerent: præter portoria enim, quæ maximū è plurimis, quæ & importantur, & exportantur, rebus, Reip. emolumentum afferunt; auctis aßidua mercatura priuatorum diuitijs, in hac præſertim adminiſtrandæ Reip. ratione, augeri publicas neceſſe eſt. fiebat id etiam aßiduis his nauigationibus, ut multi maritimæ rei peritißimi euaderent: atque hi, quoties inſtruendæ claſſes eſſent, eam Reip. operam nauarent, ut non ſine cauſa per tot annos Venetum nomen cunctis gentibus mari formidoloſum fuerit; ac non ſolum his propugnaculis ſemper urbs ſe noſtra tutata ſit, ſed & longißimè imperij

ſui fines protulerit. dolerem, Patres optimi, inſtitutum hoc aboleri: quererer iuuentutē noſtram nō iam his artibus uti, quibus hæc creuit Reſp ſed alijs captam ſtudijs urbanæ ſe inertiæ, atq; ocio penitus dediſſe: niſi ſperarē, ac planè iam uiderem, omnia iam à uobis, quæ proximi huius belli motu concuſſa, ac labefactata erant, firmari; neque quicquam prætermitti, quod uobis aut ad utilitatem, aut ad dignitatē Reip. neceſſarium uideatur. Sed, ut unde digreſſus ſum, redeam: totā Leonardus iuuentutem non inertem, non ocioſam, ſed in laboribus, aſſiduis in diuerſiſſimas regiones nauigationibus, perdiſcendo rerum omnium uſu egit: multas prouincias atq; urbes adijt: multa diuerſorum populorum imperia perſpexit: multarum gentium mores, atq; inſtituta percepit. quo factum eſt, ut non ſolum mercatura opes, quam diligenter & cum dignitate exercuit, ſed & prudentiam quoque, quæ illi à natura maxima data erat, mirum in modum tamen hæc cognoſcendo auxerit. neque uerò hæc ſola in illo conſpiciebatur, ſed & reliquis ita uirtutibus abundabat, ut mirum nemini uideri debeat, cum in Africa negociaretur, id quod diuulgatum eſt, Aegyptium illi quendā ſenem diuinantem, dixiſſe, & feliciſſimum, & ſuæ ciuitatis Principem futurum. equidem non nego potuiſſe ſenem illum cœleſti quodam afflatu commoueri, & ea, quæ futura eſſent, huic præſertim, qui dijs ſemper cariſſimus fuiſſe exiſtimandus eſt, diuino monitu nunciaſſe: ſed hoc contendo, ſine ulla id etiam diuinatione, ex ipſis huius uirtutibus prædici facile potuiſſe. non immerito igitur, ut primum domum uenit, atque animum ad regendam Remp. appulit; omnes honorum gradus adeptus eſt: neque quicquam in Repu. noſtra tam amplum fuit, quo non ille digniſſimus iudicaretur. plures ille magiſtratus tum in urbe, tum extra urbem, alijs multis in locis geſſit; atque eos ita geſſit, ut, cum ſumma omnia ſibi homines, ob egregiam quandam, quæ de illo in omnium animis inſederat, opinionem, cum magiſtratum inibat, pollicerentur; magiſtratu defunctus non modo, quæ ſibi illi promiſerant, ſed multò plura, quàm quiſquam aut optare, aut ſibi ipſe fingere auſus eſſet, præſtitiſſe uideretur. dicenda illi in urbanis magiſtratibus de Rep. ſententia ſæpe erat. hic uerò prudentia illa admirabilis campum, quo excurreret, ac ſe oſtenderet, nacta, omnium oculos in ſe trahebat. cùm multa ille præterita meminiſſet; præſentia omnia exactiſſimè perpenderet; ac rerum inter ſe nexum, & conſequentiā quaſi quandam diligentiſſime conſideraret: nemo futura acrius coniectabatur:

batur, nemo coniectura minus fallebatur. ea uerò uerborum grauitate, ea dignitate orationis utebatur, ut, cum nullis id ille illecebris, nullo artificio aucuparetur; nemo tamen uehementius, in quam uellet, partē audientium animos impelleret: in nullius ſententiam frequentiora ſenatuſconſulta fierent. atque id ille eò etiam facilius aſſequebatur, quòd egregius illius quidam in Remp. amor erat omnibus perſpectiſſimus. nemo erat, qui neſciret, nulla illum priuata re, nullis ſuis commodis unquam moueri, non amicitijs peruerti, non inimicitijs perturbari, nihil in gratiam cuiuſquā loqui, nihil dies noctesq; aliud cogitare, quàm quemadmodum Reip. prodeſſe poſſet; nihil dicere, quod non Reip. utile arbitraretur. hæc cum de illo homines ſentirent: mirum ſi maxima eius uerbis auctoritas inerat, ſi ſemper eſt ſenatus Princeps habitus? Age uero in iure tum in urbe, tum extra urbem dicundo qualis fuit? equidem difficillimum eſſe arbitror ſine multorum offenſione, ita iuſtitiæ præcepta ſeruare, ut nihil ab illis recedatur. ac multi quidem ita triſtes, ita acerbi in iudicando ſunt, ut uel utranque partem etiam; nemo fortaſſe eſt, qui non eorum ſaltem animos, quos contra ſtatuit, offendat. hic, cum nulla gratia, nullis opibus, nulla ui, nullis precibus permoueri unquam potuerit, quin grauiſſimus, & ſeueriſſimus iuſtitiæ cuſtos eſſet; ita tamen illam iuſtitiæ aſperitatem clementia & comitate quadam condire eſt ſolitus, ut ne ij quidem, quos contra pronunciabat, cur illi inimici eſſe poſſent, inuenirent. magna hæc ingenij uis; uirtutes eas, quæ diuerſiſſimæ, atque aduerſæ propè inter ſe eſſe creduntur, ita coniungere, ut non alteri ſolùm altera non officiat, ſed & magno etiam ſit ornamento. quid? in cæteris qualis inuentus eſt? abſtinentia ſingulari, ſumma in rebus omnibus temperantia. ita faciles ad eum aditus patebant, ut neque tempore, neque loco unquam ullo quiſquam excluſus ſit, quin & eum adire, &, quæ uellet, libere loqui poſſet. Iam populos, qui eius curæ commiſſi erant, non ille, ut Dominus, ſed, ut bonus parens, regebat. amabat omnes: æquus erat omnibus: ſed bonos tamen & amore & indulgentia quadam præcipua proſequebatur. ex his fiebat, ut hæ feliciſſimæ ciuitates eſſe, quibus ille præerat, putarentur. his ille gradibus, hac uia nixus in ampliſſimam hanc huius Principatus arcem aſcendit. cum enim eius iam late nomen increbuiſſet; uirtutes omnibus notæ eſſent: Auguſtino Barbadico Principe defuncto, in eius locum ſuffectus eſt. Percurſa ſunt à me multa breuiter, quæ multo profecto & latius & ornatius erant explicanda: omiſſa etiam

ſa etiam non pauca. neque enim in ulla hic uitæ parte non omni laude, omni admiratione dignus fuit. ſed rapuit me ad ſe citius fortaſſe quàm decuit, ipſius Principatus ſplendor. hic ſuo lumine quaſi tenebras reliquis rebus offudit. de quo cum mihi multa dicenda eſſent, ac, ne longitudine orationis meæ uobis moleſtus eſſem, uererer; ſatius uiſum eſt, eorum, quæ minora certè ſunt, quædam relinquere, quàm ex maioribus his quicquam prætermittere: quanquam ne de his quidem eſt, quod ſperem à me omnia dici poſſe: longè enim inferiores ingenij mei uires ſunt. ſed tamen, ſi illa omnia perſequi uoluiſſem: multò pauciora de his uerba facere coactus eſſem. nunc nulla re interpellabor, quò minus ea, quæ à me dici poterunt, explicentur. Maior quædam res, ac longè difficilius, quàm homines opinantur, negocium eſt, unum quempiam, aut regnum, aut huiuſmodi imperium aliquod adminiſtrare. non enim ſolum, quæ in priuatis hominibus probari ſolent, ea in hoc, qui cæteris præeſt, requiruntur: ſed & multò hunc rebus omnibus præſtantiorem eſſe conuenit; &, cum in illis uel magna plerunque uitia uirtute aliqua obtegantur, hic, quòd eius ita omnibus propoſita uita eſt, ut nec latere, nec obtegi quicquam poſſit, ac uel minima eius culpa maximè obſcurari uirtutes queunt; nihil prorſus unquam delinquat neceſſe eſt. quod cum præſtare permagnum eſt; tum longè id maximum, unum eſſe, cuius conſilio omnia gubernentur; qui non ſui ſolùm, ſed & omniũ, qui imperio eius ſunt, curam gerat; eorum commodis conſulat; incommodis medeatur; ſaluti prouideat: qui & præſentia rectè diſponat, & ea etiam, quæ futura ſunt, multò antè præuideat. Ac, cum hæ difficultates ijs omnibus, quibus aliquod ſit imperium adminiſtrandum, propoſitæ eſſe uideantur: tum & has, & multò his maiores ſubeat neceſſe eſt, qui noſtræ Reip. Dux præficitur. atque huius ego rei oſtendendæ cauſa, dum altius quædam repeto: ne me quæſo oblitum inſtituti mei putetis. nihil loquar, quod non ad rem pertineat; nihil, quod non & noſtro huic Principi, & uobis omnibus laudi ſit. Tanta prudentia maiores noſtri, tanta ac tam ſingulari in rebus omnibus ſapientia fuerũt, ut eos potius nunquam ſatis admirari, quam pro meritis laudare poſſimus. hos ego quãquam in omnibus tum dictis, tum factis diuinos quoſdam uiros inuenio: nihil tamen ab his præclarius, quàm hanc huius Reip. adminiſtrationem, aut excogitatum, aut conſtitutum arbitror. Tres regendarum ciuitatum rationes ſunt: unius, optimatum, populi dominatus. unius imperium, ſiquis id rectè gerat, cæteris præfertur:

ſecundo

ſecundo loco optimatum, poſtrema omnium popularis adminiſtratio exiſtimatur. quòd ſæpiſſime is tamen, qui omnia unus poteſt, pro libidine plurima, nihil iure agit; atque eo cæca quadam cupiditate fertur, ut omnia unus poſſidere, nihil cuiuſquam eſſe proprium uelit; quodq; extremum ciuitatibus exitium eſſe conſueuit, ſuis ipſe ciuibus, quorũ ſaluti præcipuè conſulere deberet, infenſiſſimus hoſtis eſt; & quòd populi dominatio uelut mare quoddam, ita multis ſæpe uentis, atq; adeo auris omnibus agitatur, ut nihil illa ſit commotius; ac tanti plerunque in ea fluctus excitantur, ut in ciuitatem etiam redundent, atque eam ſæpe demergant. ob hæc optimatum potentia, quanquam & ſuis ipſa uitijs non careat, maxime tamen tuta, atque omnium optima exiſtimata eſt. hæc cum maiores animaduerterent; quod in unaquaque optimum uiſum eſt, transferentes, ac uitia omnia quantum fieri poterat, amputantes, hanc Reip. formam conſtituerunt: quæ quidem ita ex omnibus miſta eſt, ut, cum optimatum quidem illa gubernatio eſſe maximè uideatur, cæterarum tamen etiam adminiſtrationum quodammodo expers non ſit. Comitia, quibus magiſtratus creantur, quòd maxima in his ciuium multitudo eſt, atque eo omnes conuenimus, quanquã nullo pacto huc quiſquam è populo aſpirare poſſit, atque unius ſint nobilitatis omnia; ſpeciem tamen quandam popularis gubernationis præ ſe ferunt. unius dominatio in eo, qui Dux creatur, conſpicitur: cætera omnia optimatum adminiſtrationi conueniunt. atque unum quidem ex omnibus eligi, qui toti præeſſet Reip. cum ob alia multa, tum ob id maximè conſtituerunt, quòd uidebant id in hac Rep. quod in omni & optimatum, & populi imperio fit, fieri neceſſe eſſe, ut annui ſcilicet magiſtratus, aut aliquo certè non longo tempore definiti, crearentur. in eo uerò id eſſe incommodi, quòd, cum ij plerunque, qui ea, quæ in Rep. agenda, ac quò omnia dirigenda conſilia eſſent, tenerent, peracto magiſtratus tempore priuati fierent; noui uerò, ac rerum, quæ gererentur ignari, ſuccederent: prætermitti multa, ac magno affici Remp. detrimento neceſſe erat. ob hæc illi unum aliquem Reip. præfici utile eſſe opinati ſunt, qui ad Reip. gubernacula aſſiduus ſedeat: cæteri munus quiſque ſuum exequatur: ille omnia diſponat, & quæ uiſa fuerint, imperet; atque eò curſum dirigat, ubi maxime & ſalutem, & utilitatem Reip. eſſe cognoſcat. neque uerò, quemadmodum in rege ſuo Lacedæmoniorum Reſp. ſucceſſione hoc fieri, ſed ex ijs, qui in Rep. uerſati eſſent, atque egregij in Remp. animi, ac uirtutum omnium ſigna multa

dediſſent

dediſſent, ſapientiſſimum eligi uoluerunt. huic autem, ne imperandi dulcedine tranſuerſus aliquãdo rapi poſſet, ita ſuas dixerunt leges, ut, cum in ſumma rerum omnium poteſtate ſit, non minus tamen, quàm noſtrũ quilibet, legibus teneatur. maximo igitur conſilio, & alta quadam ſit mente præditus, neceſſe eſt, qui in noſtra Rep. Princeps conſtitutus, quæ ab eo debentur, præſtare, ac rectè exequi uoluerit. ac cæteris quidem omnibus, qui ciuitatibus ſoli imperant, ſi eas rectè adminiſtraturi ſint, multi & magni ſuſcipiendi labores ſunt: ſed, quòd pro ſua illi uoluntate, omni præſcripto liberi, multa gerere poſſunt, minus id difficile haberi debet: noſtræ Reip. Principi ſimul omnia, quæ illis, onera incumbunt; ſimul ſeueriſſimis legibus obtemperandum eſt. quòd ſi quis hoc, quod omnium difficillimum eſt, rectè geſſerit, nonne immortales illi laudes, & diuini honores debentur? quis igitur noſtrum hunc Principem ſatis pro meritis unquam laudauerit? qui talis in diuerſiſſimis his rebus inuentus eſt, ut rectè Principatum adminiſtrando, ijs, qui in imperio ſunt, quemadmodum adminiſtrari imperia debeant: legibus parendo, priuatis, quemadmodum legibus parendum ſit, propoſuiſſe exemplũ uideatur. quæ ut ab omnibus cognoſci poſſint, quemadmodum per XX hic annos Remp. adminiſtrarit, quem ſe Principem oſtenderit, quo cæpimus ordine, perſequemur. Qua tempeſtate Princeps is ueſter creatus eſt: quanquam ne id quidem prætermittendum eſt, maximo illum conſenſu, atque eodem die, quo ferri ſuffragia cœpta ſunt, quod raro admodum fieri conſueuit, creatum eſſe: neq; paruum hoc teſtimonium illius uirtutum haberi debet, in refertiſſima ſapientiſſimorum ciuium Rep. ne diu quidem dubitatum eſſe, quiſnam præferri omnibus deberet. ſed, qua tempeſtate is Princeps creatus eſt, bellum nos cum Baizeto Turcarum Rege aliquot iam annos acerrimũ gerebamus: &, cum iam Benedicti Piſaurij clariſſimi ac fortiſſimi uiri ductu meliore loco res eſſe noſtræ cæpiſſent, ac pleriſque hoſtium oppidis eius conſilio, ac militum uirtute captis, repreſſus aliquantum illorum furor uideretur, & iam ſatis oſtenſum, non eos nos eſſe, qui illatas ulciſci iniurias nequiremus: non multo poſt de pace agi cœptum eſt. qua tandem, diu re ultro citroq; agitata, maxima cum dignitate noſtra conſtituta, per plures uobis annos omnia ſecunda euenere. uos pacatiſſimo in ocio, ampliſſimo in imperio maxima cum dignitate agitabatis. Princeps ipſe interea, cum nullæ eſſent in Rep. tempeſtates, quæ magnum admodum gubernatoris laborem poſcerent; non minoris tamen

men

men eſſe artis Remp. in pace adminiſtrare, oſtendebat. hic, ne idem mihi ſæpius dicendum ſit, egregiæ illæ animi dotes, de quibus ante dixi, quæ iam tot annos, quibus ille in Repu. uerſatus fuerat, omnibus perſpectæ erant, eædem tanto etiam tum in eo maiores uidebantur, quanto ijs, qui ad aliquam regendæ Reip. partem admittuntur, præſtare totius Reip. Principem oportet. per hæc tempora, cum alia ille multa præclare geſſit, tum id maxime, quod, cum eiuſmodi eſſe omnes Reſp. & inter cæteras noſtram hāc præcipuè arbitraretur, ut nihil illis magis cauendum, quàm bellum, eſſet; nihil magis quàm pacem expetendam duceret: hac foueri eas atque ali, neque ſubita aliqua ui, ſed ipſo tempore, atque occaſionibus, quæ plurimæ in dies accidunt, augeri oportere: & cùm uos hoc illi aſſentiremini, ita id præſtitit, ut, cū multa illis temporibus tum ab Italis, tum ab externis regibus, tota Italia bella geſta, multa uarijs in locis prælia plurimo ſanguine commiſſa, atque omnibus odijs certatum ſit; nemo tamen Venetis hoſtis fuerit: ſed, cum æque ab omnibus colerentur, ut arbitri illi quidam potius ad componendas inter eos res adhiberentur. atque hac quidem ille ita pace fruebatur, ut, cum eam omni ratione perpetuò conſeruandam putaret, animaduerteret tamen, ea nonnunquam tempora incidere, quibus uel neceſſario bellum gerendum ſit. itaque, ut periti gubernatores ſolent, qui quanquam omnia obſeruaturi ſigna ſint, omnē in eo curam collocaturi, ut tranquillo mari nauigent, neque ſæuientibus ſe uentis committant: quòd momento tamen plerunque tempeſtas incidit, iam tum, cum in portu ſunt, omnia præparant, quæ tolerandæ tempeſtati neceſſaria eſſe uideantur. ſic ille iam tum in pace, quæ bello, ſi quod incideret, opportuna eſſent, conſiderabat. qua in re, cum nihil eorum, quæ agenda eſſent, prætermitteret; tum præcipue ærario ac publicis opibus proſpiciendum cenſuit. cum uero ob ingentes, multis, quæ geſſeratis, bellis factas impenſas, maximo alieno ære urgeri Remp. ac tantum deberi ciuibus uideret, ut uel eo, quod illis, dum plene aliquando ſatisfieret, quotannis pendebatur, propè omnia uectigalia, ac Reip. redditus abſumi neceſſe eſſet: omni cura inuigilandum, ut id ratione aliqua diſſolui poſſet, exiſtimauit. eo diſſoluto, tam late patere imperium ueſtrum, tam opimas, tam fertiles regiones ſub ditione ueſtra eſſe cernebat, ut facillimum factu eſſet, maximas uobis diuitias exaggerari; ac tantum non multo tempore in ærarium auri congeri, quantum nullis unquam bellis, nullis ſumptibus exhauriri poſſet. hanc uos eius ſen-

 tentiam

tentiam cum ſecuti eſſetis,ita toto ille animo in eam rem incubuit,eam, ut id fieri poſſet, rationem inuenit: ut breui tempore tanta res,& qua nulla unquam Reip. utilior excogitata eſt, confici poſſe, ac propè iam confecta eſſe uideretur. ſed repens id, quòd præter omnium expectationem bellum ſubito exortum eſt, ut alia nobis multa detrimenta intulit, ita huic etiam rei fuit impedimento. Secuta ſunt tempora,quæ ſi ex ipſa rerum natura euelli ullo pacto poſſent: non ego præclariſſimi huius uiri, ac ueſtrum omnium laudem,quam maximam proximo hoc bello adepti eſtis, tanti faciendam ducerem, ut non id mihi uotis omnibus exoptandum exiſtimarem. ſimul enim & moleſtiæ,ac calamitates omnes, quibus, his temporibus Reſp. affecta eſt, extraherentur. ſed, quoniam fieri id non poteſt: non mihi ego, ſi eorum uobis memoriam renouaro, uulnus, quod iam obductum eſt, refricaturus, ſed gloriam potius ueſtram prolaturus, atque hominum ſermonibus propoſiturus uideor. Ac quo ego magis cogito, & res eas, quæ euenere, mecum ipſe conſidero; eo magis fato neſcio quo, cui nullis hominum conſilijs,nulla ui reſiſti poſſet, arma in nos illa concitata, ac tantam ſubito belli molem extitiſſe comperio. quid enim maiores ueſtri, quid uos unquam aliud egiſtis? quis ueſtrarum cogitationum omnium alius unquam terminus fuit? quid ſibi aliud ueſtra unquam uota poſtularunt? niſi ut in pace, atque ocio eſſe, ac ueſtra tranquillè perfrui Rep. poſſetis. cum multas uos ciuitates, multa regna,ob nimiam imperandi cupiditatem concidiſſe, eamq́; ipſam non longiſſimè prolatis finibus, ſed moderatione animi terminari poſſe cognoſceretis: ſatis magnas uobis opes, ſatis amplum eſſe imperium putabatis. id uero cum ſola pace diuturnum, ac perpetuum fieri poſſe uideretis: omnia ueſtra ſtudia, omnes cogitationes pacis erant. hac iam ab initio altam, ac auctam ueſtram Remp. noratis: hac illam in poſterum omnem temporum æternitatem ſuperaturam ſperabatis. atque ideo nemini uos unquam ultro iniurij fuiſtis: neminem bello laceſſendum, ſed uobis tantum, ac ſocijs ueſtris illatas iniurias propulſandas cenſuiſtis. at uero officio cum omnibus ſemper certauiſtis: inita fœdera ſanctiſſimè obſeruauiſtis: fidem conſtantiſſimè coluiſtis. quibus rebus cum fieri id deberet,ut omnium maximè ab omni iniuria tuti eſſetis, neque quiſquam non beneuolus uobis eſſet: repentino tamen quodam impetu propè omnes totius Europæ nationes ad uos tanquam omnium communes hoſtes extinguendos, confluxerunt. multa ego hic mihi iuſtiſſimas ob cauſas ſilenda arbitror: unum hoc tamen

men dicam: ſi ulla unquam ratione fidem aliqua in re non obſtinatiſſimè ſeruandam eſſe perſuaderi uobis potuiſſet, facillimè hanc à uobis euitari procellam potuiſſe. ſed uos ne totius quidem orbis imperium tāti faciendum, neque ullam tam extimeſcendam uim, ullum tam formidabile periculum eſſe iudicauiſtis, ut à fide dimoueri, atque ab officio diſcedere deberetis. hoc uos animo cum per uos etiam eſſetis, quippe qui in obſeruantiſſima officiorum omnium Rep. nati, atque educati eſtis: multum tamen ad id conſtantiſſimus uos Princeps ueſter & oratione animauit, & auctoritate confirmauit. maximam igitur ſimul ille, ſimul uos omnes gloriam conſecuti eſtis. ſed magnas, neque eas tamen culpæ ullius, ſed innocentiæ, & laudis pœnas dediſtis. Cum multi huius Reip. ſplendorem, aſſueti ipſi tenebris, ferre non poſſent, atque extinctum cuperent: alij, qui Italiæ ipſi oppreſſores, ac prædones eſſent, æquabile hoc imperium, hanc per tot annos conſeruatam libertatem & odio proſequerentur, & timerent, ne ueſtro aliquando exemplo, ac totius Italiæ iandiu extincta libertas reuiuiſceret: nonnulli florentiſſimi, atque opulentiſſimi imperij diripiendi cupiditate tenerentur: factum eſt, ut & in uos omnes inter ſe illi coniurarent, & coniunctiſſimi uobis Reges, ac ueſtræ ſemper Reip. amantiſſimi, ita fictis improborum delationibus à uobis diſtraherentur, ut arma etiam ſibi in hanc Remp. ſumenda eſſe iudicarent. hic uero cum uos ſubita, atque inexpectata re oppreſſi, ueſtras his copias, quæcunque tum repente cōtrahi potuerunt, opponere cogeremini: accepta illa calamitas eſt, de qua me quæſo, Patres optimi, ſilere patiamini: eiuſmodi enim fuit, ut ſine acerbiſſimo animi ſenſu, neque à me dici, neque audiri à uobis poſſit. hac clade nunciata, quod tantum animi robur, tanta uis, tanta firmitas eſſe potuit, quam non tanto incommodo labefactari, ac concidere neceſſe fuerit? & certè (ut uerum fateamur) trepidatum aliquantum à multis eſt: multorum animi perturbati ſunt: ciuitas diu paci, ac proſperis ſemper aſſueta, tanta & tam repentina rerum omnium mutatione non commoueri nō potuit. ſed admirabilis quædam ueſtri Principis fortitudo, & ſuis ipſa uiribus inconcuſſa permanſit, & eam uocem emiſit, ea grauitate ueſtri uos decoris ac dignitatis admonuit, ut erectis omnium animis, nemo unquam in tolerandis aduerſis firmior, quàm uos uniuerſi fuiſtis, inuentus ſit. ſed non hæc ſolum eo tempore in uobis uirtus enituit. permultæ ſe aliæ, quæ antè latuerant, ut quanque difficillima illa tempora exigebant, oſtenderunt. cum tantam in

uos procellam illam, nullo ueſtro merito ſubito extitiſſe uideretis, neque facto ſemel periculo, ſuſtinere eius uim potuiſſetis; uel alicui deorum immortalium in uos iræ, uel maioribus quibuſdam uiribus cedendum eſſe ſtatuiſtis, neque quicquam, quod ad leniendos hoſtium animos accommodatum eſſe uideretur, prætermiſiſtis. quanta hæc animi moderatio haberi debet? ſed, cum ſæuiores in dies illi, ac ferociores fierēt; ijdem uos, cum iam moderatione ueſtra, & deos, ſi qui irati uobis erāt, pacatos, & cauſam ueſtram omnibus iam probatam iudicaretis: bellum uobis acerrime, atque omni animorum contentione gerendum eſſe decreuiſtis: & id uero ita geſſiſtis, ut, cum nihil iam uobis hoſtes, quod aut agere, aut ſperare poſſetis, reliquum eſſe exiſtimarent; tum uos recuperata ui Patauio, his & illam, & Tauriſium præſidijs firmaueritis, ut his quaſi frenis quibuſdam hoſtium furori iniectis, cum toto hoc bello in has illi urbes propè quotannis irruerent, omnis ſemper eorum audacia compreſſa, omnes impetus alio detorti, atque infracti ſint. Sed nihil profecto eorum, quæ à uobis geſta ſunt, mihi æque memorandum uidetur, ac prima illa recepta recens Patauio tolerata in ea urbe oppugnatio. centum hoſtium millia ferociſſimis, ac pugnaciſſimis è nationibus, maximo cum tumultu, derepente, tanquam procella quædam, ad eam occupandā urbem irruerunt. uobis quidem, & egregij Imperatores ueſtri, & ſelecti, qui aderant, milites ſatis ad eos reprimendos eſſe uidebantur. ſed trecentis tamen ego patricijs illis uiris, quos, tumultu illo trepide nunciato, eo mittendos cenſuiſtis, opportuniſſimam uobis urbem potiſſimum conſeruatam puto. atque in ijs quidem omnibus, quæ à me dicuntur, cum maxima uobis omnibus, tum uero præcipua quædam ueſtro Principi laus debetur. ille enim rebus omnibus præerat: ille omnium uobis conſiliorum auctor erat. ſed nulla tamen ille in re, quàm hac, quæ à me poſtremo dicta eſt, maiori laude dignus exiſtimandus eſt. recordamini, Patres optimi, cum uos de patricijs illis Patauium mittendis hortaretur, quæ uerba locutus ſit. quatuor ſibi eſſe filios dixit: omnes & moribus (niſi patrius ſe amor fallat) & uirtutibus ornatiſſimos; ſibi certè iucundiſſimos: eorum tum in omne ſe diſcrimen duos patriæ offerre, nec recuſare & reliquos, & ſe etiam (ſi id res poſcat) pro ſalute Reip. deuouere. quæ cum maxima omniū acclamatione excepta eſſent, egregia illa nobiliū iuuenū manus hoc exēplo cōmota ad auxiliū patriæ ferēdū, Patauiū profecta eſt. hic uero, cū & ipſi illi Principis filij, & reliqui patricij iuuenes

ubique

ubiq; adeſſent; nulli non ſe periculo obijcerent; omnes ultro labores ſubirent: tanta militum ueſtrorum animis alacritas, tantus hoſtium contemptus innatus eſt, ut innumeras illas copias, illam undique circumfuſam multitudinem, non ſolum ad eam, quam ipſi tuerentur, expugnandam urbem, ſed ne ad congrediendum quidem ſecum acie, parem iudicarent. itaque, cum plures ibi dies hoſtes conſumpſiſſent, ſuosq; omnes conatus fruſtra eſſe cernerent: ab incepto deſiſtere, & abire turpiter coacti ſunt. magna hoc facinore apud omnes gẽtes huic Reip. parta eſt gloria: magna Veneto nomini auctoritas acceßit: magnæ uero à nobis omnibus noſtro Principi, qui huius facinoris auctor fuit, gratiæ haberi debent. neque uero hac una in re præclari huius uiri auctoritate compulſi multum Reip. profuiſtis. ſed, cum plurimis graui hoc bello ſumptibus iam exhauſtum ærarium eſſet, & impendi tamen in exercitus noſtros multa neceſſe eſſet: credo equidem & egregio uos in patriam amore adductos, priuatas in Remp. opes contuliſſe; non parum ad id uos tamen aſſiduæ etiam noſtri Principis cohortationes excitarunt. quoties ille in ſenatu, quoties in comitijs ultra etiam ætatis uires magna contentione grauißima, hac de re, uerba habuit. factum eſt igitur, ut, cum penitus iam acciſas Venetorum res, neque ullum iam ab his diutius exercitum ſuſtentari poſſe, omnes crederent; tum uero tanta ac tam immenſa ſubitò opum uis extiterit, ut mare potius huic ciuitati, quo interluitur, quàm ullas unquam Reip. diuitias deeſſe poſſe, facillime omnibus perſuaſum ſit. Sed ne id quidem à me ſileri decet, quod, neſcio an ijs omnibus, quæ à me hactenus dicta ſunt, anteferendum ſit: quòd, cum multos diuturni iam belli tæderet, multorum animi, aduerſis ijs, quæ, ut in tam longo bello fieri neceſſe eſt, pleraq; acciderant, infracti eſſent: hic ea ſemper in ſententia perſeuerauit, quam uos ſecuti & maximam admirabilis cuiuſdam conſtantiæ laudẽ adepti eſtis, & in priſtinam tandem imperij amplitudinem Remp. reſtituiſtis. multæ quotidie pacis conditiones nobis proponebantur: ac cùm de his ſæpius ageretur, atque in eas nonnulli imbecillitate quadam animi nimium pacis cupidi, non magna Reip. dignitatis ratione habita, deſcenſuri uiderentur; cùm præter ſenectutem, quæ grauißimus per ſe ipſa morbus eſt, aduerſa etiam ualetudine laboraret, ad hanc tamen ille diſſuadendam nec ſatis fidam, nec decoram pacem præſtò ſemper fuit: ſemper ea, quæ Reip. dignitas poſceret, locutus eſt. admirantur Romanarum rerum ſcriptores Appium illum cæcum, cum illi ad cæcitatem

grauis

grauis etiam ſenectus accederet; cum de Pyrrhi pace ſenatus conſuleretur, ad eam ſe tamen impediendam deferri iuſſiſſe: nos de hoc ſilebimus? qui in ſumma itidem ſenectute, impeditiore etiã morbo, quàm haberi cæcitas debeat, penè confectus, non ſemel, ut Appius, ſed & hanc ad Rem ſæpius affuit, & alijs omnibus, quæ de Rep. agerentur, rebus, toto hoc decennio ſemper interfuit. profectò nihil eſt patriæ charitate præſtantius. ea una omnem illius morbi uim repellebat, omnes ſenectutis moleſtias abſtergebat. hic uero, cum ille magnam quandam animi uim oſtenderet, nihil cuiquam prius, nihil potius Reip. dignitate eſſe debere diceret: pericula & labores omnes, mortem ipſam denique bono cuilibet potius ſubeundam, quàm ullam unquam pati Reip. turpitudinis maculam inſpergi: turpi pace ſuſcepta, nulla unquã re deleri hanc labem poſſe: fortunam Reip. mutari poſſe, rerum omnium continuas mutationes eſſe: ſperandum ex ijs, quæ pertuleramus, aduerſis eſſe, iam iam adeſſe, ut noſtræ res in melius uerterentur: nunquã Reip. ad tolerandum bellum defuturas opes: Deos etiam immortales ciuitati, quæ tam pie eos ſemper coluiſſet, non defuturos: cauerent modò, ne ignominiæ notam aliquam Reip. inurentes, deorum ab ſe animos, qui illam tutarentur, auerterent. Hæc cum ille commemoraret: uos ei, Patres optimi, ſemper aſſenſi bellum potius cum dignitate Reip. uobis gerendum, quàm turpi pace quieſcendum ſtatuiſtis. neque uerò eſt, quòd huius uos ſententiæ pœnitere poſſit. nam nõ longo interiecto tempore opulentiſſimus ac potentiſſimus Gallorum Rex, qui ſemper anteà coniunctiſſimus huic Reip. fuerat, ac multas uobiſcum neceſſitudinis cauſas habebat; cum falſis ſe maleuolorum ſermonibus ab amicitia ueſtra, quam fidiſſimam ſibi ſemper expertus eſſet, auulſum uideret; occultis in ſe illorum odijs ac fraudibus cognitis, id uobiſcum fœdus inijt, ut, quod interceſſerat diſsidium, reintegratio amoris quædam (quod nonnunquam fieri conſueuit) fuiſſe uideretur. is ita exercitu paratiſſimo, ita omni uobis auxilio præſtò fuit, ut tantis uiribus additis, quæ uiolenta uobis illa proximi belli tempeſtas abſtulerat, ea propè omnia intra paucos dies in poteſtatem ueſtram redacta ſint. tum uerò, cum ſatisfactum iam dignitati ueſtræ iudicaretis, atque æqua iam tandem uobis pax afferretur: nullis uos ſumptibus, nulli rei parcendum eſſe, dum ea fieret, cenſuiſtis. quam cum item ad rem conficiendam omnem operam amiciſſimus uobis Rex, omne ſtudium contuliſſet: factum eſt, ut ſub induciarum nomine, pax ſit uobis firmiſſima conſtituta. Sed

quoniam commemorandis iſs,quæ cum omnium ueſtrum laude coniuncta eſſe,& ad Remp.pertinere uiſa ſunt, longior fortaße fui, quàm ut plura iam à me hoc tempore dici poßint: multa, quæ mihi ipſe dicenda propoſueram,prætermitti neceſſe eſt. ſed & ſatis ex iſs tamen, quæ dicta ſunt, qualis hic fuerit, quàm diuinus quidam uir haberi debeat, cognoſci poteſt. quam enim è præclarißimarũ illi uirtutum cœtu,quæ aut ſolæ,aut certè maximè in homine laudandæ ſunt,defuiſſe dicemus? profectò ſiquis eum iam inde ab adoleſcentia penitus inſpicere, tum quæ ab illo, & in prouincialibus, & in urbanis magiſtratibus geſta ſint, quemadmodum denique principatum adeptus, tum tranquillis, tum omnium,quæ nobis unquam inciderunt, difficillimis temporibus, Remp.adminiſtrarit,conſiderare uoluerit: nihil in hoc, eorum,quæ in magnis ac præclaris uiris admirari conſueuimus, deſideratum eſſe cognoſcet. ſed ne eorum quidem,quæ aut à natura, aut à fortuna hominibus dari ſolent,quicquam illi admodum defuit. quæ quanquam nulla ratione cum animi bonis,de quibus iam abundè diximus, conferenda ſunt: eiuſmodi tamen ſunt, ut nec ſolam ad beate uiuendum uirtutem ſufficere,nec ſine his felicitatem illam,quam omnes appetunt,conſequi quenquam poſſe, præclariſſimi etiam, ac ſapientiſſimi homines exiſtimarint. ego quidem quanquam nihil à dijs immortalibus humano generi uirtute maius, aut præſtantius datum arbitror: non parum tamen ex his etiam eorum in nos beneuolentiam declarari puto. quod ſi ita exiſtimandum eſt: quis unquam dijs immortalibus carior Leonardo fuit? quis eorum muneribus ornatior? præclarißima in ciuitate,maxime nobili,atque illuſtri ortus genere, & egregia quadam forma fuit: & honeſtè partis diuitijs abundauit: & ita proſperos rerum omnium ſucceſſus habuit, ita ſemper illius uirtutes fortuna comitata eſt, ut nihil unquam optarit, quod non ſit cumulatißimè conſecutus. omnes in optime conſtituta Rep.honorum gradus adeptus, atque illius demum Princeps creatus, in eius adminiſtratione ad extremam uſque ſenectutem uixit. acceßit ad hæc,quod & rarum admodum, & difficillimum haberi ſolet: ut & plures liberos, & egregiæ omnes probitatis procrearet: è quibus, cum primarijs ciuitatis uiris in matrimonium filias collocaſſet,& Hieronymo item è filijs uxorem deſpondiſſet: quod magnæ cuiuſdam felicitatis eſſe creditur: & nepotes, & neptes, & ex his & pronepotes,& proneptes uidit. ſed, ut hoc felicißime illi contigit, ita id non licuit, ut omnes ſibi ſuperſtites filios relinqueret.

nam

nam ultima iam in ſenectute conſtitutus, cum ad id uſque tempus incolumes omnes fuiſſent, importuna morbi ui, altero ab hinc anno Bernardum amiſit: quo ingenio? qua comitate? quantæ ſpei iuuenem? non leuius ego huius morte illatum patriæ, quàm patri uulnus puto. quis hic uir? qualis ſenator? quantus in Rep. adminiſtranda fuiſſet? ſed iniqua illum fortuna nobis inuidit. at quanto id tibi, optime ac miſerrime omnium iuuenis, felicius cecidiſſet, ſi, cum ad tuendam Patauium cum Aloyſio fratre, & inuicto illo noſtræ iuuentutis flore profectus, glorioſa pro patria arma ferres, ac nulla tibi in re parceres; omni te diſcrimini opponeres: tum hoſtium tibi telis occumbere, ac ſpecioſiſsimam pro patria mortem obire, licuiſſet? acerbiſsima hac præſtantiſsimi iuuenis morte, cum nemo tota in ciuitate eſſet, qui non ingemiſceret: qua eam conſtantia pater tulit? eadem, qua tot ante patriæ calamitates tulerat. nõ magis hac fortunæ iniuria deiectus, quam ſecundis unquam ullis rebus, quæ plurimæ illi acciderant, ſublatus eſt: ut mihi dij immortales extremum hoc illius, quem paulo poſt in ſuas ſedes, ubi ueram uitam uiueret, ac perpetuo ſecum æuo frueretur, uocaturi erant; uirtutis periculum feciſſe uideantur. atque hoc quidem illi è filijs incommodum illatum eſt. quantas uerò, & quàm magnas ex his eum uoluptates percepiſſe arbitramini? quantas fortaſſe nemini unquã contigiſſe credendum ſit. quaſi rarum, ac ſolum propè quoddam felicitatis exemplum, Metellus celebratur: quòd, cum quatuor illi eſſent filij, eorum unum Prætorem, tres Conſules, atq; ex his unum Cenſorem, duos triumpho inſignes uidit. magnum profectò Metelli patris gaudium fuiſſe arbitrandum eſt, cum ea filios, quæ ampliſsima in ciuitate eſſent, conſecutos intueretur. neque tamen tam ego illum lætatum puto, quòd hos ad eos delatos honores uidebat, qui, quanquam maximi, quòd in populi tamen manu ſunt, mandari plerunq; etiam indignis ſolerent; quàm quòd eiuſmodi eſſe illos cognoſcebat, ut digni eſſent, quibus ſumma omnia tribuerentur. hoc uerum demum gaudium eſt: eas in filijs uirtutes aſpicere, ut nullus non illis honos debeatur. quæ ſi ita ſunt, ne hac quidem in re, ut alia omnia prætermittantur, minor noſtro Principi, quàm Metello felicitas contigit. cùm enim quatuor itidem huic eſſent filij: cui tot unquam uirtutibus æque omnes ornatos intueri conceſſum eſt? ſed & ijs etiam, quæ merebantur, dignitatis præmijs honeſtatos, & nullos non honoribus auctos uidiſſet: ſi noſtri Principis filijs uiuo patre magiſtratus petere per leges liceret. &

ſibi tamen id ille polliceri potuit, fore, ut, cum ipſe exceßiſſet, nullum eſſet in hac Rep. uirtutis præmium, quod illis, cum id à uobis peterent, negari poſſet. & uiuens etiam Laurentium filium, ne hoc ſibi unum defuiſſe queri poſſet, cum ea tempora incidiſſent, ut is legibus ſolueretur, in proximum poſt ſe dignitatis gradum ſublatum uidit. Cum uero optatißimum eſſe parentibus ſoleat, quamſimillimos ſibi naſci filios: cui hoc unquam benignius, quàm noſtro Principi conceſſum eſt? atque ego non de hac tantum corporis, ſed multò de illa magis, quæ in animo conſpicitur, ſimilitudine loquor. qua in re ita, & inter ſe, & patri ſimiles huic filij contigerunt, ut facillimum fuerit in omni uirtutum, ac morum optimorum genere, & in patre filios, & in filijs patrem, & in fratribus etiam fratres agnoſcere. quæ quamuis ita ſint, neſcio quo pacto tamen magis omni in re in Laurentio conſpici imago patris poteſt. quem quidem ego cum intueor, Patres optimi, non uideo cur Leonardum nobis ipſum ereptum queri poßimus. en eadem oris lineamenta aſpicere, eandem uerborum grauitatem audire, ijſdem omnibus uirtutibus frui licet. hanc ille egregiam & animi, & corporis ſui effigiem nobis reliquit, multo certè ijs omnibus anteferendam, quas plurimas Romani ſibi quondam Imperatores ad propagandam ſui memoriam, ubiq; gentium collocarunt. ob hanc ego quidem etiam cauſam, minus illi moleſtam fuiſſe mortem puto, quòd, cùm ipſe patriæ eriperetur, & in cæteris tamen filijs ſimillimam ſui imaginem, & in Laurentio ipſum quaſi ſe ſibi ſuperſtitem relinqui Reip. conſpiciebat. Sed cum tam multa deorum immortalium benignitate noſtro Principi contigerint; ut nihil propè optari à quoquam poßit, quod non ad hunc abunde delatum ſit: una fortaſſe ualetudo non benigniſſime ei conceſſa eſſe uideri queat. nam neq; in iuuentute magnis quibuſdam corporis uiribus, & infirma, atque affecta morbis ſenectute fuit. ſed qua illi in parte naturæ munus defuit, in hac ſibi ipſe (quod multo eſt præclarius) animi uirtute præſtò fuit. nam eam temperantiam adhibuit, ita omnes ſemper, quæ corpori officerent, uoluptates neglexit; ut in hac imbecillitate tamen ad nonageſimum propè uſque annum, quod ne robuſtißimis quidem ſæpe accidit, uitam produxerit. maior profectò ex hac illi uirtute laus debetur, quàm ſi illi uel ipſum illud Milonis Crotoniatæ robur à natura contigiſſet. atque in hac quidem re, Patres optimi, magnum quiddam eſt, quod noſtro à nobis omnibus Principi debeatur. ab eo enim tempore, quo proximo hoc maxime

ſæuiente bello, grauiſſimo penè morbo oppreſſus eſt: quicquid ad priſtinam illam prorogandæ uitæ diligentiam addidit, quæcunq;, ut uiueret, paſſus eſt, quæcunq; fecit, ea omnia ſingulari illius quodam in Remp. amore facta eſſe, exiſtimandum eſt: neq; ulla in re magis, quàm chara illi eſſet patria, cognoſci potuit. quid enim? deſiderio hæc illum uiuendi feciſſe arbitramini? quid erat, cur tantopere in uita diutius eſſe uellet? tot iam annos uixerat, ut, quod in omni re fieri conſueuit, ſatietatem iam tum illum uitæ quandam cepiſſe credendum ſit. eum ex recentibus patriæ incommodis dolorem acceperat, ut ægerrime illius ſe ſupereſſe calamitati paſſus ſit. cum omnes etiam tum filios incolumes haberet, atque omnia propè adhuc illi ſecunda in priuatis rebus fuiſſent: magis erat ut uereretur, ne uiuendo quicquam, quod nollet, aſpiceret, quàm ut lætius quippiam ſperandum eſſet. ad hæc, quæ illi iam eius uitæ cupiditas eſſe poterat, quæ eò iam uenerat, ut nihil aliud quàm grauiores quotidie morbos, & aſſiduos ex his dolores, ac cruciatus expectare poſſet? quò hæc ergo tam diligens tuendæ uitæ cura? quò hæc uiuendi cupiditas? cum uideret, ſi media ipſe in tempeſtate ereptus, tantis in fluctibus Remp. reliquiſſet; fore, ut uel eo uno, quòd diu in ſubſtituendo gubernatore occupata futura erat, multa illi inferri detrimenta poſſent: omnia ſibi perpetienda eſſe cenſuit, ut, dum eam in tranquillo ſiſteret, cum ſibi iam ſatis uixiſſet, patriæ certè, cui non minus uiuendum eſſe cognoſceret, uitam proferret. non minores huic igitur gratiæ à nobis habendæ ſunt, quòd patriæ utilitate permotus, in uita eſſe ſuſtinuerit, quàm ab alijs quondam ciuitatibus ijs ſunt habitæ, qui uitam pro patria reddiderunt. eorum enim nonnulli ne morte quidem illa quicquam profuerunt. hic tantum uita profuit, ut eius potiſſimum conſilio, quod nulla illi unquam ætas debilitauit, ſed ſemper auctius factum eſt, & plurima proximo hoc bello præclare à nobis geſta, & in tuto demum Remp. collocatam putem. quòd ſi aliqua in morte etiam felicitas eſſe exiſtimanda eſt: quæ certè eſt: quis in hac illo felicior unquam fuit? cui quidem eo ipſo, quo optauerat, tempore, erepta iam è belli fluctibus Rep. & ea firmiſſima in pace conſtituta, mori contigit. quin id etiam credendum eſt, nullo illum cum dolore deceſſiſſe. neque enim eundem in omni morte doloris ſenſum eſſe exiſtimandum eſt. nam cum omnia, quæ natura fiunt, cum uoluptate fiant; ac, quoniam nati mortales ſumus, certus quidam terminus, quo moriendum nobis ſit, natura ſit conſtitutus: mortem illam,

quæ

quæ natura contingit, ut non contendam, cum uoluptate eſſe; ſine dolore certe eſt. ſit illa acerba pueris: ſit ijs, qui in iuuentute ſunt: quos è uita, tanquam immatura ex arboribus poma, ui quadam auelli neceſſe eſt. ſenes certè, quibus iam ſua maturitas aduenit, quòd ſenſim his ſine ſenſu uita ſurripitur, paulatim deficiunt, ac ſine ullo dolore, ſua quaſi ſponte extinguuntur. quæ cum ita ſint: nunc demum eſt, cum peracto iam totius uitæ curſu, & beatum hunc, & feliciſsimum fuiſſe, affirmare poſſimus.

Quamobrem, ut ad id iam ueniam, quod mihi poſtremum faciendum eſt; & ad leniendum hunc, quem in uobis omnibus intueor, mœrorem aliquid à me dicatur: non uideo, Patres optimi, cur illius mortem, qui omnes uitæ actus feliciſsime peregerit, tam moleſtè uobis ferendam putetis. non infinitum nobis quoddam uiuendi curriculum propoſitum eſt, ſed ſuis & carceribus, & metis terminatum. ac fortaſſe medio quempiam è curſu abripi dolendum ſit. quòd quis omni fortiſſime decurſo ſpatio, & ad metas peruenerit, & promiſſa uirtuti præmia conſecutus ſit: ſi illi amici haberi uolumus, lætari certè debemus. at ei, qui rectè, ac cum uirtute uixerit, pro imbecilli hac mortalitate, immortalem, ac feliciſsimam à ſuperis poſt mortem uitam dari, cum omnes ſemper omni tempore homines crediderunt, tum nos præcipuè, quibus à Deo Opt. Max. uerum ad cœlum iter oſtenſum eſt, ſine ulla dubitatione affirmare debemus. quòd ſi hoc illi contingere potuiſſet, ut nunc morti ereptus, reliquo omni tempore nunquam moreretur: non tamen uos hoc illi optare debuiſſetis. quid enim? miſera illa inter tot hominum calamitates immortalitas, cum felici hac inter deos, & bonis omnibus refertiſsima, quam adeptus eſt, immortalitate conferri poſſet? tantum abeſt, ut id exiſtimem, ut ſi illa etiam nobis non ſit propoſita, magis tamen optandum arbitrer, ex aſsidua hac humanæ uitæ iactatione aliquando eripi, quàm uel perpetuo in ea uerſari. quare omni iam dolore abiecto, illum potius imitari, & quæ ille conſecutus eſt, à dijs nobis immortalibus optare debetis. ſed hæc in uniuerſum omnibus dicta ſint. Vobis uerò, præclariſſimi optimi Principis filij, quæ à me conſolatio adhiberi poteſt? priuari patre nemini non graue eſt: tali patre priuari, talibus, ac tam pijs, quales uos eſtis, filijs grauiſſimum. neque fieri ullo pacto poteſt, neque id natura concedit, ut non maximo dolore afficiamini. ſed profectò, ſi ipſa hæc eadem, & quo patre nati, & quales uos ſitis, conſiderare uolueritis: omnem à uobis

doloris impetum fortiſsimè reÿcietis. quàm forti pater animo Bernardi filij mortem tulit? qua conſtantia tot longè illi filij morte grauiores patriæ calamitates? at paternam hanc uirtutem uos præcipue præſtare conuenit. & hi uero uos eſtis: hæ iam in uobis uiſæ uirtutes ſunt: ut animi fortitudinem, quæ maximè uiros decet, uobis deeſſe turpiſſimum futurum ſit. quam ne in uobis deſiderare uidear, omittenda mihi hæc omnis orationis pars uidetur; & uos potius ad tam egregium imitandum patrem cohortandi. ſed & eam etiam orationem ueſtra mihi uirtus eripuit. quid enim uos incitem? qui ita in curſu eſtis, ut non illius modo ueſtigiÿs inſiſtatis, ſed & omnibus iam eum uirtutibus æquaueritis, &, ſi ulla id fieri ratione poteſt, etiam ſuperaturi eſſe uideamini. Quamobrem uos quidem, quò cœpiſtis, pergite: & quæ in uobis ſunt, præſtate. cætera, quæ patri conceſſa ſunt, pro uirtutibus uobis ueſtris à dÿs immortalibus euenient.

M. Antonij

IN FVNERE M. ANTONII TRIVISANI, VENETIARVM PRINCIPIS.

BERNARDINI LAVREDANI ANDREAE F. PATRICII VENETI

ORATIO.

In magna calamitate, Patres ampliſsimi, quam modo ex morte M. Antonij Triuiſani, præſtantiſsimi Principis noſtri, accepimus, atque omnino in communi totius huius noſtræ ciuitatis mœrore, uix reſiſtere doloris magnitudini me poſſe ſperarem, niſi me ſumma ueſtra uirtus, quæ ne in maximis quidem unquam huius Reip. difficultatibus frãgi, aut debilitari potuit, præcipue confirmaret. etenim cum illius nos uiri præſidio ſpoliatos eſſe conſidero, cuius ſingulari ſapientia nitebamur, & in cuius uita, uelut in parentis optimi ſinu, iucundiſsime requieſcebamus; ſic angor animo, atque perturbor, ut neque mente, neque lingua, neque oratione ſatis poſsim pro huius loci dignitate conſiſtere. At uero, cum eundem à Deo Opt. Max. euocatum, tardiſsima ſenectute, atque optabili potius, quàm deflendo mortis genere ex hac uita exceſsiſſe, uenit in mentem; quanquam omnino à triſtitia, atque ab acerbitate animus non deducitur, in ipſo tamen medio dolore leuatur aliquantum, atque reficitur. Sed me tamen neſcio quo modo res illa omnium, ut dixi, maxime conſolatur, quòd uos, in communi totius huius ciuitatis luctu, magno atque erecto animo ad Remp. ipſam complectendam eſſe intelligo, quibus ſuperſtitibus non modo à fortuna, ſed ne ab ipſo quidem prope dixerim fato uulnus infligi ullum huic urbi, aut omnino huic imperio poteſt: &, quæ ueſtra eſt ſapientia, ita animatos eſſe ſentio, ut in fatali calamitate ſquallorem, fletumq́; pietatis potius, quàm doloris, & officij magis, quàm mœroris eſſe iudicetis. Quãquam ne uos quidem dubitare certo ſcio, Patres ampliſsimi, quin, ſi cuiuſquam unquam aliàs funus, ac mors ueris fuit, ac iuſtis lacrymis huic ordini decoranda, M. Antonij Triuiſani uirtus ſ ea fuerit, ut eius obitus iuſtiſſimis triſtitiæ notis ad perpetuam excellentis eius integritatis memoriam honeſtandus ſit. Quo quidem in officio uos ita hodierno die uerſamini, ut non tam de ipſa Rep. laborare, quæ ſummo Principe orbata, ſuis tamen legibus atque inſtitutis ſatis firma eſt, quàm

tanti

*tanti uiri iacturam uideamini deplorare . etenim quid ad animorum
ueſtrorum intimos angores aperiendos eſt prætermiſſum? uos uultu,
uos lacrymis, uos ſordibus teſtimonium ſummæ ueſtræ mæſtitiæ datis.
adeſt ſenatus, adeſt populus: ſquallent plerique: lugent omnes: fletum
autem eorum triſtiſſimus hic huius præſtantiſſimi templi habitus comi
tatur: cuius etiam parietes, & tecta ipſa M. Antonij mortem queri
prope, ac lamentari uidentur. Quod reliquum eſt, ut eius laudes orna-
ta oratione uetere inſtituto commemorentur, id à me hoc tempore po-
ſtulatur. quo mihi difficilior ad dicendum propoſita ratio eſt, quòd, cũ
ab eloquentia longiſsime abſim, excellentem M. Antonij uirtutem ex
tollere, cæteroſq; ad gloriam honeſtiſsimo illius exemplo accendere,
cumq; ipſe conſolationis indigeam, uobis aberrationem à dolore quæ-
rere iuſſus ſum. quod officium cum illi à me debitum eſt, quem & affi
nitate coniunctum habuit, & beneuolentiæ ſuæ teſtimonio decorauit;
tum uero propter eorum mandatum etiam neceſſarium, quibus, quo
minus hoc onus ſuſciperem, iuſtam ullam excuſationem afferre non po
tui. Quamobrem ueſtræ erit humanitatis Patres ampliſsimi, quoniam
animatum melius me, quàm paratum, ad hoc onus intelligitis acceſſiſ-
ſe, curare, atque efficere, ut, quod minus à me propter ingenij mei im
becillitatem potuit prouideri, id ipſi ueſtra benignitate, atque indul-
gentia corrigatis. quod ſi, ut ſpero, feceritis, tum me oneris huius ma
gnitudine opprimi minime patiar, uerum contentis animi uiribus illud
quoad potero, feram. ſin, quod uix metuere poſſum, à uobis deſerar;
ſic tamen habetote, me in tanta difficultate maluiſſe expectationi de
me ueſtræ, ſi quam modo excitaueram, minus reſpondere, quàm aut
meæ erga M. Antonium pietati, aut illorum, quibus ego multum ſo-
leo tribuere, uoluntati parum cumulate ſatisfeciſse.*

*Qui nobis igitur laudandi præcepta ueteres eruditiſſimi homines reli-
querunt, quiq; demum mortem alicuius accurata oratione ornarunt,
eam ferè ratiõẽ huiuſce rei ſuſcipiẽdæ nobis tradidiſſe uidentur, uti,
cuius laudes explicaturi eſſemus, eas potiſſimum à patriæ & à familiæ
commendati one repeteremus. quam rationem mihi in hoc M. Anto-
nio collaudando prætermittendam eſſe putaui; non ut à ſummorum ui
rorum, quos maxime ſequi debeo, præceptis, & conſuetudine ullo mo-
do recederem; ſed quòd patriam quidem huius laudare ſine ſumma cõ
munis aſſentationis ſuſpicione, ac niſi longiori oratione non poſſem: fa-
miliam autem cuiuſque qui extollat, is maiorum potius laudes, qui tan
tam*

tam gloriam nobilitatis reliquerint, quàm illius ipſius, qui acceperit, exponere uideatur. Neque tamen omnino mihi prætereundum illud eſſe duco, quin in huius laudationis quaſi ueſtibulo ponam: M. Antonium Triuiſanum, quod ad cuiuſque dignitatem illuſtrandam maxime pertinet, ortum eſſe Venetijs, urbe, ſi gentis originem replices, ea uetuſtate, ut antiquiſſima ſit; ſi ciuitatis, ita libera, ut eundem ipſa & originis ſuæ natalem diem colat, & libertatis; ſi Reip. maieſtatem ſpectes, ea imperij gloria, cui ne parem quidem cuiquam alij in terris dij immortales neque noſtra, neque ueterum ſeculorum memoria tribuerunt. Nam quid ipſam, quemadmodum oratores cæteri ſolent, florem Italiæ, ornamentum Europæ, orbis terrarum theatrum ampliſſimum nominem? aut quid admirabilem ſitus eius opportunitatem, quid publicorum magnificentiam, priuatorum ædificiorum ornatum commemorem; quorum ea ratio eſt, ut hæc una urbs in terris ad decus, ad uoluptatem, ad æternitatem condita uideatur? quid porro iuſtitiæ, fidei, religionis, atque omnium denique bonarum artium ſtudium prædicē, quibus rebus non minorem ipſa ſibi, quàm libertatis, & imperij diuturna conſeruatione, gloriam comparauit? ſunt hæc quidem magna, Patres ampliſſimi, ac neſcio, an dicam maxima; ſed ea partim ita omnium gentium uocibus, ac literis celebrata, ut, ea ſi hoc tempore ſigillatim attingam, ueſtrarum aurium patientia non ſine maxima reprehenſione abutar; partim ita huic M. Antonio cum multis alijs cōmunia, ut exiguam ipſe ſibi ex hac re dignitatis ſuæ partem, quæ eſt ampliſſima, uendicare uideatur. Neque uero de Triuiſanorum gente multa mihi uerba facienda eſſe exiſtimo: quòd eius nobilitas cum publicis literarum monumentis ſit conſignata, tum apud omnes homines ita teſtata, ut ne longioris quidem meæ commemorationis indigeat: præſertim uero cum, ut cæteros omittam, & Nicolai Triuiſani eius, qui Procurationem Marciam geſſit, ſplendidiſſima uirtus, & Angeli Pauli F. maritima imperia, & Melchioris, qui ter claſsi noſtræ imperatorio nomine præfuit, clariſſima ad immortalitatem monumenta ſatis oſtendant, nullum eſſe in hac ciuitate honoris, ac dignitatis gradum cum ad gloriam poſteritatis, tum ad commendationem nobilitatis inſignem, ad quem domus aliqua aſcendere ſuorum maxime uirtute, atque induſtria poſſit, quò Triuiſanorum familia facillime nō aſcē derit. Vnus adhuc tantum, isq; altiſſimus relinqui uidebatur ad ſummam eius amplitudinem Principatus ipſius gradus: quem cum modo

M. hic

M. hic Antonius incredibili ſua integritate, atque prudentia ceperit, ſingulari & ſanctitate, & ſapientia adminiſtrarit, honeſtiſſima nunc denique & glorioſiſſima morte confecerit; eam demum in hanc gentem gloriam intulit, ut nulla tam deſerta ora, nulla tam inculta regio, nulla tam barbara gens hodie in terris exiſtat, quò non Triuiſanæ familiæ fama, ampliſſimi huius Principis memoria, finibus noſtri imperij non contenta, peruaſerit. Sed quoniam is eſt M. Antonius, qui non maiorum potius, quàm ſuæ ipſe uirtutis ſplendore, ac magnitudine ornetur, non mihi uidetur eſſe faciendum, ut ad eius memoriam illuſtrandam admodum multa à me ex domeſticis imaginibus, atque ex uetere familiæ gloria colligantur. Quare ut ad ipſum, de quo mihi copioſius, uberiusq; dicendum eſt, poſſim oratione aliquanto celerius per uenire, facite uos, Patres ampliſſimi, ut hic Zachariam Triuiſanum, M. Antonij auum, uirum cum ingenij laude, tum Reip. adminiſtratione clariſſimum, ipſi taciti recordemini. tum enim deniq;, quanta hunc maiorum ſuorum gloria ad amplitudinem incitarit, intelligetis. Nam patris quidem ipſius Dominici Triuiſani, quem uirum non Venetiarũ ſolum, ſed totius etiam Italiæ, ac terrarum omnium conſilio, auctoritate, atque exiſtimatione principem poſſumus nominare, ea uirtutis magnitudo fuit, ut, ſi M. Antonio alia omnia ſplendoris ornamenta deeſſent, hoc unum ei futurum fuerit ad nominis, & famæ celebritatem ampliſſimum, quòd ab eo parente creatus, educatus, eruditusquè fuerit, qui non huius memoriæ ſolum, ſed etiam præteritorum ſeculorum homines ſapientia, & magnitudine animi ſuperarit. Quo mihi grauius ad dicendum onus imponitur: qui neque tacitus tantas huius uiri laudes propter ſingularia eius in hanc Remp. beneficia, præterire, neque eaſdem propter illarum magnitudinem ſatis poſſum pro dignitate ornare. Vnde autem incipiam? quod initium ſumam, Patres ampliſſimi? ea eſt enim curationum, magiſtratuum, legationum ratio, quas ueſtro hic maxime beneficio geſſit, confecit, obiuit, ut, qui de his uerba facturus ſit, merito non tam de earum magnitudine uideatur, quàm de multitudine laborare. Me autẽ huius totius rationis fortaſſe ignarum neſcio quo modo legationum ipſarum grauiſſima ratio præcipue afficit. Etenim ita mihi perſuaſi, non in hac ſolum, ſed in omni etiam alia bene conſtituta Rep. grauius munus nullum prudenti, & forti ſenatori poſſe legatione ipſa mandari. ſiquidem qui publico ciuitatis nomine legetur, is non iam particulam Reip. ſed totam ipſam

Remp.

Remp. ſuis prope humeris ſuſtinere, nec priuatam ſolum ſenatoris au ctoritatem ſecum ferre, ſed totius ſenatus grauitatem, imperij maieſtatem, ac uniuerſæ Reip. prope faciem uideatur; neque uero ſolum aut induſtriam, aut diligentiam afferre debeat, ſed fidem, eloquentiã, ſplendorem, ſapientiam, atque animi magnitudinem tantam, quantam ne tota quidem Reſp. adminiſtranda deſideret. eiuſmodi igitur, ut dixi, legationes ueſtra delectus ſententia Dominicus Triuiſanus tam multas obiuit, ut plures ipſe confecerit, quàm alij exoptarint; tam uarias, ut remotiſsimas nationes, ac ferociſsimas gentes ipſe ſæpius legationis nomine adierit, quàm alij aut conſequendi quæſtus, aut obeundi negocij ſtudio propinquas has oras, atque mitiſsimas peragrarint; tam graues, ut nulla res huic Reip. accidere uel pace uel bello tam magna, aut tam periculoſa potuerit, quæ non huius prudentiæ, & fidei, adiecta repente legationis auctoritate, commiſſa ſit. nam, ſi officij cauſa, ut ſæpe fit, decernenda legatio fuit, ut aut gratulatione, aut gratiarũ actione, aut alia eiuſmodi congreſsione opus eſſet, quem alium niſi Dominicum Triuiſanum miſiſtis? age enim: fuit Federico imperatori, & Maximiliano eius filio, Romanorum Regi declarato, ſenatus nomine de eiuſmodi appellatione Regia gratulandum. Dominicus gratulatus eſt. Fuit item Iulius II. Pont. Max. deſignatus Romæ eiuſdem officij cauſa conueniendus. conuenit Dominicus. Fuit Ludouico, potentiſsimo Gallorum Regi, de regno Neapolitano ſub imperium ſuum ſubacto, iterumq; de recepta, quæ ab eo defecerat, Genua; itemq; filio eius Frãciſco de re bene ad Carmignanum geſta gratulatio ueſtra ſignificãda. non ne ſignificauit Dominicus? fecit denique Ioannis Luſitaniæ Regis ſingularis erga ciues noſtros liberalitas, quos Columbus iunior, nequiſſimus prædo, ſpoliatos, ac multis uulneribus debilitatos in litus Regis abiecerat, ut Regi, qui eos tecto exceptos ueſtibus, ac uiatico cumulaſſet, gratiæ coram eſſent ampliſsimis uerbis agendæ. quis demum alius egit, quàm Dominicus? atque hæc quidem ſunt officioſarum legationum, quas ipſe magna comitate obiuit, clariſsima documenta. iam uero eas, in quibus Reip. ſalus agebatur, quanta alacritate ſuſceperit, diligentia tractarit, grauitate confecerit, fide renunciarit, accipite. Quid enim grauius agi potuit, quàm quod ab ipſo cum eodem, quem modo nominaui, Iulio Pont. Max. pro Rep. actum eſt? etenim cum is contra nos Chriſtianorum omnium regum arma ſolicitaſſet, ciuesque ueſtros in uincula conieciſſet, & ciuitati ipſi ſacris interdixiſſet: tum

Dominicus Triuiſanus ad eum legatus ita egit, ut & interdictum huic ciuitati acerbiſſimum reſcindendum, & ciues è uinculis eximendos, placato ipſo Pontifice, primo quoque tempore procurarit. Quid porro magnificentius effici potuit, quàm cum aut ad Carolum VIII Gallorum Regem maximum, qui à Ludouico Mediolani imperium obtinēte, & ab Alexandro Pontifice Maximo in Italiam accerſitus, ut Ferdinando Regi bellum inferret, maximis copijs Pado traiecto primo aduentu multa oppida ceperat, ipſe conſeruandæ dubijs in rebus regiæ erga hanc Remp. beneuolentiæ cauſa eſt profectus; aut cum ad ferociſſimum Turcarum Regem de grauiſſimo noſtro magiſtratu Byzantij retinendo eſt miſſus? nam cum Hieronymus Marcellus, ſpectata uirtute uir, qui Byzantij tum magiſtratum magnum, atque honorificum, ex fœdere, & ſocietate conſtitutum, uetere inſtituto gerebat, in ſuſpicionem Regi ueniſſet, ſua cōſilia factaq; huic ſenatui nunciaſſe; ob eāq; cauſam iratus ei Rex imperaſſet, ut confeſtim ex urbe excederet, quod ſe decreuiſſe diceret, nullum in poſterum eiuſmodi magiſtratuum Byzantij eſſe: delectus eſt Dominicus Triuiſanus, qui incitatum Regis animum ſenatus nomine mitigaret. atque is quidem, quanquam affecta ætate erat, & plurima, eaq; honorificentiſſima ſenatus de ſe iudicia habebat, tamen periculoſum iter, ac rem ex omni parte difficilem magno animo aggreſſus ad Regem ſumma celeritate contendit, atque expoſita ſenatus uoluntate cauſam ita egit, ut Regis animum, quanquam ualde alienum, ad ueſtram ſubito uoluntatem, arbitriumq; traduxerit, atque idem, qui ante fuerat Byzantij magiſtratus, ut in poſterū eſſet, effecerit. Quid præterea opportunius agi potuit, quàm cum, nobis ex ſemeſtribus inducijs pace iungi perpetua cum omnibus Chriſtianis Regibus cupientibus, ipſe maximo è ſenatorum numero lectus, qui Reges Hiſpaniarum ad pacem diuturnam componendam adhortaretur, pacem uobis ab illis omnium optatiſſimam, atque iucundiſſimam reportauit? Nam quod ab eodem legato cum Aegyptio Rege tranſactum eſt, tanta profecto animi magnitudine eſt confectum, ut maiore confici non potuerit. ſiquidem cum, à Campſonis Aegypti, Syriæque Sulthani miniſtris nauiculatoribus noſtris iniurioſius tractatis, Venetis ciuibus, qui tum in Aegypto negociabantur, eoq; præſertim, qui Alexandriæ maiorum inſtituto ius dicebat, in uincula coniectis, & eorum bonis, pecunijſq; direptis, decreuiſſetis, ut Memphim ad Regem legatus mitteretur etiam ex ijs, qui in magiſtratu eſſent, qui res, quæ

mercaturæ rationem attingerent, miniſtrorum regiorum iniuria lapſas erigeret, & ciuium cauſam apud Sulthanum Reip. nomine tueretur: tum Dominicus uſque in Aegyptum mandato ueſtro profectus, ita uel eloquentia, uel prudentia, uel auctoritate, quibus eo tempore maxime florebat inter omnes, effecit, ut nō modo Regem ab inſita acerbitate abduxerit, ſed ſummo etiam ab illo habitus in honore, uetere renouato fœdere, datisq; & acceptis ampliſsimis muneribus cum literis à Rege ad ſenatū de ipſo, deq; toto negocio honorificentiſſime ſcriptis in patriam ſe retulerit. qua in re cum aliorum omnium, tum C. illius Popillij legati, qui quondam Antiochum Syriæ Regem, ad quem à ſenatu Romano miſſus erat, reſponſum dare cunctantem uirgula circunſcripſit, gloriam ſuperauit. ille enim, ſumma populi Romani potentia fretus, acerbiore, hic quòd non tantis eſſet Reip. uiribus fultus, mitiore, quod uoluit, oratione eſt conſecutus. itaque quanto incruenta cruentæ uictoria eſt præferenda, tanto hæc illi legatio legationi uidetur anteponenda. Reliqua prudens omitto. neque enim alius quiſquam in hac Rep. ſæpius hoc ipſo legationis munere ueſtro eſt potiſsimum beneficio functus. quod ipſum eam habet uim, ut non præſtantiſsimum de eo ſolum ſenatus iudicium declarare, ſed uirtutis etiam illius præſtantiam facile poſſit oſtendere. etenim magiſtratum ſemel unum uni mandari, nobilitatis, iterum, atque iterum, non niſi expertæ, perſpectæq; uirtutis eſt argumētum. Venio nunc ad reliquos eius honorum gradus, quos ipſe ſplendidiſsimos in hac ciuitate honeſtiſsimis potiſsimum ueſtris ſententijs eſt adeptus. cui enim unquam alij antea uniuerſæ noſtræ claſsis imperium aut maiore ſtudio, aut grauiore cum Reip. emolumēto, quā Dominico Triuiſano, mandatum eſt? teſtis eſt grauis illa tempeſtas, qua cum Solimanus Turcarum Rex potentiſsimus ducentis armatorū millibus, & claſſe ingenti Rhodijs bellum inferret, ac ueſtris fructuoſiſſimis inſulis Cretæ Cyproq; iam iam immineret, uosq;, quæ ueſtra eſt ſapientia, quia, quæ accidere poterant, ne acciderent, metuendum eſſe putabatis, maximis claſſibus, & firmiſſimis exercitibus inſulas has ab acerrimo Turcarum impetu defendendas eſſe decreuiſſetis: neminem alium niſi Dominicum Triuiſanum ſummæ rerum, & toti rei maritimæ præfeciſtis. atque is quidem eo tempore, niſi ueſtro iuſſu coactus ſe à pugna continuiſſet, qui fœdus uiolandum ueteri exemplo non putauiſtis, ornatiſſimam profecto Regis claſſem, ac maximas copias metu nominis ſui perculſas ſuperaſſet, ac deleuiſſet. neque uero prætereun-

da eſt illius etiam temporis ſingularis eius erga hanc ciuitatem beneficentia, qui maximam mercedem, quæ in ſingulos menſes ueteribus legibus Imperatoribus noſtris conſtituta eſt, reſpuit, eamq́; Reip. condonauit. ex quo iudicare poteſtis, quæ auri, quæ argenti in eo uiro cupiditas fuerit, cum iuſtam etiam, ac debitam ſuis laboribus pecuniam tãtam repudiarit. quæ uirtus eo in illo admirabilior fuit, quo maioribus ipſe rei familiaris anguſtiis premebatur: quas ipſe eo ſemper animo tulit, ut ex iis maior ad illum laus, quàm ad alios ex maxima opulentia redundarit. Quid dicam, qua ſapientia & moderatione animi Fauentiam ciuitatem, quæ dubiis ſuis in rebus ueſtram opem implorauerat, eò à uobis miſſus adminiſtrauerit? aut qua fortitudine Cremonam, quæ Melchioris Triuiſani imperio ueſtra erat, gubernarit? aut quo ſtudio, & qua æquitate urbanorum magiſtratuum præſtantiſsimũ quenque, & maxime Procurationem Marciam & ceperit, & geſſerit? quantam denique eloquentiam, fidem, induſtriam tum in ſententiis in ſenatu dicendis, tum in omni ſenatoria adminiſtratione adhibuerit? equidem ſic ſentio, Patres ampliſſimi, cum ea huius uiri erga hãc Remp. merita extiterint, ut eam domi, foriſq́; ſæpius afflictam erexerit, diffidentem rebus ſuis confirmarit, grauiſsimis feſſam bellis pace demum honeſtiſſima recrearit, omnia nos ei, & ſingularia in perpetuũ laudis ornamenta debere: uerum nihil aliud eſſe, de quo maiores ei gratiæ ſint habendæ, quàm quòd, cum alios filios multos, tum præſertim hunc M. Antonium effigiem morum, integritatis, & prudentiæ ſuæ reliquerit, qui, quam ille domus ſuæ amplitudinem inchoauerat, ultimo hoc, atque excelſo Principatus honore perfecerit: ut non magis ſibi, quòd tali parente ortus ſit, quàm patri, quòd talem filium procrearit, lætandum fuiſſe uideatur. cuius uirtuti mater etiam ipſa plurimũ attuliſſe adiumenti putatur, honeſtiſsimi & ſapientiſſimi uiri Petri Marcelli, Marcii Procuratoris, amita, & Nicolai clariſsimi Principis neptis, omni ſummæ modeſtiæ, ſummæ probitatis, ſummæ caſtimoniæ laude ornatiſsima. à qua ipſe cum reliquis fratribus natu minoribus ita educatus eſt, ut priſcæ in iis omnibus innocentiæ, maternæ item notæ non obſcuriſsimæ noſcerentur. de quibus ne plura dicam, M. huius Antonii, cuius cauſa hæc ſuſcepta laudatio eſt, amplitudo, ac dignitas efficit, ut merito, quia maior in illos ab ipſo fratre, quàm ab eorum rebus geſtis, gloria proficiſcitur, quo citius ad illorum dignitatis fontem M. Antonium, qui me ad ſeſe iandudum uocat, perueniam, facta mihi

illorum

illorum omnia, quanquam inuitis eorum fortaſſe manibus, ſilentio mihi putem eſſe prætereunda. Ego me, Patres ampliſsimi, ad eum laudandum accedere facile intelligo, cuius multæ magnæque uirtutes non modo à me, in quo nulla uis ingenii, nulla dicendi facultas ineſt, ſed ne ab eloquentiſsimo quidem alio quoquam ſatis copioſe narrari, nedum pro dignitate augeri poßint. quamobrem ueſtræ erit humanitatis, ut, ſi me difficili aliquo orationis in loco laborare ſenſeritis, ſumma ueſtra, qua adhuc uſi eſtis, audiendi benignitate leuetis. quod ipſum ut eo libentius faciatis, polliceor me de hoc M. Antonio ita eſſe dicturum, ut ſummatim integerrimam prudentiſsimi hominis uitam primis pene uſque ab eius incunabulis agnoſcatis. Nam & primis illis ætatis temporibus eam hic ſpem de ſe dedit, ut in eo, tanquam in herbis non fallacibus, quæ probitatis maturitas, & quantæ ſapientiæ fruges eſſent futuræ, facile appareret. etenim, ſiue quòd ita natus, uel potius à Deo factus eſſet, primum ſanctiſsimis pudoris, atque modeſtiæ legibus adeo ſe aſtrinxit, ut in ætate maxime lubrica, atque flexibili certiſsimus & conſtantiſsimus officij, ac pudicitiæ cuſtos eſſet: deinde uero ingenio, & induſtria ſic puerilem ætatem præcurrit, ut prudentiæ etiam, quam ſummi philoſophi in adoleſcentia deſperarunt, iam tum in puero notæ uel clariſsimæ cernerentur. Vt autem ex pueris exceßit, adeo ætatem illam temperantiæ, & continentiæ munimento ſepſit, ut turpiores uoluptates, quas ipſa per ſe natura profundit, quæq́; in communibus hominum ſenſibus ſunt infixæ, conſtantiſsimo animo aſpernaretur; ita ut, quod uix credibile uiſum iri puto, his præſertim moribus atque temporibus, eas ne guſtaſſe quidem unquam in omni uita, & integrum ſe perpetuo, caſtumq́; ſeruaſſe ab omnibus iudicatus ſit. quæ uoluptates etſi uitio iuuentuti penitus uertendæ non ſunt, propterea quòd illi ætati conceſſu omnium dantur; quia ita illi inſitæ ſunt, ut ex ipſa euelli non poßint, niſi prorſus ex hominum uita adoleſcentia euellatur: tamen, quos adoleſcentes non adoleſcentiæ uis à uera uirtute poteſt detorquere, ij quo magis ſupra hominem, eo minus infra Deorum conditionem poſiti uidentur. His igitur inſtructus præſidijs cum ſe ut patris bonorum, ita gloriæ quoque hæredem eſſe oportere intelligeret, cumq́; de futuræ uitæ ſuæ genere ſecum diu multumq́;, tanquam in umbra, prudentiſſime cogitaſſet, tandem in aciem, atque in ſolem ſibi eſſe prodeundum putauit. Et quoniam non tam ueterum libros ſtudioſe legendo, quàm multarum gentium mores, ut dixit

xit

xit poeta ſummus, & inſtituta cognoſcendo uſum rerum gerendarum comparari intelligebat, Dominicum ipſum patrem admodum adoleſcens primum ad Ludouicum Gallorum, deinde ad Campſonem Aegyptiorum Regem legatum proficiſcentem eſt proſequutus. quibus in itineribus plurimas, easq; nobiliſsimas urbes inſpexit, multa potentium populorum inſtituta cognouit, incredibilem denique ſibi prope maximarum rerum uſum, atque ſcientiam uindicauit. quo factum eſt, ut poſtea domum ſe recipiens facile æquales ſuos omnes, qui tum Venetæ iuuentutis fere Principes erant, ſingulari conſilio, & minime uulgari in gerendis, & iudicandis rebus prudentia ſuperaret. & merito. quid enim difficile ei fuit in omni uirtutis ratione proficere, parente præſertim tanto auctore contubernali, atque magiſtro, ad cuius imitationem, & ſimilitudinem ipſe ſapientiſsime ſe ab ineunte ætate formauerat? qui contubernij mos cum apud patres noſtros fuerit ad prudentiam, uſumq; rerum adipiſcendum muni'tiſsimus, neſcio cur eundem nos hoc tempore tacita noſtra antiquari deſidia patiamur. nam eæ quidem duæ peregrinationes, incredibile eſt, quantum ad animum, mentemq; iuuenilem eius ſenili quaſi prudentia confirmandam attulerint. quam prudentiam adeo incredibili illa ſua uitæ integritate, & morum bonitate condierat, ut, utrum melior eſſet, an prudentior, dijudicari interim haud facile poſſet. etenim eum Deo cultum iam inde ab illo tempore tribuebat, ut à duobus ſanctiſsimis illius mandatis ſanctiſsime, atque caſtiſsime retinendis nunquam animum declinaret, quibus monemur, primum, ut ſe ipſum, omnium parentem, toto animo & tota noſtra mente colamus, tum ut ipſi nos inter nos fraterna caritate amemus. O egregia, atque præclara ſapientiæ rudimenta illa, quæ pientiſsimo ab ipſo timore Dei proficiſcuntur: rectiſsimam autem priſcorum hominum in tuenda pietate conſuetudinẽ, quæ hodierno die, quod facile conſtet, in paucis inuenitur. fit enim multis in urbibus, ut plerique homines honores gratia illi quidem ciuium aucupentur, uerum quæ non ſanctitatis potius, ut quondam, opinione, quàm aut egregia dicendi facultate, aut forenſi exercitatione, aut blanda ſingulorum ſalutatione quæſita ſit. cum autem ueterem illum ſanctiſsimum morem M. hic Antonius imitaretur, itaq; animatus ad capeſſendam Remp. acceſſiſſet, quis eſt qui miretur eum in tota comitiorum ratione adeo floruiſſe, ut, quos demum honores petierit, eos facillime ceperit; quos autem ceperit, eoſdem rectiſsime, atque ſapientiſsime adminiſtrarit?

Nam

Nam primum quidem urbanos omnes magiſtratus, præſertim uero amplisſimum quenq; eo ciuium ſtudio eſt adeptus, ut, qui nunc maximis natu etiam denegantur, ei adoleſcenti liberaliſsime deferrentur; eos uero cum omniū admiratione adminiſtrauit, ut, quam uirtutis atq; prudentiæ ſuæ, cum magiſtratū iniret, opinionem omnibus excitaſſet, eandem, cum abiret, multo etiam grauiorem, certioremq; relinqueret. præclare. etenim in priuatorum controuerſiis iudicandis æquitatem, in ſententijs in ſenatu dicendis Reip. dignitatem, in tota ipſa Marcia Procuratione ſanctiſsima adminiſtranda piorum maxime hominum uoluntatem, ac pauperum egeſtatem ſemper ſpectauit. neque aut gratia, aut precibus, aut ulla mentis permotione adduci unquam potuit, ut quicquam faceret, aut ſentiret, niſi quod lex atque religio ipſa præſcriberet. Quid? Cretam uero, Cyprumq; maximas inſulas noſtras, in quibus ſummum ipſe magiſtratum adminiſtrauit, num aliter atq; urbem fecerat gubernauit? non certe. immo uero in ijs tam iuſte, tam ſancte, tamq; abſtinenter ſe geſsit, ut, quemadmodum quondam Aſia Q. Scæuolæ, ſic nunc Creta, Cyprusq; ſtent M. Antonij Triuiſani inſtitutis præclariſſimis obſeruandis. quæ cum laudata ſunt omnia, tum illud in primis conſtanti hominum fama concelebratum eſt, quòd impiorum hominum impotentiam, qui fœdis, & atrocibus uerbis Deum, diuosq; omnes quotidie per cōtemptum inſectarentur, ſeueris legibus, & pœnis adeo refrenauit, ut hoc etiam tempore, ne illi delinquant, uetere illa M. Antonij ſeueritate potiſsimum deterreri uideantur. quibus de cauſis effectum eſt, ut Cretenſes, Cyprijq; nomen ipſum clariſsimum M. Antonij & dum apud eos fuit, gratiſsimis ſemper animis proſecuti ſint, &, poſtquam deceſsit, priuatis, & publicis ad immortalitatis memoriam monumentis plurimis exornarint. Hac tanta famæ celebritate, cum iam domum reuerſus M. Antonius in ipſius Reip. diuturna adminiſtratione conſenuiſſet, & grauiſsimis in rebus plurimis uirtute, ac ſapientia ſua ſingulari omnibus ciuibus cumulate ſatiſfeciſſet, incidit tempus illud, quo Franciſcus Donatus, Princeps ſanctiſsimus, & prudentiſsimus, mortuus eſt. Itaque cum de ſufficiendo in tanti uiri locum alio ageretur, uiſus eſt M. Antonius cum paternæ memoriæ cauſa, tum propriæ uirtutis gratia, qui Franciſco ſuccederet, eſſe digniſſimus. quamobrem delatus eſt ei, ut ſcitis, huius potentiſſimæ Reip. Principatus: delatus eſt autem ei non modo non petenti, ſed etiam, quod futuris ſeculis omnibus admirationi futurum maxime puto,

puto, inuito, & repugnanti: non quòd & noſtra, & ueterum memoria, & in hac, & in alijs ciuitatibus non multi munera ſæpe publica recuſarint, ſed quòd eorum magiſtratuum, aut temporum ea ratio fuerit, ut, ſi cum his conferantur, repudiandi fuiſſe maxime uideantur. ſæpe oblatum Romæ Conſulatum recuſatum eſſe accepimus. fateor. at annuus magiſtratus, at difficillimo, & periculoſiſſimo Reip. tempore, at imbecilla ad bellicos labores ualetudine eſt recuſatus. Venetiarum autem Principatum, honorem perpetuum, aſpernari, idq; pacata Rep. firmo corpore, ſumma animi moderatione, tam nouum, ac inuſitatum eſt, ut, quemadmodum nulla id ſeculorum memoria auditum, aut traditum eſt, ſic ne ulla quidem unquam inobſcuratura aut præſentium hominum, aut futurorum eſſe obliuio uideatur. quo in magiſtratu etſi celeri, quæ conſecuta eſt, morte, quantum à tanta ſapientiæ magnitudine expectabatur, præſtare cumulate non potuit: ea tamen certe præſtitit, quæ cum ſuperiori uitæ, ſanctiſſime, atque honeſtiſſime actæ, conſentanea eſſent, tum tanti magiſtratus maieſtati, atq; officio conuenirent. nam incredibile illud ſuum religionis colendæ ſtudium non modo maximi huius honoris acceßione non imminuit, uerum etiam, quod augeri in eo antea poſſe non uidebatur, mirabiliter auxit. in primis autem diuina ipſa caritatis præcepta, quæ optimo cuiq; potißimum debent eſſe propoſita, caſtißime coluit, ita ut antea alios, hoc demum tempore ſemetipſum in eo ſtudio ſuperaret. cuius rei teſtimonio innumerabiles eſſe pauperes poſſunt, quorum ſummam inopiam opibus ipſe ſuis, quanquam tenuibus, ſuſtentauit: infinitæ uirgines nubiles, quas ipſe pecunia ſua, quia, unde dos daretur, non erat, liberalißime collocauit. Publica uero munera obiuit ea magnificentia, atque ſplendore, quem huic Reip. & tanti Imperij maieſtati congruere iampridem ipſe didicerat: ea diligentia, ut, quanquam extrema ſenectute, & incommoda maxime ualetudine erat, ſemper tamen in ſenatum uenerit, quotidie collegium frequentarit, nunquam non ſolennia comitia obierit, iudiciorum, ac tribunalium orbem, atque adeo forum ipſum certis diebus totum ita oculis perluſtrauerit, ut res ipſa forenſis, quæ longo interuallo magna ex parte labefactata corruerat, tandem, maximo ipſo auctore agente, facillime reſtituta ſit: poſtremo ea pietate obiuit, quæ ab optimo uiro, & ſtudioſißimo Reip. ciue ſimul & Deo & patriæ ſuæ iucundißimæ tribui uel plurima potuit. cuius ſanctißimos demum ſenſus reſpiciens immortalis, ac præpotens Deus,

quid

quid de integritate hominis ſentiret, ſupremo illius die apertiſſime demonſtrauit; cum eum in ipſa rei diuinæ cum patribus audiendæ meditatione uehementius ſe, quàm ſolebat, etiam intendentem, integrum, ualentemq; ſubito maximo cum omnium mœrore nobis eripuit. Quas ob res, Patres ampliſſimi, ego hunc M. Antonium non ſolum cum ſummis uiris omnibus, qui & in noſtra, & in aliorum Rep. floruerunt, comparandum, ſed ijs longe etiam anteponendũ exiſtimo. nam alios fortaſſe uel rerum geſtarum magnitudine, uel bellicæ rei cognitione, uel dicendi certe facultate clariores multos inueniemus, at tantam tamen, tamq; perpetuam, & conſtantem uitæ ſanctitatem, & caſtimoniam in nemine certe reperiemus. itaque quanto difficilius eſt ſibi ipſi quàm alijs perpetuo poſſe imperare, tanto noua hæc M. Antonij eſt, quàm illa uetus aliorum, laus illuſtrior. quam laudem qui contemnunt, intelligere non uidentur, unius, eiuſdemq; priuati quondam Naſicæ, qui in urbe Romana uir optimus à ſenatu iudicatus fuit, famam, nomenq; pluris quàm ſplendidiſſimos triumphos, & clariſſima trophæorum inſignia omnium aliorum fuiſſe. atque ille tamen caſtiſſimis manibus ſuis Deorum matrem Idæam Peſsinunte Romam aduectam tantum excepit, cum M. ipſe Antonius ſanctiſſimis prope Dei ipſius manibus, quantum ex mortis eius miraculo conijcere poſſumus, in cœleſtem tranſlatus eſſe patriam uideatur.

Quæ cum ita ſint, Patres ampliſſimi, quid eſt cur quiſquam noſtrum lacrymis, & fletu potius, quàm iucunda uirtutis eius recordatione, grataq; beneficiorum commemoratione cohoneſtare funus eius præſtantiſſimum, atque clariſſimum uelit? nam ſi, dolori cedendum eſt, ſatis adhuc lacrymarum effuſum eſt, & iuſti doloris acerbitas & his ſordibus, & hac hodierna ueſtitus fœditate notata eſt. ſin autem, quod prudentiſſimæ eſſe ciuitatis exiſtimo, rationi obtemperandum eſt: quid eſt, cur non mens noſtra potius ad tantæ uirtutis imitationem conuertitur? quod quidem cum cæteros, tum in primis propinquos eius hortor, ut faciant: quibus domeſticæ laudis memoriam acerrimum uideo appetendæ gloriæ relictum eſſe incitamentum. idq; eo etiam magis, quòd ipſe ſic mortuus eſt, ut hæc ei mors, ſicut oſtendi, optabilis potius, quàm formidabilis fuerit. mortuus eſt enim in patria, quam uehementiſſime ſemper coluit, atque dilexit: atque ita mortuus eſt, ut non miſeri, diuturniq; morbi grauitate confectus ſit, ſed leni horæ langore coagmentatio ipſa corporis diſſolui ſine ſenſu cum quadam quaſi

Gg naturæ

naturæ uoluptate uiſa ſit. ea uero ætate eſt mortuus, quam nemo propter uel corporis deformitatem, inſuauem, uel imbecillitatem, inutilem, uel mentis infirmitatem, deſpiciendam eſſe iudicauiſſet; & in qua, quæ bona omnium maxima mortalibus contingere poſſunt, ipſe cumulatiſſimè diuino beneficio eſt conſecutus. iucundum eſt enim hominum iudicio, in clara ciuitate nobili genere naſci: in clariſsima nobiliſsimo natus eſt. multo iucundius, potenti in Rep. magnos poſſe honores aliquot adipiſci: in potentiſsima cum omnes alios, tum præſtantiſsimum ipſum, atque clariſsimum Principatum adeptus eſt. longe omnium iucundiſſimum, ex uita ita decedere, ut ante, quid ingenio, quid conſilio, quid uirtute cōſequi poßis, ciuibus oſtenderis tuis: cumulatiſſime oſtendit. quis igitur uberiori illius felicitati locus relinquebatur? aut quo feliciori fato extremum edere ſpiritum poterat, quàm quem modo in ſuauiſsimæ ipſius Reip. prope gremio, in complexu patrum clariſsimorum, ſacras ipſas ante Dei aras, præſenti ipſi quaſi Deo conſtantiſsimo animo reddidit? & lugebimus nunc illum caſum, quem inter omnes ille nactus eſt optatiſsimum? quid eſt aliud hoc facere, quàm præſentem, qua nunc fruitur, beatitudinem indigniſsime ferre? quod quoniam nullo modo faciundum eſt; propterea cenſeo, iam non fletu, & lacrymis amplius animos eſſe abijciendos, uerum firmiſsimis atque aptiſsimis eſſe rationibus erigendos; propinquorum, quòd domeſticum in perpetuum habituri ſint ſingularis cuiuſdam bonitatis, atque uirtutis exemplum; ciuium, quòd, ſi ſe ad eius ſimilitudinem conformarint, certiſsimum ſimilis euentus habeant documentum; omnium denique, quòd ex his corporis uinculis, tanquam ex carcere, quemadmodum noſtrum unumquenq; neceſſe eſt, in cœlum ad optatiſsimam libertatem, quæ eſt optimo cuique à Deo parata, lætiſsimo animo euolauerit.

Franciſci

IN FVNERE

FRANCISCI VENERII,

VENETIARVM PRINCIPIS.

BERNARDINI LAVREDANI ANDREAE F. PATRICII VENETI.

ORATIO.

HVMANVM *genus, Patres ampliſsimi, omnibus alijs in rebus calamitoſum, ac miſerum, hac una in re felix, atq; beatum prudentiſsimorum hominum iudicio exiſtimatur, quòd à Deo Opt. Max. fatali corporum interitu, ac neceſſaria morte multatum eſt. factum eſt enim, ut, quemadmodum nauis ſæuiſsimis diu iactata fluctibus tuto tãdem in portu conquieſcit, ſic uita noſtra maximis uexata atq; oppreſſa laboribus, in morte omnes ſuas moleſtias, doloresq; deponat. hæc autem mors cùm per ſe magnam beatitudinem affert, quòd ea ſolicitudines noſtræ omnes, ac miſeriæ terminantur; tum eò etiam eſſe fortunatior uidetur, quò aut ſanctiorem uitam, honeſtioremq; expleuerit, aut certe ſanctius, honeſtiusq; obita ſit. itaque ſapientiſsime ueteres hoc etiã homines uſurparunt, neminem, niſi mortuum, uere aut eſſe, aut appellari beatum poſſe. intellexerunt enim propter fortunæ leuitatem, & rerum humanarum inconſtantiam nihil in uita ſtabile, nihil certum, lubrica, atq; incerta omnia eſſe: mortem autem unam, præſertim, quæ uitam integerrimam, atque honeſtiſsimam clauderet, perfectam felicitatem ipſam hominis demonſtrare. quamobrem, ſiquis eſt, qui cum Franciſco Venerio præſtantiſsimo Principe noſtro, cuius mortui nunc exequias celebramus, male actum hoc tempore exiſtimet, quòd ex hac uita deceſſerit, uehementer errat: neq; enim intelligit felicitatẽ, quam uix adumbratam, atque inchoatam in uita uiderat, perfectam eum, atque expreſſam neceſſario corporis interitu eſſe adeptum: præſertim uerò, cum uitæ eius ante actæ mors ita conſenſerit, ut beatam uitam mors beatiſsima conſecuta ſit. beatam enim noſtram uitam cùm multis alijs ex rebus effici, Patres ampliſsimi, opinamur, tum maximam felicitatis noſtræ partem ex generis nobilitate, liberali educatione, uirtute denique, & uirtutis inſignibus, atque ornamentis duci exiſtimamus: quarum rerum omnium decore Franciſcus Venerius ita ornatus*

fuit, ut qui ſplendidiſſimè, idem etiam beatiſſimè uixiſſe uideri poſſit. Quod, ut ita eſſe omnes intelligant, etſi rogandi non eſtis, tamen, ut conſuetudinem ſeruem, peto ut diligenter, & attente, ut cœpiſtis, audiatis, dum ego non ambitione, aut gratia aliqua, uerùm eorum, quorũ uoluntati nihil denegare honeſtè poſſum, iuſſu adductus præſtantiſſimi huius Principis honeſtam uitam, egregios mores, præclaras in republica actiones expono. Vnde autẽ generis eius explicandi primordia ducam, Patres Ampliſſimi? aut unde præclara nobilitatis eius initia traham, paterna ne, an materna familia? eſt enim utraq; gens ſummis ad perpetuam in hac ciuitate gloriam uirtutis, atq; egregiæ erga hanc Remp. beneuolentiæ inſignita monumentis. ipſe autem hoc etiam nomine cæteris gentilibus ſuis antecellit, quòd ex duorum clariſſimorum huius Reip. Principum Antonij Venerij, Leonardi Lauredani, qui in ijs familijs omni uirtute, & dignitate ornatiſſimi fuerunt, ſanguine ortus eſt. itaque, ſi in alio quoquam uox illa ualuit, quæ bonos ex bonis, fortes ex fortibus naſci nos admonet, in hoc certè ualere iuſtiſſimè debet, qui ſummam maiorum ſuorum amplitudinem non modò non imminuit, ſed etiam, quod inter omnes conſtat, quammaxime amplificauit. quid enim nunc præclara cùm aliorum, tum Aloyſii proaui eius Marcij Procuratoris facta, aut Franciſci aui, aut Marini fratris, qui tanta integritate fuit, ut, quæ expeti à cæteris ſummo ſtudio ſolet, ea ſe ipſe Marcia procuratoria dignitate ante abdicarit; aut Ioannis patris excellentem probitatem, atque innocentiam ſingularem exponam? Maria quidem certe mater eius lectiſſima fœmina cum multa alia habet ad ſummam laudem prudentiæ, & caſtitatis grauiſſima teſtimonia, tum illud unum ad incredibilem ſui nominis claritatem ampliſſimum, quòd duorum ſummorum Principum, illius filia, huius mater extiterit. Itaque ſi Corneliæ illi quondam à Romanis, ut ex eorum hiſtorijs cognouimus, tantũ eo nomine tributum eſt, quòd Africano magno uiro nata duos Gracchos ſummos ijs temporibus oratores procreaſſet, quanto hæc noſtra præſtantior, quæ non Gracchos duo portenta R. Reip. ſed Franciſcum Venerium optimum huius Reip. parentem generauit? nam quid de Andrea, & Petro fratribus eius dicam? quorum in altero tantam moderationem, quanta maxima in homine intelligi poteſt, fuiſſe perſpexiſtis: alter autem, qui nunc præſens adeſt, eam uirtutem, conſtantiam, pietatem præſefert, ut ad propriam laudem nihil aliunde, quàm ex ſe quærere uideatur? aut cur ſorores horum

rum omnium mulieres ſanctiſſimas, atque optimas nominem, quæ honeſtiſsimis nuptijs in nobiliſſimas, & locupletiſſimas familias Vendraminam, & Foſcaram tranſeuntes illam ex ſe progeniem propagarunt, quæ facile omni uirtutis genere ſuperiorem Principum, qui in ijs familijs floruerunt, laudem, & gloriam adæquaret? ſed quid ago? aut cur Franciſcum Venerum, qui nunquam generis amplitudine ſe ſe extulit, ſemper uirtute, unde ſolida quæri à ſapiente gloria ſolet, gloriatus eſt, ita laudo, ut ad eius commendationem quidquam ex domeſticis eius imaginibus, atque ex netere laude familiæ repetam? non faciam igitur: neque à propinquis, aut ab affinibus eius ſumma dignitate præditis ad hunc exornandum quidquam hauriam. omnem ex ingenio, ſtudio, ſapientia, probitate ipſius laudationis rationem petam. illa enim communis, hæc propria: illa naturæ, hæc induſtriæ eſt: illam etiam habent, qui pueri in ea familia deceſſerunt: hac ſoli digni ſunt, qui per omnes ſe ætatis gradus honeſtiſſime, integerrimeq;, ut hic ipſe, geſſerunt, qui cùm ab ineunte ætate ſe in honeſtiſsima, & copioſiſsima familia natum eſſe intelligeret, nõ generis ſplendore, nec diuitiarũ magnitudine elatus in ocio, atque deſidia ſibi elangueſcendum putauit, uerùm cùm tales parentes, atque maiores, ac cum tantum demum exemplorum domi ad uirtutem haberet, omnibus neruis contendit, ut & ipſe ſui honeſtiſſimum monumentum aliquod relinqueret, quo ſe maioribus ſuis dignum eſſe oſtenderet. itaque, cum plerique in ſummis præſertim opibus, & affluenti rerum copia educati liberam uitæ rationem ingreſſi impetu quodam animi naturali ad neſcio quæ inania ætatis illius oblectamenta ducantur, hic cùm ijs omnibus rebus omni ex parte abundaret, quæ allicere cæteros ſolent, in cupiditate tamen continebatur. unius enim uirtutis adipiſcendæ ſtudio inflammatus, gloriæ etiam ipſius, cuius cupiditas uix in eam ætatem cadere uidetur poſſe, dulcedine quadam uel maxime commouebatur. quamobrem totum illud lubricum ætatis ſpacium in literis, & doctrinis ijs, quibus puerilis ætas imbui ad humanitatem ſolet, collocauit: in quibus breuiter ei contigit, ut & ingenij præſtãtia, & aſſiduitate quotidiana longius progrederetur, quàm ut generoſi condiſcipuli æquales eius, quos omnes facile ſuperabat, æquo ferre animo poſſent. His tam præclaris iactis adoleſcentiæ fundamentis, quæ una omnium ad amplitudinem in Rep. comparandam eſſe firmiſſima exiſtimantur, cùm ipſe iam animo maiora, ac grauiora conciperet, ac diu ſecum, multumque reputaſſet, quæ potiſſimum

tiſſimum ratione Reip. & patriæ prodeſſe poſſet, ita ſtatuit denique cætera omnia fluxa, incerta, fugacia eſſe, in una modò uirtute, atque eruditione conſequenda omnem ſibi eſſe operam collocandam. itaque, cum ſe ad eam toto pectore contuliſſet, audiendo, legendo, meditando, eam breui de ſe opinionem præbuit, ut liberalium artium omnium peritiſſimus haberetur. quo ſtudio tantum ad moderationem animi, tantum ad prudentiam, tantum ad eloquentiam ipſam profecit, ut eum ab his initijs ad ſummam amplitudinem perueniſſe nemini uideri mirabile debeat. nam, cum philoſophiæ partem illam, quæ rationem bene uiuendi continet, totam penitus cognouiſſet, hinc fiebat, ut neque in illa ætatis inſolentiſſima parte modeſtiam eius, nec in tanta opum affluentia continentiam, neque in reliquis officijs colendis diligentiam ullo tempore deſiderares. ad rectum enim cum eſſet primùm natura, deinde inſtitutione formatus, nihil, niſi rectum, nihil, niſi laudabile aut gerebat, aut loquebatur, aut ſentiebat; ita, ut ne locum quidem aut prudentibus amicis admonendi, aut inuidis obtrectatoribus reprehendendi relinqueret, ſed ſingulari quadam in parentes pietate, eximio erga amicos ſtudio, incredibili erga omnes humanitate efficiebat, ut eodem tempore omnibus æque probatus, atque iucundus eſſet. iam uerò in rebus dijudicandis prudentiam, in explicandis eloquentiam tantam ſibi compararat, ut conſilium in ſuadendo eius admirareris, dicendi facultatem, ac uerborum copiam non requireres. eam enim rationem in dicendo ſequebatur, ut firmis rationibus potius, & argumentis, quàm fucata, & compta oratione, pugnaret: quòd illud grauitatem habere, hoc inane quoddam ſtudium indicare cenſeret. nolite enim putare, Patres ampliſſimi, liberalium harum artium ſtudijs humana ingenia ad agendum hebetiora fieri, quæ ueterum prudentiſſimorum hominum ſententia uel plurimum excitentur. ſunt enim in nobis, quod ſapientiſſimis illorum monumentis continetur, præclara quædam ad omnem uirtutem à natura inſita ſemina, quæ quidem, quãquam per ſe fructum edere uberrimum poſſunt, tamen multo & citius, & copioſius, ſi quædam quaſi magiſtra diſciplina præceſſerit, ferunt: ut hæc conſtans ſapientum hominum opinio fuerit tum denique ciuitates optime adminiſtratum iri, ſi aut, qui Remp. gubernarent, ſe doctrinarum ſtudio dederent, aut doctiſſimi homines ad Remp. accederent. His ergo ille artibus, quæ non modò ad ſummam ætatis illius commendationem, ſed ad egregiam etiam ingentis futuræ ſpem gloriæ pertinebant,

bant, tantam beneuolentiam, tantam gratiam, tanta erga ſe omnium ſtudia excitauit, ut, cum paulopoſt ad Remp. ſe contuliſſet, ampliſſimum quenque honoris, ac dignitatis gradum facillime conſecutus ſit merito. etenim eximijs eius, de quibus diximus, uirtutibus, quas uos nunquam in obſcuro, humiliq; loco latere, ſed in omnium aſpectu, & luce uerſari ſemper uoluiſtis, excellens eius quædam integritas, atque innocentia uitæ adiungebatur, quæ una in hac Rep. tantam uim ſemper obtinuit, ut ciues ciuibus uehementius, quàm ulla alia ratio commendarit: egregie. cur enim aut ingenium potiſſimum, aut eloquentiam cupiamus in eo, cui partem aliquam Reip. committamus, quæ recta ipſa mentis ratione deſerta facile ad perniciem traduci totius Reip. poſſint. neque enim, ſi ueterum euoluantur annales, per ullos alios præclaras antiquas ciuitates, quàm per diſertos illos quidem, ſed improbos homines eſſe euerſas, ac labefactatas reperiemus. quid Athenas clariſſimum quondam Græciæ lumen, quid Carthaginem toti ferè Africæ, atque Hiſpaniæ imperantem, quid denique Romam ipſam totius ferè orbis terrarum dominam perculit aliud, niſi eorum, qui dicendo ualuerunt, improbitas, & audacia? In magiſtratibus autem ipſis adminiſtrandis, qui latiſſimus propoſitus eſt optimo cuique uirtutis ſuæ campus, ita ſe geſſit, ut in eo præſtantiſſimorum duorum Principum, à quibus genus ducebat, uirtutem cum propria quadam eius ipſius integritate coniunctam facile omnes agnoſcerent, ut quæ iam ante diuturna philoſophorum tractatione didicerat, ea, quoàd res poſtularet, in ipſo gerendo magiſtratu conſumeret; neque eos imitaretur, qui in libera ciuitate nati ita ſe in literis, & in honeſtiſſimis artiũ ſtudijs abdiderunt, ut tamen ex ijs nihil in lucem, & aſpectum proferre, nihil ad ciuium ſuorum ſalutem, & commodum haurire poſſint, nõ intelligentes, eum, qui ad Remp. accedat, ita ſe comparare oportere, ut, quemadmodum fax una in portu conſtituta multis, quæ in alto iactentur, nauibus ſplendore ſuo opitulatur, ſic ipſe ciuibus ſuis omni uirtutis genere prælucens auxilium ferat. cum autem multi ſint in hac Rep. magiſtratus, qui omnes gradatim more maiorum ſuffragijs, ſtudijsq; ciuilibus capiuntur, quorum alij ad Remp. ipſam adminiſtrandam, alij ad priuatorum controuerſias dijudicandas pertinent, atque ex his alijs ciuibus noſtris ius in urbe, alijs ſocijs in prouincia dicatur: in hoc uiro cum illud egregium fuit, quod præſtantiſſimum quenq; magiſtratum facile cepit, tum uerò omnibus literis, ac uocibus prædicandum,

dum, quòd eos ſanctißime, prudentißime, & diligentißime geßit. etenim in gubernanda Rep. nihil unquam, niſi Reip. incolumitatem, & dignitatem ſpectauit; neque partem aliquam eius, ſed, ut ſapientes me dici ſolent, totum corpus curauit. ſi frequentißimo Senatu de maximis rebus conſilium dandum fuit, præclare, & egregie ſenſit: ſi de Rep. ſententia dicenda, audacter, & fortiter dixit: ſi lex ſuadenda, uel diſſuadenda, ſumma contentione ſemper egit. in priuatis autem litibus iudicandis ſemper in conſilio egregiam æquitatem, ac conſcientiam habuit, quòd eius ſe Deum teſtem, ac iudicem habere exiſtimaret: nulla re optimi eius iudicij religio, & ueritas adulterari, non gratia inflecti, non precibus permoueri, non potentia infringi potuit. ex quo illud conſequebatur, quòd unicuique magiſtratum adepto ſummopere procurandum ueteres cenſuerunt, ut non magiſtratus maieſtate, ſed uirtutis magnitudine ſui admirationem incuteret, atque ut, ubi magiſtratu abijſſet, eodem propè, atque tunc, cùm in magiſtratu erat, honore coleretur. multa prætereo conſulto in magiſtratibus urbanis, & prudenter ab eo dicta, & ſapientius acta, ut ad illuſtriora eius prouincialia munera ueniam, ad quæ exponenda me iandudum tacite ueſtra expectatio uocat. etenim quo maior quædam res eſt foris, quàm domi, magiſtratus adminiſtrare, quòd ibi, quàm hic, ſit ad libidinem, & flagitium licentia liberior, eò magis in prouinciali, quàm in urbano munere eius ipſius innocentia ſingularis, & eximia uirtus eluxit. Fuit igitur Fori Iulij, fuit Patauij, fuit Brixiæ, fuit Veronæ ſumma cum poteſtate. quæ adminiſtratio quantam afferre dignitatem poßit, unuſquiſq; qui prouinciæ Foroiulienſis magnitudinem, urbium Patauij, Brixiæ, & Veronæ antiquitatem, & amplitudinem cognoſcat, facile intelligere poteſt. his igitur in locis quid aliud eum egiſſe cenſetis, quàm, ut eorum, quibus ipſe praeeſſet commodis, utilitatiq; ſeruiret, eoſdemque quos ſibi hæc Reſp. commiſiſſet, ita tueretur, ut eſſe quàm beatißimos uellet? nam, ut de Foroiulienſi adminiſtratione primum dicam, quæ propter inueteratas eorum inter ſe hominum inimicitias plurimū ſemper difficultatis habuit, hic ita eius ſaluti prouinciæ ſtuduit, ut nihil aliud diligentius prouiderit, quàm, ut pacem, & ocium toti ei prouinciæ compararet: quod etſi uel propter partium ſtudium, uel propter graues iniurias, uel denique propter elata eorum hominum ingenia in perpetuum præſtare non potuit: tanta tamen ſapientia, ac moderatione fuit, ut ſatis conſtet nunquam alias pacem firmiorem ei prouinciæ,

quàm,

quàm, dum ipſe ei præfuit, affuiſſe, atque in implacabili eorum inter ſe hominum odio ipſum tamen bonis iucundiſſimum, malis formidoloſiſſimum fuiſſe. atque hac quidem arte ſedatæ diſcordiæ, cædes repreſſæ, latrocinia depulſa, prouincia tota ſæuiſſimis ante iactata ſeditionũ procellis ſumma cum huius Reip. gloria compoſita, & conſtituta eſt. Iam uerò Patauium, Brixiam, & Veronam præclariſſimas urbes noſtras, qua prudentia, æquitate, humanitate, innocentia rexit? nullum fuit malum, quod ille non multo ante prouiderit; nulla difficultas, quã non idem conſilio, & ratione depulerit: ita ciuium concordia in ijs oppidis, & annonæ copia, quæ duo bona optimæ cuique ciuitati iucundiſſima prudentiſſimo cuique Rectori in primis præſtãda ſunt; ſumma diligentia procurata abunde affuerunt. Seueritatem autem in iure dicendo eam adhibuit, primùm, quæ non gratia uariaretur, ſed conſeruaretur æquabilis, deinde, quæ tanta cum comitate coniuncta eſſet, ut non maiorem pœnæ metum malis incuteret, quàm bonis ſpem præmiorum ex eorum recte factis oſtenderet. cumque hoc quidem maxime cuſtodiendum ſit, Patres ampliſſimi, ab iis, qui in prouincia ius dicunt, ut expedita ſit unicuique ad poſcendum ius ſuũ, & libera facultas, ne in tanta poteſtate ulla alia poteſtas ab iis, quibus præſint, quod non ſine communi infamia fiat, deſideretur: hic hac uirtute, & natura, & doctrina inſtitutus ita excelluit, ut neminem unquam à ſuo limine abſterruerit, omnibus faciles ad ſe ſemper aditus eſſe uoluerit, liberæ deniq; infimo etiam cuique apud illum querimoniæ fuerint. Iam de continentia plura non dicam: neque enim incredibile uiſum iri exiſtimo eum, qui doctrina perfectam ipſam per ſe naturam ad excellentis cuiuſdam ſpeciem integritatis excoluiſſet, qui magiſtratibus urbanis omnibus maxima abſtinentiæ ſuæ argumenta dediſſet, eundem in prouincia etiam ita ſe continuiſſe, ut non manus ſolum, ſed etiam oculos, & aures, in quas ficte ſæpe quæſtus cauſa inſuſurrari ſolet, ea diligentia ab omni flagitii genere cohibuerit, ut non ſolùm à peccato, ſed etiam à ſuſpicione peccati in omni ſua uita abhorruerit. itaque idem apud ſocios ueſtros ita fuit, ut ipſi non eum, quem audierant, non eum, quem uos miſeratis, ſed tanquam uirtutum omnium, quæ in eo requirũtur, qui aliis præſit, dominum, & regem, aut earum uirtutum expreſſam in eo imaginem ſe intueri, atque aſpicere ſibi uiderentur. Quid de legationibus eius, aut legum cuſtodia dicam? honeſtiſſimum ſemper, atque ampliſſimum habitum eſt, Patres ampliſſimi, in hac Rep. legationis ipſius mu-

nus: & merito. nam, qui legatus mittitur, is unus totius Reip. maieſtatem ſecum deferre, totius ſenatus repræſentare auctoritatem uidetur: atque id munus incredibili quadam & grauitate, & uirtute eget, & eloquentia, & aſſiduitate. quo in genere hic ita ſe geßit apud Paulum III. *Pont. Max. ut in tractanda huius Reip. cauſa, & in ueſtris exequendis mandatis nemo unquam aut diligentiam, aut facultatem dicendi in eo deſiderarit; ſplendorem autem, & magnificentiam, in qua maxima etiam huius Reip. dignitas poſita eſt, omnes admirati ſint. Paulo quidem certe ita probatus fuit, ut, quod fuit in eo uiro diuinum, ac ſingulare iudicium, ac prudentia, quanta uix comprehendi in homine poßet, eum iam tum Roma decedentem iis (quod inter omnes conſtat) uocibus proſecutus ſit, ut breui Venetiarum fore Principem dixerit. inſidebat uidelicet in eius uiri mente uel humana quædam ex uirtute, & ſapientia eius ducta ad futuram ipſius proſpiciendam magnitudinem diuinatio, uel certe diuina quædam, ut in Pont. Max. de rebus humanis prædictio, qua priſci illi quondam Hebræorum ſanctiſſimi Pontifices maxime ualuiſſe dicuntur, ad quos ita uulgo, ut ad oraculum, de dubiis, atque incertis ciuitatis caſibus ab hominibus adibatur. Quod autem ad leges attinet, illud ſatis conſtat, cùm multis aliis rebus hanc Remp. tum maxime legibus, & iure maiorum, & diſciplina uetere contineri. his autem legibus conſeruandis cum alii alio tempore à uobis præpoſiti ſint, tum pauloante cum Franciſco Donato præſtantiſſimo Principe mortuo labentem maiorum diſciplinam reſtituere cuperetis; tres uiros, quibus legum, & iudiciorum, & fori cuſtodia commiſſa eſſet ſumma cum poteſtate ſine prouocatione feciſtis. cumque magiſtratui illi auctoritatem ex perſonarum dignitate quæreretis, principes ciuitatis creaſtis, atque inter eos ſummo iis temporibus omnium conſenſu Franciſcus hic Venerius lectus eſt. cui muneri ita præfuit, ut non magis legum ipſarum, quibus præfectus erat, quã earum conſeruatoris auctoritate Reſp. teneretur; nec magis homines legum, quàm magiſtratus eius ſeueritate deterriti in officio permanerent. Expoſui uobis breuiter, Patres ampliſsimi, quibus hic quaſi gradibus ad tantam in hac Rep. dignitatem aſcenderit, ac quemadmodum ueſtris magiſtratibus iuſte, integreque gerendis aditum ſibi ad ſummum huiuſce ciuitatis principatum patefecerit. nunc, quemadmodum eum ipſum Principatum adeptus ſit, aperiam. Multa enim ueſtra ſunt de hoc homine iudicia, eaque præclara, atque honeſta,*

quæ

quæ ipſe uel in præcipua laudum ſuarum parte numerare merito poſſit. uerùm, ut uerißime dicam, nullum aut amplius, aut ſplendidius, aut magnificentius reperiri poteſt, quàm, quòd ueſtris ſuffragijs maximum huius Reip. Principatum ita adeptus eſt, quo modo pauci in hac ciuitate eiuſmodi honorem ſunt conſecuti. etenim ſi ætatem quæramus, uix dum quinto, & ſexageſimo anno creatus eſt; ſi dignitatem, quòd maxima eſſet ille quidem auctoritate, ſed nondum Procuratoria decoratus; ſi ſtudium ciuium, quòd tanta omnium conſenſu factus ſit, ut multis alijs nobilißimis, & clariſſimis uiris petentibus ſit prælatus. itaque, ſi tantum Princeps ipſe factus eſſet, hoc ipſum tamen aut ad præſentem, aut ad futuram ipſius, & familiæ eius amplitudinem magnum, immo uerò maximum ducerem, quo tamen honore iam inde ab huius urbis initio ad hæc uſque tempora plurimi affecti ſunt: at uero integerrima ætate Procuratoriæ dignitatis expertem Principem factum eſſe (quod huic uni poſt hominum memoriam fortaſſe contigit) id adeo rarum eſt, ut unum omnium maximum propterea, atque ampliſſimum eſſe uideatur. non enim aut ſenectuti, cuius maxima per ſe maieſtas ſæpe ornatur, nec Procuratoriæ auctoritati, qui proximus ad Principatum gradus eſſe ſolet, ſed uirtuti, ingenio, pietati honorem illum amplißimum omnibus ſuffragijs detuliſtis. quamobrem cùm ob alias res hunc excellere cæteris puto, tum, quòd unus, ac neſcio an primus, altißimum hunc locum ſummis ante difficultatibus undique uallatum propria ſapientia aperuerit, uirtutique in poſterum patefecerit. Quòd ſi tantam laudem adeptus eſt in Principatu capiendo, quantam eundem conſecutum eſſe putatis in gerendo? non abutar ueſtra patientia, Patres ampliſſimi, in ijs rebus commemorandis, quæ uobis, qui omnibus eius actis interfuiſtis, notiſſimæ ſunt: neque enim afferre quidquam tam nouum, atque inauditum poſſum, quod non uobis cognitum ſit, atque perſpectum in eius præſertim Principatu, qui quantus fuit, in iſta luce, in ueſtris oculis, in ueſtro conſpectu incredibili eſt cum dignitate uerſatus. ſi qua attigero, admonendi, non docendi uos cauſa, breuiſſime fecero, ut neque anguſtijs orationis meæ quidquam laudibus tanti Principis adimam, neque longitudine ueſtras prudentißimas aures obtundam. ſed per Deum immortalem quid eſt aliud, quod tam à Principe Venetiarum deſideretur, quàm ſumma quædam in ijs muneribus obeundis, quæ Principi more maiorum conueniunt, diligentia? ideſt, ut comitia, collegium,

Senatum ſua præſentia, & ſua maieſtate honeſtet; ut certis diebus forum, iudicia, tribunalia perluſtret; omnes magiſtratus, iudices, curatores in officio contineat; lites dirimat; aditum ad ius ſuum poſcendum omnibus patefaciat; nec tenuiores propter imbecillitatem circumueniri, aut locupletiores inuidia opprimi patiatur; atque uno uerbo, ne partem Reip. ſed totam ipſam Remp. auctoritate, ac ſtudio tueatur? quis porro extitit, qui illius in hoc rerum genere obeundo eximiam etiam ſedulitatem quandam non maxime admiratus ſit? iam uero ſapientiam, conſtantiam, grauitatem quis in eo unquam deſiderauit? aut quis eloquentiam eius uel in Rep. defendenda, uel in externorum Principum legatis accipiendis, uel in reſponſis pro Reip. dignitate reddendis ullo tempore requiſiuit? aut quis denique eundem in ſumma unquam poteſtate uel gratiæ amicorum, uel beneuolentiæ propinquorum quidquam, non iuſtitiæ, & æquitati dediſſe omnia animaduertit? cur ita? religione enim, quæ omnis uirtutis, & ſapientiæ fundamentum eſt, ea præditus fuit, ut cætera illi cum alijs communia eſſe, huius propria ipſius eſſe poſſeßio uideretur. itaque in exigendis pecunijs publicis, quod munus Principis eſſe maximè conſtat, tantam diligentiam, ac tantam comitatem adhibuit, ut Reip. ne magis, an ciuium, qui deberent, rationibus, utilitatiq; ſeruiret, non facile intelligeres. An expectatis ut hoc loco conuiuiorum, aut epularum lautiſſimas pompas, lectos, abacos, precioſam ueſtem, multaq; id genus commendem. at ea omnia, etſi tantæ Reip. Principi maximè conueniunt, tamen uirtutum eius ſplendore ita obſcurantur, multitudine ita obruuntur, ut in eo locum ad laudandum uix habeant. hoc tantum uno uerbo complectar, quanquam huic Reip. datum eſt, ut & ſapientia ueſtra, & diuina erga uos beneuolentia, eximioq; quodam huius Reip. fato nemo ferè ad hanc adminiſtrandam Princeps aduocatus ſit, niſi, qui ſit omni uirtutum genere præſtantiſſimus: hoc tamen uerè dici, ac prædicari poſſe, multos adhuc multis uirtutibus præditos huic Reip. præfuiſſe; qui pluribus, neminem, aut certe paucos extitiſſe. alij enim ualuere conſilio, dicendi facultate nulla præditi fuerunt. optimè alij ſenſerunt; ad exequenda uerò ea, quæ rectiſſima mente agitabant, momenta nulla à natura habuerunt. alij in urbanis magiſtratibus floruerunt; prouinciali uerò laude prorſus caruerunt. qui autem domi, foris integritate, induſtria, conſilio, iugenioq; præſtiterint, pauci adhuc huic Reip. præfuerunt. ſinite me humanam hoc loco

co imbecillitatem, Patres ampliſsimi, atque inconſtantem rerum noſtrarum ſtatum in ſummi uiri obitu deplorare, quarum ea ratio eſt, ut quò meliores, felicioresq́; ſint, eò fragiliores, ac minus diuturnæ eſſe conſueuerint, nihilq́; ſit, in quo minus noſtris uotis fortuna, quàm in earum rerum, quæ hominibus optabiles, ac iucundæ ſint, diuturna poſſeſſione reſpondeat: ut uerum illud eſſe hac una maximè re appareat, quod ſapientiſsimorum uirorum monumentis eſt traditum, exiguam à nobis in hac uita beatitudinis particulam poſſe percipi, ueram, ac perpetuã felicitatem duntaxat poſt mortem ſperandam, atq; pro explorata etiam habendam. quis hominum exiſtimatione paulo ante beatior noſtro hoc Principe habebatur, qui in ſumma familia natus, honeſtiſsimis artibus eruditus, ampliſsimis honoribus perfunctus, ætate integra, ualenti corpore maximum in hac Rep. locum ita obtinuiſſet, ut, quæ erat ciuium omnium & ſpes, & uoluntas, facile per plurimos annos præfuturus huic Reip. uideretur? mortuus tamen, & quidem intra biennium mortuus eſt, ut aliquam etiam huius ſpacij partem in diuturni morbi dolore perferendo conſumpſerit: quem tamen ille tanta conſtantia tolerauit, ut hoc ei traditum fuiſſe à natura uideatur, ut ad cæteras uirtutes ſummæ etiam in eo fortitudinis inſigne ad poſteritatem exemplum ederetur: non enim ſuam ille aliquando, ſed Reip. ſemper, cui inſeruire morbo ingraueſcente non poſſet, uicem doluit: nullam quiſquam unquam eius de ſe, ſed de tota ciuitate, cui ipſe præfectus eſſet, querelam audiuit, ut etiam, quod inter omnes conſtat, medicos quotidie ad omne artis periculum in ſuo capite faciendum, ne morbi ſui diuturnitate detrimenti aliquid Reſp. caperet, hortaretur. Quam obrem meritò ueſtra laudanda eſt erga tantũ Principem pietas, quam hodierno die in funere eius celebrando, & laudatione eiuſdem audienda incredibilem oſtendiſtis, cùm & frequentiſſimi conueniſtis, & me dicentem attentiſsime audiſtis. neque enim aut tanta uirtus alio iudicio, aut tanta iactura alio mærore, aut tanta erga uos merita alio officio, quàm hodierno iſto ueſtro compenſari debuerunt. qui, cum omni uirtute præſtaret, ac ſemper de Rep. rectiſsime ſenſiſſet, Forumiulium, Patauium, Brixiam, Veronam ueſtras præſtantiſsimas prouincias, atque urbes ſanctiſsime, diligentiſsimeq́; rexiſſet; in omni ſenatoria actione fidem, in decernendo prudentiam, in gerendo magnitudinem animi, in ſumma poteſtate modeſtiam adhibuiſſet; legationes ueſtras honorifice, atque è Rep. obiſſet; legum ſanctiſsimus, & ſeueriſsimus cuſtos extitiſſet,

tiſſet: poſtremo Principatu ſumma innocentia geſto honeſtiſſimè ex hac uita ceſſit, ut deſiderium ſui incredibile omnibus reliquerit.

Ego uerò cùm uos ualde laudo Patres ampliſſimi, quòd tanta pietate tanti Principis funus ornatis, tum uerò præſenti etiam mærori ueſtro maximè ignoſco. quis enim in tātæ uirtutis recordatione, ac tantorū erga hanc Remp. meritorum commemoratione uel ſapientiſſimus non magnopere moueatur? aut quis eſt tam nihil aut de ſe, aut de Rep. cogitans, qui tantam Principis iacturam audire, aut ſine lacrymis, aut certe ſine dolore poſſit? cuius doloris acerbitate cùm alios omnes, tum te in primis, Petre frater, uoſq; Ioannes, & Aloyſi, fratris filij, cæteroſq; natura illi, & neceſſitudine coniunctiſſimos confici ex uultu, oculiſq; ueſtris intelligo. credo autem alios alias, eaſq; iuſtas ſui mæroris habere cauſas: te Petre, quòd non fratrem (quod ipſum tamen eſt maximum) ſed amore fratrem, ſuauitate æqualem, pietate filium perdideris: uos fratris, ſororumq; filios, quòd eo, qui paterno ſtudio uos ſemper coluerit, omni beneuolentiæ teſtimonio decorauerit, omnibus officijs proſecutus ſit, orbati ſitis: uos reliquos, quòd eum, qui gentem ueſtram illuſtrauerit, familias ueſtras ornauerit, amiſeritis. ſed, quò grauius omnes, iuſtiuſq; doletis, eò ipſe præ uobis afflictiore conditione ſum, qui ad leniendum ueſtrum dolorem uocor. quanquam autem in hoc genere orationis uix me uerſari rectè poſſe ſentio, quòd ab ijs, quos conſolari cupio, conſolandus ipſe ſim; tamen, ne muneri meo uidear defuiſſe, aliquid dicam. quid eſt enim per Deum immortalem, quòd huius Principis obitu commoueamini, ac non ei potius gratulemini? huic enim, quæ potuit, uirtus, ornamenta, in hac Rep. dare, omnia dedit; quæ adimere natura, ademit: corpus enim mortale eripuit, gloriā ſanctiſſimè actæ uitæ, quæ nulla unquam extingui morte poterit, non eripuit. quæ autem ſpes erat, quæ illum ad uiuendum diutius inuitaret? ut honores ampliſſimos gereret, ut uirtutis ſuæ ſpecimen Reip. relinqueret? ut extrema ætate in ocio cum dignitate uiueret? quid horum fuit, quod non prius, quàm concupierit, conſecutus ſit? ergo, cum mortuus ſit, ut omnes neceſſe eſt, ea adeptus ſit, quæ paucis uel ſperare licitum eſt: profectò ipſius cauſa dolendum non uidetur: quid, ſi, ne Reip. quidem? eſt enim optimo Reip. ſtatu mortuus, quem & illius, & ueſtra ſapientia confirmarat: eos ſtudiorum ſuorum æmulos, & imitatores reliquit fratrem, propinquos, affines cum ſumma uirtute præditos, tum huius ſemper Reip. ſtudioſiſſimos, multoſq;, qui adſunt

alios

alios,quibus nihil aliud ad ſummã dignitatem deeſſe, niſi Principatus inſignia uidentur, ut eam, ne calamitatem quidem ullam accepturam eſſe hac florente diſciplina uerendum ſit. ea ueſtra prudentia eſt, ut, quem proximè ad optimi Principis ſpeciem accedere intelligetis, eum his tantis rebus præfecturos eſſe credendum ſit. quamobrem in fatali caſu eo omnes animo eſſe oportere cenſeo, ut propinqui aucta domeſtica gloria, patres optimo tradito ad Remp. adminiſtrandam exemplo delectati mærorem omnem abijciant, atque optimè de Rep. ſperent. reliquis omnibus (nobiles adoleſcentes dico) utile, & honeſtum documentum ad ineundam maximorum honorum uiam, & ſolidam parandam gloriam datam eſſe huius Principis uitam uideo, ad cuius ſimilitudinem ſe ipſos fingere, ac formare oportet, ut iiſdem, quibus ille, artibus, quaſi quibuſdam gradibus, patrum ipſorum ſuffragijs facile ſe florenti etiam ætate ad eandem gloriam peruenire poſſe intelligant, ut, quantum præſtantiſſimæ Franciſci Venerij uirtuti laudis hodierno die tributum eſt, tantũ ſuæ aliquando iure optimo tributũ iri confidant.

Benedicti

IN FVNERE
BENEDICTI PISAVRI, CLASSIS VENETAE IMPERATORIS, AC DIVI MARCI PROCVRATORIS.

GABRIELIS MAVRI, PATRICII VENETI.

ORATIO.

SI OMNES *ita natura comparati ſumus, Leonarde Lauredane Princeps clariſſime, patriaq́; pater clementiſsime, Oratores Excellentiſsimi, Senatores grauiſsimi, ut audito cuiuſquàm uiri boni interitu, non poſsimus non contrahi animo, dolereq; plurimum: quid nobis faciundum exiſtimemus in tam acerbo, tamq; Reip. incommodo Benedicti Piſauri fortiſsimi uiri, & ſummi Imperatoris obitu? amiſit enim hæc ciuitas uirum, in quo ſumma erant omnia, & in quo grauiſſimis & periculoſiſſimis Reip. temporibus omnis ſalutis noſtræ ſpes tutiſſime collocata fuit. amiſit noſtra Reſp. ciuem optimum, Senatorem grauiſſimum, Imperatorem clariſsimum, & hoſtibus formidabilem. amiſit noſtrum Imperium tutelam certiſsimã, & ingens propugnaculũ. quàm quieto, tranquilloq; animo, hoc fortiſsimo Imperatore maritimo bello præpoſito, degebamus? quàm ſecuri, eodem pro patria uigilante, dormiebamus? quocirca maximam ſpem rerum noſtrarum in huius uiri uirtute atq; auctoritate collocaueramus: ut in tutiſsimo quodam portu nobis iam nauigare uideremur. ſed o uanas hominum ſpes. o fallacia uota. o inaneis noſtras cogitationes. o ineuitabilẽ humanæ naturæ neceſsitatem. ecce, cuius uitam quàm longiſsimam optabamus; quem uniuerſus ſenatus, ſua geſta, & conſilia referentem, auditurum ſe propediem ſperabat; cui patriam, de qua tam benemeritus erat, reuiſenti tota ciuitas lætabunda obuiam ſeſe effundere parabat: hunc heu pietas ante pedes exanimem cernimus; hunc, proh dolor, cadauer effectũ intuemur. o infauſtam diem, qua te, Benedicte optime, amiſimus. o luctuoſam diem, qua nuntium tuæ mortis acerbiſsimum accepimus. o lacrymabilem iterum atque iterum lucem hanc, qua te uita functum uidimus. o quanta & quàm grauis in te uno patriæ noſtræ iactura facta eſt. ſed quò feror demens? leniturus accerſor, non exaſperaturus doloris*

loris acerbitatem. quocirca conſiderandum nobis maturius eſt, quid mali Benedicto Piſauro, uiro innocentiſsimo, mors ipſa afferre potuerit, quo nobis dolendum cenſeamus. nam, ſi noſtra cauſa ingemiſcere ac flere uelimus, quòd firmiſſimum præſidium atq; ornamentum ampliſſimum, illius interitu, nobis ſublatum ſit: ignaui proculdubio, ac prorſus nullius uirtutis uideamur. eſt enim magni animi ita aduerſam ſuam fortunam ſuſtinere, ut non deijciatur, non opprimatur, ſed rectus ſemper firmuſq; maneat. quòd, ſi ad Benedictum uirum optimum, atque integerrimum uita functum, animũ referamus; nihil profecto eſt, quo illius mors dolenda uideri poßit, quippe quæ mortalitati eius finem, & initium dedit immortalitati. ſed ego illud conſolandi genus, & dolentibus præſentiſſimi remedij, & audientibus ſummæ utilitatis eſſe iudico, ut defuncti uita innocenter, præclare, omniq; cum laude acta recenſeatur. quamobrem bene à maioribus inſtitutum eſt, ut de clarorũ uirorum laudibus funebres orationes haberentur. quem ego morem ſecutus, ut Pericles Athenienſis, ciuitatis ſuæ Princeps, militum bello interfectorum ſtrenuitatem luculenta oratione proſecutus eſt; ita ipſe uel multo iuſtius de clariſſimi Imperatoris noſtri innocentia, temperantia, fide, facilitate, ingenio, humanitate, cæteriſq; uirtutibus breuiter dicam.

Silentio igitur conſulto prætеribo ciuitatem hanc, in qua ille natus eſt: cuius quidem amplitudini, atq; ſplẽdori par oratio inueniri non poteſt. prætеribo nobiliſsimam Piſaurorum familiam, ex qua innumerabiles clariſsimi uiri prodiere: ut Lucas Diui Marci Procurator, uir nunquã ſatis laudatus: ut Angelus, qui Adriaticæ claßi præpoſitus, apud Mitylenen ſtrenue pro patria pugnando occubuit: ut Nicolaus Benedicti noſtri frater germanus, qui poſt Remp. domi foriſq; ſæpe optime adminiſtratam, ob ſingularem prudentiam, egregiamq; uirtutem, ad Ferrarienſe bellum, quod cum tota Italia geßimus, Senatus decreto miſſus pacem nobis cum dignitate, & amplificatione imperij peperit. tacebitur & Marcus alter frater germanus, quem ſummo ingenio & ſingulari prudẽtia præditum, uidendum terris fata dedere, non fruendum. tacebitur & clariſsima Thronorũ familia, ex qua hic noſter maternum genus ducit: nam & marmora illa, quæ uidetis nobili epigrammate inciſo, ornamenta uirtutum, quæ in multis eius familia extitere, in uno declarant. prætermittentur etiam à nobis tenerioris ætatis actiones: non quòd multa & præclara dici non poſſint,

ſed tum quia illa futuræ potius, quàm perfectæ uirtutis indicia ſunt, tum quia prouectioris ætatis facta anteactæ uitæ facile teſtimonium perhibebunt, uirtute per gradus, & quaſi numeros eunte. cum igitur tertio ab hinc anno Græcia bello Turcarum arderet, & Methone ciuitas ueſtra, quæ in Peloponneſo poſita eſt, maximis copijs terra mariq; à potentiſſimo Rege oppugnaretur; audito ſuperioris Imperatoris noſtri obitu, omnium ſuffragijs Benedicto Piſauro ingens & periculoſum bellum decernitur: qui diuino quodam conſilio ad id bellum adminiſtrandum huic Vrbi datus fuiſſe uidetur. in quo quidem bello quantum omnes heroicas uirtutes expreſſerit, breuiter conſideremus. Suſcepto Imperio III. Cal. Auguſti, cum inſequenti die hinc ſoluiſſet, pridie Idus Zacynthum peruenit. hanc tantam celeritatem, & tam incredibilem curſum non uis quædam noua uentorum, non inauditum robur remigũ præſtitere: ſed quòd illa, quæ cæteros remorari ſolent, prædæ cupiditas, libido, ignauia hunc ab inſtituto curſu minime euocare poterunt. pridie autem illius diei, quo Imperator hic noſter Zacynthum appulit, Methone capta fuerat: & Corone, ac Pylos, propinqua oppida, audita Methones expugnatione, nec adhuc cognito tam egregij Imperatoris aduentu, deditionem fecerant. hac clade accepta, noſtrorum animi deiecti, ac conſternati; hoſtium, uictoria elati; noſtri trepidare; hoſtes parare etiam alia loca ueſtra eodem belli impetu occupare: claſſis ueſtra uarijs locis diuiſa, ac ſeparata: hoſtilis in unũ collecta. rebus ita afflictis, & hoc triſti nuncio accepto, inuictus Imperator ueſter tum maxime animos concipit, & ſuos erigit, atque confirmat; claſſem ſumma feſtinatione colligit, hoſti uictori intrepide occurſurus. is fortiſſimi Imperatoris aduentu cognito, ſeſe cum tota claſſe domum recipere conſtituit. hic ueſter intrepidus Imperator cum ſexaginta nauibus (tot enim collegerat) ducentas & quinquaginta naues hoſtiles omnibus rebus ornatas uſque in Helleſponti anguſtias perſecutus eſt, ſexaginta captis. hic conſiderate, quæſo, & cognoſcite ueſtri fortiſſimi Imperatoris laborem in negocijs, fortitudinem in periculis, induſtriam in agendo, celeritatem in conficiendo, conſilium in prouidendo. hinc etiam animaduertite, quanta fuerit auctoritate cum apud ſuos, tum apud hoſtes; quòd ſuos tanta belli offenſione trepidantes in ſpem erexerit, hoſtes uero uictoria exultantes in fugam uerterit. hæ uirtutes tantæ, ac tam præclaræ raræ ſunt, & in paucis admodum multis retro temporibus repertæ fuere. ſed, ne commemorandis

Imperatoris

Imperatoris noſtri rebus geſtis longior inter ſcientes ſim; taceo multarum inſularum, ac locorum hoſtilium depopulationem, Cephaleniæ expugnationem à ſuperioribus Imperatoribus bis fruſtra tentatam; Pyli, quem Iuncum uocant, & Aeginæ recuperationem; Naupliam obſidione liberatam; claſſem hoſtilem ex Aoo flumine, nunc Voiuſſa uocitato, egredi non ſemel conantem, repreſſam. taceo Richum pyratam immaniſſimum, & qui ueſtris ciuibus ac ſocijs multa, & magna damna intulerat, captum, ac uiuum combuſtum, ut, quod in multos fecerat, ipſe pateretur. non cõmemoro etiam Leucadiam inſulam, quã ſanctam Mauram appellant, intra paucos dies ui captam. illud conſilium fortiſſimum non ſilebo, cum noſter intrepidiſſimus Imperator, claſſe apud Cephaleniam demiſſa, ipſe cum octo triremibus, re per exploratores cognita, Ambracium ſinum, quẽ Arctam uocant, ingreſſus per anguſtiſſimum hoſtium, in quo præſidium omni tormentorum, ac miſſilium genere ornatum, poſitum eſt, ſumma cum celeritate, bellico apparatu, qui in terra erat, incenſo, undecim triremes ornatiſſimas, cuſtodibus partim occiſis, partim fugatis, ipſe cum ſuis incolumis eduxit: tantam fortitudinem ac uirtutem hoſtes mirati obſtupuere, triremes ſuas ſub ſuis oculis abduci cernentes. quàm magnifice uero de Imperatore ueſtro Hiſpanus & Gallicus ſummi & clariſſimi Imperatores & ſenſerint, & locuti fuerint, uos ipſi teſtes eſtis, qui etiam eius auctoritatem ueſtris iudicijs amplificaſtis: nam & Diui Marci Procuratorem cunctis ſuffragijs abſentem creaſtis, & Hieronymũ filium omni uirtutum genere ornatum, annum agentem trigeſimum primum in Senatorium ordinem aſſumpſiſtis, ac poſtremo Britãnicis triremibus præfeciſtis. Iam uero quanta innocentia ac temperantia fuerit, hinc cognoſcite: quòd pecuniam ex ærario depromptam ad bellum adminiſtrandum in quæſtu non habuit: quòd decimam omnis prædæ, quæ iure optimo Imperatori debetur, diuidendam inter nautas ſemper conceſſit: quòd nullam unquàm iniuriam ueſtris ſocijs atq; amicis afferri paſſus eſt. Iuſtitia uero tanta fuit, ut eum & boni omnes colerent, & mali uehementer formidarent: qua potiſſimum ratione omnes ſuos in officio continuit, ac Imperio parentes reddidit. in qua quidem obedientia Reip. ſalus uerſari uidebatur. ſed quid de prudentia eius & humanitate dicam? qui ita ſuos cõtinuerit, externos ita tractauerit, ut cum Gallis, & Hiſpanis, citra omnem militum, ac nautarum mutuæ iniuriæ illationem, ſocia arma coniunxerit? quid dicam, quàm faciles fuerint

CAROLI ZENI, PATRICII VENETI, PROCVRATORIS S. MARCI.

LEONARDI IVSTINIANI, PATRICII VENETI,

ORATIO.

MAXIMVM, *& ampliſſimum munus, Illuſtriſsime Princeps, hodierno die ad me delatum uideo. qui dignitati ac magnitudini rerum, de quibus dicturus ſum, omne ingenium & eloquentiam imparem eſſe cognoſco. non enim uideo, ubi latius, ubi ſublimius mea potuiſſet uerſari oratio, quàm ſi de clariſsimo, & ornatiſsimo uiro Carolo Zeno dicerem: cuius interitu non florentiſsima modo noſtra Reſp. uerum etiã totus terrarum orbis ſingulare quoddam decus ac ornamentum amiſit. fuit enim natura, uirtute, gloria tam excellens, ut etiam hoc uno ætas noſtra potu erit in omni genere laudis cum antiquitate certare. Quæ nam igitur tam affluens, elegansq́ue dicendi copia? quæ tanta in genij uis, aut maieſtas, in hoc tam communi omnium luctu atque iactura, ſatis digne ſufficiat? cum in tanto præſtantiſsimorum hominum concurſu atque frequentia neminem eſſe uideam, qui non ſit tanti uiri deſiderio, huiusq; funeris acerbitate uehementer affectus. quæ quanquã ita ſint, humaniſſime Princeps, iniquum tamen eſſe ducebam, ſi ego, qui ciues optimos omni ſemper laudationis officio proſequendos eſſe putarem, hoc tam egregium, honeſtumq; laudandi munus recuſarem, ab his præſertim ad me delatum, quorum ego beneuolentiam, & auctoritatem meo de me iudicio præferendam eſſe arbitrarer. dolebam præterea, Patres ampliſsimi, & indignum eſſe cenſebam, nobiliſsimorum funerum laudes, in hac potiſſimum urbe tanto humanitatis & eloquentiæ ſtudio affluenti, ab externis hominibus uſurpari: cum id, & maximis, & optimis ciuibus, quos omne patriæ officium explere decet, priſca laudabiliq; conſuetudine concedi ſoleret. ego uero cum nec ingenium, nec eloquentiam, nec ætatem denique meam parem huic loco, aut auctoritatem præſtare poſſe confidam: omnem ſpem meam, atque conſilium, humaniſsime Princeps, in te locaui. ſoles enim pro innata tibi manſuetudine, cum de laude ciuium tuorum agitur, & eorum maxime, qui de Rep. benemeriti ſunt, aures tuas incredibili quadam attentione*

tentione præſtare. uosq; , Patres optimi, qui huius funeris decorandi cauſa tanto ſtudio, tam inuſitata frequentia conueniſtis, omiſſo dolore, aures iam ueſtras accommodate his laudibus, quas de uita, de ingenio, de uirtute, de gloria huius præſtantiſſimi uiri ciuis noſtri dicturi ſumus.

Quæ cum quanta ſint, mecum conſiderarem, uererérq; ne maximarũ rerum ubertas orationis modum excederet: ſtatui ea tantum, quæ ueſtra expectatione, aut funeris huius amplitudine digna eſſent, breuiter oratione complecti. Non dicam utiq; de huius, in qua natus eſt, ciuitatis gloria, & ſplendore: quæ rerum à ſe geſtarum magnitudine, incomparabili diuturnitate, liberalitate, præſtantia ciuium, & nouitate quadam, ac ſitus opportunitate, uix ulla laude digne ornari poſſet. non dicam de antiqua, patriciaq; familia ſua, quæ tot egregios ciues edidit, ut non ſatis conſtituerim, plus ne illa huic ciuitati, an hæc ciuitas illi ſplendoris attulerit. non dicam de iuſtiſſimo, & fortiſſimo uiro, Petro Zeno eius patre: quo, neſcio an quiſquã eorum, quos unquã aut uidimus, aut audiuimus, aut legimus, glorioſius mortem obierit. qui claſſis imperator aduerſus Morbaſanum Chriſtianæ religionis crudeliſſimum hoſtem una pro Deo immortali, pro patria, pro ſocijs, pro amicis, pro ſua denique dignitate tuẽda, acerrime dimicando ad Smyrnam cecidit, ut una morte omne glorioſum facinus, uno facinore omnem glorioſam mortem pariter ſit complexus. non dicam denique de liberis, non de neceſſarijs, non de amicis: qui quales in eum fuerint, ex eorum lacrymis & mœrore cognoſcite. ſunt alia his maiora Caroli noſtri ornamenta. quis enim, ut à uita incipiam, non iure miretur præclaram omnis ætatis ſuæ inſtitutionem? qua nil aliud prorſus quàm aditus ad ſummam gloriam quæſiſſe uiſus eſt. Primam enim pueritiæ ſuæ partem, mortuo patre, literis erudiendam ornandamq; putauit: à quibus quicquid ocij, & intermiſſionis dabatur, non ad ignauiam, aut luxum, ſed ad corporis, armorumq; exercitationem, aliquid etiam operæ muſicæ ac fidibus accommodauit, ut Principem Græciæ Themiſtoclem, cui forte in omni gloria par fuiſſet, in hac laudatiſſima parte ſuperaſſet. O liberalem inſtitutionem, & præclare uitæ fundamenta: quibus Athenæ illæ omnium artium inuentrices, neque plura, neque meliora potuerunt excogitare. itaque, ut primum è ludo, atque his puerilibus erudimentis exceſſit, ut illuſtrem aliquando ocij ſui fructum ex negocio uendicaret, in militiam confeſtim profectus eſt: in qua cum ingenio

genio, uiribus, fortitudine cæteris facile præſtitiſſet, ad Pontificem Maximum, expectatus, adoleſcens conceſſit: à quo dignitatem quandam apud Patras ætate ſua longe ampliorem, eſt aſſecutus: pulcherrimum profecto iudicium, & Maximo Pontifice dignum. qui cum ado leſcentem moribus, & diſciplina egregie præditum cognouiſſet, non uirtutem annis, ſed annos uirtute metiendos eſſe putauit. Patras ergo traijciens, cum difficillimas pacis & belli res tum conſilio, tum opere, & imperio adminiſtraſſet; in uarias deinde terrarū regiones enauigauit, tum orbis uiſendi ſtudio, quod pleroſq; ſummos & uiros, & philo ſophos feciſſe legimus; tum etiam ut naualis rei diſciplinam, qua potiſſimum hæc ciuitas tantum imperium adepta eſt, longa exercitatione teneret. His artibus præditus, cum in patriam in ſumma rerum, ac temporum difficultate ueniſſet, apud patricium ordinem & Senatum ampliſſimis honoribus & magiſtratibus continuo donatus eſt. in quibus tantum fortitudinis atque conſtantiæ, tantum conſilij, ac prudentiæ declarauit, ut expectationem omnium, quæ de eo maxima erat, clariſsimis rebus terra mariq; geſtis facile ſuperarit. quarum cum maxima famæ celebritas eſſet, pleriq; illum potentiſsimi Reges deſiderabāt: aliqui uero apud ſe etiam habuerunt, his tamen annis, quibus noſtra Reſp. cum tranquillitate & ocio, tum præſtantiſsimorum ciuium copia, qua plurimum ſemper excelluit, fruebatur. Quid demum is graui iam ætate confectus, cum à Rep. cui omnem fermè uitæ ſuæ curſum & agendo & conſulendo præſtiterat, in ocium ſe contuliſſet; quid inquā ſuo ingenio, ſua uirtute, ſua gloria dignius aut facere, aut excogitare potuerat, quàm ſenium ſuum innumeris laboribus, longa uigilia, crebra nauigatione, aſſidua militia, uarijs fortunæ caſibus ac periculis iam defeſſum, ſuauiſsimis & honeſtiſsimis literarum ſtudijs conſouere? ſic Solonem, Catonem, Lucullum, multoſq; clariſsimos uiros ſenectutem ſuam ſolitos laxare legimus. in his tamen ſtudijs hic noſter ita mo deſte uerſatus eſt, ut, cum nullam iucundiorem uoluptatem haberet in uita, nunquam tamen neq; patriæ, neq; amicis priuato conſilio defuerit. quo nam igitur pacto omni ſuæ uitæ aut prudentius, aut pulchrius potuiſſet conſulere? qui cum probe ocium ad negocia retuliſſet, ita per fecte utraque complexus eſt, ut ex eis & maximas uirtutes, & ampliſſimam fuerit gloriam conſecutus. quid honeſtius ex ocio Socrates? quid ex negocio Clarius Alexander quæſiſſe potuerit? Hæc itaque cum maxima ſint, Patres ampliſsimi, exiſtimo tamen ab his, qui præſtantiſſimum

tiſſimum hunc hominem cognouerunt, haud minus diuinum illud ingenium laudari: de quo cum hoc mihi loco dicendum ſit, lætor in primis, humaniſſime Princeps, quòd apud te dico, qui id cogitatione potius, quàm uerbis æquari poſſe intelligis. ſcis enim quanta ingenij celeritate uigueri; quantam in perſpiciendis rebus facilitatem habuerit: qui non addiſcere, ſed reminiſci; non apprehendere, ſed tenuiſſe omnia uiſus eſt. an forte poterat ingenium illud rerum ſublimitate ſuperari? an uarietate confundi? an multitudine obrui? dicam profectò, Illuſtriſſime Princeps, dicam, quod te ſentire non dubito; neminem facile potuiſſe aut in rebus altis ſublimius, aut in diuerſis perfectius, aut in multis copioſius dicere atq; ornatius. legimus pleroſq; ſummos uiros eximia animi magnitudine floruiſſe; ſed eã tamẽ & numero rerũ, & proprietate quadam fuiſſe finitam: qui non in omnibus, ſed in quibuſdam tantum artibus excellere potuerunt. hunc autem prorſus neſcio ad quem primum ingenij uſum natura genuerit, cum ſingulis in rebus nõ uerſatus, ſed genitus eſſe uideretur. nihil minus ex ea ingenij facilitate, ſtudij ac uigiliarum in cognoſcendis rebus adhibuit. at, quantum cæteri aut ludis, aut ſpectaculis, aut eiuſmodi uoluptatibus ad corporis animiq; requiem temporis concedere ſolent, totum id Carolus ad relaxandos publicos labores, iucundiſſimis literarum ſtudijs conferebat. maximus enim fuit in eo colendi ſtudij ardor, & uehemens optimarum artium ſtudium. multos ille eruditiſſimos ac ſummos uiros hoſpitalitate donauit: multos præterea ſingulari quadam cognatione, ac amicitia dignos fecit. quo enim (ut alios omittam) ſtudio? qua humanitate, Antonium Maxanum eloquentiſſimum, & integrum hominem, ac diuinarum artium erudiciſſimum coluit? quanto amore ac uſu Guarinum noſtrum Græcæ ac Latinæ linguæ peritiſſimum complexus eſt? non Lyſander Antilochum, non Athenodorum Cato, non Lucullus Antiochum maiori conſuetudine ac humanitatis officio proſecuti ſunt. uidit ſanè uir ſapiens, quantum ad gloriam atque laudem hæc literarum ornamenta conducant. qui cum philoſophiam potiſſimum, & eloquentiæ ſtudium tum ad bene beateq; uiuendum, tum etiam ad publicam hominum utilitatem conferre intellexiſſet, non quantum occupatiſſimo uiro, & in quotidiana maximarum rerum uarietate uerſato, ſed quantum aut philoſopho, aut oratori par fuerat, in his eſt artibus affectus. quid enim ſublimem philoſophiæ cognitionem extollam? quid illum dicendi uſum & rationẽ? teſtis es tu, illuſtriſſime Princeps, uoſq;

conſcripti

conſcripti Patres, qui ſæpe, cum in Senatum rogati conueniſſetis, ſuauiſſimam illam uocem, grauiſſimasq; ſententias maxima ſemper cum admiratione audiuiſtis. teſtis eſt Romana curia, quæ hunc ipſum quatuor & decem annos natum, oratorem ſummo ſtudio laudauit. teſtis eſt Italia, teſtis eſt Græcia, teſtis eſt Britannia: in quibus ſæpe cum grauiſſimas altiſſimasq; cauſas peroraſſet, ſingularem ſemper dicendi palmam omnium doctiſſimorum hominum iudicio eſt conſecutus. Quid illam rei militaris diſciplinam laudem? nullum eſt tam nouum, tam inauditum bellorum genus, quod illi tum noſtra, tum etiam aliarum gentium fortuna ignotum fuerit. quid diuitias & humanas leges commemorem? quid patrias conſuetudines? quid iura gentium? quid uarias hominum naturas? quid ſitum orbis? quid ipſam propè omnium rerũ ac artium cognitionem? quæ omnia Carolus ipſe ita egregie tenuit, ut uix credibile ſit, aut in multis hominibus una ætate, aut in multis ætatibus ab uno homine colligi potuiſſe. quo uero pacto hæc ſine ſingulari, ac penè diuina memoria fieri poterant? Lucullum maxima rerum recordatione uiguiſſe legimus, maiori tamen uerborum Hortenſium. hic uero cum miro quodam modo in his excelleret, nec multitudine impleri, nec eius memoria temporis diuturnitate exhauriri poterat. itaque, cum eius ingenium tanta celeritate, facilitate, amplitudine, tanto ſtudio & induſtria, tot denique rerum ac artium cognatione ornatum eſſet: hoc tamen ampliori laude dignum arbitror, quòd hæc ipſa non niſi ad uirtutem accommodanda eſſe exiſtimauit. ita enim, dum uiueret, ſentiebat, ſine uirtute nil eſſe in uita magnopere expetendum. contra uero, propter uirtutem extremos cruciatus, dolores, pericula, & ipſam denique mortem forti animo eſſe tolerandam. cur ita? quia cum de animorum immortalitate glorioſe, religioſeq; ſentiret, nemini aditum in cœlum patere poſſe arbitrabatur, niſi ei, qui uirtutem in primis conſtantiſſime coluiſſet. quæ cum non ſolum noſtræ, ſed priſcorum quoque philoſophorum religioni conſentanea ſint; quo in loco conſtitutum eſſe credimus eum, qui tot tantisq; uirtutibus praeditus, atque ornamentis è uita diſceſſit? quas equidem, ſi ſicut à me inſtitutum erat, ſingulas recenſere contendam; ſcio profecto hanc uocem meam, ipſumq; diem medijs in laudibus defuturum. quare, humaniſſime Princeps, in dicendo mihi modus habendus eſt, ut tanti uiri uirtutes penitus laudatione non careant, & ego hac tua benigna facilitate audiendi longius non abutar. Atque, ut à publicis rebus initium ſumam

mam: penultimum Liguſticum bellum omnium pernicioſiſſimum, quæ unquam hæc ciuitas noſtra geſsit, innumeras huius uiri uirtutes efferre poteſt. nam cum in armis ſemper aut legatus, aut imperator terra, mariq; fuiſſet, quod fuit illud in dubijs rebus conſilium? quantus in difficultate labor? quæ in periculis fortitudo? quæ celeritas in conficiẽdo? quæ induſtria in explorando? quæ tolerantia in agendo? maximas in eo bello opes effudit: uulnera ſuſcepit: oculum amiſit: hoſtes profligauit: inteſtinos mercenariorum militum tumultus ſolus ipſe compreſſit, Scipionis exemplo. cum littora ueſtra undiq; hoſtilium armorum fragore ſonarent, in Ligurum fines cum claſſe inuectus, plurima diripuit, incendit, atque uaſtauit. quod ante bellum nemo non dico fecerat, ſed nec excogitauerat quidem. Barchinonæ uero illius uulgatiſſimæ nauis oppugnationem prætereo, multaſq; res eo bello clariſsime geſtas: quas hic Carolus ad leuandas noſtras calamitates, quas ſine omni perturbatione audire uos poſſe arbitror, iuſte, fortiter, conſtanterq; declarauit. uidiſti hæc omnia, fortiſſime Princeps, qui in his ipſe periculis ſumma cum laude quotidie uerſabaris. uiderunt hæc plurimi: uiderunt patres clariſsimi, quorum opera & conſilio ingentem ille Reip. reſpirationem atq; uictoriam attulit: uiderunt hæc hoſtes ipſi, qui neſcio huiuſne ornatiſſimi uiri uirtutes maiori odio, an admiratione dignas faciant. Sed quid ego antiqua commemoro? enſes ueſtri adhuc hoſtili cruore rubent ex ea uictoria, quam poſtremo ex nauali cum Liguribus pugna glorioſiſsime retuliſtis: cum id quoque bellum eius imperio, prudentia, uirtute ſuſceptum, adminiſtratum, atq; confectum fuerit. ubi tantum uberiores illas clariſsimaſq; uirtutes ſuperauit, quantum ex ætate, & quotidiana armorum & maximarum rerum exercitatione ſibi uendicaſſe par fuit. Video hic egregiæ illius uirtutis teſtes, pluresq; nobiliſsimos ciues noſtros, qui in ea expeditione fuerunt. in primis iuſtiſsimum, & optimum uirum Leonardum Mocenicum fratrem tuum, quicum legatus cum aliquot triremibus haud mediocrem in ea pugna laudem eſt aſsecutus. taceo reliquas ampliſſimas Venetorum ætate ſua uictorias. quibus quantum momẽti ſua uirtus, præſentiaq; præſtiterit, hoc loco prætereo: nam id, ſicuti nobis, ita uniuerſa penè Italia celebratũ eſt. ampliorem autem dicendi locũ eius laudes deſiderare uidentur. quòd ſi Caroli uirtutes ſigillatim numerare potius, quàm collectas breuiter attingere inſtituiſſem, qua ego uerborum copia, quove ſplendore orationis res illas complecti poſſem,

quas

quas decem annis apud Mediolani Ducem ſumma ſua cum laude, atq; omniũ admiratione geßiſſe cõſtat? nam & Prætor, & ſocius, & legatus quantum auctoritate, conſilio, ingenio ualuerit, perſpicuum eſt omnibus. ac Prætor plerunq; in prouincias cum ueniſſet, in his eſt tã caſte, tam integre, tam fortiter, ſtrenueque uerſatus, ut ipſius Ducis grauißimi uiri ſententia qui ſummæ rerum præficeretur, dignus haberetur. neq; uero minorem ſibi gloriã uendicauit uirtute propria, quàm militum adiumento. cum enim rebus tota citeriori Gallia à ſe clarißime geſtis omnes fermè eius ætatis imperatores ſuperaſſet, ſibi tamen ipſe ceſſiſſe uiſus eſt, cum in cumanas Alpes profectus, cum parua admodum militum manu, ferocißimam & ui & armis ante indomitam multitudinem comitate, eloquentia, conſilio, ſibi conciliauit. quot ibi militum legiones antea trucidatæ fuerunt? quot exercitus deleti? quot duces cæſi? non ferro, non uiribus, non acierum conflictu, gens ea cum animorum immanitate, tum difficultate locorum debellari poterat; ſed nouo quodam, & inuſitato bellandi genere, auctoritate, humanitate, clementia, affabilitate, comitate, eloquentia: quibus Carolus inuictas urbes, agreſtes animos uicit, domuit, atq; ſubegit. ut qui maximis imperatoribus prudentia & fortitudine par fuiſſet, his quoq; artibus Cineæ illi præſtantißimo, & eloquentiſſimo uiro non ſuccumberet. O decus ætatis noſtræ, & clarißimum ſeculi noſtri lumen. quid tibi inter tot & tanta aut naturæ aut ſtudij, aut fortunæ ornamenta datum erat, quod non ad communem hominum ſalutem tibi datum eſſe arbitrareris? quod ad rerum gerendarum adiumenta ſibi ætas conceßit, haud magis ſibi ipſi quàm ſuæ gloriæ ac hominum commodis uiuere ſeſe putabat. ſeptuageſimum natus annum, cum in Cyprum traieciſſet, quod rerum ante geſtarum, quod ibi uirtutis ſuæ argumentum non expreßit? nam, ut ea omittam, quæ ad mores hominum, ac eius regni dignitatem amplitudinemq; tuendam inſtituit, quantam eſt eo bello laudem aſſecutus, quod à Rege, ſe Duce, cum Liguribus actum eſt? cum enim hoſtium inſultu res Cypriæ in maximum diſcrimen ueniſſent, Carolus & copijs, & bellorum machinis longe inferior, fortißimos hoſtes conuertit in fugam; & regnum, ac Regem ipſum ſummo periculo liberauit. digna certe ſenectus, quam talis adoleſcentia præceßiſſet. multa enim apud Patras militari, & publica uirtute adoleſcens geſſit: quæ ſicuti æterna ſunt memoria digna, ita & hac temporis anguſtia longe ampliora ſunt. quòd ſi quis forte putaret, eum aut trepidum

militem, aut parum fortem imperatorem fuiſſe; nudatum Carolum noſtrum aſpiciat: cum difficile ſit cognitu, plura ne membra, an uulnera in corpore ſuo habuerit. Habeo præterea multa, ſereniſsime Princeps, quæ, ſi aut tempus, aut dignitas ſua poſtularet, in medium afferre poſſem, nec ex imperatoria, aut militaria, ſed priuata etiam domeſticaq; uirtute confecta. quis enim, ut ex eis hoc unum attingam, eius fidem, animi magnitudinem, liberalitatem non magnifaciat? cum adoleſcens adhuc, Patrenſi illa opulentiſsima dignitate ſponte ſe abdicaſſet, ut cum Apulo milite, duello de uita certaret. non enim maximus labor fidem, non periculum, non fortitudinem, non expectata paupertas liberalitatem ſuam extinguere potuit. qua uero humanitate, qua clementia in ciues, in neceſsarios, in amicos fuiſſe credemus, qui Apulum iſtum iure belli ſibi captiuum datum, confeſtim libertate donarit? hæc certe uel ipſam Cæſaris clementiam tantis laudibus celebratam uiciſſe pro certo affirmari poteſt, cum ille ciues ſuos, & eos præſtantiſsimos quidem uiros, & optime de Rep. meritos, non libertati, ſed patriæ reſtituiſſet. quo nouo, quo inuſitato genere laudandi, hanc ſingularem uirtutem complectemur? qua externum hoſtem, nec eum certe probũ hominem, aut noſtra de Rep. benemeritum, & uita & libertate donauit? plena eſt profecto noſtrorum hominum memoria earum uirtutũ, quas Carolus priuatus exercuit fortitudine, patientia, moderatione, conſtantia, æquitate, clementia, grauitate, conſilio, liberalitate. quæ in hoc uno & perfecte, & copioſe uiguerunt. itaq; quos Triumphos, humaniſsime Princeps, ſuis uictorijs? quas coronas ſuis uulneribus? quas ſtatuas ſuis uirtutibus decernemus? ſed hæc priſca uirium inſignia ac monumenta exoleuerunt. iam nullum eius uita, ingenio, uirtute dignum fructum putabimus, niſi gloriam ipſam, atque laudem: qua nihil homini pulchrius in hoc mortaliũ curſu poteſt excogitari. quòd ſi gloriam exiſtimamus celebrem eam, quæ ab hominum opinione, & à publicis uirtutum meritis emanauit, nihil uideo huic uiro ad ſummam gloriam defuiſſe, cum is in ampliſsima Venetorum Rep. omnes ferme, quas poterat, dignitates ante habuerit, quàm uoluerit; ante tenuerit, quàm quæſierit: ut de imperijs, & magiſtratibus taceam, quos ille ſæpe domi & foris, pace & bello, terra mariq; geſsit. quod fuit illud, ac quantum patricij ordinis de illo iudicium, cum ædem Sancti Marci, quem maxime ex ſuperis optimum ſemper patronũ hæc ciuitas ſenſit, eius curæ, fideiq; commiſit? cum ex eo loco tu Illuſtriſsime Princeps,

in

in hac ſuprema totius imperij arce fueris collocatus. id autem cum illi domi, & paulo ante eius ſenectutem obtigerit, eiuſmodi forte adoleſcentia maximis honoribus caruit. bellum atrox, quod Patrenſis populus cum finitimis geſſit, hic quartum & uigeſimum uitæ annum agens, ſuo ductu & auſpicijs adminiſtrauit. Quanta uero apud Ioannem Galeazium, Mediolani Ducem, ingenij ſui monumenta repoſuiſſet, non ſatis habuiſſe credidit, niſi hunc ipſum in ſummorum Principum numero collocatum uidiſſet. Regem uero Cyprium uſque adeo hunc ipſum probaſſe ſcimus, ut, quanti is Regni ſui incolumitatem atque ſalutem; tanti profectò eum æſtimarit. fortunam uero quis ignorat id ſibi gloriæ tribuiſſe, quod paucis unquàm conceſſit? quæ, cum præcipue bellicis in rebus uarietatem ſoleat atque inconſtantiam declarare, nullum tam Carolo, cum ille ſæpe conflixiſſet, aut aduerſum, aut non felicem pugnæ exitum apportauit. quæ nam amplior gloriæ maieſtas? qui clarior ſplendor huic uiro adiungi poterat? qui in ampliſſima Venetorum Rep. qui apud potentiſſimos Reges & populos, qui apud denique fortunam ipſam domi & foris, terra & mari, tantum gloriæ, tantum laudis habuit, ut eius uitam laudent omnes, ingenium mirentur, uirtutes ſumma celebratione colant. facit hoc, Patres ampliſſimi, ut noſtram iacturam, ac eius interitum minus moleſto animo perferamus, qui uitam omni genere laudis accumulatam, primo & octuageſimo ætatis anno dimiſit. quo numero, cum in ſe omnium prorſus perfectionem collectam teneat, eos qui perfuncti erant, diuinitatem quandam aſſecutos putauit antiquitas.

Quæ cum ita ſint, Illuſtriſſime Princeps, iam lacrymas atq; mœrorem, quibus hoc celebratiſsimum funus decoratum eſt, dimittendũ eſſe cenſeo. neque tam mœſtos eſſe oportet eius diſceſſu, quàm lætos ea præſentia, qua olim, dum uiueret, fruebamur. nam poſteri homines, ad quos celebritas tantarum rerum defluxerit, beatos nos appellabunt, qui hunc diuinum hominem bis noſtris oculis intueri potuimus. in primis uero tu Petre optime, omiſſis lacrymis, id ſolum uideas, quomodo paternam gloriam hæreditario tibi relictam iure poßideas. Nos autem, Patres ampliſſimi, quibus Caroli noſtri nomen, eiuſq; uirtutum imago relicta eſt, ſummo ſtudio & uigilantia niti decet, ut eius nomen laudibus noſtris celebratum, æternum, immortaleq; faciamus. & diuinam tantarum uirtutum imaginem, non ſtatuis tantum aut picturis, ſed imitatione quoque ac opere declaremus.

Zacharia

IN FUNERE
ZACHARIAE BARBARI,
PATRICII VENETI.
EQUITIS, ET PROCURATORIS S. MARCI.
M. ANTONII SABELLICI.
ORATIO.

NIHIL eſt, Sereniſſime Princeps, Patres & uiri ampliſsimi, quod ego aut ſæpius, aut intentius ſim ſolitus à Deo Opt. Max. precari, quàm ſiquid ingenij in me eſt, ſiqua dicendi facultas, ſi quis cultus, copia ue ſermonis, ſiquis denique meorum nunc eſt ſtudiorum uſus, aut deinceps eſſe poterit, hunc ipſum ita mihi omni tempore, loco, occaſione diſponere liceat, ueſtriſq; laudibus & ornamentis accommodare, ut pro publica & priuata ampliſsimi ordinis ueſtri in me beneficentia, non in te tantum, Auguſtine Princeps optime, & in hos uiros patricios, qui hodie tecum rem Venetam tam feliciter, quàm ſapienter adminiſtrant, grato ſim animo exiſtimandus, ſed grata etiam piaq; in eos memoria, qui ex hac uita deceſſerunt: quando & illi pari ſtudio, & pietate contenderunt, ut pulcherrimum hoc & feliciſsimum Imperium, quamopulentiſsimum à ſe nobis per manus traderetur. Eſſem ego uerè ingratus, ne impius dicam, ſi hoc ſtudio & uoluntate in eos eſſem, qui utiliter hodie in ueſtra Rep. uerſantur, ſi illorũ memoriã, qui tantum decus, tantas opes, ſua uirtute quæſiuerunt, & qui quæſitas tueri & augere perſeuerarunt, nullo pietatis proſequerer officio, paterer ą; nefario ſilentio talium uirorum memoriam obliterari: præſertim quum nulla gens in terris, nullus populus, nulla ciuitas, poſt diuinos honores, ſtataſq; ſacrorũ ceremonias, tanta defunctos ueneratione ac pietate proſequatur, quàm ueſtra hæc, quam illi inſtituerunt, inſtitutam uobis reliquerunt. Huc accedit, quod & uetus eſt, & à multis gentibus receptum, ut ijs, qui de patria, de uniuerſa Rep. de ſuis ciuibus bene meriti eſſent, non ſolum magnifice funerarentur, ſed pro concione etiam uitas anteactas amplum illis teſtimonium redderetur, publiceq; laudarentur. Quod cum ita ſit, ſatis ſcio me ex hodierno officio ſi non ingenij (nam quàm ſit in me tenue, ieiunum, & infirmum, obſcure nunquàm præ me tuli) at gratitudinis laudem, & pietatis haud dubie reportaturum.

turum. quod patricij uiri, quod equitis ſplendidiſsimi, ſenatoris optimi, de Rep. de uniuerſa ciuitate benemeriti memoriam laudaturus, celeberrimum hunc locum conſcendi. Id ego ut ſtudioſius facerem, nihil æque me ac ueſtra hortata eſt pietas, Princeps & Patres optimi: qui ciuem hunc dignum cenſuiſtis, quem tam celebri frequentia, tanto funeris apparatu nouo pene exemplo extolleretis. Cæterum, uellem ego, quando ad hoc ueni, ut de præſtantiſsimi ciuis laudibus dicerem, tantum mihi temporis ad id dari, ut per omnes ipſius uitæ laudes libere noſtra euagari poſſet oratio. quod ſi de ingenij præſtantia, de conſilio, comitate, temperantia, cæteriſq; animi uirtutibus; ſi de corporis cultu, ſenatoriaq; maieſtate; ſi de maiorum ſplendore & amplitudine, aliiſq; uitæ ornamentis ordine dicere liceret: tam ampla & redundans agenti mihi ſeſe aperiret materia, tam uaria, multiplex, ut nõ un de ſumendũ mihi eſſet principiũ, aut qua ſequendũ, proſpici, oporteret, ſed inſtituti ſermonis exitus ſollicite requirendus. Verum quia non adeo multa complecti in tanta temporis datur anguſtia, dabo ipſe operam, ut nullius ui magis hodie quàm breuitatis rationem uidear habuiſſe: haud ſanè tam multa illa ſtudio ſecutus quæ cæteri in funebri ſolent laudatione, nam ne Peripatetices quidem ſequar, qui hoc, quod in uita laudabile ducimus, non ſolum à bonis animi & naturæ hauriunt, ſed ab ijs etiam, quæ in fortunæ poteſtate eſſe dicuntur. quod genus, ſi per ocium liceat in Zacharia æquitis ſplendidiſsimi memoria celebranda ex ſententia rem tantam tractare, uel clariſsimum Barbaræ familiæ ſtemma, tam diu me in ſuis laudibus explicandis detineret, ut non poſſet ad ulteriora peruenire. ſed quid ego ſtemma dixi? quum uel ſolus defuncti pater ſatis dicentem fatigare poſsit, ſi ad hoc ueniſſem, ut de eius laudibus dicerem.

Etenim quis ueſtrum eſt, Princeps & patres optimi, qui non aut fama acceperit, aut in huius urbis annalibus & hiſtorijs aliquando legerit, quàm eminens græca, & latina facundia fuerit Franciſcus Barbarus huius Zachariæ pater, quo conſilio in toga, qua in bello auctoritate. nullius credo tam procul ab urbe peregrinantur aures, qui nõ aliquando audierit, quanta is olim prudentia, fortitudine, ſolertia Brixiam urbem clariſsima Prætor, longa obſidione cinctam, defenderit: quàm inuicto animo uno eodemq; tempore famem, hoſtem, peſtilentiã tulerit. proditum memoriæ eſt, quandiu obſidio illa tenuit, tenuit autem unum & amplius annum, nunquàm illum niſi in aperto eſitaſſe, neq;

interim alium panem quàm hordeaceum, aut furfurium in eius menſa conſpectum. quæ hominis frugalitas, & in modicis conſtantia effecit, ut, quæ de Menenij, Curij, Cincinnati uictu, deque eorum patientia qui ad Caſilinum diu aſſidentem pœnum tulere, memoriæ ſunt tradita, minore admiratione audiantur. nec dicam quibus ille artibus ſit ſæpe hoſtem ludificatus, quo ſucceſſu ſingulos appellando, hortando, ſubleuando, ciuitatem ſanè fidelem & conſtantem, multo fideliorem conſtantioremq; ueſtro reddidit imperio. fuitq; talis ille. Age uero, & ipſa defuncti mater quanta? quali fuit indole, quanta uirtute fœmina? digna, quæ Lauredanum patrem uirum clariſſimum habuerit, eum dico, qui in Liguſtica ora, circa Siciliam, circa Padum, toto ſupero inferoq; mari penè plura uno Genuenſi bello pro Veneto nomine geſſit, quàm omnibus bellis eorum quiſquã, qui rem Venetam foris adminiſtrarunt: digna, quæ Iacobum fratrem paternæ uirtutis æmulum, qui pari ſucceſſu rerumq; geſtarum gloria ueſtræ aliquando præfuit claſſi: digna, quæ fuerit iunioris Lauredani amita, qui his paucis annis Othomanicas opes, in ora Macedoniæ ad Scodram, non pertulit ſolum, ſed longa etiam obſidione fregit. qui deinde ueſtræ claſſis Imperator factus, incredibile dictu eſt, quàm fortiter Naupactum defenderit, Lemnum ſeruauerit, Zacynthum ſubegerit. digna demum mulier, quæ Procuratoris mater fuerit, filia, & ſoror: rarũ in Veneta urbe felicitatis exemplum, nec multum ab eo Lacedemoniæ Lampidus ac Therenices diuerſum: quarum hæc trium olympionicarum, illa trium Regum, & illorum quidem potentiſſimorum, pernecceſſaria fuiſſe dicitur. ſed hæc eò tendunt, ut uel ſolis parentum laudibus ſatis ſuperq; mihi fuerit immorandum, ſi omnia complecti uoluiſſem: ubi & illud unà oſtendere potuiſſem ueriſſimum eſſe, quod Euripides ſcribit, ex bonis bonos procreari. nam cum tales fuerint, qui eum genuerunt, non potuit non optimus eſſe is, cuius hodie funus maxima cum ſenatus, tum populi & uniuerſæ ciuitatis frequentia celebratis: quanquàm in omni genere laudis uir ille tantus extitit, ut non modo non defuerit ſuis maioribus, ſed longe ſuperfuerit. etenim quadrageſimo ab hinc anno Reip. admotus penè plures prouincias obijt, ut Phocion ille Athenienſis, quàm ab eo tempore annos uixerit. &, ut ſilentio prætercam domeſticos honores, quos incredibili totius ordinis fauore penè prius quàm per ætatem liceret, decurrit, ut præturas & externas legationes, & in his unam ad Federicum Imperatorem, unde ſibi, & familiæ clariſſima inſignia reportauit.

portauit. nullus eſt in Italia populus, nulla libera ciuitas, nullus quidem Princeps, ad quem non ille fuerit oratoris functus munere. quo factum eſt, ut non pax, non bellum, non induciæ, non fœdus, non ſocietas ulla ſit publice inita, cuius non aut domi conſiliarius fuerit, aut foris arbiter. homo ad negocium, non ad ocium natus: ad uirtutem, ut Ariſtoni placuit, non ad deſidiam & uoluptatem. Senator grauis, & in dicendo uehemens ac circumſpectus, & ad hominum animos in utranq; partem uerſandos, ſupra quam dici poßit, accommodatus. honeſtatis amicus, turpitudinis hoſtis, frugi, parcus, induſtrius, domeſticæq; diſciplinæ exactor diligens: utilis patriæ, iucundus amicis, comis hoſpitibus, &, ut breuiter dicam, ad omnium gratiam promerendam diuino quodam ac præſtanti naturæ beneficio comparatus. dignus qui patre ſummo eſſet procreatus; qui mátre fœmina inſigni uirtute, ſummoq; loco nata; qui uxorem clariſſimo Principe ortam duxerit. qui tres ex ea filios ſuſceperit præſtanti ingenio uiros, qui in luctu hic ſunt: de quibus ſuperuaneum arbitror hoc tempore quicquàm recenſere. ſatis ſunt uobis noti. in gremio ciuitatis orti ſunt, in luce educati, publice inſtituti. uos illos à pueris amaſtis, fouiſtis, ornaſtis, ueſtroq; ſuffragio extuliſtis. ueſtræ ſapientiæ eſt, non meum, de ijs iudicare. Sed ille, quantuſcunq; fuit (fuit enim ut ſcitis, uir per omnia egregius) fatali neceſſitate periјt. homo quidem erat, eaq; lege natus, ut ex humanis aliquando decederet. Debemur morti nos noſtraq;: nec eſt mortalis, quem nõ dolor & interitus attingat. uerum tum periјt, quum illi ac ſapientißimo cuique mors fuit optabilis: uxore, liberis, nepotibus, atque omnibus, qui illi in uita carißimi fuerunt, ſuperſtitibus: incolumi patria, qua nihil fuit ei charius: incolumi ciuitate: Rep. opibus & imperio florente: te Principe & Reip. moderatore, Auguſtine Dux felicißime, qui tua ſapiẽtia, cõſilio, innocẽtia, ſaluberrimoq; genio tuo conſecutus es, ut tam hodie te Principe res Venetæ floreant, quàm à prima huius urbis origine ad hunc diem maxime floruerunt. Abijt itaque ille lætus omnique cura & ſolicitudine ſolutus, optimam ſecum ſpem ferens, publicæ & priuatæ felicitatis ad ueſtros maiores nuncius: & iam ex ipſo piorum cœtu, cui eorum animæ, qui bene de Rep. meriti ſunt, conciliari creduntur, ad hæc, quæ ſibi hodierna die tam honorificentißimo funere tribuuntur, conuerſus, agit tibi gratias, pientißime Princeps; agit uobis uiri patricij; agit uniuerſæ ciuitati, quæ ſe tam celebri pompa extulit, eximio hoc exequiarum

ſplendore, numeroſo clero, longoq; flammarum ordine; clamat, fatetur, teſtatur perpetui amoris ſui, ſtudij, officij, obſeruantiæ in Remp. in ciues, in amicos, uberrimum ſe hodie fructum percepiſſe, cumulatiſſimam ſibi gratiam relatam. una duntaxat cura adhuc hæret animo, quæ, ſiquis noſtrarum rerum apud eos, qui uita defuncti ſunt, ſupereſt ſenſus, optimum quenq; patrem, præcipuaq; in filios charitate comitetur neceſſe eſt. hac ille cura, incredibiliq; in ſuos pietate diſtrictus, ex eadem illa piorum ſede ſupplices ad uos manus intendit, multo fletu, multiſq; lacrymis tibi, clementiſſime Princeps, uobis uiri patricij, amantiſſimam coniugem, filios ſuauiſſimos, nurus, nepotes, atque uniuerſam domum ſuppliciter commendat. hanc ſuo præſidio, fauore, conſilio ſpoliatã ueſtræ fidei tradit, in ueſtræq; clementiæ ſinu collocat: precatur, obteſtatur per patris ſui uetus in Remp. ſtudium, per Lauretani aui fidem, ſiquid ipſe egit aliquando, quod uobis, quod patriæ, quod uniuerſæ ciuitati fuerit gratum, commodum, & honorificum, ne dulciſſimos filios, ne tantas neceſſitudines iacere patiamini: ſed publica & priuata claritate fauoreq; complexos, pie tueamini. quod unum cum à ueſtra clementia ſenſerit impetratum, & tibi, Princeps optime, longa, feliciaq; uitæ tempora precabitur, huic urbi incolumitatem, imperio diuturnitatem & perpetuum rerum omnium ſucceſſum, uniuerſis ciuibus felicitatem, ueſtri beneficij memor inter maiorum manes feliciter quieturus.

Franciſci

IN FVNERE FRANCISCI FASEOLI, MAGNI VENETIARVM CANCELLARII.

IO. BAPTISTAE RHAMNVSII.

ORATIO.

ETSI multo id mihi magis erat optandũ, Leonarde Lauredane Princeps, uiuo Franciſco Faſeolo multorum eius in me officiorum, atq; amoris, quo me proſequebatur, gratiã aliquam referre poſſe: nullo tamen pacto committendum arbitror, ut mortuo etiam non omnia, quæ à me expectari poſſint, quantum in me eſt, præſtentur. ac, ſi exiſtimarem talem hunc uirum, tot uirtutibus, tot egregijs animi dotibus præditum, poſſe à me ſatis pro meritis eius laudari; audacter dicerem, nullam à me maiorẽ referri illi gratiã potuiſſe. quid enim maius? quàm quod boni ſemper uiri non diuitijs ſolum, non uoluptatibus, non cæteris rebus, quæ mortales appetunt, ſed ipſi etiã ſæpenumero uitæ prætulerunt. neque id iniuria. laus enim una eſt, quæ uerum ſit uirtutis præmium: quæ breue hoc admodum humanæ uitæ ſpacium eò proferat, ut per eam propè immortalitatem conſequamur. hac abſentes no ſcimur, ignoti diligimur, mortui uiuimus. Sed, quoniam tenues admodum, & longe impares illius laudibus & ſtudij, & ingenij mei uires ſunt: tantum abeſt, ut id audeam dicere, ut mihi ſatis ducam non ingratum haberi. ac tua quidem, Franciſce Faſeole, in me merita, nulla unquàm ex animo meo uis, nulla ætas euellet, nulla unquàm delebit obliuio. tibi ſemper pro his, quam meritus es, pietatem remetiar: tuũ ſemper nomen colam. hoc ſi ſatis eſt, hoc ſi eſt gratum eſſe; non uereor, ne quis me in hoc, quod poſſum, gratior inueniri poßit. in laudibus uero tuis celebrandis is ero, qui potero: tu, ſi minus ſatisfecero, ignoſcere, atque ita exiſtimare debebis, in referenda tibi hac in re gratia non uoluntatem mihi defuiſſe, ſed facultatem. Sed iam ad ea, quæ dicenda ſunt, ueniamus.

Ego, ſi de eo uerba facerem, qui non tam multis & maiorum ſuorum, & ſuis ipſius laudibus ita abundaret, ut mihi ex his multa pótius amputanda ſint, quàm nouum quippiam aſſumendum: profectò id mihi proponerem, in quo nulli oratio deeſſe poſſet. patriã illius laudarem;

originem noſtræ huius Reip. repeterem; ueram ueterum Italorum ſobolem à ſæuientium barbarorum impetu ſe ſubtraxiſſe, atque in hæc loca delatam, ad hoc uſque tempus incorruptam perſeueraſſe oſtenderem; præclara inſtituta, æquabiles leges, tutiſſimum ac pulcherrimũ urbis ſitum, rerum omnium copiam, res denique & terra, & mari geſtas, dicerem. quæ in hoc ſi uelim perſequi, aut longior ſim quàm neceſſe eſt, aut propriæ huius multæq;, & egregiæ laudes prætermittendæ. Quamobrem de eius etiam genere pauca tantum quædam perſtringam: nam nihil omnino dicere de tot egregijs ac tam illuſtribus uiris nullo pacto poſſum. offerunt ſe mihi quidem multi, ſed totum me tamen ad ſe rapit excellens Matthæi uirtus. is, bello illo, quod acerrimum cum Genuenſibus maiores ueſtri geſſerunt, ea geßit, eam operam Reip. nauauit, ut nihil, quod aut à fortiſſimo uiro, aut ab optimo ciue deſiderari poſſet, prætermiſerit. neque uero minor Antonius eius filius haberi debet: qui ea auctoritate fuit, ut, cum inter uos, & Patauinos (cum nondum ſub imperium ueſtrum conceſſiſſent) de finibus eſſet controuerſia, arbiter conſtitutus pacatiſſime rem omnem compoſuerit. age uero (ut alios multos prætercam) duo Franciſci ipſius patrui, Aloyſius & Angelus, præteriri debent? at Aloyſius Conſtantinopoli pro patria mortem obijt: Angelus, qui Feltrenſis Epiſcopus fuit, hac fuit eloquentia, ut à Paulo ſecundo Pontifice maximo ad Daciæ ac Poloniæ Reges miſſus, quos ad bellum in Turcas ſuſcipiendum hortaretur; ita eos ad id agendum, quod optabat, impulerit, ut Romam poſtea reuerſus ampliſſima ſit à Pontifice ipſo præmia conſecutus. iam ipſe Andreas pater qualis fuit? is uero ad maiorum uirtutes ornamenta etiam literarum addidit: in quibus ita floruit, ut eo tempore, quo literæ propè euanuerant, primus in illas tenebras lumen quoddam intuliſſe uiſus ſit. neq; id Chriſtophorũ Maurum ſapientiſſimũ Principem fugit, qui eum in claſſe ſecum habuit: neq; uero patres ueſtros, qui inter primos hos, qui à ſecretis Senatus ſunt, aſciuerũt. quo ille munere & egregie ſemper functus eſt, & multũ Reip. profuit: ſed nulla in re magis, quàm quòd Franciſcum filiũ genuit. ac uerũ id profecto eſt, quod quidam arbitrantur, non in iuuencis ſolum atque equis, cæteriſq; animantibus patrum ac generis uirtutem eſſe, ſed in hominibus etiam multo magis. & certe ſi quis in hanc Faſcolorum familiam intueatur, magnam atq; adeo maximam generis uim eſſe cognoſcet. pauci à me quidam commemorati ſunt, multi præteriti. ſi quis

omnes

omnes conſideret; nemo ex hac familia non egregius, nemo non in aliqua re magnus inuenietur; ſed nullus tamen Andrea, Franciſci patre, maior. at, quanto is reliquis omnibus præſtitit, tanto ipſe à Franciſco filio ſuperatus eſt. cuius de laudibus cum mihi iam dicendum ſit, ita multa mihi uno tempore omni ex parte offeruntur, ut, quo me uertam, quod principium ſumam, neſciam. ſed ita certe agam, qui illius uitæ progreſſus fuit, is à me ordo in eius etiam laudibus, quambreuiſſime potero, celebrandis ſeruabitur. Cum primum igitur, ut inde incipiã, ex ephebis exceſſit, Patauium ad capiendum animi cultum à patre miſſus, eam inter æquales probitatem præ ſe ferebat, id ingenij lumen in eo elucebat, ut breui & omnibus præſtiterit, & iam tum ex eo puero, qui poſtea uir futurus eſſet, facile homines coniectarentur. hic ille, cum & iuris ſcientiam, & cæteras libero homine dignas artes magno ardore didiciſſet, atque in rectis literarum ſtudijs primam illam ætatem exegiſſet, talis domum reuerſus eſt, ut, cum maximum quiddam de eo homines concepiſſent, expectationem tamen ille de ſe omnium facillime ſuperarit. cum uideret inter omnes eas artes, quæ præclariſſimæ habentur, multum dignitatis per dicendi facultatem hominibus comparari, in forum ad agendas cauſas ſe contulit: id ille ingenij ſui theatrum conſtituit, quò omnes neruos contenderet, omnes uires expromeret. hic uero illius non ſcientia ſolum quædam iuris, ſine qua nihil agi in foro poteſt, quæ in hoc ſingularis fuit: ſed & eloquentia quædam admirabilis ita breui efflorere cœpit, ut elingue ac mutum forum ante illum fuiſſe uideretur. hic primus argutiolas ac cauillationes illas leguleorum, quæ iam ſubſellia omnia prope occuparant, ad amplum quoddam ac magnificum dicendi genus tranſtulit: atque illam ueterum oratorum eloquentiam, quæ iam diu obſoleuerat, ita imitatus eſt, ut magni undiq; ad eum audiendum concurſus fierent. mirabantur in eo homines cum non uulgarem, & reconditam rerum omnium cognitionem, tum uero excellens ac nouum dicendi genus, incredibilem memoriam, formæ, uocis, actionis denique totius maximam cum uenuſtate quadam dignitatem. quibus rebus ita is excelluit, ut pauci admodum in ſingulis, nemo æque in omnibus par illi unquam inuentus ſit. multos ille in hac gloria annos floruit: multorum innocentiam tutatus eſt: multorum calamitates ſubleuauit: neq; tamen unquam ullius potius quæſtus, quàm officij rationem habuit. cum in foro (liceat id mihi ſine ullius offenſione atque inuidia dicere) propè dominaretur,

ca

ea tamen facilitate fuit, ut neminem à patrocinio ſuo unquam excluderet: atq; eo facultatem ſibi illam à dijs datam arbitraretur, quo pluribus præſidio eſſe deberet. itaq; ea ita uſus eſt, ut multos ſemper iuuerit, neminem unquam læſerit. Hac uitæ ratione cum & multorum ſibi beneficio ſuo amicitias adiunxiſſet, inimicum uero ſuo merito haberet neminem: non ſolum id conſecutus eſt, ut celeberrimum eius in foro nomen eſſet, ſed ut uos etiam maximo illum conſenſu, Aloyſio Dardano magno Cancellario uita functo, magnum Cancellarium crearetis. qui honoris gradus talis eſt, ut, cum à Principe diſceſſeris, neminem illi anteponas. neq; id uero immerito feciſtis, neq; eſt, cur huius uos rei quicquam pœniteat. ita ſe in ea dignitate geßit, ut exemplum propoſuiſſe omnibus uideatur, quales eſſe debeant, qui illam adepti ſint. publica, quæ illi incumbebant, munera diligentiſſime adminiſtrauit. nihil patria antiquius, nihil charius habuit. nunquam illi cõſilio, nunquam opera defuit. inciderunt aduerſa hæc tempora, quibus certe iam dijs iuuantibus perfuncti ſumus. ad multa in illis difficultatibus cohortandi ciues erant. eloquentia illa admirabili, quæ in foro diu uerſata fuerat, curia etiam ipſa non caruit. nunquam ea cum opus eſſet, neque in ſenatu, neq; in comitijs patriæ commodis defuit. Iam uero qua iuſtitia fuit, qua clementia? nimirum in hoc id uerum eſſe uidimus, clementiam non aduerſari iuſtitiæ, ſed illius potius condimentum eſſe. In priuata uero uita quàm comis, quàm urbanus, quàm beneficus, quàm amicis cõmodus, quàm in omnes liberalis fuit? nemo unquam omnibus his uirtutibus ornatior inuentus eſt. nõ iniuria igitur tota illius morte mæſta eſt ciuitas. uos maximo cum dolore pompam funeris comitamini: neq; ſolido recuperati iam imperij gaudio perfrui poteſtis. proh dij immortales quæ eſt hæc hominum conditio? nimis felices nobis uiſi ſumus, ſi recentem hanc poſt tot annorum incommoda lætitiã nulla admixta acerbitate percepiſſemus. neq; tamen, ſi recte conſiderauerimus, dolendum nobis huius morte eſt. omnibus ille in rebus haberi feliciſsimus debet. in nobiliſsima patria, e præclaro genere ortus eſt; ingenio ſingulari fuit; ſumma gloria floruit; honores in patria maximos adeptus eſt; uirtutibus omnibus abundauit, quod demum uere eſt feliciſsimum eſſe. cum ea lege natus eſſet, ut mori illi aliquando neceſſe eſſet; tunc eſt mortuus, cum patriam è ſæuiſsimis ereptam tempeſtatibus iam in tuto collocatam uideret. quã rem ego illi pro eius in Remp. animo tam iucundam fuiſſe arbitror, ut omnes mortis moleſtias hac

una

una rẽ leuatas putem . accedit ad hæc, quòd ea ætate eſt mortuus, quæ neq; ſenectutis expers appellari poßit, neq; eorum, quos ſecum fera illa ſenectus fert, morborum particeps ſit : an creditis extremam illam ætatẽ, qua & ſenſus omnes hebetantur, & quaſi animus ipſe ac mens ſeneſcit, & morbi omnes in nos irruunt, quicquam omnino homini uoluptatis afferre ? ego quidem tantum abeſt ut id credam, ut benigne cum illis actum putem, qui illa morte incõmoda deuitarint, ac præſertim ſi hi fuerint, qui cum uirtute uixerint. hi enim non ſolum illis moleſtijs, quas diximus, liberantur, ſed eò transferuntur, ubi ueris omnibus uoluptatibus cum dijs ipſis perfruantur.

Quæ quum ita ſint, eius profectò hominis ſortem, qui & feliciſſime uixerit, & feliciſſime mortuus ſit, non eſt quod doleamus. noſtra etiam cauſa dolere non debemus. cum enim nihil in hac uita mancipio nobis à dijs datum ſit, ſed uſu omnia: ingrati ſimus, ſi, cum ij, qui dederint, repetunt, conqueramur. Tu igitur Princeps, uos patres optimi, dijs potius immortalibus gratias agite, quòd tali uos uiro perfrui conceſſerint, quàm accuſate, quòd eripuerint. Vos uero, qui à ſecretis Reip. eſtis, qui eadem, qua ille, uia nitimini; uitam potius, ac uirtutes illius imitari, quàm deflere mortem debetis.

Guidi

IN FVNERE
GVIDI VBALDI FERETRII, VRBINI DVCIS.
ODAXII ORATIO.

Ex Petri Bembi, ad Nicolaum Teupolum, de Guido Vbaldo Feretrio, deque Eliſabeta Gonzagia Vrbini Ducibus, libro.

VTINAM, Proceres, de Guido Vbaldo Vrbini Duce nuper uita functo uerba facturus, quantum mihi doloris illius intempeſtiua mors attulit, tantum ego eloquentiæ in eius funere celebrando afferre poſſem. nam, quoniam propter eius uiri cum innumerabiles incredibileſq; uirtutes, tum magna erga me merita nullum prope genus eſt mœroris atque moleſtiæ cum ea, quam ex hoc interitu atque ex hac iactura capio, conferendum; ſi mihi parem quoque in dicendo copiam animi acerbitati habere contigiſſet; non plus quidem uos facultatem nunc, quàm uoluntatem erga illum meam eſſetis deſideraturi. uolo autem, uehementerq; opto, ut, qui in me uiuens omnia ornamenta contulit, in eius mortui uita laudibusq; recenſendis tãtum præſtare operæ ualeam, ut, ſi minus idonei, ſaltem pij atque omnino memores ad referendam gratiam habeamur. Sed cum ego neque ingenio, quod mihi quidem minus etiam quam mediocre eſt; neque arte, aut ſtudio dicendi, quibus in rebus non multum ſanè temporis impendi; neque uſu & exercitatione ualeam præter cæteros; dolor autem me unum præter cæteros conficiat: non expectationi modo ueſtræ de mea facultate, ſi modo ueſtra aliqua eſt expectatio, propterea quoniam hunc in locum ſumma certa facultas afferri debuerat, ſed huic ipſi etiam meæ erga illum uoluntati parum me facturum ſatis uereor interdum, Proceres, & pertimeſco. impedior enim ſingultu, neq; uocem & uerba proferre ipſæ me lachrymæ ſinunt, cum ærumnas meas ſolitudinemq; conſidero. amiſi enim in eo uiro non ſolum parentem, ut Metaurenſes; aut herum, ut familiares; aut imperatorem, ut milites; aut patronum, ut omnes boni; aut beneuolum atque amicum, ut multi amiſerunt: ſed cum his omnibus eum etiam amiſi, quem ego prope meo in gremio educaui, bonarum artium ſtudijs imbui. ille autem me non iam tanquam educatorem alumnus,

alumnus, aut tanquam magiſtrum diſcipulus; ſed quaſi filius patrem amauit, fouit, opibus auxit, dignitatibus honeſtauit; quiq; cum fuerit ineuntis ætatis meæ ſpes, confirmatæ ornamentum & columen, huius plane iam deuexæ certe requies atq; ſolatium fuit. Ad hæc accedit publici mali quaſi facies quædam & forma plena mœſtitiæ, plena acerbitatis: ciuium fletus, municipiorum dolor, legationum cum ſubiectorũ populorum, tum Italicarum ac prope undiq; miſſarũ deſiderij ac mæroris magna incredibiliſq; atteſtatio atque conqueſtus: militum præterea languor & deſtitutio; neceſſariorum querimoniæ, tuusq;, Franciſce Maria fili, luctus & ægritudo; coniugis etiam miſeræ deſolatio, cuius mihi uideor ſqualorem, gemitus, ſingultus, uoces, lachrymas in auribus & ante oculos habere: tum omnium ætatum, omnium ordinum atræ ac ſordidatæ ueſtes, forum mutum & obſcurum, caſtra orbata, cœlo quaſi undiq; tecta domus ædeſq; regiæ, mærens atque proſtrata urbs: templi deniq; huius aræ atque parietes, quos quidem ille inuiſere frequenter ſolebat; eius nunc intra ſe buſtum cadaueris imaginemq; cõtuentes, cuius antea regiæ ac decoræ frontis maieſtate atq; manſuetudine, oculorumq; prope cæleſtiũ ſplendore exhilarabantur; lugere mihi quidem uidentur uicem ſuam, ægreque ferre, quod non una conſtrati æquatiq; ſolo conciderint. Ita neq; mecum ipſe quicquam niſi acerbũ cogitans, & extra nihil aſpiciens, niſi miſerum, niſi luctuoſum; à dolore mentem, à fletu oculos abducere qui poſſim, non reperio: nedum ſatis mihi cõparatam eſſe uideam, Proceres, de illo uiro nunc quidẽ apud nos dicendi tractandiq; facultatem. nam ubi animus mæret, oculi lugent, omnis ſenſus in moleſtia ægritudineq; uerſatur; ratione ac memoria per ſequi rem magnam aliquam atque arduam nemo ſanè multum poteſt. arduum autem & perdifficile eſt eius hominis laudes oratione complecti, qui omni genere laudis maxime floruit: &, cuius unius uirtutibus pares omnium hominum uirtutes noſtra ſæcula non habuerũt, ijs referendis omnibus idoneum unum hominem exiſtere; eundem autem maximis plurimiſq; cauſis doloris perturbatum impeditumq; poſſe dicere, uix eſt ullo modo credẽdũ. itaq; timeo, Proceres, ne id me muneris ſuſcepiſſe in hoc tempore audacia uobis potius, quàm obſequium; temeritas, quam pietas appellanda eſſe cenſendaq; uideatur. ſed quid agerem? quo me uerterem? aut quam afferrem excuſationem ijs, qui me, ut hanc prouinciam ſuſciperem, cum iubere iure ſuo poſſent, multis precibus rogauerunt? ingenijne mei cæterarumq; eius generis re-

rum mediocritate me tegerem? at eiuſdem ingenij fontibus irrigatum alumni mei ingenium aiebant incredibilem cum doctrinam, tum certe eloquentiam hauſiſſe. dolore me meo impediri dicerem. at neminem eſſe affirmabant, qui non itidem angeretur; neminem, qui dolore non impediretur ſuo. commoueri pertubariq; me aliorum lachrymis atq; hac ipſa rerum omnium offenſione contenderem. at quærebant, quis poſſet hæc eadem aſpicere ſine animi ſui perturbatione atq; moleſtia. itaq; nihil adducere poteram, quod non ab ijs ſtatim refelleretur, in meq; redundaret. nam illud etiam addebant; eius hominis uitæ explicationem nulli iuſtius demandari, quàm ei, quo partim auctore, partim ſocio, ſpectatore quidem certe, omnis ea peracta uita eſſet, quæ de eſſet recenſendum. quod cum mihi præter cæteros contigiſſet; non cõmitterem, ut, qui illum uita fruentem omni ſtudio omnibus officijs ſemper eſſem proſequutus, mortuo ſi deeſſem, id omne, quod antea egiſſem, fortunæ illius uiderer & felicitati, non meritis aut beneuolentiæ tribuiſſe. quamobrem ſuſcepi munus, Proceres, magnũ profecto atq; arduum, more maiorum hodierno die omnium, qui multis antehac ſeculis fuerunt, longe maximum atq; clariſſimum uirum laudandi: idq; non obeundi fiducia, ſed pudore recuſandi ſuſcepi; neq; tam peruenien di, quo uocabar, ſpe, quàm progrediendi, quantũ poſſem, uolũtate. malo autem, cum eorum ſtudijs, qui hoc à me contenderunt, obtemperauero, ſuo ipſi de me iudicio detrahant; quàm, ſi id non fecero, meæ erga ſe uel beneuolentiæ uel pietati. itaq; rem aggrediar magni nominis, magni exempli, gloriæ, nouitatis, admirationiſq; pleniſſimam. in quo ea me res conſolatur; quòd, cum multa prope incredibilia ſim dicturus, uobis tamen eſſe dubium minime poterit, me ueriſſima dicere, propterea, quòd ea dicam, quæ ipſi cognouiſtis, uidiſtis; quibus interfuiſtis; quarumq; ſanè rerum quo maiora quæque ſunt, eo ſe nobis atque omnibus hominibus notiora, Proceres, exploratioraq; præbuerunt. itaq; nihil cõmemorabo, quod non idem multorum & uiuentium, & præſentium memoria teſte cõmendetur. atq; uobis quidem eſſe gratiſſimum debebit; quæ ſparſa, quæq; diuerſis temporibus de homine præſtantiſſimo, deque ueſtro Duce uel uidiſtis ipſi, uel audiuiſtis, ea collecta uno tempore cognoſcere: quibus è rebus etiam quilibet abunde capere omnium exempla uirtutum poſſit uel ad aliorum comparationem atque memoriam, uel ad uſum ſui. Sed prius quam dicere incipio, te mi Alumne ſemper quidem mihi chariſſime, nunc autem etiam beatiſſime, te in-

quam

quam rogo, quacunque de cœli regione nos intuens tibi ſacra fieri, tibi iuſta celebrari uides; mihi nunc perſanƈte adſis tantiſper, dum de te apud hoſce ago; magnamque tuam illam eloquentiæ uim, quam tamen cum nobiſcum eſſes, parce ac religioſe exercebas, mihi aſpires: ut id ego benedicendo tuo munere conſequar, quod es ipſe bene agendo beneque ſentiendo Deorum immortalium beneficio conſequutus. quod quo facilius fieri poßit, ſi modo fieri ulla ratione poteſt; ad ea, quæ breuiter ſum dictur us, quæſo, Proceres, diligenter attendite.

Eſt in Appennini iugo his uicinus locis mons præcelſus: quo in ſummo prope æquata agri planities fertile ſanè ſolum & aquas perennes habet, aeriſque miram & iocundam ſalubritatem. totus autem undique ita circunciſus atque directus eſt, ut adiri uno aut altero ex loco ſinguli ab hominibus poßit, aliunde pluribuſve non poſſit. itaque parua manu ſi defendatur; omnes omnium imperatorum exercitus, tormenta, artes eum montem expugnare omnibus annis non queant. huic monti Feretrius nomen eſt; credo uti Ioui quondam nomen Feretrio fuit, quoniam pacem hominibus afferebat, ita hunc montem primo fuiſſe appellatum propterea, quòd Imperatores electißimos tulit, à quibus poſtea pax atque pacis ornamenta maxima hiſce urbibus regionibusque contigerunt. nam illa hinc familia oriunda eſt Feretria peruetus, ex qua innumeri Principes extiterunt, qui cum omni laude maxime celebres, tum bello clarißimi uniuerſam Italiam rerum à ſe geſtarum gloria monumentiſque referſerunt. horum omnes annales, omnes hiſtoriæ nomina continent; facinora, uirtutes, geſta bello ac pace imperia, partas manu uictorias atque triumphos memoriæ poſteritatis tradunt: ut, qui uelit, facile poßit inſpicere, quot quantiſque imperatoribus tercentum iam annos amplius gens Feretria floruerit. Hiſce maioribus ortus Guidus Vbaldus Dux auum habuit Guidum Antonium Feretrium, Vrbini Ducem, celebris gloriæ multique nominis uirum. nam neque bello ferè quiſquam maior apud Italos homines ea tempeſtate illo fuit; qua tamen multi clari, atque illuſtres militaribus diſciplinis uiri, multi magni Imperatores extiterunt: neque domi quenquam ullæ gentes Principem æque atque hunc ſui ciues populique coluerunt: quod tamen illi etiam apud Martinum V. Pontificem Maximum ualuit plurimum, hominem, cum in ſacerdotio uniuerſo, cui præerat, tum in regenda Rep. diligentißimum, & prope ad ſubleuandam Romani nominis iacentem iam pro-

ſtratamq́ue dignitatem natum: cui quidem ſummopere charus fuit. uiri enim ille mores uirtutesq́ue cum adamauiſſet; nihil non ei tribuit. nam, quod ſummum eſſe imperium in Pontificis maximi regno tum poteſtateq́ue cenſebatur; eo illum magna Italiæ, magna bonorum omnium gratulatione donauit; Ducemq́ue Spoleti creauit. eſt autem ea prouincia percelebris, agros fertiles & amœnos tractus habens, oppidaq́ue plurima populisq́ue refertiſſima. itaque apud ſuos charus, apud Romanos homines magnus, apud omnes certe ſumma beneuolentia, ſummo cultu, ſummis honoribus ſemper fuit. uerum hunc tantum ac tam præclarum hominem aliquanto minus magnum filij maxima atque perfecta uirtus facit. ita, qui aliorum comparatione omnium excellere facile poterat, eum genuit, qui cum omnibus reliquis hominibus, tum patre etiam longe maior atque illuſtrior fuit. quæ tamen illi res certe bis uoluptati fuit. nam & uinci à filio iucundiſſimum eſt; quaſi quis à ſe ipſe uincatur, ſeq́ue ſuperet: & filium genuiſſe multo ſe præſtantiorem, maxime optandum. uiuit enim in filio pater. itaque maiorem ſe in illo cum intuetur, gaudet; filijq́ue nomen atque gloriam ſuam ipſius atque propriam ducit. Sed magna me hæſitatio, Proceres, tenet. ualde enim mihi difficilis atque lubrica dicendi ratio proponitur. nam, ſi meritis Federicum Ducem laudibus huius, de quo dixi filium, eius autem, de quo dicturus ſum, patrem proſequi ornareq́ue uoluero propterea, ne uos, qualem is parentem habuerit, neſciatis; nihil hodie aliud agam, nihil plane cogitem neceſſe eſt: illud etiam mehercule, ne me dies prius quàm rerum ſylua ſeriesq́ue dicendarum deſerat, eſt uerendum. ſin tacuero; Guidum Vbaldum à nobis magno ueroq́ue genere laudis iri defraudatum uideo. quid enim omnino laudabilius, quàm patrem habuiſſe ampliſſimum uirum, omniumq́ue hominum memoria celebrationeq́ue clariſsimum? nam, quemadmodum in equis dignitatem ſoboli afferunt parentum animi, aut firma latera, aut pernicitas, aut pulchritudo; in arboribus autem eæ plerunque laudantur, quæ optimis ex ſeminibus coaluerunt: ita etiam in hominibus, claris eſſe parentibus genitum ſemper pulcherrimum atque honeſtiſſimum fuit. quamobrem ſi filium, quibus ex rebus par eſt, laudabo; de patre hodie, non de filio dixero. ſin uero, patre præterito, hodie de filio dicam tamen; profecto eum, quem maxime laudandum ſuſcepi, multo ſane minus quam poſſum quamq; debeo, collau-

collaudauero. ita uel huic meæ laudationi id, quod eſt potiſſimum atq; maximum, detrahendum eſt, uel ipſa in alium diem reijcienda. in altero ne minus quàm oportet, uel diligens uel fortaſſe gratus; in altero ne etiam intempeſtiuus moroſusq; uidear, effugere cauereq; non poſſum. ueruntamen ut in re ambigua atque peranguſta confugiam ad illud; propterea quòd is non multis ante nos annis fuit; eius uitæ ſcilicet rerumq; geſtarum memoriã adhuc uigere, adhuc in mentibus hominum eius prudentiam, iuſtitiam, temperantiam, ſanctitatem, animi magnitudinem liberalitatemq; uerſari. illud etiam certo ſcio, adeſſe hoc in cœtu multos, qui illum nouerint, uiderint; aliquos, qui eo Imperatore meruerint, manum cum hoſtibus conſeruerint, uictorijs interfuerint; quas ille plures eſt conſecutus, quàm alij Imperatores non ſperare modo audeant, ſed plane etiam optare. Itaq; nemo fere ignorat illum omnibus ab Italicis Regibus maximis propoſitis præmijs uocatum maxima imperia geſſiſſe; parua manu ingentes hoſtium copias ſæpe fudiſſe; uiciſſe ſemper; uictum nunquã fuiſſe; quæ capi expugnariq; nulla ui, nullis artibus poterant, oppida expugnauiſſe; munitiſſima omnia ei ceſſiſſe, concluſa patuiſſe, ſitu aſpera non reſtitiſſe. Illud autẽ plane ſcimus omnes, eum regni ſui fines ſæpius lateq; promouiſſe; regnum ipſum urbibus, urbes arcibus munitiſſimis auxiſſe; ædibus, templis condecorauiſſe; ſibi ſuisq; domum illam ipſam hac in urbe, quam incolimus, ea materia, ea arte ſumptuq; conſtruxiſſe, ut, tametſi ea ſitu ad ædificandum iniquiſsimo difficillimoq; ſit, æque pulchra tamen ullo in loco toto orbe terrarum non uiſatur. Iam bibliotheca illa celebri, quam is maximis ſumptibus comparauit, cum Latinorum, tum Græcorum, tum Hetruſcorum, tum etiã Hebræorum lingua perſcriptis in omni diſciplinarum genere libris monumentisq; refertiſsima, omnes, qui uolumus, utimur. quæ cum ita ſint, aliaq; his ſimilia, uel etiam maiora; latiſsime enim eius uiri bonarum artium, ſtudiorũ, morum, uirtutum, dictorum, factorum hic quaſi campus patet: minus moleſte fero me temporis anguſtia reiectum atque repulſum ijs de rebus non poſſe dicere, quas uel omnes, uel magna ex parte uos quidem, Proceres, memoria cogitationeq; retinetis. Tali itaq; patre genitus noſter Dux, qualẽ uos aut uidiſtis, aut certe cognouiſtis; mihi quidẽ explicare ocium non eſt; orbis autem ipſe terrarum pro me & loquitur de illo nunc, & ſemper loquetur: matrem habuit Baptiſtam Sfortiam Alexandri Sfortiæ maximi clariſsimiq; uiri filiam, ac Franciſci Sforciæ

tiæ illius fratris; in quo illa ætas habuit, quem conferre cum omnibus omnium ætatum eximijs Imperatoribus propemodum auderet. ipſa uero Baptiſta eo ingenio, ijs moribus, ijs etiam bonis artibus, ea uitæ continentia atq; prudentia fuit, ut non plus illi pater aut familia, quæ nulla quidem Italicarum aut maior, aut ſplendidior eſt habita; quàm certe illa utriuſque ornamenti atque gloriæ addiderit. atque uereor, ne qui interdum exiſtimaturi ſint; ſi, quæ de illa poſſum, omnia dixero; ea me inuenire atq; fingere: ita de fœminis non ſæpe dicuntur, perraro etiam creduntur de uiris. tum immorari diutius nolo in eius fœminæ uirtutibus quaſi prateriens repetendis; quam pro dignitate laudare uix propria atque longa oratione quenquam poſſe ſatis commode exiſtimo. itaq;, ut breuiſſime, Proceres, dicam; quemadmodum omnes eæ uirtutes, quæ quidem inueniri tum omnibus in hominibus potuiſſent, in eius uiro collectæ collocatæq; conſpiciebantur; ſic mehercule quicquid ea tempeſtate bonarum artium, optimorum elegantiſſimorumq; ſtudiorum, atque morum cunctis in mulieribus fuit, id ſane omne in hanc unam natura quaſi conflauerat atque profuderat. quamobrem ſi quis Deus Guido Vbaldo, dum uiueret, omnes homines ante oculos poſuiſſet, eiq; pollicitus fuiſſet, quos ſibi is omni ex illo numero delegiſſet, eos illi parentes futuros; quem alium patrem potius quam Federicum Feretrium; aut quam potius matrem aliam, quàm Baptiſtam Sfortiam ſibi ſumeret, is mediusfidius non habuiſſet: ſed qui ſibi lege naturæ contigerunt, eos etiam optione propoſita retinuiſſet. Sed iam ad ipſum, de quo agimus, ueniamus. de quo quidem, Proceres, etiam ſi nihil aliud audiretis, exiſtimare tamen deberetis mirum atq; diuinum hominem ipſum fuiſſe, ad quem quidem procreandum longe præſtantiſſimus omnium uirorum uir, longe lectiſſima omnium fœminarum fœmina, quaſi Deorum immortalium uoluntate conueniſſent, eiq; parentes extitiſſent. non enim temere neque fortuito tam præclaram, tam inſolitam, tam nunquam antea prope auditam uiri uxoriſq; ſocietatem initam coalitamq; eſt credendum. adeſte tamen, Proceres, atq; animum & mentem adhibete, ut uideatis, hæc parentum tam admirabilis præparatio quo tetenderit. Cum de Baptiſta uxore Federicus Dux octo filias, marem nullum ſuſcepiſſet; ſeq; iam uirilem ſtirpem, tantis opibus quæ ſuccederet, relicturum ingraueſcens annis homo deſperaniſſet: mulier anxia, quod ſæpe antea fecerat, ad preces conuertitur: uota præterea Dijs immortalibus facit lachrymans, filium ma

rem

rem ſi dent, ſe libenter uita ceſſuram, modo uir ſui ſimilem ex ſeſe aſpi cere ſemel poßit, populisq; relinquere; ne bono cum regno ſtirps tam egregia intereat. hæc ubi eſt precata; ſomnus eam occupat. tum per quietē in altiſſimæ arboris culmine ipſa ſibi uidetur auem Phœnicem parere miræ pulchritudinis: quæ ſex atque triginta totos dies ei arbori cum incubuiſſet, cœlū uolatu peteret, tactoq; ſolis globo alis flamma combureretur, neque amplius appareret. hæc illa uiro cum enuntiauiſſet, fit prægnans: parit tempore puerum pulcherrimi ſuauißimiq; oris: ipſa paucis poſt menſibus moritur: puero Guidi Vbaldi nomen impoſitum gentile ſcilicet atque auitum eſt. eo nato nihil patre Federico lætius, nihil hilarius fuit. itaque enutriri puerum ſumma diligentia iubet: omnem tamen educatorum diligentiam mira infantis natura, ingenioliq; uis anteuerterunt. nam linguam quidem flectere, proferre uoculas, uerbis uerba nectere antea didicit, quàm ab alijs, prope dixerim, ſumi cibus aut potus ediſcatur. prima uero literarum rudimenta ea ætatula hauſit, qua uix cæteri ſolent loqui. nemo porro totidem annorum non ab illo puer omnibus in rebus præteritus eſt; nemo non longißime relictus. itaque puerilibus illis in ſtudijs iam non pueriliter ſeſe gerere; ſpeiq; multo plus alere, quam illa ætas daret, uidebatur. indole autem atque facie ea fuit, ut iurares illos Veneris pueros Amores, quos poetæ aiunt matri præſto eſſe atque adludere, aliam oris formam, genarum, oculorum non habere. hæc cum ita ſe haberent, ego Patauio uocor: à patre mihi puer bonis moribus, bonis artibus erudiendus informandusq; traditur: mihi eius cura omnis alendi inſtituendiq; mandatur. quæ ſane res me quidem primo uehementer commouit. intelligebam enim pueros Regios qui inſtitueret, ei, quaſi Hydram Herculeam domandam ſuſciperet, ſic eſſe elaborandū: ita hercle uel propterea quoniam inter omnes rerum delicias alerentur, uel quia nō omnino, uti cæteri, tuto libereq; increparentur; interdum etiam propter aſſentatorum turbas, quibus abundarent, emergerent ex illis undiq; uitia inſurgerentq; multo ſæpius, quàm uirtutes; quæ non tam quidē reſecarentur facile, quàm etiam multipliciter pullularent. uerum docere cum incipio; nihil eorum, quæ in alijs eſſe pue ris aſſolent, uideo in noſtro; non deliciarum ullas illecebras, nō pronos ad licentiam mores, non adiutam impunitate audaciam, non denique arrogantis fortunæ ullum in pueri animo impreſſum ueſtigium inſpicio; non etiam moleſtiam ſatietatemq; diſcendi, aut commorandi cum

ſe

ſe natu maioribus tædium. nihil ſane horũ Proceres, in illo fuit: grata potius expetendaq; omnia. tum me colere, mihi credere, ad me reſpicere, me imitari: nunquam ſe à ſtudijs literarum abducere, niſi iuſſus, niſi aliorum ſtudiorum gratia uel equitandi, uel armis ludendi: æquales non deſpicere: malle autem eorum conſuetudinem, à quibus diſcere aliquid ſemper poſſet: nulliusq; rei æque magnam curam habere, quam nequis dies elaberetur, quo ſe die nihil addidiciſſe, nihilo præſtantiorem factum poſſet recordari. ſed uoluntatis hæc, illa uero ingenij: mira quidem cum alacritas, tum celeritas in percipiendo: in retinendo nullus labor; labor autem? immo admirabilis quædam incredibiliſq; naturæ uis atq; præſtantia. itaq; illud uere poſſum dicere, Proceres, nullã ei præceptionem meã difficilem ad percipiendũ uiſam, ne longam quidem unquã ad ediſcendum; breuiorẽ aũt quàm uellet, quamq; ipſe poſſe aſſequi ſe confideret, ſæpiſſime: qua de re etiam mecum conquerebatur. itaque difficilius mihi ueniebat in mentem, quid ego illum docerem, quàm quid ille diſceret, ſtatuere: ſæpiusq; quantum deceret ei me ad diſcendum proponere; quàm ipſe quantum aggredi aut uellet aut poſſet, quærebam. quamobrem multa ei nos dum proponimus, ille omnia conſequitur; eo res uenit, ut is non plurium prope menſium ſpatio, quam alij annorum, ita Latinas literas puer calleret, ut patrias cæteri linguas atque ſuas; ita Grecas, ut noſtrorum hominum doctiſſimi iuuenes Latinas plane atque Romanas ſolent. neque ſane ille Græcorum tantum literas perceperat, uſuramq; ipſam legendi atque intelligendi, ſed ipſas etiam uocum inflexiones, intenſiones, remiſſiones, poſituras multum à noſtris alienas atque uarias, teneritatem denique illam Atticam, & linguæ illorum quoddam quaſi lenocinium didicerat, hauſerat, expreſſerat, æque atque ipſi, utebatur. itaque illi ego non magiſter iam ſtudiorum, ſed adiutor: non doctor, ſed ſocius: non interpres, ſed teſtis aderam, uel ut uerius dicam, admirator. quæ perſpiciens mecũq; reputans, timui fateor ſæpiſſime, Proceres, id, quod dicitur, præcocia ingenia celeriter emori: ne præſaga pueri mens atq; præſcia diu ſe nobiſcum non futurum, illos tanquam flores effunderet, quos, ſi ſibi eſſet uiuendũ, reſeruare in aliud tempus debuiſſet. itaque angebar animo: atque is mihi ne eriperetur, ſingulis horis tacitus pertimeſcebam: maluiſſemq; illum minus ingenij aliquanto ad ea ſtudia, minus etiam afferre alacritatis: ut plus uitæ alere polliceriq;, quàm quod ipſe arbitrabar, uideretur. quod quidem ijs quoque accidere ſo-

lebat;

lebat; quibus ille magiſtris ad rei militaris capeſſendas rationes utebatur. nam equitare; haſtam, galeam, ſcutum, loricam geſtare; uibrare enſem; modo peditem, modo equitem agere; modo Italos, modo Parthos imitari, ita breui tempore didicerat, ut illi ipſi, quibus ſe is ad diſcendum tradiderat, cum quidem nihil aliud in uita egiſſent, tamen dicerent non habere iam ſe, quod eum ulterius docerent. Neque ille hæc tantummodo leuia, bene ut armis, optime ut equis uteretur: ſed etiã grauioris ſæpe pugnæ ſpeciẽ cum æqualibus ſibi pueris cumq; ſuis militibus exercuit. nam & cataphracto equiti concurrebat, & magnis itineribus aliquo in armis, quaſi bellum gereret, contendebat. in tentorijs autem uel etiam ſub dio pernoctare, uim frigorum atque hyemis perpeti, caſtris locum capere, eadem uallo cingere, e quibus modo hoſtes propulſaret, modo quæ ipſe adoriretur; exercitum inſtruere, ſingula denique imperatoris officia obire ipſe quoquo modo poterat, puer quidem atque tener uoluit: quaſi turpe eſſet imperatoris filium, quacunque ætate eſſet, non eſſe imperatorem. itaq; Proceres, duas illas maximas præſtantiſſimasq; artes rei militaris atque literarum noſter Dux, quàm iu ipſis prope cunis, quaſi binas nutrices adamarit, complexus ſit, tenuerit: iam uidetis. ego enim ſic exiſtimo, cum dignitatem, tum utilitatem, quantæ eſſe maximæ nullis alijs ex rebus poſſunt; duabus his artibus diſciplinisq; contineri. nam in altera pacis & quietis fundamenta inſunt omnia; in altera ornamenta. illa, ut regno, ut patria, ut laribus, ut liberis, ut amicis, ut denique rebus cæteris omnibus, quibus oblectamur & iuuamur, nobis perfrui liceat, perficitur: hac ut ijs bene & cum dignitate perfruamur, comparatur. nam armis quidem uim repellere, ulciſci iniurias, inimicos profligare, ſocios amicosq; defendere, tueri fines, propagare imperium ſane poſſumus: quibus ex rebus quàm magnæ ſæpe utilitates, quanta gloriæ monumenta pariantur; quis eſt, qui non ſentiat? literarum autem præſidio leges condimus, iura conſcribimus, morum præcepta tradimus, oratorem componimus, qui ciuium animos impellat, quo lubet; reuocet, unde uult: humanarum diuinarumq; rerum ſcientiam acquirimus: quæ homines multis ante nos ſeculis nati ſenſerint, geſſerint, quomodo uixerint, ſcimus: noſtras uero aut noſtrorum res præclare geſtas obliuioni eripimus: poſteris cognoſcendas celebrandaſq; mandamus: quibus quidẽ officiorum generibus quid profecto uel prodeſſe magis hominum uitæ, uel plus afferre ſplendoris poteſt? Hæc ille igitur

tur non tam quidem meis aut aliorum monitis, quàm per ſe, uel potius diuinitus ſentiens, ita hiſce artibus ſeſe puerum tradidit, quemadmodum audiuiſtis: ita uero adoleſcentem atque iuuenem, ut mox audietis, dicerem uirum, nam eam ætatem etiam attigit, ſed eius aut nullos fructus, aut omnino tenues modicosq; percepit, fatorum credo iniuria, ſi fas dicere; ne fœcundam nos atque propriam eam noſtram felicitatem haberemus. De re igitur militari prius: cuius illud mihi in primis occurrit mirũ, quod tamen ei plane puero contigit. nam, cum decem eſſet annos natus eo tempore, quo eſt pater eius Federicus Dux mortuus; eam de ſe iam tum ſpem excitauerat, ita hominum animos ſui expectatione impleuerat, ut ij, quorum erat tum pater maximorum exercituum imperator, Neapolitanorum Rex, Mediolanenſium Dux, Florentinorumq; Reſp. eoſdem illos tam amplos exercitus, tam magna imperia, tam innumeras copias ei puero tuendas regendasq; tranſmitterent; rerum ſuarum ſummam ei uirtuti, quam inſpicere ipſam nondum poterant, odorem naſcentis & quandam quaſi fragrantiam ſe percepiſſe opinabantur; fidei, conſtantiæq; committerent. Itaque ille imperator antea, quam miles; ueteranus, quàm tirunculus; uir propemodum, quàm adoleſcens fuit. nam, qua ætate alij plerunq; Regum pueri nucibus ludere uel ploſtellis ſolent; noſter pilum aut iaculum proijciebat: qua fabellas illi de nutricibus audiunt, hic de caſtris tubarum ſonitum, armorum ſtrepitum, equorum hominumq; concurſum hauriebat: qua illi altores obſeruant ſuos, huius os atque frontem cohortes legionesq; reſpiciebant, iuſſis nutuiq; præſtolabantur. quamobrem ijs initijs ſic adoleuit, ut nullam profecto militaris diſciplinæ partem non diligenter obierit: nulla in bellica ratione atque munere nõ diu ac multum exercitatus occalluerit magna cum laude atq; gloria. Itaq; adoleſcens Innocentio octauo Pontifici Max. primo quidem contra Ferdinandi Neapolitanorum Regis audaciam incredibili adiumento atque præſidio fuit: poſtea uero innumeras Piceni urbes excitatis factionum atque adiutis ducibus nouas res molientes coercuit: magno bello magnis ſeditionibus implicitas pacauit: deſciſcentes alioq; uerſas reſtituit. Innocentio deinde mortuo, Florentinorum excercitibus uix dum iuuenis cum præeſſet: opulentiſſimam bellicoſiſſimamq; urbem Piſas, & cum rebus omnibus ad repellendos hoſtium impetus, tum animo atque irarum ſeminibus inſtructiſſimam obſidione ita preſſit, ut Deorum uoluntate potius, quàm ullo ipſorum

conſilio

conſilio aut uirtute imminenti erepta exitio calamitateq; uideretur. Marrucinorum idem mox plura oppida, Marſorum, Præcutinorum, Veſtinorum à fide regia quæ defecerant, recuperauit, Regibusq; reddidit: cum illum ipſi, atque Alexander Pont. Max. quo cum ij fœdus percuſſerant, ſuis ductandis copijs præfeciſſent. nam, quæ cum Venetis deinceps geſſit; quantum pro illa Rep. periculi adijt, quantum laboris; nec explicari una oratione poteſt, nec uno die. quibus quidem in bellis omnibus & imperatorem ita geſſit, ut ſibi nec in eligendo conſilium, nec in imperando prudentia, nec in obeundo alacritas, nec in exercendo labor, nec in conficiendo induſtria contentioq; deeſſet. magno in anguſtis rebus animo, incredibili temperantia in ſecundis, ſumma in utriſque conſtantia liberalitateq; utebatur. & uero militem, cum opus eſſet, ſic præſtitit, ſic omnino expers timoris fuit, ut in eo certe bello, quod cum Alexandro Pont. Max. contra alteram Romanorum factionem geſſit; ijs, qui cum illo eſſent, aliquando cedentibus ſolus cum centenis hoſtibus dimicauerit, potius, quàm committeret, ut ſe quiſpiam terga unquam uertentem uideret. In Flaminiæ autem finibus Ferdinando minori, qui Rex poſtea Neapolitanorum fuit, contra Caroli Gallorum Regis caſtra cum adeſſet, & tormentorum, quibus quidem exercendis ea plurimum natio ualet, pilæ ferreæ ex uallo hoſtium creberrimæ infenſiſſimæq; torquerentur: reliqui ſe præfecti milites q; cum retraxiſſent, ij uero, qui circum ipſum erant, ſtipatores eius corporis paſſim caderent, hoſtes autem urgerent, neque eſſet dubium, ipſe etiam ſi ceſſiſſet, uniuerſum ſuorum exercitum terga daturum, omniaq; iri perditum unius ipſius conuerſione uiderentur: ipſe de loco ſe nunquam mouit. itaque uel occiſis reliquis, uel cedentibus, ſolus magno animo reſtitit: ſolus inter multa hominum millia repertus ſane eſt, cui mori eſſet, quàm timere facilius. Prætereo hoc loco prudens ſciensq;, Proceres, multa: nec enim uel expeditiones eius ſingulas, uel bellorum omnia genera recenſeo: nedum eius præclare res geſtas egregiaq; facinora cuncta commemorem: quæ cum innumera quidem ſunt, tum ſunt omnia intra primum iuuentutis limen ſane confecta. quo tempore, quemadmodum de Achille ait Homerus, quem omnium Græcorum pulcherrimum atque formoſiſſimum dixit eſſe, cum ſic etiam Duce noſtro nemo fere Italorum pulchrior, nemo ſpecioſior haberetur, omnes eæ actiones, omnia munera quæ obibat, dulci frontis ac decoro aſpectu & formæ tanquam luminibus illuſtrabantur,

bantur, reddebanturq́; conſpectiora. itaque cum erant illa ipſa per ſeſe magna atque grata, quæ tractaret: tum quia ijs candor atque hilaritas oculorum, uultusq́; forma ac ſpecies, totiusq́; corporis mira quædam dignitas maieſtasq́; accedebat. Dij boni, quàm ille mihi unus ex ueſtro cœtu potius, quàm ex noſtrorū turba Regum quiſpiam atq; Principum ſæpe eſt uiſus, ſæpe dignus, qui à uobis cum totius orbis terræ imperio, tum certe immortalitate donaretur. itaque illi ipſi, quos contra ferebatur, quibusq́; ſuccenſebat, iraſci tamen ei minime poterant, minime in illum duri quicquam infenſive cogitare, non mehercule magis, quàm in ipſos Deos: à quibus quidem tametſi acerbi aliquid accidiſſe interdum nobis exiſtimamus, nemo tamen ita efferatus eſt atque impius, ut iraſci, uel ulciſci ſe de illis uelle in animum inducat ſuum, ſaltem cum cœlum ſyderaq; ſuſpicimus. eodem prope modo ſimul atque noſtri Ducis faciem quis oculoſq; reſpiciebat, nihil in illum queri poterat, omnes ei ex animo uno intuitu iræ atque offenſæ excidebant. quod ſi contingebat ijs, quibus ille ſe iratum oſtendebat, quibus minabatur: quo in illum tandem animo eos fuiſſe credimus, quos amabat, quos honorifice appellabat, quos laudabat, quibus agebat gratias, quibus ſe debere fatebatur? itaque, ut paucis explicem atque amplectar, quod ſentio; cum ſcientiam rei militaris, tum uirtutem, tum auctoritatem, quantæ quidem in uiro eſſe, uel in ſene etiam uix ſolent, demum ſi nouo mihi uerbo fere uti apud uos licet, etiã amabilitatē, nam ea quoq; res plurimū ualet, iuuenis, uel potius adoleſcens noſter Dux habuit; felicitatē non habuit eo præſertim tempore, quo eſſe illi maximo uſui potuit, maximeq; ea opus fuit. Sed libet mihi uobiſcum noſtrã ſortem, Proceres, lamentari: libet de humanis conditionibus, deq; naturæ legibus cõqueri, duris illis quidē ſæpe, ut ſunt, ad ferendum; ut uidentur, etiã iniuſtiſſimis. nam illa ipſa noſtri Ducis tam grata, tam liberalis, tam excellens, tam eximia pulchritudo; illa ad bellica munera obeunda indefeſſa nauitas atq; uis, quæ uirtutibus reliquis ſuffragatur, eſtq; earum adiutrix omnium & tanquã adminiſtra: non multum ſanè diu una cum illo fuerunt; non diu illi fœdere inito ſeruatoq; aſtiterunt: ut ſe oſtendere tantummodo uoluiſſe uiderentur, permanere noluiſſe: quo magis poſtea nos illo etiam uiuo earum deſiderio conficeremur. laborare enim pedum doloribus uno ille atq; uigeſimo ætatis anno ſanè cœpit: qui quidem morbus, cum ætate atque tempore uires & tanquam animos aſſumpſiſſet; ita demum inualuit, ut in illo

neque oris & uultus ſpecies proceritasq; membrorum, neque ſtrenuitas illa corporis priſtina multum agnoſceretur; cruciatu & macie maieſtas illa eximia formæ, agilitas, uiresq; membrorum captæ atq; confectæ tabeſcerent; ipſe, cum bene ſibi eſſet, geſtaretur; cæterum in lecto iaceret. O inanes cogitationes noſtras & ſpes. o ſtudia curasq; hominum tenues atq; miſeras. ò fallacia bona, citoq; pereuntia; & laborum noſtrorum flores ante, quàm fructus pariant, exareſcentes & caducos. quid illo homine ad omnes bellorum rationes maius, quid unquam præclarius, quid admirabilius extitiſſet, ſi aduerſa illi ualetudo maximas eas excellentesq; dotes, & Deorum immortaliũ dona egregia non inuidiſſet? ſi is ad ſenectutem uſq; integer, quod innumeris imperatoribus contigit, perueniſſet? qui adoleſcens, qui puer tot imperia geſſerit, tot bella confecerit, ut multorum imperatorum omnes ætates æquauerit, ſuperauerit; qualem illum tandem uirum, qualem ſenem præſtiturum ſe fuiſſe credi par eſt, eos annos ſi illæſus confeciſſet; ſi ad admirandum illud atque diuinum ingenium, animi magnitudinẽ, fortitudinem, multarum quoque rerum inoffenſa experientia multos annos uberes ſolidosq; conquiſita; conſiliorumq; maturitas cana atq; grauis acceßiſſet? Sed mihi quidem cogitanti ita eſſe in humanis rebus à natura comparatum uideri ſolet; ut quæ mediocria ſunt; ea ad excellentem ſtatum atque formam ſæpe ſine offenſione perueniant: quæ uero iam excellentia ſunt ipſa per ſe atque eximia; iis ulterius progredi, ut abſolutißima ſint, minime omnium liceat. quamobrem egregiæ res magnæ præclaræ uiſuntur quidem permultæ multis in locis atque urbibus; perfectæ uero ex omni parte atque ſummæ, & quibus nihil addi poſſe uideatur, prope nullæ. itaque aiunt Scipionis illius Africani maioris filium, cum quidem ad patris militarem diſciplinam animiq; magnitudinem doctrinæ etiam ſtudia literarumq; multarum uberiorem elegantiam adiunxiſſet, eſſetq; ſpes illum patre præſtantiorem amplioremq; futurum; corporis imbecillitate adoleſcentem admodum impeditum rem militarem poſtea exercere non potuiſſe. qui quidem in eo longe minor noſtro profecto Duce fuit, quòd is manum fortunæ iniiciens, qua ſe in re nauanda corporis imbecillitas impediebat, ſolertia eam induſtriaq; conſequebatur. bellis enim intererat uel laborans. itaque ſedere in equo cum non poterat, ſella uel lectica utebatur. nunquam illi morbus mentem, nunquam rerum geſtarum memoriam, qua ſupra omnes homines mira atque tenacißima eſt uſus; nunquam rei militaris

litaris ſcientiam, nunquam auctoritatem ita abſtulit; quin etiã captus pedibus maximis cum imperijs ſemper eſſet. Itaq; Iulius ſecundus Pontifex Max. homo cum omnium rerum ſcientia, tum cognoſcendis perpendendiſq; hominibus plane mirus, cum primum rerum imperio eſt potitus, ſuis eum copijs exercitibusque præfecit: omnibus eo in bellis uel ipſo, uel per uicarium eſt uſus, quoad is illum atque nos moriens triſtes mærenteſq; reliquit. Sed, quoniam de re militari diximus; de doctrinæ eius ſtudijs rationibuſq; deinceps dicemus. quæ in re propterea quòd nos adiutores illi fuimus, uereor, Proceres, ne aliquibus ea, quæ dicentur, maiora interdum à nobis multo, longeq; præſtabiliora, re quã ſint, uerbis fieri orationeq; uideantur: ita ſum magna incredibiliaque prope dicturus. uerum ego illos ipſos alumni mei manes optimos atq; ſanctiſſimos teſtor, quos quidem hic adeſſe atque attendere, quæ dicuntur, exiſtimo; nihil me fictURUM eſſe, nihil ueris additurum, nihil uerborum fuco compturum; ſed frontem uobis ipſam rerum nudam incomptamq; oſtenſurum. Duæ ſunt igitur, ut mihi quidem uideri ſolet, in ſtudijs literarum diſciplinæ Regibus Imperatoribuſq; præter alias expetendæ. Oratoria ſiue ars, ſiue facultas; hiſtoriarumq; cognitio. nam & eloquentia cum in populo, tum in caſtris maximas olim ſæpe res difficillimaſq; confecit, & in poſterum conficiet; & rerum ab alijs geſtarum exemplis abundare, quibus in tuis rebus uti poßis, & bello & pace profuit certe proderitq; ſemper plurimum. harum utrãq; diſciplinarum noſter Dux miro ſtudio ab ineunte ætate eſt complexus; earũq; legendis cum Latinis, tum Græcis auctoribus ſeſe dedit magna inexpletaq; diligentia. annis autem accedentibus ita in utriſq; profecit, ita ſe penitus in eorum penetralia immiſit, ut, quò ulterius poſſet progredi, iam prope nihil haberet. nam eloquentiam eſt adeptus non illam quidem, qua in foro utimur, acrem, acerbam, iracundam, contentionis, ardoris, inimicitiarum, laterum laborum plenam: ſed illam pacatam, ſedatam, grauem, hilarem etiam interdum; & cum dulcem, tum reſperſam ſalibus, uerecundam tamen ſæpius & uenuſtam, ſimplicem ſemper, non minio non cincinnis comptam, mundam uero, & ipſa quaſi negligentia gratiorem, quamq; uere regiam atque imperatoriam poßis dicere. itaque ſibi cum laudandus eſſet quis uel bonus ciuis uel ſtrenuus miles, uel alius aliquis quoquomodo; ita eum laudabat, ut, cum ipſe multa cum gratiæ tum beneuolentiæ cauſa diceret; orationi tamen neque fides neque grauitas unquam deeſſet: tantumq; cæteri lau

dato

dato tribuendum eſſe ducerent, quantum ei laudator ipſe tribuiſſet: ille autem, qui laudaretur, non omnibus ab hominibus mallet, quàm ab uno illo ſeſe laudari. In uituperando autem natura parcus, uoluntate abſtinens, facultate magnus atque inſtructus cum eſſet; ad eam dicendi rationem ita raro accedebat, ut ſcires inuitum accedere: cum accederet, ita illam ferè ſemper placide coniterq; exercebat, ut appareret non omnes eum ſuas uires explicare uoluiſſe. uerum omnino magnis Ducibus non ita ſæpe euenit, ut laudent; minus ſæpe, ut uituperent quẽpiam: atque utrum libet cum agunt, parce id grauiſſimisque uerbis agunt; ne uideantur magis quàm deceat in altero amore & beneuolentia, in altero odio & ſimultatibus duci. accuſatio autem atque defenſio nunquam in illis ferè cadunt, quippe quibus nulli iudices accendendi, nulli demulcendi ſunt: ſuus illis animus iudex eſt: is audit, is decernit: eo abſoluimur, eo condemnamur. ſuo autem quiſque animo tacens loquitur, ſilens perſuadet. itaque nihil iudiciali oratoriæ artis generi cum Regibus. propria eorum autem atque peculiaris eſt deliberatio propterea, quòd ad eos omnia omnes deferunt, ciues, prouinciales, municipia, milites, clientes, ſocij, uicini. habent autem conſiliarios ipſi ſuos, qui aſſiſtunt, quibuſcum agendumne ſit aliquid, aut non agẽdum, diſſerunt. tum cum alijs ſæpe Regibus, ſæpe cum Legationibus multa quærunt, multa diſputant: quilibet alios adducere in ſententiam conatur ſuam. ibi ars, ibi ingenium ualet. Hoc in genere, Proceres, omni ſi quis unquam magnus atque ſummus fuit; ſi quis ea, quæ ipſe cogitaret, ſentiret; quæ optaret, quæ timeret, in aliorum mentes, atque animos ita tranſtulit: ut impreſſa non tradita, innata non inſita, propria non aliena uiderentur; ſi quis inquam lenis, dulcis, blandus; ſi quis itẽ grauis, ſeuerus prudens, nullum uerbum temere proferens; tum ſi cum opus eſſet calidus, ſi ludens, ſi percuntator; denique ſi eloquens, ſi facundus unquam fuit: is profecto noſter Dux fuit; is prope unus omniũ oratorum omnem uim, omnes illecebras, omnes, ut ita dicam, Veneres eſt conſequutus. nihil addo, Proceres, nihil fingo. Audiuiſtis eum ipſi ſæpe: eius uerba atque uoces auribus ueſtris hauſiſtis. quæ uos, quæ multi Reges, quæ Venetorum Senatus, quæ Iulius Pontifex Max. ſcit, nouit, laudauit, admiratus eſt; ea loquor. atque hæc quidem eius uiri tam præclara tamq; regia eloquentia eo etiam admirabilior fuit, quòd quæ ipſe in medium pro re nata atque tempore afferebat, ea ſi optimi oratores atque clariſſimi diu culta elaborataque adduxiſſent, non fuiſ

ſent

ſent meliora: quæ uero ſecum ipſe ante commentabatur, quod erat ferè nunquam; ſed, ſi quando meditatus ad dicendum accedebat magna aliqua in re atque cauſa, eam ſic tractabat, ut, cum omnibus artis præceptis inſtitutiſq; uteretur, nullum tamen diſciplinæ aut ſcholæ, nullũ induſtriæ ueſtigium appareret. Sed iam ad hiſtoriarũ cognitionẽ tranſeamus, alteram earum artium, quas maxime Regibus diximus Imperatoribuſq; conuenire. quæ quidem certe ars ipſa quoque bifariam ſpectari ſolet: duobus enim quaſi terminis continetur, rerum ſcilicet atq; locorum deſcriptione. harum partium alteram lato nomine hiſtoriam, alteram coſmographiam dixit illa bonarum artium ſtudiorumq; omnium inuentrix & magiſtra Græcia: magniſq; utrãq; atq; proprijs auctoribus fulcijt. quod poſtea noſtri homines æmulati idem fecerunt. his igitur in ſingulis quantum noſter Dux excelluerit, quæſo, Proceres, cognoſcite. Dico enim & quidem magna uoce pronuncio; quicquid unquam geſtum à quoquam eſt, quicquid perpetratum, quod quidem literis mandatum ſit uel Græcis uel omnino noſtris, ſiue ex Hebræorum hiſtoria illa quidem perantiqua perque ueteri, ſiue ex his hiſtorijs, quarum res geſtæ poſt fuere, ueteres tamen ipſæ quoque ſunt, ut Perſarũ Regum, ut Aegyptiorum, ut Lydorum, ut Armeniorum, ut Græcorum, ut Romanorum aliorumque inter hos populorum; ſiue omnino ex recenti atque noua: ea omnia Ducem noſtrum legere audireque uoluiſſe; ſemel uel lecta uel audita in promptu poſtea ſemper anteque oculos habuiſſe ita, ut nihil unquam eorum exciderit. quaſi enim ille omnes in animo res inſculptas haberet; nullæ gentium commotiones, nullæ exercituum comparationes, nullæ claſſes, nullum bellum, nulla pugna, nulla oppidi obſeßio, nullum egregium facinus, nulla illuſtrior nex; tum nullæ morborum eluuiones, aut fames aliqua durior, aut præclaræ diſciplinæ, ſcholæ, leges, cerimoniæ, ſacrorum ritus; nullum denique neque factum, neque dictum paulo excellens inerat in literarum monumentis, quod non in eius memoriæ ſepto contineretur. Equidem mihi ipſe uideor mira nimium, Proceres, & fidem exuperantia dicere. ſed quid agam? taceamne ea, quæ uerißima eſſe certo ſcio; quæ uos fortaſſe ſæpe, ipſe millies ſum expertus? ut cum alumni mei optime de me meriti, tum certe ueſtri Ducis uidear diuinis uirtutibus inuidiſſe? an proferam explicemque omnia? ut, qui hæc non uiderunt, non ante audiuerunt, mendacio me putent uel referre illi uelle gratiam, qui mearum fortunarum auctorem omnium, uel à uobis inire, qui ue-

ſtrum Principem ſic laudem? Sed me præſtat uera dicentem quicquid lubet, quàm ea ſilentem ingratum atque immemorem uideri. itaque illud iterum atque ſæpius repeto, memoriam noſtro Duci tantam fuiſſe, ut ea pro cæra atque codicibus uteretur. quaſi enim in illam transcriberentur eiſdem literarum monumentis ea, quæ legeret, aut eiſdem uerbis, quæ audiret, ſic ordine poſtea poſituque permanebant, neque temporis ullo ſpatio longiquitateve delebantur. ita ille cum uellet aliquid recordari, ad ſuæ ſe memoriæ quaſi commentarium referebat: tum id tanquam relegeret, ſic reminiſcebatur. Sarmadas quidam in Græcia fuiſſe olim traditur ea memoria uir, ut quæ quis uolumina confeciſſet, ea ipſe more legentis repræſentaret. magna profectò res, atque perdifficilis: neque enim ſine longa exercitatione atque uſu effici tantus habitus atque ſcientia poteſt. uerum omnino nihil cum noſtri Ducis ſenſu memoriæ felicitateve conferenda. nam Græculus ea, quæ legerat, tũ, cum legerat, fortaſſe recordabatur: paulo ſub poſtea eadem ſi petijſſes, profectò ſiluiſſet. arte enim memoriæ illa, quæ ab ijs, qui de ea re ſcripſerunt, eſt tradita, credo iuuabatur. quæ uero arte atque uia quis conficit; tantiſper, dum illa calet locorum diſpoſitio, qua, qui id agunt, utuntur, remanent: refrigerato negocio euolant. itaque illi pauca eorum ultra retinent, pauca comminiſcuntur. noſter autem nihil locis utebatur, nihil arte conficiebat. ſuus ſibi memoriæ quaſi ager ſatis frugum ſine ullo cultu ferebat. tum larga Deorum immortalium dona, atque munera nullis hominum laboribus, nullis artis præſidijs adiumẽtiſque indigebant. uidi ego ſæpe, Proceres, cum is longas paginas recitaret non modo integris ſenſibus, ſed ſingulis etiam uerbis, eorum ſcriptorum, quorum ipſe libros cum perlegiſſet, eos poſtea in manibus decem, aut quindecim tot annos non habuerat, neque ullam interea earum paginarum mente unquam ſyllabam recoluerat. itaq;, ut rem breuiter explicem, omnes actiones, omnia tempora, omnia clarorum uirorum, omnia illuſtrium feminarum nomina, quæcunque in arte diſciplinaque excelluiſſent, ita hærebant in eius memoria, ita is eorum, quæcunque audiuerat aut uiderat, recordabatur, ut ipſum unum diceres uel omnes omnium gentium annales conſcripſiſſe, uel omnibus ſeculis uixiſſe. hæc de rerum hiſtoria. De regionum ſede autem & locorum illud poſſum dicere; quòd non prouinciarum, non urbium, non oppidorum, non pene uicorum, non item maris ullius, non ſinus, non inſularum, littorum, portuum, non montium, non lacuum, non fluminum,

non ipſorum etiam fontium ullum is nomen neſciebat, uel quod prius fuiſſet, uel quod eſſet nunc: non ſitus, non ſalubritates, non quo uictu quæque regio, quibus moribus, quibus artibus uteretur, quibus excelleret rebus, alia quantum ab alia diſtaret. itaque hercle nemini ſui fundi ratio fuit, quàm illi orbis terrarum ſtatus, atque conditio, notior. quid hoc maius aut admirabilius dici poteſt? neque enim uerbi aut laudis cauſa augendæ utor ſimilitudine, Proceres, cum dico, nemini ſuum fundum notiorem, quàm illi orbem ipſum terrarum fuiſſe. latine me ſcitote, non laudatorie loqui. quare etiam planius dico: non antiquis, non recentibus locorum ſcriptoribus egebamus ullis, vbi is erat: ille nobis vnus omnes omnium ſcriptorum libros, omnes tabulas exhibebat. quanquam is quidem ſuarum opum diſſimulator magis, quàm oſtẽtator fuit. nemo enim illo minus multa ſcire uideri uoluit, nemo minus alijs ſeſe præſtare. itaque nihil unquam ferè, niſi peteres, niſi etiam laceſſeres, explicabat. repetebat autem ſecum ipſe ſæpe multa modo tacitus, modo leuiter ſuccinens, carminaque præſertim. nam & poetas puer legerat, edidiceratque magno ſtudio, & per bonis mirum in modum ſemper eſt delectatus. Præter hæc, è philoſophiæ fontibus multa etiam hauſerat, eaque præcipue, quæ de moribus diſputantur. Diſciplinam autem illam, quàm iure meritoque ſacram dicimus, vniuerſam perceperat cum antiquiorem tum nouam. itaque nihil habetur in ea obſcuri, nihil ambigui, nihil tranſlati, quod ipſum lateret: tametſi eiuſmodi multa inſunt in eius ſcientiæ ſcriptoribus. Medicinæ quoque præcepta ita tenuit, ut illi ipſi artis magiſtri, quorum opera utebatur, nihil ferè proſpicerent, quod ipſum lateret; ei ſæpe etiam ex ipſius conſilio mederentur. ſed hanc artem non antea attigit, quàm eum imbecillæ valetudines morbique inuaſerunt. itaque in lecto illam, non in ſcholis philoſophorum didicit. Quid uero, Proceres, nihil ne in Duce noſtro, præter illas duas artes maximas quidem, atque latiſſimas rei militaris & doctrinæ, quas commemorauimus, magnum atque præclarum fuit? quarum artium alteram tũ, cũ coaleſceret, coactus eſt prope uniuerſam abijcere; alteram, cum florere eius ſtudia inciperent, lente remiſſeque exercere. fuere certe, fuere inquam plurima: quod quidem etiam ſi tacerem, uos tamen, Proceres, qua prudentia eſtis, ipſi per vos cognoſceretis. omnes enim prope virtutes facile intelligitis uno mehercule doctrinæ ſtudio uel acquiri ipſas, vel omnino perfici. nam, quẽadmodum veri ignoratio vitiorum fons & radix omnium atque malorum

lorum eſt, ita neceſſe eſt à ueri cognitione atque ſcientia, quæ doctrinæ ſtudijs maxime comparatur, deriuari coaleſcereque uirtutes: quarum quidem ſemina tametſi a natura ipſa quis poßidet; niſi tamen is adhibeat operam ſtudiaque literarum, bonam ad frugem ipſa nunquam ferè perueniunt, nunquam fructus uberes atque magnos ferunt. quamobrem noſter Dux cum illarum rerum cognitionem, quas dixi, referre acceptam debet literarum & doctrinæ ſtudijs; tum uel maxime reliquarum aut omnino, aut magna ex parte uirtutum comparationem ac perpolitionem: quibus profecto recenſendis neque mea, neque alicuius oratio eſſe ſatis, Proceres, poteſt: ſed ea tantummodo perſequar; quæ cum mihi promptiora dictu ſunt, tum uobis etiam re atque experientia notiora. eſtis enim prope ipſi teſtes; in eo ſingulis, quod cuiuſq; eſt, tribuendo atque partiendo neminem illo unquam minus uel amorē uel odium admiſiſſe; neminem magis omnem cum libidinis aut auaritiæ, tū omnium cupiditatum notam ab ſe amouiſſe longeq; reieciße. nam cum & natura ſua propenſus in æquitatē eſſet, & puer de me illum Theognidis poetæ uerſiculum audiuiſſet, quos is ait omnes uirtutes in una iuſtitia contineri, nihil illi poſtea ea re maius, nihil antiquius fuit. erga ſuos, erga exteros, domi, peregre, in foro, in caſtris, ea puer, ea adoleſcens, ea iuuenis, ea uir incredibili tenore eſt uſus: ut non ſolum ab eo quiſquam nihil præter æquum, atque fas impetraturum ſe confideret; ſed iam ne peteret quidem: diſcordiarum autem, controuerſiarum, inimicitiarum ſuarum eo arbitro etiam alieni uterentur. ad illum enim, tanquam ad Areopagitarum tribunal Græcia, plurimi, qui eum nunquam uiderant, ſuis de rebus atque cauſis eius iudicio ut tranſigerent, accedebant; in eiusq́; ſententia illi etiam, quos contra ſtatuiſſet, conquieſcebant. quæ cum ita eßent; neminem tamen ab eo unquam uel pœna mulctatum, qui non plus peccauerit, quàm in illum animaduerſum ſit; uel præmio affectum audiuimus, in quem non ipſa merces amplior eius officio fuerit. itaque iuſtitiæ duas illas uirtutes cum in omnibus ijs, qui ſtatuunt aliquid atque iudicant, tū in Regibus & Principibus multo maxime quærendas laudandasq́; adiunxerat, clementiam & liberalitatem. ſed clementiæ atq; manſuetudinis nobis cum ſæpiſſime alias, tum eo ſanè tempore uteriſſimum ac pulcherrimum teſtimonium reliquit, quo Cæſar Borgia Valentinus omnis humani diuiniq́ue iuris contemptor atque perturbator; qui ei regnum per amicitiæ ſimulationem contra fas, contra fidem datam, optime etiam de ſe merito, perq́; uim

malis artibus abſtulerat; ſaluti atque uitæ ſæpe numero inſidias fecerat; cũ is ex magno imperio atq; fortunis deiectus in Iulij Pont. Max. poteſtatem atque cuſtodiam ueniſſet, noſter autem Dux ab eodem Pontifice per literas atque nuncios Romam accitus, hoſpitio amantiſſime honorificentiſſimeq; ſuſceptus plurimis maximiſque tractandis rebus præficeretur, conſilijs omnibus intereſſet, Romanis etiam exercitibus eius imperio atq; fidei traditis eſſet illi quaſi quodam fato uindicandi ſe de Cæſare facultas quàm ampliſſima oblata: nihil eorum in illũ egit; quæ quidem ipſum facere æquiſſimum atque iuſtiſſimum fuit. ſed cum eius ille genibus aduolutus ſuorum ſcelerum atq; perfidiæ deprecatus ueniam eſſet, homini ſupplici atq; miſerrimo pepercit. itaq; qui in eius fortunas atque ſanguinem omnia tentauerat, multa perſecerat, ut uidiſtis, eiuſdem de libertate atque ſalute tum cum ſumere pœnas poſſet, nihil imminuit. exiſtimabat enim, idq; dicere frequenter ſolebat; non tam pulchrum eſſe ulciſci iniurias, quàm obliuiſci: illud ſibi omnium hominum, perpaucorum hoc, eorumdemq; non niſi magni animi uirorum, ſuorumq; factorum conſcientia fretorum atque nitentium uideri. Liberalitatis autem quid ego exempla eius perſequar, quem cognati, quem neceſſarij, quem familiares, quem alieni, quem omnes deniq; homines in omni ætate omnium liberaliſſimum munificentiſſimumque ſunt experti? quiq; longe magis cum donaret aliquid, quàm alij, cum donantur, gaudebat? qui nihil ſe habere, niſi quod à ſe haberent homines, nulla re frui, niſi qua cæteri à ſe donati fruerentur, exiſtimabat? memini, Proceres, atque adeo aderam, cum ille admodum puer de ſua ueſte tria ſagula egregiæ materiæ, atque operæ totidem æquæuis ſibi pueris ſuis hoſpitibus donauiſſet, eum ab Octauiano patruo reprehenſum, qui dicebat, ſi ſic faceret, ſua ipſum ueſte nihil uſurum, reſpondere: At qui poſſum aliter tam multis ſagulis uti? ipſe enim plus uno non induor. Pulchra me hercule uox, eoque puero digna; qui quidem eſſet in talem uirum, qualem nunc amiſſum lugemus, euaſurus. itaque in illo cui nam harum duarum uirtutum, de quibus dixi, deferri primæ debeantur, liberalitatis an clementiæ, iudicio conſequi difficillimũ quidem puto. Innocentia uero ac continentia, in tantis opibus, tam amplo in imperio atque regno quanta is fuerit, nolite cõmoneri uelle, Proceres: uos metipſi uobiſcũ recordamini. Solẽt alij plerũq; Reges fortuna ſæpiſſime abuti: felicitatẽq; ſuam in eo poſitam putant, ſi æque potentia atque libidine pollent: quicquid concupiue runt, etiam conſequi expetunt:

expetunt. itaq; nihil caſtum, nihil ſincerum, nihil ſanctum, nihil tutum ab illis eſt: luxu, licentia, libidinibus, flagitijs, rapinis, ſtupris corrupta deprauataq; ſunt omnia. ſibi autẽ cariores illos habent, illi apud ipſos ampliore loco ſunt, qui ad explendas eorum libidines plus curæ adhibent, plus laboris: quo fit, ut plenas domos habeant audaciſſimorum perditiſſimorumq; hominum, qui neque fas, neque pium, neq; prudens, neque rectum quicquam nouerunt. longe aliter, Proceres, noſter Dux: caſta mens, caſtus animus: pietas, pudor, religio ſemper cum illo eſſe: nihil ſibi ipſe concedere, quod quidem cum omnes leges, tum certe omnes homines nõ conceſſiſſent: ſuas libidines acrius quàm aliorum cohibere: imperare autem ſibi ipſum poſſe, id uero longe maximum pulcherrimumq; ſane regnum exiſtimare: uoluptatem ſine honeſtate nullam eſſe ducere, tum nihil proprium Regis eſſe, præter gloriam & laborem: alijs putare ſeſe natum plus, quàm ſibi. itaque maiorem ex ea re uoluptatem capiebat, cum benefacere uni aut alteri poterat, quàm ſi omnes in ſe homines omnia beneficia contuliſſent. qua in re illud etiam mirum propemodum fuit, quòd, cum is aliorum in ſe beneficiorum memoriam animo ſemper repeteret, nunquã obliteraret; ſuorum in alios ita non retinebat: ſiue id magnitudine animi, ſiue liberalitate faceret, ſiue omnino promerendi ſibi ſemper nouos homines uoluntate, ut quaſi ſenſum memoriæ nõ haberet, nihil eorum, quæ cuiquã benefecerat, recordari prorſus unquam atq; reſpicere uideretur. neq; uero, qui circum illum erant, non probi, nõ frugi, non continentes, non bonis moribus, non integritate præditi. neque ſane aliter res ſe habere poterat, quando is ſuam in illos beneuolentiam ipſorum uirtutibus, non ſua libidine metiebatur. itaque ijs internuncijs liberæ afflictorum querimoniæ de aliorum iniurijs audiebantur: iniuſte oppreſſi atq; miſeri ſubleuabantur: perditi flagitioſiq; puniebantur: temere imperata remittebantur: ablata reſtituebantur: incolumitati omnium atq; ſaluti, paci, otio, libertati per eoſdem conſulebatur. quamobrem illæ ſe urbes beatiſſimas exiſtimabant, apud quas ille diutiſſime commorabatur. Sed quid ego tam pauca de illius coborte atque comitatu dico? qui nunquam ſine multis aliquo genere laudis excellentibus clariſſimiſq; uiſebatur uiris? qui ſemper cum bello ſtrenuos, eoſdemq; ingenuos, & ſuarum ciuitatum principes iuuenes, tum uel maxime cultu literarum clara præſtantiaq; ingenia ſecum habebat, ſiue mathematicis in diſciplinis, ſiue philoſophiæ, ſiue reliquis in ſtudijs leuioribus, pangendiſq;

pangendiſq; carminibus præſertim: quibus cum & natura & certe, iudicio plurimum delectabatur, tum eorum magiſtros ſemper fecit plurimi, ſemper apud ſe eſſe uoluit: ijs in caſtris, in itineribus, domi, peregre, ijs in menſa quotidianoq; in conuictu familiariſsime utebatur: cum ijs dies ac noctes, dum ſibi per negocia liceret, conſumebat. itaq; neque ſuperiorem Africanum Ennio, neq; minorē illum, & C. Lælium Terentio magis delectatos accepimus, quàm noſter Dux his delectatus poetis eſt, eos charos habuit. quos ego, Proceres, quoniam hic eorum aliquos aſpicere poteſtis, idcirco nihil nomino, nihil appello: ſatis per ſe ipſi uobis cogniti perſpectiq; ſunt. Ptolemæum Philadelphum, Regem Aegyptiorum, aiunt poetarum ita ſtudia coluiſſe, ſeptem ut illos celebres Græciæ poetas ſecum uno tēpore habuerit, qui quidē, Pleias, propter numerum ſunt uocati. Illius credo exemplo Guidus Vbaldus Dux ſine multis poetis nunquam fuit. quoniam uero non poeticis ſolum ſtudijs; ſed, quemadmodum dixi, aliarum etiam bonarum artium diſciplinis doctos homines adamauit, nihil unquam fuit eius comitatu amabilius, nihil ſplendidius. non Pleiades modo ſtellæ, Proceres, ſed uniuerſi prope cœli ſpeties eius in domo quaſi radiare uidebatur. itaq; audiui ſæpe multos, qui dicerent, cum Hiſpaniarum Regem, tum quidem Galliarum, tot tantarumq; urbium, tot populorū dominos, apud ſe tot præclaros homines, tam illuſtria ingeniorum lumina, ac plane ſydera non habere. Sed neq; fide is minor, quàm temperantia, Proceres, fuit: de qua nemo unquā queſtus eſt, nemo eam deſiderauit. non illius modo gentes autem, aut ſocij, aut fœderati, uerum etiam ipſi hoſtes ei ſemper plurimum tribuerunt, ſanctiſſimamq; iudicauerunt. itaque inter Iulium Pont. Maximū atq; Venetos expoſtulationū iniuriarumq; ſemina maximis de cauſis cum iactarentur; utrique illo diſceptatore ſunt uſi, utrique in eius fide conquieuerunt. nunquam uero ita ſancte quiſquam iuſiurandum aliquod celebre, aut Deorum immortalium teſtimonio initum ac percuſſum fœdus, ut ille uno uerbo datam ab ſe fidem, coluit. Age uero, utrum exiſtimatis, Proceres, facilitatem illi minus defuiſſe, an humanitatem, an etiam ſermonis ſuauitatem? porro cum ita faciles ad eum aditus eſſent, ita is omnibus hominibus omnibus horis pateret, ut neminem patremfamilias cōmodiorem domus ulla habuerit, quàm eo Duce cum eius populi, tum exteræ etiam nationes uterentur: ita autem humanum ſe præberet, ut cum fortuna multos, dignitate plures, uirtute omnes Reges ſuperaret, humanitate

ne ab infimo quidem ullo ſuperaretur: comitate certe ſermonis ſuauitateq; uerborum ita eas uirtutes quaſi condiebat, ut non hominem aliquem uiderentur conueniſſe, qui illum adibant; ſed plane quendam propitium atque beneficum hominibus Deum. inerat enim in illo comitati adiuncta ſemper grauitas quædam regia, quæ quicquid ageret, quicquid diceret, ad dignitatem componebat, admiſcebatq; leuioribus etiam in rebus illud, quod ſummis uiris maxime conuenit, decorum. Verum hæc omnia ab uno prudentiæ fonte quaſi riui emanabant: quæ ſic in illo ſcaturiebat, ut nunquam exareſceret; ſic fluebat, ut in omnes partes diffunderetur. nam cum non ſolum uitia uitas hominum actionesq; perturbent; ſed ipſæ etiam uirtutes uel intentione nimia uel remiſſione ſæpe decipiant: etenim quæ iuſtitia dicitur, eam ſi ſeuere nimium exequare, acerbitas appellari poterit; quæ clementia eſt, diſſolute ſi utare, ea ignauia uerius atq; mollities erit: adhibenda ſane prudentia eſt, quæ aduocet atque retineat ea, quæ recipienda ſunt, ſegreget repellatq; contraria. Hac igitur prudentia noſter Dux ſic abundauit, ut non ea ſolum ad uitanda fugiendaq; uitia uteretur, ſed in exercendis etiam bonis artibus ſæpe tempori, ſæpe rebus, ſæpe perſonis alias magis, minus alias, honeſtati quidem ſemper, dignitati, gloriæ quantum poſſet maxime, inſeruiret. Itaque illis uirtutibus eius animus redundauit, quas dico: quarum uſu atque functione omnium illa etiam humanarum diuinarumq; rerum magiſtra ſapientia comparatur: quæ quidem quanti facienda ſit, illa noſtri Ducis uox præclare docere nos poteſt. nam cum in eum quondam ſermonem incidiſſent ij, qui cum illo erant, ut ipſum eſſe beatiſſimum dicerent, qui tot urbibus tot populis imperaret, tam magnificis ædibus, tam ampla ſupellectili uteretur, negaret ille ſe propterea beatum, quoniam auferri ſibi illa poſſent omnia uel uno die, inſtaret alius, inferretq;, Quid tu autẽ, Guide Vbalde, inquiens, cum in tanta rerum affluentia uerſere, putasne poſſe unquam fieri ut ad paupertatem deuenias, indigeasq; illarum rerum, quarum nos indigemus? Ego uero, inquit ille, ſi ueneat ſapientia. quo uno me hercule uerbo mihi quidem uidetur ſe ſapientiſſimũ oſtendiſſe, qui ſuum regnum ſuasq; fortunas omneis ſe ſapientia commutaturum eſſe, fieri ſi poſſet, præ ſe tulit. etenim imperijs atque diuitijs cum fortuna, tum ſæpe caſus dominatur: parua interdum offenſione, ueluti grandine totius anni fruges, ſic totius uitæ omnes medius fidius cõmoditates auferuntur. in ſapientiam nihil iuris habet fortuna: nullam

mo enim ex ulla urbe honeſtus ciuis, nemo ex municipio aut oppidulo aliquo uel pago tenuis uir, nemo ex agris ruſticus toto hoc in imperio atque hiſce regionibus ea tempeſtate ad Cæſarem ſe non inuitus contulit; nemo non illum perhorruit, euitauit, fugit, & ne oculis cerneret, quaſi tetram aliquam immanemq; beluam, diligentiam & cautionem adhibuit. Itaque Guidi Vbaldi deſiderium paucos menſes populi ægre cum pertuliſſent, perferre autem non poſſent diutius, Cæſaris exercitibus omnia occupantibus, ferrum illis, ignem, cædem, direptionem, proſcriptionem, uaſtitatem, ſi quicquam molirentur, denuntiantibus: tamen à Cæſare una omnes ſemel iterumq; deſciuerunt: Valentinianos arcium præfectos trucidauerunt: magiſtratus in uincula coniecerunt: legatos interemerunt: cohortes legioneſq; fuderunt: nominis prope Borgiani memoriam cum ueſtigio imperij non modo ex urbibus omnibus, uerum etiam ex monumentis ſingulis deleuerunt: Guido Vbaldo regnum denique, ſeq; ipſos reſtituerunt. Vnde hanc tantam tamq; miram erga illum beneuolentiam, tam immenſum amorem hiſce gentibus fuiſſe, Proceres, exiſtimatis? non enim ille eos magna ui aliqua theſauri, aut præmijs quibuſdam ingentibus inuſitatiſq; ſingulos afficiebat: non ludorum quotidie genere aliquo detinebat nunquam alias audito, nunquam uiſo: non exquiſitis ullis epulis, aut tibiarum inſolitarum deliniebat ſonis. ſed, quibus artibus in principes uiros conflari odia populorũ ſolent; eas ille artes non exercebat, earum nulli ſe obnoxium fecerat, nulla detinebatur. non libido unquam illum ad conſtuprandas ſuorum ciuium uxores aut uirgines, non auaritia ad premendas uectigalibus ciuitates, non impietas ad negligendam Deorum immortalium religionem, nõ crudelitas ad ſumendã iniuſte pœnam ab aliquo, Proceres, impulit: non à propulſandis iniurijs inertia, non à uindicandis timiditas, non ab honeſtate luxus, non denique à labore unquam animi ulla mollities deuocauit. Poſtremo quod cæteri tanti æſtimant, eripere ſe interdum populis, aliquoq; abdere, ubi totos dies ſine teſtibus uoluptati atque delicijs uacent, id ille ne cogitandum quidem ſibi eſſe unquam iudicauit: palam omnia atque in propatulo agebat. itaq; illum omnes non tanquam unum ex Feretria familia procreatum, ſed tanquã eodem, quo quiſq; erat, patre natum genitumq; intuebantur. quamobrem minus mirum eſt, ſi uel cum fortunarum ſuarum omniũ diſcrimine carere illo non potuerunt. a quo enim ſe habere, ut fortunis ſuis ita, uti uellent, uterentur, exiſtimabant; eas fortunas omnibus

bus periculis obijcere, ut ei ſuæ fortunæ reſtituerentur, non dubitauerunt: ſeq; omnes emori ſatius eſſe duxerunt, quàm per quem ipſi inter ſuos bene honeſteq; uixerant, eum perpeti ſine dignitate alienis opibus uitam ducere in alieno ſolo. Sed hæc populi in calamitate Principis egerunt. quid ipſe autem, Proceres, qua magnitudine animi, qua fortitudine eam calamitatem pertulit? quàm non ægerrime, non demiſſe, quàm etiam pacate toto illo in exilio fuit? ut non plus ei fortuna de eius dignitate, quàm is fortunæ uideretur de ipſius iure detraxiſſe: quæ cum illum omnibus prope calamitatibus affeciſſet, nullum tamen calamitatis in illo ſignum, nullum ueſtigium appareret. Quærite de Venetis, qui illum profugum, exulem, inopem, deiectum de rebus omnibus hoſpitio, urbe, opibus, auctoritate, beneuolentiaq; iuuerunt: interrogate patres illos atque Senatum: qua enim grauitate ſunt, nihil inficiabuntur: reperietis ita illum apud ipſos fuiſſe, ita ſe geſſiſſe, nihil ut de maieſtate, nihil de ſermone regio atque uultu, nihil de imperatorio animo, nihil de moribus, nihil denique de priſtina conditione uideretur mutauiſſe, præter ſolum. tametſi omnem illam exilij calamitatẽ uxor eius optima ſanctiſſimaq; fœmina ſua præſtanti pietate aut omnino aut magna ex parte leuauit. quod enim illa exilium, quam calamitatem, quos labores, quas erumnas mulier cum pulcherrima, tum ſupra fidem uiri pudoriſq; amantiſſima non leuaret? magni præſertim animi, incredibiliſq; prudentiæ, & cui me hercule ingenium præterne mulierũ captum dicam, an ne etiam uirorum contigit? e cœlo quidem illi atque diuinum eſt. itaque in ſummo illo rerum fortunarumq; ſuarum omnium diſcrimine triſtiſſimiſq; temporibus noſter Dux magnum ſane ſolatium chariſſimam prudentiſſimamq; coniugem fugæ, uiarum, curarum, laborum, cogitationum omnium comitem atque ſociam habuit. Atque mihi quidem totius noſtri Ducis uitæ curſum memoria repetenti, ſingulaſq; animo felicitatis eius partes intuenti, nulla maior, nulla uberior uideri ſolet, quàm quòd ea illi uxor obtigit, de qua quidẽ cum pudicitiæ tum uirtutum reliquarum omnium omnes, quæ nunc ſunt, quæq; in poſterum futuræ ſunt, mulieres exempla ſumere abunde poterunt, ipſas uirtutes æquare non poterunt. nam, cum illa iam omnes noſtri ſeculi præclaras atque illuſtres fœminas omnium uirtutum genere omnium hominum ſententia longiſſime ſuperauit, tum ipſarum quidem uniuerſi mulierum ſexus atque generis omnem præſtantiam prætergreſſa longius eſt, quàm quòd ullius mulieris ad uirtutem curſus

ſus

ſus poſſe aſſequi ullis unquam ſeculis uideatur. dicerem hac de re aliqua, Proceres, ex multis, uel etiam ex innumerabilibus, quæ quidem poſſunt dici: ſed neque incipere poteſt quis, quin idem multa perſequatur: & uos ea non ignoratis. ſic enim uiuit illa, uel potius ſic uixit, nam ut nunc ſe res habet, ita ſe macerat, lacerat, conficit, ut ea uita qualibet haberi morte durior atq; miſerior queat, ſic igitur illa inquã uixit, ut non ad ueſtras ſolum, Proceres, ſed ad omnium etiam hominum aures eius uirtutum uox atq; fama peruenerit. Verum hoc tantum tamq; eximium uxoris bonum cum uiri tantarum rerum geſtarũ tantarum uirtutum bono coniunctum, hoc tam rarum tam excellens coniugium, Proceres, ut uidetis, illud mali ſubſequutum eſt, quod ij liberos ex ſe non genuerunt. ueriti ſunt fortaſſe ſuperi, quæ acceſſio in hac familia uirtutum ſemper in poſtremos fuit, ij ſi filios habuiſſent, ne illi nimium proxime ad eorum conditionem accederent: itaque minus magnum interuallum inter ſe atque nos, quàm ab ipſis poſitum ſtatutumq; ſit, relinqueretur. niſi forte, quoniam ulterius progrediendi locus non erat, ſobolem ex ijs eſſe nullam potius, quàm non præſtantiorem uoluerunt; interireq; tam præclaram ſtirpem, quàm uel regredi, uel etiam cõſiſtere maluerunt. Atq; utinam, poſtquam ita ſtatuerunt Dij, ut noſter Dux ſine liberis interiret; ipſum diu nobiſcum eſſe ſiuiſſent, diu in uita longæuumq; reliquiſſent, ut hoc noſtrum ſobolis ex illo deſiderium fruendi ipſo longinqua diuturnaq; conditione leuaretur: quod erat quidem æquiſſimum: ut cuius ipſius fueramus ueris imaginibus & ſtirpe cariturri, eius uultum diutiſſime aſpiceremus, amoris beneuolentiæ conſuetudinis fructum, quam multorum fieri annorum per naturæ legem poſſet, perciperemus. quod ſi neque ſobolem ex noſtro Duce ullam, neq; longam ipſius uſuram nobis fuerant ijdem ipſi ſuperi cœliteſq; conceſſuri, ſed iuuenem florentemq; rapere atque intercipere illum uolebant: effeciſſent ſaltem, ut, quo minus, quoad uiueret, exercere ſeſe poſſet, omnibus membris captus ac debilis corporiſq; impeditus implicituſq; doloribus non fuiſſet: ſed, quos ipſos per paucos nobiſcũ futurus erat annos, eos proſpera ualetudine integerq; cõfeciſſet: quæq; interea ſtudia, quaſq; artes ſequi atque colere in animo habebat ſuo, ijs ſe dedere, eas tractare, ad earum ſibi comparationem uires & neruos intendere licuiſſet. nunc autem, o indignam uitæ ſortem atque miſeram, cum perbreue illi annorum ætatiſq; curriculum dederunt: ſex enim atq; triginta natus annos miſer interijt: tum eius ipſius bre-

uiſſimæ ætatis magnam melioremq; partem ita deformauerunt, ut ei nullum prope uitæ uſum uiderentur, præter auræ atq; lucis, reliquiſſe. itaque ille infœlix neq; liberos ex ſeſe genitos ullos uidit, dulcedinemq; illam filiorum, quæ quanta ſit, ij nouerunt, qui parentes ſunt, cæteri ne cogitare quidem poſſunt, nulla ex parte eſt expertus: neque, quantum poterat, uixit, aut ſaltem quantum iure uitæ debebat: ſed medio in curſu, uel etiam citra curſum medium eſt extinctus. demum quoque, ut nullius duræ conditionis expers eſſet, id tam modicum tamq; breue temporis ſpatium, quod uixit, ſic profecto uixit, ut multo etiam minus ſeſe uiuere ſibi maxime optandum fuerit: ita porro eius temporis plurimam partem quaſi mortuus inter uiuos fuit. proh Dij immortales, dicerem crudeles atque duros, niſi me mei Ducis mira pietas conſtantiaq; retineret: qui ne medijs illis quidē in cruciatibus, quibus eſt confectus, uocem ullam unquam contra uos aut plane gemitum edidit. Sed proh Dij cum immortales, tum ſæpe mortalibus commodi atq; benefici parum, ita ne huius optimi ſanctiſſimiq; uiri ſumma probitas, ſummus pudor, ſumma æqui atque boni obſeruantia, ſumma innocentia, ſumma fides, ſumma deniq; illa erga uos ipſos religio, obſequium, cultus pietaſq; meruerunt, ut cum illum ſibi omnes eſſe patrem optimum atq; chariſſimū dicerent, ille tamē ex ſe liberos aſpicere nunquā poſſet, nunquā dulce patris nomē ex ore filiorū auribus hauriret ſuis? ut cum eius cura & labore multæ gentes bene fœliciterq; uiuerent, ipſe cum iuſto uitæ ſpatio, tum omni prope uiuendi ſpe atque dulcedine careret, ita deniq; uitā duceret, ut mortuis quàm uiuis ſimilior uiciniorq; uideretur? hoc ne præmiū, hoc inquā præmiū iuſtitiæ pietatiſq; cultoribus rependitur? hanc mercedem eſſe laborum ſtatuitis ijs, qui omnes ſuas cogitationes, omnem curam, omne ſtudium ad cōmunem bonorū utilitatem conferunt, ut, cum ipſi alijs quietem pepererint, bellum ſibi cum aduerſa ualitudine durum atq; miſerum, quo ad uixerint, ſit gerendū? itaq; ille quoniam ſua uirtute perfecit, ut omnium optimus & haberetur & eſſet, uos ut omniū ærumnoſiſſimus & eſſet, & haberetur, ueſtra iniuria perfeciſtis: cui quidē nihil tam proprium aut tam diuturnum in uita, quàm dolor atq; cruciatus fuerit. ſed continebo ipſe me. neq; in uos aſperius quicquam, Cœlites, atque temere dixero. nihil enim à uobis mali unquam ad nos: forte illud omne atque fortuna prouenit. atque ille quidem non tam noſtro ſenſu atque ſententia, quam ueſtra etiam exiſtimatione atq; iudicio multo optimus atque maximus fuit.

Veſtra

ueſtra enim immortalia ſuperi numina eius uiri interitum ſignificationibus plurimis atq; clariſſimis concelebrauerunt: uos ipſi nobis ante, quàm mortem obiret, hominem eſſe interiturum longe omnium maximum atq; præſtantiſſimum denuntiauiſtis. nam & hoc ipſo anno eius thalamus, cum ipſe in eo eſſet, tactus de cœlo eſt: & pauloantea, quam è uita exiret, terræmotus horribiles in regni finibus crebros fuiſſe nunciatum eſt: & ex altiſsimorum montium cacuminibus miræ ingenteſq; ab incolis uoces multis in locis exauditæ ſunt: & noctu ſupra templum hoc atq; urbem longiſſimis ardere tractibus ſereno cœlo maximos clariſsimoſq; ignes plurimi mortales conſpexerunt: ædes uero, ubi nunc humatum eius cadauer eſt, medio die à ſacerdotibus aperire ſeſe uiſæ uano illos metu atque pauore perterruit. hoc ueſtrum Dij immortales teſtimonium, ueſtra hæc uox ac pene oratio fuit. quanquam ea quidem ſigna non tam ullius noſtri Ducis iacturæ prænuntia, quàm noſtræ multo maximæ multoq; luctuoſisſimæ fuerunt: non ad illum, ſed ad nos pertinebant. ipſi enim te amiſimus, Guide Vbalde: tu nihil amiſiſti, qui multo ante mortuus es, quàm è uita excederes; ante te ipſe, quàm interires, reliquiſti: immo autem qui te quidem nunquam reliquiſti: te enim ipſe, hoc eſt hominis rectum ſenſum ſemper habuiſti. ipſi itaq; miſeri, qui te caremus: tu felix, qui nihil unquam feciſti, quod te facere non æquiſſimum fuerit: qui patriæ, qui tuorum ciuium incommoda longe plus cauiſti, quàm tua: qui omnia tibi pericula, omnes eſſe experiundos & ſubeundos labores, ut illi ocio ac libertate fruerentur, exiſtimauiſti: qui te uirtuti, non deſidiæ, dignitati, non uoluptati, qui laudi, qui gloriæ, qui æternitati, non ſomno aut delicijs, aut uitæ huius breuiſsimis inanibusq; oblectamentis tradidiſti: qui ſemper cogitaſti corpus uirorum fortium & bonorum ac magnorum hominum eſſe caducum atque mortale, animi uero præſtantiam, quæq; ex animi præclaris motibus naſcitur, gloriam ſempiternam: qui denique te cum omni tempore, tum certe extremo ita geßiſti, ut neque morbi atrocitas aut tædiũ, neque in tam uiridi ætate mors aduenienѕ perficere unquam potuerit, ut timoris ſignum aliquod, aut ægri omnino animi proderes: ultro uero, imperterriteq; abeuntis, uitaque conſtanter cedentis plurima ſemper indicia notæq; apparerent. Atq; illam ipſam, quidem mi Alumne, optimæ atq; ſanctiſſimæ tuæ uitæ breuitatem, ut iam ſæpius idem repetam, ſi quis recte æſtimabit, tibi ſummæ laudi ac prope immortali gloriæ uertat, neceſſe eſt. quanto enim maius eſt multas res præclaras atque

que permagnas breui temporis ſpatio, quàm longiſſimo, confeciſſe; tanto tu magis quidem laudandus es omnium ore gentium atq; ſeculorũ, qui iuuenis eas uirtutes, eas bonas arteis fueris aſſequutus, quas omnes ſimul nulli, aliquas uel nulli uel omnino pauci diutiſſime uiuendi beneficio conſequi profecto potuerunt. nam, ſi quiſpiam, quos tu in lecto annos ui morborum coactus conſumpſeris, eos à reliqua tua uita ſegregabit, ſeiungetq; ab ijs, qui tibi eſſe uſui potuerunt: ſi item Borgianas cũ inſidias, tum aggreſſiones, tuam atq; tuorum fugam, errores, exilium, diſcrimina, miſeras illas atq; acerbas cogitationes reputabit: alia uero ex parte idem ſi colliget, quot imperia geſſeris, quot bella confeceris, quàm cumulate quàm perfecte omnem rei militaris diſciplinam percallueris; poſt hæc ſi cogitabit, quantum in ſtudijs literarum continetur, tantundem te propemodum perlegiſſe, earum uero artium in multis excelluiſſe, quarum ex unius cuiuſq; ſcientia multi homines celebre ac magnum ſibi nomen acquiſiuerunt; poſtremo ſi æſtimabit te regendis populis occupatum pauca horarum momenta ijs in ſtudijs potuiſſe conſumere, quibus quidem ij, qui excellere cupiunt, omnem ſuam ætatem impendunt, omnes noctes ad ea conferunt, omnes dies: hæc inquam omnia ſi quiſpiam conſiderabit, uere te ille, mi Alumne, uel multum ſupra hominum fuiſſe conditionem exiſtimabit, uel infra deorum parum. itaq; quantum tibi de huius uitæ uſu cum aduerſa fortuna, tum incommodæ ualitudines detraxerunt, tantum addent homines ad tui nominis gloriam, celebritatem, memoriamq; ſempiternam. quanquam non hæc quidem tua uita dicenda eſt, quàm in his corporis membrorumq; compagibus uiuimus: illa inquam, illa potius uita tua eſt, quæ omnium populorum animos tui beneuolentia in poſterum peruagabitur, quam omnis memoria repetet, omnia ſecula intuebuntur, quam ſibi iure commendatam ipſa æternitas alet, ſecumq; retinebit. Quamobrem nõ eſt, cur te parum uixiſſe doleamus. quandiu enim gentes erunt, tandiu uiues ipſe in earum mentibus, atq; ſermonibus, tandiu homines tui memoriam ſumma cum tua gloria retinebunt: eruntq; permulti multis in terris ſemper, qui te dicent à perenni conteſtataq; uirtute maiorũ per illuſtri celebriq; familia parentibus maximis atq; clariſſimis genitum, pene puerum optimum militem, optimum Imperatorem fuiſſe, conſilio, ingenio, animi magnitudine, uirtute ſupra omnes noſtri æui homines excelluiſſe, eundem & Latini ſermonis & quidem Græci peritiam atq; uſum, ueluti natum in ijs atq; alitum, abunde cumulateq; habuiſ-

ſe,

ſe, & ratione dicendi ſemper, quæ uolueris, confeciſſe, & quæ geſta unquam ſint, tum à quibus aut quando geſta ſunt, tanquam omnia ipſe geßeris, memoria tenuiſſe, & orbem ipſum terræ, quaſi tuam domum, ita cogitatione comprehenſum habuiſſe. itaq; omniũ rerum, omnium temporum, omnium hominum, omnium locorum conditionem mirabiliter tibi uni exploratam patuiſſe: nihil te ſacrarum literarum latuiſſe, nihil noſtrarum, hoc eſt poetarum & philoſophiæ: te iuſtißimum, te clementißimum, te munificentißimum extitiſſe, incredibili continẽtia, innocentia, religione, pietate, fide, conſtantia præditum, humanitate, grauitate, prudentia, ſapientiaq; præſtantem, aliorum in te iniuriarum æque, atq; tuorum in alios beneficiorum ſemper oblitum, nunquam in ſecundis rebus elatum, nunquam in aduerſis fractum fuiſſe, nõ fortunam, non morbos, non mortem deniq; ipſam potuiße facere, quin eundem uultum, eundem animum ſemper habueris: itaq; hæc cum homines repetent, illam te auem Phœnicem dicent fuiſſe, quàm tua mater per quietem uidit, eum ſcilicet uirum, cui parem non eſt inuenire, cuiusq; mortuo ac ſepulto corpore animi facinora, atq; uirtutes ignea cœli plaga, hoc eſt ipſa immortalitas exceperit.

Hæc inquam atq; alia, Proceres, de noſtro Duce poſteri omnes memoria repetent, cumq; repetent, nos miſerrimos dicent fuiſſe, qui eo tum caruimus, cum quidem maxime inciperemus frui. nam per Deos immortales quid eſt, quod nos amplius delectare poſſit illo amiſſo, à quo nobis omnia boneſta & iucunda ceciderunt? quid eſt cuius nomine uita nobis grata eſſe debeat eo mortuo, cui nihil erat gratum, niſi quod nobis uel uoluptatem afferret ipſis aliquam, uel dignitatem? amiſimus, Proceres, amiſimus omnem cauſam non ſolum oblectationis, ſed omnino etiam conſolationis, qui Ducem noſtrum qui optimum Principem, qui bonorum parentem omnium, qui noſtrarum fortunarum auctorem, libertatis propugnatorem, ocij, quietis, ſalutisq; patronũ amiſimus. nam quæ noſtra deinceps uita erit, amore, beneuolentia, ſapientiſſimis conſilijs, amantiſſimis congreßibus, uultu, ore, oculis, conſuetudine, ſermone illius ſuauiſſimo iucundißimoq; ſublato? atq; uos quidem, Proceres, quantum præſidij, quantum ornamenti amiſiſtis, uidemini prope oſtendere, qui mœrore omnes atque dolore confecti in lachrymis & ſordibus & ſqualore uerſamini. me quidem certe ualde pœnitet uiuere. atq; utinam illum ego potius meæ uitæ ſuperſtitem, quod erat quidem æquius, quàm ille me ſuæ reliquiſſet. ſatis enim diu atque

feliciter

feliciter uixiſſem, ſi meo interitu eius interitum anteuertiſſem. nunc uiuo, ut quos ego poſtremos meæ uitæ annos firmioribus alumni mei annis ſubſtentatos mihi dulciſſimos futuros exiſtimabam, eos ipſos deſiderio illius, luctu, ærumna, ſolitudine, orbitate mea experiar acerbiſſimos. an ego, me miſerum, potero aut non cogitare aliquando de illo; aut unquam ſine multis lachrymis cogitare? qui mihi ſuauitate prope æqualis, prope frater, obſequio filius, amore & beneficijs quaſi parens optimus atque mitiſſimus fuit? quem puerum ipſe iuuenis in ſinu meo atque hiſce in ulnis alui, adoleſcentem uir bonis moribus bonis artibus inſtitui, ſumq́ue iuuenem domi, foris omnibus pacis omnibus belli muneribus obeundis, omnibus in terris proſequutus; eundem admirari uirum, eiuſdem me adiutore partis uirtutibus frui mihi ſeni non licebit? quo nitebar, cuius in ſpe acquieſcebam, cui præſenti meas cogitationes omnes impartiebam, is mihi ereptus ex oculis ui fatorum eſt: ego ferus ac ferreus uitam adhuc retineo? quam cur Cæſaris gladijs non dedi? cur meo ſanguine infeſta illius tela lateri meo atque iugulo ſæpius admota non imbui potius, quàm eum, cui me uiuum ex tot periculis conſeruaueram, ne mea mors dolore illum afficeret, mortuum aſpicerem, ut mea uita ſempiterno luctui dederetur? aut cur non tum ceſſi, non emigraui, non me huic calamitati præripui, cum me magna uis febrium ita proſtrauerat, atque confecerat, ut ille ipſe meus alumnus mihi ſuas lachrymas, quaſi dona ultima inferiaſq́ue largiretur? memini enim, memini illius temporis, cuius ut nunquam obliuiſcar, multa eius pietate factum eſt, cum is mihi laboranti dies atque noctes aſſideret, confectum iam, ac plane moribundum ſpe uitæ conſolaretur: quam ego cum reijcerem, per ſuas me lachrymas, quas quidem plurimas effundebat, animo ne deficerem obteſtabatur. O uigilias tuas, mi Alumne, tunc dulces, nunc acerbas: ò dies obſcuros: ò noctes inſomnes atque miſeras: ò curam meæ ſalutis officioſam, ſed inanem: ſiquidem me uiuere uoluiſti, ut, cum ego te uellem uiuere, me non audires: me in uita ſenem retinuiſti, ut ipſe te iuuenem non poſſem retinere. O tuas lachrymas nimium fructuoſas, quas ego aſpiciens tibi obtemperaui, atque vixi, vt tu meas lachrymas quidem aſpiceres, neque mihi tamen obtemperares: itaque meæ inutiles, atque infelices fuerunt. cur tu autem me incaſſum flere ſiuiſti, ſi ego te non ſiui miſer? cur meæ lachrymæ apud te nihil valuerunt, ſi tuæ lachrymæ apud me plurimum valuerunt? repeto, repeto meam abs te pietatem: redde tu mi-

hi

hi illam, quam debes, reſtitue, reuiuiſce, & ſi mori aliquem neceſſe eſt, ſenile hoc pro te atque miſerum caput deuoueo. ſed quid ego hæc nequicquam queror? me miſerum, ille non reuixerit, ego non moriar, ſed ad omnes acerbitates ærumnasq; ſuſtentabor. itaque finis iam ſit querendi: atq; utinam mihi eſſet etiam uiuendi. eſſet autem, neque paterer, ut illo mortuo me quis aſpicere auras ducentem poſſet, niſi tua me Franciſce Maria fili cum egregia indoles, tum ſingularis pietas cupientem mori de curſu reuocauiſſet: quarum nobis altera patri te tuo fore perſimilem pollicetur, altera iam exhibuit. itaq; quòd cælum etiã nunc aſpicio, quòd reſpiro, quòd ſenilem hanc uitam atq; hoſce uiuacio res canos, quàm uellẽ produco; mihi ex te uno proficiſcitur. quis enim, qui te intueatur, alloquatur, audiat, cum te per ætatem confirmaueris, non illum ipſum patrem tuum in te reuicturum putet? ſi uero quo amore, qua charitate eidem patri tuo & ſæpe corporis uexato doloribus, & demum morienti affueris, & nunc quidem tuas in illum mortuum lachrymas, tua officia plena curæ, plena pietatis, plena memoriæ uideat, non iam te illius ueros mores expreſſiſſe dicat, nobisq; præſtitiſſe? itaq; cum ſæpe multa tuus pater prudenter ſapienterq; in uita, tum nihil magis unquam prouidit, quàm cum te ſororis ſuæ filium ſibi adoptauit: ut, quoniam ſe breui moriturum ſciebat, nobis te relinqueret, quaſi imaginem atq; ſimulachrum ſui, qui populos ipſius morte proſtratos ſpe tuæ indolis erigeres, nos afflictos mœrẽtesq; ſubleuares: quod quidem plane iam facis. quamobrem ſi aliquis ſenſus ineſt mortuis, credo illum, quo amore, qua in ſuos pietate ſemper fuit, uehementer lætari non tam quidem, quòd illi mortuo tantos honores tribuas, quanti certe uiro Principi haberi maximi atq; ampliſſimi potuerunt, quàm quòd omnium huius regni, cuius te ille hæredem reliquit, urbium municipiorum, omnium harum gentium oculi eadem acie, qua illum in tuebantur, te nunc reſpiciunt, quæ ſuas ſpes, ſuas opes omnis in te uno ſitas, atque repoſitas putant. quod cum ita ſit, magna tibi adhibenda cura eſt, ne falſa is lætitia perfruatur, qui te ueriſſimis lætitijs ſemper frui uoluit. magnum tibi onus, magnam prouinciam ſummus erga te patris tui amor impoſuit, qui te tanto regendo imperio ditioniq; præfe cit; longe uero maiorem ipſius uirtus, quam tu utinam ſuperare poſſis atque uincere, æquanda tibi certe eſt, ne uideare, cuius regni hæredita tem adeptus ſis, eius uirtutes aſſequi atque indipiſci non potuiſſe. ſimul & illud accedit, quòd, quoniam is uir maximi cum iudicij tum conſilij

ſemper eſt habitus, nihil eſt tam magnum, atque arduum, quod abs te non ſpera re modo homines audeant, ſed plane etiam ipſi ſibi polliceri, & ſuo quaſi iure abs te repetere propterea, quòd aiunt ſibi te illum ad optaturum, hæredemq; inſtituturum non fuiſſe, niſi te talem futurum, qui ſuſtinere eius gloriam poſſes, ſibi certum exploratumque fuiſſet. Hanc te opinionem hominum confirmare ſane oportet cum illius cauſa, ut recte ipſum ſemper ſenſiſſe appareat, tum tua, ut tum maxime, cum de te bene ſenſerit, ratione uideatur id feciſſe. Poſtremo etiam cogitare debes, ne immemor beneficij uideare, quemadmodum ipſe tantorum in te promeritorum gratiam illi debitam referas. hanc autem nullo pacto referre maiorem potes, quàm ſi ita te geſſeris, ut ei gratia omnibus ab hominibus, quòd is te ſibi filium inſtituerit, hæredemq; reliquerit, habeatur. quod cum illius erit ſanctiſsimis amantiſsimiſque tui manibus ad quietem iucundiſsimum, tum tibi ad gloriæ immortalitatem longe ampliſsimum: quam tu ſpectare atque reſpicere omnibus in rebus ſemper debes, omnibus cogitationibus dies atque noctes colere, ut non ſolum tui æui homines, ſed omnes etiam poſteri, quod de patre tuo futurum iam uides, tuum nomen ſint tuamq; memoriam celebraturi.

Bartholomæi

BARTHOLOMAEI LIVIANI, VENETI EXERCITVS IMPERATORIS.

ANDREAE NAVGERII, PATRICII VENETI

ORATIO.

SI, QVANTVM *in me doloris eſt, tantum eſſet ingenij: ſperarem profectò parem me Bartholomæi Liuiani laudibus orationem habiturum. cùm uerò ingenium, uel minus etiam quàm mediocre ſit, tantus autem mentem dolor opprimat, ut is uel maximi cuiuſq; ingenij uires poßit infringere: ſi quidem flendum ſit, nullus me magis idoneus: ſi præclariſſimæ maximi huius Imperatoris laudes celebrandæ, nullus minus reperiri poteſt. ſunt illæ quidem tam illuſtres, ut omnium oculos in ſe trahant, ut nemo ſit, qui eas non uideat. quoties tamen mihi in mentem uenit, quàm alieno hic tempore nobis ereptus ſit: concidit animus; quæcunque dicere inſtitui, è memoria omnia dilabuntur. dolere ſolùm iuuat. doleo meo, doleo ipſius, doleo Reip. noſtræ, doleo bonorum omnium, qui ubique ſunt, nomine. meo, quòd illum, qui me unice amabat, quem ego uelut inſtar quoddam antiquitatis admirabar: tum cum minime id timerem, amiſi. ipſius, non quòd mortem obierit (ea enim conditione natus erat, ut aliquando moreretur) ſed quòd, cum unum maxime expeteret, unum à dijs immortalibus uotis omnibus optaret, ut Reip. noſtræ in eum gradum reſtituere imperium poſſet, ex quo proximis bellis collapſum erat: cum iam prope eſſet, ut id perficeret, ſubita morte interceptus, uoti compos fieri non potuerit. Reip. noſtræ nomine doleo: quòd, cum illa hoc gubernante, è maximis ac turbulentiſſimis tempeſtatibus ſæpe ſeruata, portum iam aſpiceret; erepto malo quodam fato gubernatore, medio in curſu ſit relicta. Subſtituiſtis uos quidem, Patres optimi, fortißimum, ac ſapientißimum uirum, quo ad gubernaculum ſedente omni timore uacui eſſe debetis: interruptus tamen eſt curſus ille: ſecundus ille flatus deſeruit: multæ poſſunt in infido hoc mari exiſtere tempeſtates, quæ, ſi non ſubmergere, at perturbare tamen res noſtras queant. iam uerò tantum in illo bonis omni-*

bus præſidium ſemper fuit: ut hoc uno amiſſo, omnia mihi iam amiſiſſe uideantur. hæc ipſe cum mecum cogito, communeméque hanc iacturam ante oculos mihi propono: ita ſuccumbit dolori animus, ita auocatur ab inſtituto ſuo mens, ut, quò me uertam, quod principium ſumam; neſciam. in uos quidem uniuerſos cum intueor, triſtem mihi quandam ipſius mœroris faciem uidere uideor: doletis omnes: mœſti eſtis omnes: ſed, quò magis doletis, hoc diligentius funus ducitis: honores mortuo, quos poteſtis, redditis: frequentes ad me audiendum coitis: ita uos ad ea, quæ debetis, præſtanda, dolor adiuuat: mihi, ad ea, quæ debeo, maximo eſt impedimento. cohibebo eum igitur, nec committam, ut minus ego gratus in meo obeundo munere, quàm uos in ueſtro eſtis, fuiſſe uidear.

Solent omnes, qui quempiam laudant, quaſi præſcripto quodam, patriam, genus, educationem illius laudare: neque, id cum faciunt: ſine certa ratione faciunt. ut enim plantæ, cum bono è genere lectæ, feraci ſolo depactæ, frequenti adiutæ cultura ſunt; tum demum uberes fructus ferunt: ſic in hominibus cæteriſque animalibus, genus, patria, educatio, multum refert. quod quanquam ita ſit, aliam tamen ego quandam in Imperatore hoc noſtro rationem ſequar. omnia, quæ uerè alicuius dici non poſſunt, prætermittam: animi uirtutes, quæ illius, in quo inſunt, uerè eſſe dicuntur, eas dicam. neque id à me tamen eò fieri arbitramini, quò is ignobili patria ortus, obſcuro genere natus, malè educatus ſit: ſed & maiora ſunt ea, quæ mihi propoſui, & hæc ſi perſequar, longior ſim, quàm aures ueſtræ pati poſſint. quid enim? Romam laudem? at ea, ſi breuitati conſuluero, multis laudibus defraudanda, ſi omnia explicare uoluero, uel perpetua multorum ſcripta repetenda. de Liuiorum genere dicam? unus Salinator totum diem expoſceret. poſſem equidem de Franciſco Bartholomæi ipſius patre fortiſſimo & clariſſimo ſuæ ætatis uiro dicere: ſed nolo ex hoc riuulo in id flumen laudem deriuare, ex quo in eius etiam maiores laus maxima redundat. At pueritia ſub Napolionis Vrſini diſciplina acta, ſub Virginij adoleſcentia, commemoranda: ad maiora feſtino. ego cum agrum fœcundum uideo, etiam ſi, ut cultus ſit, neſcio, neque agricolæ laborem conſpicio: ex ipſo tamen fructu bene cultum iudico. uos item cum maximarum uirtutum prouentum, qui uere animi fructus eſt, uideritis: bene cultum animum exiſtimare debetis. his ergo omnibus iam relictis, ad ea, quæ mihi dicenda propoſui,

poſui, ueniamus. Sæpe ego mecum (quod & ueſtrum cuilibet ſæpenumero euenire arbitror) ea, quæ de ueteribus memoriæ mandata ſunt, repetere ſoleo. cùm magnos illorum temporum uiros ante oculos mihi propoſui: præclaros quidem multos, multos omni laude dignos inuenio: ſed unus eſt C. Cæſar, quem admirer. ac fuit, cum multa, quæ de eo dicerentur, ficta eſſe arbitrarer, neque tot tam diuerſorum generum uirtutes cadere in unum hominem poſſe cenſerem. hanc mihi Bartholomæus Liuianus incredulitatem ademit. Cæſarem ille omnibus, quicunq; unquam fuerunt, imperatoribus anteponebat: Cæſarem maximè imitabatur: felicitatem aſſequi eius non potuit (neque enim hoc in nobis eſt) uirtutes ita aſſecutus eſt, ut nemo unquam illi ſimilior fuerit. ac ne mihi hoc loco ea, quæ de Cæſare ſcripta ſunt, ſint repetenda: quæ in hoc fuerunt dicam: uos ea, quæ legiſtis, taciti ſubijcietis. Primo quidem, quoniam de Imperatore loquimur: imperatoriæ omnes uirtutes, ita ſummæ in hoc fuerunt, ut in nullo magis. conſilium in Imperatore ſummum eſſe decet: niſi enim, quæ agenda ſunt, prius conſuluerit: caſu quaſi quodam res eius omnes ferantur, neceſſe eſt. neque hoc tamen ſatis: cum rectè quippiam conſultum eſt, tum induſtria etiam quædam ac celeritas ad id perficiendum requiritur. quantus in ambobus his fuerit Imperator noſter, è multis præclariſsimis rebus eius geſtis licet cognoſcere: ſed ego omnia non perſequar: pauca quædam perſtringam. bello illo, quod inter Gallos atque Hiſpanos ſuper Neapolitano regno acerrimum fuit: eo prælio, quod ad Lyrim geſtum eſt, Hiſpanis affuit. longè ſuperiores numero Galli erant: obiecerant ſe tamen illis Hiſpani, quo tranſitu fluminis prohiberent. ſed cùm hoſtium quotidie uires creſcerent: nemo propè in toto exercitu erat, qui non ab incepto deſiſtere, & munito ſe loco continere tutius arbitraretur. unus hic id ſenſit, quod ſolus noſtra ætate ob res geſtas magnus dictus, tunc Hiſpanorum Imperator, & ſecutus Conſaluus eſt, & ei, ut perficeret, commiſit. itaque, ille pontem in Lyri pauciſsimis diebus, ſemota quadam parte, tam ſecreto, ut id Galli nunquã reſcierint, conficit. maximo ſilentio exercitum traducit: hoſtes uiribus ſuis confidentes, ac nihil tale ſuſpicantes de improuiſo adortus, in fugam uertit. tanta cædes facta, ut, qui è bello ſuperfuerint, deditionem facere coacti ſint. hoc ob facinus, ab egregio illo ac maximo Imperatore ita laudatus eſt, ut multa etiam præmia & ab illo, & ab Rege poſteà ipſo conſecutus ſit. ſed quid ego ea, quæ pro alijs geſſerit, conquiro? nonne

nonne maxima ſunt ea, quæ plurima pro noſtra Rep. noſtros ante oculos, his bellis proximis facinora edidit? Germanico bello, cum omnes in nos aditus effera illa gens tentaret, omni ex parte in noſtros fines irrumpere conaretur: Cadubrienſi cruento illo prælio non ſolum compeſcuit, ſed & multa eorum oppida ui cepit, atque eo tandem redegit, ut potius quemadmodum ſua tuerentur, quàm ut aliena inuaderent, cogitarent. atque ipſum illud prælium quomodo geſtum eſt? occupato Cadubrio, perfracta iam alpium clauſtra, iam patefactum in nos iter Germanis omnibus credebatur. & profectò, niſi admirabilis quædam uiri huius uirtus ipſo in tempore ſubueniſſet: turbulentiſſima tum procella illa, res noſtræ omnes procubuiſſent. magnæ, quæ iam aderant copiæ, in dies augebantur: tota in nos ſe effuſura Germania uidebatur. quid hic interea? cum longiſſimè abeſſe putaretur: ducto magnis itineribus per aſpera quædam loca, atq; oppleta niuibus exercitu, quà ne feris quidem unquam aditus patuiſſet; ita derepente, & à tergo, & ab omni parte ſe hoſtibus oſtendit; ita omnem incluſis fugæ ſpem intercepit, ut ſubita illi atque inexpectata re perterriti, nec quid agerent ſatis ſcirent, & ad unum omnes, ne nuncio quidem cladis relicto, cæſi ſint. ſapiens hoc ac ſalutare nobis conſilium fuit, incredibilis celeritas: cùm in omnibus hæc rebus, tum in bellicis multum ualet: hac omnibus Cæſar præſtitit: plura hac, quàm militum multitudine bella confecit. hac noſter Imperator nulli ſecundus inuentus eſt: hac magnis uos ſæpius periculis liberauit. ac, ne à Germanis diſcedam: occupauerant proximo illi anno amœniſſimam illam, ac uobis opportuniſſimam Foriiulij regionem: ſuburbano uos ueſtro carebatis: poſſidebant hoſtes. magnæ equitum, magnæ peditum manus ad portum Naonis coactæ erant. obſidebat Opſopium alius exercitus: quod ſolum oppidũ Hieronymi Sauorgnani fortiſſimi atq; amantiſſimi Reip. huius uiri, uirtute defendebatur. magni intererat priuſquam id expugnaretur, & hoſtium uires coirent, ijs, qui ad portum Naonis erant, occurrere. quin id ageretur, impedimento Hiſpani erant: qui, cum ad Ateſte oppidum caſtra haberent, Patauij Imperatorem ueſtrum morari cogebant: neque is ſe inde commouere ſine magno rerum ueſtrarum periculo poſſe uidebatur. ſed perſæpe euenit, ut ea facilius fiant, quæ factu difficillima putantur. conſilium Imperator audaciæ plenum capit: omnem ſpem in celeritate ponit: cum expedita militum manu portum Naonis pergit: improuiſos hoſtes occupat: alios cædit, alios

capit:

capit: urbem recipit: nihil cōmoratur: magnis itineribus Opſopium ire contendit. neſcio quomodo elapſus de hac cæde rumor pauloante, quàm noſtri adeſſent, Germanos, qui oppidum obſidebant, in fugam uertit. ita illi è noſtrorum manibus erepti ſunt: Opſopium obſidione liberatum. Imperator Patauium reuertitur. Hiſpanis, diſceſſiſſe, hoſtes profligaſſe, rediſſe, ſimul omnia nunciata ſunt: ita nihil in nos mo liri potuerunt. multa cogor præterire, ne nimius ſim: ſed hoc nullo pacto prætereundum eſt, quod eodem anno in Hiſpanos paucis menſibus poſt id, quod commemorauimus facinus, geſſit. totis illis æſtiuis Patauio egreſſus caſtra munitis locis habuerat: &, cum eo amplius ob militum paucitatem non poſſet, ſatis à ſe fieri arbitratus erat, ſi hoſtem præda, ac populationibus prohibuiſſet. his hoc pacto ductis, cum ad Rhodigium iam Hiſpani, & propinqua circum loca in hyberna conceßiſſent, & hic ſe tutißimos, tum obiectu Atheſis arbitrarentur, tum quòd noſtros maximè deſpiciebant, ut qui nunquã tota æſtate niſi ad tumultuaria bella caſtris progreßi eſſent: occaſionem ſibi oblatam Imperator noſter ad egregium aliquid patrandum ratus, magno itinere tota nocte confecto, ignaris hoſtibus flumen ſuperat, ſecuros ac nil tale ſuſpicantes de improuiſo aggreditur. Rhodigio nullis reſiſtentibus potitur: partim obtruncat, partim capit. ſic callidiſſimam illam gentem fefellit. quòd niſi militum laßitudo, quam longo ac præcipiti ex itinere contraxerant, fuiſſet impedimento, omnibus, qui uicinis erant in oppidis deletis, iam tum ab Hiſpanorum iugo noſtras has regiones liberaſſet. multa præter hæc proferre poſſem, ſed hiſtoriam nō ſcribo: uirtutes maximi huius Imperatoris mihi ſtrictim percurrendas ſumpſi. ac iam ſatis oſtendiſſe uideor, neque in deliberando conſilium, neque in agendo induſtriam in eo unquam deſideratam. Sed cum hæc in Imperatore neceſſaria ſunt, tum id etiam opus eſt, ne in gerendis negocijs ulli ſe labori ſubtrahat, ne pericula declinet, ſed his potius ſe nonnunquam offerat. Mirum eſt quàm is ſemper labores omnes non ſolùm non ſubterfugerit, ſed & ultro appetierit. corpore quidem paruo fuit, ſed ita tamen à natura compacto, ut laborum omniũ eſſet tolerantißimum. hoc ille, quod à natura habuerat, ſic confirmarat, ſic exercitatione auxerat, ut unus eſſet, cui labor omnis uoluptas eſſe uideretur. non illum hyemis, non æſtatis uis, non pluuiæ, non uenti, non niues, ab incepto unquam ullo retardarunt: iuxta omnia patiebatur, labores omnes primus ſubibat, poſtremus ab illis deſiſtebat, uel gregarij

garij militis opera nonnunquam, cum id res poſceret, fungebatur. hac re fiebat, ut nemo in toto eſſet exertitu, qui, cum imperatorem ipſum nulla in re ſibi parcentem uideret, non ultra uires etiam omnia toleraret. Audite, audite, præclaram imperatoris ueſtri ſuper hac re uocē. cum ſæpe omnibus iam fatigatis ſolus indefeſſus perſiſteret, admirantibus ijs, qui aderant, dicere ſolebat: non perinde ac militem (ut maior etiam eius ſit labor) imperatorem fatigari: ad militem nihil ex labore aliud quàm laſſitudinem peruenire: imperatoris laborem magna ex parte leuari ſpe gloriæ, quæ conſecutura inde uideretur. O, uocem magni indicem animi, eximiæ teſtem uirtutis, quæ ſolam gloriam dignum ſe præmium arbitraretur, cætera omnia putaret contemnenda. at uerò in periculis ſubeundis, qua fortitudine ſemper fuit? in hoc quidem multorum reprehenſiones ſæpe perpeſſus eſt, qui audacius ſe periculis obijcere illum dicerent, quàm deceret imperatorem, cuius conſilio potius quàm manu res geri debeat. ſed næ illi parum, quo ſe is tempore periculis obiecerit, conſiderarunt. non eo inficias imperatoris conſilium, militum manum, in bello expoſci. ſed incidunt tempora, cùm uel maximè imperator ipſe in hoſtes irruere, primum ſe illis opponere debeat, cùm ſcilicet laborat exercitus, cum ſuperiores ſunt hoſtes. nonnè id aliquando Cæſar? nonne alij ſæpe maximi uiri fecerũt? at is ſæpius quàm alij, ſæpius enim aduerſa laborauit fortuna. an (ut alia prætermittam) in Abduenſi illa clade, cum omnes in fugam turpiter uerſi eſſent, capiendi tum conſilij tempus erat? conſilio ſcilicet inhiberi fuga poterat. & conſilium tamen egregium id dici poteſt, quo uſus eſt, & multis ſæpe profuit. in perdita iam re extremum tentauit remedium. expertus eſt, an qui aliter ſiſti non poſſent, cum ſolum illum, aut cum paucis pugnantem uiderent, pudore adducti in hoſtem reuerterentur. nihil profecit, relictus, uulneribus multis affectus, captus eſt. at nec medici quidem, cum deſperatæ iam ſalutis ægros curant, & periculoſa adhibent remedia, ſemper proficiunt, at arti tamen ſuæ obtemperant, neque reprehendi debent. anceps ſit conſilium neceſſe eſt, quo profligatis iam rebus ſuccurritur. & nonnunquam tamen benè cedit. Quid proximè? cum conſerto iam prælio, ac confecto propè, Regi ſuperueniſſet, acerrimè Heluetij incumberent, labarent Galli, ita dubia eſſet uictoria, ut inclinata propè Gallorum res eſſet, nondum exercitus noſter, ipſe tantum, cum ijs qui adſunt ſuis atque alijs admodum perpaucis adeſſet: nonne audax & periculoſum facinus aggreſſus

eſt & cum paucis illis in conſertiſſimos Heluetios irrupit. id tempus exigebat. at irruptio illa Gallos reſtituit, Heluetios in fugam uertit, uictoriam demum Regi faciliorem fecit. nõ eſt cuiuſquam præſtare quid eueniat, ſed, cum nihil eorum, quæ rectè æſtimanti facienda eſſe uideantur, prætermiſſum eſt; quicunq; ſequatur euentus, laudari is, qui id egerit, debet. aduerſam ille ſæpe fortunam perpeſſus eſt: nunquam ſibi ipſe defuit: omnia tentauit, omnia expertus eſt: nunquam ſine uulnere diſceſſit, nonnunquam etiam in hoſtium poteſtatem uenit. laudari debet, quòd intentatum nihil reliquerit: uacare culpa debet, quòd ſucceſſu caruerit audacia. ſed non in hac ſolum re fortitudo omnis conſiſtit. magnum quidem eſt res arduas præſenti animo aggredi, periculis ſe obiectare, mortem non timere. ſed alia quædam eſt etiam fortitudo, ex qua hæc ipſa, quaſi è radice quadam pullulat. humana contemnere, caſus omnes deſpicere, nulli homini, nulli fortunæ ſuccumbere, altiorem animum habere, quàm ut obrui ijs, qui in hac uita ſunt, fluctibus poſſit, id demum eſt uerè fortem eſſe. hoc qui conſecutus ſit, mirum ſi pericula, ſi mortem non timeat. fuit hæc in imperatore hoc noſtro uirtus eximia. humana omnia ſemper deſpexit. fortunæ ictus ita excepit, ut animo ſemper eſſet erectior. nunquam uictus eſt, quin ualidior tanquã hydra quædam, in hoſtem reſurgeret: ut mihi qui aduerſam etiam fortunam uicerit, nunquam uictus fuiſſe uideatur. dicet aliquis, ſpe quadam ſuſtentatus eſt: nunquam ita eſt uictus, ut ſe in hoſtem reſumpturum uires non ſperarit. funeſto illo prælio, quod ad Abduam geſſimus, captus eſt; ſine ulla exeundi ſpe, cuſtodiæ traditus, ibi per quadriennium fuit. quid intereà? langori ſe dedit? magnum illum animum querelarum ſordibus inquinauit? nihil minus. uidete qua tranquillitate fuerit: rerum ſuarum commentaria, aliquot de re militari libros, unum de inſtruendo exercitu, conſcripſit. O fortitudinem animi ſingularem, quod alij nullis curis perturbati, pacatiſſimo in ocio, iucundiſſimis in ſeceſſibus, omnibus delitijs inuitati, uix faciunt; hic quin ageret, non carcer, non mille animum pertentantes curæ, non qui illum ne quid ſcriberet, prohibebant cuſtodes, impedimento eſſe potuerunt. multa ſcripſerunt de hac uirtute philoſophi omnes, uerbis illi, hic uitæ exemplis eam oſtendit. nec uerò cæteris omnibus minus abundauit. Bellicæ, quas hactenus diximus, uirtutes, ſpecioſæ illæ quidem auditu ſunt, nec ſine illis magnus exiſtere Imperator poteſt, ſed & aliæ tamen ſunt, quæ & maximo illi ornamento ſint, & quamuis media in acie non

uerſentur, neceſſariæ tamen admodum uideantur. ac primùm quanta imperatorem iuſtitia eſſe debet? hæc mater uirtutum omnium eſt,hæc regula. ſine hac ne latronum quidem cœtus perdurare poßit. ſumma in hoc fuit. Duo omnino ſunt, quæ iuſtitiam magnopere impedire ſoleant, odium, atque amor. qui odio adducti nihil iniuſti egerint, perpauci admodum; qui amore, multo reperti ſunt pauciores. acriores enim in bonis uiris amoris, quàm odij ſtimuli ſunt. neminem hoc ego unquam amicorum amantiorem noui,neminem, qui ſuos omnes magis dilexerit.eo uſque tamen amore prouehebatur, ut,cum ſua omnia expoſita amicis eſſent,nulli rei,nulli labori, ut illis obſequeretur, parceret,inter iuſtitiæ tamen fines permanendum ſibi eſſe iudicaret. Magna iuſtitiæ pars eſt pietas, ut ab omni ſuperſtitione, ſic ab omni impietate longiſſimè abfuit. re potius, quàm oſtentatione ulla Deos coluit. in parentes is ſemper fuit,ut, cum puer adhuc eſſet, nunquam tamen ceſſandum duxerit, dum Franciſcum patrem à Paulo Pont. Max. in cuſtodia iandiu habitum liberarit. cùm uerò, ij etiam, qui animos noſtros rectis excolunt diſciplinis: ij,qui nos inſtruunt, parentum loco ſint habendi; qua pietate Napolionem Vrſinum, ſub quo pueritiam egit,ſemper proſecutus eſt? audiui ego ſæpius huius de illo ſermones:ut optimum uirum,ut maximum Imperatorem laudabat, cum ipſa antiquitate comparabat:tam libenter, tam copioſe de eius uirtutibus uerba faciebat,ut multis, qui aderant, nimius etiam nonnunquã uideretur. Fide,quæ fundamentum iuſtitiæ dicitur,qua fuerit, ſi apud alios uerba facerem, mihi uel in primis dicendum eſſe cenſerem: apud uos,qui eam experti eſtis,qui alijs teſtes eſſe debetis, hoc unum dicam. multos uos quidem habuiſtis egregios Imperatores: qui tot uirtutibus floruerit, fortaſſe nullum; tali fide omnino nullum habuiſtis. non amici illam,non hoſtes unquam deſiderarunt. Iam eius liberalitas oratione mea ut cognoſcatur, non indiget. tot mihi huius eſſe poſſunt teſtes, quot eam experti ſunt. omnibus patebat, nulli fons iſte claudebatur. id uerè ſuum eſſe dicebat, quod alicui donaſſet, id fortunæ iniurijs non ſubiacere, eò ſe cæteris ditiorem eſſe ardentiſſimè deſiderare. Multa tum in priuata, tum in imperatoria uita ſunt,quæ ab gerendis negocijs interpellent, ſed maiore nihil ui, quàm uoluptates. appoſuit illas ſenſibus noſtris quaſi titillationes quaſdam natura. his cum indulgemus, cum frena laxius remittimus: ab omni alia nos abſtrahunt cogitatione. hinc data temperantia eſt, quæ eis moderetur. hæc habenas

 regit,

regit, hæc in gyrum eas rationis cogit, ac nobis obſequentes facit. hæc in Imperatore noſtro ſingularis fuit. Venatione tum, cum in ocio eſſet, plurimum delectatus eſt, atque ea quidem uariè. cum robuſtiore eſſet corpore, in agreſtes ſues ferri, urſos aggredi, in difficillimis quibuſque exerceri conſueuit. mox ingraueſcente iam ætate, leporum uenationes, falconum aucupia ſecutus eſt. his delectatus, cæteras omnes, quæ corpori, atque animo officiunt uoluptates, quantum potuit, aſpernatus eſt: nunquam in earum poteſtate fuit. epulabatur ille quidem lautiſſimè, plurimi ſemper cum illo diſcumbebant, affluebant epulæ omne genus, nihil ad regium apparatum deerat: id ſcilicet ſplendoris opinabatur. ipſe in hac abundantia uno ſemper cibi genere, & eo uiliori ueſcebatur. hinc robuſtum illud & nullis morbis obnoxium, hinc laborum omnium patiens corpus, hinc modico ſatiabatur ſomno, hinc nunquam hebeti mente erat. Age uerò quæ clemētia, quæ humanitas in illo fuit? in nullo unquam maior. atque hic mihi euellenda quædam è multorum animis opinio eſt, quæ è quorundam aut maleuolorum, aut res non rectè perpendentiū ſermonibus inhæſerat. crudelitas clementiſſimo Imperatori obijciebatur, quòd multos ſæpe milites morte multaret. difficiles ad eum eſſe aditus dicebantur, quod ira percitus ſemper eſſet. de crudelitate primum loquar. Ego, cum ueteres illos Romanos, cum militarem eorum diſciplinam conſidero, hac una uideo cæteris eos gentibus præſtitiſſe, hac una eo perueniſſe, ut ijdem imperij, qui terrarum, fines eſſent. non calliditate Pœnos, non Germanos ui corporis ſuperabant. diſciplina una erat, quæ inuictos redderet. hanc ita tuebantur Imperatores, ita ſeruabant milites, ut, qui paululum modò in ea deliquiſſet, nulla ei eſſet pœna recuſanda. ob hanc Mālius ille Torquatus filium iuſſit interimi, & quod admirabilius eſt, filius ipſe, qui ad mortem ducebatur, cum exercitum pro ſe in patrem ſeditionem parantem conſpexiſſet, compeſcuit, affirmauitq; neminem tanti eſſe, ut ob illum corrumpi diſciplina deberet. diſciplinam ille ſcilicet, qua patriæ uitam ſuſtentari credebat, uitæ anteponebat ſuæ. quid Appius Claudius? quid L. Paulus? nonne ex ijs, qui loco ceſſerant, decimum quenq; ſecuri percuſſit? nonne idem mitiſſimus principum Auguſtus? nonne alij Imperatores multi fecerunt? De Mālio non loquor, reliqui omnes ſeueri ſemper, & boni diſciplinæ cuſtodes, nunquam crudeles ſunt habiti. crudeles habiti eſſent, ſi paucorum quorundam ſalutem patriæ antepoſuiſſent. ignari ſcilicet ueteres illi ac crudeles omnes, nos

ſapientes ac mites,qui imperatores noſtros, cum non decimum quenq;, ut illi, ſed unum aut alterum ex toto exercitu, militaribus præceptis non obtemperantem pœna afficiunt, crudeles arbitramur. mirum igitur ſi nos exteræ nationes omnes contemnunt, nobis omnes inſultant. iam in noſtros fines, non ut ad bellum aliquod periculoſum, ſed ut ad prædam expoſitam ueniunt. pudet, pudet inquam dicere, omnem illam, quæ propria Italorum eſſe dicebatur, uirtutem amiſimus. quòd ſi diſciplinam illam ueterem ſequeremur, ſi imperatores, qui reſtituere eam iam lapſam cupiunt, non crudeles, ſed fortitudinis, ac ueræ uirtutis reuocatores crederemus: non audacius illi in nos irruerent, quàm nos illos repelleremus. ſemper hic uel in hoſtes ipſos fuit mitiſſimus, præter eos, qui in ipſo belli furore cecidiſſent, neminem unquam intereмit. ſi è militibus quempiam aliquando ſupplicio affecit, deliquerat ille, militares leges contempſerat. quod nos, ſi ueſtræ hæ urbanæ leges non ſeruentur, & facitis, &, ni faciatis, omnia peſſum eant; id in caſtris, ubi, ſi non adſit imperatorum metus, uis dominetur neceſſe eſt, fieri non licebit? ſolitus eſt Lacedæmoniorum dux Clearchus dicere, imperatorẽ à militibus magis quàm hoſtem metui debere. rectè quidẽ ille, ſed ego hoſtem metuat miles nolim, imperatorẽ uelim. ſed de his iam ſatis, pauca de iracundia dicã. Iraſcebatur ille quidem nonnunquã uehemẽtius. hoc cum naturæ, quæ eiuſmodi erat, ut facile iræ fluctibus efferueſceret, tum uoluntatis etiã erat. uolebat ille iraſci (ut aiebat) quòd, cum ſe neq; corporis proceritate, neq; formæ dignitate quadã à natura honeſtatũ uideret: ſi facilis ac mitis ſemper fuiſſet, ne contemptui eſſet, uerebatur. iracundia armari ſe quaſi aculeis quibuſdam dicebat. ſed ut hæc non probetur ratio, atque iracundiorem illum quàm deceret, fuiſſe concedam. quid unquam ira perturbatus fecit, quod ſedato etiam animo non feciſſet? acrioribus uſus eſt uerbis. at æqui ac boni terminos nunquam prætergreſſus eſt, nunquam in bonos uiros exarſit, magnam ſemper & iuſtam iræ cauſam habuit. ſi ea caruiſſet, non ille quidem melior fuiſſet uir, ſed omnibus fortaſſe gratior. atqui cùm ea deferbuerat, quàm affabilis, quàm comis erat? nihil eius conſuetudine iucundius, nihil ſermonibus urbanius inueniri poterat. Ingenio uero (ut ad id iam ueniamus) tam acri fuit, ut, cum literis paululum admodum uacaſſet, tam apte, tam acute, tam cum omnium liberalium artium peritis, quod ſæpius facere conſueuerat, de his ipſis, quæ illorũ artibus continentur, rebus loqueretur, ut omnia de illis ſcripta euoluiſſe,

luiſſe, omnia excuſiſſe uideretur. quæ in re multum eloquentia etiam quadam admirabili adiuuabatur. huius tantum ex eius ore flumen profluebat, ut omnes ſecum, quo uellet, raperet. audiſtis nos eum ſæpe, Patres conſcripti, & ita audiſtis, ut cum plurimum eius oratione delectaremini, animos tamen ueſtros impelli, atque in illius ſententiam non inuitos trahi ſentiretis. fuit hæc Reip. noſtræ perſæpe ſummopere utilis eloquentia, cum apud nos, tum uerò apud milites maxime. ſi ad pugnam cohortandi erant, nemo acrius incitabat; ſi aliqua de re caſtigandi, nemo grauius, nemo ſeuerius reprehendebat; ſi conſolandi, nemo lenius ægris animis medebatur. Multa iam à me de maximi huius uiri laudibus dicta ſunt, neque id tamen, quòd maxime ad rem attinet, quantam militaris diſciplinæ ſcientiam habuerit, ullo modo prætermittendum eſt. Floruit hæc quodam tempore maxime diſciplina, tunc ſcilicet, cum ueteres illam Romani coluerunt. multi tunc in ea uiri excellentes & clari extiterunt: neque id mirum. omne ſtudium, omnem operam in ea omnes collocabant: eam non ſolum, quòd & opes & honores pareret, ſequebantur: ſed, cum uarijs quotidie uexarentur bellis, neque ulla perfrui quiete poſſent, neceſſitate etiam quadam ad illam compellebantur. poſtquàm uero omnibus deuictis, pax Italiæ parta: bella aut nulla, aut longe à domo gerebantur: exareſcere ac collabi paulatim cœpit. Hiſpaniæ, Galliæ, Pannoniæ, extremæ cæteræ Imperij prouinciæ, ſuis quæq; legionibus cuſtodiebantur. hæ cum in iiſdem locis diutius permanerent, in externos mores paulatim mutatæ, in his, quæ cuique obuenerant, regionibus, ad hoc uſq; tẽpus perſeuerarunt; diſciplinam aſſiduis bellis exercitæ, non ex toto amiſerunt. In Italia, in qua uel nullæ relictæ legiones, uel, ſi quæ relictæ, longa pace mollitæ, ocio ſe atque inertiæ tradiderunt, omnis penitus euanuit. atque eo tandem uentum eſt, ut paulo ſupra noſtram ætatem, quoties bella Italis gerenda eſſent, conducendus è Germania, aut Pannonia miles eſſet; Itali, uel tubarum ſonum atque armorum ſplendorem reformidarent. noſtra demum ætate excitari aliquantulum ſopita illa uirtus cœpit: ſed pauci tamen, qui antiquam illam diſciplinam ſcirent, inuenti ſunt. Imperator noſter quàm exacte illam callueri, uel ex hoc conſiderate. Cũ primum Imperator eſt ueſter factus, ita corruptum exercitum accepit, ut ad alia omnia potius, quàm ad gerendum bellum idoneus uideretur. fecit id, quòd in Africa Q. Metellus Iugurthino bello fecit, arctioribus legum uinculis aſtringendo, continuis laboribus fatigando,

ordini

*ordini aſſuefaciendo, grauiſsimam ijs, qui locum deſerent, pœnam pro
ponendo, ita breui correxit, ut eo & res ueſtras acerrime tutatus ſit,
& egregia multa facinora ediderit, & hoſtibus, quibus anteà contem
ptui erat, formidabilem reddiderit. affui ego nuper, cum per eas iter
faceret regiones, in quibus, cum ob non ſatis perſpectos incolentium
animos, tum ob propinquos hoſtes multa timenda eſſent. tam caute in-
cedebatur, ita ordinem ſeruabant omnes, ita ab agmine diſcedebat ne
mo, ita uel calones ipſi ſub ſuis ſignis ibant, ut ego & Reip. noſtræ ma
xime gratularer, & diſciplinam iam antiquam illam reſtitutam arbi
trarer. Iam uero in reliquis artis huius partibus, expugnandis, defen-
dendiſq; urbibus quantus fuit? nolo nunc uobis, ut ſeptimo ab hinc an
no, Carmontium, Noriciam, Tergeſte, Poſloniam, munitiſſimas ur-
bes, in ditionem ueſtram redegerit, commemorare: nemo eſt, qui ne-
ſciat. hoc unum dicam: iam Brixia, iam Verona potiti eſſetis, ſi ſæuiſ-
ſima id nobis mors non inuidiſſet. ſcio quid loquar: coniectura non fal
lor. nihil illi inuium, nihil ſatis munitum eſſe poterat: omnes aditus,
omnes expugnationum modos, omnes aſtus norat. Idem ſi aliqua de-
fendenda urbs eſſet, ita omnibus hoſtium conatibus ire obuiam ſciebat,
ut nihil in eum tentari poſſe uideretur, quod non irritum fieret. teſtis
mihi ſit celeberrima illa Braccani oppugnatio: quam ita tolerauit, ut,
cum urbs undiq; innumeris Alexandri Pontificis maximi copijs, qui
Vrſinum nomen delere inſtituerat, premeretur; hic cum quingentis
tantum propugnatoribus reſiſteret: non ſolum eam tutatus ſit, ſed &
facta ſæpius eruptione, multos trucidarit, tormenta oppugnatoria
non pauca abduxerit, ab obſidione deſiſtere demum coegerit. ſed quid
ego aliunde teſtes uoco? ſatis amplum mihi teſtimonium præbere urbs
una Patauium poteſt. nonne hæc ab Hiſpanorum ac Theutonum impe-
tu conſeruata, his deinde ab illo aggeribus, his turribus, his foſſis mu-
nita, ut una omnes omnium undique gentium exercitus, omnem uim,
contemnere, ac noſtræ non ſolum Reip. ſed totius etiam Italiæ propu-
gnaculum quoddam ualidiſſimum dici poſſit; nonne id docet? nihil in
hac eſſe bellorum ſcientia, quod huius ingenium ſubterfugerit. tormē-
tis quidem illis bellicis, quibus nos ita antiquitatem ſuperamus, ut his
iam ſolis prope bella omnia conficiantur, urbes certe nulla re magis
aut expugnentur, aut defendantur; non ſolum optime uti, ſed & ea
qualia eſſe, quà ratione fieri deberent, tam exacte norat, ut eorum etiā
artifices, multa nonnunquam ab eo docerentur. Ex his tot ac tantis,
quas*

quas de hoc uiro commemorauimus uirtutibus, maximam apud ſuos, maximam apud hoſtes auctoritatem conſecutus eſt. Atque in ſecunda quidem fortuna, maximi ab hoſtibus fieri & uſitatum, & non magnū eſt. hic cum tertio ab hinc anno infeliciter in Hiſpanos, ad Vincentiam pugnatum eſſet, & ſe poſt incommodum illud, Patauium recepiſſet, tāta tamen apud hoſtes exiſtimationis fuit, ut hoc uno urbem nobis illam conſeruatam putem. an creditis longitudine itineris, uiarum aſperitate, timore aliquo noui exercitus, quòd urbem ſcirent munitiſſimam, hoſtes retardatos? nihil horum fuit. non longe aberant, faciles undequaque acceſſus erant, omnes ueſtras uires in eo, quem ipſi fuderant, exercitu, poſitas ſciebant, urbs ipſa nondum ijs, quibus nunc eſt, munitionibus erat inſtructa. quid igitur eos deterruit? unus Imperator ueſter, unus inquam Imperator ueſter nobis eo tempore urbem illam, qua ſpiritum ducitis, conſeruauit. tanti illum faciebant, ut ægre ſe uictoriam conſecutos crederent, urbem uero, in qua ille eſſet, expugnare, penitus deſperarent. Conſiderate iam ea, quæ à nobis hactenus dicta ſunt, nihil huic, quod ad optimum uirum, nihil, quòd ad ſummum Imperatorem conſtituendum opus ſit, defuiſſe inuenietis. una defuit fortuna, hæc cum illo acerbiſſimum ſemper bellum geſſit. uoluit ſcilicet id uerum eſſe oſtendere, quod de ea dici ſolet, aduerſam ſæpe conſilio eſſe. nunquam hic non optime conſuluit, nunquam ijs, quæ ad perficiendum id, quod conſultum eſt, pertinent, caruit, bono ſæpe ſucceſſu caruit: at hoc quidem præſtare poteſt nemo. maiores fortunæ acceſſione uirtutes eius fieri non potuiſſent, illuſtriores potuiſſent. nullius unquam res geſtæ Imperatoris, ſi conſilio fortuna ſubſcripſiſſet, admirabiliores fuiſſent. multis ſe illa magnis, atq; egregijs huius conſilijs oppoſuit, multas cogitationes ab eo, quòd deſtinarat, ſæpe diuertit, atq; ut alia omnia prætercam, quis extremo ex hoc actu, cuius maxima, ut quis felix aut infelix dicatur, ratio habenda eſt, non fortunæ in illum iniuriam cognoſcat? plurimos toto hoc ſeptennio, cum in miſera illa captiuitate, tum poſtea aduerſo hoc ac difficili Reip. noſtræ tempore, labores pertulerat, ceſſiſſe iam tempeſtas omnis, atque inducta quædam tranquillitas uidebatur, parta Regi ſocio, atque amico ueſtro de Heluetijs uictoria, Hiſpanis referre pedem coactis, nihil erat, quod à uobis ille, quod à Rege ſperare non poſſet: iam de illius uos, de ſuorum ille militum præmijs cogitabat: cum ecce malo quodam fato, non ferro, non tormentorum ictu ullo, ſed, quod miſerrimum eſt mortis genus, ui

morbi

morbi extinctus eſt. O importunam ſortem, ò inuida nonnunquam fata, quantum aberat, ut Verona ac Brixia receptis, quòd uel ſolo eius aduentu fieri poſſe credebatur, nos rebus iam per eum noſtris in tuto collocatis, omnibus eum honoribus, omnibus laudibus proſequeremur: ille gloria quadam immortali frueretur. multò tum illi minus acerba fuiſſet mors. quanquam eam hac animi fortitudine tolerauit, qua alia aduerſa multa ſolitus eſt perferre. unicum, & eum nondum bimum puerum, tres adoleſcentulas, & egregiæ indolis filias, præclariſsimam, ac ſui amantiſſimam uxorem relinquebat, relinquebat hos omnes, qui hic adſunt, hos à paruulis ipſe diſciplina inſtruxerat militari, hos ut filios diligebat, horum opera in multis bellis uſus fuerat, neque unquam non fortiſsimos, ac ſui amantiſſimos uiros norat, relinquebat demum hanc nondum in tuto collocatam Remp. non negare ſe dixit ob hæc omnia ſibi mortem acerbam eſſe, conſolari ſe tamen, quòd neque orba filiorũ ætas, neque uidua ac ſine præſidio futura uxor uideretur, uos omnes non ut tutores ſolum, ſed ut bonos parentes illos amplexuros, hanc protecturos pro comperto habere: ampliſsimum hoc patrimonium, firmiſſimum præſidium eſſe. quòd uero his ſuis ea, quæ à ſe mererentur præmia, reddere non potuiſſet, id ferre ægrius: eam tamen in uobis prudentiam ſemper nouiſſe, ut ſperaret uos eorum uirtutem non paruifacturos, neq; ullo ſumptui parſuros, ut hoc fortiſſimorum iuuenum robur, has uires, Reip. ueſtræ, cui magno uſui eſſe poſſunt, conſeruetis. ultimum illud, quòd, cum adhuc noſtra eius operam deſideraret Reſp. tum moreretur, id ſibi eſſe grauiſſimum. ſui quidem nullam curam habere, ſexageſimum iam annum compleſſe, ſatis uixiſſe, poſt mortem non dubitare ſibi æternam inter Deos ſedem paratam, unde hæc humana deſpiciens, ueram illam ac bonis omnibus affluentem uitam degat. Hæc cum dixiſſet, ĳs omnibus, quæ à religione præcipiuntur, peractis, ita tranquille deceſſit, ut non aliam in uitam, ſed aliam in domum commigrare uideretur. opinione ego illum ſua fruſtratum non arbitror. inter Deos ſedet, pace fruitur tranquilliſsima, iam felix dici poteſt: ſed illius infelix domus, hæc me dolore conficit, hæc maxime perturbat. minus infelix puer, quòd, cum nihil adhuc percipiat, quo patre ſit priuatus, neſcit, an eo fortaſſe etiam magis infelix, quo minus infelicitatem ſuam ſentit? infelices certe filiæ, quòd & id iam cognoſcunt, & ea ætate ſunt, quæ nullas ad reſiſtendum dolori uires habeat. infeliciſsima uxor, quæ & filiarum lachrymis affligitur, & quò felicior prius eſſe omnibus uidebatur,

debatur, hoc acrius dolet. ſoli uos, Patres optimi, his omnibus uulneribus mederi poteſtis. amplexamini totam domum: nullum, quod pios uiros deceat, officium prætermittite. ſic & illi, ſiquis mortuis eorũ, quæ hic fiunt, ſenſus eſt, pergratum facietis, cum ſua ſe ſpe fruſtratum non uidebit; & uos ueſtrum munus implebitis, ac grati ab omnibus iudicabimini. debetis hoc uos illi multas ob cauſas, ſed ob hanc maxime, quòd ob Remp. ueſtram obijſſe mortem dici poteſt. dum enim nulla ſibi pro illa in re parcit; dum eos etiam, qui tolerari nequeunt, libentiſſime labores ſubit; nullam de ſalute ſua curam gerit: in eum morbum incidit, quo extinctus eſt. quæ itaq; ſuſcipiendorum laborum, eadẽ mortis cauſa dici debet. ei igitur, qui pro uobis mortuus eſt, reddite, quæ debetis. uitam illi non poteſtis: ijs, quibus maximo emolumento erat, reddite. id ita demum à uobis fiet, ſi filij mortuum patrem non cognorint, uxor uiri præſidiũ non deſiderarit, ipſius ij, qui adſunt familiares, quæ ab eo ſperabant, à uobis fuerint conſecuti.

Extremum id à me fortaſſe nunc expectetur: ut hunc, quem ex egregij huius Imperatoris morte mœrorem in omnibus uideo, uerbis coner mitigare. qui ego id poſſum, qui ab alijs ſim conſolandus? ſed abijcienda tamen hæc omnis animi mollities: ſumenda illa uirtus, qua hic plurimum polluit: ferenda ſunt leuiter omnia. omnibus eſt aduerſis caſibus reſiſtendum. uos quidem, qui eum ſemper ſecuti eſtis, qui eius ſemper uirtutum ſpectatores fuiſtis, hoc uel in primis decet. turpe eſt uobis, qui nullos unquam hoſtes, nulla tela, nulla mortis pericula reformidaſtis, nunc dolori manus dare. induite illam animi fortitudinem, quæ fortiſſimis, & quales uos eſtis, uiris conuenit. an ſi uel paucis uobis in confertiſſimos ſit hoſtes irrumpendum, in inſtructiſſimas mille acies incurrendum, iubente id Imperatore ueſtro recuſetis? noui ego uos, noui animorum ueſtrorum fortitudinem, noui amorem, quo illum proſequebamini: ne morte quidem propoſita abſterreremini. nunc, cum idem ille Imperator ueſter iubeat, ne diutius doleatis, morem non geretis? iubere autem id illum, ſiquis totam ab eo actam uitam conſideret, ſi uos præcepta ea, quæ quotidie auribus ueſtris inculcabat, recordari uelitis; ita nulli dubium eſſe debet, ut hoc uno dolore ueſtro uel maxime eius quietem perturbari putem. ferrei profecto fuiſſetis, neque humani quicquam in uobis fuiſſet, ſi hac tanta calamitate accepta non ingemuiſſetis. ſed iam dolori indultum ſatis: nũc omnem eius uim in hoſtem conuertite. ite, Reip. ſubuenite: eum, quem debetis imitamini, nolite

committere, ut Imperatoris morte languidiorem militum uirtutem ſactam, hoſtes gaudeant, nos triſtemur, ad hoc uos dolor incitet, ad hoc impellat. Vos uero reliqui omnes, qui adeſtis ciues, & horum, & aliorum, qui uobis adſunt, uirtute confiſi, de Rep. nihil dubitate, & omnē, quem ob hanc cauſam conceperatis, dolorem deponite. illius etiam cauſa non eſt, quod doleatis. bene cum illo actum eſt: ex miſera hac uita in æternā illam ſublatus bonis omnibus fruitur. neq; uero, cum recte conſidero, cuiuſquā mihi deflenda mors uidetur. tantumq; abeſt, ut eum, qui ex hac uita celerius commigrarit, infelicem iudicem, ut eo etiam feliciorem putem. ſiquis ſæua quadam in mari exiſtēte tempeſtate, multis ſimul ſoluentibus, quamcelerrime omni uentorum ui, omni pelagi impetu ſuperato, in portum, quo curſum direxerat, proueheatur: nonne is feliciſſime iter ſuum confeciße dicendus? reliqui, quo diutius commorentur, eo infeliciores habendi ſunt? ita profecto ſe res habet. ſimile ego quoddā in uita hac noſtra reperio: nihil illa aliud eſt, quàm in procelloſo quodam mari nauigatio. ægritudines, mollitiæ, calamitates, aduerſa alia, quaſi huius uitæ tempeſtates dici poſſunt: portus ipſe, quo curſus omnibus dirigendus, mors eſt. cur igitur qui in hunc portum ex illis fluctibus celerrime nauigarit, non eo haberi felicior debeat, quo citius tot malis ereptus in tranquillo conſtiterit? non probatur hoc ita uobis fortaſſe, ut felices eſſe cupiatis. non probetur ſanè, at eos tamen, qui eo peruenerint, non luctu proſequamini, ſed felices ducite: ac, ſi de uobis bene promeriti ſint, non lachrymis, ſed diuinis honoribus colite.

Franciſci

FRANCISCI RVBRII, APVD VENETAM REMP. ORATORIS REGII.

VICTORIS FAVSTI ORATIO.

VELLEM, ſi fieri poſſet, Illuſtriſſime Princeps, clariſſimi ac ornatiſſimi Patres, ut, quantum mihi ad dicendum ſtudij, quantumque uoluntatis ad ea præſtanda, quæ de me hodie tanta funeris celebritate requiri ſentio, tum ampliſsimi conſeſſus ueſtri maieſtas, tum coronæ iſtius, quam attente adeo ad audiendum ſtare uidetis, frequentia dignitasque iniecit; tantum etiam facultatis in præſentia ſuppeteret, aut certe alicunde meæ tenuitati adiungeretur. ſed, quoniam uſu uenit plerunque, ut non continuo, quantum quiſque contendat, tantum etiam poſsit: reliquum omnino, atque item par eſſe arbitror, ut, ſicubi fortaſſe parum ego tantæ concioni ſufficere uidebor, non nihil tamen adiumenti à uobis, ac ueſtra bonitate, ueſtraque humanitate recipiam: atque ita uos, qui muneri huic ad honeſtiſsimos ſemper homines deferri ſolito, me parem eſſe cenſuiſtis, ueſtram de me opinionem, ueſtrumque iudicium, interim benigne audiendo, approbetis. cum enim & Franciſci Rubrij, Oratoris Regij, conditionem, quem à me hodierno die, more maiorum, laudari uoluiſtis; & loci huius, in quem aſcendi, grauitatem intueor: id genus omnia mihi undique occurrunt, meosque ante oculos obuerſantur, ut non dubitem, quin non modo non ingenij mei paruitas, & exilis admodum ac imbecilla oratio, magnitudini eorum ſatisfacere queat, pareſque oneri uires afferre, ſed nec uberrima quamuis eloquentiſsimorum hominum dicendi copia, ſine aliqua prudentiſſimarum atque adeo elegantiſsimarum, quæ ueſtræ ſunt, aurium offenſione, ſingula percenſere numerando, nedum quicquam exornare dicendo, poſſe uideatur. Et certe, omnia quæ huic ampliſſimo uiro natura, aut fortuna, ad ornamentum ac dignitatem commodumque aliquod largita eſt, eadem mihi ad dicendum maximas difficultates hodie afferunt. nam, ſi uel patriam duntaxat reſpicio; eam omnium penè Chriſtiani nominis nobiliſsimam uideo: ſi genus; id cum paucis illuſtre at-

que egregium enitet. ſi uitæ inſtitutum, & quæ hominis propria ſunt, conſidero: tam longe lateque uirtutum eius amplitudinem patere intelligo, ut prope ad ultimos illos humanæ ſortis fines pertinere facile iudicem. præterea, quæ in eo ſuprema fortunæ benignitas apparuit, ut nulla diuturnioris morbi vi, ac uelut longioris ægrotationis obſidione quadam uictus, ſed repente propemodum improuiſo pene incurſu oppreſſus, obierit; ut multos illi dolores ſpacij breuitate detraxit, ita mihi omnem ferè, quantum in ea fuit, ad commentandum induſtriam abſtulit, diligentiamque temporis anguſtijs interceptam ſecluſit. quare, feci quod in repentinis prælijs Imperatores facere conſueuerunt, ubi hoſtes aut ex inſidijs erumpunt, aut à tergo, lateribusſve inexpectati celeriter aduolant. ij enim, tametſi omnem ex occaſione aciem inſtruunt, ſuos tamen protinus, quàm anguſtiſſime poſſunt, in unum cogunt. ita ego ſtatim cum primo huius obitus nuncio iuſſuque ueſtro me in breuem quendam uelut orbem collegi, orationemq; meam in pauca conieci; unde, quoniam poſtea ſignum ueluti quoddam huc adeundi iam iam expectanti mihi locum, ut ita dicam, aut ordines mutare non licuit: iiſdem, quibus ab initio conſliteram, ceu ueſtigijs inſiſtens, ſatis eſſe hodie arbitrabor, quædam quaſi capita maximarum huius uiri laudum attingere: quum etiam interim minutiſſima quæque perſequi, in quibus tamen nonnunquam uirtus ipſa, & officium emicat, hominis alienigenæ conditio, nobis fama tantum nota, prohibeat. & quia, ut nemo ignorat, non parui admodum refert, quo quiſque loco ſit natus; propterea quòd primo lucis intuitu, primoque illo hauſtu ſpiritus de ſuo cœlo uirtutum ſemina quædam cõtrahere, ſimulque ad laudis & gloriæ ſtudium celebritate maiorum ac fama quilibet excitari uidetur: à patriæ nobilitate commemoranda initium faciam.

At, quanquam ſitu ac feracitate, & iis omnibus, quæ regionum optimarum propria ſunt, Gallia nulli terrarum cedit; eius tamen maximum decus atque ornamentum in uiris, quos omni fermè uirtutum genere præditos procreet, poſitum eſſe animaduerto. neque enim proceræ ac directæ in quincuncem arbores, uiridariaq;, & amœni fontes, atque umbracula, aut molibus excluſum mare, flumina pontibus iuncta, turresq; ac mœnia ipſa magnificentiſſime conſtructa, urbes potius uidentur ornare, quàm hominum fortitudo, ac probitas. quippe, ut aues conditionis & naturæ ſuæ argumentum nidificandi opificio præbent,

bent, ita etiam in oppidis ac regionibus ampliſſima quæque ædificia nihil niſi hominum præſtantiam indicant. mitto autem primos Galliarū colonos pariter atque indigenas, multo ante rem Romanam magnitudine imperij nobiles, & quæ infiniti propemodum rerum ſcriptores de geſtis eorum per uarias temporum ſucceſſiones memoriæ prodiderunt. de ijs tantum loquar, quæ noſtra potiſſimum ætate uigeant, & quæ, peragrata ſuperioribus annis maiori ex parte Gallia, poſſum etiam ipſe teſtari. ac ut ab infimis orſus ad altiora paulatim aſcendam; tanta eſt in ijs terris agricolarum induſtria, tantaq; opificum ſolertia, ut aduerſo quantumuis cælo, & anni tempeſtate iniqua, nuſquā ferè tamen lautius uiuatur, uiliſſimaq; ſit ſemper annona: ueſtimentorum uerò ac domeſticæ ſuppellectilis copia, nullibi maior trans alpes elegantiorq; reperiatur. qui autem mercaturam exercent, atq; in emporijs, & foro conſiſtunt, aut aliter negotiando uiuunt, urbanamq; multitudinem explent; fidem ac promiſſa; uel maximis emolumentis uiolare turpiſſimum putant, atq; non ſolum inter ſe, uerum etiam cum reliquis quoq; nationibus hilares, & iucundi humaniſſimiq; ac maxime hoſpitales exiſtunt. utpote qui more quodam patrio, non dolis, non fraude, ſed plurimum uirtute ac rerum dignitate nitantur. at, honeſtioris ordinis hominum quum duo ſint genera, qui literis, aut etiam unà religioni colendæ uacant; ſic ſeſe totos ad ea ſtudia cōferunt, ut, quum theologiam ſibi multos antehac annos ferè uniuerſam Parrhiſii uendicarint, nunc etiam in omni literarum genere, tum multitudine tum excellentia hominum, & græce, & latine doctiſſimorum, cum Italia bonarum ſemper literarum altrice contendant. qui militiæ ſtudent, tantam in equeſtrem artem, quæ nobilibus digna ſemper, & ubique habita eſt, à teneris annis operam impendunt, ut grauiſſimam quamuis armaturam perinde tractent, ut, quicunq; ipſos aſpiciat, ferrum illud non extrinſecus additum, ſed quaſi unà cum eis natum, ut cum piſcibus ſquammas, aut cum auibus plumas, exiſtimet. proindeq; ob antiquam militaris diſciplinæ, ac bellicæ artis gloriam, tantum ſpiritus concipiunt, tantumq; in prælijs audent, ut Gallum equitem auerſum ulli unquam hoſtium uidere non liceat. iam Regia dignitas (quoniam ex capite reliqua etiam membra qualia ſint, facilè dignoſcuntur) eiuſmodi eſt, ut, quemadmodū à Græcis olim Perſarum, ita Gallorum à nobis hac tempeſtate per excellentiam quandam Rex poſſit uocari. non maiori profectò cum ueneratione alibi numina coluntur, quàm Rex ille ſuis in terris

ris

ris ſuſpicitur. nec ab re tamen, aut parua de cauſa. ſiquidem primũ tantis opibus pollet, totq́; ac tanta, quibus ſuos aut alienos item de ſe bene merentes donare queat, poßidet; ut facilius aliquando, qui petant, quàm quid det ipſe, deficiant. deinde, tanta munificentia, liberalitateq́; uti conſueuit, ut non ſolum infinita propemodum templa ornatiſſimis cœnobijs adiuncta, largisq́; prouentibus locupletata, uerum etiam penè innumerabiles literatorum hominũ ſcholæ ac publica pauperum domicilia non in Gallia modo, ſed & alibi quoque, ut Romæ, ne quid longius aut ex ignotis petatur, diui Michaelis ædes, & hoſpitium, quod nunc, Sancti ſpiritus, uocant, in eius teſtimoniũ uiſantur: tot etiã Gallorum Regum donaria partim uoto, partim ex manubijs toto orbe terrarum, quà Chriſtiana quandoq; religio patuit, ad omnia pene delubra propendeant, totq́; ab eis Chriſti nomine paſſim erogata olim fuiſſe conſtet, ut, ſi reuiuiſcant illi, ſuaq; repetant, periculum ſit, ne multorum patrimonia ſoluendo eſſe non poßint. tot præterea Chriſtiani nominis captiui, quotannis Gallica pecunia miſſis in Africam, atque item alio ad Sarracenos legatis, ex ueteri cõſuetudine ac inſtituto nunc quoque redimantur, ut tantam liberalitatem tantamq́; magnanimitatem humanum ingenium uix capere poſſe uideatur: quum plerunq; ex hoſtico multi Cantabri, & Lacetani, Ligures ue, aut alij, ad ſuos incolumes remittantur: tot inſuper Gallicis in regionibus immenſa propè nemora lapideis ſeptis circundata, partim amœnißimè conſita, partim omnis generis beſtiarum copia referta; tot inſtructißimæ uillæ, diffi cili nonnunquam loci natura ſumptibus euicta poſitæ, caſtellisq́; munitæ tot urbes aut in maius reſtitutæ, aut etiam ad ſitus opportunitatem fundatæ ad omnia ferme itinerum diuerticula reperiantur; tot denique alia operoſiſſima ædificia, cuiuſmodi ſunt inter minima latißimæ illæ ſcalæ ad multa millia graduũ marmore importato extructæ, quæ Rhotomagi ab oppido ad phanum uſque pulcherrimum in montis cacumine poſitum pertingunt, uaria extent ſpecie uetuſtatis, ut nemo nõ ad paſcendam plebeculam, ea omnia Regum beneficentia quadam potißimum inſtituta fuiſſe cognoſcat. domeſticam uerò magnificentiam Regis illius, & cohortis uniuerſæ ſplendorem, ij certe nequeunt ſatis mirari, qui & alios quoque regios apparatus alibi peregrinando uiderunt. plura mediusfidius ille hominum millia ſuis ſumptibus alere ſolet, quam quot ea ſint, quibus nonnulli ex alijs præſint. quin etiam, quod ſanè maximum eſt liberalitatis atq; humanitatis indicium, nemo

unquam repertus eſſe dicitur, cuius fidem aut diligentiam laborem ue ſua cauſa ſuſceptum, qui quidem paulo inſignior fuiſſet, irremuneratum Rex ille reliquerit. ſiquis autem antiquitatis memoriã parumper animo complectatur, pauca admodum totis literarũ monumentis inueniet, quorum dignitati Gallica arma concedant. nam quid ego Belloueſum Mediolani fundatorem, & circumpadanæ huius regionis coloniarum auctorem, aut Brennum tantum non totius quandoq; orbis terrarum domitorem cõmemorem? quando poſt Clodoueum, qui primus Chriſtianam religionem ſuſcepit, tot in Sarracenos terra mariq; Gallorum Regum expeditiones legantur, ut nemini dubium fiat, quin, niſi aliquando ea natio reſtitiſſet, breui uniuerſum Chriſtianum nomen interire potuerit. unde tantus adhuc etiam ex Gallicis armis Chriſtianæ religionis hoſtium mentibus terror inſedit, ut, quum non multos ab hinc annos Carolus Octauus per Apuliam iter faceret, omnem Macedoniæ ſimul & Epiri atque item Græciæ oram defenſoribus nudatam Turcæ reliquerint. nempe, ut alios pientiſſimos Reges omittã, Pipini, & Carolorum, Martelli præcipue, ac Magni, Ludouiciq; in Chriſtianam rempublicam ea ſunt merita, ut Chriſtianiſsimi appellationẽ ſibi omnis poſteritas iure optimo uendicarit. tam autem longè lateq; rerum ab eis geſtarum fama percrebruit, ut cunctos ſimul Chriſtianos cis mare poſitos, hodie etiã Francos Aſia omnis atq; Oriens totus appellet. at uerò, quantæ pietatis, quantæq; benignitatis ac magnificentiæ fuit, legibus cauere, ut ne cuiquam penitus nõ Chriſtiano locus eſſet in Gallia; Chriſtianus autem nemo omnium ſeruus exiſteret? quòd ſi quis tamen aliunde perductus, in eius fines aliquando ueniſſet, ſtatim illi uindiciæ ſecundum libertatem darentur? multa quidem hac in parte prætercam neceſſe eſt, dum non modo incredibilis penè magnitudo eorum, dicendi facultatem obruit, ſenſumq; interim obtundit, ſed & memoriam quoque nimia multitudo fruſtratur. uerum id iam æquo animo patiar, quòd ſcilicet omnia id genus eſſe intelligo, ut etiam ſingula ſeorſum conſtituta, qualibet prorſus admiratione maiora eſſe uideantur: ac proinde non aliter, quàm lumina rarius aliquanto diſpoſita, longè melius eluceſcant. quid enim, quòd, quum apud alias gentes paucorum ſiue conſilio, ſiue temeritate, aut etiam fœminæ alicuius nubentis arbitrio, alij atq; alij Reges externi plerunq; ſuccedant, in Gallia ſic ſapientiſsime omnia legibus aſtricta ſunt iam inde à Pharamundo Rege Francorũ primo, ut idiotæ omnes ac mulierculæ etiã, quiſnam

ſibi

ſibi Rex futurus ſit, facilè nouerint? quæ res profectò id efficit, ut primum nullæ factiones ſtudiorum uarietate obortæ uulgi diſſidium faciant; nulla ſeditio, principum & populi conſenſum labefactare, otium ac tranquillitatem affligere, quietem conuellere, ſummumq; illud gentium omnium in bello præſidium, in pace ornamentum, quo uel uno multitudinis cuiuſque ſalus continetur, parendi uoluntatem poßit auferre: deinde, quum nec uirtutis remuneratorem, nec improbitatis ultorem ſibi defuturum uideat; nemo ullum fortunæ caſum pro Regia dignitate ſubire dubitet; atque item exteræ nationes, quæ aliqua prudentia ualeant, ſibiq; rectè conſulant, Regum eorum amicitiam, utpote perpetuo duraturam, &, quæ nulla unquam ſucceßione perturbatum iri poßit, cæteris anteponant. &, quanquam præſentibus magis mouemur, &, quæ adſunt, melius cognoſcere poſſumus: attamen quum priſca nouis ac recentibus uetera diligentius confero, Franciſcum Regem, qui hodie uiuit, magno uobis cum neceßitudinis, & beneuolentiæ uinculo coniunctus, totius propemodum antiquitatis inſtar eſſe reperio. neque enim in eo quiſquam, Caroli uires; non Claudij, aut Philippi ſpeciem formæq; dignitatem; non Theodorici conſilium, non Vgonis ingentem ſpiritus uim, non Ludouici magnanimitatẽ pietatem ue deſideret. iuſtitiam uerò eius ac temperantiam Gallia omnis prædicat. fidem uoſmet ipſi probe cognoſcitis; eamq; conſtanter adeo mutua, ut ita dicam, opera cuſtoditis. inuictum autem robur, animiq; præſentiam, ac fortitudinem, &, quod extremum natura homini præſidium dedit, in periculis audaciam, non ſolum hoſtes inopinato irruentes audacter reſiſtendo auerſi atque deuicti, ſed etiam feræ aliquot imperterrito quodam ipſius uigore extinctæ declarant. rurſus clementiam, moderationemq; ac benignitatem ingenij, cum alia multa, tum id potißimum teſtatur, quòd ſuperioribus annis, quum Heluetios ferocißimam gentem uno prælio debellaſſet, neque quicquam amplius impedimenti reſtaret, quominus totam Italiam, ſi libuiſſet, peruaderet; tantum abfuit, ut ſe alieni cupidum oſtenderet, ut eos etiam, quorum arma in ſe haud dubie mota eſſe cernebat, blandè tamen appellare, atq; in amicitiam recipere non grauaretur. cui ſi aſpera Chriſtianæ Reip. fata maiorem auctoritatem non denegaſſent; fortaſſe in præſentia de ſuo potius agro, quàm de Pannonijs finibus immanißima illa Turcarum barbaries cogitaret. itaque, de Franciſci Rubrij laudibus, ut breui multa complectar, quemadmodum loci huius, & ueſtra grauitas po-

ſtulat,

ſtulat, id tantum dicere ſatis eſſe cenſeo, quòd à tanto Rege in cõſilium iampridem aſcitus ſit, ac ſimul patriæ ſuæ, Mediolaniq; ſenator factus; quæ dignitas non niſi probatæ uirtutis hominibus in Gallia contingere cõſueuit: deinde, quòd Archiducem, ut uocant, Burgundiæ, regius magna cum auctoritate Orator adierit, poſt Heluetios ad Galerate oppidum tumultuantes; mox ſummum Pontificem; poſtremò Venetum Senatum communis fortunæ ſocium atque participem: cuius ſapientiam nullus eſt tam longinquus populus, tamq; recondita natio, quæ non miretur. nimirum uulgaris quædam laus non eſt, principibus uiris placere. quippe raro admodum principem iterum fallere quiſpiam poteſt. quandoquidem, ut uulgo dicitur, magiſtratus & prouinciæ ſuæ adminiſtratio uniuſcuiuſq; ingenium indicat, & quæ in priuatis alioqui diu latere potuiſſent, publico ſtatim ceu lumine illato mirificè detegit. ſi igitur hic tanto Regi ob integritatem præcipue fidemq; ſingularem tantopere placuit; non me hercle uideo, quid excogitari à quoquam poſſit hac tam ampliter ſumma quæq; in ſe cõplexa, ornatiſſimi huius uiri laude præſtantius. niſi quis forte rerum adeo ignarus ſit, ut putet Regem illum, qui tot hominum millibus præſit, ignobilem aliquem dubiæq; uirtutis, cuius uita in obſcuro ad eam diem poſita latuiſſet, tanti facere, tantiſq; honoribus proſequi, ac tanto muneri obeundo, quantum Oratoris eſt, deſtinare uoluiſſe. haud equidem uereor, ne, ſi uel unum hoc duntaxat dixerim, Franciſcum Rubrium, Franciſci Regum omnium maximi, conſiliorum participem atque adminiſtrum, ſummis de rebus ab eo Venetias, hoc eſt in eam ciuitatem, quæ ſapientiæ domicilium, ſedeſq; prudentiæ ſemper ſit habita, & cuius amicitiam is magno ſibi præſidio eſſe intelligeret, fuiſſe legatum, quaſi Datim alterum Athenas à Dario; quiſquam illum à me parum aut frigide laudatum obijciat, ac propterea longas aliquas narrationes Rhetorũ pigmentis diſtinctas, aut quaſdam quaſi laudum uarijs è fontibus ductarum corriuationes, in meo ſermone deſideret. quaſi uerò numeranda potius, quàm ponderanda ſint, quæ unaquaq; in re dici debeãt. ut enim Athenis Phocio ſententiã dicere ac concionari ſolebat, qui ſolus Demoſthenis uim ſua grauitate ſæpius infringere potuit; ea demum optima eſt dicendi forma, quæ, ſi cauſa patiatur, paucis multa cõprehendat, quemadmodum in numis ij precioſiſſimi habentur, quibus materiæ dignitas, metalliq; præſtantia, non magnitudinis ratio auctoritatem conciliet;

contraq; uiliſſimi, qui plurimum loci occupent. quo circa ſi nemo non aureum unum decem æreis anteponat, ſatis utiq; eſſe poteſt, unam, quæ maxima putetur, ex omnibus ampliſſimi huius uiri laudibus dicere, ac eo etiam magis, quòd uidelicet eiuſmodi ſit, ut nulla commendatio uirtutis alicuius, aut officij queat reperiri, quin eam ipſa, ut uera ſolidaq; laus apprimè contineat. quid nanque ex illa undiq; abſoluti hominis quaſi ſumma detrahi poteſt, quin, ſi id oratori deſit, tota eius officij ratio ſubuertatur? principio enim, qui oratores ad exteras nationes mittantur, ea corporis habitudine ac forma eſſe debent, ut, ſi minus ſpecie antecellant, ſtatura ue cæteris præſtent, at certè nihil in ſe nec diſtortum, nec debile, aut diminutum habere uideantur: tum, quòd longinquis in regionibus ciuitatis cuiuſq; ac populi exemplar ueluti quoddã ex uno tantum eius oratore ſpectatur, ridiculiq; ſæpe uulgo fiunt, ac dignitatem amittunt, quos natura potius quàm caſus aliquis deformarit. contra autem, multi plurimum ſibi gratiæ ſola uenuſtate conciliant: tum, ut frigoris, & caloris uim iuxta pati, inediamq; ac ſitim tolerare, & reliqua itinerum aut nauigationum incõmoda ferre ualeant. nobilitatem aliquam uel à maioribus acceptam tueantur, uel à ſe partam retineant neceſſe eſt: quoniã principes omnes, mediocriter etiam ſapientes, non ita temere ſe illis credunt, ſuaq; arcana cõmittunt, quos nullo ante actæ uitæ pudore impeditos ab officio atq; honeſtate receſſuros facilè ſuſpicantur. nullis uitijs, & præſertim inſignioribus, notari conuenit; ſed contra potius literis, & bonarum ac liberalium artium, ſi fieri, poſſit, omnium cognitione ornari: partim, ne ſibimet ipſi apud ſuos auctoritatẽ tollant, fidemq; minuant; partim, ne illis, quibus cum negocientur, odio ſint, aut certè ludibrio. tanta autem ab eis dicendi facultas exigitur, ut non ſolum cõmode, quicquid uelint, eloqui poſſint, uerum etiam ſeſe totos ſermonemq; ſuum ita componant, ut cum ſenioribus ſenes, cum iunioribus uerò interdum iuuenes, non infra ſuam grauitatem eſſe uideantur: idque perinde, ut tamen ex æquo ſumma eloquentia, cum eo, quod nullis præceptis traditur, tacendi artificio, id eſt opportuna taciturnitate, contendat. prudentia quoque tanta, ut nihil amori aut beneuolentiæ cuiuſquam, nihil odio aut iracundiæ tribuant, ſed omnia ubiq; ad ſui principis ſuiq; negocij utilitatẽ callide referant. tanta deniq; diligentia, tantaq; ſolertia, ut æque ac in uigilia quadam poſiti, cunctis, quæ accidant, ſubinde aures atque oculos adhibere, nihilq;

hilq; improuiſum omnino, aut non diu meditatum in animo habere ſtudeant. quæ omnia, ſi in hoc fuiſſe cumulatiſſima uel ex eo poteſt cognoſci, quòd à ſummo Rege maximis de rebus ad ampliſſimum ſenatũ allegatus ſit; nihil eſt ſanè, cur ego, hac firmiſſima laude diffiſus, ad alias quaſi confugere uidear. Huc etiam accedit, quòd, ſi tanti Principis maieſtate, atq; iſtis auribus abuti uelim, dum quippiam uel otioſum uel omnino redundans longa nimis oratione perſequar; quantum in eo erroris admittatur aut non agnoſcere ſtulti, aut negligere furioſi eſſe uideatur. etenim, quid attinet in excellenti ſpectataq; uirtute, progreſſus & incrementa reſpicere? &, quæ iam maxima eſſe uideamus, unde aut quo pacto aucta ſint, quærere? profectò ſi nunc Franciſcum Franciſci huius patrem, lectiſsimũ uirum, itemq; Tangilem de Caſtello auunculum, magnum olim apud Armoricos, (ut uocant) magiſtrum, & Ruſcinonis præfectum, atq; ob egregiam fidem animiq; robur eximium, Regis ſodalitate, quæ diui Michaelis dicitur, dignatum, ſuis laudibus ornare, ac eorũ benefacta ſingillatim recenſere inſtituam; atque etiam, ſi, quanta cum diligentia, & omnium ſpe hic, Toloſæ, aut Bononiæ, aut Ticini, aut demum Patauij utriuſq; iuris ſcientiæ operã dederit, ac propterea, quum eſſet iam eius peritiſsimus, quãta cum laude in Senatum Parrhiſienſem lectus ſit, uelim cõmemorare: perinde erit, ac ſi pulchrum aliquod pomum, ex optima primum arbore, deinde in horto quopiam egregie culto natum, demonſtrare contendam: aut ſi picturam aliquam ſingularem, non niſi ab excellenti artifice optimis coloribus, penicillis item factam eſſe, coner oſtendere: quum præſertim apud eos uerba faciam, qui comitatem eius, animiq; candorem, annum iam & amplius, quotidie perſpexerint; prudentiam uerò ac dexteritatem, his temporum difficultatibus experti probarint; & denique, omnium eius uirtutum alijs teſtimoniũ præbere ampliſsimum queant; ac etiam nemo ferè hæc tota in urbe reperiatur, aliquo aut ingenij aut uirtutis indicio notus, qui eius bonitatem, facilitatemq; teſtari non poſsit. ut enim ex præſenti rerum ſtatu, qualia futura ſint, quæ conſequantur, non quilibet ſtatim, ſed prudentiſsimus quiſq; tantum rectè ſolet conijcere: ſic, quæ anteceſſerint, qualia fuerint, præſentium intuitu, ipſum etiam uulgus hominum coniectura facilè colligit. quapropter, eo iam ueniam, meamq; orationem conuertam, ut uos à mœrore, quem ob amiciſsimi hominis mortem merito concepiſtis, reuo-

cem. quanquã tot ſimul ſapientiſsimos uiros, tantæq́; prudentiæ principem admonere, nec mihi ſumo, nec alterius cuiuſquam eſſe cenſeo. etſi enim hic nobis chariſsimus uel ea in primis de cauſa, & eſſe potuit, & certè fuit, quòd Franciſci Regis memoriam, quem tanto ſtudio colitis, identidem nominis ſimilitudine, ceu quadam imagine renouaret; dolendumq́ue in tam graui uulnere, nemo poteſt negare: uidetis tamen ipſi, mortales omnes ea lege naſci, ut fatis aliquando concedant. quæ res, ut omnibus tandem multarum ærumnarum, multarumq́ue miſeriarum finis manifeſto eſt, ita bonis, uirtuteq́ue præditis, qualis hic fuit, ueræ ac perpetuo duraturæ felicitatis initium eſſe creditur. & quoniam nihil in humanis omni ex parte beatum reperiri poſſe dicatur, unaquaq́ue in re, damna cum retrimentis ac commodis interim ſuſceptis, compenſari debere intelligitis. atque ideo, licet Franciſcus Rubrius parum admodum ultra quadrageſimum ætatis annum uixerit: tamen, quòd Regis quaſi perſonam ſuſtinens, ampliſsimis iſtis exequijs, & alijs item honoribus hodie à nobis, hoc eſt à tot (abſit dicto inuidia) Regibus, cumulatiſsime ornatur: reliquum eius uitæ ſpacium, quòd quidem in incerto eſſet futurum, certiſsima tanti honoris celebritate, qui finis uitæ optimus ſit, ſcitis eſſe penſandum. propterea, quum ille, apud Venetos in Armoricis, quæ ciuitates Oceanum tangunt, & hodie Britonum nomine ueniunt, nobiliſsima ex familia, per mille trecentos ab hinc annos tota Gallia diffuſa, atque etiam in Italiam propagata, Acrimellij ortus ſit; operã datis, ut itidem apud Venetos Italiæ quàm honeſtiſsime funeretur; in dubio uidelicet relicturi, utrum ille, ſi hæc uideat, aut aliquo ſenſu percipiat, Venetus Armoricus ob uitæ initiũ, an Italicus ob finem, tantamq́; magnifici adeo funeris pompam, uelit deinceps appellari. quum enim omnes in hanc lucem non aliter ferè, quàm in theatrum hiſtriones, breui ſcilicet temporis ſpatio ad ſuum quiſque actum peragendum à ſapientiſsimo certe neſcio quo uelut chorago introducamur, ac rurſus etiam, citius tardiuſve, pro ut quiſque ſuas partes peregerit, in æternum quoddam ſilentium educamur: ut nihil honore, qui uirtutem atq; honeſtatem neceſſario conſequi ſolet, optabilius aut maius homini poteſt accidere; ita nihil prohibet, quin eam potiſsimum ſibi patriam iure ſuo quilibet dicat, ubi honeſtiſſimo functus munere, plurimum honoris, plurimumq́ue laudis, & gloriæ ſit aſſecutus.

Pergite

Pergite igitur Veneti, Venetum ornare; ac reliquum funeris ducite; ueſtræ charitatis, tantiq; iſtius officij teſtem, dum uixerit, Aegidium, defuncti ipſius fratrem, illuſtrem uirum, & in Britonibus Præſidem, atq; item uniuerſum Galliæ regnum perpetuo habituri, deosq; inſuper immortales, qui uos ab omnibus incommodis immunes, ut hactenus ſæpe fecerunt, pro ueſtra pietate ſeruabunt.

Benedicti

IN FVNERE
BENEDICTI RVGII, ALFONSI
NEAPOLITANORVM REGIS
APVD VENETAM REMP.
ORATORIS.

M. ANTONII SABELLICI

ORATIO.

AEQVVM fuit, & maxime optabile, Princeps, & patres optimi, ut Clariſſimus uir Benedictus Rugius, quem Alfonſus Rex inclytus his paucis menſibus oratorem ad uos miſit, quemadmodum publico, & priuato ſtudio fuerat exceptus, comiter in curia appellatus, ubiq; benigne cultus, ita hodie, ſuæ legationis munere feliciter functus, incolumis ad ſuos remearet: ut, quantuſcunq; honor à uobis illi tribuendus erat, uiuo potiuſquàm defuncto tribueretur. etenim dignus erat, qui ampliſſimis hinc honoribus ornatus dimitteretur; dignus, qui ob egregias animi dotes longiorem uitam ſortitus eſſet, diutiusq; humanis rebus interfuiſſet, ac tandiu, quoad Regiæ maieſtati, cui merito gratiſſimus fuit, uniuerſo regno, patriæ, neceſſarijs omnibus utilis eſſe potuit: potuiſſet ſanè uiuens ſemper, nunquam enim non uirtus utiliter operatur. uerum, quia homo erat, eaq; conditione in lucem editus, ut fatali aliquando pareret neceſſitati, præclare ac feliciter cum eo actū exiſtimo, laudoq; eius fortunam, quod ampliſſimis honoribus functus, in ampliſſima ciuitate, clariſſimoq; orbis emporio, non ſolum mori, ſed exquiſitiſſima etiam exequiarum pompa funerari contigerit. cui ne non omnia affuiſſe uiderentur, ac cumulatiſſime præſtita eſſe, quæcunq; ad clariſſimum funus celebrandum adhiberi potuerunt; publicū decretum tuliſtis, Princeps, & patres optimi, ut more maiorum pro concione defuncti memoria laudaretur: ubi non ſolum ueræ laudis illi teſtimonium redderetur, ſed certa orationis ſerie, uelut in tabula quadam, uetuſtoq; gentis ſtemmate omnia eius uitæ ornamenta intueremini. quod minus ut rite defuncto ſolueretur, non tam mea ſponte, quàm ueſtram auctoritatem, & Imperium ſecutus, hunc celebrem hodie locum conſcendi, inclyte Princeps, & patres optimi. quod cum ita ſit, uberrimum ſanè fructum ex omni labore, & induſtria meorum ſtu

diorum

diorum ad me hodie perueniſſe crederem, ſi in hoc præſtantiſſimorum hominum cætu, conſeſſuq; celeberrimo tantum ſermone præſtare poſſem, quantum uos ipſi arbitramini, qui me huic muneri ad nobiliſſimos, & honeſtiſſimos ſemper deferri ſolito me parem iudicaſtis. Cæterum, quia neq; id datur, neq; ipſe, qui ex hoc loco ornatiſſimo dicturus ueni, iam plures dies aduerſa ualetudine conflictatus, non modo corporis ſed ne mentis quidem ſim ſatis compos; dabo operam, ut, ſi nō copia orationis, non ornatu, non ſententiarum, & uerborum pondere ueſtræ reſpondebo expectationi, breuitate orationis ſaltem, & nouitate ſatisfaciam.

Et, ne longius hic euagetur ſermo, audite, Princeps, & patres optimi, qualis uir Rugius fuerit, cuius hodie funus ampliſſimis, & propemodum inauditis honoribus celebratis, quàm non immerito duobus excellentiſſimis Regibus fuerit gratus, & per amicos Reges uobis publice, & priuatim non iniucundus. Et quia omnis laudandi ratio non niſi ex bono proficiſcitur, nihilq; laudabile ſtatuimus, quod non idem ſit & bonum; ſitq; non una philoſophorum de eo ſententia: conſulto prætermittam multiplicem illam peripateticorum de bono partitionem. illi enim quæ in fortunæ poteſtate eſſe creduntur, quia cæco quodam temerarioq; motu huc atque illuc uarie transferuntur, bona appellare non dubitarunt: quibus cum breuitatis cauſa, tum quia longe aliter cæteris ſapientiæ ſectatoribus perſuaſum uideo, tantum abeſt ut hodie accedam, ut ne in laude quidem ſim defuncto poſiturus, quòd Salernum illi fuerit patria, urbs alioqui nobiliſſima, in amæniſſima Italiæ parte ſita, & rei medicæ ſtudijs multa olim fama celebris. omittā quòd claris in ea urbe parentibus ortus eſt; patre, uiro eius ciuitatis, & nobilitate generis, & opum affluentia longe Principe; matre, & ſi externi generis, Romani tamen ſanguinis, illuſtriq; loco nata: quippe, quæ ob familiæ claritatem Martini Romani Pontificis auctoritate clariſſimo ſit connubio locata. omittam quòd ipſius maiores trecenteſimo ab hinc anno, ampliſſimis, &, qui maximi in ea urbe ſunt, magiſtratibus bene geſtis inſignes ſunt, & pene principatu illuſtres. tranſeo familiæ diuitias, affinitates, clientelas. tranſeo cætera uitæ ornamenta, quæ uulgus pro bonis arctiſſime complectitur, probat, miratur, ſuſpicit. quid liberalis ipſius facies? quid heroica illa corporis dignitas? quid memoria? ingenij promptitudo? quæ omnia & ſi unicuiq; neceſſaria eſſe uidentur, ei tamen, qui Oratoris perſonam ſuſtineat,

multo

multo magis. nam qui Legationis munere funguntur, ea corporis ſtatura eſſe debent, ut, ſi minus ſpecie antecellant, ſtaturave cæteris præſtent, at certe nihil in ſe nec diſtortum, nec debile, aut diminutum habeant: tum quòd longinquis in regionibus, ciuitatis cuiuſq; ac populi exemplar ueluti quoddam ex eius tantum Oratore ſpectatur: tum ut omnia itinerum ac nauigationum incommoda, omnem frigoris & caloris uim iuxta pati, & alia id genus multa poßint perferre. quid? quod ad ſexageſimum uſque uitæ annum inoffenſa uixit ualetudine, nõ magis naturæ beneficio parta, quàm perpetua uictus temperantia ſeruata & aucta. quæ licet commodo ſit mortalibus, ſit & ornamento, uerum quia eiuſmodi eſt, ut ijs, qui habeant, uel morbo, uel hominum iniuria facile auferri poſſunt, non ſecus ac illa, quæ extra laudem poſui, ſunt à nobis accipienda: nec in bonis, ut philoſophorum plerique fecerunt, aliquo modo habenda. Quare agite, & quæ animi uirtutes in hoc homine fuerint, fuerunt enim plurimæ, iureq; laudari poſſunt, mecum conſiderate. quæ non modo abunde illi affuerunt, ſed, ſiquid horum ſuperuacuum eſſe poteſt, ſuperfuerunt etiam. hæc ſunt, quæ ſequuntur, iccirco ut arbitror bona appellata, quia eum, in quo poſita ſunt, omnino meliorem faciant: uel certe ob id bona nuncupata, quia eorum ſit ſtabilis, firma, & manſura poſſeßio. Et, ut tota hæc laudandi ratio à liberalium artium cultu ſumat exordium: primum omnium fuit illud in puero non ſolum probabile ſed præcipua etiam admiratione dignum, quòd tanta indole, tantaq; facilitate prima hauſit literarum rudimenta, ut ij, quibus illius inſtitutio fuit à principio credita, incertum habuerint, eſſet ne illud diſcere in tam puerili ætate, an, ut Plato perſuaſum habuit, reminiſci. hinc, quod ſatis conſtat, feſtinatus ille literarum profectus extitit: hinc præcox eruditionis ſeges: quæ in cauſa fuit ut ex omnibus æqualibus nemo fuerit præceptori charior, nemo commendatior, nemo, cuius naſcenti laudi omnes ſtudioſius fauerent. Attigit mox in ipſo cæterarum diſciplinarum ueſtibulo muſicen, immo diligenter & accurate percepit natura illa omnium bonarum artium capax. audierat, credo, eam diſciplinam non tantum uitæ utilem, ſed omnium in literis ſtudiorum eſſe antiquiſſimam, &, ut Timagenes ſcripſit, arctißimam cum cœlo habere cognationem. Secuta ſunt deinceps diuinarum literarum ſtudia: poſt hæc noſtratia, quæ nomen ſibi ab humanitate uendicant. cum quibus ille in primo profectu muſicen (ut dixi) copulauit. Cæterum, tantum ſanctioribus ſtudijs homo

ad uirtutem natus bre[illegible] profecit, ut rerum diuinarum deſiderio accenſus, omnia hæc, quæ [illegible]teri mortales in terris mirantur, laudant, exoptant, aſpernatus, unum illud ſemper in ore haberet, Irrequietum eſt cor meum deus, donec ueniat, & requieſcat in te. Ex hoc b[illegible]ri-mo fonte, cœleſtiq; ſcaturigine fluxit alius frequens uirtutum cætus: per quem tantum cæteris hominibus innocentia, & pietate præſtare eſt creditus, quantum ipſi reliquis animantibus ſermone & ratione præſtant. hinc ſpectata illa in ſecundis modeſtia, æquitas in aduerſis, in ſubditos clementia, charitas in propinquos, beneficentia in hoſpites, ſtudium & amor in cæteros. hinc demum contemptus ille mortis ad extremum uitæ diem cuſtoditus. nemo ad hæc, ſi uera ſunt quæ de eo homine prædicantur, bonis artibus libentius fauit, pauperibus ſubuenit, afflictos erexit, proſtratos ſubleuauit. nemo caſtius ſacra coluit, nemo religionem ardentius adamauit. &, quod omnium maximum in eo fuit, maximeq; memorabile, nullum ſciens uolenſve læſit unquam: tanta fuit innocentia, tanta in omnes iuſtitia & æquitate. O uirum uere egregium, uereq; excellentem: dignum, quem tantus extulerit Senatus, tot clariſſimi Oratores, tam frequens eruditorum hominum cætus, tanta nobilitas in clariſſima Chriſtiani nominis urbe non tantum funerarit, ſed exquiſitiſſimis, & propè æternis honoribus immortalitati conſecrarit. ſed Regiæ maieſtati fortaſſe id datum dixerit aliquis: immo & Benedicti uirtuti: quippe quæ nulli gentium, quod omnium aliarum bona ſit uenia dictum, gratior fuit, nulli commendatior honoratiorq; quàm Venetæ. His ille gradibus, Princeps, & Patres optimi, hoc uitæ inſtituto, Ferdinando Regi à principio inſinuatus, breui tempore tantum fide, diligentia, & obſequio meritus eſt, ut Rex ille, omnium qui noſtra tempeſtate fuerunt, ſapientiſſimus, eximiam uirtutem in nouo homine complexus, non ſolum ad ſua ſecreta admiſerit, ſed & ſecretorum omnium magiſterium, & præfecturam ultro detulerit: munus quidem amplum & eximium, & quod aliquis, ſi uirtute non queat, ambitione & malis artibus uelit ſibi quæſitum. at Rugius non modo non ambiuit, ſed ultro oblatum conſtanter repudiauit, non ingenio, non uiribus diffiſus, non quòd tanto oneri ſe imparem arbitraretur, ſed ne ab innocentiæ, & iuſtitiæ cultu aberraret. uitare itaq; uoluit non negocium ſed ſcopulum, haud ignarus rarum innocentiæ locũ hominibus in ſumma adminiſtratione relinqui. Age uero, qua ille animi magnitudine, quo contemptu ampliſſima eſt ſacerdotia aſpernatus:

V u *Baſilium*

Baſilium credo, & cæteros ſumma religione uiros imitatus, qui nihil horum habuerunt, nihil habere uoluerunt, ſatis gnari pleriſq; mortalium amplum ſacerdotium non tam honori fuiſſe quàm oneri: materiamq; illam in multis eſſe periclitandi potius quàm locupletandi. ſed profectò ſic ſe res habet, ut dicitur, fugientem ſequitur laus, fugit ſequentem: quo Rugius huiuſmodi honores, aut tutius ſpernere, aut uerecundius auerſari, eo plures illi maioresq; Regis optimi ac ſapientiſſimi indulgentia ac iudicio ingerebantur. etenim non una deinceps legatione functus eſt, Florentiæ, Mediolani, in Germania, & utraque Hiſpania: unde tantum laudis & gratiæ reportauit, ut difficile dictu ſit gratior ne ad ſuos redierit, an honoratior. poſtremo Venetias miſſus ad eum Senatum, quem tanti Rex ille ſemper fecit; in eam ciuitatem quæ ſapientiæ domicilium ſedesq; ſemper eſt habita: quàm, Deus immortalis, ſe popularem egit, non minus dico quàm ſi medijs eſſet Venetijs natus. laudare genium Vrbis, mirari ſitum, publicas & priuatas opes colere, urbana officia & mores imitari, templa inuiſere, omnia publica & priuata opera ſacra & profana ita ſuſpicere, ita admirari, tanquam omnia maiora auguſtioraq; opinione ſua occurrerent oculis. erat ille per hæc omnibus æque gratus, indigenam crederes, non aduenam; ciuem, non peregrinum: cum Alfonſus Rex, qui eum miſerat, priſtina credo eius merita, ut arbitror, ſecutus, Hidruntinum ſimul deſignauit Antiſtitem, ſimul aut certe non multo poſt, Alexander Pont. Max. in Alfonſi gratiam Cardinalem deſtinauit. His ſucceſſibus facile erat, quis non uidet, ad humanitatis faſtigium peruenturus, niſi mors improba reliquum uitæ curſum nihilo maiore iniuria quàm inuidia interrupiſſet. dira mors: dira quidem & crudelis, humanisq; rebus ſemper infeſta: merito oderunt te quicunq; in honoribus, & diuitijs omne uitæ ſtudium collocarunt: merito proſcindunt, accuſant, deteſtantur, qui ex rerum humanarum æſtimatione pendent. ſic Macedo ille Alexander iuuenis, ſic Marius ſenex de extremo uitæ tempore queſti ſunt: ille, quia medios magnarum rerum ac prope æternos actus fregiſſes: hic, quia ad exitum perduci non paſſa es. ſed aliorum ſint huiuſmodi querelæ. Rugius uero noſter ab ineunte ætate didicit mortem contemnere; nihil, niſi quod altum, ſublime, & perpetuum eſſet, mirari; ſatis diu eum uixiſſe ratus, qui recte uixerit; nec ullius ſapientis uitam non longam eſſe; &, quæ ſi breuis ſit tempore, fama & celebritate perpetua futura ſit, & æterna.

Nunc

*Nunc quoque, ſi quis eorum, quæ hic fiunt, eſt apud defunctos ſenſus,
ſe felicem ille ac beatum putat, quòd Hieronymo fratre ſuo uiro cla-
riſſimo, quòd regio miniſtro à ſecretis, quòd tota domo familiaq; ſpectā
te tantus ſibi ſit honos funeris exhibitus, quantum ne uiuens quidem
auſus eſſet à Deo opt. max. precari. &, ut grato fuit ille ſemper ani-
mo, grataq; memoria, huc manus, huc oculos huc uocem tollit. agit
quammaximas gratias Auguſtino Principi Sereniſſimo, qui honori-
ficentiſſimi huius decreti non ſolum fuit patribus auctor, ſed pien-
tiſſimi etiam muneris exactor. agit & huic ampliſſimo ſenatui, agit
toti ciuitati, uniuerſoq; nomini Veneto, quòd tanto hodierna luce ſe ho
nore extuleritis, tanta funeris pompa, tam præclara, ut nulla maior,
pulchrior, præſtantior non modo non requiri ſed ne excogitari quidem
potuerit. fateturq; plus ſibi hodie datum, quàm ſi ſtatuā aliquā, monu
mentumve lapideum ſibi Veneti ante auream ædem aliove publico lo-
co ſtatuiſſent. conficit hæc tempus, ut cætera hominum opera, uelut
Cicero præclare ſcribit. quod in ipſa pietate locatum eſt, id ſtabile, id
manſurum & æternum putatur. &, quia dies, ut dicitur, de die indi-
cat ſupremus; de omnibus ſatis ſe felicem egiſſe uitam arbitratur, cui
tam feliciter mori contigerit, & tanto honore funerari. atque diem
hunc omnium ſibi pulcherrimum illuxiſſe, qui ut ultimus uitæ fuit, ita
honoratiſſimus. quo præclara huius funeris pompa totius ſit uitæ cur
ſus illuſtratus: ſuoq; nomini indelebilis memoria parta. Quod cum ita
ſit à Deo opt. max. precatur, ut, ſi pietas in defunctos, ſi cultus, ſi iu-
ſtitia ſuperis curæ eſt, Auguſtinum Principem Sereniſſimum, uniuer-
ſum Senatum, omnes ordines ciuitatis, pro publica & priuata ueſtra
in ſe pietate perpetuo tueri uelit, optatiſq; ſucceſſibus & incrementis
Venetum nomen augere: ut, quantum hodie ciuitas hæc omnibus alijs
pietate præſtat & beneficentia, tantum omnibus gentibus ſenio, di-
gnitate antecellat, & imperio.*

F I N I S.

ERRATA SIC CORRIGITO.

pag. uer.
2. 7. *longe ſuperare*
2. 9. *à teneris annis*
2. 12. *gubernare*
2. 30. *ætas noſtra*
2. 40. *paruæ ſæpe res*
3. 53. *ingratus, futuri*
4. 52. *iactura?*
4. 53. *Phœnicē, Aegyptum.*
4. 55. *Bœtica*
9. 25. *Principes monueris*
14. 12. *Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſedem*
15. 5. *Apoſtolicæ ſedis maieſtatem*
21. 9. *plurima, ac præſtantiſſima*
27. 11. *in deligendo te*
27. 18. *idē uultus perdurat.*
27. 38. *quid Chriſtiani gregis*
29. 36. *beate ſecundū*
29. 49. *q̃ credulitatis*
30. 28. *ordinē cooptauit*
30. 58. *Dux Bari*
31. 4. *uelauit eius caput, & ſuo cuiq; animi iudicio reliquit exiſtimandum.*
33. 11. *diuine diuinā*
33. 39. *dexteræ excelſi*
37. 4. NICOLAI TYGRINI,
37. 23. *dirui, aut labefactari*
38. 66. *recipere dignati*
41. 7. *panegyricū Rex clariſſime*
42. 28. *ad futura modo, ſed*
45. 64. *(quod reliquū eſt tuæ gloriæ)*
55. 7. *indolem præteferres*
55. 15 *uarios regendarum urbium*
56. 11. *iudicabas, nullæ preces*
56. 51. *cum te ciuitatis perſonam*
58. 44. *ea, tua uirtute, florentiſſima*
61. 50. *ſucceſſorē, Seruatori*
69. 24. *iamq; ſuperatis alpium*
69. 49. *in cōfertiſſimos*
71. 12. *regūdis ea utebatur modeſtia,*
73. 38. *nobiſcū fuiſſe*
73. 46. *inferior hic orbis erit,*
76. 64. *noſtris fuit.*
86. 67. *laude Sigiſmundus non ſolum*
90. 69. *Sendomirienſem Caſtellanatum*
100. 48 *unius principis*
100. 67. *non potuiſſet.*
100. 74. *proſecutus fuero*
116. 13. *publicorum operū magnificentiā*
119. 32. *poſiti eſſe uidentur.*
122. 16. *doloresq; deponeret.*
122. 17. *cum per ſe ſatis magnam*
122. 27. *cuius mortui ſolennes nunc*
122. 29. *felicitatem illam, quam uix*
122. 31. *neceſſario ipſo corporis*
122. 50. *Antonij Venerij, et Leonardi Lauredani*
123. 38. *& patriæ ſuæ prodeſſe poſſet,*
123. 72. *ſtudio dediſſent, aut doctiſſimi homines ad Remp. acceſſiſſent.*
124. 20. *uirtutis ſuæ declarandæ campus,*
125. 47. *ac prudentia tanta, quanta*
125. 65. *cui muneri ipſe ita præfuit,*
126. 8. *quòd tanto omnium conſenſu*
127. 10. *pro explorata eſſe habendam*
127. 39. *hac uita ita ceſſit,*
127. 69. *paucis nec ſperare licitum eſt:*
133. 21. *artium cognitione*